

ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ

ΤΟΜΟΣ ΙΓ΄

ΑΘΗΝΑ - 1994

ΕΚΔΟΣΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

3ης Σεπτεμβρίου 25

ΑΘΗΝΑ - 104 32

Τηλέφωνα: 52.37.198 και 52.24.463

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Στον **ΑΡΜΟΔΙΟ ΙΩΑΝ. ΓΙΑΝΝΙΔΗ**

Πρόεδρο της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών

για τα σαράντα χρόνια (1954 - 1994)

συλλογικής δράσης

και προσφοράς του

στη Νίσυρο.

Αρμόδιος Ι. Γιαννίδης

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Τα μέλη του Δ.Σ. της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών αποφάσισαν με την 4η Πράξη τους της 10ης Ιουνίου 1994 να αφιερώσουν τον 13ο Τόμο ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ 1994 στον Πρόεδρο της Εταιρείας Αρμόδιο Ιωαν. Γιαννίδη ως ελάχιστη εκδήλωση τιμής, ευγνωμοσύνης και αναγνώρισης του έργου του, με την ευκαιρία της συμπλήρωσης σαράντα χρόνων (1954-1994) συλλογικής δράσης και προσφοράς του στη γενέτειρά μας Νίσυρο.

Ο Αρμόδιος Γιαννίδης γεννήθηκε στο μικρό και πανέμορφο νησί της Δωδεκανήσου το 1911, που τότε βρισκόταν σκλαβωμένο στους Τούρκους και λίγο αργότερα στους Ιταλούς. Μεγάλωσε με το όραμα της απελευθέρωσης των νησιών και με αγάπη άδολη για τη μεγάλη πατρίδα, την Ελλάδα. Οι γονείς του ο Γιάννης και Ειρήνη Γιαννίδη μεγάλωσαν τον Αρμόδιο, όπως και τα άλλα πέντε αδέρφια του, με τανάματα της ελληνορθόδοξης θρησκείας και φύτεψαν στην ψυχή του την αγάπη για τον πάσχοντα άνθρωπο.

Ο πατέρας του, αφού ξενιτεύτηκε στην Κωνσταντινούπολη και την Αμερική, εγκαταστάθηκε στον Πειραιά κι άρχισε τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις. Το 1922 η κυρα-Ειρήνη Γιαννίδη έρχεται με τα παιδιά της από τη Νίσυρο στον Πειραιά και ρίχτηκαν όλοι μαζί στη δουλειά. Ο Αρμόδιος, αφού τελείωσε τις εγκύκλιες σπουδές του, γράφτηκε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1933 - 1934) κι ενώ βρισκόταν στις πτυχιακές εξετάσεις, κηρύχτηκε ο Ελληνοαλβανικός πόλεμος και δεν πρόφτασε να πάρει το δίπλωμα του γιατρού. Οι συνθήκες ζωής άλλαξαν. Οι αδελφοί Γιαννίδη χαλυβδώνονται από τα βάσανα της Κατοχής και σε λίγα χρόνια ο ατομικός, οικογενειακός και κοινωνικός τους δυναμισμός μετατρέπεται σε τόλμη και πρωτοπορεία για ποικίλες

δραστηριότητες. Γίνονται επιστήμονες, επιχειρηματίες, βιομήχανοι. Ο Αρμόδιος ξεχωρίζει και παράλληλα με τις επιχειρηματικές του επιτυχίες επιδεικνύει αξιοθαύμαστες συλλογικές, κοινωνικές και εθνικές αρετές.

Το 1954 εκλέγεται Πρόεδρος του Αγαθοεργού Συλλόγου των Νισυρίων Αθηνών-Πειραιώς «ΓΝΩΜΑΓΟΡΑΣ». Από τότε ξεκινά η πολυσχιδής δράση του στα συλλογικά και για σαράντα χρόνια τώρα η παρουσία του ανάμεσα στους αγαπητούς του συμπατριώτες Νισύριους είναι έντονη και λειτουργεί αφυπνιστικά. Αναδεικνύεται ο περισσότερο δυναμικός Πρόεδρος των Νισυρίων της Αθήνας και του Πειραιά. Προγραμματίισε και ίδρυσε το περιοδικό «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» και το 1955 κυκλοφορεί το πρώτο τεύχος.

Η Νίσυρος πρώτη απ' όλα τ' άλλα νησιά της Δωδεκανήσου αποκτά το δικό της δημοσιογραφικό έντυπο και μέσα απ' αυτό το συλλογικό εργαλείο ακούεται η φωνή της. Στο περιοδικό προβάλλονται τα θέματα που απασχολούν την ιδιαίτερη, μικρή πατρίδα, που έχει ανάγκη πολύπλευρης βοήθειας για να εποικισθούν τα πολλαπλά τραύματά της, που μόλις πριν λίγα χρόνια ελευθερώθηκε. Ταυτοχρόνως ικανοποιείται η ανάγκη της περισυλλογής και διαφύλαξης του ιστορικού και λαογραφικού υλικού της Νισύρου και η προβολή του Νισύριου πνευματικού πλούτου.

Από το 1955 έως το 1961 κυκλοφόρησαν 37 τεύχη, που δέθηκαν σε τρεις τόμους και ταξίδεψαν σ' όλον τον κόσμο. Συνέχεια και συνέπεια των «ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ» ήταν η ίδρυση της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών το Νοέμβριο του 1961.

Ο Αρμόδιος Γιαννίδης είναι από τα ιδρυτικά της μέλη. Από το 1965 έως το 1978 συμμετέχει ενεργώς στο Δ.Σ. της Εταιρείας. Αργότερα εκλέγεται για μιá ακόμη τετραετία Πρόεδρος του «ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ» και από τις 14 Απριλίου 1984 επωμίζεται το βαρύ και δύσκολο έργο της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών. Είναι ο άνθρωπος που συνέβαλε στο άναμμα δύο φάτων. Στο ηλεκτρικό φως της Νισύρου και στο πνευματικό φως της Νισύρικης διάνοησης.

Αφού άναψε το ηλεκτρικό φως της Νισύρου, με την αμέριστη βοήθεια και συνεργασία του τότε Δημάρχου Γεωργίου Γιαλούρη, προχωρεί αργότερα (1983) με δική του πρωτοβουλία και δικά του έξοδα στην ανέγερση οικήματος και στεγάζεται η Δημοτική Βιβλιοθήκη Νισύρου. Στη

συνέχεια επισκευάζει ένα δικό του παραδοσιακό σπίτι στη Νίσυρο και ο Όμιλος Αρχαιοφίλων Νισύρου στεγάζει προσωρινά το Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο Νισύρου.

Η νέα έκφραση της Νισύριακής φιλοπατρίας του Αρμόδιου Γιαννίδη φανερώθηκε σ' όλη της τη μεγαλοπρέπεια το 1986. Αγόρασε επί της οδού 3ης Σεπτεμβρίου 25 ένα μεγάλο ακίνητο, διαμέρισμα 130 τετρ. στο 2ο όροφο και το δώρισε στους συμπατριώτες του Νισύριους. Είναι το «ΝΙΣΥΡΙΑΚΟ ΣΠΙΤΙ» και όπως επίσημα λέγεται «Η ΓΙΑΝΝΙΔΕΙΟΣ ΝΙΣΥΡΙΑΚΗ ΕΣΤΙΑ». Απαράβατος όρος του δωρητή είναι η στέγαση της Νισύριακής Συλλογικής δράσης στο «διηνεκές». Η γενναιοφρονη χειρονομία του μετουσιώνεται σε πράξη ιστορικής σημασίας.

Ο δωρητής και μεγάλος ευεργέτης Αρμόδιος Γιαννίδης φύτεψε τη Νίσυρο στο Κέντρο της Αθήνας, λίγα μέτρα από την «Ομόνοια» κι έγινε τόπος συνάντησης και επικοινωνίας όλων των Νισυρίων.

Ως Πρόεδρος της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών απολαμβάνει τώρα τους καρπούς της χειρονομίας του. Να γιατί ανήκει δημόσιος και δικαίως έπαινος στον Αρμόδιο Γιαννίδη.

Ο ίδιος, ως Πρόεδρος του «ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ» προλογίζει τα οχτώ από τα πρώτα έντεκα τεύχη του περιοδικού «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» του έτους 1955. Αυτά τα κείμενα αναδημοσιεύουμε, όπως ακριβώς δημοσιεύτηκαν χωρίς καμιά αλλαγή στη μορφή και το περιεχόμενό τους.

Αυτά τα προλογικά σημειώματα του Αρμόδιου Γιαννίδη αποτελούν δείγματα γραφής και σχεδιασμού και οραμάτων για όσα θα ακολουθήσουν, με στόχο και αντικειμενικό σκοπό την προκοπή της γενέτειρας. Ο ίδιος αυτοστρατεύεται για να υλοποιηθούν οι θέσεις και οι προτάσεις που υπαινίσσεται.

Αυτά τα σημειώματα προδιαγράφουν και υποδηλώνουν τις συλλογικές του δραστηριότητες, τις προσωπικές του ανώνυμες και επώνυμες πράξεις και προσφορές του, μικρές ή μεγάλες και προδικάζουν το εντυπωσιακό του «παρόν» σε κάθε προσκλητήριο του γεννησιμιού τύπου.

Η σχέση του αυτή με τα προβλήματα της Νισύρου, πνευματικά και υλικά, σηματοδότησε το στίγμα της μελλοντικής προσφοράς του. Και ο χρόνος δικαίωσε τις προβλέψεις του και τους οραματισμούς του κι έδωσε μορφή και νόημα στην «αγαπητική» σχέση του με τη Νίσυρο.

Η ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: Φίλωνος 117 - Πειραιεύς τηλ. 43-975

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗΝ

ΕΤΟΣ Α΄

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1955

ΑΡΙΘ. 1

Μία ακόμη προσφορά στό νησί μας

ΤΑ ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ἡ ἔκδοσι τῶν «Νισυριακῶν Χρονικῶν» ἔρχεται νά καλύψῃ ἓνα μεγάλο κενό. Ἐπιθυμία τοῦ ἐδῶ τμήματος τοῦ Συλλόγου μας ἀπό τῆς ιδρύσεώς του ἦτο νά ἀποκτήσῃ δικό του δημοσιογραφικό ὄργανο. Πρός τήν κατεύθυνσι αὐτήν ἔγιναν προσπάθειες πού διάφορες ὅμως κατὰ καιρούς δυσχέρειες δέν ἐπέτρεψαν τήν εὐόδωσί τους.

Ἀπό τῆς ἐπομένης τῆς ἀναλήψεως τῆς Διοικήσεως τοῦ Συλλόγου καί οἱ δικές μας προσπάθειες ἐστράφησαν πρὸς τήν ἰδίαν κατεύθυνσι. Λόγοι ὅμως ἰσχυρότεροι τῆς θελήσεώς μας καί κυρίως τεχνικοί, δέν ἐπέτρεψαν τήν ἐπίτευξι τῆς Πανισυριακῆς αὐτῆς ἐπιθυμίας. Σήμερα ὅμως, μετὰ ἀπό ἔντονη προεργασία ἑνός περίπου χρόνου, ἡ ἔκδοσι τῶν «Νισυριακῶν Χρονικῶν» ἔρχεται νά συμπληρώσῃ καί αὐτό τό κενό.

Τό νεογέννητο περιοδικό μας θά προχωρήσῃ στήν φυσική του ἀνάπτυξι χωρίς νά σταθῇ μπροστά στά ἐμπόδια πού ἴσως τοῦ παρουσιασθοῦν.

Τά «Νισυριακά Χρονικά» ἀνήκουν σέ ὅλους τούς Νισυρίους εἴτε στόν Ἐμποριό γεννήθηκαν, εἴτε στούς Πάλους, εἴτε στά Νικειά, εἴτε στό Μανδράκι, γιατί καί Ἐμποριός καί Πάλαι καί Νικειά καί Μανδράκι, εἶναι Νισυρος. Φιλοδοχοῦν τά «Νισυριακά Χρονικά» νά συμβάλουν στήν στενωτέρη ἐπαφή τῶν Νισυριακῶν Συλλόγων.

Τό παραδίδουμε, λοιπόν, στούς Νισυρίους καί στούς φίλους τῆς Νισύρου, μέ τήν πίστη ὅτι θά τό ἀγκαλιάσουν μέ τήν στοργή καί τήν ἀγάπη πού θά τό στηρίξῃ καί θά τό ἀνδρώσῃ, σάν δικό τους παιδί, γιατί πραγματικά τούς ἀνήκουν.

Δέν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία ὅτι σέ κάθε Νισύριο, ἀλλά καί σέ κάθε ἕναν πού ἀγαπᾷ τήν Νισυρο, θά χαρίσῃ μεγάλη χαρά ἡ ἔκδοσι τῶν «Νι-

συριακῶν Χρονικῶν» ἀφοῦ εἶναι φανερό πῶς οἱ ὠραῖοι σκοποὶ πού ἐπιδιώκουν θά συμβάλουν στήν προαγωγή τοῦ Νησιοῦ μας.

Ἡ Νίσυρος τ' ὁμορφο πράσινο νησί μας, σάν μαγνήτης τραβᾷ τή σκέψη μας. Ἡ Νίσυρος πού σάν νυφούλα τοῦ Δωδεκανησιακοῦ συμπλέγματος, προβάλλει μέσα ἀπό τό γαλάζιο Αἶγαῖο ἀφρολουσμένη καί σφιχτοδένεται μέ τήν ψυχή μας.

Κάθε μας ἐπιδίωξη καί μοναδικός σκοπός μας εἶναι, νά τήν κάνουμε πιό ὁμορφη καί στήν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τοῦ ἰδανικοῦ φιλοδοξοῦν νά ἀγωνισθοῦν τά «Νισυριακά Χρονικά» προσφέροντας τίς σελίδες τους διά ἀνταλλαγῆ γνωμῶν, γιά ὑποδείξεις, γιά ἠθική συμπαρατάση αὐτῶν πού ἐργάζονται γιά τό νησί μας καί τούς ἀνθρώπους του.

Θά μπορέσουμε ἔτσι, νά παρακολουθήσουμε καλλίτερα τά ζητήματα τοῦ νησιοῦ μας, νά κατανοήσουμε τά προβλήματα καί τίς ἀνάγκες του, θά μπορέσουμε νά καθορίσουμε τόν τρόπο πού θά βελτιώση τό βιωτικό ἐπίπεδο τῶν ἀδελφῶν μας, θέμα ζωτικόν καί ἀκανθῶδες καί ἐπιτακτικά ἠθικό.

Πρὶν ἀπό τόν πόλεμο ἓνα νῆμα μᾶς ἔδενε ὅλους, ἓνα νῆμα πού εἶχε τήν ἄκρη του στ' ἀγαπημένο νησί μας. Ὁ πόλεμος καί μετὰ ἀπ' αὐτόν οἱ ἀντίξοες περιστάσεις πού ἀκολούθησαν εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα νά κοπῆ αὐτό τό νῆμα καί νά διασπασθῆ, ἡ συνοχή τῶν Νισυρίων καί ἡ ἐπαφή μέ τήν Πατρίδα.

Καί τίς ἄκρες τοῦ κομμένου νήματος, πού πλησιάζουν νά ἐνώσουν μέ τήν ἐπαφή μας, πού βαθμιαία ἀποκαθίσταται, ἔρχονται τά «Νισυριακά Χρονικά» νά τίς σφιχτοδέσουν.

Μέ τήν ἀγάπη μας διά τήν Νίσυρον, μέ τήν διάθεσι τῆς δουλειᾶς καί τῆς προόδου θά ἐνωθοῦμε ὅλοι μας ὅπως καί πρῶτα καί θά ἔχουμε γιά συνισταμένη τῶν προσπαθειῶν μας τήν προκοπή τοῦ Νησιοῦ μας καί τήν εὐημερία τῶν ἀδελφῶν μας.

Τά «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» λοιπόν θά ἀποτελέσουν τόν κρίκον πού θά συνδέση ὅλες μας τίς προσπάθειες διά τήν ἀγαπημένην μας γενέτειραν πού καλεῖ τά παιδιά της νά τήν βοηθήσουν, νά τῆς δώσουν τά ἐφόδια ἐκεῖνα πού τῆς χρειάζονται, διά νά ὑποδέχεται τό κάθε παιδί της, εὐπρόσωπη, ἀλλά καί διά νά μπορῆ κάθε ἐπισκέπτη ξένο πού ἀπό τήν φήμη τῆς φυσικῆς ὁμορφιάς της πηγαίνει νά τήν δῆ, νά τόν δεσμεύη καί νά τόν κάνει φίλον της, πιστό της λάτρη. Καιρός εἶναι νά συντονίσουμε ὅλοι τίς προσπάθειές μας καί νά προσανατολίσουμε τίς ἐπιδιώξεις μας σέ ἔργα πού θά δώσουν στό Νησί μας συγχρονισμένη μορφή καί θά καταστήσουν εὐχάριστη τήν ζωὴ τῶν παιδιῶν της πού τήν κατοικοῦν καί ἄνετη τή διαμονή τῶν ξενητεμένων παιδιῶν της καί ξένων πού τήν ἐπισκέπτονται. Γιατί σήμερα, ὅλοι ξέρουμε καλά πῶς οἱ ἀδελφοί μας στή Νίσυρο ζοῦν μιά ζωὴ μόχθου,

μέ ελάχιστες χαρές, μιά ζωή στερημένη. Έτσι θά αποδείξουμε πώς ή ένθύμησι τής γενέτειράς μας, μένει άσβυστη φλόγα στίς καρδιές μας καί κατευθύνει τίς σκέψεις μας στό όμορφο Νησί μας πού τίς άκρογιαλιές του φιλεί τό κύμα πού παιχνιδιάρικο παίζει στους κόρφους του, πού οί πράσινες πλαγιές του από χρόνια έχουν πιάσει κουβέντα με τ' άγέρι, τό Νησί μας πού συντροφιά μέ τόν ήλιο όλη μέρα άγναντεύει τό πέλαγος, καί ρωτάει τό κύμα, ρωτάει τ' άγέρι, ρωτάει τόν ήλιο.

«Δουλεύουν τά παιδιά μου στήν ξενητειά τήν μοίρα μου, γιά μήπως μ' έξεχάσανε καί γι' αυτό δέν κυλά γιά μένα ό χρόνος καί ή μία μέρα μέ τήν άλλη μοιάζει;»

Τά «Νισυριακά Χρονικά» ύπόσχονται νά μεταφέρουν τήν άπάντησι όλων μας, πού θά εΐναι: ΝΑΙ δουλεύουμε. Δικαιολογώντας έτσι κατά κάποιον τρόπον, τόν σκοπόν τής εκδόσεώς τους.

ΑΡΜΟΔΙΟΣ Ι. ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

ΕΤΟΣ Α'

ΜΑΡΤΙΟΣ 1955

ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 2

ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΟΧΙ ΑΛΛΟΙ ΔΙΣΤΑΓΜΟΙ

Ξεκινήσαμε όλοι από τό μικρό εκείνο όμορφο νησί πού σέ μιά γωνιά του δωδεκανησιακού συμπλέγματος, μένει πάντα καί προσμένει νά μās ξαναδεχθῆ όταν, συμπληρώνοντας τόν κύκλο τής ζωής μας, θά έπιστρέψουμε «στού ήλιου του τό φώς στήν καλωσύνη τής Πατρίδος».

Σταδιοδρομήσαμε μακρυνά του καί καταλάβαμε διάφορες θέσεις στήν ζωή, ποτέ όμως δέν μās άφισε τό αίσθημα τής ξενητειάς νά ξεχάσουμε πώς ή Πατρίδα εΐναι κάτω εκεί, πώς εκεί εΐναι τό χώμα πού μās δένει μέ τήν γῆ μας. Άπ' αυτό τό αίσθημα ξεπήδησε ή δημιουργός φλόγα πού έκανε τά πατριωτικά μας σωματεία.

Μερικοί νοσταλγοί συμπήξανε τόν πρώτο Νισυριακό σύλλογο στήν ξενητειά, τόν «Όμηρο» καί μερικοί άλλοι τήν «Πορφυρίδα». Από τά μετρημένα σέντς των πρώτων βιοπαλαιστών «Νισυρίων Άμερικάνων», συγκεντρώθηκαν τά πρώτα δολλάρια, κι' άπ' αυτά - ό «Νισύριος Άμερικάνος» δίνει τό ύστέρημά του γιά νά μετατραπῆ σέ έργα κοινής ώφελείας στό νησί

- ό «Όμηρος» έκανε τό σχολείο καί ή «Πορφυρίδα» τά λουτρά, τής περασμένης γενιάς σημάδια έντονης συλλογικήσ δράσεωσ. Στήν έξελικτική πορεία τής συλλογικήσ όργανώσεωσ, ό «Όμηρος» καί ή «Πορφυρίδα» συγχωνεύθηκαν καί ό «Γνωμαγόρας» ήλθε στήν θέσι τουσ ύποσχόμενουσ μιά λαμπρότερη δράσι.

Ή γενιά όμως πού μέχρι σήμερα διοικεί τουσ συλλόγουσ μασ άκόμα δέν έστησε, καί μαζί μ' αυτήν ό «Γνωμαγόρας», τό όργανον πού θά εκφράζη τήν δράσιν της, τό μνημείο πού θά σημαδεύη επάνω στήν Νίσυρο τό πέρασμά της.

Ή εύκαιρία παρουσιάζεται τώρα αλλά παραδόξωσ, ιδίωσ από τό ισχυρότερο μέρος τής όργανώσεωσ μασ τόν «Γνωμαγόρα» τής Άμερικήσ, μιά αναβλητικότητα καί ένας δισταγμόσ πού εμφανίζεται, δημιουργεί τόν κίνδυνό νά χαθῆ ή εύκαιρία τής πραγματοποιήσεωσ ενός μνημειώδουσ πραγματικά έργου πού θά πλαισιώση ό,τι οι προγενέστεροι έκαναν για τήν Νίσυρό μασ. Τό κράτοσ, κατ' άνέλπιστον τύχη, κάνει τό πρώτο βήμα για τόν ηλεκτροφωτισμό τής Νισύρου.

Ό Γνωμαγόρασ Άθηνών-Πειραιώσ καταβάλλοντασ κάθε δυνατότητα, αφιερώνει όλην του τήν δραστηριότητα στήν ύπόθεση του ηλεκτροφωτισμού τής Πατρίδοσ μασ, εκπληρών τό εκ του Ίδρυτικού άπορρέον καθήκον έχοντασ ώσ φάρουσ πού οδηγούν καί κατευθύνουν τίσ επιδιώξεισ του τά έργα τής περασμένησ γενεάσ καί ακολουθώντασ τό δρόμο πού αυτή έχάραξε, τόν δρόμο: έργα κοινήσ ώφελείασ καί πολιτισμού στήν Πατρίδα μασ, καλεϊ όλουσ, χωρίσ δισταγμούσ πιά, νά αφιερωθούν στήν επιτυχία αυτού του έργου καί διαδηλώνει πώσ θά διαχωρίση τίσ ευθύνεσ του από όλουσ εκείνουσ πού όχι θά άντιδράσουν αλλά καί απλώς θά διστάσουν στήν εκτέλεσι τής κατηγορηματικήσ προσταγήσ πού μάσ έρχεται από τήν Νίσυρο: Φώσ στό νησί.

ΑΡΜΟΔΙΟΣ Ι. ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

ΕΤΟΣ Α'

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1955

ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 3

ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΑΓΑΠΗ

Τάσ ημέρασ αυτάσ, τό δίδαγμα του μεγάλου Ναζωραίου, πού ήλθεν εις τόν κόσμον διά νά λυτρώση τόν άνθρωπον από τό βάροσ τής άμαρτίασ κατέχει τάσ καρδιάσ όλων μασ.

Ἡ θυσία Ἐκείνου πού ἦλθε νά διδάξῃ τήν ἀγάπην καταλύοντας τό σκληρόν καί ἀπάνθρωπον, ὀδόντα ἀντί ὀδόντος καί ὀφθαλμόν ἀντί ὀφθαλμοῦ, τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, μέ τήν γλυκείαν βαθειά ἀνθρωπίνην διδασκαλίαν του, πού περικλείεται μέσα εἰς τάς δύο λέξεις, «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους», ἅς σταθεῖ παράδειγμα καί ὁδηγός εἰς τάς πράξεις μας.

Εἰς τό νησί μας, πού χρόνια τώρα τό δέρνουν τά πάθη, πού ἔχει ἐγκαταλειφθῆ εἰς καταιγίδας μικροκακιῶν πού ἀναρριπίζουσιν διάφορα κατά καιρούς γεγονότα, ἅς δώσωμεν αὐτάς τάς ἡμέρας τῆς ἀγάπης τά χέρια, καί ἔτσι πλέον χειροπιασμένοι παραμερίζοντες τάς μικρότητας καί τάς ἀτομιστικές τάσεις πού μᾶς χωρίζουν, λησμονοῦντες τά σκληρά λόγια πού ἀντηλλάξαμεν, ἅς βαδίσωμεν εἰς τόν δρόμον τῆς προκοπῆς, εἰς τόν δρόμον τῆς δημιουργίας μιᾶς καλλιτέρας αὔριον. Ἡ τύχη εἶναι κοινή, τό μέλλον, καθώς εἴμεθα εἶναι ἀβέβαιον. Ὅλοι μαζί ἡνωμένοι θά ἀναλάβωμεν τό μέλλον μας εἰς τά χέρια μας καί ἅς τήν διαμορφώσωμεν ὅπως ἡμεῖς τήν θέλομεν.

Μέ τήν σύνθεσιν τῆς κοινωνίας μας τά ἄτομα μόνα των δέν μποροῦν νά προχωρήσουν. Σήμερον τό σύνολον σκέπτεται, τό σύνολον ἀποφασίζει, τό σύνολον δημιουργεῖ. Διά νά γίνῃ ὅμως τό σύνολον δημιουργικόν, χρειάζεται νά συνενωθῆ εἰς ἓνα νοῦν καί μίαν καρδίαν.

Αἱ διαφοραί πού χωρίζουν τοὺς Νίσυριους εἶναι μικραί καί ἀσήμαντοι. Ἡ βάση τῶν διαφορῶν εὐρίσκεται κυρίως εἰς τήν διάθεσιν πρὸς δρᾶσιν, πού κατέχει πολλούς εἰς τό νησί μας. Μερικοί συγκεντρώνουν κάθε πρωτοβουλίαν εἰς τά χέρια των καί παραμερίζουν ἀνθρώπους, πού μέ τήν ζωτικότητα των θέλουν νά συμβάλλουν εἰς τήν πρόδον τῆς πατρίδος μας, στεροῦντες κατ' αὐτόν τόν τρόπον τόν τόπον ἀπό ὑπηρεσίας καλᾶς πού οἱ ἴδιοι δέν μποροῦν ἢ δέν ἐπαρκοῦν διά νά τοῦ προσφέρουν καί ἐπί πλέον, δημιουργοῦν ἀντιδράσεις.

Εἶναι λυπηρόν νά χάνεται τόση δημιουργική διάθεσις. Ἐὰς παραμερίσωμεν ἐγκεντρικᾶς ματαιοδοξίας καί ἅς πολεμήσωμεν τήν μισαλλοδοξίαν. Τό κέρδος πού θά προέλθῃ θά τό μοιρασθῶμεν ὅλοι. Οἱ φατριασμοί καί τά πάθη κρατοῦν τήν Νίσυρον εἰς μίαν κατάστασιν στασιμότητος, καθ' ὃν χρόνον ἄλλοῦ, τό πνεῦμα τῆς προόδου φέρει τήν εὐημερίαν.

Οἱ πλέον δυνατοί ἅς κατανικήσουν πρῶτοι τάς ἰδικᾶς των κακίας καί ἅς δώσουν καί εἰς τοὺς ἄλλους, ἐμφορούμενοι ἀπό πνεῦμα δημιουργικῆς ἀγάπης, τό παράδειγμα, διά νά ἀλλάξωμεν τήν Νίσυρον καί νά φέρωμεν εἰς τήν θέσιν τῆς κακοδαιμονίας τήν εὐημερίαν.

Μποροῦμε, φτάνει νά τό θελήσωμεν, διά τῆς συνεργασίας νά ἀπαλλάξωμεν τήν Νίσυρον ἀπό τήν φτώχειαν, ἀλλά διά νά τό ἐπιτύχωμεν, πρέπει προηγουμένως νά ἀπαλλαγῶμεν ἀπό τάς μικρότητας.

Μέ τήν συνεργασίαν ὄλων μας θά ἀφομοιώσωμεν τούς κακούς, ἄν ὑπάρχουν, ὥστε ἠνωμένοι καί ἐμπνεόμενοι ἀπό τήν ἀγάπην πρὸς τήν πατρίδα νά προχωρήσωμεν ἐμπρὸς ἀτενίζοντας πρὸς ἓνα καί μόνον: τήν πρόοδον τοῦ νησιοῦ μας.

ΑΡΜΟΔΙΟΣ Ι. ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

ΕΤΟΣ Α'

ΜΑΪΟΣ 1955

ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 4

ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Ο ΗΛΕΚΤΡΟΦΩΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ἡ φύσις ἐπροίκισε τήν Νίσυρο μέ φυσικές ὀμορφιές, κλίμα θαυμάσιο καί ἐξαιρετες ἰαματικές πηγές. Ἐάν πλαισιώσωμε τά φυσικά ἐφόδια μέ τά ἀπαραίτητα ἔργα ὥστε νά προσελκύσωμε τόν παραθεριστήν, δυνάμεθα νά ἀναπτύξωμε τόν τουρισμόν εἰς τήν Νίσυρον καί νά δημιουργήσωμε πηγὴν πόρων καί εὐημερίας διὰ τό νησί μας. Ὑπάρχει ἤδη τό ξενοδοχεῖον τῶν λουτρῶν μέ τίς ἐγκαταστάσεις του, θά πρέπει νά τό συγχρονίσωμε ἀλλά δέν ἀρκεῖ. Δέν μποροῦμε νά φυλακίζωμε τόν παραθεριστή εἰς τά λουτρά καί νά τόν ποτίζωμε λεμονάδες πού δροσίζωμε στή θάλασσα διὰ νά ξεδιψάσῃ. Πρέπει νά δημιουργηθοῦν ἓνα-δύο κέντρα διασκέδασης. Πρέπει ὁ ἠλεκτροφωτισμός νά προχωρήσῃ καί στό χωριό, μέ ἓνα ξενοδοχεῖον δέν γίνεταί τουρισμός. Πρέπει νά μπορέσωμε νά νοικιάσωμε τά τόσα σπίτια τά ὁποῖα μένουν κενά. Χρειάζεται λίγος πάγος διὰ νά δώσωμε στόν παραθεριστή κρύο νερό. Χρειάζεται ψυγεῖο διὰ νά μποροῦμε νά τοῦ δώσωμε λίγο τυρὶ χωρὶς τόν κίνδυνον νά τόν δηλητηριάσωμε, διὰ νά μπορέσωμε νά ἔχωμε κρέας σφάξει-δέν σφάξει ὁ χασάπης, νά ἔχωμε ψάρι πιάσει-δέν πιάσει ἢ τράτα.

Ἔτυχε νά ἀκούσετε τί λέγουν οἱ λίγοι παραθερισταὶ πού ξεπέφτουν - γιατί μέ τίς σημερινές συνθῆκες ξεπέφτουν στή Νίσυρο - σχετικῶς μέ τό φαγητό;

- 'Ωραίο κλίμα, έλεγε μιά κυρία σέ μίαν άλλη, πέρυσι τό καλοκαίρι μέσα στό τηλεγραφεΐο όπου έτυχε νά τίς ακούσω, μέσα σέ μιά έβδομάδα επάχυνα μιά όκά, σκέψου νά είχαμε καί φαγητό.

Τέλος, πώς θά παραθερίση ένας ξένος στήν Νίσυρο δεκαπέντε ημέρες, ένα μήνα, χωρίς ραδιόφωνο; Έχει γίνει κι' αυτό είδος πρώτης ανάγκης πού μόνον ό Νισύριος το άγνοεί.

Θέλουμε νά αναπτυχθῆ τουριστικῶς ή Νίσυρος; Άς αρχίσουμε από τόν έξηλεκτρισμό πού καί πάγο καί φῶς θά τῆς δώση. Μερικοί φοβούνται πώς οί περισσότεροι Νισύριοι γεωργοί δέν θά μπορέσουν νά ανταπεξέλθουν στά έξοδά του γιατί είναι άποροι. "Όταν θά έχουμε τουρισμό δέν θά έχουμε άπόρους γιατί ό τουρίστας θά πάρη τά προϊόντα μας.

Εΐναι λυπηρόν ότι ή Νίσυρος πρέπει νά περιμένη τό νέον οικονομικόν έτος διά νά αποκτήση τάς εγκαταστάσεις του ήλεκτροφωτισμού της καί έτσι δέν θά έχουμε κατά τήν έφετεινή θερινή περίοδο τό μεγάλο αυτό άγαθό του πολιτισμού, καί τόσον πολύτιμον συμπαραστάτην διά τήν τουριστικήν ανάπτυξιν ενός τόπου.

ΑΡΜΟΔΙΟΣ Ι. ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

ΕΤΟΣ Α'

ΙΟΥΝΙΟΣ 1955

ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 5

ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΟ ΝΕΡΟ

Αί στήλαι του περιοδικού μας εϋθύς εξ αρχής έτέθησαν εις τήν διάθεσιν τῆς Πατρίδος μας, πρὸς εξυπηρέτησιν καί επίλυσιν τῶν ζητημάτων της καί κυρίως δι' αυτόν τόν λόγον εξεδόθησαν τά «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ».

"Όταν πρό έπταμήνου ό Γεώργιος Γιαλούρης ώμίλει πρὸς τόν Νισυριακόν Λαόν είχε συλλάβει καί είχε έκπονήσει πρόγραμμα τετραετοϋς πνοῆς. Προχωρῶν εις τό έργον του καθήκοντος καί μόνον του καθήκοντος μέ γνώμονα τήν εκτέλεσιν του προγράμματός του άσχέτως αν τουτο έθιγε φίλους καί μή.

Ὁ Γεώργιος Γιαλούρης Δήμαρχος νῦν, ἔδωσε τό παρών ὄχι ἀπό φιλοδοξία καί ὀφφίκια ἀλλά ἀπό πρόθεσιν εὐγενῆ νά προσφέρει, μαζύ μέ τούς Δημοτικούς του Συμβούλους, θυσίαν καί ὑπηρεσίαν πρὸς γενικόν ὄφελος καί ἀξιοποίησιν τῆς φιλάτης μας Πατρίδος.

Δέν παρῆλθεν πεντάμηνον ἀφ' ἧς ἀνέλαβε ἡ νέα Δημοτικὴ ἀρχὴ καί αἱ ἐνέργειαι τοῦ νέου Δημάρχου παρά τῇ ἀνωτέρᾳ του Κρατικῇ ἀρχῇ ἀπέβησαν καρποφόραι εὐροῦσαι πλήρη κατανόησιν τῆς Κρατικῆς μερίμνης καί διὰ τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ Βιομηχανίας διὰ τὸν ἠλεκ/σμόν τῆς Νίσυρου.

Εἰς τὰς προσπάθειάς αὐτάς τοῦ Δημάρχου κ. Γιαλούρη συνετέλεσεν κατὰ πολὺ καί ἡ συμπαράστασις τῶν ξηνητεμένων παιδιῶν τοῦ Γνωμαγόρα μέ ἀποτέλεσμα κατὰ τούς πρώτους φθινοπωρινούς μῆνας ἡ Νίσυρος νά εἶναι ἠλεκτροφωτισμένη. Ὁ ἠλεκτροφωτισμός διὰ τὴν Νίσυρο ἦτο ὄνειρον, ἔτσι τὸν ἐθεώρουν οἱ περισσότεροι. Τό ὄνειρο ὅμως αὐτό διελύθη καί ἔγινε πραγματικότης.

Περιμένομεν κι' ἄλλα.

Ἡ Νίσυρος τῆς ἀρμόζει νά ἐξελιχθῇ τουριστικῶς καί νά πάρῃ τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν πού τῆς ἀξίζει ἀνάμεσα στό Δωδεκανησιακὸ σύμπλεγμα πού ἐκτός τῶν ἄλλων εἶναι καταπράσινη παρ' ὅλην τὴν ἀνυδρίαν γύρω ἀπὸ τὴν ὁποίαν γεννᾶται ἓνα μεγάλο ἐρωτηματικόν, ὑπάρχει ἢ δέν ὑπάρχει νερό εἰς τὴν Νίσυρο; Ἐδῶ αἱ γνώμαι διίστανται. "Ἄλλοι μὲν ἔχουν τὴν γνώμην ὅτι δέν ὑπάρχει νερό, ἄλλοι δέ πιστεύουν ἐντελῶς τό ἀντίθετο, δεδομένου ὅτι ὑφίσταται εἰς ὀρισμένας τοποθεσίας πόσιμον νερό.

Νομίζομεν ὅτι ὁ Δήμος ἔχει ὑποχρέωσιν νά ἐξερευνήσῃ τό βάσιμον τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν, καί πρωταρχικόν καθῆκον του εἶναι νά καλέσῃ ἓνα ραβδοσκόπον πρὸς ἐξέτασιν τῶν ὑποδεικνυομένων τοποθεσιῶν.

Αἱ ἐνέργειαι αὗται πρέπει νά γίνουν τό συντομότερον διότι ὡς ἐλπίζω - καί ἔχω λόγους νά τό ἐλπίζω - λίαν συντόμως, μετὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος τοῦ ἠλεκτροφωτισμοῦ, ὁ Νομάρχης θά προβῇ εἰς γεωτρήσεις.

Αἱ ἀνωτέρω ὑποδείξεις θέλομεν νά πιστεύωμεν ὅτι θά ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καθ' ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου τούτου.

ΑΡΜΟΔΙΟΣ Ι. ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΗ ΥΠΕΡΜΑΧΩ

Ἡ νοσταλγία τοῦ ξενητεμένου πού κατέχει τίς ψυχές ὄλων μας, τίς ἡμέρες τοῦτες τίς ξεχωριστές γιά τό νησί μας, γίνεται πιά μεγάλη.

Ἡ ἀναπόλησις τῆς μεγάλης, τῆς πρώτης αὐτῆς γιά τήν Πατρίδα μας, γιορτῆς, κάνει τίς καρδιές μας νά κτυποῦν πιά γοργά, καί ἡ ἐπιθυμία μας νά βρεθοῦμε, διὰ μίαν ἔστω ἡμέραν εἰς τήν Νίσυρον, μεγαλώνει καί σκεπάζει κάθε μας ἄλλον πόθο.

Ὅπως κάθε χρόνο, ἔτσι κι' ἐφέτος, ἡ Νίσυρος πού ἡ προστασία της εἶναι ἀνατεθιμένη εἰς τήν Θεομήτορα, θά ἀναπέμψη δεήσεις καί εὐχαριστίας εἰς τήν Προστάτιδα Παναγίαν τήν Σπηλιανήν.

Ἄς εἶναι πιά θερμές ἐφέτος οἱ δεήσεις καί οἱ εὐχαριστίες.

Ἄς παρακαλέσουμε, τά μίση πού σιγά-σιγά ἀμβλύνονται, νά κοπάσουν τελείως, νά σιγάσουν τά πάθη πού σέ ὀλίγων, ἐλαχίστων, πλέον τίς καρδιές ἐξακολουθοῦν νά ἀνάβουν. Ἄς εὐχαριστήσουμε πιά θερμά διότι, τά παιδιὰ τῆς Νισύρου πού βαρύν ἐπάνω της ἔρριχναν τόν ἴσκιο τῆς ἀδιαφορίας τους ξαναποκτοῦν τήν πίστιν εἰς τό μέλλον τῆς ἀγαπημένης μας Πατρίδος.

Λύθηκαν τά κακά μάγια. Οἱ ἀντιθέσεις πού κρατοῦσαν χωρισμένα τά ἀδέλφια σιγά-σιγά αἴρωνται καί ὅλα μαζί τά παιδιὰ τῆς Νισύρου ἀρχίζουν νά δουλεύουν καί νά πλάθουν τό μέλλον της πού διαφαίνεται καλλίτερον.

Ἐπάνω στό νησί οἱ ἄνθρωποι πλέον συνεργάζονται διὰ τό καλόν τοῦ τόπου, διότι ξαναπίστεψαν ὅτι μπορεῖ νά προκόψῃ. Ἐξω ἀπό τό νησί τά ξενητεμένα παιδιὰ προσφέρουν καθένα ὅτι δύναται διὰ νά καλυτερεύσῃ ἡ θέσις τῆς ὠραίας μας Νισύρου.

Ὁ νοῦς μας ἄς εἶναι εἰς τήν Πατρίδα, καί ἡ Παναγία ἡ Σπηλιανή ἀπό τό λευκό μοναστήρι της ἀπλώνει τήν χάρη της μέχρι ἐμᾶς τούς ξενητεμένους κάθε γῆς, εἴτε στήν Ἀθήνα βρισκόμαστε, εἴτε στήν Ἀμερική, εἴτε

στήν Αυστραλία. Τό ένδιαφέρον όλων μας φέρνει τό τέλος τών δεινών τής έγκαταλελειμένης Πατρίδος μας.

”Ας χτυπούν, εις τήν μεγάλη γιορτή τής Παναγιας, χαρμόσυνα οί καμπάνες τής Σπηλιανής.

’Ως λυτρωθεΐσα τών δεινών εύχαριστήρια,
αναγράφω Σοι ή πόλις Σου Θεοτόκε

ΑΡΜΟΔΙΟΣ Ι. ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

ΕΤΟΣ Α'

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1955

ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 8

ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

’Ο ήλεκτροφωτισμός τής Νισύρου ύπῆρξε ένα θέμα πού πέντε χρόνια συνεζητήθη. Δέν ύπάρχει Νισύριος στήν Νίσυρο, στήν ’Αμερική, έδω, παντοῦ από τούς περισσότερον ένδιαφερόμενους διά τήν τύχην τοῦ νησιού μας, ώς τούς πλέον άδιαφόρους, πού νά μήν συνεζήτησε διά τόν ήλεκτροφωτισμόν. Δέν πρέπει λοιπόν νά μάς καταπλήσση πώς άργησε τόσο νά γίνη τό έργο, δεδομένου ότι, εΐναι άποδεδειγμένο πώς τά λόγια πάντα φέρνουν λόγια και σπάνια συνοδεύονται από έργα. ’Από τήν εποχή πού ό ήλεκτροφωτισμός πῆρε τό δρόμο τής πραγματοποίησεως, θά έπρεπε νά έχη σταματήση ή συζητήσεις και μέ τίς γραμμές αυτές πού προεκληθήσαν από τά δημοσιεύματα εις τάς «’Εντυπώσεις και κρίσεις» τοῦ Δελτίου άρ. 129, ό Γνωμαγόρας ’Αθηνών-Πειραιώς προτίθεται νά κλείση τό θέμα διά παντός.

Τό 1951 ό Γνωμαγόρας ’Αμερικῆς, επί προεδρείας τοῦ κ. Γ. Σακλαρίδη, άπεφάσισε έκπληρών τούς σκοπούς τής ιδρύσεώς του, πού δέν ἦσαν ή δημιουργία άποθεματικού κεφαλαίου, ούτε ή άργή μέν αλλά σταθερά διασπάθησις τών πόρων τοῦ συλλόγου εις έξοδα διοικήσεως και επιδόματα θανάτου και άσθενείας πού θά μετέβαλον σιγά-σιγά τόν σύλλογον από

πατριωτικήν ὀργάνωσιν, εἰς ἀσφαλιστικόν ταμεῖον.

Οἱ συμπατριῶται μας εἰς Νίσυρον, ἐρωτηθέντες, ἔκριναν ὅτι ἔργον σπουδαῖον καί ἀπαραίτητον ἦτο ὁ ἠλεκτροφωτισμός τοῦ νησιοῦ μας.

Συνεννοήθη τότε ὁ Γνωμαγόρας Ἀμερικῆς μέ τόν Γνωμαγόρα Ἀθηνῶν τοῦ ὁποίου τότε προήδρευε ὁ κ. Κ. Μούρας ὅστις διεξήγε καί τάς συνεννοήσεις.

Ἔγιναν τότε ἐνέργειες ἐδῶ καί ἐδημοσιεύθη καί εἰδικός νόμος στήν Ἐφemerίδα τῆς Κυβερνήσεως, διά τό «Γνωμαγόριον» ἴδρυμα ἠλεκτροφωτισμοῦ.

Ἵ Ὁ Γνωμαγόρας Ἀμερικῆς ἀνέθεσεν εἰς ἐπιτροπήν ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ κ. Μ. Παρθενιάδη, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ ἀνέλαβεν τήν προεδρείαν τοῦ Γνωμαγόρα Ἀθηνῶν, κ. Κ. Σακελλαρίδη καί κ. Κ. Μούρα τήν διαχείρισιν καί ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου. Ἀπεστάλη εἰς Νίσυρον ὁ Μηχανολόγος κ. Ἀπέργης, τοῦ τεχνικοῦ γραφείου «ΑΚΜΗ», ὁ ὁποῖος ἔκαμε σχετικήν μελέτην. Ἡ ὑπόθεσις ἐκόστισε 3.000.000 τότε δραχμάς, τά ὁποῖα κατέβαλε ὁ πτωχός Γνωμαγόρας.

Μόλις ἀπεστάλη ἡ μελέτη εἰς τό ἀδημονοῦν... «Κέντρον» ὅλη ἡ σπουδή του μετεβλήθη εἰς βραδύτητα. Ἦρχισαν αἱ ὑπαναχωρήσεις καί αἱ λιποψυχία.

Ἵ Ὁ Γνωμαγόρας Ἀμερικῆς (ἡ μερίς πού ἀντέδρασεν, διότι πολλοί συμπατριῶται ἠγανάκτησαν μαζί της, ἀλλά δυστυχῶς ἡ ἀδιαφορία ἐπεκράτησε τῆς ἀγανακτήσεως πού θά εἶχε παρασύρει τήν ἀντιπροσθευτικήν ἠγεσίαν τοῦ σωματείου) ἠρνεῖτο ὅτι εἶχαν ἀναλάβει ὑποχρέωσιν διά τόν ἠλεκτροφωτισμόν τῆς Νισύρου, κατά τρόπον ἀποτελοῦντα ἐμπαιγμόν διά τοὺς ἐν Ἀθήναις ἐργασθέντας διά τήν ἐπίτευξιν τοῦ ἠλεκτροφωτισμοῦ.

Ἵ Ἔτσι εἶχαν τά πράγματα ὅταν συνεκλήθη γενική συνέλευσις τοῦ Γνωμαγόρα Ἀθηνῶν ἡ ὁποία ἀνέθεσεν εἰς τό νεοεκλεγέν Δ.Σ. νά προσπαθήσῃ νά ξεκαθαρίσῃ τό ζήτημα καί, ἂν κατορθώσῃ, νά συνεννοηθῇ μέ τόν Γνωμαγόρα τῆς Ἀμερικῆς μέ τόν ὁποῖον ἐστάθη ἀδύνατον νά συνεννοηθοῦν τά προηγούμενα Δ.Σ. ἐπί τοῦ θέματος. Νά καταβάλλῃ δέ πᾶσαν προσπάθειαν διά νά φέρῃ εἰς πέρας τό ζήτημα τοῦ ἠλεκτροφωτισμοῦ.

Πράγματι, προσπαθήσαμε νά συνεννοηθοῦμε μέ τόν Γνωμαγόρα Ἀμερικῆς καί προωθήσουμε τό ζήτημα, ἰδίως μετά τήν ἐπίσκεψίν μας κατά τόν Αὔγουστον τοῦ παρελθόντος ἔτους εἰς Νίσυρον, ὅτε καί προσωπικῶς διεπιστώσαμε, πόσον ἀπαραίτητος ἦτο, καί ποῖαν ζημίαν ἀποτελεῖ διά τήν Πατρίδα μας ἡ ἔλλειψις ἠλεκτροφωτισμοῦ.

Δυστυχῶς ὡς πρός τάς συνεννοήσεις μέ τόν Γνωμαγόρα Ἀμερικῆς δέν εἶχαμε καλυτέραν τύχην ἀπό τά Δ.Σ. τοῦ παρελθόντος.

Ἵ Ἡ ἀτέρμων κενολογία εἰς τήν ὁποῖαν μᾶς παρέσυρεν ἡ ἀλληλογραφία μέ τόν Γνωμαγόρα Ἀμερικῆς, μᾶς ἔκανε νά κατανοήσωμεν ποῖα ἦτο ἡ αἰτία πού ἐπί 40 ἔτη δέν ἐπέτρεψε εἰς αὐτόν τήν δημιουργίαν ἑνός κοινω-

φελούς έργου στο νησί μας. Τό φάσμα τῆς ἀποτυχίας πού ἀπειλοῦσε τίς προσπάθειες τοῦ Γνωμαγόρα Ἀθηνῶν-Πειραιῶς ἀπό αὐτήν τήν τακτικήν μᾶς ἔκανε νά διακηρύξωμεν ἀπό τάς στήλας τῶν πρώτων ἀκόμη Νισυριακῶν Χρονικῶν τήν ἀπόφασίν μας, νά ἀφιερῶσωμεν ὅλας τάς προσπάθειάς μας εἰς τήν ἐπίτευξιν τοῦ ἠλεκτροφωτισμοῦ τῆς Νισύρου. Ἐπειδή δέ εἰς τάς μεγάλας προσπάθειάς πρέπει νά ξεχωρίζωμεν τοὺς λιποψυχούντας, πού εἶναι ἐπιζήμιοι διὰ τήν ἐπιτυχίαν, διεδηλώσαμεν πῶς θά διαχωρίσωμεν τάς εὐθύνας μας ἀπό ὅσους ἀντιδροῦν.

Μέ βάσιν τήν νέαν αὐτήν τακτικήν ὁ Γνωμαγόρας Ἀθηνῶν-Πειραιῶς ἐπέτυχε σέ λιγότερο ἀπό ἕνα χρόνο, νά σταθῇ ἄξιος τῆς Πατρίδος.

Ὁ Γνωμαγόρας Ἀμερικῆς, ὑπεσχέθη νά ἠλεκτροφωτίσῃ τήν Νίσυρον, λιποψύχησε καί ὀλιγόρησε. Ὁ Γνωμαγόρας Ἀθηνῶν-Πειραιῶς ἐξετέλεσεν τήν ὑπόσχεσιν καί ἔσωσε τήν τιμὴν καί τό καλόν ὄνομα τοῦ Συλλόγου «Γνωμαγόρας».

Ἐχει καμμίαν σχέσιν, ἂν ἡ πλουσία Ἀμερικῆ παρέσχε ὑποσχέσεις, καί αἱ πτωχαί Ἀθῆναι-Πειραιεύς προσέφεραν ἔργα;

Ὁ ἠλεκτροφωτισμός τῆς Νισύρου ἀποτελεῖ ἔργον τοῦ Γνωμαγόρα Ἀθηνῶν-Πειραιῶς καί μόνον αὐτοῦ. Διότι αὐτός ἐφρόντισε νά γίνῃ ὑπό τοῦ κράτους ἀντιληπτὴ ἡ ἀναγκαιότης τοῦ ἠλεκτροφωτισμοῦ καί νά τύχῃ ἡ Νίσυρος τῆς κρατικῆς συνδρομῆς καί τό ἐπέτυχεν. Τό κράτος ἐζήτησεν ἀπό τόν Δῆμον νά διαθέσῃ τό οἶκημα τῶν ἐγκαταστάσεων. Ὁ Δῆμος μὴ ἔχων τήν οικονομικὴν δυνατότητα, ἀπετάθη εἰς τόν Γνωμαγόρα Ἀθηνῶν-Πειραιῶς καί ὁ Γνωμαγόρας ἐκ τοῦ πτωχοῦ του βαλαντίου ἀνεγείρει τό μηχανοστάσιον.

Ὁ Γνωμαγόρας Ἀθηνῶν-Πειραιῶς, κατόπιν ὄλων αὐτῶν διεχώρισεν τάς εὐθύνας του ἀπό τόν Γνωμαγόρα Ἀμερικῆς καί ἀπέδειξεν ὅτι δέν εἶναι ὁ «πτωχὸς συγγενὴς» ὅπως θέλει νά τόν φαντάζεται ὁ Γνωμαγόρας Ἀμερικῆς ἀφοῦ μπορεῖ νά κάνει ἔργα πού ἐκεῖνος δέν τολμᾷ καί ἀκόμη ἀπέδειξεν, ὅτι ἔχει πίστιν εἰς τάς δυνάμεις του καί ἡ πίστις του μετακινεῖ ὄρη, ἀφοῦ μετεκίνησε τὰ ὄρη τῶν δυσχερειῶν πού ἐπεσώρευαν οἱ ἡττοπαθεῖς τῆς Ἀμερικῆς.

Εὐχόμεθα ὁ Γνωμαγόρας Ἀμερικῆς νά βρῇ τήν πίστιν εἰς τόν ἑαυτὸν του καί νά ἐξέλθῃ ἀπό τό τέλος τῆς ἀπραξίας.

Δηλώνομεν ἀδυναμίαν νά συνεργασθοῦμε μέ τόν ἀδελφόν σύλλογον μέ τόν ὁποῖον φαίνεται πῶς δέν μιλοῦμε πλέον τήν ἴδια γλῶσσαν. Δικὴ μας γλῶσσα εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ θάρρους, τῆς θελήσεως καί τῆς ἀγάπης πρὸς τήν πατρίδα.

Ἐλπίζομεν ὅτι θά μπορέσωμε νά ξανασυνεννοηθοῦμε μέ τόν Γνωμαγόρα Ἀμερικῆς ὅταν νέοι ἴσως ἄνδρες, πού θά μιλοῦν τήν δική μας γλῶσσαν θά ἀναλάβουν τήν ἡγεσίαν του, ἢ ὅταν οἱ σήμερον διοικοῦντες τόν σύλλογον ἀποφασίσουν νά μεταβάλλουν τακτικήν καί μπορέσουν νά ξεχωρίσουν ποῖο

είναι τό συμφέρον τῆς πατρίδος καί πρό παντός νά κατανοήσουν, ὅτι διά νά προαγάγωμεν τήν πατρίδα χρειάζεται θάρρος, ἀκόμη θάρρος καί πάντοτε θάρρος.

Εἶθε ὁ Δῆμος νά συνεννοηθῆ μέ τόν Γνωμαγόρα Ἀμερικῆς διά τό καλόν τῆς πατρίδος. Μετά τόν ἠλεκτροφωτισμόν, δύο μεγάλα ἔργα ὑπολείπονται εἰς τήν Νίσυρον.

Ἡ ἐπέκτασις τοῦ λιμένος καί ἡ κατασκευή ὑδραγωγείου. Αὐτά τά ἔργα εἶναι ἀντάξια τῆς συλλογικῆς πρωτοβουλίας. Τά μικρότερα ἄς ἀφεθοῦν εἰς ἰδιώτας.

Ἐάν ἐξευρεθῆ κονδύλιον 300.000 δρχ. διά νά ἀρχίσουν τά ἔργα στό λιμάνι, γνωρίζουμε πώς ἡ Νομαρχία θά ἔλθῃ ἀρωγός καί θά ἀποτελειώσῃ τό ἔργον.

Ἐπίσης ὁ κ. Παν. Σακελλαρίδης κατά πρόχειρον ὑπολογισμόν ἀπεφάνθη ὅτι εἰς τό Ζωσιμοπούλειον μπορεῖ νά κατασκευασθῆ δεξαμενή ἢ ὅποια νά καλύψῃ τās ἀπαραιτήτους ἀνάγκας τῶν κατοίκων εἰς ὕδωρ.

Ἡ στήλη τῶν «Κρίσεων καί Σημειωμάτων» θά ἀφιερῶσιν λίγες γραμμές στά ὅσα ἐγραφε τό Δελτίο γιά τόν ἠλεκτροφωτισμόν καί τό θέμα ἔκλεισε.

Ἀφοῦ ἐπί πέντε ἔτη αἱ συζητήσεις διά τόν ἠλεκτροφωτισμόν προεκάλεσαν ἀναστάτῳσιν τῆς κοινῆς γνώμης τῶν Νισυρίων, ἀφοῦ ἐγεννήθησαν τόσες ἐλπίδες, καί τόσες ἀπογοητεύσεις, ὁ Γνωμαγόρας Ἀθηνῶν-Πειραιῶς ξεπερνώντας τίς δυνάμεις του, ἐπέτυχῃ νά πραγματοποιήσῃ τόν μέγαν πόθον τῆς Νισύρου, γράφοντας ἔτσι τόν ἐπίλογον μιᾶς προσπαθείας ἀπό τήν ὁποίαν ἐπήραμε τόσα διδάγματα καί πού οἱ καρποὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς θά ὠφελήσουν τόσον τήν Νίσυρον.

ΑΡΜΟΔΙΟΣ Ι. ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ
Πρόεδρος «Γνωμαγόρα» Ἀθηνῶν-Πειραιῶς

ΕΤΟΣ Α' ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1955 ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 11

ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΣΤΟ ΣΥΝΟΡΟΝ 1955 - 1956

Εἰς τό σύνορον πού χωρίζει τόν καινούργιον χρόνο πού μάς ἔρχεται ἀπό τόν χρόνον αὐτόν, πού διασχίζουμε τίς τελευταῖες του ἡμέρες, καί λίγο

πρίν περάσουμε τό κατώφλι τοῦ 1956, θά σταθοῦμε μιά στιγμή καί θά στρέψουμε τό κεφάλι διά νά θεωρήσωμεν καί νά ἀναμετρήσωμεν τόν δρόμον πού ἔχουμε κάνει.

Τί θά διαπιστώσῃ «ὁ Νισύριος» ἀξιολογώντας τήν πορείαν του, τό τμήμα τῆς πορείας του, πού καθορίζεται ἀπό τό ὄροσημον 1955 καί τό ὄροσημον 1956;

Ὁ χρόνος πού πέρασε ὑπῆρξε καλός διά τήν Νίσυρον, θά εἶναι ἡ διαπίστωσις.

Ἐκτός ἀπό τά ἔργα πού ἔγιναν, στήν πατρίδα μας, ἐτέθησαν αἱ βάσεις καί ἔγιναν σέ γενικήν γραμμὴν σχέδια διά ἔργα πού θά ἀποτελέσουν τό ἀντικείμενον τῶν μελλοντικῶν μας ἐπιδιώξεων.

Ἡ σπουδαιότερα ὅμως διαπίστωσις τοῦ «Νισύριου» θά εἶναι ὅτι, αὐτός, ὁ «Νισύριος», μέ τήν ἔννοιάν τοῦ «Νισύριου» ὡς ὀργανωμένης ὀλότητος, εἴτε ὑπό τήν μορφήν «ἀρχῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως», εἴτε ὑπό τήν μορφήν ὀργανώσεων, εἴτε συλλόγων, ἀπεφάσισε νά σκεφθῆ, νά θελήσῃ, καί πρό παντός νά κινηθῆ.

Ἄν ὁ καινούργιος χρόνος καί οἱ χρόνοι πού θά ἀκολουθήσουν, διατηρήσουν τήν δραστηριότητα τοῦ «Νισύριου» εἰς τό αὐτό ὕψος, πολύ δέ περισσότερον ἂν τήν ἐντείνουν, καθὼς πρέπει, πολύ σύντομα θά ἰδοῦμε τήν ἀγαπημένη μας πατρίδα ὅπως τήν ὀνειρευόμεθα.

Εἰς πολλῶν τήν σκέψιν συνδυάζεται, ἡ σημερινή δυναμική ἀντιμετώπισις καί ἐπίλυσις τῶν Νισυριακῶν προβλημάτων, μέ τήν δραστηριότητα ὀρισμένων ἀτόμων, εἰς τά ὁποῖα ἀνετέθη ἡ ἐντολή τῆς παρακολουθήσεως καί προωθήσεως τῶν θεμάτων, πού ἀφοροῦν τήν πατρίδα μας. Πιστεύουν δέ ὅτι ἡ ὄλη δραστηριότης εἶναι συνυφασμένη μέ τά πρόσωπα αὐτά καί θά ἐξαφανισθῆ ὅταν θά ἀποσυρθοῦν ἀπό τήν πρώτην γραμμὴν τῆς ἐνεργοῦ δράσεως.

Ἀνῆκομεν εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι πρεσβεύουν, ὅτι ὁ ροῦς τῆς ἱστορίας εἶναι ἀδιάκοπος, καί τά ἄτομα μόνον καταλυτικῶς μποροῦν νά δράσουν ἐπιταχύνοντα ἢ ἐπιβραδύνοντα τόν ρυθμόν του. Ὁ ροῦς ὅμως οὔτε νά ἀλλάξῃ, οὔτε νά σταματήσῃ εἶναι δυνατόν.

Σήμερον διά τήν Νίσυρον τίθεται ὡμό τό δίλημμα καί ἐπιτακτικά ζητεῖ ἀπάντησιν· εἴτε «συγχρονίζεται» ταχέως ὁπότε θά παραμείνῃ κατοικήσιμος, εἴτε παραμένει εἰς τήν μέχρι χθές νωχελῆ ἀδράνεια, ὁπότε θά ἐρημωθῆ καί θά μετατραπῆ σέ καταφύγιον μόνον τῶν γλάρων.

Εἶναι φανερόν ὅμως ὅτι ἡ Νίσυρος ἐπροτίμησε τό πρῶτον. Τήν ἐκλογὴν τήν ἔκαμε τό σύνολον, ὁ «Νισύριος». Ὁ ρόλος τῶν ἀτόμων πλέον εἶναι, νά ἐπιταχύνουν τόν ρυθμόν τοῦ «συγχρονισμοῦ».

Ἡ πείρα τῆς πορείας ἑνός ἔτους μᾶς ἐδίδαξεν ὅτι, διά νά ἐπιτύχω-

μεν απαιτείται πρό παντός άποφασιστικότητα. Τά άτομα θά παρέλθουν, αλλά ή πείρα και τό παράδειγμα θά μείνουν, διά τά άτομα πού θά έπέλθουν.

Μπορεϊ λοιπόν ό «Νισύριος» βέβαιος διά τόν έαυτόν του, νά περάση τό σύνορον του 1955-1956, μέ τήν πίστιν ότι, ό καινούργιος χρόνος θά σταθή ακόμη δημιουργικώτερος από αυτόν πού φεύγει.

ΑΡΜΟΔΙΟΣ Ι. ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

ΓΙΑΝΝΗ ΙΑΚ. ΛΟΓΟΘΕΤΗ

**«ΑΡΜΟΔΙΟΣ ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ,
ένας σύγχρονος ευπατρίδης » ***

Το Δ.Σ. του ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ, υλοποιώντας ομόφωνη απόφαση της Γεν. Συνέλευσης που ανακήρυξε τον Αρμόδιο Γιαννίδη επίτιμο πρόεδρο του Συλλόγου, έρχεται με τη σημερινή σύναξη των μελών και των φίλων του Συλλόγου να προσδώσει πανηγυρικό χαρακτήρα, επιβραβεύοντας ένα εκλεκτό τέκνο του νησιού μας, για τις προς το Σύλλογο και το Νησί μας υπηρεσίες του. Αυτές που καταξιώνουν κάθε άνθρωπο στο διάβα της ζωής του και που προσδίδουν το ήθος και τον χαρακτήρα του. Όλοι εμείς ήλθαμε εδώ, να συμμερισθούμε τη χαρά σου, να εκπληρώσουμε ένα χρέος απονέμοντας το δίκαιο έπαινο, ως ελάχιστο φόρο τιμής για ότι πρόσφερες στο Σύλλογο και στο αγαπημένο νησί, μέσα από την απέραντη καλωσύνη και αγάπη που σε διακρίνει. Σαν απόγονος των Ομηραίων και των Πορφυραίων, έταξες ως χρέος της ζωής σου να συνεχίσεις με σθένος και απαράμιλλο ζήλο το έργο που χάραξαν προσφέροντας τα πάντα στην εξυπηρέτηση των συμπολιτών σου. Ο Γνωμαγόρας Αθηνών Πειραιώς, ως άξιος πρεσβευτής στην ξένη αισθάνεται την υποχρέωση για όλους αυτούς που έταξαν στη ζωή τους να υπηρετούν ιδανικά, να προσφέρει την αγάπη του με μία συμβολική χειρονομία που όσο μικρή και αν φαίνεται είναι μεγάλη γιατί προσφέρεται από τη καρδιά μας και είναι μοναδικός ο συμβολισμός γιατί είναι ένα κομμάτι από τον εαυτό μας.

* Το κείμενο αυτό είναι ομιλία του κ. Γιάννη Λογοθέτη για τον κ. Αρμόδιο Γιαννίδη, επίτιμο πρόεδρο του Γνωμαγόρα. Εκφωνήθηκε στην εκδήλωση της 16ης Απριλίου του Γνωμαγόρα Αθηνών.

Αρμόδιε Γιαννίδη, σε ευχαριστούμε, μπήκες στην χορεία των άξιων παιδιών της Νισύρου, σαν σύγχρονος ευπατρίδης, μας έκαμες όλους να αισθανόμαστε υπερήφανοι γιατί πέτυχες στο έργο που έταξες με τις καλές σου πράξεις, που εγγίζουν όλους μας.

- Γιατί κάθε Νισύριος έχει το σύνδρομο της αγάπης προς αυτό το όμορφο και χιλιотραγουδισμένο Νησί. Το Νησί αυτό που το περιέβαλες με αγάπη και απέραντη καλωσύνη. Πάντα υπήρξες πρωτοπόρος σε κάθε του ανάγκη. Τι να πρωτοθυμηθεί κανείς;

- Τη συμβολή σου στον ηλεκτροφωτισμό του νησιού στα 1956, που σαν πρόεδρος του Γνωμαγόρα, ενίσχυσες κάθε προσπάθεια που απέβλεπε στη καλλιτέρευση της ζωής των κατοίκων, στην προβολή των ιστορικών και λαογραφικών στοιχείων του νησιού με την έκδοση των 37 τευχών (1955 - 1961) των «Νισυριακών Χρονικών» η έκδοση των οποίων υπήρξε πρόδρομος των «ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ» της μετέπειτα Εταιρείας Νισυριακών Μελετών.

- Ακόμη σου αξίζει ένα μεγάλο «ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ» γιατί μας έκανες πράξη ένα όραμα που έζησαν από παλιά οι συμπατριώτες σου και που σήμερα αποτελεί γεγονός και μάλιστα ευτυχές για όλους μας γιατί δίνει το δικαίωμα σ' αυτόν εδώ το χώρο να αναπολούμε κάθε όμορφο και ευγενικό που συνδέεται με το νησί μας και ακόμη μαζί με τις αναμνήσεις μας να απολαμβάνουμε τους χορούς τα τραγούδια, να ανατρέχουμε στα παλιά και να διατηρούμε ακέραια τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμά μας.

- Αρμόδιε Γιαννίδη με αισθήματα συγκίνησης και αγάπης δέξου αυτά τα λίγα και με την ευχή όλων μας να σε ευλογεί ο Θεός και να σου παρέχει υγεία και μακροημέρευση για το καλό της φιλότατης μας πατρίδας. Το χρέος σου προς αυτήν το εξεπλήρωσες στο ακέραιο, εμείς σαν ανταμοιβή σου προσφέρουμε την αγάπη και το σεβασμό μας γιατί όπως αναφέρει και ο Έλλιοτ «η αμοιβή για το χρέος που επιτελεί κάποιος είναι η δύναμη που αντλεί για να επιτελέσει ένα άλλο».

ΝΙΚΗΤΑ Ι. ΚΟΥΜΕΝΤΟΥ

**ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ «ΣΤΑΥΡΟΣ»
ΣΤΟ ΑΡΓΟΣ ΝΙΣΥΡΟΥ**

Στην εγγογή μου Κλυταιμνήστρα

ΑΝΤΙΠΡΟΙΚΙ

Αντιπροίκι αντί προλόγου θέλω να 'ναι το δικό μου δώρο στον αναγνώστη αυτά τα λόγια, χωρίς να 'μαι λογοθήρας. Και μη βιαστείς να με χαρακτηρίσεις λογοκόπο. Αυτά τα λόγια να τα λογιάσεις προσεκτικά και να τα πάρεις ως αθραβώνα της εργασίας αυτής. Δε θέλω να σε υποτάξω στις δικές μου σκέψεις και κρίσεις, αλλά σε παρακαλώ να γίνεις υποσχετικός πως θα 'ρθεις μαζί μου στη Νίσυρο.

Θ' ανεβούμε σήμερα μαζί το ύψωμα του Άργους. Εκεί στο λόφο του Σταυρού, πάνω σε φρούριο, βρίσκεται χτισμένο το μοναστηριακό συγκρότημα «ΣΤΑΥΡΟΣ». Θα γνωρίσουμε την ιστορία του και τις ανακαινισμένες σήμερα κτηριακές του εγκαταστάσεις. Ιδού το στιγμιότυπο θέασης από το ύψωμα του Σταυρού, που σου προσφέρω, φίλε αναγνώστη, με τα παρακάτω λόγια ως Αντιπροίκι, όπως κάνει ο γαμπρός στη νύφη πριν απ' το γάμο.

**ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΟ ΘΕΑΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΥΨΩΜΑ
ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΑΡΓΟΥΣ**

Όταν σταθείς πρωί-πρωί πάνω στις στέγες των κελιών και στρέψεις τη ματιά σου ανατολικά, αγκαλιάζεις τις βορειοανατολικές κορυφές των βουνών. Στέκεσαι λίγο στο Φρούριο «Παντονίκη» κι ακριβώς στο βορειοανατολικό

τους άκρο διαγράφονται τα σπίτια του χωριού Εμπορειός, σαν αγκυροπεριστέρα που ξεκουράζονται στα σκουρόχλαδα των δένδρων. Καθώς γυρίζεις αργά-αργά, σαν περισκοπιο, τη ματιά σου νοτιοανατολικά, βλέπεις ένα μέρος από το κάστρο «Παρλέττια», έρχεσαι στο Μοναστήρι του Αϊ-Θεολόγου και το φαντάζεσαι μεγάλο ασπροπεριστέρο γατζωμένο στις νοτιοανατολικές κορυφογραμμές. Λίγο δεξιά και πιο χαμηλά, στην κορυφή τ' Αϊ-Ελιά ξεχωρίζει τεράστια πετρωμένη γυνάικα η «Καλάννα» και να το χωριό του Νικιά, τα Νικιά, καθισμένο στη φυσική οχύρωσή του από βράχους τραχείτη απότομους, ακατέργαστους.

Από βόρεια κατεβαίνουν απότομες οι νότιες «Κυλίντρες» του βουνού «Διαβάτη» που κυλούν τα σταχτόασπρα χώματά τους κι ενώνονται με τις πλαγιές του ηφαιστείου.

Ο ήλιος της Νισύρου λες κι είναι Νικιάτικος. Απ' αυτό το χωριό πρόβαλαν κιάλας οι πρώτες ακτίνες του ήλιου και χρύσωσαν τις πολύχρωμες πλαγιές των γύρω βουνών και φτάνουν απέναντι στις κορυφές του βουνού «Καραβιώτη». Οι βορειοδυτικές πλαγιές του βουνού «Θεοτόκος» άγριες, σχεδόν απροσπέραστες, κατεβαίνουν μέχρι τον κάμπο του «Ραμού» και όλες οι πλαγιές μαζί σχηματίζουν την ευρύχωρη κοιλάδα του Λακκιού. Τα ηφαιστειογενή πετρώματα των βουνών ξεχωρίζουν σε βαθιές χειμαρρώδεις διαβρώσεις. Από τους πρόποδες του λόφου του Σταυρού, καθώς κοιτάξεις ολοένα την ανατολή του ήλιου, φαντάζουν αστραφτεροί, μικροί και μεγαλύτεροι λοφίσκοι. Επάνω τους σου φαίνεται πως βρίσκονται χιλιάδες ξεροψημένα ψωμιά, που αχνίζουν. Είναι το σκούρο, κοκκινοκίτρινο θειάφι, σαν ακανόνιστοι μετεωρίτες που πέφτουν στη γη από το διάστημα. Τώρα που φυσά λίγο ανατολικό αεράκι κεντρίζει τα ρουθούνια σου η οσμή του θειαφιού, σα χαλασμένο αυγό. Πολλές φορές οι σχηματισμοί του καπνού που βγαίνουν από τις ατμίδες, ξεφουσηστρος τις αποκαλούν οι Νισύριοι, συμπτκνώνονται στις οδοντωτές κορυφές του κρατήρα και κάνουν να νομίζεις πως περπατάς σε τοπίο σεληνιακό. Όμως εκεί που θα σταματήσει περισσότερη ώρα η ματιά σου είναι το «Μεγάλο Αλώνι». Πρόκειται για το μεγάλο και παράξενο βύθισμα, σαν πελώριο σχήμα χωνιού, που 'ναι ο κρατήρας του ηφαιστείου. Ο κύριος όγκος του ηφαιστείου βρίσκεται στο κέντρο της καλλιεργήσιμης πεδιάδας από το Ραμό μέχρι πέρα τους κάμπους του Λακκιού με 2.800 μ. μέσο μήκος και πλάτος 450 μ. Συγκλονίζεσαι απ' αυτό το σπάνιο, γεωλογικό φαινόμενο και πατάς γερά στα δυό σου πόδια να μην πέσεις από τα κελιά του Σταυρού. Στο σύνολό του το ηφαιστειο φαντάζει σαν τεράστιο λεοντάρι ξαντλημένο που ξερνάει σκουριές.

Εδώ πάνω στο ύψωμα του Σταυρού, όταν παρατηρείς επίμονα το ηφαιστειοακό βαθύ κοίλωμα, βυθίζεσαι μαζί του στο κέντρο του νησιού. Όμως σύντομα συνέρχεσαι, ανυψώνεσαι, συναντάς τη φλεγόμενη λάβα, αναπνέεις το θειάφι που βράζει και ταυτίζεσαι μ' ένα μικρό και απροσάρμοστο, φωτεινό μετέωρο.

Απ' εκεί ψηλά ξανακατεβαίνεις να καθίσεις σε κάποιο μικρό ακρωτήριο και θέλεις να πέσεις στην ανοιχτή θάλασσα του Άργους για να δροσιστείς. Τρέχεις μέχρι την Τήλο, γυρίζεις νοτιοδυτικά και σταματάς για λίγο στη βραχονησίδα Παχειά. Επιστρέφεις από τα ερειπωμένα σπίτια της Αγια-Ειρήνης, του Ράλλη και του Μάρτεν, ανηφορίζεις τα χωράφια του Άργους και φτάνεις στο λόφο του Σταυρού.

Από τις στέγες των κελιών του Μοναστηριού, που 'γιναν για σένα σήμερα θεατρικός εξώστης, απόλαυσε τη μαγεία της πανοραμικής θέασης του απίστευτου, φυσικού τοπίου και δεν έχεις μέτρα να το συγκρίνεις με όλα όσα είδε μέχρι τώρα το μάτι σου. Ταυτόχρονα μεταβιβάστηκαν στην οθόνη της σκέψης σου οι σπάνιες γεωλογικές εικόνες και συγχωνεύτηκαν με τις πολιτιστικές αξίες του ιστορικού χώρου. Είναι καιρός πια να κατεβείς από τις στέγες των κελιών. Σκύψε προσεκτικά να περάσεις κάτω από το μικρό καμπαναριό ή, αν θέλεις, κατεβαίνεις από δίπλα τα πέτρινα σκαλοπάτια.

Φτάνεις στο πλακόστρωτο προαύλιο του Ναυδρίου και κάθεσαι πάνω σε μιά πεζούλα, που 'ναι χτισμένη από πολύ μικρά κομμάτια δωρικού κιονόκρανου και συντριμία μαυριδερής, αυλακωτής κολώνας. Το μυαλό σου είναι παραγεμισμένο από τη σημερινή θέαση των συνταρακτικών εικόνων και τώρα προσπαθείς να βάλεις σε κάποια τάξη το μετείκασμά τους.

Καθλωμένος στην πεζούλα του Σταυρού μέσα στην αυλή του Ναυδρίου ακούς ρυθμικά χτυπήματα. Διακόπτονται και ξαναρχίζουν κι είναι σαν από όνειρο να ξυπνάς. Είναι γνώριμοι κρότοι και γλυκόσυρτοι θόρυβοι, που γεμίζουν τη λοφοκορυφή του Σταυρού με χρυσαφένιο φως. Με τρόπο εντελώς ανώδυνο συνέρχεσαι και διαπιστώνεις πως οι κρότοι και οι θόρυβοι ξεχωρίζουν, είναι επώνυμοι κι έχει ο καθένας την προσωπική του αίσθηση και το δικό του χρώμα. Συνειδητοποιείς πως λίγοι ξεχασμένοι τραγοί κι αμολυτές κατσίκες βόσκουν στο απέναντι βουνό «Θεοτόκος»

Αραιά και που ακούγεται κανένα βέλασμα, που ανακατεύεται με τους ήχους των κουδουνιών. Σ' αυτή την καλοκαιρινή συναυλία συμμετέχουν τρεις πρωταγωνιστές, που παίζει ο καθένας το δικό του όργανο, σε πλήρη συμφωνία μεταξύ τους. Είναι ο **Βασίλης Πατρίκης**, ο **Κώστας Καρπαθάκης**, ο **Βασίλης Πάχος**. Ο πρώτος είναι χτίστης παραδοσιακός και πελεκά δυο μεγάλες γυαλόπετρες να τις βάλει μάγουλα στην καινούργια παραστιά της κουζίνας, γιατί δεν αρκούσε η μιά φωτιά να εξυπηρετήσει τους πανηγυριώτες του Σταυρού. Ο δεύτερος, παράτησε το καλούπωμα της παλιάς τραπεζαρίας, είναι ο Κώστας Καρπαθάκης, παραδοσιακός μαραγκός και σήμερα κόβει και καρφώνει τα ράφια της καινούργιας τραπεζαρίας. Ο τρίτος, ο πολυάσχολος Βασίλης Πάχος, τραβά νερό από τη βιστέρνα για να ποτίσει τα δεντράκια να μην ξεραθούν, που τα φύτεψε μόνος του την προηγούμενη μέρα. Και καθώς το καπράτσι χτυπά το

χάντρο της βιστέρας, βγάξει θόρυβο και ντιονά ο Σταυρός.

Τώρα που ίχνευσες και βρήκες από πού βγαίνουν οι χτύποι κι οι θόρυβοι και ποιοί είναι αυτοί που τους παράγουν, νιώθεις σίγουρα δροσερή αναστάτωση.

Οι χτύποι κι οι θόρυβοι που άκουσες και η πρωινή θέαση που σε συγκλόνησε, άρχισαν σιγά-σιγά να σε ξυπνούν από το λήθαργο που βρισκόσουν. Έμαθες ύστερα πως αυτό το πανδαιμόνιο, το αισιόδοξο θορυβόχτυπο ακούγεται συνέχεια εδώ και πέντε χρόνια, ιδίως τους καλοκαιρινούς μήνες, από τους ίδιους ανθρώπους. Τώρα συνέχεσαι, ανακαλύπτεις τον καλό εαυτό σου, ωριμάζεις, αυτοπροσδιορίζεσαι και λες: Κάτι πρέπει να κάνω κι εγώ για το Σταυρό του Άργους, για να αυτοβεβαιωθεί και η δική μου ύπαρξη.

Οι αισιόδοξοι χτύποι και θόρυβοι γέννησαν στην ψυχή σου ζωηφόρα μηνύματα, πως κάτι σπουδαίο και παρήγορο σκυρτά στο λόφο του Σταυρού, στο Άργος.

Το δημιουργικό πάθος και το προσωπικό μεράκι λίγων ανθρώπων, που προσπαθούν να διατηρήσουν την παράδοση, να την προσαρμόσουν, να την αναπτύξουν, χωρίς να μάχονται την εξέλιξη της σημερινής πραγματικότητας, προσφέρει πρόσφορες λύσεις στην αφύπνιση της τοπικής αυτοδιοίκησης να δημιουργεί και να σέβεται το παρελθόν μέσα στη διαχρονικότητά του.

Τα έργα που εκτελούνται σήμερα στο μοναστηριακό συγκρότημα του Σταυρού στη Νίσυρο αντιπροσωπεύουν τον εσωτερικό κόσμο των ανθρώπων που τα προγραμματίζουν και τα εκτελούν. Εκφράζουν συγχρόνως τις βαθιές ανάγκες του ψυχισμού τους και με την ηθελημένη και αυτόβουλη δραστηριότητά τους, μακριά από κάθε ιδιοτέλεια, ολοκληρώνεται η προσωπικότητά τους μέσα από τη διαδικασία της προσφοράς τους. Όμως προκαλούν και την κρατική μέριμνα να αφυπνιστεί, από την αποχάνωση που δείχνει στα πολιτιστικά μας προϊόντα.

Είδες σήμερα, αγαπητέ αναγνώστη, όλα τα παραπάνω, τα σκάλισες, τα ζύμωσες μέσα σου, τα 'νιωσες. Όμως, πρόσεξε, μην τα εκλαϊκεύσεις και μην τα πάρεις σαν απολιθώματα του παρελθόντος, αλλά να τα δεχτείς όλα ως ζωντανές παρουσίες, που ξυπνούν ιστορικές και τοπικές μνήμες και λειτουργούν ανυψωτικά για κάθε Νισύρικη, Ορθόδοξη, Ελληνική συνείδηση. Μόνο μ' αυτήν τη συγκινησιακή αντίδραση θα νικήσουμε τους καημούς μας και θα πάψουν τα νησιά μας να 'ναι ξερόβρυσες, ξερόβραχοι και ξεροβούνια

Αθήνα, 10 Ιουνίου 1994

Νικήτας Ι. Κουμέντος

ΚΑΤΑΤΟΠΙΣΤΙΚΑ - ΠΟΡΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Γνωρίζω καλά και το πιστεύω, πως η αλλοτρίωση δεν έρχεται μόνη της, εμείς την προσκαλούμε. Γι αυτό βουλώνω τις κακοφωνίες των προσωπικών σχέσεων και γράφω τις γραμμές αυτές, για να υπακούσω στην κραυγή μιας βαθύτατης αναγκαιότητας να μείνουν στο χρόνο οι ενδιαφέρουσες αυτές ειδήσεις και θέσεις, ασχέτως αν υπάρχουν άλλες - ίσως πιο πολύτιμες - απόψεις και προτάσεις.

Η ψυχή μας είχε στεγνώσει από την ερήμωση και τη μοναξιά, που τυλίγει τα Ξωκλήσια και τα Μοναστήρια μας τα τελευταία, ιδίως, δεκαπέντε χρόνια. Δεν αφήσαμε παραλία, ακρογιάλι, πλατεία να μην τα τσιμεντώσουμε.

Καταστρέψαμε τα παραδοσιακά, γραφικά, ιστορικά δρομάκια, χαλάσαμε πεζούλες και δώματα και λιθόκτιστες καμάρες. Ξεριζώσαμε δρόμους αγροτικούς, κόψαμε και κάμποσα δέντρα, και παλιούς Ναούς ακόμα σκεπάσαμε και μέσα στο χωριό και στα χωράφια. Κι αυτά όλα στο όνομα του εκσυγχρονισμού, της τουριστικής ανάπτυξης και του κερδίου συμφέροντος. Ενάντια στην περιβαλλοντική μας αθλιότητα διακριτικά ξεσηκώθηκαν, τα τελευταία πέντε χρόνια, ευάριθμοι και ευπατρίδες Νισύριοι, για να δώσουν αξιοπρέπεια, κοινωνική υπόσταση και ανυψωτική προέκταση στα ξεχασμένα Μοναστήρια και Ξωκλήσια του νησιού. Οι Μανδρακιώτες επισκευάζουν τους αυλόγυρους και κινούνται για νέα έργα στην «Ευαγγελίστρια». Ανακαινίζουν και προεκτείνουν τις κτηριακές εγκαταστάσεις στο «Μοναστήρι του Σταυρού», στο Άργος. Οι Μποργιάτες ξαναγίνονται ευπαθείς κι επιδιορθώνουν τον «Ταξιάρχη» στο Κάστρο του Εμπορείου. Οι Νικιάτες θυμήθηκαν πως κάποτε υπήρξαν εύοσμοι και βάλθηκαν να ευπρεπίσουν το «Μοναστήρι του Αγίου Θεολόγου» στα Νικιά. Αυτά τα συγγυρίσματα είναι κινήσεις ευοίωνες, που δείχνουν σθεναρότητα για συνομιλία με την παράδοση και συγκινούν και θα 'χουν σίγουρα κι άλλους πολλούς αποδέκτες.

Σήμερα όλες οι παλιές αρχές και αντιλήψεις βρίσκονται στην «απόσυρση». Λόγια πολλά και λίγα έργα. Όμως στο Σταυρό του Άργους, στη Νίσυρο, γίνονται έργα.

Τα είπαμε και τα φωνάξαμε. Ο προφορικός λόγος έπαψε να 'χει την αμεσότητα και την ζωντάνια της επικοινωνίας. Και δυστυχώς υπάρχουν άνθρωποι, οι πιο πολλοί, που πιστεύουν, πως ό,τι είναι παλιό, είναι και άχρηστο. Αυτό είναι το τραγικό λάθος της τεχνοκρατικής εποχής μας. Και θα πουν οι άνθρωποι της βιομηχανοποιημένης ζωής και του εύκολου κέρδους: Με τα Μοναστήρια και τα Ξωκλήσια της Νισύρου θ' ασχολούμαστε; Ακριβώς γι' αυτό γράφω, επειδή τα λόγια πετούν και θέλω να μείνουν τα γραπτά κείμενα, που περικλείουν το προνόμιο της διάρκειας και της διαχρονικότητας. Απ' αυτά τα κείμενα που θα παρατεθούν σ' αυτή την εργασία, θα αντλούν, όσοι θέλουν και μπο-

ρούν, στοιχεία που τους ενδιαφέρουν, για να πλησιάσουν την ουσία της Νισύ-
ρικης ψυχής. Η εργασία είναι συνθετική, γιατί και θα παραθέσω αποσπά-
σματα σύντομα πνευματικών ανθρώπων από δημοσιευμένες εργασίες τους
σχετικές με το θέμα. Παραγωγική επίσης είναι η εργασία, γιατί πολλές ει-
δήσεις και πληροφορίες προέρχονται από ζωντανές πηγές, που είναι οι άν-
θρωποι με την επώνυμη πράξη τους και προσφορά τους στην αναγέννηση του
Μοναστηριακού συγκροτήματος του Σταυρού στο Άργος της Νισύρου. Είναι
ακόμη και δημιουργική εργασία, γιατί καταγράφω τις δικές μου ενδεικτι-
κές εκτιμήσεις, όπως τις έχω βιώσει από την παιδική μου κιόλας ηλικία, με τις
σχεδόν καθημερινές μου επισκέψεις στο Άργος, όταν βοηθούσα τον πατέρα μου
και τη μητέρα μου, μαζί με τ' αδέρφια μου, στις αγροτικές εργασίες μέσα στα
χωράφια μας. Αξιολογούνται ακόμη οι συχνές μου παρουσίες στο Μοναστήρι
του Σταυρού και παραθέτω σημειώσεις από το προσωπικό μου ημερολόγιο,
για τις πρόσφατες επισκέψεις μου στο Μοναστήρι και τις καταθέτω ως πληρο-
φορίες, γνώση και προβληματισμό.

Ο ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥ ΑΡΓΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟ ΜΑΝΔΡΑΚΙ ΚΑΙ Η ΑΝΑΒΑΣΗ ΣΤΟ ΛΟΦΟ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Σήμερα, που περνάμε την περίοδο της ανευθυνότητας και ζούμε όλοι μας
την εύθυμη παρακμή, πήγες στο Σταυρό του Άργους, στη Νίσυρο; Η άκριτη πο-
λυπραγμοσύνη των ανθρώπων, γνώρισμα της αλλοτριώσης, χάλασε τον παρα-
δοσιακό δρόμο, τον αγιασμένο με ιδρώτα και αίμα παλιό δρόμο, τον αγροτικό,
γραφικό και σοφά σχεδιασμένο δρόμο, που οδηγούσε από το Μανδράκι στο
Σταυρό του Άργους. Θα χρειαστείτε περισσότερο χρόνο να πας με το μηχανάκι
ή το αυτοκίνητο, παρά αν πήγαινες με τα πόδια. Θα περάσεις από τους Πά-
λους, θ' ανηφορίζεις προς τον Εμπορειό, θα κατηφορίζεις επικινδύνως στην
κοιλιάδα του Λακκιού, θα διασχίσεις το Ηφαίστειο και θ' ανηφορίζεις προς το
λόφο του Σταυρού, στο Άργος. Η φύση δεν απαντά, αν δεν την περπατήσεις, να
κόψεις ένα πρίνο ή λίγο σχόινο να μυρίσεις. Να μασήσεις μια μυρτιά, να δεις
και να γητευτείς τα δώρα της φύσης. Με τα πόδια, από τη δυτική μεριά του νη-
σιού, θα πήγαινες πιο γρήγορα και θα ρουφούσε η ψυχή σου όλους τους χυμούς
που θα σου 'φερναν και οι οκτώ αισθήσεις που σου χάρισε ο Θεός.

Ίσως, δεν ξέρω, η καταστροφή του παλιού δρόμου να'ναι κι αυτό ένα είδος
ευπροσήγορης άμυνας, για να επιβιώνουμε την κατομοιριά μας. Όσοι ζείτε και
θυμάστε, ξαναγυρίσετε πίσω λίγα χρόνια, να πάμε στο Σταυρό του Άργους και
με τα πόδια. Συγκεντρωθήκαμε κιόλας στην πιο παλιά γειτονιά του Μανδρα-
κιού, στο γραφικό Λαγκάδι. Απ' εδώ ξεκινούσε κόσμος και κοσμάκης να πάει
στο Άργος. Σ' όλο το δρόμο περπατούσε η αξιοσύνη των πατέρων μας, με τους

γαδάρους των, τα δεσάκια τους στον ώμο οι άντρες, το ανάεμα οι γυναίκες.

Ο δρόμος αυτός ήταν γεμάτος από ανθρώπους, μικρούς και μεγάλους, άντρες και γυναίκες, γεωργούς και τσοπάνηδες, πρωί και βράδυ, νύχτες και μεσημέρια, σε κάθε στροφή του κι ένας αναστεγμός, σε κάθε πέτρα του κι ένα δάκρυ. Σ' όλες τις μεριές του κρυβόταν κι ένα μυστικό χαρούμενο ή λυπημένο.

Από τα Στενά μέχρι τον Αρχιστράτηγο, από τον ίδιο δρόμο στο Άργος, στην Αγια-Ειρήνη, από τον ίδιο δρόμο στο Ηφαίστειο, στην Καελιά, στα Νικιά. Πάτησε-πάτησε τις σιδερόπετρες γυαλίζουν τη νύχτα, αστράφτουν την ημέρα. Οι αλατσόπετρες από τις πατημασιές των γαδάρων και των βοδιών φαίνονται τορνεμένες κι όλες οι πέτρες και τα χαλίκια είναι σφηνωμένες στα σκαλιά και στα ισιώματα. Το μαλακό χώμα, όπου υπάρχει, μοιάζει με σκόνη μύρου, αλεσμένου σιταριού. Όλα μελετημένα, δεμένα, σίγουρα, πρακτικά, βολεμένα, βοηθητικά του στρατοκόπου.

Από τα «Στενά», λοιπόν, ανηφορίζουμε και νοιώθουμε την πρώτη κούραση κάτω από τη χαρουπιά της Κώταινας. Ανεβαίνομε την «Κοφτάκα», στρίβουμε από τον «Περιστερώνα» για το «Μακρύ Κομμάτι» και φτάσαμε κιάλας στους «Πάνω Πορούς». Το ισίωμα του δρόμου μέχρι τον Αϊ-Ζαχαριά μας ξεκουράζει και πάνω στη Βιστέρνα του ξεδίψασαν τα λογοδοσίματα. Αφήνομε αριστερά μας τις «Σιώνες» και μπαίνομε στα «Μπούκχα». Εδώ ανάμεσα στα δύο βουνά ξεποσταίνουν οι άνθρωποι και τα ζωντανά τους. Εδώ τα καλά συναπαντήματα. Εδώ ξεκουράζονταν τα παλλικάρια που σήκωναν την εικόνα της Παναγίας Σπηλιανής, που γύριζε από τα χωριά κάθε Παρασκευή της Λαμπρής.

Στα Μπούκχα νοιώθεις πως είσαι χωμένος ανάμεσα στα δύο βουνά. Μπαίνεις γρήγορα στο μονοπάτι το λιθόστρωτο και χωματένιο και ξεπερνάς την ορεινή διάβαση σαν να ξέφυγες από αόριστη ενέδρα. Ξαφνικά βρίσκεσαι στο κατηγορικό ξέφωτο και η καρδιά σου ξεσφύγγει, καθώς αντικρύζεις την πλατιά θάλασσα του Άργους. Περπατάς στο ισίωμα του δρόμου και καμαρώνεις τις πλαγιές του Άργους μέχρι κάτω την ήμερη θάλασσα του ορμίσκου Λευκού και της Αγια-Ειρήνης. Αριστερά σου ξεφυτρώνει από πελώριο βράχο το ξεχασμένο Εκκλησάκι του Αγίου Νικήτα και ξαφνικά κατάντικρύ σου ξεπροβάλλει ως φρουρός της πύλης τους Άργους το Εκκλησάκι του Αρχιστράτηγου.

Τώρα διαγράφεται μπροστά σου καθαρά ο λόφος του Σταυρού. Έχεις κιάλας εκπορθήσει, με τη ματιά σου, την αρχαία Ακρόπολη του Άργους. Είναι οροφή και ορόσημο για τις δύο μεγάλες, γνωστές, παραγωγικές, αγροτικές περιφέρειες της Νισύρου. Τα χωράφια του Άργους και οι κάμποι του Λακκιού έθρεφαν τους Νισύριους, από τα παλιά χρόνια μέχρι και τα χρόνια του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου. Το ύψωμα του Σταυρού σε προσελκύει και προσδένεσαι μαζί του.

Εδώ τελειώνει ο δρόμος του Άργους. Ο δρόμος αυτός ήταν η ψυχή της Νισύρου. Γνώρισε κι έθαψε τις χαρές και τις λύπες μας. Στα σημερινά συντρίμια του κρύφτηκαν οι καημοί της χαροκαμένης μάνας, που όργωνε και θέριζε τα χωράφια της, για να ξεχνά τους πόνους της. Βουβάθηκαν κι οι στεναγμοί της ερωτευμένης κόρης. Ήταν ο δρόμος ο πολύχρονος, ο πολύπαθος, ο πολυπερπατημένος, ο τραγουδημένος του γέρου ξωμάχου και του φερέλλιδα νέου. Αυτόν το δρόμο σεργιάνισαν οι γεωργοί και οι τσουπάνηδες του νησιού. Ο δρόμος που σηματοδότησε την προκοπή των Νισυρίων. Σταμάτησε η κυκλοφορία του, χάθηκε η γραφικότητά του και τα σημερινά συντρίμια του και τα χαλάσματα του μαρτυρούν την ανθρώπινη επιπολαιότητα και την ασέβεια στη μακρόχρονη προσφορά του. Όσοι τον περπάτησαν και τον έζησαν, κλαίνουν το ξεψύχισμά του. Ο δρόμος αυτός ήταν νισυριακό προσκύνημα, ποιμενικό, αγροτικό, λαογραφικό, ιστορικό σύμβολο. Ο δρόμος από το Λαγγάδι του Μανδρακιού στο Άργος και το Μοναστήρι του Σταυρού είχε τις πολλαπλές εξακτινώσεις του στον εκκλησιαστικό, θρησκευτικό, γεωργικό, ποιμενικό και κοινωνικό βίο της Νισύρου. Η τεχνική του, ο σχεδιασμός του, η μορφή της λειτουργικότητάς του ήταν ένας ζωντανός, λαϊκός πολιτισμός. Η απερίσκεπτη καταστροφή του αγροτικού αυτού δρόμου υπήρξε αυτόχρονα οδυνηρή και χτυπητή και μεγάλη ρωγμή στην παραδοσιακή ζωή του τόπου. Η διάνοιξη νέου αμαξιτού δρόμου μπορούσε να γίνει χωρίς να καταστραφεί ο παραδοσιακός δρόμος. Σήμερα δεν υπάρχουν πια γεωργοί και κτηνοτρόφοι. Ποιούς θα εξυπηρετήσει; Οι επισκέπτες μας θα προτιμούσαν να φτάσουν στο Σταυρό του Άργους με τα πόδια. Όχι μόνο για λόγους σωματικής άσκησης, αλλά γιατί θέλουν να γίνονται κοινωνοί της παράδοσης και να νιώσουν την πολύπλευρη δυναμική της πολιτιστικής φυσιογνωμίας του νησιού. Σήμερα ούτε ο παλιός ο δρόμος υπάρχει, ούτε ο καινούργιος λειτουργεί. Οι προχειρότητες, τα μισοκαμωμένα, οι τσαπατσουλιές είναι τα χαρακτηριστικά της προκοπής μας σα να 'μαστε κουλοχέρηδες. Κανένας πια δεν ψηλαφίζει στα σοβαρά τις αναποδιές μας.

Είναι καιρός ν' ανεβούμε στο λόφο του Σταυρού. Αφήσαμε πίσω το Εκκλησάκι του Αγίου Νικήτα και φτάσαμε σ' ένα μικρό, ιδιόμορφο πλάτεμα, που'ναι το τέλος του δρόμου προς τα χωράφια του Άργους. Αριστερά κατεβαίνουν απότομοι, ακανόνιστοι, μεγάλοι βράχοι του βουνού «Θεοτόκος» και μαζί με τους πρόποδες του Λόφου του Σταυρού σχηματίζουν ένα παράξενο, στενό, μικρό πέραςμα. Εδώ κάποτε υπήρχε μιά μικρή, καγκελωτή, ξύλινη πόρτα που γινόταν φραγμός στα ζώα, για να μην πηγαίνουν από την «Κριθαριά» στην «Παμπακιά» και αντιθέτως. Το πέραςμα αυτό έμεινε ως τοπωνύμιο

«Πορτί» κι ήταν σαφή και κοφτά όρια στις δύο μεγάλες, αγροτικές περιφέρειες Άργους και Λακκί.

Αριστερά το «Πορτί», δεξιά το Εκκλησιάκι του Αρχιστράτηγου κι εμείς ανηφορίζομε, χωρίς να κοντοστεκόμαστε ούτε ένα βήμα. Η ανάβαση στο Λόφο του Σταυρού διαρκεί δύο τρία λεπτά της ώρας. Σχοίνοι, πουρνάρια, σπάρτοι, μυρτιές, χαλίκια, τρυπημένες αλατόπετρες, πολύχρωμες ελαφρόπετρες βλέπεις γύρω σου. Πιο πάνω, προς την κορυφή, τα πουρνάρια μεγάλωσαν κι έγιναν πρίνοι γέρικοι. Και κάμποσες αγριαχλαδιές πετούν τ' αγκάθια τους στα κοκκινοχώματα, μπερδεύονται με τους ασπάλαθους και τις αστιβές και τα νιώθεις στα πόδια σου σα δαχτυλίδια. Φτάσαμε.

Εικόνα που δεν περιγράφεται. Τοπίο πολύχρωμο, σεληνιακό, που εξομολογείται τις φυσικές του αμαρτίες και τις ηφαιστειογενείς μεταμορφώσεις του. Όποια εποχή κι αν ανεβείς στο Σταυρό του Άργους, θα πεις: Έκρηξη της φύσης. Ορατές, ζωντανές, πολύσχημες, έγχρωμες εικόνες και μορφές που τρομάζουν και μαγεύουν. Μυστηριακή αλληλουχία των χρωμάτων. Από το πιά βαθύ μέχρι το πιά ανοιχτό κίτρινο και κόκκινο και κάπου κυριαρχεί το σταχτί χρώμα σα σύννεφο απλωμένο στη γη. Η λάβα μετασηματίστηκε σε στίψη και απλώθηκε σα νεκροσέντονο στον κάμπο του Ραμού.

Η όραση εκτινάσσεται ολοένα και δεν μπορείς να διαχωρίσεις τα γεωλογικά σχεδιάσματα μέσα στο πράσινο της φύσης, που οργιάζει στους κάμπους του Λακκιού.

Ασυναίσθητα καταντάς γεωκεντρικός και βλέπεις τον εαυτό σου τοσοδά μικρό στο κέντρο του σύμπαντος να γίνεται γέφυρα ουρανού και γης. Βουνά, πλαγιές, πεδιάδες, κάμποι, δέντρα, χωράφια, ηφαιστειο, λάβα, κάστρα, νησιά και θάλασσα, αέρας, πολύς αέρας και φως και συ ανάμεσά τους αναμετριέσαι με τις κορυφαίες εκφάνσεις της φυσικής ομορφιάς.

Από τη στέγη του Σταυρού κι από το ύψωμα του λόφου προσέχεις: Δεξιά τα Νικιά, λίγο πιά πέρα το Μοναστήρι του Αγίου Θεολόγου, κάτω ο κρατήρας του Ηφαιστείου, μπροστά ο βραχώδης όγκος με το Κάστρο Παρλέττια, στην άκρη αριστερά ο Εμπορειός με το Κάστρο του Ταξιάρχη. Βλέπεις γύρω σου σκόρπιο το υλικό από τα απομεινάγια του Κάστρου του Σταυρού και ταυτίζεσαι μαζί τους και οχυρώνεσαι, αμύνεσαι για να μη σε συγκλονίσουν οι μορφές και τα σχήματα, που παίζουν με τα χρώματα των βράχων. Κι όταν γυρίζεις και κοιτάξεις κάτω τη θάλασσα και βαθύνεις λίγο στην παράδοση και την ιστορία του νησιού, σε ζώνουν παραισθήσεις, μήπως και ξεφανούν μαρμαραξέζοι πειρατές ή τούρκοι κουρσάροι γιουρούσι κατά πάνω και τότε πιο πολύ οχυρώνεσαι στην Ακρόπολη του Άργους να σωθείς. Εδώ πάνω τίποτα δεν είναι κρυμμένο. Όλα φαίνονται κι όλα τα βλέπεις, όλα μιλούν κι όλα τ' ακούς, όλα σε προκαλούν κι όλα τα καμαρώνεις, όλα τα σκέφτεσαι κι όλα σε πληγώνουν κι όλα μαζί σε κάνουν και ζεις σα σε όνειρο.

Και σήμερα εδώ πάνω στο λόφο του Σταυρού, με λίγη γνώση της παράδοσης και της Ιστορίας και με λίγη φαντασία, συντελείται η μεταφορική αναγωγή σου από τα περασμένα στα σύγχρονα. Δρουν οι μνήμες της παράδοσης και συμπλέκονται με τις ευγενικές ανησυχίες ολίγων ανθρώπων, που πασχίζουν να αναστηλώσουν το παρελθόν, να ισορροπήσουν το παρόν με τα έργα τους και φιλοδοξούν ν' αναστομώσουν το μέλλον. Βλέπεις τα ερείπια της Ακρόπολης του Άργους, τις πέτρες που χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό για το χτίσιμο του μοναστηριακού συγκροτήματος και δίπλα τους η ανανεωτική προσπάθεια με τόση προσοχή και φρόνηση να φροντίζει τη διατήρηση και την προέκταση των κτηριακών εγκαταστάσεων και παθαίνεις συνειδησιακή ανάταση. Θαυμάζεις τους ανθρώπους αυτούς, που με συγκινητική ανιδιοτέλεια βρίσκονται σε πλήρη αντιστοιχία με τους μηχανισμούς της παραδοσιακής «Παιδείας» στην πιο γνήσια έκφρασή της.

Κι αυτά όλα πραγματώνονται από ανθρώπους με φαντασία, που'χουν έμπνευση και μεράκι και το γούστο της δημιουργίας. Πραγματικοί «λαϊκοί τεχνίτες» που πιάνουνε το σφυρί, το μυστρί και το ροκάνι και λαμποκοπά στα χέρια τους και γίνονται λαμποδοφόροι ειρηνικής εκστρατείας. Όλα μόνι τους, χωρίς εργολάβους, μηχανικούς, αρχιτέκτονες και πολεοδομίες. Τα σχέδια τα 'χουν μέσα τους, τα κάνουν, τα βλέπουν και τα καμαρώνουν. Αυτή είναι δα και η αμοιβή τους.

Όμως εσύ, επισκέπτη, που πήγες σήμερα στο Άργος και ανέβηκες τον ιερό λόφο του Σταυρού, πριν κατεβείς από τη στέγη του Ναυδρίου, κάνε τον κόπο να κοιτάξεις γύρω-γύρω για τελευταία φορά όλες αυτές τις βαλλιστικές εικόνες. Τότε, σίγουρα θα φωνάξεις: Υπάρχει ελπίδα, δε χάθηκε η Νίσυρος.

Το βουνό «Θεοτόκος» που 'ναι πιο κοντά σου απ' όλα, θα λειτουργήσει σαν αντηχείο και θα πάρει τη φωνή σου ν' ακουστεί μέχρι κάτω την Αγια-Ειρήνη, θα περάσει τη θάλασσα και θα ταξιδέψει στους ωκεανούς να πάρει το μήνυμα σ' όλους εκείνους που αγαπούν τη Νίσυρο. Θα βρεθείς σε κατάσταση ομηρίας και δε θα μπορέσεις να γλυτώσεις από το μαγικό τραγούδι που θα βγαίνει από τα σπλάχνα σου.

Κι αν φύγεις, θα ξαναγυρίσεις σ' αυτήν τη χρυσοπληγή της χαράς και της ελπίδας, που τροφοδότησε τη σκέψη σου και την καρδιά σου με συγκινησιακή, πολιτιστική τροφή. Τώρα έχεις το προνόμιο να γίνεις επωφελής και επώνυμος φωτοφόρος για τους άλλους, που δεν πήγαν ακόμη να προσκυνήσουν στο Σταυρό του Άργους, στη Νίσυρο.

*Εγγραφα σήμερα Κυριακή «Προ της υψώσεως του Τιμίου Σταυρού»
12 Σεπτεμβρίου 1993 στο υπ' αριθ. 3 κελί
του Μοναστηριακού Συγκροτήματος
Σταυρός Άργους - Νίσυρος*

ΝΙΚΗΤΑΣ Ι. ΚΟΥΜΕΝΤΟΣ

Γεωλογική και ιστορική σύνοψη της Νίσυρου

Η Νίσυρος είναι ένα νησί, σχεδόν στρογγυλό, συμμετρικό, χωρίς ακρωτήρια και κόλπους. Έχει διάμετρο 7 ως 8 ρωμαϊκά μίλια, έκταση 42 τ. χλμ. και ψηλότερη κορυφή 698 μ. ή 2271 αγγλικά πόδια ύψος. Βρίσκεται στην ομάδα των Νοτίων Σποράδων, στο κέντρο ακριβώς της Δωδεκανήσου, ανάμεσα στην Κω, Τήλο, Αστυπάλαια, Τριόπιο ακρωτήριο της Μικρασίας και δυτικά της Ρόδου. Το έδαφος είναι ορεινό, πετρώδες και ηφαιστειογενές με κλίση 18⁰-40⁰, χωρίς υδάτινο πλούτο, αλλά με πολλές θερμές πηγές. Στην ανάγκη και τη σύμπτωση είχαν οι Νίσυριοι πάντα ικανότητα προσαρμογής καταπληκτική. Με την εργατικότητα και την ευρηματικότητά τους ανέπτυξαν τη γεωργία και τη δενδροκαλλιέργεια σε βαθμό τέτοιο που να εξάγει σύκα, σιτάρι, κριθάρι, λάδι, κρασί, μέλι. Η Νίσυρος ήταν γνωστή για τις ιαματικές πηγές της και για τα ορυκτά της, που ήταν κίσηρη (ελαφρόπετρα), κίσηροχρώματα, πορσελάνη και μυλόπετρες.

Υπάρχουν πολλές ετυμολογίες προτεινόμενες για το όνομα Νίσυρος. Δεν μπορώ να εκφέρω γνώμη. Όμως γνωρίζω, πως το νησί αυτό κάποτε λεγόταν «Πορφυρίς» από την άγρευση της «πορφύρας» που βγαίνει το ομώνυμο χρώμα για βαφές των ρούχων. Άλλοτε λεγόταν «Κίσηρίς» από τα πετρώματα της ελαφρόπετρας. Υπάρχει κάποια εικασία, πως το όνομα Νίσυρος προέρχεται από το όνομα του αρχαίου Βασιλιά των Μεγάρων Νίσου. Το όνομα Νίσυρος υποστηρίζουν, άλλοι επιστήμονες ειδικοί, πως είναι υπόλειμμα των Αιγαίων και άλλοι διατείνονται πως είναι Δωρικό τοπωνύμιο, όταν κατά τον 12ο-11ο αιώνα π.Χ. τους Αιγαίους διαδέχτηκαν οι Δωριείς. Μιά προτεινόμενη ετυμολογία είναι πως «Νίσυρος» σημαίνει σκοπιά, που παραμονεύει τους γύρω της εχθρούς και είναι λέξη φοινικικής προέλευσης. Ο αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ευστάθιος στηρίζεται στο γνωστό μύθο για τη γένεση της Νισύρου (όταν ο Ποσειδάωνας έκοψε με την τρίαινά του ένα κομμάτι από την Κω και το πέταξε κατά του γίγαντα Πολυβώτη) και λέει πως (ο έστι νηχομένω) βγαίνει το όνομα Νίσυρος από το νέω και σύρω. Σίγουρο παραμένει, πως η λέξη Νίσυρος μας θυμίζει πανάρχαιο πολιτισμό, αφού την αναφέρει ο Όμηρος στον κατάλογο των πλοίων, που πήραν μέρος κατά τον Τρωϊκό πόλεμο.

Οι πρώτοι κάτοικοι της Νισύρου ήταν από τα διάφορα μέρη της Ελλάδας και ήσαν Τελχίνες, Πελασγοί, Κάρες, Λέλεγες, Τάφιοι. Οι Φοίνικες κατέλαβαν τη Νίσυρο το 1300 π.Χ. και μετά την κυρίευσε ο γιός του Ηρακλή Θετταλός. Σ' αυτά τα χρόνια καταστράφηκε από σεισμούς και κατοικήθηκε από τους Κώους, με βασιλείς το Φείδιππο και τον Άντιφο, που οδήγησαν τα πλοία της Νισύρου κι άλλων νησιών εναντίον της Τροίας. Σ' αυτό το διάστημα κατοικήθηκε από Ροδίους και κατά την εποχή των Περσικών πολέμων υπαγόταν στην

Αρτεμισία, βασίλισσα της Αλικαρνασού. Κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο οι Νισύριοι είχαν γίνει σύμμαχοι με τους Αθηναίους και λίγο αργότερα συμφιλώθηκαν με τους Λακεδαιμονίους, ώσπου το 333 π.Χ. έπεσαν στην κυριαρχία των Μακεδόνων. Όταν έγινε η ρωμαϊκή κατάκτηση, η Νίσυρος αποτελεί πια τμήμα του Ρωμαϊκού κράτους. Πολλές φορές λεηλατήθηκε από τους Σαρακινούς, τους Άραβες, ώσπου το 1204 μ.Χ. η Νίσυρος προσαρτήθηκε στο Βυζαντινό κράτος και ανήκε στο Θέμα της Σάμου. Από το 1315 η Νίσυρος βρίσκεται κάτω από την κυριαρχία των Ιωαννιτών Ιπποτών (14ος-16ος αιώνας μ.Χ.), αλλά οι εναντίον της επιδρομές δεν έλειψαν. Γνώρισε πολλούς αφέντες, έζησε στιγμές αξιοθηγητες από επιδρομείς, Πειρατές, Κουρσάρους, Τούρκους, γιατί την ήθελαν όλοι τους ως ορμητήριο, εξαιτίας της γεωγραφικής θέσης που κατείχε ανάμεσα στα νησιά του Αρχιπελάγους. Τελικά υπέκυψε το 1522 στον Τουρκικό ζυγό, όπως και τ' άλλα νησιά, μέχρι το 1912 που τα κατέλαβαν, δήθεν προσωρινά, οι Ιταλοί και τα κράτησαν τριάντα τρία χρόνια. Χρειάστηκαν αγώνες, περιπέτειες και θυσίες μέχρι που 'γινε η επανένταξη της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα το 1947 και η Νίσυρος λευτερώθηκε από τους πολυώνυμους δυνάστες της.

Η αναφορά στη γεωλογική, ιστορική σύνοψη της Νίσυρου, στις προτεινόμενες ετυμολογίες του ονόματος «Νίσυρος», καθώς και το σχήμα, το έδαφος, τη γεωγραφική θέση του νησιού, είναι γνωστικές πληροφορίες απαραίτητες για να κατανοήσει ο αναγνώστης τα γεγονότα, τις ανθρώπινες δραστηριότητες και γενικά το περιεχόμενο που κρύβεται μέσα στα κεφάλαια που θ' ακολουθήσουν. Το Άργος της Νίσυρου ως πόλη των Αργείων, ως αγροτική περιφέρεια μετέπειτα, ο λόφος του Σταυρού ως Ακρόπολη και οχυρό, τα ερείπια του Κάστρου και το Μοναστήρι του Σταυρού με τις εξελικτικές φάσεις των εγκαταστάσεών του, δεν μπορούν να εννοηθούν αποσπασματικά, αν δε γίνει αναφορά στην Ιστορική πορεία των ανθρώπων που τα έζησαν.

Οι Θεοί της Νίσυρου και ο Αργεῖος Ποσειδώνας

Από επιγραφές που βρέθηκαν στη Νίσυρο πληροφορούμαστε πως οι Νισύριοι λάτρευαν σχεδόν όλους τους θεούς του Ολύμπου και προς τιμή τους είχαν πολλά ιερά. Στο Μανδράκι, κοντά στο σημερινό Ναύδριο της Αγίας Τριάδας, βρέθηκε το ιερό του Μειλιχίου Δία. Νισύριος¹ λόγιος και ιστορικός αναφέρει

1. Ιάκωβος Καζαβής, ο: Γεννήθηκε στη Νίσυρο το 1893 και πέθανε στην Αμερική 3 Μαΐου 1967. Αποφοίτησε το 1917 από τη Φαρμακευτική Σχολή του Κολομβιανού Πανεπιστημίου. Πνεύμα προσοδευτικό και ανήσυχο. Με τα πολλά βιβλία του βοήθησε τον αγώνα των Δωδεκανησίων. Έγραφε διαρκώς σε περιοδικά και εφημερίδες, Ελληνικά και ξένα. Δημοσίευσε περισσότερα από δύο χιλιάδες άρθρα. Απέστειλε δωρεάν τις είκοσι έξι εκδόσεις του σ' όλον τον κοσμο. Οι πληροφορίες για τους θεούς της Νίσυρου βρίσκονται στα βιβλία του «Τα Ελληνικά Δωδεκάνησα», 1941 και «Ιστορία της νήσου Νίσυρου», 1966.

πως λατρευόταν η θεά Ήρα και προς τιμή της γίνονταν τελετές. Λατρευόταν ακόμη ο Ερμής, ο Άρης και η πάνδημος Αφροδίτη. Γίνονταν μυστηριακές μιμήσεις για να τιμηθεί ο Διόνυσος και μιά επιγραφή μιλά περί «*Διονυσιαστά Νευροθεμιδίων*». Με ξεχωριστή τιμή λατρευόταν ο θεός της ομορφιάς και του γλυκόφωτου ο «*Νισυρείτης Απόλλων*» όπως αναγράφει άλλη επιγραφή: «*Μηνοφάνης Μηνοφάνους Συμυρναίος Απόλλωνι Νισυρείτι επιφανεί ευχήν*». Ο ναός του Απόλλωνα ίσως βρισκόταν στην αγροτική περιοχή, στο Μανδράκι, Δάλι. Στο χωριό Πάλιοι βρέθηκαν, εκεί κοντά στις θεομές πηγές του Παντελλίδη, τα ιερά της θεάς Υγείας και του Ασκληπιού. Και στο βουνό Νύφιος των Νυμφών. Και σ' άλλες αγροτικές περιφέρειες, όπως στις Μέσαις (παραφθορά του Μέσα ή Μεσσάνη, Μεσσήνη) σώζονται ίχνη Εθνικών Ναών και Τάφων που οι κάτοικοί τους ήσαν Αργείοι, Δωριείς. Επίσης φαίνεται πως μέσα στο Παλαιόκαστρο και πενήντα περίπου μέτρα από την πύλη της Ακρόπολης του Μανδρακίου υπήρχε Ναός της Δήμητρας και Κόρης, όπως δείχνουν τα μαρμάρινα λείψανα που σώθηκαν.

Κίονες, κιονόκρανα, λευκά και υπόλευκα μάρμαρα, εντόπιοι σκληροί και πετρώδεις λίθοι από Ναούς, ιερά και θυσιαστήρια, βάθρα, μετόπες, επιστύλια και γλυπτά, η Κόρη της Νισύρου, υπολείμματα γυμνών, κεφαλές και σώματα ανδρών βρίσκονται μελαγχολικά σωριασμένα σε κάποια Δημοτική αποθήκη.

Όμως ο περικαλλής Ναός του νησιού ήταν του Ποσειδώνα, που λατρευόταν ως θεός πολιούχος της Νισύρου. Βρισκόταν στο στόμιο του παλιού λιμανιού που ξεκινούσε από τη σημερινή συνοικία του «Αγίου Σάββα» κι έφτανε μέχρι τη συνοικία «Ηλικιωμένη». Όλος ο επίπεδος χώρος που σήμερα φέρνει το τοπωνύμιο «Λίμνες» ήταν το παλιό λιμάνι της Νισύρου και ακριβώς στη θέση του σημερινού Νεκροταφείου βρισκόταν ο μεγαλοπρεπής Ναός του θεού της θάλασσας Ποσειδώνα. Σ' αυτό το σημείο υπήρχαν αρχιτεκτονικά μέλη μαρμάρινα και πολλά λείψανα τειχών από τρίκλιτη, ξυλόστεγη βασιλική του απλού ελληνικού τύπου. Εδώ υπήρχε ναός παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Από τα υλικά του ναού οικοδόμησαν οι χριστιανοί της μεταβυζαντινής περιόδου τα δύο Ναύδρια του Νεκροταφείου του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Αντωνίου.

Ο Αργεῖος Ποσειδῶνας λατρευόταν από τους κατοίκους αποκλειστικά του Άργους. Το όνομα της σημερινής αγροτικής περιοχής Άργος, ως κατοικημένη πόλη μέχρι την Ιπποτική περίοδο, και ο θεός της θάλασσας Ποσειδῶνας έγιναν γνωστά από μία επιγραφή που βρέθηκε στον τοίχο κάποιου χοιροστασίου στο Μανδράκι της Νισύρου που γράφει: «*Ποσειδῶνι Ἀργείῳ καί Ἄρει χαριστήριον*». Πρόκειται για ένα συγκεκριμένο ανάθημα στον Ποσειδῶνα και τον Άρη. Η επιγραφή βρίσκεται δημοσιευμένη στη Συλλογή Επιγραφών του

Hiller von Gaertrigen². Ο Βασίλης Παπακώστας³ γράφει: «...έν Νισύρω έλατρεύετο κυρίως ως θεός τής νήσου ό 'Αργείος Ποσειδών. 'Επιγραφή, διασωθείσα έν Νισύρω, άριθ. 103, τοϋ 2οϋ π.Χ. αιώνος, άφορώσα είς προκρίτους διακριθέντας είς τόν κρητικόν πόλεμον, τιμηθέντας ύπό τοϋ δήμου Νισυρίων διά χρυσοϋ στεφάνου, άφιερούται είς Ποσειδάνι 'Αργείω καί "Άρει».

Το Άργος ως όνομα συνδυάζεται πάντα με το Μοναστήρι του Σταυροϋ

Το Άργος ως όνομα είναι πολύ γνωστό από την εποχή του Ομήρου. Άργος ήταν η επικράτεια του Αγαμέμνονα στην Πελοπόννησο, που κράτησε μέχρι σήμερα το όνομα «Αργολίς». Αργείοι είναι όλοι οι Έλληνες παράλληλα με τα Αχαιοί και Δαναοί. Ως τοπωνύμιο αρχαίο και νέο συναντάμε το Άργος σε πολλά μέρη της Ελλάδας, ακόμη και στην Καρία, Κιλικία, Απουλία. Στη Στερεά Ελλάδα υπάρχει το Άργος της Αμφιλοχίας, στη Μακεδονία το Άργος της Ορεστιάδας. Ως τοπωνύμιο βρίσκεται στην Ήπειρο, Θράκη, Κέρκυρα. Στα Δωδεκάνησα υπάρχει στην Κάλυμνο, Κάσο, Ρόδο. Ο Στράβων και ο Στέφανος Βυζάντιος επιμένουν πως Άργος σημαίνει πεδιάδα και είναι Αιγαιακής εποχής. Ο Buonadelponti⁴ αναφέρει πως το Άργος της Νισύρου ήταν κατοικημένο μέχρι την εποχή των Ιπποτών, ως πέμπτη πόλις του νησιού. Και δεν μπορούσε να ήταν αλλού το Άργος της Νισύρου, παρά στη σημερινή αγροτική περιφέρεια που είναι κάπως πεδινή, αλλά και μοναδική πεδιάδα, με μικροεδαφικές εξάρσεις από χώμα, σε ολόκληρο το νησί και που κατέχει σχεδόν όλο το νοτιοδυτικό μέρος της Νισύρου. Η παραγωγική και πλούσια έκταση του Άργους έθρεψε τους κατοίκους του νησιού για πολλούς αιώνες και είναι γνωστή μόνον ως τοπωνύμιο, χωρίς να υπάρχει πια οικισμός. Η Ακρόπολη του Άργους, ως κατοικημένη πόλη, ήταν το σημερινό, απότομο, πανοραμικό ύψωμα του Σταυροϋ και που στην κορυφή αυτού του λόφου, επάνω στο (ιπποτικό) Κάστρο είναι κτισμένο το Μοναστήρι του Σταυροϋ.

Αυθεντική πηγή που μας πληροφορεί για την οικιστική μονάδα του Νισύρου Άργους είναι μια εγκύκλιος που υπογράφεται στις 4-5-1454 από το Μέγα Μάγιστρο Jean de Lastic. Πρόκειται για μια απόφαση που επικυρώνει το «κτητορικό δίκαιο» των κατοίκων του κάστρου του Άργους της Νισύρου άνα

2. GAERTRINGEN HILLER Von: Inscriptiones Graecae insularum, Berlin, 1898.

3. Βασίλης Γ. Παπακώστας, ο: Γεννήθηκε το 1919. Νισύριος από μητέρα, την Ειρήνη Νικ. Πετροϋτσου. Νομικός και Νομάρχης, έγραψε την Ιστορία της Νισύρου, 1969 και 1972.

4. Χριστόφορος Buonadelponti, ο: Φλωρεντίνος Κληρικός στο μεσαίωνα που πέρασε από τα νησιά στις αρχές του ΙΕ' αιώνα, έγραψε το βιβλίο του «Liber Insularum» και λέει πολλά για τη Νίσυρο. Υπάρχει και μιá μετάφραση στην ελληνική, Paris, 1857. Είναι σπουδαίο το ταξιδιωτικό του έργο.

στο μοναστήρι ή την εκκλησία της «Λαβαδιώτισσας»⁵ που βρίσκεται ακριβώς απέναντι και βορειοανατολικά και πολύ κοντά από το λόφο του Σταυρού, στο βουνό «Θεοτόκος». Ο καθηγητής της Ιστορίας κ. Ζαχαρίας Τσιρπανλής αναφέρεται και σ' ένα άλλο έγγραφο, συμφωνητικό, ανάμεσα στους Ιωαννίτες Ιππότες και τους Νισύριους με χρονολογία 5-11-1453. Σ' αυτό το έγγραφο υπογράφει ως εκπρόσωπος του ομώνυμου κάστρου ο παπάς της Αβίας και καπετάνιος του Άργους. Βλέπομε, λοιπόν, πως το Άργος ως οικισμός στα παλιά χρόνια και ως αγροτική περιοχή στα νεότερα είναι στενά δεμένο με το λόφο του Σταυρού. Γιατί το ύψωμα αυτό του Άργους με το φρούριο, που λειτούργησε ως Ακρόπολη των κατοίκων του Άργους και το Μοναστηριακό συγκρότημα του Σταυρού, χρησίμευσε ως χώρος θρησκευτικών εκδηλώσεων και συναντήσεων των ανθρώπων που καλλιεργούσαν τα χωράφια του Άργους.

Μέσα σ' αυτή την Ακρόπολη του Άργους, δηλαδή σ' όλο το πλάτεμα του εσωτερικού χώρου του υψώματος, κτίστηκαν κατά καιρούς τόσο το σημερινό Ναύδριο του Σταυρού με το μοναστηριακό του συγκρότημα, όσο και οι προηγούμενοι δυο Ναοί. Μέσα στο Κάστρο του Σταυρού κτίστηκε τα παλιά χρόνια παλαιοχριστιανική βασιλική (20.00 x 10.00 μ.), επάνω στα ερείπια της κτίστηκε δεύτερος Ναός μικρότερων διαστάσεων (17.00 x 4.00 περίπου μ.) κατά το 13ο-14ο αιώνα και στα ερείπια του δευτέρου κτίστηκε κατά το 18ο αιώνα το καμαροσκέπαστο Ναύδριο του Σταυρού, που υπάρχει σήμερα, με τις παλιές και σύγχρονες κτηριακές του εγκαταστάσεις.

Τόσο το εκκλησάκι της Παναγίας «Λαβαδιώτισσας», όσο και του «Σταυρού» κτίστηκαν και συντηρούνταν από τους κατοίκους του Άργους. Από τα παραπάνω δύο έγγραφα που μνημονεύσαμε, φαίνεται πως οι άνθρωποι που κατοικούσαν στη σημερινή αγροτική περιφέρεια του Άργους ήταν οργανωμένοι σε κοινότητα, που διεκδικούσαν τα δικαιώματά τους από τους ξένους κατακτητές.

Το Κάστρο του Σταυρού Άργους σε συσχετισμό με την ιστορία της Νισύρου

Ο Φλωρεντίνος περιηγητής Χριστόφορος Buondelmonti γράφει στο ταξιδιωτικό του ημερολόγιο στα 1420, πως στη Νίσυρο υπήρχαν πέντε πόλεις: Το **Μανδράκι**, η σημερινή πρωτεύουσα του νησιού, το **Παλιόκαστρο**, πάνω από

5. Λαβαδιώτισσας, της: Η Θεοτόκος Λαβαδιώτισσα, είναι επωνυμία της Παναγίας, ναός ή μοναστήρι κοντά στο κάστρο του Άργους. Το επίθετο Λαβαδιώτισσα πρέπει να εξηγηθεί από την εκροή της λάβας του ηφαιστείου.

το Μανδράκι, που αποτελούσε την ακρόπολη της αρχαίας πόλης Νίσυρου, η **Παντονίκη**, που σήμερα την λέει ο λαός Κάστρο του Εμπορείου, τα **Νικιά**, που φαίνονται απομεινάρια του μεσαιωνικού, ιπποτικού κάστρου, που κτίστηκε πάνω σε απότομους και πελώριους βράχους και η πόλη **Άργος**, με τα ερείπια της Ακρόπολής της επάνω στο λόφο του Σταυρού.

Ο Φλωρεντίνος μοναχός σημειώνει για τη Νίσυρο και τα φρούριά της και με τα παρακάτω λόγια γράφει: «...*Ταύτης η περίμετρος μιλίων εστί οκτωκέδεκα. Φαίνονται δέ και φρούρια πέντε, αφ' ων δύο μὲν εἰσι, τὰ μάλλον υπερέχοντα, Μανδράχη, καὶ Παλαιόκαστρον ἡ Πανδονίκη δέ καὶ Νίκαια καὶ τό Ἄργος κυκλοτερώς εἰσὶ κείμενα...*». Και στις πέντε αυτές πόλεις, κατά την αρχαιότητα, υπήρχαν οχυρωματικά έργα. Τα τείχη της Νίσυρου από την εποχή των Πελασγών μέχρι τα χρόνια των Ιωαννιτών Ιπποτών (14ος-16ος αιώνας) αποτελούν το κύριο μέσο προστασίας των κατοίκων από τις εχθρικές εισβολές.

Κατά το Στράβωνα στο νησί υπήρχαν δύο πόλεις, η **Νίσυρος**, το σημερινό Μανδράκι, που είχε ακρόπολη το Παλιόκαστρο και που σώζεται μέχρι σήμερα και το **Άργος**, που βρίσκεται στη νοτιοδυτική μεριά του νησιού, στη σημερινή αγροτική περιφέρεια, Άργος, που είχε κι αυτή η πόλη την Ακρόπολή της στη σημερινή πετρώδη περιοχή «Παλίσια», ακριβώς επάνω στο λόφο που βρίσκεται σήμερα κτισμένο το Μοναστήρι του Σταυρού. Απομεινάρια αυτού του Κάστρου βρίσκονται σκόρπια σ' όλες τις μεριές του λόφου και το σημερινό ναύδριο του Τιμίου Σταυρού είναι κτισμένο απ' αυτές τις πέτρες. Η πόλη Άργος κτίστηκε από τους Αργείους, όταν γύρισαν από τον Τρωϊκό πόλεμο.

Τρία συγκροτήματα τειχών υπάρχουν σήμερα στη Νίσυρο. Είναι και τα τρία προομηρικής περιόδου και χαρακτηρίζονται ως Πελασγικά. Το πρώτο, το «**Παλιόκαστρο**», βρίσκεται στη βορειοδυτική άκρη του νησιού, έχει περιδρομο δύο περίπου μίλια, κοντά και πάνω από το Μανδράκι, το δεύτερο, στη δυτική ακριβώς άκρη, στην αγροτική περιφέρεια «**Κάτερος**» και το τρίτο, στη νοτιοδυτική άκρη, στην περιοχή **Άργος**.

Και τα τρία φρούρια είναι έργα πραγματικής τέχνης και θαυμαστής τεχνικής. Βρίσκονται σε βραχώδεις και απόκρημνες τοποθεσίες, σε κατάλληλα επιλεγμένους λόφους και απολήγουν σε πεδιάδα, κοιλάδα, ανοικτή θάλασσα για να υπάρχει ορατότητα, ιδίως από τις επάλξεις των τειχών και των πύργων. Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε ήταν πελώριες, επιτόπιες πέτρες από σιδερόπετρες και ηφαιστειογενείς μαύρους λίθους από τραχείτη.

Η Νίσυρος ολόκληρη και γύρω γύρω η θάλασσα που την περιβάλλει ελεγχόταν με συστήματα επισήμανσης και ειδοποίησης. Στα γύρω μικρονήσια και σε πολλά μέρη του νησιού υπήρχαν προστατευτικές εγκαταστάσεις, οι λεγόμενοι

Πύργοι. Όπως στα δυτικά της Νισύρου υπάρχουν οι νησίδες Περγούσα ή Πυργούσα, γνωστή για τους Πύργους της και η Καντελέουσα ή Αντελέουσα ή Κανδηλιούσα, που μέχρι σήμερα έχει φάρο και απ' αυτόν πήρε και το όνομα.

Μόνιμοι φρουροί βρισκόνταν στους Πύργους, που ονομάζονταν «φρυκτωροί» κι είχαν σκοπό να μεταβιβάσουν με ειδικά σήματα, εκείνης της εποχής, τις ειδήσεις από νησί σε νησί, ή από πόλη σε πόλη, για την αντιμετώπιση του εχθρού. Η Φρυκτωρία αυτή συνεχιζόταν αδιάκοπα μέρα και νύχτα και μπορούσαν οι κάτοικοι να παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα.

Ο λόφος του Σταυρού, ως Ακρόπολη του Άργους, προσφερόταν για τέτοια επικοινωνία. Οι «φρυκτωροί» είχαν πλήρη εποπτεία του γύρω χώρου εξαιτίας της στρατηγικής θέσης του λόφου και ιδίως με τα χωριά Νικιά, Εμπορειός και τα αντίστοιχα κάστρα τους, με το ανάμεσά τους Κάστρο «Παρλέττια» κι ακόμα με το νησί Τήλος, την Επισκοπία, όπως την έλεγαν. Τότε η Νίσυρος λεγόταν Κάριστος ή Καρία ή Νήσαρος.

Ο Ιάκωβος Ραγκαβής στο βιβλίο⁶ του και ακριβώς στη σελίδα 413 γράφει:

«... Κατά το δυτικόν της νήσου υπάρχει κόλπος μικρός Άργος καλούμενος, και υπεράνω αυτού επί τραχέως λόφου Παλαιόκαστρον Σταυρός λεγόμενον καλείται δε ωσαύτως Άργος και ο Σταυρός και άπασα η παραλία αύτη...».

Και ο Γεώργιος Παπαδόπουλος, ο πρώτος Σχολάρχης και λαογράφος της Νισύρου στο βιβλίο του⁷ και ακριβώς στη σελίδα 18-19, αφού πρώτα μιλά για τα ερείπια του καταστραμμένου κάστρου του Άργους και κάνει λόγο για το μοναστήρι του Σταυρού πάνω στον ομώνυμο λόφο, γράφει:

«...και πέριξ αυτού ισόγαια δωμάτια και λιθίνη τράπεζα και μικρά πλατεία, εξων καταφαίνεται εναργώς, ότι μεγίστη πανήγυρις άλλοτε κατά την 14ην Σεπτεμβρίου ετελείτο ενταύθα, ήτις εξακολουθεί μεν και μέχρι τούδε τελουμένη, ουχι όμως τόσοσιν ζωηρά και πάνδημος όσον προ 20 ετών, και κατά τούτο καθυστερούμεν των προγόνων μας...».

6. Τα «Ελληνικά», ήτοι περιγραφή γεωγραφική, ιστορική, αρχαιολογική και στατιστική της Αρχαίας και Νέας Ελλάδος, τ. 3 εν Αθήναις, 1854, σ. 514 του Ιακώβου Ραγκαβή, 1770-1855.

7. Γενική Γεωγραφική και Ιστορική Περιγραφή, αρχαία και νεωτέρα της νήσου Νισύρου μετά των πέριξ μικρών νήσων και αι Θερμοπηγαί αυτής, Γεωργίου Παπαδοπούλου, Σχολάρχου, Εν Νισύρω (;), 1908.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΩΝ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΑΡΓΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Επιβεβαίωση και υπερθεμάτιση σωστική στα όσα μέχρι τώρα διατυπώθηκαν και για να μη θεωρηθούν τα δικά μου κριτήρια σφαλερά ως προς το συσχετισμό ανάμεσα στην ύπαρξη του Άργους, - σαν πόλη που είχε την Ακρόπολή της επάνω στο λόφο του Σταυρού - και στην όλη θρησκευτικοπολιτική, οικονομικοπολιτιστική και αμυντική ζωή των κατοίκων του Άργους, επικαλούμαι τις παρακάτω έγγραφες μαρτυρίες.

Είναι μονογραφίες επιστημονικές που γράφτηκαν από πνευματικούς ανθρώπους, κατά διάφορες εποχές, και αφορούν στο Άργος και το Μοναστήρι του Σταυρού. Τα αποσπάσματα από τις μονογραφίες αυτές έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον ερευνώμενο χώρο. Οι συγγραφείς των εργασιών αυτών διατύπωσαν τις εντυπώσεις τους και τ' αποτελέσματα των ερευνών τους είτε ως αρχαιολόγοι, ιστορικοί, λαογράφοι, είτε ως περιηγητές και απλοί ταξιδιώτες.

Η γνώση της τοπικής ιστορίας και αρχαιολογίας, οι ευκαιριακές ανασκαφές, τα πολλά ερείπια και οι επιγραφές είναι σημεία στήριξης για να διακριβωθούν, πάντα με πολλή προσοχή, συμπεράσματα που να'ναι σύμφωνα με την ιστορική αλήθεια και ν' ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Αν και ο καθένας μελετά το αντικείμενο της έρευνάς του από τη δική του επιστημονική σκοπιά, συμφωνούν όλοι πως η σημερινή αγροτική περιφέρεια, στο Νοτιοδυτικό μέρος της Νισύρου, ήταν η πόλη των Αργείων, Άργος, και η Ακρόπολή τους βρισκόταν στο ύψωμα του Άργους, που περιστοιχιζόταν από (πελασγικό;) φρούριο, που πάνω του είναι χτισμένο το Μοναστηριακό συγκρότημα «Σταυρός». Σήμερα το ύψωμα του Άργους είναι γνωστό τοπωνύμιο ως το «Ύψωμα του Σταυρού», ή ο «Λόφος του Σταυρού».

α. Ludwig Ross⁸: ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΝΙΣΥΡΟ

Μετάφραση από τα Γερμανικά, Λευκωθέας Ι. Γιαννίδη

Το καλοκαίρι του 1841 επισκέφθηκε τη Νίσυρο ο γνωστός αρχαιολόγος και ιστορικός Λουδοβίκος Ρος. Είναι ο πιο σπουδαίος από τους ξένους πε-

8. Βλ. «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ», τομ. 10, Αθήνα 1987, σ. 109-122. Γερμανός αρχαιολόγος (1806-1859). Το 1832 διορίστηκε από την τότε Ελληνική Κυβέρνηση αρχικά ως έφορος Αρχαιοτήτων Πελοποννήσου και νήσων του Αιγαίου, αργότερα Γενικός Έφορος Αρχαιοτήτων μέχρι το 1836. Το 1837, με τη σύσταση του Πανεπιστημίου Αθηνών διορίστηκε καθηγητής της Αρχαιολογίας. Δίδαξε μέχρι το 1843. Δημοσίευσε πολλές μελέτες σχετικά με τον αρχαίο Ελληνικό Πολιτισμό. Ανάμεσα στα βιβλία που εξέδωσε είναι και το «Περιηγήσεις ανά τας νήσους του Αιγαίου» (στα Γερμανικά).

ρηγητές και γεωγράφους, καθηγητής του Πανεπιστημίου της Αθήνας, που πέρασε από τη Νίσυρο. Ο Ρος μας έδωσε την πιο πιστή απ' όλους και λεπτομερή περιγραφή της Νισύρου από κάθε άποψη. Το παρακάτω απόσπασμα είναι από το «Δέκατο ένατο γράμμα» Νίσυρος 9-11 Αυγούστου (28-30 Ιουλίου) 1841, της εργασίας του «Ταξιδιωτικές εντυπώσεις από τη Νίσυρο» και αφορά στο Άργος, το Παλιόκαστρο του Σταυρού και τα δύο παλιά ξωκκλήσια στο λόφο του Σταυρού.

...Η ηφαιστειογενής Νίσυρος.

Επιστρέφοντας στο καράβι πήραμε το δρόμο μας λίγο πιο προς τα δεξιά και ανεβήκαμε ένα απότομο ύψωμα προς το Παλιόκαστρο «στον Σταυρό», που ακόμη όμως εξακολουθεί να έχει το αρχαίο όνομα Άργος «στο Άργος», μέσα από τρεις χιλιάδες χρόνια καθώς και όλη η περιοχή από εδώ μέχρι την ακτή μαζί με τον γκρεμό όπου βρίσκεται το Μετόχι του μοναστηριού (στο Μανδράκι). Πάνω στην ψηλή κι απότομη κορυφή βρήκαμε ένα καθαρά πελασγικό οχύρωμα - αν θέλει κανείς για μιá φορά να δεχθεί το όνομα που χρησιμοποιήθηκε μόλις τώρα από τη νεότερη αρχαιολογία - από ακατέργαστους όγκους λάβας με μικρότερες πέτρες στους ενδιάμεσους αρμούς, όπως στην Τίρυνθα. Στο εσωτερικό υπάρχουν δύο παλιά ξωκκλήσια και ένα πλήθος από μικρά γκρεμισμένα πέτρινα σπίτια της τεχνοτροπίας της Αμοργού (που έχω περιγράψει) που μπορεί να είναι εξίσου παλιά από 2.000 μέχρι 200 χρόνια. Αυτό (το οχύρωμα) είναι μια σωστή Λάρισσα, ένα γνήσιο πελασγικό Άργος και οι Αργείοι - που για την εγκατάστασή τους στην Κάλυμνο έχουμε (πολλές) πληροφορίες - πιθανόν ήθελαν να ιδρύσουν αυτήν την αποικία σε ανάμνηση της μητρικής τους πόλης. Εξίσου σωστό βέβαια είναι και το να συνδέουμε το όνομα με την κατάσταση του εσωτερικού του κρατήρα, στο χείλος του οποίου βρίσκεται αυτό το οχύρωμα, ο οποίος το χειμώνα μεταβάλλεται σ' ένα αληθινό «αργόν πεδίο».

Καθώς κατηφορίζαμε από το ύψωμα, συναντήσαμε τους βοσκούς του μοναστηριού, που μας ομολόγησαν ότι μας είδαν καθώς αράξαμε, και επειδή σ' αυτόν τον κόλπο σπάνια ρίχνει άγκυρα ένα πλοίο και μάλιστα να βγαίνουν απ' αυτό οπλισμένοι άνδρες, μας πέρασαν για πειρατές και οδήγησαν βιαστικά τα κοπάδια τους πάνω στα βουνά. Μόνο αφού μας είδαν να παίρνουμε το δρόμο προς τους λάκκους του θειαφιού και αναγνώρισαν επίσης τον οδηγό μας, συνήλθαν από την πλάνη τους και τώρα πια μας πλησίαζαν, ωστόσο ακόμη με προφύλαξη και κρατώντας τα όπλα στο χέρι έτοιμοι για μάχη. Γιατί εδώ στα τουρκικά νερά είναι δυνατόν ακόμη να συμβούν καμιά φορά τέτοιες επισκέψεις πειρατών, πράγμα που δεν συμβαίνει πια στις ελληνικές θάλασσες. Με τη δύση του ηλίου φθάσαμε πάλι στο «Λέοντα» (το καράβι μας) και μείναμε τη νύχτα αραγμένοι στο Άργος...

β. Κυρίλλου ΡΩΜΑΝΟΥ⁹: Η ΝΙΣΥΡΟΣ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Η εργασία¹⁰ αυτή βρέθηκε στην πνευματική συλλογή του αιμνήστου Αρχιμανδρίτη Κυρίλλου Ρωμάνου Δ.Θ. Γράφτηκε στη Νίσυρο, 2 Δεκεμβρίου 1936, ημέρα Τετάρτη και φέρνει την υπογραφή του. Δημοσιεύτηκε, για πρώτη φορά, το 1972 στον 4ο τόμο «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ» με τη φροντίδα του αιμνήστου δασκάλου Ευσταθίου Παπαχαρτοφύλη.

Η εργασία αναφέρεται στην προέλευση των κατοίκων της Νισύρου και το παρακάτω απόσπασμα στην αρχαία πόλη Άργος και την Ακρόπολη Σταυρός.

...Πλην της πρωτευούσης της Νισύρου, υπήρχον και έτεροι πόλεις και συνοικισμοί ανά την νήσον, εκ των οποίων σημαντικώτερα ήτο το Άργος, αποικία των Δωριέων, Αργείων ως τα πολλά. Η ακρόπολις του Άργους έκειτο επί λόφου δεσπόζοντος της επί της πεδιάδος κειμένης πόλεως μέχρι της παραλίας, ένθα ευρίσκοντο και δύο πύργοι, εσωτερικός και εξωτερικός, και προς το Β.Δ. μέρος όρμος με το όνομα Καταβρός, σημαίνων «ορμισκος, λιμανάκι». Η ακρόπολις σήμεραν ακούεται Σταυρός, εκ του ομωνύμου επ' αυτής παρεκκλησίου, ο δε ανά την πεδιάδα εκτεινόμενος συνοικισμός (χωρίον νυν) ήκμαζεν ακόμη προ 450 περίπου ετών, η δε εύφορος και σύνδενδρος πεδιάς φέρει εισέτι το όνομα Άργος. Οι αρχαίοι κάτοικοι του Άργους έζων οπωσούν με άνεσιν και ευημερίαν, ως δύναται τις να εικάση εκ τινος σωζομένου ψηφίσματος, κατά το οποίον ήλθον εις βοήθειαν της αρχαίας αυτών μητροπόλεως εν Ελλάδι, του Άργους, κατά τους εναντίον των Πελοποννησίων πολέμους. Εν τη πόλει ταύτη ηγείρετο ο ναός της Ήρας. Εις τα Ν.Α. του Άργους, άλλη αρχαία πόλις ήτο η Νίκαια (νυν Νικειά), αποικία των εκ Πελοποννήσου Δωριέων, Επιδανυρίων και Λουρών, μετά ναού του Ποσειδώνος εις θέσιν καλου-

9. Κύριλλος Ρωμάνος, ο: 14.9.1872 - 26.8.1949). Γεννήθηκε στο Ληξούρι της Κεφαλλονιάς. Ο πατέρας του λεγόταν Γεράσιμος και η μητέρα του Ακριβή. Σπούδασε στη Θεολογική σχολή του Σταυρού των Ιεροσολύμων. Ευγενική φυσιογνωμία, διέθετε κύρος και πειθώ. Ήταν πρῶτος, εύγλωττος, αφιλοκερδής, ανιδιοτελής, γαλήνιος, αλλά θερμός πατριώτης. Μεγαλοπρεπής Αρχιμανδρίτης που εκφωνούσε φλογερούς λόγους στα Μύρα της Ασίας. Γι' αυτό συνελήφθη από τους Τούρκους, φυλακίστηκε και καταδικάστηκε σε θάνατο. Δραπέτευσε, πήρε τα βουνά, πέρρασε με μια βάρκα στο Καστελλόριζο. Ευλογημένη στιγμή που ο μητροπολίτης Ρόδου Απόστολος τον έστειλε στη Νίσυρο το 1927. Ανέλαβε ηγούμενος της Ιερής Μονής και Αρχιερατικός Επίτροπος Νισύρου. Πολυσχιδής είναι η θρησκευτική, εκκλησιαστική, εκπαιδευτική και κοινωνική του δράση. Όχι μονάχα σεβάστηκε τα έθιμα, τις παραδόσεις, και το εθνικό δίκαιο, αλλά με την ευρύτερα την πνευματική και κοινωνική που είχε, πρωτοστάτησε στη διατήρησή τους. Είχε κάνει και διάφορες δημοσιεύσεις.

10. Βλ. «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ» Τομ. 4, Αθήνα 1972. «Η ΝΙΣΥΡΟΣ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ», σελ. 34-41.

μένην νυν Χωριό, μεταξύ Νικειών και Αύλακος, ένθα πολλά ίχνη του συνοικισμού σώζονται και λείψανα πύργου επί αποτόμου βράχου.

- γ. Βασιλείου Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ¹¹: α. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ
(Μέχρι της Αθηναϊκής Συμμαχίας) 1969
β. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ
(Η προ του Πελοποννησιακού πολέμου περίοδος) 1972

Οι δύο αυτές εκτεταμένες μονογραφίες του ιστορικού συγγραφέα και πολιτικού επιστήμονα Βασιλείου Γ. Παπακώστα αποτελούν την πιο σοβαρή και λεπτομερή μέχρι σήμερα Ιστορική εργασία που αφορά στη Νίσυρο. Η πλούσια Γενική και Ειδική βιβλιογραφία στην οποία στηρίχτηκε ο συγγραφέας δίνει το μέτρο της επιστημονικής τους αξίας. Τα παρακάτω δύο αποσπάσματα είναι από το πρώτο μέρος της Ιστορίας της Νίσυρου και αφορούν στο τοπωνύμιο Αργος, τον πολιτισμό, τη θρησκεία και στον Αργείο Ποσειδώνα.

...Η ονομασία άργος, διατηρουμένη μέχρι και σήμερα εν Νισύρω, εφ' όσον πράγματι είναι πελασγικής προελεύσεως και υποδηλοί το οχυρόν, αποτελεί ένδειξιν ότι εν Νισύρω υπήρξαν Πελασγοί. Μία περιοχή δυτικώς του Μανδρακίου φέρει το τοπωνύμιον Αργος. Επίσης, εν Νισύρω ελατρεύετο κυρίως ως θεός της νήσου ο Αργείος Ποσειδών. Επιγραφή, διασωθείσα εν Νισύρω (αριθ. 103 Inscriptiones Insularum Maris Aegaei, Fasc. III, Berolini MDCCCXCVIII), του 2ου π.Χ. αιώνας, κατασκευασθείσα υπό του Επιχάρμου του Σολέως και αφορώσα εις προκρίτους Νισυρίους διακριθέντας εις τον κρητικόν πόλεμον (Πολύβιος, XXXIII, 15) τιμηθέντας υπό του δήμου Νισυρίων δια χρυσού στεφάνου, αφιερούται εις Ποσειδάνι Αργείω και Άρει. Το όνομα Αργείος προδήλως αφορά εις τοπωνύμιον της περιοχής πελασγικής προελεύσεως.

...Η μεγάλη οικονομική άνθησις παρείχεν αφθόνους τας προϋποθέσεις αναπτύξεως της ποιήσεως, της φιλοσοφίας, της τέχνης. Η θρησκεία είχε σχηματοποιηθή εις τας γνωστάς αισθητικές της μορφάς. Μέσα εις το γενικόν κλίμα της ανατάσεως, η Νίσυρος εκάραξε και ηκολούθησε τον δρόμον της και εκαλλιέργησε τον πολιτισμόν της.

Η διαμορφωθείσα θρησκεία εις την Νίσυρον, τον 5ον αιώνα, είναι η επικρατήσασα θρησκεία του ελληνικού πανθέου. Λόγω απουσίας δογματικής ακαμ-

11. Βασιλείου Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ, του: Βλ. «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ», τομ. 3, Αθήναι 1969, σελ. 49-141. Επίσης βλ. υποσημείωση 3.

ψίας και τελετουργικής αυστηρότητας εις την βασικὴν θρησκείαν, ευκόλως ἐπέδρων αὖ ἐκασταχοῦ κρατούσαι συνθήκαι καὶ ἐδημιούργουν τοπικὰς παραλλαγὰς τῆς λατρείας. Εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἐπιχωρίων θρησκευτικῶν προτιμήσεων, διεδραμάτισαν σπουδαῖον ρόλον οἱ μῦθοι, αἱ παραδόσεις, καὶ κυρίως οἱ καλλιτέχναι κάθε περιοχῆς. Εἰς τὴν Νίσυρον ἐλατρεύετο κατ' ἐξοχὴν ὁ Ποσειδῶν, υἱὸς τοῦ Κρόνου, ἀδελφὸς τοῦ Διὸς καὶ κύριος τοῦ υἱοῦ στοιχείου. Πολλοὶ εἶναι οἱ δεσμοί, οἱ ὁποῖοι τὸν συνδέουν με τὴν Νίσυρον καὶ τὸν καθιστοῦν θεὸν προστάτην τῆς νήσου. Εἰς αὐτὸν οφείλει τὴν ὑπαρξίν τῆς Ποσειδῶν διώκων ἓνα τῶν γιγάντων, Πολυβότην, ἀποθραύσας τριαίνην τρύφος τῆ Κω, ὑπ' αὐτὸ βάλοι καὶ γένοιτο νήσος το βληθέν, ἡ Νίσυρος. Εἶναι ὁ προστάτης τῶν πλοίων καὶ τῶν ναυτίλων καὶ ἡ Νίσυρος εἶναι κατ' ἐξοχὴν ναυτικὴ νήσος. Εἶναι ὁ θεὸς τῶν σεισμῶν. Ἐκ τῆς Ἀλίας, ἀδελφῆς τῶν Τελχίνων, ἐγέννησε τὴν Ρόδον. Ἡ Νίσυρος εἶχεν ἀνεγείρει, πρὸς τιμὴν τοῦ προστάτου τῆς, περιώνυμον ναόν. Ἡ θέσις τοῦ ἴτου πλησίον τοῦ λιμένος, ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἀνεφέρετο καὶ ὡς Ἀργεῖος Ποσειδῶν. Ἡ μορφή τοῦ θεοῦ εἰκονίζετο ἀνάγλυφος εἰς νισυριακὰ νομίσματα. Παρουσιάζετο, εἴτε καθήμενος ἐπὶ βράχου καὶ κρατῶν τρίαιναν, με τὸ μιάτιον καλύπτον τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος, εἴτε ὡς ἀνάγλυφος κεφαλὴ με πυκνὴν κόμην καὶ ὑπογένειον. Τα σύμβολά του, ἡ τρίαινα καὶ ὁ δελφίν, συχνὰ εἰκονίζοντο ἐπίσης εἰς νομίσματα τῆς Νισύρου...

δ. Μιλτιάδη Ἰακ. ΛΟΓΟΘΕΤΗ¹²: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΝΙΣΥΡΟΥ¹³ 1963

Ὁ διδάκτορας τῆς ἐφαρμοσμένης οικονομίας, με εἰδίκευση στὸν Τουρισμὸ, Μιλτιάδης Λογοθέτης, ἐξετάζει τὸ Φρουριακὸ καὶ Μοναστηριακὸ συγκρότημα «Σταυρὸς» κάτω ἀπὸ μιά ἄλλη μορφή τουριστικῆς προσέγγισης καὶ οικονομικῆς ἀνάπτυξης τῆς Νισύρου.

Τὸ Παλιόκαστρο καὶ τὸ Ἐνετικὸ φρούριο στὸ Μανδράκι, τὸ Κάστρο «Παντονίκη» στὸν Ἐμπορειὸ, τὸ Φρούριο «Παρλέττια» ἀνάμεσα στὸν Ἐμπορειὸ-Νικιά καὶ τὸ Φρούριο στὸ Σταυρὸ τοῦ Ἄργου εἰσφραίνονται ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ὡς Ἀρχαιολογικοὶ χώροι.

Γι αὐτὸ ἡ τοποθεσία, τὸ Φρούριο, τὸ Μοναστήρι εἶναι μνημεῖα προϊστορικῆς περιόδου, βυζαντινῆς εποχῆς ὡς καὶ τοῦ Φραγκικοῦ μεσαίωνα καὶ ἀποτε-

12. Μιλτιάδη Ἰακ. ΛΟΓΟΘΕΤΗ, του: Γεννήθηκε τὸ 1930 στὸ Βρασάβ της Ρουμανίας, ἀπὸ γονεῖς Νισύριους. Ἀπὸ τὸ 1954 διευθίνει τὸ Ἐμπορικὸ καὶ Βιομηχανικὸ Ἐπιμελητήριον Ρόδου.

13. Βλ. «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ», τομ. 1ος, Ἀθήνα 1963, σελ. 51-117.

λούν αντικείμενο ενδιαφέροντος, για τους επισκέπτες του νησιού που θέλουν ν' ανεβούν το λόφο του Σταυρού.

Φρουριακόν και Μοναστηριακόν συγκρότημα «Σταυρός»: Το συγκρότημα τούτο ευρίσκεται προς δυσμάς της νήσου υπεράνω της τοποθεσίας Άργος. Το φρούριον από το οποίον σήμεραν σώζονται μερικά τείχη, φαίνεται ότι ανήκει εις την αυτήν περίοδον του Παλαιοκάστρου του Μανδρακίου, και σκοπόν είχε να προστατεύση τόσον το Άργος όσον και τας ευφόρους κοιλάδας του Ραμμού και του Λακκκιού, από τους διαφόρους επιδρομείς. Εις τον λόφον του φρουρίου υπάρχει επίσης το Μοναστηριακόν συγκρότημα του Σταυρού με κελλιά και πέτρινη τράπεζα, εις την οποίαν άλλοτε συνεδρίαζαν και συνέτρωγαν οι Μοναχοί. Το Μοναστήρι πανηγυρίζει την 14ην Σεπτεμβρίου, και συγκεντρώνει προσκυνητάς από όλα τα χωριά της νήσου. Η προσπέλασις σήμεραν εις αυτό τόσον από του Μανδρακίου, όσον και από τα Νικειά γίνεται δυσκόλως δι' αγροτικών δρόμων, γεγονός το οποίο καθιστά κοπιώδη την επίσκεψίν του. Εάν τελικώς κατασκευασθή ο δρόμος Μανδρακίου-Άργους-Νικειών το συγκρότημα τούτο, το οποίον αναμφισβητήτως εμφανίζει ενδιαφέρον, θα αξιοποιηθή και θα αποτελέσει ούτω επισκέψιμον τόπον.

ε. Σταύρου Ι. ΚΕΝΤΡΗ¹⁴: ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΚΑΙ ΞΩΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ. 1982

Ο Θεολόγος καθηγητής Σταύρος Κέντρης καταγράφει και περιγράφει τις εκκλησίες και τα μοναστήρια της Νισύρου και αφήνει την τέχνη και την ιστορία να μιλήσουν ευκαιριακά. Ο συγγραφέας δεν επιμένει στη βιβλιογραφική τεκμηρίωση, αλλά βασίζεται στην επιτόπια έρευνα και προσωπική παρατήρηση. Κάνει μια ξενάγηση στον ερευνώμενο χώρο και περιμένει τους επισκέπτες να γνωρίσουν τις εκατόν εξήντα εκκλησίες και ξωκκλήσια και τα εφτά Μοναστήρια της Νισύρου, που βρίσκονται τα περισσότερα στις κορφές και στις πλαγιές του νησιού.

Η μονογραφία τούτη είναι η πληρέστερη απ' όλες τις εργασίες του είδους, που είδαν το φως της δημοσιότητας μέχρι σήμερα.

...57. Ο Σταυρός. Είναι μοναστηριακό συγκρότημα στο ύψωμα του Άργους, ΝΔ. του βουνού Θεοτόκος. Ο Γ. Παπαδόπουλος στο έργο του που μνημονεύ-

14. Σταύρου Ι. ΚΕΝΤΡΗ, του: Γεννήθηκε στη Νίσυρο το 1931. Για οκτώ χρόνια διητέλεσε Διευθυντής Γυμνασίου και Λυκείου στη Νίσυρο (1984-1992). Η εργασία του είναι δημοσιευμένη στα «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ», τομ. 8ος, Αθήνα, 1982, σελ. 49-120.

σαμε, σελ. 18, με λύπη του επισημαίνει την εγκατάλειψη του μοναστηριού αυτού, όπως κι άλλων μονών της Νισύρου. Να όμως που έπειτα από 70 περίπου χρόνια το μοναστηριακό αυτό συγκρότημα ανακαινίστηκε και με ιδιωτική πρωτοβουλία ανοιχτήρη αμαξωτός δρόμος, που οδηγεί εύκολα εκεί κάθε προσκυνητή και επισκέπτη.

Μπροστά και αριστερά του ναού, που είναι χτισμένος πάνω σε φρούριο, ανακαινίστηκαν κελλιά και κουζίνα για τους φιλοξενούμενους. Σε αναρτημένο πίνακα γράφονται τα ονόματα των ευεργετών που είναι τα εξής: Γνωμαγόρας Η.Π.Α., Ειρήνη Φ. Μαργαρίτη, Αρμόδιος Ι. Γιαννίδης, Ιωάννης Χ. Κορωναίος, Γεώργιος Ι. Κακακίος, και ακολουθούν τα ονόματα των δωρητών που είναι: Απόστολος Ν. Μαστρογιάννης, Ιωάννης Κ. Σφακιανός, Εμμανουήλ Χ. Λυτρωτής, Καλλιόπη Γ. Μακρυγιάννη, Νικόλαος Αδ. Χαροφύλης, Ηλίας Δ. Τσιμησίρης, Ελευθέριος Παπαμιχαήλ, Μιχαήλ Σ. Ζαράκης.

Δεξιά του ναού υπάρχουν 3 παλιά κελλιά, χωμένα στο έδαφος και στη συνέχεια ερείπια οκτώ άλλων κελλιών με αντίστοιχο αριθμός στερνών. Τούτο δείχνει την ευημερία και τον πλούτο του μοναστηριού σε έμπυχο υλικό και οικονομική ευμάρεια, τέτοια που δικαιολογεί την είδηση που έχουμε από την τοπική παράδοση, ότι το μοναστήρι αυτό μαζί με άλλα είχαν αναλάβει να πληρώνουν στους Τούρκους τον κεφαλικό φόρο, απαλλάσσοντας έτσι τους φτωχούς κατοίκους του νησιού από το βάρος αυτό.

Ο ναός αρχιτεκτονικά ανήκει στη μονόχωρη Βασιλική και οι εικόνες του τέμπλου είναι έργο του Γ. Σακλαριδη του 1969, εκτός από την εικόνα του Χριστού που είναι έργο του αγιογράφου Χαράλαμπου Χαλδέζου, της Νέας Σκίτης του Αγίου Όρους του 1972.

Στο ναό υπάρχουν δύο φορητές εικόνες του 18ου αιώνα, της Παναγίας σε δύο διαφορετικές συνθέσεις με την επιγραφή «Η πάντων Βασίλισσα».

στ. Ζαχαρία Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗ¹⁵: ΤΟ «ΚΤΗΤΟΡΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ» ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΟΥ ΑΡΓΟΥΣ ΣΤΗΝ ΙΠΠΟΤΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΝΙΣΥΡΟ (1454). 1990

Αμεσότητα χαρακτηριστική με τον αναγνώστη προκαλεί το περιεχόμενο του παρακάτω αποσπάσματος που αφορά στο ύψωμα του Άργους και στο λόφο

15. Ζαχαρίας Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗ, του: Γεννήθηκε στην Κω το 1938 από μητέρα Νισυριά. Έζησε τα παιδικά του χρόνια στη Νίσυρο, την επισκέπτεται συχνά και τη γνώρισε καλά. Συγγραφέας και Ιστορικός και Πανεπιστημιακός Δάσκαλος από το 1963. Έχει συγγράψει αξιόλογες μελέτες της ειδικότητάς του περισσότερες από εκατό και έχει εκδώσει πολλά βιβλία. Η εργασία του που αφορά στο Άργος της Νισύρου είναι δημοσιευμένη στα «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ», Τομ. 11ος, Αθήνα 1990, σελ. 19-36.

του Σταυρού. Η αξιόλογη μονογραφία του καθηγητή της Ευρωπαϊκής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων Ζαχαρία Τσιρπανλή είναι αποκαλυπτική, για τη ζωή των κατοίκων του Άργους, στα χρόνια των Ιωαννιτών Ιπποτών κατά το 14ο και 15ο αιώνα.

...Τον Απρίλιο του 1987 ανέβηκα το «τραχύ» ύψωμα του Άργους ταπεινός προσκυνητής του Σταυρού και του ιπποτικού κάστρου -με το πελασγικό, κατά τον Ross, υπόστρωμα-, του οποίου τα οικοδομικά μέλη κείτονται σκόρπια εδώ κι εκεί. Σχημάτισα τη γνώμη ότι το μοναστήρι, όταν πρωτοκτίστηκε, θα απορρόφησε αρκετό οικοδομήσιμο υλικό από το διαλυμένο κάστρο. Δηλώνει πάντως έντονα ακόμη την παρουσία του με τους σωρούς από μεγάλες και μικρές πέτρες, με κάποιο ανασηλωμένο τοίχο, με αφιδωτά κατασκευάσματα (ξαναφτιαγμένς;). Ένα έμπειρο μάτι αρχαιολόγου θα επεσήμαινε ασφαλή στοιχεία της ιπποτικής τεχνικής. Προσπάθησα να αξιολογήσω τον χώρο. Ο οχυρός λόφος δεσπόζει στην κοιλάδα με τον κρατήρα του ηφαιστείου· προσφέρει ανοικτό ορίζοντα στο πέλαγος· εξασφαλίζει άνετη οπτική επικοινωνία (χρήση φωτιάς) με τα Νικιά, το βραχώδες κάστρο Παρλέττια και τον Εμπορειό. Το κάστρο του Άργους βρισκόταν σε πλεονεκτική θέση για να προβάλλει ικανοποιητική άμυνα και να ειδοποιήσει εγκαίρως τρεις άλλους φρουριακούς οικισμούς του νησιού. Μου ήταν δύσκολο να προσδιορίσω την περίμετρο του κάστρου. Δεν διέθετα τα αναγκαία μέσα· επιπλέον η διάλυση και η εγκατάλειψη δεν βοηθούν στον ακριβή προσδιορισμό του εξωτερικού περιβόλου. Προφανώς εκάλυπτε όλο το ύψωμα.

Η δημογραφική πυκνότητα του κάστρου δεν θα ξεπερνούσε την αντίστοιχη των Νικιών ή του Εμπορειού. Υποθέτω δηλ. ότι οι κάτοικοι του Άργους δεν θα ήταν λιγότεροι από 200 ή περισσότεροι από 500. Είναι βέβαια μια υπόθεση που ανταποκρίνεται σε κάποια «λογικά» δεδομένα της εποχής μας. Περιέχει όμως μεγάλα ποσοστά «αυθαιρεσίας» για την εποχή που εξετάζουμε (μέσα 15ου αι.), για την οποία δεν διαθέτομε συγκρίσιμα πληθυσμιακά στοιχεία. Γεγονός πάντως αναμφισβήτητο είναι ότι το Τάγμα των Ιωαννιτών Ιπποτών αναγνωρίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του συνόλου των κατοίκων του Άργους· συνδιαλέγεται και συναποφασίζει με τους εκπροσώπους ή τους πληρεξουσίου του κάστρου.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Από τους πρωταγωνιστές. Και οι επώνυμες πράξεις τους για την αναγέννηση του Μοναστηριού «Σταυρός» στο Άργος Νισύρου.

ΑΓΓΕΛΙΚΑ ΚΟΝΤΟΒΕΡΟΥ

Μανδράκι Νισύρου, Κυριακή 6 Σεπτεμβρίου 1992.

Ερώτηση: Θέλω να μου πεις, Αγγέλিকা, ποιά είσαι, πού και πότε γεννήθηκες και πώς γινόταν στα παλιά τα χρόνια το Πανηγύρι του Σταυρού; Και ό,τι άλλο γνωρίζεις.

Απάντηση: Εγώ 'μαι η Αγγέλিকা, η κόρη του Γιάννη του Καπίτη και της Μαριάς του Παύλου-Κωνσταντινίδη. Και γεννήθηκα στη Νίσυρο στις 20 Αυγούστου του 1916. Είχαμε φτώχειες τότες κι η μάνα μου (δ) μ-μ'άφηνε να συνεχίσω το Σχολείο κι είχα δάσκαλο το μ-Μελιδόνη και μ-πρόφτασα και τελείωσα τη δευτέρα Δημοτικού. Και πήρα άντρα μου το Μιλτιάδη Κοντοβερό (1918) και λέγομαι Αγγέλিকা Κοντοβερού.

Ήθελε ν'άρτει ο Σακχέλ-λης, ο Κορωνιός (ν)α φέρου(ν) ν-τις πέροδικες. Ν'άψου ν-να βάλου ν-τα βίσαλα, να ψήσου(ν).

- Τι είναι τα βίσαλα;

- Κεραμίδια. Ναι. Ήθελε να βάλει ο Μιλτιάδης τη ν-τράτα κάτω στη ν-Αγια-Ειρήνη, να παν-να φέρου ν-ένα γ-κοφίνι ψάρια, να ψήνου ν-άλλοι παρακεί. Έρχετο γ-κιο Σφακιανός κι έφερε ν-τη μυζήθρα ν-του, ο Κωνσταντής. Έρχετο γ-κι ο Παντελής του Βουτσά κι έφερε ν-τις Αουσιτιάτικες αφίδες και τα σταφύλια, από τα δένδρα, τα κόκχινα.

Κι εγίνετο το πανηγύρι από γεωργούς, από ψαράδες, από τσουπάνηδες. Εσφάζασι γ-κάνα δυό βρουλιά εκεί κι ήθελε να τα βάλου(ν) μες τη γ-κατσαρόλα, (ν)α κάτσου(ν) στις πέτρες, πρώτα ήτα ν-μπέτρες, η τραπεζαρία ήτα μ-πέτρινη. Είχε ν-από δω, από κει πεζούλες, εχαλάσα ν-τα, ποιός ξέρει...

Τη ν-άλλη ν-ημέρα εμαερεύγα(ν) ρεβύθια. Ανήμερα, ειν-ναί. Και οι άθρωποι ήθελα ν-να σταθού(ν) στην εγκλησιά κι από κει να πα ν-εις τα βόδια τους, να πα ν-εις τα ζα τους. Η άλλη ημέρα εγίνετο λειτουργία στον Αϊ-Νικήτα, δεκαπέντε του Σοτέμπη. Κατάλαβες; Και τελείωνε ν-η λειτουργία του Αϊ-Νικήτα κι έρχετο ν-ο κόσμος εμπρός. Αυτά άκουα που τα 'λεγε ν-η Σοφία του Καμπανή, η Άννα του Σερεπέτη, οι Καζαβιάνες, οι Γιαλλούραινες, που πααίναν στο πανηγύρι. Εδώ και εκατό χρόνια.

-Εσύ, πότε πρωτοπήγες στο πανηγύρι του Σταυρού;

-Εγώ επήα εννιά χρονών(ν). Με πήρε ν-η Καλή του Ζαχαριά το 1925-26. Εγώ γεννήθηκα 20 Αυγούστου και την παραμονή του Σταυρού εψυχομάχου(ν).

Εγώ (δ)ε ν-είμαι δαφτισμένη μέσα σε κολυμπήθρα. Ήρτε ν-ο παπα-Ποστόλης και με δάφτισε στον αέρα. Κι η μάνα μου τότε είπε: Σταυρέ μου που'ναι ν-το πρώτο μου το παιδί, (ν)α γενεί καλά, ν-άρτω (ν)α σου κάμω το νιάμερο. Η μάνα μου, φτώχεια, έξι παιδιά. Ίντα που μου φύτρωσε μ-πιο μέσα στην ψυχή μ-μου, να μου λέει: Κόρη μου, που (δ)εν ημπορώ 'γω, πάαιν-νε κόρη μου εσύ. Επάαιν-να πια κάθε χρόνο, με τις γριές.

Στο μ-πόλεμο, 1942, έλειπα. Ήμου(ν) στη Μέση Ανατολή. Μέχρι τότε γινό-τα(ν) ν-το πανηγύρι. Είχε σταματήσει για πεντέξι χρόνια, πόλεμος, ε. Εκεία ε-παίρα ν-τους φυματικούς για να γίνουν γ-καλά, ε; Εσταμάτησε ν-το πανηγύρι, για πεντέξι χρόνια που πέθανε ν-ο Νίκος του Γιωργάκη εκεία. Εκάθοντο μέσα στα κελιά, πόλεμος πια, είχε λ-λερωμένα ρούχα, πιάτα... Λέω του Μπαρβα-Γιώργη, ε; Τώρα, τι πρέπει να γίνει; (Δ) θα ξεχάσω που βαστούσα 'γω το τσαπ-φί και το Ρηνιώ ν-του Μηλά και βγάλλαμε ν-τις βουδιές α(π)ό μέσα από την Αγία Τράπεζα. Είχα(ν) ρημάξει ούλ-λα, (δ)εν είχε μ-πόρτα, (δ)εν είχε μ-παρά-θυρο, ρημαδιό. Χάλια ήτο, χάλια. Λύπη που τη ν-είχα, (δ)εν λ-λέεται!

- Και τότε, Αγγέλικα, ξανάρχισε να γίνεται το πανηγύρι;

- Γύρω στα 1950, μια τρίτη της Λαμπρής μου λέει το Ρηνιώ ν-του Σαρή: Εγώ θα πάω σήμερα στο Διαβάτη, να ποτίσω τα βόδια. Λέω της, άρτω κι εγώ. Επή-αμε, καλογριά (δ)εν υπήρχε. Εκεία στη μ-πλαγιά του Διαβάτη έκουσα κλάματα. Πάω 'γω κάτω στα κλάματα, ήτο ν-το Ρηνιώ ν-του Μηλά! Ήτο ξεμαλλιαρισμέ-νη κι έκλαιε... Επће ν-εις τα βόδια της κι επήρε ν-τη ν-η βαριά κροδιά κι έκασε γ-και μοιρολοάτο... Που έβαλα σκόντεμα στο κατώφλι μ-μου... και απι σ-τότε δά είμαστε φιλενάδες. (Θ)α σου πω θέλει πως εφιλώθημε. Μωρή, εγώ της λέω, έννοια σου. Λέω της φεύγω, έλα (ν)α κατεβούμε στο Σταυρό από τα Παλίσια. Μου λέει αυτή, γιάντα έχει Σταυρό;! Εγώ θέλω (ν)α πάω (ν)α τον(ι)δω. Άχ-χου! Πάμε, ούτε πόρτα, ούτε παράθυρο, ούτε τίποτα, τα ρούχα ούλ-λα εκεία, ούλ-λα τους. Ανοιχτές οι πόρτες, τα βόδια μέσα, οι κατσίκες... Εκείνη η οδύνη... Η Εκκλησιά, τα κελιά σε αθλία κατάσταση. Έκατσα απέναντι και θώρου μ-μέσα τον Εσταυρωμένο, αυτές οι εικόνες που'ναι ν-τώρα στη μ-Ποταμίτισσα, τρεις, και λέω: Σταυρέ μου, πώς, πώς εκατάντησες;! (Δ)φ φ-φωτίζεις ψυχούλες ν' άρ-τουσι, (ν)α σε φέρου ν-εις τα προτινά Σου; Ω παλιό γ-κι όμορφο Μοναστήρι, που 'ρχοντο ν-οι νοικοκυροί με τις νοικοκυρές κι έλαμπε ν-ο κόσμος. Πως κα-τάντησες;!

Έρχομαι μπρος και πιάνω τον Μπαρβα-Γιώργη. Του λέω: Μπαρβα-Γιώργη, γύρισε δε το Θ-Θεό. Επήατε αυταιρέτως κι εβάλατέ τους ούλ-λους τους αρρώ-στους μες στα κελιά. Ερημάξετέ τα. (Δ)εν εστέλλετε τώρα κάνα ν-άνθρωπο (ν)α πάει να τα διορθώσει;

Στέλλη τη γ-Καστέλλα και της δίνει ένα μεπετόνι μεπεζίνι και πάει και παίρει ούλ-λα τα ρούχα εκεία 'πο κάτω και τα καίει. Τελείωσε.

Το βράδυ εγώ περίλυπη. Περνά ο Αντρέας του Μαρίνου, να μυρίσει η ψυχή του. Μου λέει, Αγγέλικα, τι έχεις; Τι έχω; Γιάντα των γιονιών μ-μας τα αιστήματα να τ' αφήνομε; Φτώχεια τότες πολλή. Ας ευρίσκετο ν-ένας άνθρωπος (ν)α διορτώσει το διπλανό γ-κελ-λί. (Ν)α το σοβατίσει, (ν)α κάμει πόρτα και να πάνε μ-πάλε να κάμομε το 'νιάμερο. Λέει μου, εγώ (θ)α το κάμω. Στέλλει τη ν-άλλη ν-ημέρα, παίρου(ν) θειάφι (θείο), παίρου γ-κάρβουνα και στέλλει έξω το ν-Ταλαβέρα (Μιχάλης Γ. Παπακέντρης) και πάει κι έφτου(ν) (ανάβουν) φωτιά, κλείν-ου ν-τις πόρτες. Ο Αντρέας του Μαρίνου τους πλήρωνε. Ποιος επάιννε ν-τότες, ο κόσμος ήτο φοβισμένος. Γίνεται αυτό σήμερα; Στέλλει το μ-Μίχαλο (Νικόλαος Ι. Μίχαλος, μαραγκός) και κάμνει τις πόρτες και τα παράθυρα... Τα παλιά κελιά ήτο μ-πιό μέσα να, να, να... επήα μ-μια φορά ο Μιχάλης του Περουλ-λή με τη γυναίκα ν-του τη Ματία και φαν τους (τους έφαγαν) οι κοριοί και οι ψύλλοι.

Η πρώτη φορά λοιπό(ν) επήαμε εκάμαμε ν-το 'νιάμερο, παραγγείλαμε ν-του παπα-Μικέ (Ιωάννης Σκανδάλιος) από τον Εμπορείο κι έρκεται τη μ-παραμονή. Τρεις δραχμές του δώκαμε κι έρκεται όχι ανήμερα, τη μ-παραμονή. Ε; Ύστερη αναλαμβάνει ο Μπαρβα-Γιώργης. Κάτι έκαμε γ-κι εκείνος. Έβαλε μ-πόρτες, έβαλε μ-παράθυρα.

Τα παλιά (δ)εν είχα μ-πόρτες, τα τρία. Αλλά εκαθαρίσαμε ν-τα, όμως πρώτα και βγάλαμε α(π)ό μέσα τις κοπριές. Ύστερη (1955) ανάλαβε ν-ο Μόρτε(ν) (Μιχαήλ Π. Γιαννάκης Μάρτιν 10.4.1918-21.3.1975).

Ο Μάρτε πιο ήτο ν-ο άξονας. Έγραψε στην Αμερική, από δω από κει. Το Ρηνιό ν-του Ιωάννη (Ειρήνη Ι. Φασουλαρίδη 1907-1981) έστειλε λεφτά. Λεφτά έστειλε γ-κιο «ΓΝΩΜΑΓΟΡΑΣ». Έστειλε μ-μου και μένα κάρτες ο Μάρτε και τις έδωσα, κι έστειλα τη μια τρακόσια δολλάρια, αλλά τότες ήτο μεγάλα τα ποσά στην Αυστραλία, είχα πάει πια εγώ στην Αυστραλία, εγώ επήα πιο το 1964 στην Αυστραλία. Έκαμνα διανομή, άλλοι πέντε δολλάρια, άλλοι δέκα. Άλλοι ήτο μπάλι από την Αμερική, το Ρηνάκι ν-του Ιωάννη, η Κλεονίκη του Χριστοφή, ειν-ναί (Κλεονίκη Χρ. Κορωναίου). Από δω από κει, έστειλά του την άλλη μ-μια φορά διακόσια δολλάρια, τη άλλη τρακόσια. Εμάεψε λοιπό(ν) ο Μιχάλης ο Μάρτε λεφτά, έκαμε γ-και μια επιτροπή και ξεκινήσασι για να ξαναχτίσου(ν) ν-το Σταυρό! Οι σοβάδες ήτο γ-κάτω πεταμένοι. Αυτά τα κελιά τα'χε κάμει ο Αψής, της Ειρήνης του Καπριάνου ο αδερφός και ο Γιώργης του Θεωδωρή, το 1926. Ο Μάρτε (δ)εν έκαμε καινούργιο κελ-λί. Τα παλιά επιδώρωσε. Ήτο μ-πρώτα καμάρες, τα ξεσκέπασε και βάλα ν-τα σανίδια, την τραπεζαρία, ο Κουλιανός (Κώστας Καρπαθάκης) κι ο Κορωνιός (Γιώργος Ρουσέτιος). Είχε πφέσει κάτω η στέγη και τότε ο Μάρτε εμάεψε γ-κορφάδια, πέταυρα και την εσκέπασε ν-τη ν-Τραπεζαρία. Εμάεψα γ-κουτάλια, περόνια, μαχαιρία και γινόταν

πάλι το πανηγύρι μέχρι που 'γίνα(ν) ν-τα καινούργια έργα που κάμνουν ν-τώ-
ρα ο **Βασίλης του Πατρίκη**, ο **Κουλιανός** και ο **Βασίλης ο Πάχος**.

Πάμε ν-τώρα στην(ν) γ-καινούργια εποχή.

Πριν έξι χρόνια ήτο ν-ο Λευτέρης ταμίας, εδώα κάτω της Κατίνας της Σιδε-
ρίαινας ο γαμπρός, από τη Ρόδο. Τη μ-παραμονή, τη ν-ώρα μ-που 'θελε να χτυ-
πήσει ο εσπερινός, λέει, παραιτούμαι. Μάνα μου! 'Ητα ν-επιτροπή, ταμίας του
Σταυρού. Βραδυά που ν' απόψε, Σταυρέ μου, συχ-χώρεσέ το(ν). Εκεία εστέκε-
το ν-απόξω ο Βασίλης ο Πάχος, και του λέω: Βασίλη, έλα μέσα. Στο Σταυρό μ-
πάνω. Ω γιέ μου, έλα μέτρησε τα μαεδιά του Σταυρού. Παρ' τα κλειδιά. Άμα τε-
λειώσε, μου λέει: Τίνος (θ)α τα δώκω τώρα; Εσύ 'σαι γιε μου ο Ταμίας. 'Ηβρε ο
ν-ο Σταυρός το ν-άνθρωπό ν-του! Τώρα μου τα λέει συχνά. Πώς σου φάνηκε
και μου το 'πες; Αυτή 'ναι η αρχή που ξεκίνησε ν-ο Βασίλης του Πάχου το με-
γάλο ν-του έργο που κάμνει σήμερα, εργατικός, τίμιος. Η Επιτροπή του Σταυ-
ρού ήτο ν-τότε ο Λευτέρης, ο Μεγγανάς, ο Μάρτε, (δ)εν ενθυμούμαι τους άλ-
λους. Ο Μαγγανάς ο Κώστας, ο άντρας της Αιμιλίας ήτο μ-πρώτα ο Ταμίας.

Πώς έγινε για πρώτη φορά ο δρόμος.

Ο δρόμος από το Ηφαίστειο στο Σταυρό εν-νοιχτεί για πρώτη φορά, επί ε-
ποχή Χαζηνικόλα (Κων. Γ. Χατζηνικολάου 1910-1984) και Μαγγανά και (δ)εν
ηθέλασι να το γ-κάμουνσι. Με εφτακόσιες χιλιάδες εγίνηκε. Γιατί 'χε γ-κλείσει
του Χιωτόπουλου η Εταιρεία κι έρχουντο Χριστούγεννα και οι εργάτες (δ)εν
είχασι χρήματα (ν)α κάμου(ν) Χριστούγεννα. Επήασι, λοιπό(ν) ένα βράδυ (ν)α
συνεδριάσουσι! Ο Καρμίρης, του Μήτσου της Γιωργάρας ο γαμπρός κι άλλοι
επήασι στο σπίτι του Παναγώτη του Σέτα (ν)α συνεδριάσουσι, (ν)α δούσι για
να κάμου(ν) ν-το δρόμο. Διακόσιες πενήντα χιλιάδες εβάστα ν-ο Σταυρός, τα
βάστα ν-ο Μαγγανάς. Συνεδριάζουσι, λοιπό(ν), λέει, εφτακόσιες χιλιάδες θέ-
λουμε ν' αν-νοιχτεί ο δρόμος από το Ηφαίστειο στο Σταυρό. Φωνάζει τώρα ο
Μαγγανάς (δ)εν έχουμε μαεδιά. Λέει ο Μιλτιάδης, ο άντρας μου, ο δρόμος θα
γενεί κι εγώ θα δανείσω το Σταυρό. Και σιγά-σιγά θα μου τα δώκετε. Και πώς
θα το κάμομε; (Δ)εν είν' δικιά σας δουλειά. Τη ν-άλλη ν-ημέρα δί(ν)ου ν-τις
διακόσιες πενήντα χιλιάδες του Καρμίρη. (Ν)α κάομε μια χοροσπερίδα. Παίρω
'γω τις μπύρες, παίρεις εσύ το ψωμί, παίρει ο άλλος το γ-κυμά. Και γυρίζομε γ-
και τα μαγαζιά, εδώκα μ-μας, ένα ν-τασάκι, ένα μ-πιάτο, εκάμαμε και Λότθο!
Γίνεται ένα γλέντι στο εμπρός Σκολείο της καλής χρονιάς. Και άλλο, και άλλα.
Είχε μ-πεθάνει (1975) πια ο Μάρτεν και ξεθύμανε μ-πάλι το πανηγύρι.

Τθυμούμαι κι άλλα πολλά.

Κι άλλα πολλά τθυμούμαι να σου πω και πολλές φορές κλαίω από τη λύπη μ-

μου για τη γ-κατάντια ν-του Σταυρού και πάλι καμαρώνω, που τώρα τα τελευταία πεντέξι χρόνια ούλλα πά(ν) γ-καλά.

Η πρώτη χρονιά που θέλαμε να 'ρτει να λειτουργήσει ο παπα-Μικές από το ν-Ημπορειό, (δ)ε ν'είχαμε ν-ένα γ-κομμάτι μ-παν-νί (ν)α βάλομε μ-πανω στη ν-Αγια-Τράπεζα. Παραγγέλομε της Ειρήνης του Καρβαΐνη κι έστειλέ μ-μας κάτι λουρίδες, αδιαφόρετες. (Δ)εν είχε, (δ)ε ν-υπήρχε ν-τίποτι. Η πρώτη επήα εγώ, το Ρηνιώ ν-του Μηλά, η Χαριτωμένη κι η Μαρία, εκείνες εσηκώνοντο το πρωϊ, επαίν-νασι εις τα ζα τους, έρχουντο μ-παλι το βράδυ. Και μας έλεε ν-η Χαριτωμένη: Μη μ-παίν-νετε μόνες σας στην εγκλησιά, (ν)α μας περιμένετε, (ν)α τ' ακούομε γ-και μεις τα λόγια, μη λ-λέετε του Χριστού τα λόγια μόνες σας, είμαστε κι εμείς της εγκλησιάς γυναίκες...

Μιά φ-φορά, ήρτε ν-η Χαριτωμένη κι έφερε μια γ-καρπούζα. Ε, έταξά ΤΟΥ τη. Το γ-καιρό που 'βαλα το μ-ποστάνι, του λέω: Ω Σταυρέ μου, (ν)α ορτοποδήσει, (ν)α Σου φέρω τη γ-καρπούζα.

Ο Νίκος του Διαμαντή (Νίκος Χαρτοφύλης 1931) (δ)εν ήτο ν-ακόμη - γύρω στα 1960 νομίζω - να πάει στην Αμερική, ήτο ν-απέναντι γ-κι είχε ν-τα κατόικια, γι αυτό τα θυμούμαι, και μια μέρα (δ)εν ήρτε μ-πάνω η Χαριτωμένη. Ο Νίκος που 'το ν-απέναντι στη «Θεοτόκο» και του φωνάζομε. Ω Νίκο, ω Νίκο, μουρέ φαίνεται η Χαριτωμένη κάτω στο Ραμό; Ε, μέσα στη μ-μάντρα ν-είναι, μέσα στη μ-μάντρα γ-κάθεται. Να ν-τη σε λ-λίο κι έρκεται. Ω Χαριτωμένη, πού 'σου(ν); Ο μεγάλος μου χοίρος ήτο ν-άρρωστος. Ε, έκαμά του αλισφακιά, έβαλά του κι Αγίασμα του Σταυρού, ε, τώρα έφαε κι ήρτα κι εγώ να Το(ν) μ-προσκυνήσω, (ν)α Το(ν) ν-ευκαιριστήσω.

Εκείνη ν-τη χρονιά ήρτε ν-ο Σακχέλλαριδης (Γεώργιος Ν. Σακχέλλαριδης, 1897-1983) με την οικογένειά ν-του, ο Εμμανουηλίδης, (Χαράλαμπος Εμμανουηλίδης, 1914-1984), ο Βασίλης του Πατρίκη με τη συχ-χωρεμένη τη γυναίκα ν-του, την Πόπη ν-του Πολίτη. Και κάμνω μια ν-τέξερι φαϊ και κάτσα μ-μέσα στη μ-πέτρινη τραπεζαρία και φάσι. Τις πέτρενες τραπεζαρίες τις έβγαλε ν-ο Μάρτεν κι έκαμε μ-πιο μερικά ξύλινα τραπέζια. Αυτά (δ)εν υπάρχουν(ν). Τώρα είναι καινούργια.

Λέει μου το Ρηνιώ ν-του Μηλά, πού (θ)α βγάλομε ν-τώρα την εικόνα του Σταυρού, τη μικρή που την έκαμε ν-ο Κορωνιός, τη ν-άλλη τη μ-πήρασι στη μ-Ποταμίτισσα, και τη ν-άλλη τη μ-παραγγείλασι από την Αμερική στο Άγιο ν-Όρος, - (ν)α μη ν-ΤΟΥ βάλομε ν-τώρα α(π)ό πάνω Του τίποτι; Ετσά (θ)α ΤΟΝ εβγάλομε ν-το Σταυρό, χωρίς σκέπη; Ήτα(ν) μ-προπαραμονή του Σταυρού 13 του Σεπτέμβρη, και συζητούσαμε με το Ρηνιώ ν-του Μηλά. Καθόμαστο μ-πάνω στη ν-τραπεζαρία και λέαμε, πού θα 'βρομε γ-καμιά σκέπη. Εκείδά φάνηκε ν-ο Γιώργης ο Ζευγάς (Γεώργιος Ε. Πιστινάκης, 1909-197;) και βάστα μια ν-εφημερίδα τυλιγμένη στη μ-μασκάλη ν-του και λέει μας: Αόψε η Ευτυχία του Μπερδελλή είδε στο(ν) ν-ύπνο ν-της το Σταυρινό ν-του Ζαράκη. Και της είπε:

Ευτυχία (δ)εν έχεις καμιά μ-πέρτα (ν)α μου δώκεις που κρυώνω; Κι έδωκέ μ-μου το λαχουρί ν-της (ν)α το βάλετε σκέπη ν-του Σταυρού, έδωκέ μ-μου το (ν)α σας το φέρω. Αυτή ήτο ν-η πρώτη αρχή. Μετά έρχονται πολλοί, οι Σφακιανούδες, ο Γιάννης ο πατέρας, τα παιδιά, ο Μάνος, ο Τάσος, ο Νίκος, ο Αχιλλέας κι άλλα παιδιά. Έρχετο ν-η Σοφία του Πατούρη, το Ρηνάκι του Χριστοφίδη η μάνα, του Περδικάρη η πετθερά. Έρχετο ν-η Ειρήνη του Καραπιπέρη, ήτα μ-μέσ στον Αϊ-Θεολόγο και μας έφερε σταφύλια. Έρχονται ούλ-λοι οι νοικοκυροί του Άργους και του Λακκιού. Η Αθηνά του Μίχαλου κάθε χρόνο ήθελε ν-να στείλει ένα δυο κιλά ζάχαρη. Ούλλες τους εβαστούσα ν-τα παλιά ακόμα έθιμα. Όλ' αυτά γίνονται από το 1958 μέχρι το 1964. Ούλ-λοι εκεία εκοιμούντο, οι Σφακιανοί, ούλ-λοι, εφέρνα(ν) μια σακχούλ-λα ν-άχερα και πφέρασι μ-πάνω, (δ)εν είχε ούτε ρούχα, ούτε τίποτι. Του ασφιτίλλου (ασφόδελος) φύλλα ε-μαεύγαμε γ-και βάλλαμε μ-μέσα στις σακχούλλες να κοιμηθούμε.

Είχε γ-κάτι παλιές πόρτες και βάλαμε ν-από κάτω πέτρες (ν)α ψηλώσου(ν) και ρίχταμε α(π)ό πάνω μας κána μ-παλιό παρτό και εσκεπαζόμεστο.

Ένα βράδυ, αέρας, κακό, ήταν ν-η Καλή του Μαούλη (1892-1977), η γυναίκα του Παντελλή του Βουτσά (1899-1969), το Φιλιά, η Καλή του Μιχάλαρου, η Μαρία και η Χαριτωμένη του Ραμού. Εκεία που κοιμούμαστο, ακούομε χτύπο. Ανοίομε ν-τη μ-πόρτα γ-κι ήτο ν-η Ρούσα η Αναστασία. Ήρτε (ν)α μάψη τα σύκα εδώα κάτω στα «Παλίσια» και νυχτώθηκε κι ήρτε μ-πάνω στο Σταυρό, για να κοιμηθεί. Ε, ρωτάς τώρα, α ν-είχαμε ρούχα; Πού (ν)α σε βάλομε;! Σηκών-νομαι 'γω, είχα ένα μ-παλιό παρτό εκεία πέρα, που το 'διχνα α(π)ό πάνω μου, ήτο φτώχεια τότε (δ)εν υπήρκε ν-τίποτι. Κουβέρτα; Ποιος (ν)α σου δώκει κουβέρτα! Ε, που τη ν-ελυπήθηκα, που 'το γρια γεναίκα;! Πιάνω και καθίζω 'γω και της δί(ν)ω το κρεβάτθι μου και 'ρωπω ένα γ-κρού, κι ήρτα και 'πόφερα, δυό μήνες να γιάνω!

Ξαναζωντανεύει το Πανηγύρι.

Ξαναζωντάνεψε μ-πάλλι, με το **Βασίλη το μ-Πάχο**, το **Βασίλη το μ-Πατριήκη** και το **γ-Κώστα το γ-Καρπαθάκη**, δηλαδή το **γ-Κουλιανό**, το Πανηγύρι του Σταυρού.

Από τότε που το παιδί αυτό, ο Βασίλης ο Πάχος, επήρε ν-τα κλειδιά, απ' εκείνη τη βραδυά του εσπερινού του Σταυρού, που ο Σταυρός το φώτισε αυτοδά το παιδί και μέτρησε ν-τα λεφτά κι από τότε πεντέξι χρόνια τώρα κρατά κáλο δρομολόγιο, κάμνει οικονομία, νοικοκύρης καλός.

Ήνα γ-κιο Χαράλαμπος ο Κορκής, βοηθούσε γ-κι αυτός, ο γίός του Αγγελή, κι ο Καζάντης ήτο στην επιτροπή. Και του Γιάννη του Κορωνιού ο γίός ο Χριστοφής έστειλε ν-από την Αμερική δυό φορές πενήντα χιλιάδες. Και ο Απόστολος του Μαστρογιάννη ο δάσκαλος έβαλε, κι άλλος έβαλε, κι άλλος. Ο Νί-

κος του Διαμαντή κάθε χρόνο σχεδό(ν) εμάευγε γ-και μαεδιά κι έστελλε από την Αμερική, έστελλε γ-και κεντήματα και τα βάλλασι Λοτθαρία. Επιτροπή είναι κι ο Παπάς και ο Μάνος ο Σφακιανός κι ένας άλλος (δ)εν ενθυμούμαι τώρα δα, αλλά οι δυό Βασίληδες και ο Κουλιανός είναι ο κρίκος. Αυτή η δουλειά του Σταυρού κάμνει πολλά εκατομμύρια, αντί να ξοδέψουσι εβδομήντα εκατομμύρια, είναι ζήτημα α(ν) ν-εμαξέψασι ν-εφτά εκατομμύρια. Η προσωπική εργασία τους έβγαλε μ-πέρα και κάμασι ν-το Σταυρό στο λίδι της Νισύρου. Άμα βάλει ο Δήμος χρήματα θα τα φα ν-οι εργολάβοι, κι άλλοι, κι άλλοι και η δουλειά (δ)εν θα γίνει.

Η Μαρία (Μαρία Κ. Γενά) χίλια οκτακόσα δολλάρια μάεψε στην Αμερική και τους τα 'δωκε.

Οι εργάτες του Δήμου δε(ν) δουλεύουσι, μόνο ν-τρω ν-τα λεφτά. Ενώ τώρα οι Αλβανοί θα τους πάρου(ν) και θα 'ν' από πάνω τους οι Βασίληδες και ο Κουλιανός και θα βγάλουν δ-δουλειά.

Εγώ επήα πάνω εφέτος δυό φορές. Ήτο γ-κι η Κατερίνα του Ηλία, του Λήμιου και η Φλουρού του Καβαλλιώτη, του Κώστα του Ορσάρη η γυναίκα και το Ρηνιώ ν-του Μηλά ήρτε γ-και καθάρισαμε κι εκάμαμε γ-κι άλλες πολλές δουλειές κι ήρτε γ-κι η Σεβαστία του Πάχου μια ν-ημέρα, η Ασημένη του Χριστοφόρου, του Μαραγκού, η Καλλέργαινα. Επήε ν-η Καλυβίταινα, η Πόπη του Κόλλυβα, θαρώ και η Ντίναινα (Μαρία Πατρίκη) και η Μαρία του Νίκου του Σακχελλαριδή η γυναίκα κι άλλες, (δ)εν τις ενθυμούμαι τώρα. Ούλλες που κάτσασι μ-πάνω στο Σταυρό ενεσάνασι (ευχαριστήθησαν). Εσύ (δ)εν ενέσανες που 'κατσεσ πάνω στο Σταυρό καμιά δεκαοργιά ημέρες;

Το καύχημά μ-μας είναι ο Σταυρός της Νισύρου τα τελευταία πεντέξι χρόνια, που ο Σταυρός τους εφώτισε και με λ-λία χρήματα έγινα(ν) μπολλά έργα. Πόσα και πόσα χρήματα φεύγου(ν) χαμένα στο Μαντράκι κι ένα έργο της προκοπής (δ)εν ν-εβλέπομε. (Δ)εν είναι τα εκατομμύρια που κάμνουσι ν-τα έργα, οι αθρώποι τα κάμνουσι. Κοπιάζου(ν) ν-τα παιδιά μας και χτίζου(ν) μ-πολεμού(ν) γι αυτό και 'γαπού(ν) την Νίσυρο κι α(ν) ν-είναι όξω από τη ν-Νίσυρο τη ν-αγαπού(ν) μ-πιο πολ-λύ και εδώ (α) σου πω ένα ν-τραουδάκι της Κουλελιαινας^{15α}. Ξέρω πως έγραφες το βιβλίο -ντης και τα τραούδια της. Αυτό όμως το τραουδάκι της Κουλελιαινας της Κατερίνας (δ)εν το 'γραφες και πάει να σου το πω.

Κι αν διαβαίνου(ν) ν-τα πουλιά και πα σε ξένο ν-τόπο

Ε ν-εξεχνούσι ν-τη φ-φωλιά που χτίσασι μ-με κόπο.

Ήτο δράμα ο Σταυρός. Γι αυτό τώρα εμένα μου φαίνεται θαύμα, το πώς ήτο και πώς εγίνηκε. Ήτα ν-ο Σταυρός για κλάματα, τώρα έγινε το Θαύμα του Σταυρού.

15α. Βλ. Νικήτα Ι. Κουμέντου, του: Η Κατερίνα του Κούελη. Ηθογραφία «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ», τομ. 3ος, Αθήνα 1969, σελ. 292-329.

ΕΥΤΡΑΠΕΛΑ ΜΙΚΡΟΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΣΤΑ ΠΑΛΙΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Οι απλές και σύντομες διηγήσεις της Αγγέλικας Κοντοβερού κι άλλων αφηγητών μοιάζουν με κατάδυση στον ψυχικό κόσμο, που δημιουργούσε η προετοιμασία για το πανηγύρι του Σταυρού. Από τις πρώτες κιόλας μέρες του Σεπτεμβρίου οι γεωργοί και οι τσοπάνηδες που ζούσαν στο Άργος και το Λακκί επισκέπτονταν το Μοναστήρι και βοηθούσαν τις γυναίκες. Η Αγγέλικα, αφού πρώτα μας μιλήσει για τον τρόπο που διασκέδαζαν οι άνθρωποι στη Νίσυρο, θα μας συνδέσει με τις γνήσιες και αφετηριακές πηγές του «σοβαρού γέλιου» που ξεπηδούσε μέσα από τα μικροεπεισόδια των ανθρώπων που ξώμεναν στο Σταυρό¹⁶ του Άργους.

Οι αθρώποι πρώτα εγλεντούσα(ν) μ-πγιο καλά από τώρα. (Δ)ε ν-υπάρκει σύγκριση. Πρι ν-οχτώ μέρες έξεφε ν-ο γάμος. Προετοιμασίες (ν)α δεις. Χαρούμενη κούραση! Επαίν-ναμε στις δαφτίσεις, επαίζ-ζαμε ν-τα μαντολίνα, εματθαίν-αμε ν-τραγούδια... Χορούς, νισύρικους, απαλαιούς... Ελέασι ν-αστεία οι αθρώποι, πράματα, (ν)α βάλει η μια της αλληνής τα ρούχα. (Δ)ε ν-υπήρκε μ-παρεξήγηση. Εγελούσαμε, εφεύγαμε γ-και πηγαίναμε στο μ-Μύλο¹⁷. Ο Μύλος ήτο ν-το μεγάλο μ-μας Κέντρο. Ούλ-λα τα ραντεβού στο μ-Μύλο ν-εγίνοντο. Τη γ-Κυριακή μ-πγιο το βραδάκι (ν)α περνάς, (δ)ε ν-είχες μέρος (ν)α σταθείς. Επαίν-ναμε γ-και πίσω στο «Μίρα-Μάρι» και παίζ-ζασι ν-τα όργανα, εμιλούσαμε αναμεταξύ μας, τώρα εβουάττημε! Βαριέται ο ένας το ν-άλλο, μοναξιά! Αμμέ εκείνα πιο τα πανηγύρια, στα Μοναστήρια, στις Σιώνες, στο Σταυρό, στο Διαβάτη, ακόμα και στα Νικειά επαίν-ναμε, στο ν-Αϊ-Θιολό, στα Ξωκκλήσια (ν)α τα καθαρίσομε, (ν)α τα διορθώσομε, (ν)α γιαλ-λίσομε τα καντήλια, (ν)α σβεστώσομε, προετοιμασίες, η ζωή μας ήτο γεμάτη.

16. Σταυρός, ο: Μοναστηριακό συγκρότημα, που ο Ναός του είναι αφιερωμένος στην ύψωση του Τιμίου Σταυρού. Το μοναστήρι, περιστοιχισμένο από παλιές καστροτειχιές, προστάτευε τις εύφορες περιοχές του Άργους και του (Ραμού) Λακκιού. Βλ. Ν.Ι. Κουμέντου, «Τα Μοναστήρια της Νίσυρου», περιοδικό «Νισυριακά Χρονικά», Αθήνα 1957, αριθ. φυλ. 18 και στις σελίδες 21, 22, 23. Από την 1η Σεπτεμβρίου ξεκινούσαν οι προετοιμασίες στο Μοναστήρι από τους γεωργούς και κτηνοτρόφους που κατοικούσαν (ξώμεναν) στις γύρω περιοχές. Πολλές γυναίκες έμεναν στα κελιά κι έκαναν το (ε)ν-νιάμερο και στις 14 του μήνα γινόταν μεγάλο θρησκευτικοαγροτικό πανηγύρι.

17. Μύλος, ο: Στην κορυφή του λόφου Κρειός ή Κριός (ίσως από τα ιερά Κόρεια, που ήταν γιορτή αφιερωμένη στην κόρη της Περσεφόνης) βρίσκεται ο Μύλος (ανεμόμυλος) του Παρτένη. Εκεί ψηλά ανέβαιναν τα παιδιά και οι νέοι, έπαιζαν, τραγουδούσαν, πειράζονταν, ερωτεύονταν και δικαίωναν την ύπαρξή τους μέσα στη φυσική πληρότητα που τους έδινε ο συγκεκριμένος χώρος, η κοινωνική ηθική της εποχής τους, η ηλικία τους και οι παραδοσιακές τους συνήθειες.

α.) Η Καλή του Ζαχαριά και η Καλή του Νικηταρά

Γύρω στα 1926-27 πρέπει να 'τα(ν) μ-που εκάμναμε ν-το νιάμερο στο Σταυρό. Ήρτε και η Καλή του Ζαχαργιά¹⁸ του Στρατή η πετθερά, κι έφερε μαζί-ζί ν-της το ν-Άρη και το γ-Γιάννη. Και η Καλή του Νικηταρά¹⁹ είχε ν-το γ-Κώτσο γ-και το μ-Μιχάλη, μικρά παιδιά, κι εκοιμούντο μ-πάνω στο μ-πάγκο, στο σουφά. Εγώ με το Αρκοντουλ-λάκι, μια από τη Ρουσία, η Γεν-νοβέξ-ζαινα, στη ν-άλλη μεριά. Εγώ ήμου μ-μικρό κοριτσάκι γύρω στα δέκα χρονώ. Ο Άρης ήτο ν-από μικρός χοντρώ μ-παιδί. Ο Κώττος από μικρός αδύνατος, κοκχαλιάρης. Ε; εκοιμούντο ν-τα παιδιά πάνω στα άχερα, δίπλα στις γεναίκες, τις δικές τους. Εσηκώθησα(ν) ν-τα δυο παιδιά (ν)α ρίξουν ν-νερό ν-τους. Πάει ο Άρης και π-πέφτει δίπλα στη ν-Νικηταράινα, πάει κι ο Κώττος δίπλα στη γ-Καλή ν-του Ζαχαργιά... Οι γυναίκες, βαθυλοημένες στο ν-ύπνο, κουρασμένες από τις μετάνοιες που σκύβα γ-και γονατίξ-ζα(ν) ούλ-λη ν-τη ν-νύχτα, (δ)ε νεπήρα(ν) χ-χαπάρι. Αλλάξα ν-τα παιδιά τις θέσεις τω(ν), πάει ο Άρης θωρεί τη θ-θέση ν-του πιασμένη, φεύγει και παίρνει τη θ-θέση ν-του Κώττου. Οι γυναίκες που (ν)α πάρου ν-είδηση τη σύχ-χυση μ-που 'γίνει. Πιάν-νει βάλ-λει το χέρι ν-της η Καλή του Νικήτα να δει (ε)α ν-ξεσκεπάστση ν-τα παιδιά, (ν)α μη γ-κρωύ-σου(ν) λέει: Το παιδί μ-μου επιρίστηκε! Ό,τι κι α(ν) ν-είν(ναι), μ-πα το κέντησε γ-κάποιος σκορπιός; Είντα να κάμω τώρα. Ενελαΐστηκε²⁰ ν-η γεναίκα, εφοή-θη! Μουρέ Κώτσο, πονείς; Πε μου, πονείς; Ε, το παιδί, ο Κώττος εκοιμάτο δί-πλα στη γ-Καλή του Ζαχαργιά. Απλώθη βάλλει το χέρι ν-της η Καλή του Ζαχαργιά ν-α σκεπάσει το ν-Άρη, λέει: Κύριε ελέησο, εγώ ελωλ-λάτθηκα, το παδί 'νι σκέτθο γ-κόκχαλο ν-εγίνηκε! Είντά 'ναι; Εμείς τις ακούαμε και (δ)ε ν-εμι-λούσαμε. Εμίλα ν-η μια, εμίλα ν-η άλλη, ενεστενάξασι, φως (δ)ε ν-υπήρκε, σκο-

18. Καλή του Ζαχαργιά, η: Είναι η πενθερά του Στρατή (Ευστρατίου Ι. Φραντζή 1899-1972), που έπαιρνε μαζί της στα πανηγύρια τα δύο της εγγόνια, τον Άρη Ε. Φραντζή (21.2.1924-1993) και το Γιάννη Ε. Φραντζή (1922-1983).

19. Καλή του Νικηταρά, η: Η Νικηταράινα (1889-1958), η κόρη του Νικήτα Καταλάνου, πήρε ά-ντρα της το Μανόλη Μαντού ή Μαντουδάκη (1882-1964), κι έκαναν τρία παιδιά. Τον Κώτσο (Κώστας Μαντουδάκης 1920), το Μιχάλη 1924, και τη Μαρία 1927. Στο πανηγύρι του Σταυρού έπαιρνε μαζί της τα δύο αγόρια. Ο Κ. Μαντουδάκης στο ποίημά του «14 Σωτέμπρη-Του Σταυρού» (βλ. ΝΙΣΥΡΙΑΚΟΙ ΑΝΤΙΛΛΑΟΙ, Αθήνα 1977, θυμάται και γράφει:

- Τις νιαμερήτισσες θυμάμαι που μένανε μες στα κελιά
σαράντα χρόνια τώρα θα 'ναι και τρώγανε ψωμί κι ελιά.
Θυμάμαι όλες τις κυρίες, η Αγγέλικα και το Ρηνώ,
οι δύο Καλές, κι οι Ευτυχίες, μαζί η Μαργιά και το Φτυχιώ.
Και μας η μάννα η δική μας εις το Σταυρό κάθε χρονιά,
μας έπαιρνε για... εξοχή μας, τότε που ήμασταν παιδιά.

20. Ενελαΐστηκε, ρ. νελαΐζομαι = ξεσπιέμαι, ξεσηκώνομαι, ταράσσομαι και ανησυχώ, ξαφνιάζο-μαι από κάτι που δεν περιμένω.

τάδι, εξυπνήσα μ-μας! Ήψα π-γιο τα κεργιά, εφέξασι, όσο ν-να τα βρουσι, εί-
δαμε γ-και πάθαμε! Μωρέ, διαόλου γιοι επήε ν-ο ένας από τη μια μεργιά, ο άλ-
λος αφ' τη ν-άλλη, ετσαρπίστε²¹ μας αόψε! Εμείς εβαστούσαμε τη γ-κοιλιά
μας από τα γέλια. (Ν)α γελούμε, (ν)α τραουδούμε, (ν)α κάμνομε χωρατά και τό-
σα και τόσα. Τώρα; Τίποτις. Όταν μ-πιο ετελείων-νε ν-το πανηγύρι ν-του
Σταυρού κι ερκόμαστο στο χωριό τα λέαμε γ-και σκούσαμε στα γέλια.

β.) Η Καρκαξ-ζίκα²²

Μια φ-φορά ετσακ-χώθηκε ν-η Καλή του Μασούλη, η Καρκαξ-ζίκα, με το ν-
άντρα ν-της το μ-Παντελ-λή ν-του Βουτσά. Αυτός (δ)ε ν-τη ν-έφην-νε ν-να 'ρτει
στο Σταυρό (ν)α κάμει το νιάμερο. Η Καλή είχε δ-δική ν-της παντιέρα, ήρτε.
Της εστοίχιζε που 'ρκετο ν-από το γ-Κοκχινόμ-ματο ν-ο Παντελ-λής και πέφνα
ν-από κεία, από το Σταυρό, κι (δ)ε ν-της εμίλα. (Ν)α πεθάνει η Καλή από το γ-
καημό ν-της. Ένα μ-μεσημέρι πάει όξω στο ν-Αρχιστράτηγο²³ η Καρκαξ-ζίκα,
η Καλή εφοάτο γ-κιόλα (ν)α μη ν-τη μ-πιάσει στο ραβδί²⁴, και μόλις το ν-είδε
ν-του λέει:

«Σεράντα χρόνια, Πεντελ-λή, είμαστε παντρεμένοι,
και τώρα στα υστερινά να 'μαστε χωρισμένοι;»

Και πάει και το φ-φιλά κιόλα. Είντα φορείς λ-λερωμένο μ-πουνκάμισο; (Δ)ε
ν-ημπορώ (ν)α σε θωρώ ετσιδά. Και συνεχίζει η Καλή:

«Κλαίω και κλαίω ν-τα βουνά και κλαίω ν-τα λαγγάδια,

21. Ετσαρπίστετέ μας, ρ. τσαρπίζω = χάνω το λογικό μου, τα χάνω, τρελαίνομαι. Ετσαρπίστετέ μας,
δηλαδή μας κάνετε να χάσουμε το μυαλό μας.

22. Καρκαξ-ζίκα, η: Παρατσούκλι της Καλής του Μασούλη (1892-1977), που είχε άντρα της τον Πα-
ντελή Βουτσά (1899-1969). Αντρόγγυμο αφοσιωμένο, που εργαζόταν στα χωράφια. Τις πιο
πολλές μέρες του χρόνου ξάμεναν στο Άργος κι έμεναν στο αγρόκτημά τους στο «Σπήλιος».
Βλ. εργασία μου «Χαρακτ. και Πειράγματα στη Νίσυρο», Αθήνα 1987, υποσημ. 197, 317 και
σελ. 53, 54. Ο Κ. Μαντουδάκης με πέντε στίχους δίνει την προσωπογραφία του Παντελή:

«Νισύριος υπήρξε, τον ήξεραν ούλ-λοι
και είχε γυναίκα την Καλή του Μασούλη.
Μπεξής (αγροφύλακας) κάποι' έκανε,
μα κλέφτες (δ)εν έπιανε.
Θεός συγχωρέσει τον εκείνον τον τύπο,
το είχε το γούστο του κι αμίμητος ήτο...»

23. Αρχιστράτηγο, τον: Κάτω από το Μοναστήρι Σταυρός, που βρίσκεται στο ύψωμα του Άργους
και ανάμεσα σε τρεις αγροτικούς δρόμους, είναι το Εωκκλησί του Αρχιστράτηγου. Ο ένας δρό-
μος κατηφορίζει στην Αγία Ειρήνη του Άργους, ο άλλος ανατολικά προς το Ραμό (Λακκί) και
πίσω από το Ιερό ξεκινάει το δρομάκι για το Σταυρό.

24. Ραβδί, το: υποκοριστικό του ράβδος. Είδος συνεκδοχής και μετωνυμίας, Του έδωσε ραβδί =
τον κτύπησε με το ραβδί. Εδώ η Καλή φοβόταν τον άντρα της, τον Παντελή, μήπως την πιάσει
στο ραβδί, μήπως την κτυπήσει, τη δείξει.

γιατί η Καλή (δ)ε ν-έχει πγιο του Παντελ-λή τα χάδια».

Έσκυψε γ-και λέει του: (Δ)ε ν-ημπορώ (ν)α περνάς από δώα και (ν)α μη μου μιλάς. (Θ)α πεθάνω!

Τη ν-άλλη ν-ημέρα ν-ο Παντελ-λής ένα γ-καλάθι σταφύλια, απφίδες, ντομάτες! Το άλλο μεσημέρι έρχεται πάλε ο Παντελ-λής από τη ν-Αγία-Ειρήνη, αχινοούς, κοκχύλια, πατελλίδες, ούλ-λα νηστίσιμα. Λέει του: Εδώ (α)α κοιμάσαι Παντελ-λή μου, (ν)α μη γ-κουράζεσαι και παιαίν-νεις εμπρός. Εδώ (θ)α σου κάμω ένα γιατθάκι²⁵ (ν)α κοιμάσαι πάνω. Βάλλει του σ' ένα γ-κελλί ένα μ-παλιό στρώμα με τ' άχερα, έπρεφτε ν-ο Παντελ-λής, αγαλλίαση και ειρήνη! Εβόη-θα μ-μας κιάλα στις δουλειές.

γ.) Η Τσιτσιναίνα και η Χαριτωμένη²⁶

Μία ν-άλλη χρονιά επααίν-ναμε (ν)α πουργιέπομε στο Σταυρό, τα κελλιά η-θέλα(ν) διόρωμα, γιατί εκόντευγε ν-α 'ρτει η γιορτή Του. Εκοντοστάθιμε στις Σιώνες, γιατί' είχε λ-λειτουργιά ο παπα-Μιχάλης ο Σκουλ-λής. Αφού ετελείωσε ν-η εγκλησιά κι ηύβγαμε ν-όξω, λέει η Τσιτσιναίνα: -Ω μάνα μου, εδώ είχα τη σακχούλ-λα μου κι έχασά τη! Γυρίζ-ξει η Χαριτωμένη, η Ραμόνα²⁷ και λέει: -Επροχτές που ν-έβαιν-να πάνω τα Παλίσινα ήτο μ-πεταμένη, ε, εκεία, εκεία στου... στου Αντώνη του Ορσάρη τη ν-αποτροφή. (Δ)ε μ-πάεις (ν)ά τη μ-πιάσεις; Ετεζάραμε ν-από τα γέλια. -Μωρή, λέει η Τσιτσιναίνα, εγώ τη ν-έχασα τωραδά και μου λέεις περι δ-δυό τρεις μέρες!

δ.) Η Χαριτωμένη και η Μαρία²⁸

Άλλη μια πάλι χρονιά που ξωμέναμε στο Σταυρό για τη χ-χάρη ν-Του, ήρτε ν-η Μαρία στο Σταυρό. Η Χαριτωμένη (δ)ε ν-ήρτε. Ε, άλλη είχε ν-τα βόδια, άλ-

25. Γιατθάκι, το: Γιατάκι, τουρκ. λέξη που σημαίνει στρώμα, κρεβάτι, κατάλυμα.

26. Τσιτσιναίνα και η Χαριτωμένη, η: α) Η Τσιτσιναίνα είναι η δεύτερη γυναίκα του Μανόλη Μαστόρου (παρατσούκλι Τσιτσινας, 1890), η Μαρία Πισσάρη. β) Χαριτωμένη, η: Χαριτωμένη Βογιατζή του Νικολάου και της Καλής, βλ. στη συνέχεια επόμενες υποσημειώσεις 27, 28.

27. Ραμόνα, η: Ραμόνες έλεγαν οι δηπτικοί Νισύριοι τις δύο αδελφές, τη Μαρία (1903-1985) και τη Χαριτωμένη (1905) επειδή είχαν την αγροικία τους (την αποστροφή τους) στο Ραμό, στη δυτική πλευρά της κοιλάδας του Λαγκιού και εκεί πέρασαν το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους. Από το Ραμό έρχονταν και στο Ραμό πήγαιναν.

28. Χαριτωμένη και η Μαρία, η: Οι δύο αδελφές είχαν πατέρα τους το Νικόλα Βογιατζή, που τον έλεγαν και Νικολαΐδη, και μητέρα τους την Καλή του Χαστά. Η Καλή ήταν όμορφη, αλλά άτυχη. Είχε συγγένεια με την όμορφη κόρη της Νισύρου, την Ελένη Χατά, που την έλεψαν οι Τούρκοι σε κάποιο πανηγύρι του Σταυρού. Βλ. και σχετικό ποίημα Ι. Λογοθέτη, υποσημείωση 40, Ελένη Χατά. Ο Νικολαΐδης πέθανε και άφησε τις κόρες μικρές και ορφανές. Η Καλή ξαναπαντρεύτηκε και πήρε τον Καραβάκη. Η Μαρία και η Χαριτωμένη ήταν αθώες γυναίκες που λάτρευαν τον Θεό μέσα από τις γεωργικές τους ασχολίες και ταυτίστηκαν με τη γύρω τους φύση. Ήταν σεμνές, εργατικές, φιλόδοξες, τίμιες και μεγάλωσαν στο Ραμό. Η Μαρία παντρεύτηκε το Γεώργιο Μπαλή από την Κω κι έκαμε μια όμορφη κόρη, την Πόπη (Καλλιόπη Γ. Μπαλή, 1931) ενώ η Χαριτωμένη έμεινε ανύπαντρη.

λη τους χοίρους, με το νεπέτι²⁹ έρχονται πρώτα η μια, έπειτα η άλλη. Αργά όμως το βράδυ εσυγκεντρώνοντο ν-ούλ-λες εκεία, εμαεύοντο γ-και ποσπερίζαμε. Λέει ξερά ξερά η Μαρία: (Δ)ε ν-ηξέρω, η κουτσούρα η απελέκτηη, που πήε γ-κι άργησε, μπας σκοτώθη γ-κιόλα, κι εγώ (δ)ε φ-φέγ-γω (ν)α πα να τη γυρεύω! Εκεία, να κι ήρτε ν-η Χαριτωμένη. Έκατσε, έφραε, έκαμε ν-τις μετάνοιες της και κοιμήθηκε. Εκεία εκοιμούνται ν-ούλ-λες που δουλεύασι στο Ραμό και στ' Άργος.

ε.) Ο Κόλας

Αφηγήτρια: Σοφία Μακρουγιάννη (1902-1983)

Ο Κόλας (Νικόλας) του Βουτσά σ' ούλ-λη ν-του τη ζωή έβροσκε βόδια στο Άργος. Και κάθε βράδυ που κάμνασι ν-το 'ννιάμερο οι γεναίκες έρχετο γ-και εκοιμάτο στο Σταυρό. (Δ)εν είχε ν-τότες καμπάνα ο Σταυρός και χτυπούσε ν-τους τενεκχέδες για καμπάνα.

(Ν)α γ-κρύβομαι και (ν)α του πετώ πέτρες, (ν)α το μ-πειράζω και (ν)α μου λέει: -Έγνοια σου μωγή, (δ)ε θα σε β-βω πούετι, (ν)α σου τις δώκω³⁰.

Τα Χριστούγεννα εχτύπα ν-τις καμπάνες, εχτύπα ν-τις πόρτες, (ν)α ξυπνήσουν ν-οι αθρώποι, (ν)α πα στη ν-εγκλησιά και φώναζ-ζε: «καιγός, καιγός» κι εβάστα με τ' άλλο χέρι το φανάρι, (ν)α φέγγει. Η αγάπη του ήτο (ν)α χτυπά τη γ-καμπάνα. Σα μ-μωρό μ-παιδί έκαμνε...

Στο Σταυρό, στ' Άργος, εκάνασι ν-το νιάμερο, παλιά, όχι τώρα, οι τωρινές, κατά της Μαρίας του Παπά, του Αριτεΐδη που λέου(ν)... Εμιλουσα(ν) ν-ούλ-λες και λέασι μ-μύθους. Να ο Κόλας κι έρχεται!

-Ξέγω κι εγώ, (ν)α σας πω μια ιστογία, α, (ν)α δούμε α τη ν-έβγετε σέλει; Κι άρκισε: Σίντι σίντι έτεκε, μίντι-γίμπι κι έμπεται, έβαλε ν-το μούγη (μούρη)του, έβαλε το αλί του εχών-νετο, κι έβαλ-λέ ν-το κι έβγιαλ-λέ ν-το. Είντ'α 'ναι; -(Δ)ε

29. Νεπέτι, το: Η σειρά, η εργασία που θα κάνεις για να βγάλεις μια οποιαδήποτε υποχρέωση, εκ περιτροπής. Μπορεί να τελειώσει ένα κοινωνικό έργο με το «νεπέτι» δηλαδή να προσφέρει ο καθένας με τη σειρά του, χωρίς αμοιβή, την προσωπική του εργασία.

30. «Έγνοια σου μωγή, (δ)ε (θ)α σε β-βω πούετι, (ν)α σου τις δώκω» = Έγνοια σου μωγή, δε θα σε βρω κάπου (πούετι) να σου τις δώκω, να σε δείρω. Είναι καθαρή και συνηθισμένη νισύρική έκφραση που σημαίνει, μη μένεις ήσυχος (έγνοια σου, από το ρ. γνοιάζομαι, ενδιαφέρομαι, φροντίζω να έχεις έγνοια, έχεις δημιουργήσει πρόβλημα και πρόσχε, κάπου θα συναντηθούμε και θα λογαριαστούμε). Μπορεί να σημαίνει και το αντίθετο, π.χ. «Έν(ν)οια σου και μη σε μέλλει». Δηλαδή, μένεις ήσυχος, εγώ θα σε τακτοποιήσω, εγώ θα σου κάμω τη δουλειά σου.

ν-ηξέρομε Νικόλα³¹. Ελέα(ν) ν-του για να γελούμε, βόδι ν-ει, γάδαρος εί(ναι) κι άλλα πολλά. Κι έλεε ν-ο Κόλας: -Μωγέ πγιο, με κάμετε έτσω φενά (έξω φρε-νών) (δε) ετσέετε τίποτι! Ε, ε ν-ήτο ν-ο ποντικό; Ποντικό 'νει μωγέ γαδάγες, τίποτι (δε) ν-ητσέετε...

Η Άννα³² του Μιχάλαρου ήτο γ-κι εκείνη ξώμονη³³ και πήε γ-κι εκείνη με τη μ-παρέα. -Ε, μια κι ήρτε ν-η Άννα, (ν)α σε παντρέψομε, Νικόλα, ε; -Αυτό κι ε-γώ σέλω, ώσποτε (θ)α βόσκω τα βόδια! Ε, ε, κουγάστηκα. Πιάν-νομε γ-και βγάλ-λομε σφογγές και μ-πλέκομε στεφάνια! Επιάσαμε, επαντρέψαμέ ν-τους...! Εκεία στη γ-κάμαρα στο «Σταυρό», αφού κάμασι ν-το νιάμερο, ήβγασι ν-όξω ούλ-λες οι γυναίκες, εκάτσασι ν-εκεία πέρα. -Ω Νικόλα, δέχεσαι; Πως, αμμέ (δε) δέχομαι, σέλω (ν)α παντεφτώ κι εγώ, (ν)άχω αγκαγιά. Ε, επαντρέψαμέ ν-τους! Ελέα(ν) ν-τους πιο, άουλη, παπάουλη, ένα σ-σωρό της κηδείας τα γράμματα, λόγια, λόγια... Επιάσασι λ-λοιπό γ-και εχορεύασι. Μια στιγμή εχόρεψε, ν-ο Κόλας μόνος του το ν-αράπικο. Το τι γέλιο έπφεσε και σφογγιά, (δε) λ-λέεται. Αυτός εκουράστη γ-κι έκατσε. Λέει, είπα πολλά, ε τώρα; Τώρα που παντέβ-βγονται, είντα μ-που κάμ(ν)ουσι; -Είντα που θέλεις Νικόλα; -Είντα μ-που σέλω; Εγώ; Άννα, Άννα το ιδιαίτεγο! (Ν)α πάμε από κει μεγιά, (ν)α πάμε (ν)α παγιασόμε! (πλαγιασόμε). -Αμμέ, πως (δε) ν-τα καταφέν-νω, καταφέν-νω τα. Ε, αφού κατουγώ.

στ.) Θρασύβουλος του Ορσάρη

Αφηγήτρια: Μαρία Ορσάρη

Τη μ-παραμονή ν-του Σταυρού³⁴ και ανήμερα στις 14 του Σεφτέβρη εκάμνα-

-
31. Νικόλα τον προσφαινούσαν και όχι Κόλα, γιατί του κακοφαινόταν. Ο ίδιος έλεγε τον εαυτό του Κόλα, αν τον έλεγε άλλος, θύμωνε και πέταγε τις πέτρες, έριχνε το ραβδί του και μπορούσε να σκοτώσει άνθρωπο.
 32. Άννα του Μιχάλαρου: Άννα Μουλλού, γεροντοκόρη, αδελφή της Καλής (γυναίκα του Γ. Βουτσά) και του Γιάννη Μουλλού, Μιχάλαρου (1907).
 33. Εξώμονη, η. Από το ρ. ξωμένω, μένω έξω στους αγρούς για να προφθάσω να τελειώσω τις δουλειές. Πολλοί έμεναν χειμώνα καλοκαίρι και ανάλογα με τις εποχιακές γεωργικές εργασίες που είχαν στο Άργος, για να μη πηγαυνοέρχονται από το Μαντράκι και χάνουν τον καιρό τους. Εξώμεναν στα «Σπηλάδια», απλά λιθοκτιστα δωμάτια, αγρουικίες με τα πιο αναγκαία οικιακά σκεύη.
 34. Σταυρού, του: Στα παλιά χρόνια γινόταν μεγάλο πανηγύρι στο μοναστηριακό συγκρότημα του Σταυρού, που βρίσκεται στην αρχή της μεγάλης αγροτικής περιφέρειας, του «Άργους».

σι μ-μεγάλο μ-πανηγύρι, όξω στ' Άργος. Ότα ν-ήτο ν-Επίτροπος ο Μιχάλης ο Μάρτε³⁵ ξαναζωντάνεψε ν-το έθιμο. Ο Θρασύβουλος³⁶, ο άντρας³⁷ μου, έκαμνε ν-το μ-μάγερα. Έβρασε μ-που λες το κρέας και από τη μ-παρασιά³⁸ επφέφτασι γ-κάτω χώματα. Αφού το 'βρασε μ-πιο και το κατέβασε, εκρύανε ν-η τσίπφα αό πάνω το καϊμάκι, κι ήτο ν-ούλ-λο χ-χώμα. Ε, έρκεται ο Μάρτε, που το πέρασε για πολ-λύ μ-πιπέρι, λέει του: «Θρασύβουλε, τ' είν' αυτοδά; Λέει ο Θρασύβουλος: Να, να, λ-λίιο χωματσάκι έπφεσε αό πάνω και.. (δ)ε ν-ει ν-τίποτα, μη φ-φοάσαι...

ζ.) Αρπαγή γυναικών στο Πανηγύρι του Σταυρού³⁹

Αφήγηση: Κώστα Μαντουδάκη

Η μάνα μου, μου έλεε μιά ιστορία που την άκουσε από την Άννα του Γιαννάκη, που 'ταν στη Σπηλιανή, την Άννα του Χαράλαμπου και την Άννα του Καβαλιώτη. Όλες αυτές οι γυναίκες έχουν πεθάνει πριν από πολλά χρόνια.

Μιά χρονιά στο Μοναστήρι του Σταυρού την παραμονή της γιορτής του, ενώ οι εννιαμερίτησες εχόρευαν κατά το έθιμο στο προαύλιο της Εκκλησίας, ήσαν μερικοί άντρες και πιάσαν στο χορό.

Αυτοί ήταν κουρσάροι Τουρκοκρατικοί. Είχαν αράξει το καϊκι τους στην Αγία Ειρήνη κι από εκεί είδαν το φως του Μοναστηριού κι ήσαν, ξαφνικά μέσα στη νύχτα. Όταν ήσαν στο κέφι άρχισαν να τραγουδούν:

χορέβγετε χορέβγετε
ως που νάβγει το φεγγάρι
κι άμα έβγει το φεγγάρι
γιαούργια κάτω στο καράβι.

Όταν οι κοπέλλες άκουσαν το τραγούδι, όσες μπόρεσαν έφυγαν, σκόρπισαν στα βουνά. Όσες δεν τα κατάφεραν τις πήραν μαζί τους.

35. Μάρτε, ο: Μιχάηλ Π. Γιαννάκης-Μάρτιν (10.4.1918-21.3.1975). Όταν ήσαν επίτροπος του «Σταυρού», ανακαίνισε το κτηριακό συγκρότημα και ξαναζωντάνεψε το έθιμο του πανηγυριού.

36. Θρασύβουλος Κ. Ορσάρης: (1901-1965), κτηνοτρόφος, γεωργός, γραφικός τύπος τσοπάνη, ήσαν ο μάγερας στο πανηγύρι του Σταυρού.

37. Άντρας μου, ο: Είναι ο άντρας της Μαρίας Ορφανού Ορσάρη (1904-1993) που διηγείται για την απλότητα και την αφέλεια του Θρασύβουλου, του άντρα της.

38. Παρασιά, η: Είναι η πυροσιά, το τζάκι.

39. Βλ. Κώστα Ο. Σακελλαρίδη, του: Παραδόσεις και τοπικές ιστορίες της Νισύρου. «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ», Τομ. 8ος, Αθήνα 1982, σελ. 301 (279-340).

η.) Η Ελένη Χατσά⁴⁰

Σύμφωνα με την παράδοση συχνά γινόταν η αρπαγή γυναικών στα πανηγύρια του Σταυρού. Ο Νισύριος ποιητής Ιωάννης Λογοθέτης (1835-1910) εμπνέεται από πραγματικό γεγονός και γράφει ένα ποίημα που έχει 76 οχτασύλλαβους στίχους. Πρόκειται για την όμορφη κόρη της Νισύρου Ελένη Χατσά ή Χατσά που την έκλεψαν οι Τούρκοι, σε κάποιο πανηγύρι του Σταυρού. Να τα πρώτα δέκα ομοιοκατάληκτα δίστιχα.

Στην μοναξιά στην ερημιά,
Που δεν ακούεται μιλιά,
Με το φεγγάρι το λαμπρό,
Τρεις κατεβαίνουν το βουνό.
Κάτι στα χέρια των κρατούν
Και σιγανά σιγά πατούν.
Για να μην τύχη και νιωθούν,
Από κανένα και πιασθούν.
Ποίοι 'ναι; που τρέχουσιν εδώ;
Εγώ θα τρέξω για να 'δω.
Κλέφτουν; πορνεύουν ή πού παν;
Κακήν θα κάμνουσι δουλειάν;
Τρομάρα! Φθάσε Παναγιά!
Οι δυό 'ναι Τούρκοι, βρε παιδιά.
Κι' αυτή που τρέχει εμπροστά,
Είν' η Ελένη του Χατσά.
Τούρκικον έβαλε βραχιά!
Που να 'ν' η ώρα της κακή!
Πού πας Ελένη; 'δω πού πας;
Ελένη, Τούρκον αγαπάς;

ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΧΟΣ

Βρισκόμαστε στο Μοναστήρι του Σταυρού Άργους Νισύρου μέσα στη μεγάλη καινούργια αίθουσα. Είναι Παρασκευή απόγευμα, 11 Σεπτεμβρίου 1992. Ηλιοβασίλεμα.

Έφυγαν οι επισκέπτες πρώτα, έπειτα οι εργάτες κι οι γυναίκες που σιγύρι-

40. Βλ. Γεωργίου Παπαδοπούλου, Σχολάρχου, του: «Νισυριακόν ημερολόγιον του έτους 1923, Εν Νισύρω 1922, Τύποις Ν.Ι. Νικολαΐδου Κως - 1922. Και υποσημείωση 28.

ζαν από το πρώι όλον τον κτηριακό χώρο του μοναστηριακού συγκροτήματος. Έφυγε τελευταίος ο Κουλιανός. Μείναμε τρεις. Ο Βασίλης Πατρίκης, ο Βασίλης Πάχος κι εγώ. Εδώ θα φάμε, θα αποσπερίσομε, θα συζητήσομε και μετά θα κοιμηθούμε, ο καθένας στο κελί του. Προκαλώ το Βασίλη Πάχο να μου απαντήσει σε ορισμένα και συγκεκριμένα ερωτήματα, που του τα θέτω όλα μαζί, για να μην τον διακόπτω.

Βασίλης Πάχος: Είμαι ο Βασίλης Πάχος, γιός του Μιχάλη Πάχου και της Ειρήνης Ρουσέττου. Γεννήθηκα στη Νίσυρο 8 Αυγούστου 1946. Από τη Νίσυρο για την Αμερικνή έφυγα στις 6 Δεκεμβρίου 1969 κι έμεινα στην Αμερικνή δεκαπέντε χρόνια. Γύρισα στη Νίσυρο 8 Ιουνίου 1984 και μένω εδώ συνέχεια.

Ερώτηση: Επειδή στο Σταυρό του Άργους έχω να 'ρωτα περίπου είκοσι χρόνια, δηλαδή από τότε που ο συγχωρημένος ο Μιχάλης Μάρτιν είχε επισκευάσει μια κάμαρα και ξανάρχισε να γίνεται το πανηγύρι του Σταυρού, σε παρακαλώ να μου πεις, πού οφείλονται όλες αυτές οι αλλαγές που βλέπω σήμερα και εκπλήσσομαι, πώς και από ποιους έγιναν όλα αυτά τα έργα εδώ πάνω στο βουνό. Άκουσα πως αυτή η απίστευτη ανασυγκρότηση και προέκταση των κτηριακών εγκαταστάσεων του μοναστηριακού χώρου οφείλεται σε τρεις-τέσσερις ανθρώπους, που εργάστηκαν με την ψυχή τους. Για όλα αυτά τι έχεις να μου πεις;

Βασίλης Πάχος: Όταν έγινε το πανηγύρι του Σταυρού, πριν τέσσερα χρόνια, ύστερα από πολύ καιρό, είπα πως έγινε το όγδοον θαύμα. Είναι πράγματι ένα θαύμα το να μπορείς να μεταφέρεις υλικά σ' ένα δύσκολο βουνό, με δύσβατο δρόμο. Είχα γράψει κι ένα σχετικό κείμενο, άρθρο να πούμε, και το 'στειλα σε δική μας νισύρικη εφημερίδα, αλλά δεν έκριναν φαίνεται σκόπιμη τη δημοσίευσή του και δε μου 'κάναν την τιμή να με φιλοξενήσουν στις στήλες της. Κι έλεγα στο κείμενό μου, πως εδώ στο Σταυρό πάνω είναι δύσκολο να κάνεις τέτοια εργασία κι έχομε παραδείγματα, πως στο Μανδράκι που 'ναι μέσα στα πόδια μας, δεν μπορούμε να κάμομε τέτοια έργα, ενώ ξεοδεύονται ανεξέλεγκτα εκατομμύρια.

Ερώτηση: Πώς πήρες την απόφαση να παίζεις πρωταγωνιστικό ρόλο στη δημιουργία τέτοιου ανακαινιστικού και σπουδαίου έργου;

Βασίλης Πάχος: Το ερέθισμα μου το 'δωσε μιά γυναίκα, η Αγγέλικα του Μιλτιάδη Κοντοβερού. Όταν ήρθα για πρώτη φορά στο πανηγύρι του Σταυρού, μεγάλος πια σαν άντρας και όχι σαν παιδί όπως το θυμόμωνα, μου λέγει η Αγγέλικα στα νισύρικά: Γιέ μου Βασίλη, (δ)εν μ-πιάν-νεις τα λεφτά, (ν)α τα πάρεις κάτω στο Μαντράκι, (ν)α τα δώκεις αύριο, γιατί (δ)εν έχει κána ν-της Επιτροπής εδώα πέρα;! Λέω, Αγγέλικα, (ν)α πάρω. Το μοναστήρι που ανήκει στην «Ποταμίτιστα» γιόρταζε και δεν υπήρχε κανένα μέλος της εκκλησιαστικής Επιτροπής, για να μετρήσει και να παραλάβει τις εισπράξεις. Αυτό, αν δεν

κάνω λάθος, θα'ταν γύρω στο 1985 ή 86. Εγώ παρέλαβα τα λεφτά του μοναστηριού, ήταν γύρω στις εκατόν πενήντα χιλιάδες δραχμές. Την άλλη μέρα πήγα να τα παραδώσω στην Αγγέλικα, λέει μου, ω γιέ μου Βασίλη, (δ)ε γίνεσαι ταμίας, που (δ)ε(ν) ν-έχομε γ-κάνα (ν)α μας βοηθήσει;! Της λέω, Αγγέλικα, εγώ για να αναλάβω κάτι τέτοιο πρέπει να δουλέψω. Θα ρωτήσω τον εαυτό μου πρώτα, αν μπορώ να ανταπεξέλθω σ' αυτή την ευθύνη και τότε θα σου πω. Για να αναλάβω πρέπει να διοριστώ επίσημα. Το σκέφτηκα καλά κι ήθελα να προσφέρω κάτι για τη Νίσυρο, αλλά θα πάμε να το πούμε στον Παπά. Πηγαίνει η Αγγέλικα στον παπα-Χατζόγλου, του το λέει και μου φωνάζει; Έλα να παραλάβεις το ταμείο του Σταυρού. Λέω, όχι έτσι, θα το παραλάβω επίσημα. Πράγματι φωνάζει το Γιώργο τον Καζάντη και το Λευτέρη Διακογιάννη, που ήταν ταμίας παρητημένος, γιατί υπήρχε μια επιτροπή άτυπη ή επίσημη δεν ξέρω, αλλά βρισκόταν σε αδράνεια. Τότε παρέλαβα το ταμείο του Σταυρού, μια σαχούλα χρήματα, τα μετρήσαμε, ήτο γύρω στις τετρακόσες χιλιάδες. Ήταν όλες οι εισπράξεις και της τελευταίας χρονιάς και όλες οι προηγούμενες. Είχαν να γίνουν έργα το Μοναστήρι από τότε που ήταν Επιτροπή ο Μάρτεν. Τότε είπα στον εαυτό μου, πρέπει να δουλέψεις. Υπήρχε μιά ιδέα να γίνει μια αίθουσα διασκεδάσεως. Αυτή η ιδέα ήτο της προηγούμενης επιτροπής, είχαν, νομίζω, και κάποιο σχέδιο. Η Αγγέλικα μ' ενοχλούσε συνέχεια, πρέπει να γίνει το κελλί. Αρχισα 'γω να ενεργοποιούμαι, αλλά δεν είχα συμπαραστάτες. Τότε πάω στον παπα-Γιάννη (Ιωάννης Μηνάς) γιατί είχε φύγει πια ο παπα-Νικόλαος (Νικόλαος Χατζόγλου) και ανέλαβε ο παπα-Γιάννης αρχιερατικός επίτροπος, και του λέω: Παπά, πρέπει να βάλεις κάποιους άλλους μες στην Επιτροπή του Σταυρού, για να μπορέσω κι εγώ να δουλέψω, γιατί μόνος μου δεν μπορώ να κάνω τίποτα.

Πράγματι άλλαξε δύο-τρία άτομα στην επιτροπή, έβαλε τον Χαράλαμπο Κορκή, ο Καζάντης υπήρχε, αλλά κι αυτός επειδή δεν είχε συμπαραστάτες δεν μπορούσε να προχωρήσει μόνος του, τον Σκουμπουρδή το Νίκο και οι προηγούμενοι που υπήρχαν. Βάλαμε, λοιπόν, πείσμα να κάμομε δουλειές και αρχίσαμε να δημιουργούμε.

Η πρώτη μας εργασία ήταν να φτιάξομε την πλατεία, που υπήρχε έξω από την εκκλησία, να την πλακοστρώσομε ή να την τσιμεντοστρώσομε και να κάμομε ένα διάδρομο μπροστά στα κελιά, που ήτανε όλο πέτρες και χώματα και δεν μπορούσες να περπατήσεις. Είχαμε κάποιες αντιδράσεις από την Αρχαιολογική Υπηρεσία και η υπόθεση εκκρεμεί ακόμα και πρόκειται να την πλακοστρώσομε και να γίνουν και τα σκαλιά μπροστά στην Εκκλησία.

Μετά βάλαμε μπροστά τη μεγάλη αίθουσα ολοταχώς. Αρχισε το κουβάλημα με τα χέρια, μια-μια πέτρα, από μια απόσταση τριακόσια με τετρακόσια μέτρα. Είχε κάμει ανατροπή το αυτοκίνητο με τσιμεντόλιθους, αλλά δεν υπήρχε δρό-

μος να έλθουν οι τσιμεντόλιθοι επάνω στο Σταυρό κι αρχίσαμε και κουβαλούσαμε τις πέτρες μιά-μιά.

Ερώτηση: Η μεγάλη αυτή καινούργια αίθουσα στην οποία βρισκόμαστε και που είναι 120 τ.μ. είχε σχέδιο και ποιος το 'καμε;

Βασίλης Πάσχος: Υπήρχε σχέδιο κι εγώ το βρήκα έτοιμο από την προηγούμενη Επιτροπή. Το κρατούσε ο Γιώργος Καζάντης, αλλά δεν ξέρω ποιός μηχανικός το 'καμε. Αρχίσαμε σιγά-σιγά με τον ώμο μας και κουβαλούσαμε τα υλικά. Μετά είδαμε πως ήταν πολύ δύσκολο και βάλαμε φορτωτή κι αρχίσαμε για να φτιάχνουμε το δρόμο. Τα σκαλάκια που πήγαιναν προς τα πάνω για το Μοναστήρι τα μπαζώσαμε, από την ανατολική πλευρά, από τη μεριά του ηφαιστείου. Τα παλιά σκαλιά που ήταν χαλασμένα τα μπαζώσαμε και κάναμε τον αμαξωτό δρόμο και τώρα αρχίσαμε και κουβαλούσαμε τα υλικά με τ' αυτοκίνητο. Δε γινόταν διαφορετικά.

Ερώτηση: Σ' αυτήν όλη την υπόθεση πώς ανακατεύτηκε ο Βασίλης Πατρίκης και ο Κώστας Καρπαθάκης, ο επιλεγόμενος Κουλιανός;

Βασίλης Πάσχος: Εγώ και ο Χαράλαμπος Κορκής είμασταν στην Επιτροπή. Όταν οι Νισύριοι της Αμερικής είδαν, ότι κάποια προοπτική ανοίγεται και το Μοναστήρι του Σταυρού, χωρίς να θέλω να περιαιτιολογήσω, έπεσε σε καλά χέρια και η υπόθεση θα πάει μπροστά, άρχισαν να κάνουν εράνους και να 'ρχονται τα λεφτά σωρηδόν. Δηλαδή, όταν οι Νισύριοι της Αμερικής έμαθαν ότι θα ξεκινούσαμε να κάνουμε τη μεγάλη αίθουσα, άρχισαν να στέλλουν χρήματα. Σ' αυτή τη στιγμή καταφτάνει ο Κώστας Καρπαθάκης κι άρχισε και δούλευε μαζί με μένα εδώ πέρα στο Σταυρό. Αμέσως μετά καταφτάνει ο Βασίλης Πατρίκης κι άρχισε να δουλεύει πυρετωδώς. Ίσα ίσα που είχαμε αρχίσει τα θεμέλια. Αυτοί οι δύο άνθρωποι είναι Νισύριοι συνταξιούχοι της Αμερικής, έρχονται κάθε χρόνο από την Αμερική κι όταν φτάσουν στο λιμάνι, παίρνουν το αυτοκίνητο κατευθείαν κι έρχονται στο Σταυρό. Όλες τους τις διακοπές τις περνάνε στο Σταυρό. Εργάζονται δωρεάν στο Σταυρό, κάνουν τις διακοπές τους, φεύγουν στην Αμερική, κάνουν εράνους, ζητιανεύουν από τους Νισύριους, για να φέρουν χρήματα και να συνεχίσουν να κάνουν τα έργα εδώ πάνω στο βουνό. Είναι αξιέπαινοι γιατί χάρη σ' αυτούς, χάρη στη συμπαράστασή τους έχουμε όλοι οι άλλοι κουράγιο και δουλεύουμε. Είναι μεγάλη υπόθεση να 'χεις ένα μαραγκό καλό σαν τον Κώστα τον Κουλιανό κι έναν κτίστη καλό σαν το Βασίλη τον Πατρίκη συνεργάτες. Και χρήματα πολλά γλυτώνεις και μαζί βγάζουμε τις αποφάσεις και κάνουμε κάτι ωραίο. Άλλο είναι να πάρεις ένα να σου χτίσει και να τον πληρώσεις και να πάρει δρόμο να σου φύγει, κι άλλο είναι να τους έχεις όλους μες στην αγκαλιά σου.

Μέχρι και πέρσι είμασταν πάρα πολλοί, τους έχουμε ονομάσει, τους έχω ευχαριστήσει. Βοήθησαν πενήντα εξήντα άτομα. Όλοι πρόσφεραν και ο καθένας

με το δικό του τρόπο και το δικό του κουράγιο. Στην ανέγερση αυτής της μεγάλης αίθουσας που βλέπεις ο πυρήνας ήταν ο Βασίλης Πατρικής, ο Κουλιανός, ο Χαράλαμπος Κορκής, ο Νίκος Σκουμπουρδής δούλεψε κι αυτός στην αρχή όσο μπορούσε, ο Γιώργος Καζάντης, και πολλοί άλλοι, τους έχω γραμμένους και δεν μπορώ τώρα να τους αναφέρω όλους, μήπως και ξεχάσω κανένα και παρεξηγηθώ, τους έχω όλους ευχαριστήσει δημόσια στο πανηγύρι του Σταυρού, όλοι τους δούλεψαν δωρεάν.

Αυτή η αίθουσα η μεγάλη άρχισε το 1988 νομίζω και τελείωσε το 1990 γύρω στα δύο χρόνια μας πήρε. Στο πανηγύρι του Σταυρού στα 1990 κάναμε και τα εγκαίνια.

Μετά απ' αυτή την αίθουσα το δαιμόνιο συνεχιζότανε και φτιάχνομε συνεχώς. Απόξω από την αίθουσα ήταν ένα βουνό, το γκρεμίσαμε με τα χέρια, κάναμε μια ωραιότατη πλατεία πλακόστρωτη, τη δεντροφυτέψαμε, φτιάξαμε και δυο τουαλέτες. Έχομε δυό γεννήτριες, αφού πρώτα κτίσαμε ένα μικρό ηλεκτρομηχανοστάσιο.

Η πρώτη κίνηση που έκαμα, όταν ανέλαβα Επίτροπος, ήταν η πρώτη γεννήτρια. Έρχεται ο Μιλτιάδης Κοντοβερός και μου λέει: Βασίλη, δεν έχομε φως. Τι θα κάμωμε; Πήγαμε στα Νικιά, δεν μας δίνουν τη γεννήτρια. Λέγω, μη στεναχωριέσαι. Λεφτά έχει το Μοναστήρι; Λέει ο Μιλτιάδης, έχομε γύρω στις τετρακόσες χιλιάδες. Παίρνω τηλέφωνο, παραγγέλω στη Ρόδο, τη δεύτερη μέρα ήρτεν η πρώτη γεννήτρια. Μ' ακούει ο Νίκος ο Γιαννίδης, που βρισκόταν απ' έξω που τηλεφωνούσα, μου λέει: Τι γίνεται, Βασίλη; Του λέω, άσε, ψάχνω να πάρομε γεννήτρια. Μου λέει, σου δίνω πενήντα χιλιάδες. Έκανε εκατόν είκοσι χιλιάδες η γεννήτρια. Μετά πήραμε τις πενήντα χιλιάδες από τον κ. Γιαννίδη και τον ευχαρίστησα. Ζητήσαμε μιιά δεύτερη γεννήτρια από την Εταιρεία «ΛΑΒΑ» και μας την έδωσε. Έτσι έχομε δυό γεννήτριες. Η πρώτη είναι τρεις χιλιάδες W και η δεύτερη του Γιαλιού, της Εταιρείας ΛΑΒΑΣ πέντε χιλιάδες W οπότε εξυπηρετείται άνετα το Μοναστήρι. Πάντα δουλεύει η μιιά μηχανή και η άλλη σε ετοιμότητα.

Ερώτηση: Αυτούς τους μεγάλους και καλοσοβατισμένους τοίχους τους έκτισε μόνος του ο Βασίλης ο Πατρικής;

Βασίλης Πάχος: Ο Βασίλης έκτιζε συνέχεια και φυσικά δωρεάν, αλλά φέραμε και το Γιάννη Καραγιάννη, ήταν επί πληρωμή, δώρησε κι αυτός μερικά μεροκάματα. Τα ξυλουργικά τα 'καμε ο Κώστας Νικητιάδης με πληρωμή, χάρισε μερικά μεροκάματα. Ο Κώστας Καρπαθάκης, ο Κουλιανός, έχει κάμει δωρεάν όλους τους πάγκους, τα τραπέζια, τα ράφια, έχει βάλει όλη τη σκεπή και δούλευε δωρεάν κι ο Γιάνκουμος ο Πολίτης, ο κουνιάδος του Κουλιανού και του Βασίλη Πατρική και βάλανε μαζί τη σκεπή και όλα τα ελενίτ επάνω. Τώρα φέτος έχομε περιφράξει όλο το Μοναστηριακό συγκρότημα. Κι έχομε φτιάξει

δυο ωραιότερες Πύλες, με σιδηρένιες πόρτες, για να μην πατάει ζώο μέσα, να μη μας καταστρέψουν τα δέντρα που φυτέψαμε. Έχουμε ανακαινίσει την παλιά κουζίνα, την επεκτείναμε, την ξεσκεπάσαμε και κάμαμε καινούργια σκεπή, κι έχουμε φτιάξει τέσσερα τζάκια. Μέχρι πέρσι ήταν η κουζίνα μ' ένα τζάκι, όλα παλιά και δεν έφταναν και δεν μπορούσαν να εξυπηρετήσουν τον κόσμο. Τώρα ο κόσμος που έρχεται στο Σταυρό είναι πάρα πολύς. Έγιναν πολλά έργα, πολλών εκατομμυρίων με λίγα λεφτά. Μέχρι χτες ο Βασίλης ο Πατρίκης έβαζε πλακάκια στις τουαλέτες.

Στη συνέχεια έχουμε στο μυαλό μας κι άλλα έργα να κάμομε. Έχουμε ανακαινίσει τρεις παλιές βιστέρνες, στέρνες, δεξαμενές...

-Στο σημείο αυτό μπαίνει στην αίθουσα ο Βασίλης ο Πατρίκης. Είναι κουρασμένος, καταϊδρωμένος, περπατά με σταθερά βήματα, αργά, έχει ένα πούρο αμερικάνικο στο στόμα και μας χαιρετά καλόκαρδα. Τον παρακαλώ να καθίσει λίγο μαζί μας να ξεκουραστεί.

Βασίλης Πατρίκης: Έχουμε δ-δουλειές, εσύ κοιτάζεις τα λόγια, και (δ)ε θ-θα τελειώσομε μ-ποτέ.

Βασίλης Πάχος: Έλα μέσα, Βασίλη, σε θέλει ο Νικήτας, κάτσε να ξεκουραστείς. Σε θέλω κι εγώ, κάτσε. Τελειώσαμε για σήμερα.

- Βλέπει το μαγνητόφωνο και καμώνεται πως θέλει ν' αποφύγει τη μαγνητοφώνηση. Κάνει ένα μορφασμό, χαρακτηριστικό δικό του, σφίγγει τα χείλη, κουνά λίγο το κεφάλι και κάθεται. Τελικά τον έπεισα να μιλήσει, για ό,τι γνωρίζει, σχετικά με τα έργα που γίνονται τα τρία τελευταία χρόνια εδώ πάνω στο Μοναστήρι του Σταυρού. Του υποβάλλω πολλές ερωτήσεις μαζί και το μαγνητόφωνο αποτυπώνει τη φωνή του. Ιδού η αναπαραγωγή.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΤΡΙΚΗΣ

Λέγομαι Βασίλης Πατρίκης, ο πατέρας μου Γιάννης, η μητέρα μου η Ειρήνη του Καταλάνου και γεννήθηκα στη Νίσυρο το 1922. Έφυγα από τη ν-Νίσυρο για τη ν-Αμερική το 1956. Τη μ-πρώτη φ-φορά έμεινα κάτω έξι χρόνια.

-Έλα κάτσε πιο κοντά, να σε παίρνει το μαγνητόφωνο.

Βασίλης Πατρίκης: Ε... (Δ)ε μ-μαρέσου(ν) ν-εμένα αυτά τα πράματα. Ίντα 'ναι τώρα!

Ερώτηση: Πόσα χρόνια συνολικά, Βασίλη, έμεινες στην Αμερική;

Βασίλης Πατρίκης: Μέχρι τώρα, 1992. Τώρα είμαι συνταξιούχος και πάω κι έρχομαι κάθε χρόνο.

Ερώτηση: Πες μου σε παρακαλώ, Βασίλη, πώς πήρες την απόφαση να ανακατευτείς και να αναλάβεις με τόσο πάθος, φυσικά με τη βοήθεια των συνερ-

γατών σου, να γίνουν όλα αυτά τα έργα που υπάρχουν σήμερα στο Σταυρό του Αργους;

Βασίλης Πατρίκης: Το γ-καιρό που άρχισα εγώ, ήδη είχασι ν- αρχίσει. Είχασι ν-αρχίσει πρι ν-ένα χρόνο. Μ' άρεσε ν-η ιδέα τους και χωρίς να με καλέσει κανείς, προσφέρηκα. Είναι τώρα ο τέταρτος χρόνος, 1992. Κάθε καλοκαίρι έρχομαι στη Νίσυρο και δουλεύω τέσσερις μήνες.

Ερώτηση: Αυτή τη μεγάλη αίθουσα, που τώρα βρισκόμαστε και που τη λέμε αίθουσα συγκεντρώσεων και διασκεδάσεων, ποιος την έκτισε; Νομίζω, πως είχε αρχίσει να χτίζεται, πριν έρθεις εσύ από την Αμερική.

Βασίλης Πατρίκης: Εγώ την έκτισα. Μόνο το τσιμέντο ήτο μ-πεσμένο γ-κάτω. Είχαμε ν-εργάτες. Εγώ 'μαι χτίστης. Ήρτασι γ-και δυο παιδιά ο Γιάννης Καραγιάννης και ο Γιώργος Κάσδαγλης. Από μιά μέρα ήρτασι. Έχει πολλά χτισίματα, από μια ν-ημέρα ν-ήρτασι ν-αυτοί, τα υπόλοιπα τα 'χτισα εγώ. Δυο μέρες εδουλέψα(ν) ν-εκείνοι, όχι παραπάνω. Πάνω τα ξύλα τα 'βαλε ο κουνιάδος μου, ο Πολίτης ο Γιάκουμος, με τον Κουλιανό. Οι δυό τους τα βάλασι. Ο Κουλιανός από χρόνια πρι ν-α πάει στη ν-Αμερική ήτο γ-καφετζής και του άρεσε ν-η ιδέα αυτή. Το Βασίλη το μ-Πάχο το ν-ήβραμε. Ο Βασίλης ο Πάχος είναι σοβαρός, ασυναγώνιστος, έμπιστος. Ο Βασίλης είναι ο εγκέφαλος. Αν δε ν-ήτα ν-ο Βασίλης (δ)ε(ν) ν-εγίνοντο ν-αυτά που βλέπεις. Εγώ 'χα καλό να χτίνω. Από κει και πέρα, τι γίνεται; Πάω κάτω στο χωριό, λέω: Βασίλη, θέλομε τσιμέντα, θέλομε μ-πέτρες, θέλομε γ-καρφίτσες, μπογιές, ξύλα. Εγώ 'μαι χτίστης κι ο Κουλιανός μαραγκός. Εγώ τα χτίζω κι ο Κουλιανός τις μαραγκοσύνες. Το γ-καιρό που ρίχναμε τσιμέντα, ε, καλούπια, σε μπογιές, σε βαψίματα και τέτοια, ε, έβαψε. Πρόσφερε κι αυτός.

Εγώ κι ο Κουλιανός πααίν-νομε κι ερχόμασε κάθε καλοκαίρι από τη ν-Αμερική. Ο τέταρτος χρόνος είν' αυτός, 1992. Θα φύγω πάλι ή δεκαέξι ή δεκαεφτά το ν-άλλο μ-μήνα, Οκτώβριος. Πάω στη ν-Αμερική, γιατί η οικογένειά μου είναι εκεί. Τα παιδιά μου.

Ερώτηση: Εσύ, Βασίλη, χτίζεις, ο Κουλιανός κάνει όλα τα ξυλουργικά. Τα χρήματα για να αγοράσετε τα υλικά, τσιμέντα, ξύλα, πού τα βρίσκετε;

Βασίλης Πατρίκης: Μας δί(ν)ου ν-οι αθρώποι, στη ν-Αμερική. Μόλις πάμε γ-κάτω αρκινούμε το ν-αγώνα. Τα χρήματα που μαεύγομαι είναι πάρα πολύ λίγα και τα έργα που κάμνομε είναι πάρα πολλά. Με πολλά λεφτά (δ)ε(ν) γίνονται δουλειές. Με ανθρώπους γίνονται οι δουλειές. Σιγή...

Βασίλης Πάχος: Ξεκινήσαμε με τετρακόσιες χιλιάδες κι έχομε γ-κάνει δουλειές πολλών εκατομμυρίων. Κρατάω βιβλία. Χοντρικά έχομε ξοδέψει πολλά λεφτά. Γύρω στα εφτά εκατομμύρια θα 'χουνε φύγει. Έχομε γ-κάμει τη

μεγάλη αίθουσα, το μηχανοστάσιο, τις τραπεζαρίες, αγοράσαμε τις γεννήτριες, επισκευάσαμε τα παλιά κελιά, και άλλα πολλά, τις βιστέρνες, την πλακόστρωση και, και...

Ερωτώ το Βασίλη Πατρίκη: Εσύ, Βασίλη, που γνωρίζεις από τέτοιες εργασίες, είσαι ο πιό ειδικός, αλλά και αρμόδιος, πες μου, σε παρακαλώ, εάν τα έργα αυτά γίνονταν από κάποιον εργολάβο ή κάποιον άλλο φορέα, ποιά θα ήταν η δαπάνη; Εσύ θα πρέπει να τα 'χεις υπολογίσει όλ' αυτά.

Βασίλης Πατρίκης: Όσο μ-που να μη βάλεις, (θ)α βάλεις εβδομήντα πέντε εκατομμύρια. Τα εφτά, εβδομήντα πέντε! Τα εφτά, εβδομήντα πέντε... Μάλιστα.

Βασίλης Πάχος: Δεν είναι μόνον αυτά που βλέπεις. Πρέπει να σκεφτεί κανένας, πού έγιναν αυτά τα έργα; Επάνω στα βουνά. Ένα βουνό ήταν κι επάνω σ' αυτό το βουνό, χωρίς δρόμους, έγιναν αυτά τα έργα. Ισοπεδώσαμε το βουνό, κάναμε δρόμους. Δηλαδή πρέπει να υπολογίσουμε ένα μεγάλο κόστος πριν ν' αρχίσουν να χτίζονται τα έργα. Δυο συμπατριώτες μας ήταν σήμερα επάνω στο Σταυρό, που ήτανε και πέρσι στο πανηγύρι και δεν εγνωρίσανε το Σταυρό. Κάθε χρόνο όλο και νέα έργα γίνονται...

Νικήτας: Έχετε κάνει έργα που ούτε στον ύπνο μου δεν μπορούσα να φανταστώ. Όλη τη νύχτα σκεφτόμουνα, πώς ήτανε το Μοναστήρι του Σταυρού, σε τι άθλια κατάσταση το 'φερε η αδιαφορία μας. Οι συμπατριώτες μας αδιαφορούσαν και για πολλά χρόνια δεν τους άγγιζε, όχι μόνον η καταστροφή του Σταυρού, αλλά ούτε η εγκατάλειψη και η ερήμωση πολλών άλλων μοναστηριών, όπως του Αρμά, του Διαβάτη, της Σιώνας κι άλλων ιστορικών χώρων που κοσμούσαν τη Νίσυρο. Όλα όσα βλέπω εδώ πάνω στο Μοναστήρι του Σταυρού είναι έργα που 'γιναν από το περίσσειμα της αγάπης σας στο νησί μας. Πολλοί συμπατριώτες μας θα μπορούσαν να προσφέρουν πολλά και αξιόλογα και θαυμαστά, αλλά δεν το αποφασίζουν, δεν το ξεκινούν. Άλλοι ξεχνούν κι άλλοι δεν μπόρεσαν να γνωρίσουν τις παραδόσεις μας, τα ιστορικά μας μνημεία και τα πολιτιστικά μας προϊόντα, βλέπουν μόνον κατά τρόπον ανορθόδοξο τον εαυτούλη τους και γνοιάζονται μόνο για την καλοπέρασή τους. Οι δύο Βασίληδες μ' άκουγαν με φρονιμάδα και σύνεση και δε μιλούσαν. Σιγή...

Βασίλης Πατρίκης: Είπα στο Βασίλη το μ-Πάχο, εά ν-είχαμε διαθέσει μόνο ν-ένα εκατομμύριο, το πολ-λύ ενάμισι, **θ' αν-νοίγαμε το δρόμο του Άργους, χωρίς να καταστρέψουμε το μ-παλιό το δ-δρόμο.** Χωρίς να ρωτούσαμε γ-κάνα. Γιατί δε θα κάναμε αυταιρεσία! Επειδή είναι πιο κοντινός ο δρόμος από το Μαντράκι στο Άργος και είναι μισοτελειωμένος, εμείς το ν-εκάναμε μ' ένα εκατομμύριο. Τώρα, α(ν) γ-κάποιος άλλος θέλει δέκα και είκοσι εκατομμύρια, εγώ δε(ν) ν-το ξέρω.! Επέρσι ο Δήμος πλήρωσε ν-τρακόσες χιλιάδες δραχμές για να καθαρίσει ν-το δρόμο από το Ηφαίστειο στο Σταυρό. Καλά εκά-μα(ν) γ-και το(ν) γ-καθάρισα(ν), αλλά πολλά λεφτά... Εμείς επέρσι εξοδέσαμε

ν-εξήντα χιλιάδες και κάναμε γ-καλύτερη δουλειά. Τη δ-δουλειά που κάμασι με τρακόσες, τη γ-κάμαμε πέρσι με εξήντα και φέτος τη γ-κάμαμε με πενήντα, και κάμαμε γ-και ολόκληρη διάνοιξη για εκατό ν-αυτοκίνητα. Τα λεφτά που ξοδεύονται εδώ στο Σταυρό είναι συμ-μαζεμένα και με λίγα λεφτά γίνονται πολλά έργα.

Βασίλης Πάχος: Αντίθετα, αν εγίνοντο από άλλους φορείς, θα φεύγαν τα λεφτά και δε θα βλέπαμε έργα.

Ερώτηση: Θέλω να μου πείτε, οι συμπατριώτες μας Νισύριοι, που ακούουν για αυτά τα έργα που γίνονται, άλλοι βλέπουν αυτό το εργοτάξιο, παραδέχονται πως συντελείται σοβαρό και δύσκολο έργο στο Σταυρό, πώς αντιδρούν; Είναι ευχαριστημένοι;

Βασίλης Πάχος: Εγώ νομίζω πως καμαρώνουν.

Ερώτηση: Γιατί όμως δε δραστηριοποιούνται, δε βοηθούν όσο θα 'πρεπε;

Βασίλης Πάχος: Είναι μιά μεγάλη δουλειά. Είναι μιά μεγάλη ευθύνη. Πρέπει να ξεχάσεις πολλά πράγματα, ακόμη και τη γυναίκα σου, για να 'ρθεις εδώ πάνω στο βουνό και να δουλέψεις. Εγώ εφέτος τη γυναίκα μου και τα παιδιά μου τους έστελλα στο μπάνιο με το λεωφορείο για να 'ρτω 'δω πάνω με το αυτοκίνητό μου και να δουλέψω. Κάθε καλοκαίρι με συμπαραστάτη το Βασίλη Πατρίκη και τον Κουλιανό ξεφεύγω από την οικογένεια μου κι έρχομαι και αφοσιώνομαι στο Σταυρό και το λέω με πολλή συγκίνηση, γιατί με τραβάει το Μοναστήρι και δουλεύω από το πρωί ως το βράδυ, χωρίς να πάρω λεφτά.

Νικήτας: Βλέπω τα έργα, ακούω αυτά που μου λέτε, νιώθω τον ενθουσιασμό σας, μετρώ την προσφορά σας και συγκινούμαι. Σκέφτομαι που μικρό παιδί ερχόμουνα, στα χρόνια του πολέμου, της κατοχής, με τον παπα-Μανόλη για να λειτουργήσουμε αυτό το μικρό Εκκλησάκι κι ανέβαιναν πολλές γυναίκες από τα χωράφια του Άργους, για να κοινωνήσουν. Η μια έφερνε το λάδι, η άλλη το λιβάνι, μια άλλη το πρόσφορο κι άλλη το κρασί. Κι όλες κάτι είχαν να μας φιλέψουν. Μόλις τέλειωνε η λειτουργία, καθόταν ο παπα-Μανόλης στην πεζούλα, δίπλα στο Εκκλησάκι κι έπινε το μέτριο, ζεστό καφέ του, κι εγώ μασουλούσα, με κλειστά χείλια, ένα μεγάλο κομμάτι αντίερο (αντίδωρο, πρόσφορο) σαν παντεσπάνι.

Βασίλης Πατρίκης: Αυτά θυμάσαι κι έρχεσαι στο Σταυρό, είσαι και συ δεμένος και πολλά άλλα.

Νικήτας: Έχω ζήσει από κοντά, γύρω στα 1960, τις αγωνίες και την προσπάθεια του Μιχάλη Μάρτιν, που πάσκιζε με δυο τρεις παλιούς Νισύριους να κάνει κάτι, έστω μικρά έργα, για να ξαναρχίσει το Μοναστήρι να βρίσκει την παλιά του παραδοσιακή ομορφιά και πράγματι κατάφερε να ξαναζωντανέψει το πανηγύρι του Σταυρού. Πλησίασε τους γεωργούς και τους τσοπάνηδες και τους έκαμε φίλους και τον βοήθησαν. Σιγή...

Ο ένας κοιτάζει τον άλλο και δε μιλούμε. Ο Β. Πατρίκης ανάβει καινούργιο πούρο, κουνά το κεφάλι του και με περίσκεψη λέει:

Βασίλης Πατρίκης: Άκουσε Νικήτα. Εμείς (δ)εν ν-έχομε μ-παράπονο με κάνα για συμπαράσταση. Η μεγάλη μας επιτυχία είναι που είμαστε τρεις ονομάτοι αυτή ν-τη στιγμή και συνεννοούμαστε. Εκεί είν' η μεγάλη επιτυχία. Όσα λεφτά έχομε, τα ξοδεύομε και πιάνου ν-τόπο. Πεντάρα (δ)ε(ν) ν-εσπαταλούμε. Και δουλεύομε προσωπική ν-εργασία, τελείως δωρεάν, πάνω από τις κανονικές ώρες.

Ερώτηση: Εσύ, Βασίλη, ήσουνα ένας καλός χτίστης. Σε θυμάμαι, που δούλευες μικρός με το μάστορή σου το μαστρο-Γιώργη (Γεώργιος Σακελλαρίδης), έχτιζες βαστάδια, τοίχους σπιτιών, ταράτσες, σοβάδες, μπετά. Χτες σε είδα κι έβαζες πλακάκια. Πού έμαθες;

Βασίλης Πατρίκης: Ούλ-λα τα πολεμώ. Εξελίχτηκα. Και ο Κουλιανός ως μαραγκός ούλ-λα τα κάμνει. Χτες έκαμε ν-τα ράφια, στη γ-κουζίνα, τους πάγκους, παράθυρα, τα πάντα.

Νικήτας: Εσύ πάλι, Βασίλη (Πάχος), κάνεις τον ηλεκτρολόγο, το μηχανολόγο, τον υδραυλικό, τον κηπουρό, τον προμηθευτή, και προνοείς για όλα. Χτες που ήμουνα με το Βασίλη τον Πατρίκη, μου είπε: Ξέρεις κάτι; Ο Βασίλης ο Πάχος είναι ο εγκέφαλος, κι αυτό είναι προς τιμήν του.

Βασίλης Πάχος: Υπερβάλλει.

Βασίλης Πατρίκης: Όχι, όχι... ετσά είναι που τα λέω.

Βασίλης Πάχος: Προηγουμένως είπα, αν δεν είχα συμπαραστάτες το Βασίλη Πατρίκη και τον Κώστα Καρπαθάκη δε θα 'καμνα τίποτα. Μέχρι πέρσι είχαμε κι άλλους που μας βοηθούσαν, είχαμε πιο πολύ κόσμο. Εφέτος είμαστε περίπτωση. Δουλεύομε μόνον τρία άτομα. Οι άλλοι άνθρωποι έχουν τις δουλειές τους, δεν τους πιέζομε, εμείς οι τρεις έχομε πιο πολύ ελεύθερο χρόνο, γι αυτό και ασχολούμαστε με τα έργα του Σταυρού.

Νικήτας: Εσείς οι τρεις νομίζω πως έχετε ιερή τρέλα. Μόνον έτσι μπορώ να χαρακτηρίσω τις ενέργειές σας. Αγαπάτε πολύ αυτό που κάνετε και μόνον άνθρωποι με ψυχικό μεγαλείο και με σταθερή, ορθολογική τόλμη και χαρούμενη θέληση μπορούν να κάνουν αυτά τα έργα. Γνωρίζω καλά πως δεν έχετε απολύτως κανένα υλικό όφελος. Αγωνίζεστε από ανάγκη εσωτερική και θέλετε να μη σβήσουν τα έθιμα και οι παραδόσεις του νησιού μας και προσπαθείτε να ξαναζωντανέψετε τα Μοναστήρια και τα Ξωκλήσια του νησιού μας. Η πεισματική ευαισθησία σας είναι ολοφάνερη και το βλέπω καθημερινά εδώ πάνω που ζούμε δέκα μέρες τώρα. Τα έργα σας είναι η επένδυση της αγάπης σας για να παραδειγματίζονται οι νέοι μας, τα παιδιά μας. Πιστεύω, και θέλω και σεις

να το πιστέψετε, πως αυτές οι ώρες της γλυκιάς ταλαιπωρίας και του κόπου σας εδώ πάνω στο ύψωμα του Σταυρού είναι οι πιο κερδισμένες στιγμές της ζωής σας.

Οι Βασίλιδες με κοίταζαν καλά-καλά, άκουγαν τα λόγια μου, σώπαιναν, κρυφοκαμάρωναν. Ο μικρός Βασίλης ο Πάχος, άναψε το καμινέτο, μας έφησε αλισφακιά και χωρίς να μιλά μας σέρβιρε. Ο μεγάλος Βασίλης, ο Πατρίκης, χάιδευε το σβηστό πούρο του, το σάλιωνε, το άναβε κι όλο του 'σβηνε. Και ξαφνικά αρχίζει:

Βασίλης Πατρίκης: Εδώ που βρισκόμαστε, σ' αυτή τη μ-μεγάλη ν-αί-θουσα, θέλω να κάμω προέκταση προς τη μεριά που βλέπει στο Άργος, προς το Νότο, να μεγαλώσει ακόμα πιο πολύ. Ξέρω πως χρειάζονται χρήματα.

Νικήτας: Χρειάζονται πολλά χρήματα και πολλή τόλημη.

Βασίλης Πάχος: Θα γίνει, θα γίνει.

Βασίλης Πατρίκης: Εδώ πάνω, στ' αριστερά που μπαίνουμε στο Μοναστήρι, σκέφτομαι, εδώ που'ναι οι πέτρες, τα ρούτσουνα κι οι πρίνοι να κάμω τέσσερα πέντε δωμάτια όμορφα, να μπορεί να'ρχεται κάποιος να μείνει, κάποιος ξένος ή δικός μας άνθρωπο στο Σταυρό, και να'χει κάποια ν-άνεση. Σκέπτεται λίγο κι απότομα λέει: Νικήτα, προς το παρό(ν) ν-είμαι πολ-λύ περήφανος για τους συνεργάτες μου, που ο Σταυρός δίχως να ντρέπεται, μπορεί να φιλοξενήσει, όπως και πέρσι, το Χριστοφή το γ-Κορωνάιο, Πρόεδρο ν-του «Γνωμαγόρα» της Αμερικής και τρεις βουλευτάς.

Βασίλης Πάχος: Ήταν ο Γρηγόρης Γιάνναρος, ο Ανδρέας Λεντάκης κι ένας άλλος, δε θυμάμαι.

Βασίλης Πατρίκης: Δηλαδή άμ-μα καλέσομε προσκεκλημ-μένους εδώ πάνω, δε ν-τροπιαζούμαστε. Εις τα αποχωρητήρια έχομε ν-νερά. Κι όπως βλέπεις, φώτα και κρεββάτια και στρωματέξ και άλ-λα...

Ερώτηση: Θέλω να μου πείτε, η Επιτροπή του Σταυρού είναι άτυπη και από ποιούς αποτελείται;

Βασίλης Πάχος: Είναι επισήμως διορισμένη από τη Μητρόπολη της Ρόδου. Αυτή τη στιγμή είναι ο παπα-Μιχάλης (Μιχαήλ Φασουλάρης), Πρόεδρος, ταμίας εγώ, Γραμματέας ο Γιώργος Καζάντης, μέλη είναι ο Χαράλαμπος Κορκής, ο Μάνος Σφακιανός και τώρα είναι νέος ο Μιχάλης ο Μισός, ένας είναι αναπληρωματικός.

Καμιά σχέση δεν έχομε με τα οικονομικά της «Ποταμίτισσας», αν και το Μοναστήρι του Σταυρού ανήκει στη δικαιοδοσία της «Ποταμίτισσας». Ευτυχώς που έχομε αυτή την ελευθερία κινήσεων και κάμνομε αυτά που κάμνομε.

Βασίλης Πατρίκης: Τα λεφτά τα φέρνομε ν-τα πολλά από τη ν-Αμερική. Ότα ν-ερκόμαστε πίσω με το μ-πατζανάκι μ-μου το γ-Κουλιανό φέρνομε γ-και λεφτά. Επέρσι εκάμαμε χοροσπερίδα του Σταυρού στο Φλόσιγκ, στον Άγιο Νικόλαο, μες στο Μαΐο μ-μήνα. Εμαζέψαμε όσα με εννέα χιλιάδες δολλάρια. Αλλά μας έκαμε γ-και δωρεά, ο Γιώργος ο Γιωργάκης του Γιάνκουμου, τα ξύλα, διακόσες ογδόντα χιλιάδες. Έχομε κι από το γ-Κώστα ν-το Ράλλη διακόσα πενήντα δολλάρια.

Βασίλης Πάχος: Μεγάλες δωρεές έκαναν οι Σύλλογοι της Αμερικής, ο «ΓΝΩΜΑΓΟΡΑΣ», η «ΣΠΗΛΙΑΝΗ» και η «ΧΑΡΑΥΓΗ». Ο «Γνωμαγόρας» είχε δώσει στην αρχή δύο χιλιάδες δολλάρια, η «Σπηλιανή» το ίδιο, η «Χαραυγή» χίλια, μετά ξαναδίνει η «Σπηλιανή».

Βασίλης Πατρίκης: Μας δίνει κι ο «Ιωάννης ο Θεολόγος» οι συμπατριώτες μας Νικιάτες, πεντακόσα δολλάρια πέρσι.

Βασίλης Πάχος: Η επιτυχία είναι ότι βλέπει ο κόσμος, πως γίνονται έργα. Κι ανοίγει το χέρι του και δίνει. Μας έχουν τόσο εμπιστοσύνη, που τους δίνεις αποδείξεις στα χέρια τους και δεν τις παίρνουν. Εγώ, σαν Ταμίας του Σταυρού, είμαι υπερήφανος για την εμπιστοσύνη που μου 'χει δείξει ο νισύρικός κόσμος και εντός και εκτός Νισύρου. Τα λεφτά πίνουν τόπο. Τα λεφτά του Σταυρού γεννούν. Πραγματικά γεννούν, γιατί κρατάω το Ταμείο και μόλις πάει ν' αδειάσει, το βλέπεις και ξαναφουντώνει πάλι από την αρχή. Πριν δύο μήνες φοβόμουν, πως δεν θα μας φτάσουν τα λεφτά. Και είμαι χαρούμενος, γιατί τα λεφτά έφτασαν κι έχομε και περίσσεμα.

Νικήτας: Γρήγορα πέρασε η ώρα. Βράδιασε κιόλας. Σήμερα είναι Παρασκευή, έντεκα Σεπτεμβρίου και για να σας καθησυχάσω, σας λέω πως ειδοποίησα τους παπάδες και την Κυριακή, παραμονή του Σταυρού θα 'ρθουν δυό ιερείς. Θα 'ρθει ο παπα-Νικόλας από τους Πάλους και ο παπα-Γιάννης από τα Νικιά να εσπερίσουν. Ο παπα-Νικόλας θα κοιμηθεί στο κελί του «Γιάνναρου», δίπλα στο Ναό και θα πάω κι εγώ μαζί του, για να δώσομε το δικό μου κελί σε μιά οικογένεια με πολλά άτομα. Έτσι ανήμερα του Σταυρού θα λειτουργήσει ο Παπα-Νικόλας. Όλα τα κελιά είναι γεμάτα από σήμερα. Ήσαν πολλές γυναίκες και σιγουρίζουν. Εύχομαι να 'χετε υγεία και δύναμη και πιστεύω πως το έργο σας θα μείνει πίσω ως παράδειγμα, για να σας μιμηθούν κι άλλοι και να κάνουν ό,τι κάνετε και σεις.

Βασίλης Πατρίκης: Είμαστε η αιτία που αρχίσα(ν) γ-και τ' άλλα χωργιά να μιμούνται το Σταυρό. Αρχίσα(ν) -νοι Νικιάτες στο Αϊ-Θεολόγο ν' αν-νοίσοι δρόμο από τα Νικιά στο Μοναστήρι. Η «Κυρά» το ίδιο. Ο Εμπορείος φτιάχνει το ν-«Ταξιάρχη» στο Κάστρο. Δηλαδή, δώσαμε και το καλό παράδειγμα. Έτσι μου φαίνεται, γιατί επέρσι ο παπα-Μηνάς επήα να του φιλήσω το

χέρι ν-του και μου λέει «Όχι, εγώ θα φιλήσω το χέρι το δικό σου». Τι κάμνου(ν) οι δικοί μας (εννοεί τους Νικιάτες) στη ν-Αμερική; (Δ)ε(ν) ν-ζηλεύουσι με σας; Παπά μου, του λέω, κάποτε θα κάμετε και σεις ό,τι μπορείτε. Όσοι έρτουσι ν-εφετί στο πανηγύρι ν-του Σταυρού θα δούσι μ-πράματα που (δ)ε ν-τα 'δασι ν-επέρσι.

Βασίλης Πάχος: Ο κόσμος επέρσι ήτο ν' αραδιασμένος στο διάδρομο, απόξω από τη μεγάλη αίθουσα. Δεν μπορούσες να περπατήσεις την παραμονή του Σταυρού. Είχαμε πάνω από τετρακόσια άτομα.

Νικίτας: Από νερό πώς πάτε; Θυμάμαι, όταν ερχόμουνα μικρό παιδί, γύρω στο 1940-43, με τον παπα-Μανόλη να λειτουργήσομε το Σταυρό, υπήρχαν πέντε στέρνες. Αυτές σήμερα υπάρχουν; Εκτός από τη στέρνα που ήταν έξω και δίπλα στο τυροκόρι του Μιαούλη (Κώστα Α. Ορσάρη) είχαν εδώ κοντά δύο και πιο πάνω άλλες τρεις.

Βασίλης Πατρίκης: (Δ)εν είχε γ-καμιά. Από ανέκαθε φαίνονται τρεις βιστέρνες. Οι άλλες ειν(ν) χωσμένες. Θα τις αν-νοιξομε γ-κι αυτές.

Βασίλης Πάχος: Αυτές που έχομε τώρα, οι τρεις βιστέρνες, εάν δεν έχομε έργα, επαρκεί το νερό. Έχουν φύγει γύρω στα διακόσια τσουβάλια τσιμέντο εφέτος και γι αυτό το νερό δεν έφτανε. Φέρομε βυτία και γεμίζομε τις βιστέρνες, γύρω στα είκοσι κυβικά νερό. Φέτος η κατανάλωση νερού ήταν μεγαλύτερη, γιατί είχαμε τριάντα δέντρα κι άρχισα και τα πότιζα από τον Απρίλιο μήνα. Κάθε βδομάδα ένα βαρέλι νερό. Είμαστε ευχαριστημένοι, γιατί τα δέντρα μεγαλώνουν, έχουν προοδέψει πάρα πολύ. Εδώ πάνω πραγματικά σε λίγα χρόνια θα'ναι μια όαση.

- Αυτή τη στιγμή διακόψαμε τη μαγνητοφώνηση. Μπήκε ξαφνικά μέσα στη μεγάλη αίθουσα μιά τουρίστρια από την Κρήτη. Ζήτησε συγγνώμη για τη διακοπή, μας καλησπέρισε και είπε:

- Δεν περίμενα να δω μέσα στα βουνά της Νισύρου, μέσα στην ερημιά και την πρωτόγονη φύση αυτή την όαση, αυτό τον Παράδεισο! Της δώσαμε σεντόνια και κουβέρτα και πήγε σ' ένα κελί να κοιμηθεί, γιατί ήταν πια σκοτεινά για να επιστρέψει στο Μανδράκι.

Βασίλης Πατρίκης: Και πού'νι (έني=είναι) οι δικοί μας οι Αθηναίοι; Που 'ρχονται κάθε καλοκαίρι, γιατί (δ)εν έρχονται πάνω να δούσι τι κάμνομε; (Δ)εν των κινά η περιέργεια να δούσι ν-ένα έργο να γίνεται στη Νίσυρο; (Δ)εν των κινά η περιέργεια. Κάποιοι δουλεύουσι ν-εκεί πάνω, κάτι φτιάχνουσι, (δ)εν τους ετιμούσε;

Βασίλης Πάχος: Είπα, ότι οι Νισύριοι όλοι χαίρονται. Όποιος έρτει πά-νω μένει εκστατικός, για ό,τι βλέπει. Η συμπαράσταση όμως από τους άλλους

Νισύριους είναι σχεδόν μηδαμινή, ή καλύτερα ανύπαρκτη. Όταν πάνω στο νησί γίνονται έργα, χωρίς να επιβαρύνουν τον... να μην επεκταθώ. Θα έπρεπε τουλάχιστο στους δύο μήνες μία φορά να 'ρτει κάποιος να δει, τι γίνεται εδώ πάνω. Κι όχι μονάχα να 'ρχονται στο πανηγύρι σαν ξένοι επισκέπτες. Αυτό με λύπη μου το λέω, είναι πραγματικότητα, δεν υπερβάλλω. Εβοήθησαν και μερικοί που βρίσκονται στη Νίσυρο, για να μην αδικήσουμε κανένα.

Βασίλης Πατρικής: Στην ν-Αμερική είναι οι Συλλόγοι που βάζουσι χοντρόψα.

Βασίλης Πάχος: Και είναι αξιέπαινοι. Οι Νισύριοι οι Αθηναίοι είναι εκείνοι, που άμα έρθουν και προσκυνήσουν κάμνουν καμιά προσφορά. Συλλογικά δεν προσπάθησαν. Οι Νισύριοι της Ρόδου ούτε κι αυτοί.

Βασίλης Πατρικής: Εδώ στη Νίσυρο, για τους Άρχοντες, όποιοι και να 'ναι. Έχουν το κουράγιο να 'ρτου(ν) (ν)α μας συχ-χαρού(ν)!

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΠΑΘΑΚΗΣ (Κουλιανός)

Κυριακή 13 Σεπτεμβρίου 1992, ώρα 11 πρωινή.

Βρισκόμαστε στο Σταυρό του Άργους, μέσα στην καινούργιοκτιστη, μεγάλη αίθουσα και συζητούμε.

Είναι παραμονή, Κυριακή «Προ της υψώσεως του Τιμίου Σταυρού», ώρα πρωινή. Ανέβηκα στο Μοναστήρι του Σταυρού από το Μανδράκι στις 7 του μήνα, ημέρα Δευτέρα και κοιμάμαι σ' ένα κελί μόνος μου. Παρακολουθώ τους εργάτες και τους τεχνίτες που δουλεύουν ασταμάτητα και τους καμαρώνω. Λίγα πράγματα μπορώ να τους προσφέρω. Έρχονται και γυναίκες αυτόκλητες, που 'χουν βεβαιωμένη κλίση προσφοράς στα κοινά και σιγουρίζουν, σκουπίζουν τους γύρω χώρους, ασβεστώνουν τους τοίχους, τα κελιά, το Ναό. Γυαλίζουν τα μανουάλια και τα κάνουν ν' αστράφτουν, τακτοποιούν τα καντήλια και τις καντηλήθρες, με καθαρά μαντίλια καθαρίζουν τις εικόνες. Τελευταία σφουγγαρίζουν και πλένουν τις αυλές του Ναού και των κελιών και το προαύλιο μπροστά στα καινούρια κτήρια. Μετά πιάνουν την κουζίνα και πλένουν πιάτα, κουτάλια, πηρούνια, μαχαίρια, κουτάλες, τεντζερέδες. Πηγαίνουν στην τραπέζα-αρία και πλένουν τα ποτήρια, σκουπούν τα ράφια και ό,τι άλλο υπήρχε φυλαγμένο από το περσινό πανηγύρι. Είναι κι άλλες γυναίκες στο διπλανό κελί, τον παλιό ξενώνα του Σταυρού, που βγάζουν τα στρώματα, τις κουβέρτες, τα σετόνια τα ξετινάζουν ν' αεριστούν και στρώνουν τα κρεβάτια.

Αργούσε να 'ρθει ο Κ ο υ λ ι α ν ό ς , κι ώσπου να τακτοποιήσουν τρεις τέσσερις κόρες τα μακρόστενα τραπέζια και τους πάγκους, πήγα σε μία γωνιά της

μεγάλης αίθουσας και σιγόψαλλα το «Σώσον Κύριε, τον λαόν Σου». Επιτέλους ήρθε ο Κουλιανός. Ήταν ιδρωμένος και κατακόκκινος από τις φωτιές που άναψε στην κουζίνα. Φορούσε μια κατάσταση ποδιά κι είχε μιά πετσέτα ριγμένη στον ώμο του και συνέχεια σκουπούσε το πρόσωπό του και τα χέρια του. Κάθισε σ' έναν πάγκο κι άρχισε:

- Σταμάτησα το ρουκάνι από την τραπεζαρία κι έφυγα στη(ν) γ-κουζίνα μόλις ήρτα(ν) οι κατσίκες. Έκαμνα το μ-μαραγκό μέχρι και τις δώδεκα του μηνός. Στις δεκατρείς έγινα μάγειρας. Στις δεκατρείς μπήκα στη γ-κουζίνα μόνος, ο-λομόναχος. Να κόψεις πέντε κατσίκες σε μερίδες, ν' ανάψεις τέσσερις φωτιές, να πλύνεις δυό φορές τα κρέατα, να τα βάλεις στο τζάκι, με μόνο δυο γυναίκες βοηθούς.

- Δεν έχεις κανένα να σε βοηθήσει, μωρέ Κώστα; Χάθηκαν οι νέοι;

- Ε, ποιόν να 'χω; Ε, ήτο ν-η γεναίκα μου (Μαρία Πολίτη) και μιά άλλη γεναίκα, ε, κουράστηκα(ν). Ε, δυό γεναίκες τι (ν)α σου κάμου(ν); Και να μαγειρεύεις μέχρι το βράδυ, πέντε έξι η ώρα, ώσπου να τελειώσει ο Εσπερινός.

Επιτέλους, λοιπό(ν), ήρτα(ν) δυο τρεις γεναίκες και από δω και πέρα να πιάσετε τις κουτάλες, να σερβίρετε τα φαγητά εσείς. Να πάω κι εγώ να κάτσω σαν κύριος και να σερβίρετε και μένα. Λοιπό(ν), άκουσα απόξω κάτι παράπονα. Ήταν ο κύριος τάδε, ας μη πω τ' όνομά του, (δ)ε(ν) σερβίρετε ωραία, ξέρω γω τι, και, και... Δεν είχαμε ούτε μάγισσα, ούτε κάνα σ-σερβιτόρο, ούτε κάνα ν-υπεύθυνο, ούτε μισθωτό για να φέρει τη ν-τάξη. Ο καθένας μπορούσε να'ρθει να πάρει το πιάτο ν-του και να μου πει, κύριε Κουλιανέ, βάλε μου και μένα φαγητό.

Αν και υπήρχα(ν) γ-κοριτσάκια που σερβίρανε. Σε εστιατόριο πάεις και μερικές φορές, που λείει ο λόγος, περιμένεις μια και δυό ώρες για να σου φέρου(ν) το φαγητό. Εδώ πάνω δεν μπορείς να περιμένεις μισήν ώρα, επάνω στο βουνό;

Και να λείεις, τα χρήματα που εισπράξατε, πού πήγανε; Δηλαδή τόσα χρήματα ξοδέψατε και δεν μπορείτε να μας τακτοποιήσετε; και να φάμε; (Δ)εν είχαμε μόνιμους σερβιτόρους, (ν)α τους πεις, κύριε, σε πληρώνω (ν)α κάμεις τη δουλειά καλή. Τα κορίτσια ήτο ν-εθελονταί.

Τελείωσε ν-η πρώτη τραπεζαρία κι από κει επιάσαμε τη δεύτερη. Παράπονα δε μ-πιστεύω να'χει κανένας;! Κι όποιος τα'καμε, (δ)ε(ν) ν-έχει κουβέντα για να τους πεις.

- Η Επιτροπή είστε πέντε άτομα, αλλά τρεις εργάζεστε.

- Άλλη η Επιτροπή, άλλοι είναι το Τεχνικό. Ο μόνος που συμμετέχει στην Επιτροπή από τους τρεις είναι ο Βασίλης ο Πάχος. Ούτε εγώ στη ν-Επιτροπή είμαι, ούτε ο Βασίλης ο Πατριάρχης. Είμαστε απλώς αυτοί που κόβομε και ράβομε. Μάλιστα, κύριε Νικήτα, τίποτ' άλλο;

- Σήμερα κάνεις το μάγισσα, είσαι όμως μαραγκός.

- Όλα τα κάνω, μαραγκοσύνη, καλούπια, όλα αυτά.
- Μαραγκοσύνη εσύ και ο Βασίλης ο Πατρίκης κάνει όλα τα χτισίματα, είναι χτίστης. Και ο Βασίλης ο Πάχος τι κάνει;
- Ο Βασίλης ο Πάχος είναι ηλεκτρολόγος, υδραυλικός, βοηθός, όλα τα κάμνει. Και τσιμέντα πολεμά και... τα πάντα. Για όλα φροντίζει ο Βασίλης ο Πάχος.
- Μου 'πε προχτές μιά φράση ο Βασίλης ο Πατρίκης και είναι προς έπαινό του. «Ξεύρεις, Νικήτα, εγώ δουλεύω πολ-λύ, παρα πολ-λύ, αλλά όξω από τη δουλειά μ-μου, (δ)εν ν-ηξέρω τίποτα. Ο μαραγκός, ο Κουλιανός, δουλεύει κι εκείνος πολ-ολύ, αλλά όξω από τη δ-δουλειά ν-του, (δ)εν ν-ηξέρει τίποτα. Αυτός που'ναι ο εγκέφαλος εδώ πέρα, είναι ο Βασίλης ο Πάχος». Εσύ, Κώστα, συμφωνείς μ' αυτά που λέει ο Βασίλης του Πατρίκη, είναι πράγματι έτσι;
- Ναι, ναι, αφού το βλέπω. Ο Βασίλης είναι ο διευθύνων. Αλλά πάντοτε συμφωνούμε και οι τρεις. Άμ-μα θέλομε (ν)α κάομε μιά δ-δουλειά, θα κάτσομε γκάτω, τι λες εσύ, τι λες εσύ, τι λες εσύ, και βγάλλομε το συμπέρασμα. Τη ν-άλλη ν-ημέρα το κόβομε.
- Είναι παιδί εργατικό και τίμιο.
- Ναι, ο Βασίλης πολύ καλό παιδί. Και μετράει η ρέγουλα της δουλειάς. Ο Βασίλης ο Πατρίκης είναι πολύ αράθυμος και του τό'χω πει, αλλά είναι και πολύ καλός. Φωνάζει και μετά μετανιώνει, είναι ακίνδυνος. Πολλές φορές του λέω, κοίταξε (ν)α δεις ένα πράμα, αυτός είναι ο καλύτερος. Άμα φύγει, ποιόν θα πάρεις; Λέει ο Βασίλης ο Πατρίκης, έχεις δίκιο, Κουλιανέ. (Δ)εν ν-υπάρχει άλλος. Επομένως; Εδώ πάνω τα έργα είναι δύσκολα για να γίνου(ν). Και δύσκολα άμμα πεις σ' ένα ν-εργάτη, έλα πάνω στο Σταυρό να δουλέψεις.
- Ποιός σας παίρνει και σας φέρνει;
- Ξέρεις, Νικήτα, τι ζημιές έχει πάθει του Βασίλη του Παχάκη το αυτοκίνητο; Θυσίες. (Ν)α μας πηγαίνει μια το ταξί, η άλλη ο Βασίλης ο Χατζηνικολάς, ο γιός του ο Δημήτρης, ή κάποιο άλλο φορτηγό.
- Πόσα σας παίρνει πάνω και κάτω ο Δημήτρης;
- Πέντε χιλιάδες. Δηλαδή πάνω πέντε, κάτω πέντε. Δέκα χιλιάδες τη(ν) ημέρα.
- Πολλά λεφτά, για το φτωχό ταμείο του Σταυρού.
- Τι να κάνεις; Είναι ο δρόμος τέτοιος... Ο καθένας δε(ν) μπορεί να χαλάσει το εργαλείο του.
- Το ταξί το ίδιο παίρνει;
- Το ταξί παίρνει τρεις χιλιάδες, τρεις να σε πάρει και τρεις να σε φέρει. Ναι, αλλά το ταξί τι να σου κάμει, βάζει τρεις ανθρώπους μέσα. Άμ-μα θέλομε πέντε; Και θέλομε και άμμο, και θέλομε ν-τούβλα και τσιμέντα και νερά και το'να και τ' άλλο. Το φορτηγό είναι πιο εξυπηρητικό.

- Βλέπω Κώστα, πως και οι τρεις είστε στην ίδια γραμμή, και οι τρεις συμφωνείτε σε όλα.

- Άμα δε συμφωνήσεις, δε γίνεται τίποτα, χάθηκε το παιχνίδι.

- Μπράβο, Κώστα. Πότε θα φύγεις στην Αμερική;

- Ε, θ' αργήσω φέτος.

- Ο Βασίλης ο Πατριόκης λέει πως θα φύγει δεκαέξι Οκτωβρίου.

- Ο Βασίλης φεύγει νωρίτερα γιατί έχει τη βάπτιση της κόρης του (την εγγονή του θα βάπτιζε).

- Και θα γυρίσετε πότε με το καλό;

- Ε, αυτό είναι άγνωστο. Υγεία ν' άχομε.

- Σου εύχομαι ο Σταυρός να σε δυναμώνει και να σ' έχει καλά.

- Όλους να μας έχει καλά.

- Ο Σταυρός να σου δίνει κάθε χαρά, υγεία σε σένα, στη γυναίκα σου, στα παιδιά σου. Πιστεύω, Κώστα, πως το έργο που κάνετε θα αφήσει εποχή. Μόλις πήγαινε να οβήσει η παράδοση, ευτυχώς εσείς οι τρεις την ξαναζωντανέψατε.

- Το μόνο μ-που θέλω τώρα εγώ, εά(ν) ν-ημπορούμε εμείς οι ίδιοι πάλε, καμιά δεκαργιά παιδιά, νεολαία, να την βάλομε ενέσεις. Ούτως ώστε τα παιδιά αυτά αύριο μεθαύριο να θυμούνται τα έργα αυτά και τα εθίματα, έθη, έθιμα της Νισύρου. Όταν μαζέψουμε δέκα νέους, αυτοί οι δέκα θα μαζέψου(ν) άλλους δέκα και θα'ναι ο πυρήνας. Αλλά θέλει και μιά προσπάθεια, τα παιδιά να τα πείσωμε, να τους πούμε αυτοδά το σύστημα θα κρατάτε που βαστούμε ν-εμείς. Γιατί εμείς είμαστε εβδομήντα χρονώ(ν). Ε, πόσα χρόνια, πέντε έξι χρόνια ακόμα, εά(ν) ν-έχομε ν-υγεία! Σκέψου να πάεις στα ογδόντα και να τραβάς φτυάρι και κασμά!

- Σκέφτομαι εδώ στη Νίσυρο πόσα εκατομμύρια ξοδεύονται και έργο δε βλέπομε. Τίποτα, τίποτα! Τι είδες εσύ; Τι είδες στο Μαντράκι; Πόσα εκατομμύρια φεύγου(ν)! Είδες, Νικήτα, τα τραπέζια εδώα απόξω; Ένα μεροκάματο δικό μου είναι. Ένα μεροκάματο. Κι έκαμε ν-η Δημορχία εκεί μπροστά από τα Λουτρά, στου Βρετού. Είδες που 'χει κάτι... Ένα καλοκαίρι επολέμα το συνεργείο του Δήμου εκεί. Ένα καλοκαίρι. Μου το είπε ο ίδιος ο κλητήρας. Το συνεργείο του Δήμου ένα καλοκαίρι επολομούσε ν-εκεία πέρα! Πόσα λεφτά εφύασε! Τι έχει εκεί πέρα τώρα; Μια ταρτάνα έχει και...; Όλος ο προϋπολογισμός του Γιαλού έφυγε ν-εκεί πέρα. Λοιπό(ν);

- Συμφωνώ, Κώστα. Ξοδεύονται πολλά εκατομμύρια στο Μανδράκι και δε γίνεται σοβαρό έργο υποδομής.

- Πάρα πολλά λεφτά. Εσύ, πες μου, τι είδες; Όλα βρωμάνε. Καταστροφή. Καταστρέψα ν-τα Λουτρά, χαλάσα ν-το Λιμάνι και τι και τι; Πρώτα πρώτα δεν ξεκινάνε ν-οι αθρώποι να κάμουν ν-ένα έργο μελετημένο. Να το μελετήσεις πρώτα. Να δεις, θα γίνει έργο καλό; Και μετά να το κάνεις. Έχεις εκείνο ν-το

ν-επιστάτη, το φτωχό, πάει και πετά τσιμέντα... Περνώ μια από το λιμάνι, πιό-περσι. Στον Αϊ-Σάββα τώρα. Και βλέπω το καλούπφι τώρα. Το καλούπφι έ-γερνε προς έτσι, προς τα έξω. Μιά γωνιά εδώ, μία γωνιά εκεί. Του λέω: Βρε συ, ποιός είν' ο αρχιμάστορας; Λέει, εγώ. Ε, πού 'καμες το καλούπφι, εμέτρησες; Έβαλες ράμμα; Λέει, (δ)ε θ-θέλι. Εθ-θέλει ράμμα, ούτε τίποτα, τίποτα; Αυτοδά το καλούπφι τώρα που το 'χεις έτσι, η θάλασσα έρκεται, χτυπά εδώ πέρα, θα το ξεκολλήσει. Το καλούπφι πρέπει να 'ναι ν-έτσι, τους δείχνω τώρα εγώ. Α(ν) δε ν-είναι αρφαδιά, πλάγια, έρκεται η θάλασσα, (ν)α γλυστρά και να πρέφτει πά-νω. Του λέω, έχεις ράμμα; Ήταν ο Βασίλης ο κλητήρας, μου λέει, έχω ένα ράμ-μα. Του λέω, δώσε μού το. Και βάζω από κείνο το μουράγιο που 'καμε ν-ο Κα-κακιός, μέχρι όξω που 'χει ένα δέντρο, αρμουρίδι.

- Τώρα, πες μου, Κώστα, αυτά όλα, εκεί στον Αϊ-Σάββα, κάτι μπαζώματα, ό-λα παράνομα και παράτυπα και χωρίς σοβαρή δικαιολογία, έργα εναντίον του φυσικού περιβάλλοντος, τσιμέντα και σίδερα μέσα στη θάλασσα, χάλασαν τη μοναδική παραλία μέσα στο Μαντρόκι, γιατί τα 'καμαν;

- (Δ)εν ν-υπήρχε καμιά ανάγκη να τα κάμουν, είναι σκέτη καταστροφή, χά-λασε το μεγαλείο της παραλίας. Και μόνο ν-αυτό ν-είναι; Επιτρέπεται να 'χουν τους υπονόμους μες στη θάλασσα; Εγώ τα πρώτα πρώτα χρόνια που 'το το εγ-γονάκι μ-μου μικρό, το 'φερνα εκεί στο ν-Αϊ-Σάββα και έκαμνε μπάνιο μέσα στη θάλασσα, είχε ν-εκείνες τις ομπρέλλες, πολύ ωραία. Και κόσμος πολ-λός.

- Εκείνα τα χώματα και τις πέτρες, τα μπάζα πίσω στο λιμάνι από τον Άγιο Νικήτα μέχρι πέρα τη Βαγιά γιατί τα 'ριξαν και ρήμαξαν την παραλία;

- Για να κάμουν, λέει, τα μπλόκα επάνω του λιμανιού! Όταν θα γινόταν το λιμάνι, χωρίς να υπάρχει μελέτη σοβαρή. Χαλάσα(ν) γ-και τη μ-παραλία πε-ντέξι χρόνια ίσως και περισσότερα, εφύα(ν) ν-όλα τα λεφτά να κουαλού(ν) δυο καλοκαίρια πέτρες και χαλίκια, εφύα(ν) ν-όλα τα λεφτά, πολλά εκατομμύρια, νομίζω (27) εικοσιεφτά εκατομμύρια εφύασι και το λιμάνι (δ)εν ν-έγινε! Κι όλ' αυτά τα 'φαε ν-η θάλασσα. Έπειτα, τα Λουτρά που 'ναι ξεσκέπαστα; Και τα ξε-σκέπαστα(ν) χωρίς να υπάρχει απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου. Αυτή τη ν-ι-στορία είχαμε προχτές μες στο κουρείο, που πήα να κουρευτώ. Για τα Λουτρά. Του λέω, του Ντίνου, ποιός σ' έστειλε; Ε, η Δημορκία, λέει, γρήγορα γιατί το σκέδιο είν' ν-έτοιμο (ν)α ρίξουμε τα μετά. Κι έχου(ν) μ-περάση νομίζω πέντε χρόνια. Λέω του, τι έγινα(ν) ν-τα κεραμίδια; Λέει, εγώ έκαμα ένα χ-χωνί και τα πετούσα κάτω στο(ν) ν-άμμο. Και μετά ήρτε ν-ο Δήμαρχος και λέει: Τι τα φυ-λάετε, πετάξετέ τα, πετάξετέ τα στη θάλασσα. Καλά κεραμίδια. Ωραία, του λέω, τα ξύλα, οι ντουλάπες, τα έπιπλα, τι έγιναν; Ε, ήτα(ν) λέει παλιά, ξέρω γω τι... Αυτά μου τα λέει τώρα ο Ντίνος ο Παπαδέλιας, το(ν) ν-έστειλα(ν) να πάει να τα χαλάσει. Και τον εβίαζαν, λέει, γιατί τα σκέδια ήτα(ν) ν-έτοιμα για να κά-νου(ν) ν-τα καλούπφια, τα τσιμέντα.

- Μου είπε η Αγγέλικα, έμαθα κι από άλλους συμπατριώτες, πως για κάποιο δρόμο, εκεί στο Ραμό για το Σταυρό, που εσείς φτιάξατε με πενήντα χιλιάδες δοχ., ο Δήμος ξόδεψε για τον ίδιο δρόμο τριακόσιες χιλιάδες.

- Ναι, είναι αλήθεια. Τη(ν) μ-προηγούμενη χρονιά η Δημορχία έστειλε τη μπουλτόζα, το γ-Κώστα Δημητριάδη και φύασι ν-τρακόσες χιλιάδες και μεις τη(ν) ν-άλλη χρονιά πληρώσαμε το Γιώργο πενήντα χιλιάδες και μας έκαμε την ν-ίδια δουλειά, το Χαρίτο. Εμείς ξοδέψαμε πενήντα και η Δημορχία τρακόσες για το ίδιο έργο, και το δικό μ-μας ήτο καλύτερο.

- Κώστα, αρκετά για φέτος. Εύχομαι να 'σαι καλά και του χρόνου να ξανάρο-
τομε στο πανηγύρι του Σταυρού και να φέρετε και χαρτζιλίκι από την Αμερι-
κή, από τους συμπατριώτες μας, για να συνεχίσετε το σοβαρό, σπουδαίο, θαυ-
μαστό και θεάρεστο έργο σας.

- Κανένα σχόλιο.

15 Σεπτεμβρίου 1992

Την επόμενη μέρα του Σταυρού, Τρίτη βράδυ, βρεθήκαμε στο Μανδράκι με τον Κουλιανό.

Κώστας Καρπαθάκης: Τώρα που ξεκουράστηκα από το πανηγύρι του Σταυρού, θέλω να σου πω ακόμη μερικά πράγματα που 'χουν σκέψη με τη ζωή μ-μου και με το Μοναστήρι ν-του Σταυρού. Γεννήθηκα στη Νίσυρο 28 Οκτωβρίου 1924. Οι γονείς μου είναι ο Αντώνης Καρπαθάκης, Καλλέργης λεγόμενος και η μητέρα μου Καλλιόπη Καρπαθάκη το γένος Κουλιανού. Που με φωνάζου ν-Κουλιανό δεν είναι παρατσούκλι, δικό μου όνομα είναι. Αυτό το όνομα Κουλιανός το πήρα πριν δύο ώρες να με γεννήσει η μάνα μου.

Ο πατέρας μου ο συχ-χωρεμένος είχε ν-το καφενείο ν-του ποταμού. Λοιπό(ν) εκείνη τη βραδιά επίν-νασι μιά παρέα, η οποία ήταν μαζί οι καραμπινιέρηδες που λέασι, οι Ιταλοί. Έρχεται ένα παιδάκι λέει του πατέρα μου του συχ-χωρεμένου, η γυναίκα σου πονάει. Του λέει κάποιος Ιταλός καραμπινιέρης, άμμα θα γεννήσει η γυναίκα σου και κάμει το γ-Κωνσταντή τον γ-Κουλιανό (θ)α μας κεράσεις μια γ-κάσα μπύρες. Κι έδωσε ν-το χέρι ν-του ο πατέρας μου και πριν δύο ώρες να γεννηθώ με φώναζαν γ-Κουλιανό. Κι από τότε συνεχίζου(ν) γ-και με λέου(ν) ο Κώστας ο Κουλιανός.

Αυτή η δουλειά, Νικήτα, ξεκίνησε πριν από εικοσιπέντε χρόνια περίπου και την ξεκίνησε ο Μάρτεν. Και μπήκε στη γ-καδιά μας μέσα να αξιοποιήσομε το Μοναστήρι ν-του Σταυρού, το 1958. Ότα ν-εγώ είχα τη ν-ταβέρνα, Επιτροπή ήτο ν-ο συχωρεμένος ο Μάρτεν (Μιχάλης Γιαννάκης-Μάρτιν), ο Μιαούλης (Κώστας Α. Ορσάρος), ο Κώστας Γενάς, κι ο Διαμαντής (Αδαμάντιος Χαρο-

φύλης). Αλλά δεν υπήρχαν δρόμοι, οι ευκολίες οι οποίες υπάρχουν σήμερα. Οι άνθρωποι αυτοί μπήκαν μιά βραδιά μες τη ν-ταβέρνα μου. Μου λέει κατά λέξη ο Μάρτεν, Κουμπάρε (ν)α μας κάμεις μιά χάρη, διότι από εσένα εξαρτάται, αν γίνει το έργο αυτό. Λέει, είσαι της δουλειάς, ξέρω γω τι, γνωρίζεις πολλά πράματα. Λέω, α(ν) μ-περνά από το χέρι μ-μου, λέω, Κουμπάρο, θα γίνει. Λέει, θέλω να αξιοποιήσουμε το Μοναστήρι ν-του Σταυρού, στο Άργος, όπως το είχασιν οι πατεράδες μας οι παλιοί. Εγώ, μόλις άκουσα το Μοναστήρι του Σταυρού, λέω, αύριο το πρωί πάμε. Θυμήθηκα το μ-πατέρα μου, όταν είχε ν-το καφενείο του «Ποταμού» που μ' έβαλλε στο ν-ώμο ν-του και μ' έπαιρε ν-όξω στο Σταυρό. Ξημερώνει η μέρα, παίρνομε δυο γαδάρους, του συχ-χωρεμένου του αδερφού μου, του Τοτού κι άλλο ν-ένα ν-του Σταυριανού του συχ-χωρεμένου του Γιώργη και πάμε.

Το πρώτο δωμάτιο που φτιάξαμε ήτο εγκαταλειμμένο, χαλασμένα, σάπια όλα. Εκείνη την εποχή είχε χ-χαλάσει του Φαουλ-λάκη το σπίτι, που το πήρε μ-μετέπειτα ο Μάκης ο Κατσιματίδης και παίρνομε ν-τα ξύλα από κει και τα κουαλούσαμε με το ν-ώμο ν-όλα. (Δ)εν υπήρχαν δρόμοι τότες. Και φτιάξαμε το πρώτο. Κι έκτοτε ήμωνα καφετζής εκεί πάνω, στο πρώτο πανηγύρι πήγε θαύμα. Ειδοποιήσαμε τα χωριά, 1959 με 1960. Και μάλιστα και καμπάνα (δ)εν είχαμε και μεταχειρίστημε γ-καμπάνα ένα γ-κασμά. Είχε να γίνει πάρα πολλά χρόνια το πανηγύρι. Από τότε 1959 κάθε χρόνο εγίνοντο τα πανηγύρια κι ήμου(ν) γ-καφετζής.

Μετά το 1968 έφνα εγώ στην Αμερική. Το πρώτο δωμάτιο που φτιάξαμε ήτο ν-το χοροστάσιο, και δίπλα η κουζίνα κι από κει ετροφοδοτούσαμε μέσα κι έτρωγε ν-ο κόσμος. Τότε (δ)εν υπήρχε γ-κόσμος. Τώρα έχομε γ-και ξένο γ-κόσμο. Ο χορός εγίνετο ν-εκεία απόξω.

Ότα μ-πήα στη ν-Αμερική, εδούλεγα με τον Τάσο τον Παριανό. Αλλά βλέπεις, εκεί μπεκχιάρης άμ-μα είσαι, (δ)ε μ-περισσεύεσαι. Α φάεις το πρωί, μεσημέρι, βράδυ, ξέρω γω τι, (ν)α πλύνεις τα ρούχα σου έξω. Α πληρώσεις ενοίκιο δωμάτιο, (ν)α στέλλεις και στη ν-οικογένεια. Τότε βρήκα κάποιον μ-πατριώτη και μου λέει: (Δ)εν έρκεσαι στα ρεστοράν; Του Γιάννη του Περουλλή, το μαγαζί. Εκεί μέσα θα τρώεις, θα πίνεις, ρούχα δικιά τους έχει. Είχα πάει κάτω μόνος μου, χωρίς τη ν-οικογένειά μου. Το '68 είχα πάει. Πήγα. Εκεί μέσα δουλεύασι δεκαέξι Νισύριοι. Εδούλεπα και πέρα δυόμισι χρόνια, εδούλεπα επτά μέρες, γιατί είχα σκοπό να γυρίσω πάλε πίσω. Στα δυόμισι χρόνια έγραψα στη γυναίκα μου να'ρτει κάτω, γιατί ο γιός μου είχε τελειώσει εδώ το Γυμνάσιο της Νισύρου. Πού να τον στείλω στη γ-Κω; Είχα τρία παιδιά, τον Αντώνη, την Ειρήνη και την Πόπη. Είχα κάμει το σχέδιο. Λέω, αν θα φέρω τη ν-οικογένεια κάτω, εδούλεγα δυόμισι χρόνια σκληρά, αγόρασα σπίτι δικό μου στην Αστούρια.

Το 1971 εμπαίνα(ν) ν-εβγαίνα(ν) γ-καφετζήδες από το «ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ», (δ)εν έκαμνε γ-καένας. Με παρεκάλεσαν, μου λέου(ν), έλα (ν)α μπεις μέσα, που τα καταφέρνεις, στα φαγητά, στο ένα, στο άλλο. Και μπήκα και δούλεψα επτά χρόνια στο «ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ». Ο νους μου όμως ήτανε πάντοτε στη Νίσυρο. Πάντοτε στο Μοναστήρι. Είχα κάμει τα πανηγύρια πριν φύγω στη ν-Αμερική, κι όταν ήρτα, ρώτησα πώς γίνεται το πανηγύρι; Λέει, το Γυμνάσιο είχε πάρει μια γεννήτρια, και μετά μας έδωσε ν-η ΛΑΒΑ και μετά αγοράσαμε μια ν-άλλη. Εγώ, η Επιτροπή, ο Βασίλης ο Πατρίκης, ο Βασίλης ο Πάχος, ο Αγγελής (Χαράλαμπος Κορκής) εβάλαμε μ-προσπάθεια και ο Καζάντης μαζί. Και από τότε ξεκινήσαμε και κάμνομε ν-τα έργα πάνω στο Σταυρό. Με τη μηχανή δουλεύου(ν) ρουκάνια, τρυπάνια, πριόνια με το ρεύμα. Κάμαμε το μεγάλο δωμάτιο, τη ν-αίθουσα της «Αγάπης». Και δουλέψανε πολλά παιδιά δωρεάν, Σαββατοκύριακα. Και αγωνιζόμαστε. Πέντε χρόνια πάω κι έρχομαι. Και κάμνομε ν-τα πανηγύρια. Βλέπω κάθε χρόνο κι αυξάν-νεται ο κόσμος. Κάθε τέλη Οκτωβρίου φεύγομε με το Βασίλη Πατρίκη στη ν-Αμερική και ξαναγυρίζομε ν-το καλοκαίρι στη Νίσυρο.

Είμαστε συνταξιούχοι. Στη ν-Αμερική όλη μας η προσπάθεια είναι πως να μαζέψομε λεφτά για το Σταυρό. Και ζητιανεύομε. Προσπαθούμε γ-και κάμνομε χοροσπερίδες. Μαζέψαμε οχτώμιση χιλιάδες δολάρια πέρσι το Μαΐο. Στο ν-Άγιο Νικόλα στη Αμερική βοηθήσα(ν) μ-πολλοί Νισύριοι, επαίξαν δωρεάν τα όργανα. Ο Χατζηνικόλας ο Γιώργος βιολί και λουπά. Βοήθησα(ν) κι οι δυό μου γαμπροί. Είναι ξένα παιδιά, αλλά νισυράκια των κορών μου, πατζανάκηδες κι οι δυό της κόρης μου της Πόπης και της Ειρήνης, έχουν τα ρέστορα και βοηθού(ν). Εγώ μαγείρευα δυο μέρες συνέχεια για το Σταυρό.

Ταμιάς είναι το Παχάκη, ο Βασίλης. Όποιος παπάς είναι στη μ-Ποταμίτισσα είναι και ο Πρόεδρος της Επιτροπής. Εγώ δεν είμαι τίποτα. Απλώς ένας τεχνίτης, μαραγκός. Και ο Βασίλης ο Πατρίκης τίποτα, είναι χτίστης. Αυτά είναι πράματα φανερά. Αποφάσεις βγάζομε, εγώ κι οι δυό Βασίληδες. Τα παιδιά, ο τίνος να πούμε να μας βοηθήσει, βοηθού ν-τα παιδιά, αλλά Σαββατοκύριακα. Όσες φορές ηθέλαμε (ν)α ρίξομε τσιμέντα, να κάμομε ελενίτ από πάνω, που 'ναι βαριές δουλειές, ήτανε πολλά παιδιά από δω και του Γυμνασίου, άλλα πληρωθήκανε, άλλα λέει χαρίζω ένα μεροκάματο, δυο μεροκάματα. Η Δημαρχία μας έδωσε τσιμεντόλιθους, μας έδωσε και δυό φορές λεφτά. Σ' αυτά τα πέντε χρόνια, να μη σου τα πολυλογώ, μαζέψαμε μ-περίπου τα είκοσι χιλιάδες δολάρια.

Ερώτηση: Εδώ, πάνω στο Σταυρό εννοώ, Κώστα, εσύ κι οι δυό Βασίληδες έχετε κάνει ένα έργο ζωής, που δεν το περιμένε κανείς. Πες μου, στ' αλήθεια, οι Νισύριοι καμαρώνουν για το έργο σας;

Κώστας Καρπαθάκης: Η αλήθεια είναι, ότι ο Νισύριος είναι διπλωμά-

της. (Δ)εν μ-πορείς να το(ν) γ-καταλάβεις. Εδώ, που σου λέει, σε παινά και σε σηκώνει στα ουράνια, από πίσω σου μπορεί (ν)α σου ανοίξει το ν-τάφο σου. (Δ)ε μπορείς (ν)α τον ψυχολογήσεις το ν-Νισύριο εύκολα. Τη μιά σου λέει, είσαι καλό παιδί, είσαι καλός άνθρωπος, μπράβο σου αυτά που κάμνετε, και, και... Και τη ν-άλλη, ειρωνικά, σου λέει: Ε, τι είν' αυτά τώρα που πα(ν) γ-και κάμνου(ν), και κάμνουσι, γ-και κάμνουσι; Τι πα(ν) γ-και σκοτώνονται τώρα, ώσπου θα κάμνου(ν) γ-και θα κάμνου(ν)!!!

Εγώ αυτό που κάμνω το'χω μέσα μου ή μπορεί να το'χω και τάξιμο. (ν)α κάτσω τώρα 'γω (ν)α σου πω, (ν)α σου δώσω λογαριασμό γιάντα το κάμνω;

Ερώτηση: Έχετε κάμει σοβαρό και μεγάλο έργο με λίγα χρήματα! Όταν ήρτα για πρώτη φορά, ύστερα από αρκετά χρόνια, στο Σταυρό, τα 'χασα! Και είπα. Εδώ έγινε κάποιο θαύμα. Ήξερα τα χάλια του Μοναστηριού και δεν πίστευα στα μάτια μου. Πολλή δουλειά, πολύ μεράκι, πολλή θυσία. Από δω και πέρα, τι προβλέπεις να γίνει;

Κώστας Καρπαθάκης: Εγώ προβλέπω ν' αρχίσουμε να φτιάξουμε και το δρόμο, να το ν-αξιοποιήσουμε. Από το γ-Κοκχινόματο μέχρι το Σταυρό, που'ναι χάλια, εάν είμαστε καλά, (ν)α μαζέψουμε λεφτά, και θα τα μαζέψουμε, γιατί έχομε ν-τη θέληση. Ο κόσμος που'ρκεται στο Σταυρό (ν)α μη ν-τυραννιέται. Όλο ν-το εμπόδιο του κοσμάκι που 'ρκεται στο πανηγύρι αυτό, είναι ο δρόμος.

Ερώτηση: Την παραμονή στο πανηγύρι του Σταυρού, στον Εσπερινό και στη διασκέδαση είχαμε πολλούς επισκέπτες και προσκυνητές. Πόσοι περίπου πρέπει να 'ταν;

Κώστας Καρπαθάκης: Πέρσι είχαμε μαγειρέψει τέσσερις κατσίκες και δέκα κιλά κριθαράκι και δεν έμεινε. Φέτος βάλαμε μιά γ-κατσίκα μ-παραπάνω, δηλαδή πέντε κατσίκες και δεκατέσσερα κιλά κριθαράκι και δύο τσουβάλια πατάτες, που δεν είχαμε μ-πέρσι. Μόνος μου μαγείρευα. Ε, είχα κεί πέρα δυο γυναίκες βοηθούς... πολλή δουλειά, πάρα πολλή δουλειά. Εκτός που φύα(ν) ν-αυτά τα δύο καζάνια, ήρτα ν-επάνω γύρω στους τριάντα ξένους τουρίστες, τώρα πώς ήρτα(ν), δε ν-ηξέρω.

Είχα φτιάξει πενήντα πέντε σαλάτες, ντομάτα, φέτα κι ελιές, έξτρα και μπόλικο ψωμί. Από το Μαντράκι και τα χωριά και τα Λουτρά ήρτα(ν) μ-πάνω από τετρακόσια άτομα. Ξεκίνησε ν-η γιορτή από νωρίς, μετά το ν-Εσπερινό φούντωσε ν-το Πανηγύρι και μέχρι τη ν-αυγή στις τέσσερις η ώρα τα όργανα παίζανε. Μόνο μ-που ο καιρός ήτο ν-ακατάστατος, πολύς αγέρας. Θα'χαμε μ-πιο πολ-λύ γ-κόσμο.

Τώρα, του χρόνου να 'μαστε καλά, θα δώσουμε μια μ-προέκταση, δέκα μέτρα

το κτήριο το μεγάλο. Όχι προς τα πίσω, προς το μηχανοστάσιο καλύτερα. Στο πλάτος (δ)εν εξυπηρετεί, στο μήκος μάλιστα. Αυτό είναι η ουσία. Ουσία του έργου είναι, πώς θα σε εξυπηρετήσει.

Ερώτηση: Ευτυχώς που δεν ανακατεύεται η Εκκλησιαστική Επιτροπή της Ποταμίτισσας. Το Μοναστήρι πού ανήκει;

Κώστας Καρπαθάκης: Όλ' αυτά ανήκουν στη μ-«Ποταμίτισσα». Εγώ ανήκω στη(ν) ν-Επιτροπή της Παναγίας, της «Σπηλιανής», αλλά εδώ στο Σταυρό δουλεύω ως άτομο, ως Κουλιανός.

Νικήτας: Έχω ξαναπει, πως για να γίνει αυτό το δύσκολο έργο, εδώ πάνω στο βουνό, που όλοι, νομίζω, οι Νισύριοι επιδοκιμάζουν και καμαρώνουν, πρέπει να 'χετε ιερή τρέλα, εσείς οι τρεις. Οι δύο Βασίληδες και συ. Σας θαυμάζω και τους τρεις.

Κώστας Καρπαθάκης: Α σου πω, Νικήτα. Για να πετύχει ένα τέτοιο ν-έργο πρέπει κι οι τρεις να συμφωνού(ν) ν-οι γνώμες τω(ν). Αμ-μα ο καθένας θέλει το δικό ν-του, θα 'ρθουν σ' ένα σημείο και μετά θα μαλλώσου(ν), η δουλειά θα σταματήσει και δε γίνεται τίποτα. Μέχρι τώρα καλά πάμε.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: Από το ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΜΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

Νίσυρος. Σταυρός Άγρους.

Από αριστερά προς τα δεξιά το Ναυδριό του Σταυρού, ολόκληρο σχεδόν το Μοναστηριακό συγκρότημα, το πλάτωμα του εσωτερικού χώρου, μπροστά δεξιά ο αυλότοπος με το στόμιο της βιστέρνας. Στο βάθος το ύψωμα του Αϊ-Αιά και λίγο δεξιά τα πρώτα δυτικά σπίτια των Νικιών.

7 Σεπτεμβρίου 1992, ημέρα Δευτέρα.

Βρίσκομαι στο μεσαίο κελί, υπ' αριθ. 2, ένα από τα τρία παλιά, βορινά κελιά του Μοναστηριού. Ακουμπάω πάνω σ' ένα παλιό, μικρό έπιπλο με συρτάκια, μοιάζει με κομοδίνο, και γράφω.

Εύπνησα πρωϊ. Ήταν ακόμη σκοτεινά. Αφού περάσαμε αφόρητες ζέστες, ασυνηθιστες για τη Νίσυρο, φύσηξε απότομος αέρας. Έκανε κρύο. Στο Λευκαντιό, δίπλα στο σπίτι του Μιλτιάδη, κάτω από την ξύλινη τσαρδάκα του Μιχάλη Κωνσταντίνου, του Γάζου, κάθονταν σαν κουρνιασμένα θαλασσοπούλια, ο Βασίλης Πατρίκης και ο Κώστας Ορσάρης. Φυσούσε δραμουντάνα. Τους κα-

λημέρισα και κάθισα στο τραπέζι τους, εκεί στη μέσα γωνιά. Η Μαρία του Πολίτη, του Κουλιανού η γυναίκα, κουβαλούσε σκάμνες και τρόφιμα. Άρχισε να φέγγει. Προβάλαν τέσσερις μαυροφορεμένες γυναίκες. Η Αντιγόνη Φαρμακίδη-Χαρίτου (1921), χήρα του Κώστα του Μαύρου, η Ελευθερία χήρα Γαβριήλ Γιαννίκου (1922) κόρη του Κλεάνθη Πλάκα, του περιβόητου μπεξή, η Ασημέννη Χριστοφόρου (1923), χήρα του Στάθη Μαραγκού και η Ειρήνη Πλάκα, η κόρη του Καλυβίτη και χήρα του Θεολόγου Πανταράωτα. Μας καλημέρισαν και κάθισαν στο διπλανό τραπέζι. Φάνηκε η Σεβαστία Πάχου (1927), φτάνει και η Ευτέρπη Κασδαγλή (1922), να και η Μαρία Ορσάρη (1930), η γυναίκα του Γιώργου Μπίλλη, στέκονται και οι τρεις όρθιες, η μία δίπλα στην άλλη και περιμένουν το αυτοκίνητο. Ήρτε και ο Κώστας Καρπαθάκης, ο Κουλιανός, φορτωμένος με μια κασέλα εργαλεία. Την απίθωσε κάτω, φεύγει και ξανάρχεται παραφορτωμένος με τρόφιμα. Ξημέρωσε. Αργούσε να φανεί το φορτηγό και ο Βασίλης του Πατρίκη ανησυχεί που περνά η ώρα, και λέει: -Από τη ν-νυχτα ν-του Θεού σηκώθημε και θα φτάσoμε μ-μεσημέρι στο Σταυρό. Επιτέλους ήρτε ο Δημήτρης Χαζηνικόλας, του Βασίλη ο δευτερογιός, με το φορτηγάκι του.

Δύο αλβανοί εργάτες, που ξώκυλαν προς τα κάτω, έπιασαν δουλειά στο Σταυρό, ο Φώτης (1958) και ο Ανδρέας (1970). Μόλις έφτασε το φορτηγάκι του Δημήτρη, άρπαξαν τις σκάμνες τις έβαλαν δεξιά κι αριστερά, φόρτωσαν και τα τρόφιμα στην καρότσα του αυτοκινήτου. Ανέβηκαν και κάθισαν οι επτά γυναίκες με τις πρόχειρες αποσκευές τους, ο Κώστας Ορσάρης, ο Μιαούλης, κι εγώ. Οι δύο αλβανοί ανέβηκαν τελευταίοι κι έκλεισαν την πόρτα της καρότσας. Ο Βασίλης Πατρίκης κι ο Κουλιανός κάθισαν μπροστά με τον οδηγό. Ξεκινήσαμε. Έκανε κρύο και φυσούσε αέρας. Όταν περνούσαμε τη στροφή στα «Λιμενάκια» κάναμε μιά στάση και φορτώσαμε τσιμέντα και σίδερα από την αποθήκη του Νίκου Περδικάρη.

Φτάνομε στους Πάλους κι ανηφορίζουμε για τον Εμπορειό. Στρίβουμε δεξιά και κατηφορίζουμε για το Λακκί.

Το Ηφαίστειο μυρίζει. Δεν έχει φωτιστεί ακόμα η κοιλάδα του Λακκιού. Κατεβήκαμε αργά, ο δρόμος είναι στενός, έχει επικίνδυνες στροφές. Κατεβήκαμε στη «Γωνιά». Προσπερνάμε το «Χριστό», το μικρό εκκλησάκι της Καλής του Πληθίδη. Το αυτοκίνητο σταματά για να κατεβεί κάτω ο Κώστας του Ορσάρη και να περιμαζέψει τα κατσίκια του, που 'ναι αμολυτά και να τα ποτίσει. Διασχίζουμε όλους τους «κάμπους του Λακκιού», προχωρούμε προς το Ηφαίστειο, περνάμε δίπλα-δίπλα από το «Μεγάλο Αλώνι» και τώρα ανηφορίζουμε για το Μοναστήρι του Σταυρού. Ο δρόμος είναι χαλασμένος. Λακούβες και πέτρες. Επιτέλους φτάνομε. Το αυτοκίνητο σταματά. Κατεβαίνει πρώτος ο Φώτης, αλβανός εργάτης, πήδησε θέλω να 'πω, και ξεκλειδώνει γρήγορα-γρήγορα

μα μεγάλη σιδερένια καγκελόπορτα κι ανοίγεται διάπλατα η πελώρια είσοδος της αυλής του Μοναστηριού, και μπαίνει μέσα το αυτοκίνητο.

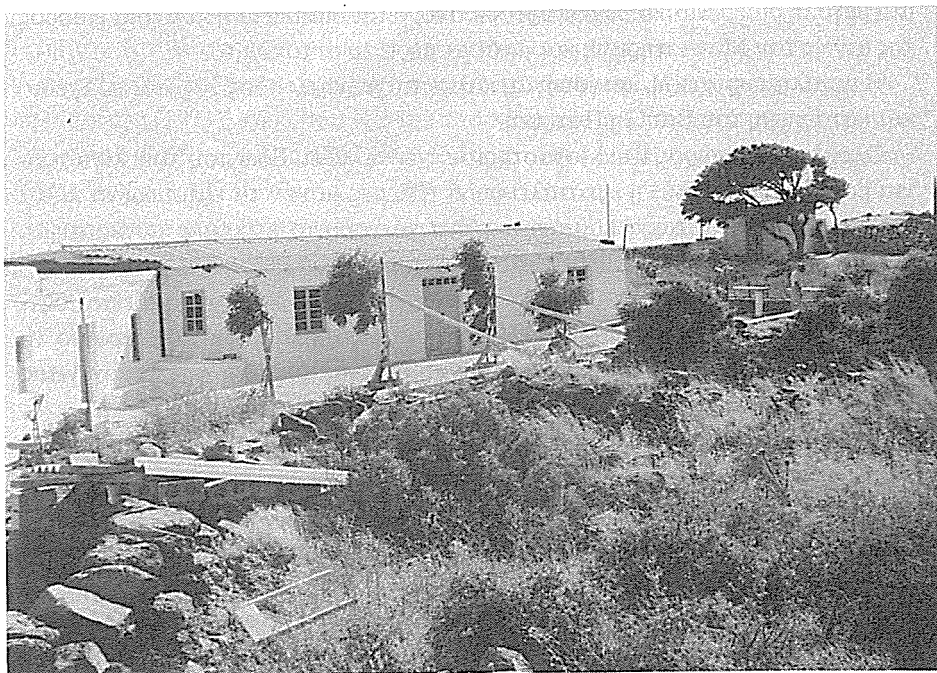
Η μεγάλη, ευρύχωρη, καινούργια, καλοφτιαγμένη είσοδος ξαφνιάζει. Σχέδιο και κατασκευή του Βασίλη Πατρίκη.

Ολόκληρος ο χώρος του Μοναστηριού έχει αλλάξει. Εδώ που πριν λίγα χρόνια βασίλευε η ερημιά, η εγκατάλειψη κι έβλεπες μόνον τα ερειπωμένα κελιά και τα χαλάσματα, τώρα καμαρώνεις ένα καινούργιο κτηριακό συγκρότημα, που σου επιβάλλεται και νιώθεις αισιοδοξία και χαρά.

Το Ναύδριο του Σταυρού και το καινούργιο, μικρό καμπαναριό είναι σφιχτοδεμένα με το πρώτο, παλιό κελί, σαν κάτασπρη λαμπηδόνα με φόντο το Ηφαίστειο. Μου 'παν πως το καμπαναριό είναι δαπάνη της οικογένειας Κων/τίου Χατζηνικόλα.

Τα παλιά κελιά, η τραπεζαρία, η κουζίνα, επισκευάστηκαν, καθαρίστηκαν, ασπρίστηκαν, νοικοκυρεύτηκαν. Η μεγάλη, καινούργιοχτιστη σάλα, η αίθουσα υποδοχής, εντυπωσιάζει.

Το Μοναστήρι του Σταυρού κι όλες οι κτηριακές εγκαταστάσεις που βρίσκονται μέσα στον περίβολο του ερειπωμένου, ιπποτικού κάστρου, που πρέπει να 'χει υπόστρωμα πελασγικό, έχουν αλλάξει μορφή, σ' αυτήν τη μαγευτική κορυφή του λόφου. Τα παλιά ξαναζωντάνεψαν και τα νέα έργα έδωσαν δυνατή πνοή στο ξεχασμένο Μοναστήρι.

Η νέα, μεγάλη «Αίθουσα Αγάπης» (7.00 x 14.00 μ.), υποδοχής και συνεστιάσεων. Αριστερά ενώνεται με τον παλιό ξενώνα και στη γωνιά της ένωσης τους διακρίνεται η μεγάλη βιστέρνα του Σταυρού.

8 Σεπτεμβρίου 1992, ημέρα Τρίτη

Όλη τη νύχτα μπουκάριζε ο βορινός αέρας από τα διάκενα που άφηναν οι μεγάλες πέτρες του μεσαίου κελιού. Η ξερή λάσπη από την πολυκαιρία είχε γίνει ψιλοκοσκινισμένη σκόνη κι έπεφτε στο πρόσωπο και το κεφάλι μου. Το κρεβάτι μου γέμιζε χώματα, ο αέρας σφύριζε δαιμονισμένος από τις αραμάδες και δεν μπόρεσα να κοιμηθώ. Την αυγή φαίνεται με πήρε ο ύπνος κι όταν ξύπνησα ήταν η ώρα οκτώ το πρωί. Αμέσως πήγα και τ'ο'πα στο μάστορη Βασίλη Πατρίκη. Κατά το μεσημέρι έρχεται με το μυστήρι στο χέρι. Ο Ανδρέας, ο εργάτης Αλβανός, κυλούσε ένα καρότσι λάσπη και ο Βασίλης άρχισε αμέσως να μπουκχαδιάζει τους παλιούς τοίχους του κελιού. Τρία καρότσια λάσπη έφαε ο βορειοδυτικός τοίχος για να κλείσουν οι τρύπες.

Κάθομαι σ' ένα μακρόστενο τραπέζι, μέσα στην καινούρια, μεγάλη αίθουσα και γράφω αυτές τις γραμμές. Ακούω ρυθμικό θόρυβο που βγαίνει από τη γεννήτρια που βρίσκεται στο μικρό ηλεκτρομηχανοστάσιο. Υπάρχουν δύο γεννήτριες. Η μία δουλεύει κι η άλλη ξεκουράζεται. Σήμερα φυσά δυνατός αέρας. Ο θόρυβος της γεννήτριας ανακατεύεται με το χαρακτηριστικό ήχο της

σιγάτσας του Κουλιανού. Ο Κώστας Καρπαθάκης (1924), που ασχολείται με τη μαραγκοσύνη, κόβει τα φρούσα για τα ράφια της κουζίνας. Πρόκειται για την παλιά κουζίνα του Μοναστηριού, που την μεγάλωσαν κατά δύο μέτρα κι άλλαξε όψη. Ο Βασίλης Πατρίκης (1922), που έχει το επάνω χέρι της χτιστοσύνης, σοβατίζει το παλιό παράθυρο της κουζίνας, που βλέπει δυτικά προς το Άργος.

Πριν λίγη ώρα του παράδωσε ο Κουλιανός την κάσα του παράθυρου και καθώς την μπουκαριάζει, ακούεται ο οξύς ήχος του μαλά. Δίπλα στο Βασίλη βρίσκεται ο Φώτης ο Αλβανός, και κάμνει τη λάσπη. Μόλις εξυπηρετήσει το μασρο-Βασίλη, πιάνει το καλέμι και προσπαθεί να χαλάσει το παλιό σκαλί στην είσοδο της πόρτας. Θα το «καλουπλώσει» ο Κουλιανός και θα το «χύσει» ο Βασίλης. Ο άλλος ο Αλβανός, ο Ανδρέας, γεμίζει τις βαρέλες νερό. Το υδραυλικό σύστημα, και η αντλία που φέρνει το νερό στο δώμα της κουζίνας και γεμίζουν οι βαρέλες, έχει πάθει κάποια βλάβη. Από ώρα σε ώρα θα φανεί ο Βασίλης Πάχος (1946), να διορθώσει τις βλάβες.

Αυτή τη στιγμή ακούγονται οι ομιλίες επτά γυναικών, που ασβεστώνουν όλες τις εξωτερικές πεζούλες και συζητούν πολύ φωναχτά. Σ' αυτές προστέθηκε και η Φλουρού του Καβαλιώτη, η γυναίκα του Κώστα Ορσάρη, που από την αυγή τριγυρνούσε όλους τους χώρους έξω από το Μοναστήρι.

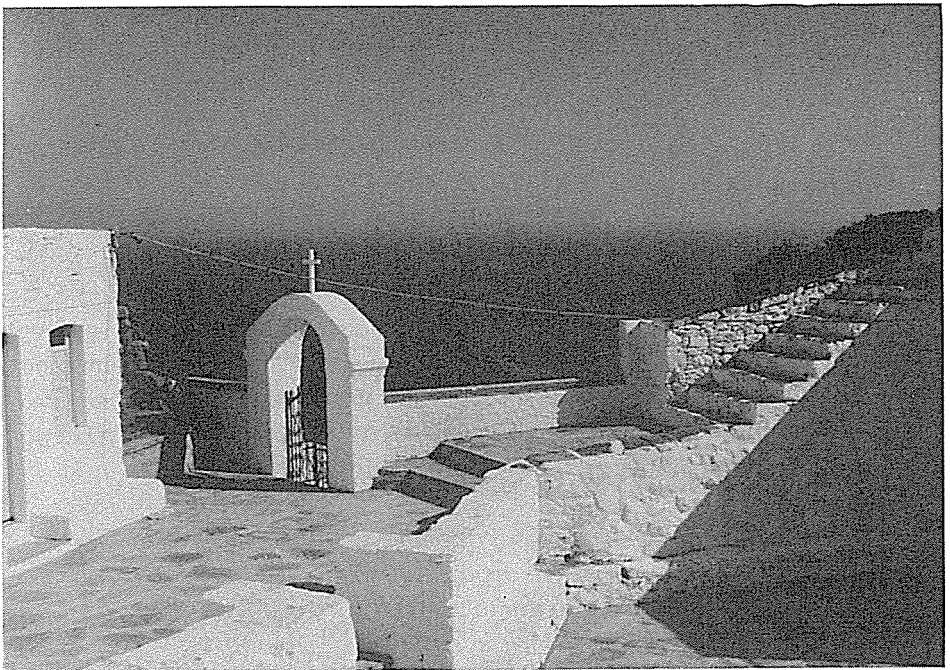
Είναι έντεκα η ώρα το πρωί και καθώς έγγραφα, έρχονται οι δύο εργάτες Αλβανοί, ο Φώτης και ο Ανδρέας να ψήσουν καφέ και να κολατίσουν μέσα στην αίθουσα τη μεγάλη. Με πλησιάζουν και μου δίνουν ένα τσαλακωμένο χαρτί, που μου το 'στειλαν οι επτά γυναίκες Νισυριές με την παραγγελία να καθαρογράψω ό,τι λέει επάνω. Το 'κανα ευχαριστως. Να τι έγγραφε:

- Πολλά συχ-χαρητήρια σε όλους τω(ν) ν-αξίζου(ν)
έρχονται αθρόωποι στο Σταυρό και (δ)ε ν-το ν-εγνωρίζου(ν).
- Το Μοναστήρι το παλιό που 'τα(ν) λ-λησμονημένο
τώρ' αξιολογήθηκε κι εί(ν) ν-εξωραϊσμένο.
- Όποιος πααίν-νει στο Σταυρό τα έργα σας κοιτάζει
πως ήτο γ-και πως έγινε, στέκει και τα θαυμάζει.

Οι γυναίκες μαγειρέψαν σήμερα φασόλια ξερά, έκαναν και δυο-τρεις τηγανιές πατάτες. Καθίσαμε όλοι μας, οι γυναίκες που δε νήστευαν το λάδι, οι δύο Αλβανοί, οι δύο Βασίληδες και ο Κουλιανός και φάγαμε μέσα στη μεγάλη σάλα. Στο τέλος τους διάβασα το τραουδάκι που μου 'στειλαν και σκάσαν όλοι τους στα γέλια, από τη χαρά τους.

Όταν οι τεχνίτες δε χρειάζονται το ρεύμα, σταματά η γεννήτρια. Μόλις έδυσε ο ήλιος, κτύπησα την καμπάνα. Οι γυναίκες άναψαν τα καντήλια και τα

κεράκια τους και φωταγωγήθηκε το Ναύδριο του Σταυρού. Δεν υπήρχε Ιερέας για να κάνει Εσπερινό. Με παρακάλεσαν οι γυναίκες να τους πω κάτι για τη σημερινή Γιορτή που είναι το «Γενέθλιον της Θεοτόκου». Τους διάβασα και τους ανάλυσα το Απολυτίκιο «Η γέννησίς σου, Θεοτόκε» και το Κοντάκιο «Ἰωακείμ και Ἄννα ονειδισμού ατεκνίας» με απλά λόγια. Και κάνει η Κατερίνα του Λήμνιου (1915): «Ακούω τα, ακούω τα, πρώτη φορά τα κατάλαβα». Ψάλλαμε όλοι μαζί το Απολυτίκιο. Ο καθένας πήρε κι από ένα κεράκι, και μόλις πήγε στο κελί του, το άναψε.

Η νοτιοανατολική, μικρή, νέα είσοδος του Μοναστηριού. Η θάλασσα του Άργους ήρεμη. Δεξιά τα πέτρινα σκαλιά που οδηγούν στην ταράτσα, τα δώματα της καλιάς τραπεζαρίας και της κουζίνας. Τα δύο πλατώματα με τις επάνω και κάτω πέτρινες πεζούλες στην αυλή του Ναού. Οι τοίχοι είναι χτισμένοι από τα απομεινάρια του ερειπωμένου κάστρου.

9 Σεπτεμβρίου 1992, ημέρα Τετάρτη

Σήμερα ξύπνησα πολύ πρωί. Δεν είχε βγει ακόμη ο ήλιος. Από τη νοτιοανατολική, μικρή και καινούργια είσοδο βγήκα και κατηφόρισα στα γύρω χέρσα χωράφια. Η θάλασσα του Άργους είναι ήρεμη. Ο καθαρός αέρας και οι εναλλασσόμενες εικόνες της μαγευτικής φύσης με την απίστευτη ποικιλία τους κά-

νουν το μυαλό μου να λαμποκοπά. Νιώθω το σώμα μου και την ψυχή μου σε μιιά κατάσταση εναέρια και προχωρώ στην πρωϊνή περιδιάβαση του λόφου. Κοιτάζω το φυσικό περιφραγμα του Μοναστηριού ολόγυρα κι από την έξω μεριά. Έτσι καθώς βρισκομαι υψωμένος στον αέρα, μπορώ εύκολα να φανταστώ το ερειπωμένο κάστρο του Σταυρού, το βάζω στη θέση του και το ανορθώνω με τη σκέψη μου. Προχωρώ από νοτιοανατολικά προς βορειοδυτικά. Σταματώ πάνω από τα «Παλίσια» και καρφώνω τη ματιά μου και τη σκέψη μου στο βουνό «Θεοτόκος». Σκέφτομαι τον ενοικιαστή και διοικητή της Νισύρου (1452-1454) τον Ιππότη Λουδοβίκο de Sarra να φιλονικιά με τον παπα-Μιχάλη της περιοχής Αβίας (άγνωστο τοπωνύμιο) και καπετάνιο του Άργους. Εκεί κοντά βρίσκεται κι άλλος παπα-Μιχάλης του Κωνσταντά, που κι αυτός υπερασπίζεται τα δίκαια των κατοίκων του Άργους. Κι οι δύο μαζί μάχονται για το «κτητορικό δίκαιο» των συμπατριωτών τους και υποστηρίζουν πως η περιουσία του Μοναστηριού ή της Εκκλησίας «Θεοτόκου της Λαβαδιώτισσας» θα πρέπει ν' αποδοθεί στην κοινότητα του Άργους. Σκέφτηκα την Καλή του Πάγκαλου που κάποτε ο διοικητής της Νισύρου της είχε εκχωρήσει τη «Λαβαδιώτισσα». Η εκκλησία ή το Μοναστήρι αυτό βρισκόταν κοντά στο κάστρο του Άργους και σίγουρα έξω απ' αυτό, κι άλλα Ναΰδρια πολλά γύρω από το κάστρο, όπως στην περιοχή του Ραμού της Αγίας Κυριακής, του Αγίου Νικολάου και της Θεοτόκου στο ομώνυμο βουνό.

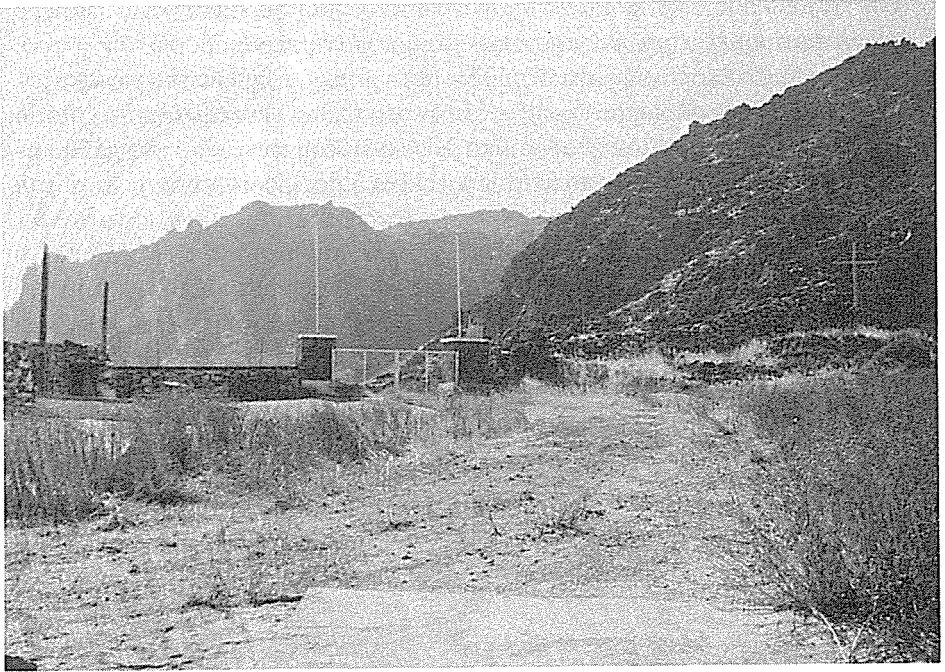
Η ματιά μου και η σκέψη μου δε λένουν να ξεκολλήσουν από το απέναντί μου βουνό «Θεοτόκος» και τον κάμπο κάτω του Ραμού. Φαντάζομαι μια έκρηξη του Ηφαιστείου που θα 'χε περιλούσει με την πυρωμένη εκροή της λάβας του το βουνό «Θεοτόκος», γι αυτό και η επωνυμία «Λαβαδιώτισσα», κι αφού πάγωσε η λάβα -στίψη την ονομάζουν στη Νίσυρο-, καταστάλαξε στον κάμπο του Ραμού.

Προχωρώ δυτικά και κατεβαίνω αργά-αργά στα χαμηλά του λόφου. Φτάνω στο στενό πέρασμα, το «Πορτί» που χωρίζει το βουνό «Θεοτόκος» με το λόφο του Σταυρού.

Υποψιάζομαι πως σ' αυτό το σημείο πρέπει να 'ταν η Πύλη του κάστρου. Μπαίνω στον αγροτικό δρόμο του Άργους και στρίβω αριστερά για το ξεχασμένο εκκλησάκι του «Αρχιστράτηγου». Άναψα το καντηλάκι του.

Νιώθω γλυκιά κούραση. Η περιδιάβαση του λόφου δεν είναι και τόσο εύκολη. Ανεβαίνω και φτάνω στη μεγάλη, καινούργια είσοδο του Μοναστηριού. Ανοίγω την καγκελωτή σιδηρόπορτα και μπαίνω. Είναι πια μεσημέρι.

Πόσο γρήγορα γρήγορα πέρασε η ώρα. Έφαγα κάτι πρόχειρο και πήγα στο κελί μου να ξεκουραστώ. Ξάπλωσα στο κρεβάτι μου και προσπαθούσα να συμμαζέψω τ' αχνάρια της σημερινής μου περιδιάβασης. Σκέφτηκα πως σήμερα δεν είδα κανέναν άνθρωπο. Όμως ευχαριστήθηκα που 'γινα, με την ησυχία μου και για πρώτη φορά, ιχνηυτής του λόφου. Και με πήρε ο ύπνος.

Η νέα, μεγάλη (4.00 πλάτος) δυτική είσοδος του μοναστηριακού περιβόλου, με το μεγάλο πλάτωμα. Δεξιά τοιχοδομές από τα απομεινάριά του κάστρου. Πίσω τους υψώνεται το βουνό «Θεοτόκος» στο βάθος το βουνό «Καραβιώτης». Από το δεξιό άκρο ξεκινούν τα παλιά, ημιερειπωμένα αφιδωτά κατασκευάσματα, σπηλιάδια, μάντρες κλπ.

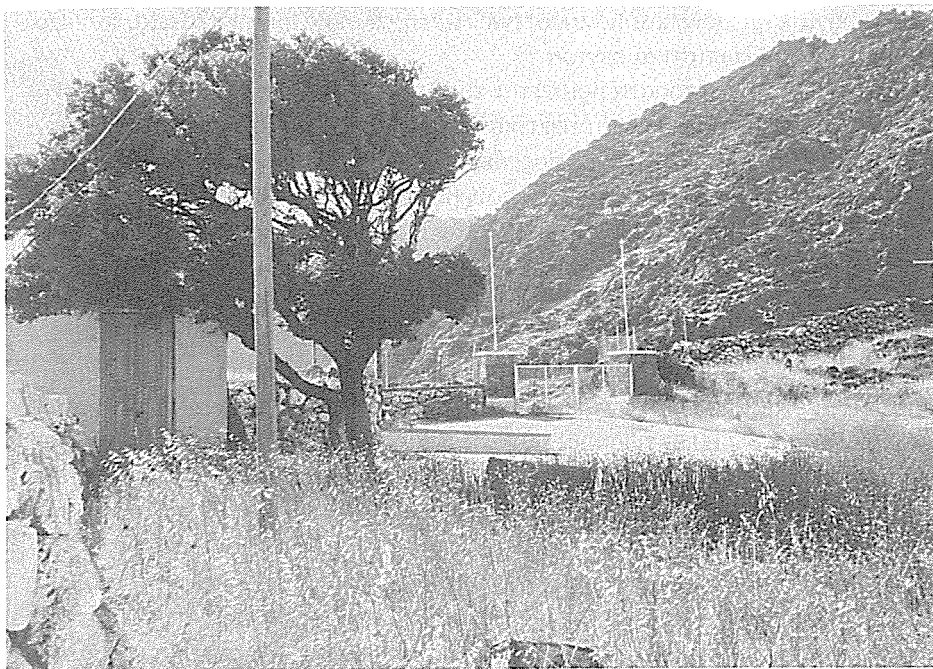
10 Σεπτεμβρίου 1992, ημέρα Πέμπτη

Σήμερα σκέφτηκα να ερευνήσω, πάλι με τη ησυχία μου, τον εσωτερικό χώρο του κάστρου του Σταυρού. Στον ίδιο αυτό χώρο διατηρούνται τα λείψανα δύο χριστιανικών ναών κι επάνω σ' αυτά είναι χτισμένο το εκκλησάκι του Σταυρού.

Μέσα στον περίβολο του κάστρου βρίσκονται όλες οι παλιές και νέες κτηριακές εγκαταστάσεις του Μοναστηριού.

Βγαίνω από το κελί μου και πέφτω πάνω σε πέντε γυναίκες, που δεν έπαψαν από την αυγή να συζητούν με δυνατές φωνές και μου στέρησαν τον προωινό, γλυκό ύπνο.

Πηγαиноέρχονται μέσα στον περίβολο σαν τις καματερές μέλισσες και σιγουρίζουν. Κάνουν διάφορες εργασίες καθαρισμού, τακτοποίησης και ευπρεπισμού στο Ναύδριο, στα κελιά, στην τραπεζαρία, στην κουζίνα. Είναι η Κατερίνα (1915) του Ηλία Κατσιματίδη και της Άννας του Πλήθου, η μετέπειτα γυναίκα του Αντρίκου Λήμνιου, η Ειρήνη Μηλά του Νικόλα (1910), η Αγγέλικα Κοντοβερού του Μιλτιάδη (1916), η Καλλιόπη του Κόλλυβα Λυκοπάντη Επι-

Η μεγάλη είσοδος του Μοναστηριού, δεξιά τοιχοδομές, και το βοννό «Θεοτόκος». Αριστερά ο μεγάλος, γέρικος πρίνος μπροστά στο ηλεκτρομηχανοστάσιο.

τρόπου (1925) και το φάντασμα του Σταυρού η Φλουρού Καβαλλιώτη, η γυναίκα του Κώστα Ορσάρη (1927) που πέρασε τη ζωή της μέσα κι έξω από το κάστρο του Σταυρού, με τις αγροτικές και ποιμενικές της ασχολίες.

Από το κελί μου προχωρώ δυτικά προς τη μεγάλη είσοδο του Μοναστηριακού αυλόγυρου. Παντού συναντάς σκόρπιο οικοδομικό υλικό και απομεινάρια του κάστρου.

Δύο πετρόχτιστες κολώνες 1.00 x 1.00 μ. σχηματίζουν την είσοδο που έχει άνοιγμα 4.00 μ. και ανοιγοκλείνει με δύο αντίστοιχες καγκλωτές σιδερόπορτες. Μπαίνουμε στον αυλόγυρο. Είναι στρωμένος από μεγάλες, ακανόνιστες σιδερόπετρες με δύο επιδιορθωμένες βιστέρνες, με τον καθαρισμένο αυλότοπό τους, για να γεμίζουν νερό με τις πρώτες βροχές του Φθινοπώρου. Δεξιά βρίσκονται μεταγενέστερα αφιδωτά κατασκευάσματα, πάντα μέσα στο εσωτερικό του κάστρου, που χρησίμευαν για κατοικίες των ζώων, σπηλάδια, μάντρες, αχερώνες, κρεφτές (κρούπτες), τυροκόμια. Αριστερά στον αυλόγυρο υπάρχει ένα μεγάλο πλάτεμα και διαμορφώθηκε κατά τέτοιον τρόπο που χρησιμεύει για τη

στάθμευση είκοσι περίπου αυτοκινήτων. Το πλάτεμα αυτό φτάνει μέχρι την καινούργιοκαμωμένη και μακρόστενη κτιστή, πλακόστρωτη πλατεία, που φυτεύτηκε με καλλωπιστικά δέντρα.

Δεξιά και λίγο μπροστά βρίσκεται το ηλεκτρομηχανοστάσιο, 3,50 x 2,70 μ. με τις δύο γεννήτριες και τα σχετικά σύνεργα του Βασίλη Πάχου. Μπροστά στην πόρτα υψώνεται ένας γέρικος, μεστωμένος πρίνος, που επάνω σ' ένα ρόζο του κρεμάει το σακίδιο του, τον τουρβά τους θα 'λεγαν οι παλιοί Νισύριοι, ο Βασίλης Πατρίκης. Προχωρούμε νότια προς τον καινούργιο μαντρότοιχο και συναντούμε δυο καλοπεριποιημένες, καινούργιες τουαλέτες. Λίγο προς τα μέσα, πάντα Ανατολικά, ορθώνεται μπροστά μας το μεγάλο έργο, που 'γινε στο λόφο του Σταυρού και στη νότια μεριά του, η μεγάλη αίθουσα υποδοχής και διασκεδάσεων με διαστάσεις 7.00 x 14.00 μ. Μετά η αίθουσα στενεύει και σχηματίζεται ένας τριγωνικός χώρος με την ίδια στέγη και χωρίζεται μ' ένα πάσο τιμεντόχτιστο 4.00 μ. χώρισμα που στο επάνω του μέρος έχει μιιά γρανιτένια επιφάνεια και χρησιμεύει για κυλικείο, ένας μπουφές για σερβίρισμα. Πίσω απ' αυτό το ανοιχτό χώρισμα βρίσκεται η κουζίνα της αίθουσας, με τα πιο σύγχρονα μαγειρικά σκεύη.

Συνέχεια της νέας αίθουσας, κολλητά, βρίσκεται το παλιό χοροστάσιο, που σήμερα χρησιμοποιείται για ξενώνας και η παλιά κουζίνα, που στην εξωτερική ένωση της τοιχοποιίας της υπάρχει η μεγάλη βιστέρνα. Μια αντλία τραβάει το νερό και το ανεβάζει στα δώματα και γαμίζον δυο-τρεις μεγάλες βαρέλες, - έκαναν και χυτές από τσιμέντο - και απ' εκεί διοχετεύεται σε πολλούς χώρους. Ένα τέλειο, μικρό υδραγωγείο.

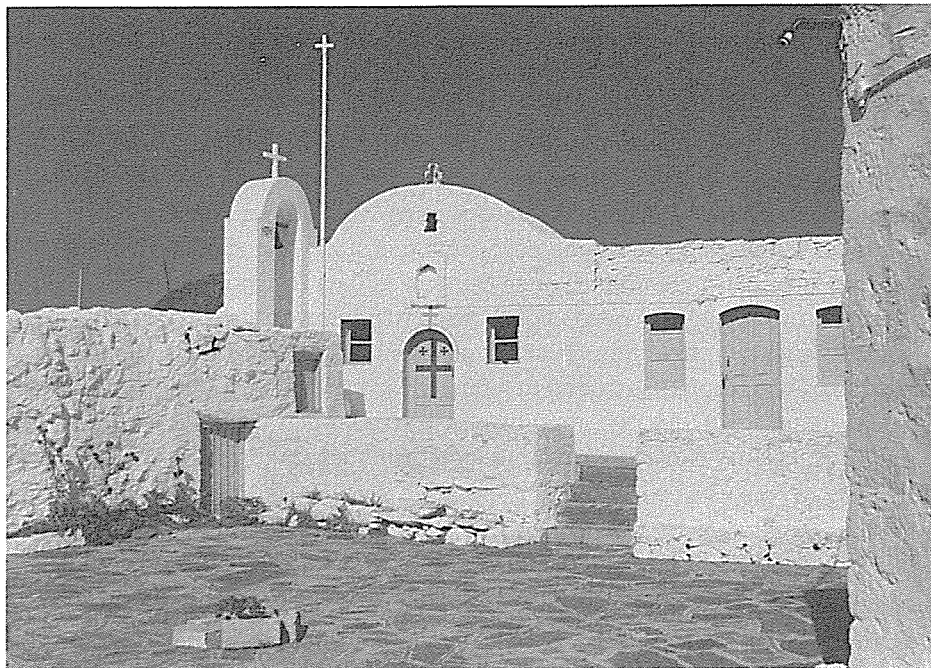
Δίπλα στην κουζίνα, πάντα προς την Ανατολή, βρίσκεται η παλιά τραπεζαρία, που ανακαινίστηκε το 1959, όταν στην Επιτροπή συμμετείχε ο δραστήριος, συγχωρεμένος Μιχάλης Γιαννάκης-Μάρτιν (1918-1975).

Αριστερά και βορειοανατολικά βρίσκονται τα τρία παλιά, παραδοσιακά κελιά, επιδιορθωμένα, με τρεις πέτρινες καμάρες το καθένα και διατηρείται άθικτη η καμαροσκέπαστη, πέτρινη στέγη τους και η γραφικότητά τους. Έχουν συνεχή δόμηση και προχωρούν ανατολικά κι ενώνονται με τη βάση του καμπαναριού κι αυτό συνέχεια ενώνεται με το Ναΰδριο του Σταυρού. Από το προαύλιο των κελιών ανεβαίνεις τρία λιθόκτιστα σκαλιά και βρίσκεσαι μπροστά στο καμαροσκέπαστο Εκκλησάκι, που χτίστηκε κατά το 13ο-14ο αιώνα. Επάνω του και δεξιά του ακουμπάει το κελί του Γιάνναρου. Το παλιό, μικρό προαύλιο του Ναού έχει γύρω-γύρω πετρόχτιστες πεζούλες και διακρίνονται καθαρά οι πέτρες από το κάστρο του Σταυρού, που χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό. Από τις ίδιες πέτρες είναι χτισμένος και ο ανυψωτικός τοίχος, που χωρίζει το προαύλιο του Ναού από το χαμηλότερα ευρισκόμενο προαύλιο των τριών κελιών. Από το προαύλιο του Ναού, δεξιά, νότια, δημιουργήθηκε μια όμορφη

νέα είσοδος, που τα σκαλιά της καταλήγουν στον καινούργιο αγροτικό δρόμο, που οδηγεί στο Ηφαίστειο. Αυτή είναι η Νότια Είσοδος του Μοναστηριού.

Διαστάσεις του Ναού.

Το Ναΰδριο του Σταυρού βρίσκεται στο ανατολικότερο μέρος του λόφου. Οι πλάγιοι τοίχοι του έχουν πάχος 0,55 μ. Από την είσοδό του, που έχει πλάτος 1,80 μ. μέχρι το Ιερό Βήμα υπάρχουν δυο πέτρινες καμάρες μήκους 5,70 μ. και πλάτους 3,20 μ. Από την είσοδο μέχρι την πρώτη καμάρα έχει πλάτος 3,50 μ. και από την πρώτη καμάρα μέχρι τη δεύτερη 3,20 μ. Το Ιερό Βήμα ήταν μεγαλύτερο και για να μεγαλώσει ο κυρίως Ναός το μάκρυναν κατά 1,15 μ. Από την ωραία Πύλη μέχρι πίσω που τελειώνει σε ημικύκλιο θόλο έχει 4.00 μ. περίπου. Το πλάτος του Ιερού Βήματος είναι 4.00 μ. Στην πρόσοψη του Ναΰδριου, δεξιά και αριστερά υπάρχουν δύο παράθυρα. Αριστερό 0,72 x 0,53 μ. και δεξιό 1,70 x 0,53. Αυτή ήταν η σημερινή περιδιάβαση στον εσωτερικό χώρο του κάστρου.

Το υπ' αριθ. 1 παραδοσιακό κελί, το καμπαναριό και στη βάση του η αποθήκη, το Ναῦδριο και δίπλα του το «κελί του Γιάνναρου». Με τέσσερα πέτρινα σκαλοπάτια ανεβαίνεις από το πλάτωμα των κελιών στην αυλή του Ναού, με τις πέτρινες πεζούλες. Όλα μέσα στον περίβολο του κάστρου χτισμένα με πέτρες που χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό από τα απομεινάρια του Φρουρίου.

11 Σεπτεμβρίου 1992, Ημέρα Παρασκευή.

Ξύπνησα και βγήκα στο πλακόστρωτο της αυλής των κελιών. Είδα τη θάλασσα του Άργους θαμπή, μισοδιάφανη. Σήκωσα τα μάτια μου ψηλά και σκόταψαν σ' έναν ουρανό σκοτεινό. Ήταν οχτώ η ώρα το πρωϊ και δεν είχε φανεί ο ήλιος. Ο λόφος του Σταυρού φαινόταν θολοσκεπάστος. Δεν ακουγόταν φωνή. Στο κελί 4 βρισκόταν μόνο της η Κατερίνα του Λήμνιου, η πιό μεγάλη της παρέας (1915) και μου φάνηκε πως έπαιζε το ρόλο του θαλαμοφύλακα. Οι πιό νέες γυναίκες έλειπαν. Είχαν βγει από το Μοναστήρι και πήγαν στις γύρω πλαγιές του λόφου να μαζέψουν αρέψημα, θρίμπη, ρίγανη, αλισφακιά.

Χτες πληροφορήθηκα πως θ' ανέβαιναν σήμερα στο Σταυρό νέοι προσκυνητές κι επισκέπτες κι ήθελα να τους καλωσορίσω.

Η σημερινή θολούρα της φύσης κι η παράξενη μαυράδα των βράχων γέννησαν στο μυαλό μου την ευγενική διαύγεια κι ήθελα να παίξω το ρόλο του θυρωρού. Πήγα κι έκοβα βόλτες πίσω από την κλειστή σιδηροκαγκελόπορτα σα

να ἔμωνα μισθωτός φύλακας του κάστρου ή υποτακτικός μοναχός του Μοναστηριού.

Μόλις άκουσα το θόρυβο της μηχανής και πριν ν' αρχίσει το αυτοκίνητο ν' ανεβαίνει τη μικρή ανηφόρα της Εισόδου, έτρεξα γρήγορα-γρήγορα κι άνοιξα διάπλατα και τα δυό φύλλα της μεγάλης πόρτας. Ήθελα να τους κάνω να πιστέψουν πως κάποιος τους περιέμενε. Το αυτοκίνητο πέρασε την είσοδο χωρίς να σταματήσει και μπήκε στο μεγάλο πλάτωμα. Τους καλωσόριζα, ενώ συγχρόνως άνοιγα την πόρτα του μικρού φορτηγού για να κατεβούν. Και κατέβηκαν κι έκαμναν το σταυρό τους με γελαστό πρόσωπο. Ήταν η Μαρία Καφετζηδάκη (1932), η γυναίκα του Νίκου Σακελλαρίδη, η Μαρία Παριανού (1930) η χήρα του Κων/τίνου Πατρίκη, η Αντωνία Φαρμακίδη (1926) γυναίκα του Μιχάλη Μαστορίδη, αδελφή της Αντιγόνης του Χαρίτου και ο δάσκαλος Μάνος Σακελλαρίδης (1932). Οι γυναίκες που πήγαν να μαζέψουν αφέψημα γύρισαν από την πρωινή τους βόλτα και μόλις είδαν τις νεοφερμένες συμπατριώτισσές τους άρχισαν να χτυπούν την καμπάνα του Σταυρού.

Αποτραβήχτηκα στην πιο βορειοδυτική γωνιά του περιβόλου, που ἔναι φυσικός φράκτης του μοναστηριού από πρίνους σφηνωμένους ανάμεσα στις μεγάλες πέτρες και ρούτσουνα. Είδα το πλάτωμα του λόφου σαν πελώρια, ανανεωτική, θεατρική σκηνή κι έπεσα σε ρέμβη, όπως ένας μοναστής που ζει αναπαραγωγικά τις κωμωδίες και τα δράματα που παίχτηκαν σ' αυτό το λόφο. Εδώ πάνω, σ' αυτό το ύψωμα που πλαταίνει, πηγαινοέρχονται οι κυκλοφόρες παρουσίες των γεωργών και των τσοπάνηδων αόρατες και αέρινες, που ανεβοκατεβαίνουν από το Άργος και το Λακκί.

Εδώ γυροφέρνουν οι αόρατες μορφές των ανθρώπων, που περνούσαν το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους επάνω στο Μεγάλο και Μικρό Βουνό της «Θεοτόκου» και της «Τραπεζίνας». Μέχρις εδώ πάνω φτάνουν τ' ακούσματα των κουδουνιών και τα σφυρίγματα των βοσκών, που σαλαγούν τα κοπάδια τους στην απέναντι «Πλαγιά του Ρουχά» και «τ' Αϊ-Νικόλα». Τα αργιοκάτσικα βόσκουν μόνα τους παραπάνω στα «Βοτσάκια του Λουλουδιού».

Κι οι μορφές των ψαράδων ζωντανεύουν. Ανεβαίνουν από τη θάλασσα της «Αγία-Ειρήνης» και του «Λευκού» και δωρίζουν τα ψάρια στους προσκυνητές του Εσπερινού και στις γυναίκες εκείνες που ἔκαμαν το ἔνιάμερο. Βλέπω και κάτι κουρσάρους Τουρκοκορητικούς ν' αρπάζουν τις όμορφες κόρες, που χόρευαν σε κάποιο πανηγύρι του Σταυρού και να τις σέρνουν στο καΐκι τους κάτω στην Αγία-Ειρήνη». Αυτόν το δρόμο πορεύονταν οι παλιοί Νισύριοι κι έτρεχαν να ξαποστάσουν την παραμονή του Σταυρού στον αυλόγυρο της Εκκλησιάς. Αυτά διαδραματιζόνταν τότε που οι καιροί ήσαν «ειρηνικοί». Οι άνθρωποι πίστευαν στο Θεό και την παράδοση. Αφουγκράζονταν την «ευκρασίαν των αέρων» κι απολάμβαναν «των καρπών της γης».

Το παλιό χοροστάσιο, τραπεζαρία, με τα δύο παράθυρα, που σήμερα χρησιμοποιείται ως ξενώνας, η παλιά κουζίνα με το ένα παράθυρο, όλα επιδιορθωμένα, η λιθόχτιστη πεζούλα και ο διάδρομος προς το Ναυδριο του Σταυρού.

12 Σεπτεμβρίου 1992, Ημέρα Σάββατο.

Σήμερα ξύπνησα και νιώθω το σώμα μου ελαφρό, τη σκέψη μου καθαρή και την ψυχή μου ήρεμη. Η θάλασσα του Άργους από την Τήλο μέχρι ανοιχτά το «Λευκό» είναι φουρτουνιασμένη. Ένα καΐκι «από σουφράνου» αγκυροβόλησε στον απότομο, μικρό κόλπο, όσο μπορούσε πιο κοντά στην ξηρά και μοιάζει σαν κρυμμένο από τη φοβέρα του αέρα στο μυχό του κολπίσκου.

Μόλις διακρίνεται μέσα στην πρωινή ομίχλη. Αρχίζει να φέγγει. Υπάρχει πολύ φως, χωρίς να 'χει βγει ο ήλιος. Ένας φωτισμός παρθένος, ήσυχος, καθαρός. Το φεγγάρι σα να ξενύχτησε και σταμάτησε ακίνητο επάνω από την «Παχειά» κι ακριβώς πίσω από τον κόλπο του «Λευκού», σα να 'χασε τη δύναμή του. Οι πρώτες ανταύγειες του ήλιου νίκησαν την ετερόφωτη λάψη του φεγγαριού, που αιωρείται τώρα στη Δύση σαν κατάσπρη άχνη έτοιμη να σκορπίσει.

Ένας καθαρός, ολοστρόγγυλος, ολοκόκκινος, ηλιόφωτος κύκλος από την Ανατολή καλημερίζει τις πρώτες γυναίκες, που ξύπνησαν και βγαίνουν από το κελί 4.

Προχώρησα προς το ξέφωτο πλάτεμα της κεντρικής, δυτικής, μεγάλης εισόδου και καλημέρισα τους πρώτους, σημερινούς επισκέπτες που 'ρταν στο Σταυρό να προσκυνήσουν. Ο καθένας είχε το δικό του πρόγραμμα και το δικό του σκοπό. Ήταν ο Μιχάλης Μισός, αναπληρωματικό μέλος της Εκκλησιαστικής Επιτροπής του Σταυρού. Δούλεψε μέχρι το μεσημέρι κι έφυγε.

Ο Κώστας Καμπανής και ο Κλεάνθης Κετσές προσκύνησαν, άναψαν το κεράκι τους, έκαναν τη δική τους περιδιάβαση κι έφυγαν.

Κάτω από την παχιά σκιά του πρίνου, μπροστά στο ηλεκτρομηχανοστάσιο κολατούσαμε κάτι πρόχειρο φαγητό. Ο Βασίλης Πατρίκης έφυγε μισοφαγωμένος και πήγε γρήγορα-γρήγορα και ξάπλωσε στο κρεβάτι του μεσαίου κελιού. Ο Μάνος Σακελλαρίδης υποψιάστηκε, πως ο θείος του κάτι έχει. Πήγαμε και βρήκαμε το Βασίλη ξαπλωμένο μπρούμυτα και μούγκριζε σαν αγρίμι λαβωμένο. Είχε πάθει παροξυσμό του νεφρού. Προφτάσαμε το Μιχάλη Μισό που 'φευγε για το Μαντράκι να ειδοποιήσει οποιοδήποτε μεταφορικό μέσο συναντήσει στο δρόμο του.

Ευτυχώς ο Μιχάλης βρήκε κάτω στο «Λακκί» το Χαράλαμπο Κορκή, είναι κι αυτός μέλος της Επιτροπής του Σταυρού. Ο Μπάμπης, έτσι τον φωνάζουν, σε πενήντα λεπτά της ώρας βρισκόταν με το φορτηγό του στο Σταυρό. Πήρε το Βασίλη κι έφυγε.

Συζητούσα με το Μάνο το τυχαίο περιστατικό του Βασίλη Πατρίκη. Ήσαν οι γυναίκες και μας είπαν: «Μη φ-φούστε. (Δ)εν -είν' ν-τίποτα. Ο Σταυρός θα τον βοηθήσει κι αύριο θαν' γ-καλά». Και μου δώσαν ένα ποίημα, που το 'καναν όλες μαζί χτες βράδυ μέσα στο κελί τους. Αναφέρεται στους τρεις πρωταγωνιστές των έργων που έγιναν και γίνονται στο Μοναστήρι του Σταυρού. Στο Βασίλη Πατρίκη, στο Βασίλη Πάχο, στον Κώστα Καρπαθάκη-Κουλιανό.

- Από τις έγνοιες της ζωής το 'χαμε ξεχασμένο
το Εκκλησιάκι του Σταυρού το παραπονεμένο.
- Το Μοναστήρι το παλιό ήταν ερειπωμένο
πήγαινε τώρα να το δεις πως το 'χουν καμωμένο.
- Πολλοί το συντηρούσασι «στη φέξη και στη χάση»
τώρα να δεις πως έγινε, κανείς δε θα ξεχάσει.
- Είναι οι δυο Βασίληδες κι ο Κουλιανός αντάμα
το πώς το αναστήσασι, είναι μεγάλο θάμα.
- Κάθε Νισύριος χαίρεται που βλέπει πώς εγίνει,
υγεία, φώτιση, χαρά και χρόνια να τους δίνει.
- Εκάμετε το χρέος σας, γράψατε ιστορία
και των γονιών σας οι ψυχές θα το 'βρουν μακαρία.

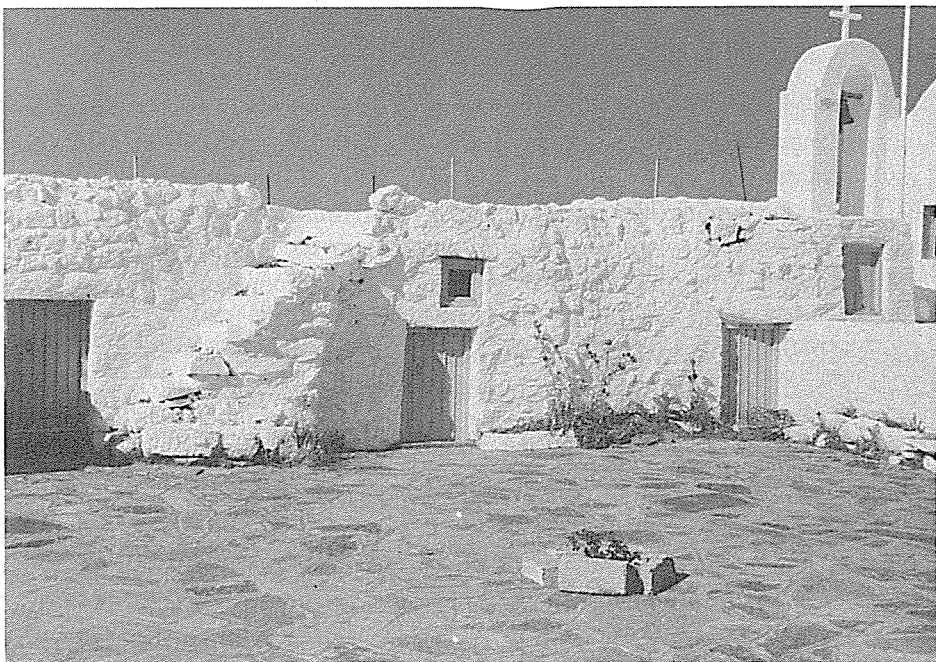
Το απόγευμα έχει προχωρήσει κι ο αέρας άρχισε να κοπάξει. Ο ήλιος κοντεύει σχεδόν να δύσει. Βρίσκεται στα δεξιά και λίγο πίσω από τη βραχονησί-

δα «Παχειά». Του Σταυρού ο λόφος είναι ηλιοστολισμένος. Τα τελευταία σπίνια, στο «Καντούνι» επάνω στο χωριό Νικιά, φαντάζουν ηλιοστάλαχτα. Ένα ηλιοβασίλεμα θεσπέσιο.

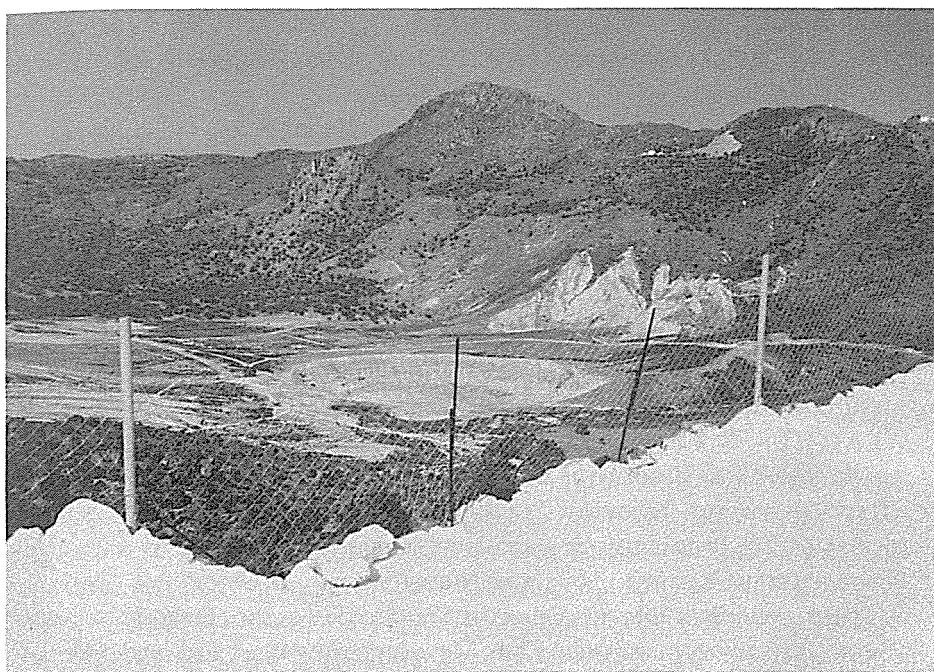
Αυτή την ώρα έφτασαν στο Σταυρό η Ερήνη Καβαλιώτη-Πάχου, η ανεψιά της Άννα Ορσάρη-Πατρίκη με το γιό της Ντίνο. Θα κοιμηθούν στο Μοναστήρι και θα παραμείνουν μέχρι την ημέρα της Γιορτής του «Τιμίου Σταυρού».

Σκοτείνιασε. Οι γυναίκες άναψαν τα κεράκια τους μέσα στο Εκκλησιάκι και στα κελιά τους. Η γεννήτρια σταμάτησε και δε θα 'χουμε ηλεκτρικό φως. Έφτασε ο Νίκος Πατρίκης και ο γιός του Λευτέρη Διακογιάννη. Δεν κάθισαν πολύ. Άναψαν δύο μικρολούξ κι έφυγαν.

Απόψε δε θα κοιμηθώ μόνος μου. Στο μεσαίο, παλιό, παραδοσιακό κελί θα 'χω παρέα το Μάνο Σακελλαρίδη.

Τα τρία παλιά, παραδοσιακά κελιά στη σειρά, επιδιορθωμένα, τα σκαλιά τα πέτρινα που οδηγούν στα δώματα. Τα κελιά είναι συνεχόμενα με τη βάση του καμπαναριού και στη συνέχεια με το Ναΰδιο του Σταυρού. Μπροστά το πλακόστρωτο πλάτωμα, ο περίβολος των κελιών.

Από την ταράτσα των κελιών η θέαση του Ηφαιστείου. Επάνω δεξιά το Μοναστήρι του Αγίου Θεολόγου και ο Αϊ-Λιάς.

13 Σεπτεμβρίου 1992, Ημέρα Κυριακή.

Χτες βράδυ 12.9.92, ημέρα Σάββατο κοιμήθηκα με το Μάνο Σακελλαρίδη στο υπ' αριθ. 2 κελί, στο μεσαίο από τα τρία παλιά κελιά του Μοναστηριού. Φυσούσε δυνατός αέρας. Μετά τις έντεκα το βράδυ μας πήρε το ύπνος. Τη νύχτα σηκώθηκα, θα 'ταν τρεις η ώρα, και μάζεψα καρέκλες, σκάμνες, τενεκέδες, πλαστικά μπουκάλια νερού και αναψυκτικών που τα 'παιρνε ο αέρας, τα κυλούσε από δω και από κει και χτυπούσαν στο πλακόστρωτο και τις πεζούλες κι έβγαζαν θόρυβο δαιμονισμένο. Ευτυχώς που το φεγγάρι ήταν πανσέληνος. Αυτή τη στιγμή είναι πέντε η ώρα πρωινή. Ο αέρας εξακολουθεί να φυσά μανιασμένος. Υπάρχουν ακόμη άστρα στον ουρανό. Ο Μάνος πήγε στην αίθουσα την καινούργια, άναψε τρία κεριά και πήρε την απόφαση, μια και δεν μπορούσε κι αυτός να κοιμηθεί, να δουλέψει. Στο διπλανό κελί, υπ' αριθ. 1 κοιμούνται η Αντωνία Φαρμακίδη, αδελφή της Αντιγόνης, και η Πόπη του Λυκοπάντη. Η Φλουρού, που κοιμήθηκε στο υπ' αριθ. 4 κελί, με την αδελφή της Ειρήνη, την κόρη της Άννα και τον εγγονό της Ντίνο, λείπει από το κελί της. Την πρόσεξα

που γλύστρωσε μες το σκοτάδι, πέρασε την καινούργια Νότια είσοδο και χάθηκε προς τα χωράφια του Άργους. Σηκώθηκε πρωί και πήγε να βρει τις κατσίκες και τα βόδια της, πριν φέξει. Απόψε στο ίδιο υπ' αριθ. 4 κελί κοιμήθηκαν η Μαρία Καφετζηδάκη-Σακελλαρίδη και η Κατερίνα του Αντρίκου Λήμιου.

Όλη τη νύχτα, που μέναμε ξύπνιοι, συζητούσαμε ο Μάνος κι εγώ για την ονομασία που θα 'πρεπε να δώσουμε στη νεόχτιστη, μεγάλη αίθουσα. Αυτή η αίθουσα είναι το πιο χτυπητό, μεγάλο κι εντυπωσιακό έργο (7.00 x 14.00 μ.) που 'γινε στο Σταυρό.

Αυτή τη στιγμή ο Μάνος βρίσκεται στη μεγάλη αίθουσα. Άναψε τρία κεριά και σχεδιάζει τὰ γράμματα, -μετά θα τα χρωματίσει-, στον τοίχο που χωρίζει, επάνω στο μεγάλο δοκάρι, την κυρίως αίθουσα από την κουζίνα, το Κυλικείο. Μετά από συζήτηση, καταλήξαμε και βρήκαμε την ονομασία. «ΑΙΘΟΥΣΑ ΑΓΑΠΗΣ». Θυμηθήκαμε τα τραπέζια της Χριστιανικής Αγάπης, που στα πρώτα χρόνια οι Χριστιανοί συνέτρωναν στον ίδιο χώρο, το ίδιο φαγητό. «Τράπεζα Αγάπης» λέγονταν. Στη σύγχρονή της εκδοχή η «Αίθουσα Αγάπης» συμβολίζει την αγάπη που έδειξαν ολίγοι Νισύριοι, για να κτιστεί αυτή η Αίθουσα και που θα ενώνει όλους τους Νισύριους.

Ο ήλιος ακόμη δε φάνηκε. Όμως τα Νικιά πήραν φωτιά. Θαρρείς πως καίγονται. Από την κορυφογραμμή του Μοναστηριού «Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος» συνεχίζεται προς Νότο η κοκκινάδα, πιάνει τα πρώτα ψηλά σπίτια του χωριού μέχρι τον παλιό ανεμόμυλο.

Ο πρωϊνός ήλιος της Νισύρου είναι Νικιάτικος. Έτσι φαίνεται από το Μοναστήρι του Σταυρού. Φωταγωγήθηκαν κιόλας οι κορυφές του «Διαβάτη», του «Καραβιώτη», της «Θεοτόκου». Κάτω στο Άργος ενώθηκε η θάλασσα της «Αγία-Ειρήνης» με τα ρούτσουνα του «Λευκού». Δυσκολεύομαι να περιγράψω την ποικιλία των χρωμάτων. Θάλασσα, βουνό, Κόλπος, Παχειά, Φανάρι, ουρανός, χρυσώθηκαν σ' ένα σύνολο αδιάσπαστο και χάθηκαν τα όριά τους.

Φάνηκε το φορητό που ανεβαίνει τον ανήφορο προς το Μοναστήρι του Σταυρού με τους πρώτους επισκέπτες. Τρέχω και χτυπώ την καμπάνα, για να καλωσορίσω τους πρώτους πανηγυριώτες. Η Φλουρού τρέχει κι ανοίγει τη μεγάλη, καγκλωτή σιδερόπορτα της Εισόδου. Στερεώνει καλά τα δύο φύλλα της πόρτας, γιατί θα παραμείνει ανοιχτή όλη την ημέρα και τη νύχτα. Το Λακκί αργοξυπνά και θα φωτιστεί μετά από μιά ώρα περίπου.

Το Ηφαίστειο είναι σκεπασμένο με την πρωϊνή καταχνιά, που τρέχει ν' ανεβεί την πλαγιά προς τον Αϊ-Θεολόγο. Έφτασε και το δεύτερο αυτοκίνητο με πολλές γυναίκες. Τρέχουν στην κουζίνα. Οι άντρες ξεφορτώνουν την καρότσα. Τρόφιμα, ποτά πολλά και πάγος πολύς. Χρειάζεται ο πάγος τώρα στην αρχή, ώσπου να βγάλει το ψυγείο τη δική του ψύξη.

Ο Κουλιανός έχει τον πρώτο λόγο. Βάζει μπροστά τη μιά γεννήτρια. Οι κω-

δωνοκρουσίες δε σταματούν. Υποδέχονται ολοένα τους νέους προσκυνητές. Οι πρωϊνοί επισκέπτες άρχισαν να εργάζονται και ο καθένας καταγίνεται με το δικό του έργο, και παίζει το δικό του ρόλο, που μόνος του διάλεξε.

Είναι Κυριακή σήμερα, παραμονή του Σταυρού, και το Μοναστήρι μένει αλειτούργητο. Δεν περισσεύει Ιερέας. Οι τρεις παπάδες του νησιού ιερουργούν στην ενορία τους, στο Μανδράκι, στα Νικιά, στους Πάλους.

Οι γυναίκες ήθελαν ν' ακούσουν κάποια ψαλμωδία. Πήγαμε στο Ναῦδριο του Σταυρού και με το Μάνο Σακελλαρίδη είπαμε το «Κοντάκιον» και το «Απολυτίκιον» του Σταυρού, το εωθινόν της ημέρας του Β' ήχου «Μετά μύρων προσελθούσαι» και τη Δοξολογία του Δ' ήχου «λέγετος». Έτσι προσευχήθηκαν οι γυναίκες, και στη συνέχεια πήγαν στην τραπεζαρία κι άκουγαν τη Λειτουργία της Κυριακής από το ραδιόφωνο.

Στις εννέα η ώρα ήρταν κι άλλες γυναίκες και παιδιά. Μαζί τους ήρτε και ο Βασίλης Πατρίκης, που χτες μας είχε τρομάξει, γιατί έπαθε παροξυσμό στο νεφρό και τον μεταφέραμε επειγόντως στο γιατρό, κάτω στο Μανδράκι.

Ο ήλιος έφτασε ακριβώς επάνω από την «Καελιά». Η μέρα ζεστάθηκε. Ο αέρας μαλάκωσε. Οι γυναίκες εργάζονται πυρετωδώς. Με ζήλο καθαρίζουν πατάτες, κρεμμύδια, διαλέγουν ρεβύθια, κόβουν ψωμιά και βοηθούν τον Κουλιανό στην κουζίνα. Ο Κώστας Ορσάρης του Αντώνη και ο Παναγιώτης Σφακιανός έσφαξαν δύο μεγάλες κατσίκες άγριες, σα μικρά δαμάλια και τις απίθωσαν επάνω στην πεζούλα. Συνεννοούνται τώρα με τον Κουλιανό για τον τεμαχισμό τους. Ο Βασίλης Πατρίκης είπε σήμερα να ξεκουραστεί, παραμονή του Σταυρού, και δεν μπορεί να τα καταφέρει. Είναι ταμαχλιάρης στη δουλειά. Τον βοηθούν δύο νεαροί κι ετοιμάζει μια πρόχειρη κουζίνα δίπλα στα παλιά κελιά. Τον περιμένει η Άννα του Κοντού, η γυναίκα του Κώστα Κουλάκη, να της ετοιμάσει την παραστιά. Βιάζεται η Άννα να αρχίσει να ψήνει λουκουμάδες. Έχει γίνει πια γνωστή για τους νόστιμους, αφράτους λουκουμάδες της. Είναι μοναδική. Με μιά μεγάλη, τρυπητή κουτάλα τραβάει τους καφτούς λουκουμάδες από την κατσαρόλα με το χοχλαστό λάδι. Τους βάζει σε μιά λεκάνη ανοιχτή, τους περιλούζει με αραιωμένο μέλι και τους ραντίζει με φρυγμένο, κοπανιστό σουσάμι και κανέλα. Περνάει ο καθένας και τρώει όσους θέλει.

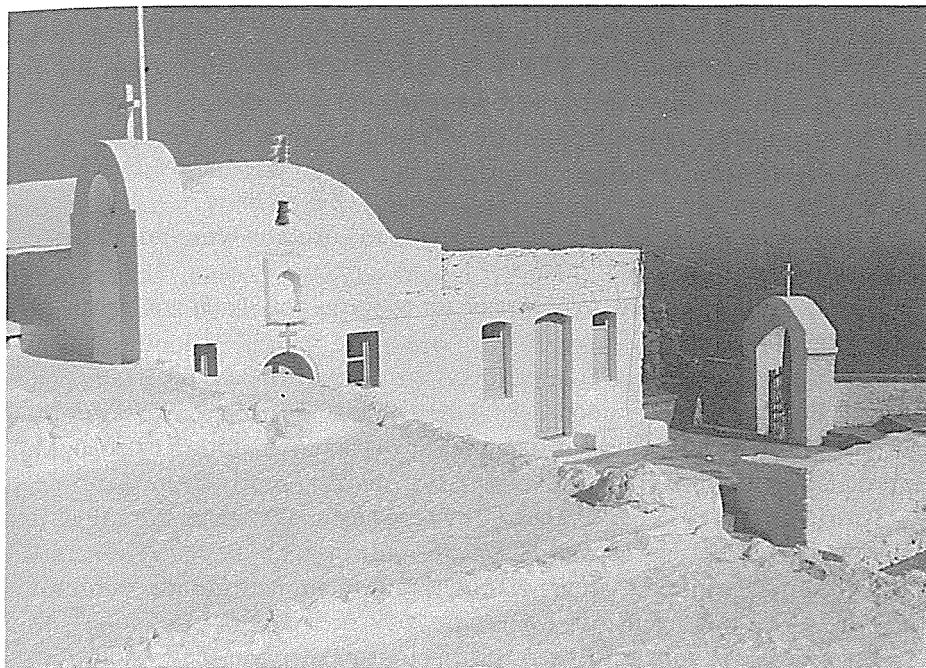
Είναι απόγευμα η ώρα τρεις. Έφτασε ο Βασίλης Πάχος οικογενειακώς, με τη γυναίκα του Ελένη και τα δυό τους παιδιά. Ο Βασίλης αρχίζει αμέσως την επίβλεψη. Δίνει και δέχεται οδηγίες. Τρέχει, βοηθά όλους και παίρνει πρωτοβουλίες για όλα. Φροντίζει για όλες τις λεπτομέρειες, που έχουν σχέση με τον Εσπερινό και το Πανηγύρι του Σταυρού.

Κάθομαι και γράφω αυτές τις γραμμές μέσα στο μεσαίο κελί υπ' αριθ. 2. Ακούω την καμπάνα να χτυπά.

Φαίνεται πως έρχονται κι άλλοι προσκυνητές και επισκέπτες για τον Εσπε-

ρινό και το πανηγύρι του Σταυρού. Με διακόπτει ο Βασίλης Πάχος και μου λέει: «Σε παρακαλώ, Νικήτα, να γράψεις σ' ένα χαρτί τα ονόματα όλων των γυναικών που 'ρταν σήμερα και βοηθούν και προσφέρουν τις υπηρεσίες τους «δωρεάν» για να επιτύχει το πανηγύρι. Το βράδυ κατά την ώρα του δείπνου θα τις αναφέρω όλες μιά-μιά». Άρχισε να μου υπαγορεύει το ονοματεπώνυμο κάθε γυναίκας, εγώ έγραφα, και για μιά στιγμή προσθέτει: «Φοβάμαι μην τυχόν και παραλείψω καμιά κι έχω παράπονα. Θέλω να τις ευχαριστήσω όλες, ν' ακουστεί το όνομά τους, για να τις μιμηθούν οι νεότερες». Κι έφυγε. Μπαίνει στο κελί μου η Φλουρού. Μου φέρνει πέντε άρτους κι ένα πρόσφορο. Τους της έδωσε η Αγγέλικα κι είναι της οικογένειας του Παντελή Γιαννιού, με την παραγγελία να ευλογηθούν αύριο, ανήμερα του Σταυρού στις «δεκατέσσερις του μηνός», στο τέλος της λειτουργίας και στο προαύλιο του Ναού.

Έρχεται η Ντίναϊνα, η Μαρία Πατρίκη και φέρνει άλλους πέντε άρτους, ακολουθεί άλλη, που δε θυμάμαι το όνομά της, με πέντε άρτους. Έρχεται κι η Μαρία Καφετζηδάκη-Σακελλαρίδη και μου δίνει ένα περιποιημένο καλάθι από λεπτά κλαδιά λυγαριάς μ' άλλους πέντε άρτους και τα σχετικά τους, ονόματα, λάδι, κρασί, λιβάνι, κερί. Τους πήρα όλους στο Ιερό του Ναού. Δίπλα στο παγκάρι βρήκα κι άλλα δύο πεντάρτια, όλα θα ευλογηθούν απόψε. Ο λόφος του Σταυρού γέμισε κόσμο. Πολλοί προσκυνητές. Εφτά και μισή χτυπά η καμπάνα πανηγυρικά για τον Εσπερινό. Ο παπα-Γιάννης από τα Νικιά βάζει «Ευλογητός» (Ιωάννης Μηνάς). Μέσα στο Ιερό βρίσκεται και ο παπα-Νικόλας από τους Πάλους, μαζί θα εσπερίσουν. Ο Μάνος Σακελλαρίδης διαβάζει τον «Προοιμακόν».

Μπροστά μας αριστερά, οι τρεις στέγες, τα δώματα των παραδοσιακών κελιών, το Καμπαναριό, το Ναΰδριο, το «κελί του Γιάνναρου» και η νέα είσοδος του Μοναστηριού, από το μέσα μέρος του κτηριακού συγκροτήματος.

Σταυρός Άργους.

4 Σεπτεμβρίου 1993, Ημέρα Σάββατο.

Πρωϊ ξύπνησα, πριν να βγει ο ήλιος. Δίπλα στο σπίτι της Αγγέλικας βρήκα το Βασίλη Πατριίκη να κάθεται μόνος του και να περιμένει. Σε λίγο καταφτάνει ο Βασίλης Πάχος με το αυτοκίνητό του. Μπήκαμε μέσα και ξεκινήσαμε για το Σταυρό του Άργους.

Βασίλης Πατριίκης: Ο Κουλιανός τι έγινε; Πήγε στη Ρόδο (ν)α φέρει ξύλα, για να σκεπάσομε τη ν-τραπεζαρία γ-και χάθηκε.

Νικήτας: Χτες Παρασκευή το πλοίο «Ιάλυσος» δεν μπόρεσε να πιάσει στο λιμάνι. Ο καιρός ήταν κακός, προβέξα φυσούσε. Ο πλοίαρχος αναγκάστηκε να φύγει μετά από μικρή προσπάθεια που έκανε κι έτσι το πλοίο δεν προσέγγισε στη Νίσυρο. Τράβηξε για την Κω. Πήρε τους επιβάτες, πήρε και τον Κουλιανό στην Κω μαζί με τα ξύλα.

Βασίλης Πατριίκης: (Δ)ε μ-μου λες, εγώ (θ)α προκάμω θέλει (ν)α χύσω τη ν-ταράξα της τραπεζαρίας; Αφού τα ξύλα πήγα(ν) στη γ-Κω. Είναι στη γ-Κω

τα ξύλα κι έχουμε σήμερα τέσσερις του μηνός! Η εορτή του Σταυρού πλησιάζει.

Βασίλης Πάχος: (Δ)ε ν-τα μάθετε; Ο Κουλιανός ήρτε χτες το βράδυ. Ο Έπαρχος της Κω υποχρέωσε την εταιρεία ΔΑΝΕ και πλήρωσε το ιπτάμενο «Δελφίни» κι έφερε τους επιβάτες του πλοίου, που έρχονται από τη Ρόδο στη Νίσυρο. Και οι επιβάτες που προορίζονταν για την Αθήνα έφυγαν με το «Δελφίни» στην Κω.

Βασίλης Πατρίκης: Ο Κουλιανός ήρτε, το ξύλα πού 'ντα; (πού είναι), ε-γώ τα ξύλα χρειάζομαι.

Βασίλης Πάχος: Θα τα φόρτωσε με το καΐκι του Φάνη και πρέπει να 'ρτουν σήμερα. Σιγή...

Βασίλης Πατρίκης: Τι θα γίνου(ν) ν-τα τσιμέντα; Α(ν) βρέξει, θα βρα-χού(ν). Πρέπει να τα σκεπάσομε.

Νικήτας: Να παραγγείλομε από την Κω συνθετικό πλαστικό σε ρολό. Μη στεναχωριέσαι, Βασίλη.

Βασίλης Πατρίκης: Θέλομε και πισσόχαρτα. Όλ' αυτά πότε (θ)α γί-νου(ν);

Βασίλης Πάχος: Τα παραγγείλαμε, όπου να 'ναι θα 'ρτουν κι αυτά. Κα-λά σου λέει ο Νικήτας, μη στεναχωριέσαι.

Στη στροφή για το Ηφαίστειο, εκεί στη διασταύρωση του δρόμου, συναντή-σαμε τον Κορκή, το Χαράλαμπο του Αγγελή, που κουβαλούσε με την υδροφό-ρο νερό στο Λακκί. Ο Βασίλης Πάχος σταματά το αυτοκίνητό του δίπλα στο φορτηγό με την υδροφόρο και λέγει στο Μπάμπη:

- Τι θα γίνει; Θα φέρεις νερό σήμερα στο Σταυρό;

Χαράλαμπος Κορκής: Τώρα είναι επτά και τριάντα, στις δέκα και τριά-ντα ακριβώς να βρίσκεσαι στην αφαλάτωση, για να φορτώσομε ν-νερό.

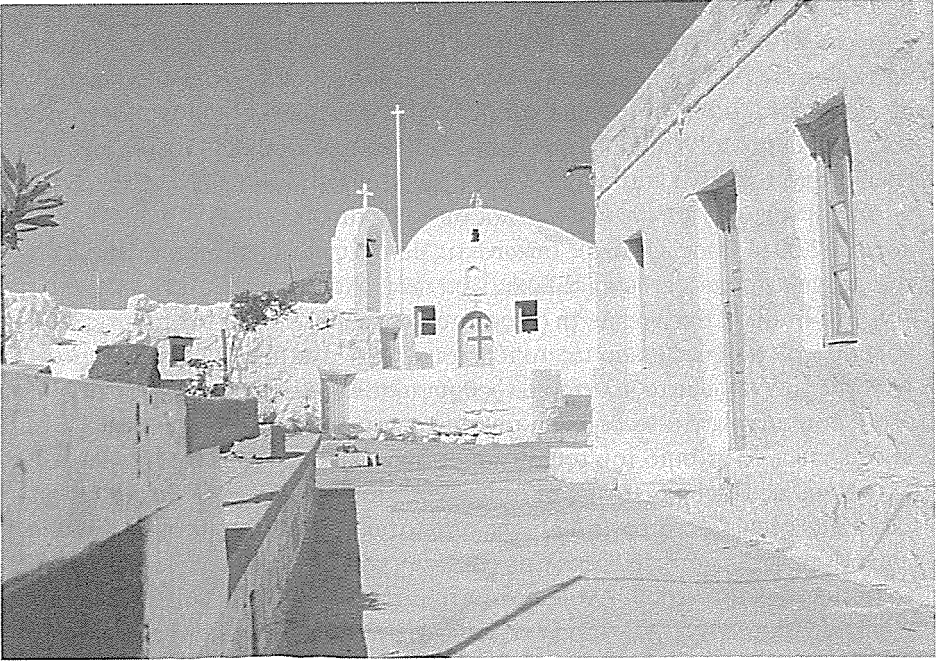
- Εντάξει, είπε ο Πάχος.

Κατηφορήσαμε προς το Λακκί. Διασχίσαμε τους κάμπους, φτάσαμε δίπλα στο Ηφαίστειο. Ο δρόμος όλο επισκευάζεται κι όλο χαλασμένος είναι. Λακού-βες, λακούβες, μικρές πέτρες και χαλίκια και κλαδιά ταράζουν το αυτοκίνητο του Βασίλη Πάχου. Στρίψαμε λίγο αριστερά και πήραμε τον ανηφορικό χωμα-τόδρομο για το Σταυρό. Δρόμος στενός, σχεδόν ανώμαλος, από στιγμή σε στι-γή προσεύχεσαι, μήπως βρεθούμε στους κάμπους του Ραμού. Οι δύο Βασίλη-δες κι ο Κουλιανός είχαν επισκευάσει το δρόμο στα πιο επικίνδυνα σημεία του. Τον έστρωσαν με τσιμέντο μέχρι πενήντα μέτρα, αλλού είκοσι κι αλλού μόνον έφραξαν τις λακούβες με δέκα μέτρα, για την αποφυγή ντελαπαρίσματος.

Φτάσαμε στο Σταυρό. Δύο αλβανοί, ο Αντρέας και ο Δήμος, βρίσκονται έξω από την είσοδο του Μοναστηριού. Καθάριζαν τη μέσα μεριά του δρόμου από πέτρες, χώματα και χοντρούς κορμούς δέντρων. Άνοιγαν θεμέλια, σύμφωνα με τις οδηγίες που τους έδωσε ο Βασίλης Πατρίκης από την προηγούμενη μέρα. Ο

μαστρο-Βασίλης πήγε και κρέμασε το σακίδιό του στον πρίνο, που βρίσκεται μπροστά στο ηλεκτρομηχανοστάσιο και γύρισε αμέσως. Ρίχτηκε στη δουλειά. Δυο εργάτες Αλβανοί και δεν πρόφταναν το Βασίλη, που 'χτιζε ξεροτράχαλο, δηλαδή χωρίς λάσπη, έναν πελώριο τοίχο. Ήταν μιά μεγάλη «σπασμάδα» όπως θα 'λεγαν οι παλιοί Νισύριοι, που εμπόδιζε την κυκλοφορία. Ο τοίχος είχε διαβρωθεί από το χρόνο και τις βροχές κι ήταν πεσμένος κάτω ολόκληρος. Έπιανε όλη τη νοτιοδυτική πλευρά του λόφου του Σταυρού, γύρω στα 30.00 μ. μήκος και 2.00 μ. ύψος. Ο Δήμος σήκωνε τις μεγάλες σιδερόπετρες, τις γυαλόπετρες, τις αλατσόπετρες, άγριες κοκκινόπετρες, όλες ηφαιστειογενείς και τις έδινε στο Βασίλη. Εκείνος με τη σειρά του, τις έκοβε με τη ματιά του, τις πελεκούσε λίγο, τις ζύγιζε και τις τοποθετούσε εκεί που ταίριαζε η καθεμιά. Ο Αντρέας έριχνε χώματα, αλατσοπετροθρύψαλα, λιωμένες ακισήρες στο πίσω μέρος του τοίχου, για να δέσει με την τάβλα και να ισοπεδωθεί μαζί της. Έτσι προχωρούσε το χτίσιμο του τοίχου και σε δυό μέρες τελείωσε η ανύψωσή του.

Ο Βασίλης Πάχος έφυγε με το αυτοκίνητό του και κατέβηκε στα «Λουτρά» εκεί που βρίσκεται το εργοτάξιο της αφαλάτωσης. Τον περίμενε ο Χαράλαμπος Κορκής. Κατά τις δώδεκα η ώρα, να και προβάλλει το μεγάλο φορητό με το βυτιοφόρο του νερού. Άνοιξαν το στόμιο μιας βιστέρας και 'ριξαν μέσα τέσσερα κυβικά νερό. Άλλο τόσο νερό θα 'φερναν αύριο για να γεμίσει η στέρνα. Το πανηγύρι του Σταυρού πλησιάζει κι όλες οι βιστέρες πρέπει να 'ναι γεμάτες νερό. Ο Βασίλης Πάχος έμεινε μαζί μας. Μας περίμενε μέχρι τις τρεις η ώρα που σχόλασαν οι εργάτες και μας κατέβασε στο Μαντράκι με το αυτοκίνητό του.

Ο πλατύς διάδρομος από την κυρία είσοδο προς το Ναό, αριστερά το πλάτωμα με τα κελιά, στο μέσον το Ναυδριο του Σταυρού, δεξιά η παλιά τραπεζαρία με τις πεζούλες.

11 Σεπτεμβρίου 1993, Ημέρα Σάββατο.

Ξεκινήσαμε στις επτά η ώρα το πρωί από το Μανδράκι για το Σταυρό του Άργους. Ο οδηγός του αυτοκινήτου Δημήτριος Χατζηνικολάου βοήθησε οχτώ γυναίκες ν' ανεβούν στην καρότσα του φορτηγού και κάθισαν επάνω σε δύο σκάμνες δεξιά και αριστερά. Στη μέση βρίσκονταν καμιά δεκαριά πλαστικά σακιά με σβησμένο ασβέστη. Τα πρόσεχαν οι δύο εργάτες αλβανοί, ο Δήμος και ο Αντρέας, μήπως και σπάσουν με το τράνταγμα του αυτοκινήτου. Ο Βασίλης Πατρίκης και ο Κουλιανός κάθισαν μπροστά με τον οδηγό. Εκεί στους Πάλους, στη διασταύρωση προς τον Εμπορειό, και ακριβώς στην αρχή της ανηφόρας, μας περίμενε ο παπα-Νικόλας από τους Πάλους. Ο Κουλιανός βγήκε από την κάμαρα του οδηγού, παραχώρησε τη θέση του στον παπα-Νικόλα κι ανέβηκε κι αυτός στην καρότσα.

Οι γυναίκες θα λειτουργήσουν σήμερα το Εκκλησάκι του Σταυρού και θα κοινωνήσουν. Μετά τους Πάλους ο αέρας και το κρύο δυνάμωσαν. Ανάμεσα στις γυναίκες βρισκόταν και η Παιδαγωγός και πρώην Διευθύντρια της Ακα-

δημίας Ρόδου Μαρία Πετρούτσου⁴¹. Κρύωνε και μαζευτόταν μες στα ρούχα της. Με το ένα χέρι κρατούσε τα μαλιά της και με τ' άλλο τραβούσε την πλεχτή ζακέτα της προς το στήθος και το λαιμό της. Ήταν χλωμή και κατάκοπη. Την είδα που υπόφερε και της είπα:

- Τι τα 'θελες σήμερα με τέτοιον καιρό να 'ρθεις στο Σταυρό;

Μαρία Πετρούτσου: Δεν είναι το κρύο και ο αέρας που με πειράζουν. Είμαι άρρωστη. Έχω πυρετό. Πάντα αρρωσταίνω τον Αύγουστο και στις αρχές του Σεπτέμβρη.

- Τότε γιατί να 'ρθεις και δεν έμενες στο κρεβάτι σου;

- Νήστεψα και θέλω να κοινωνήσω. Ποιός ξέρει του χρόνου, πού θα βρισκομαι... Πότε θα ξανάρω στο Σταυρό; Ένας θεός το ξέρει. Δεν πειράζει, θα περάσει.

Στο βλέμμα της είδα τόση λύπη και η φωνή της είχε τόσο παράπονο, που με έκαναν να παγώσω πιο πολύ κι από το κρύο που 'νιωθα στο πρόσωπο και στο στήθος.

Φτάσαμε. Ο παπα-Νικόλας έβαλε αμέσως «Ευλογητός». Η λειτουργία τέλειωσε. Οι γυναίκες έσκυψαν, «πήραν ευχήν» και κοινωνήσαν.

Η Ασημένη Μαραγκού ετοίμασε τους καφέδες. Ο παπα-Νικόλας μας μοίρασε από ένα μεγάλο κομμάτι πρόσφορο. Το αυτοκίνητο έφυγε. Θα ξανάρτει στις τρεις το απόγευμα να πάρει τους εργάτες και τους τεχνίτες. Μαζί τους θα φύγουν και οι γυναίκες.

Συνέστησα στη Μαρία να πάει να ξαπλώσει. Υπήρχαν στρωμένα κρεβάτια στα κελιά.

- Θα πάω, Νικήτα, αλλά θέλω να κάνω μια «βόρτα» να κοιτάξω κάτω το Ηφαίστειο, να περπατήσω λίγο να δω και τα χωράφια του Άργου, μήπως και μου κάνει καλό ο καθαρός αέρας του Σταυρού.

Καθόμασταν ακόμη πάνω στην πεζούλα στο μικρό προαύλιο της Εκκλησίας σιωπηλοί, και ξαφνικά ακούω τη Μαρία να λέει:

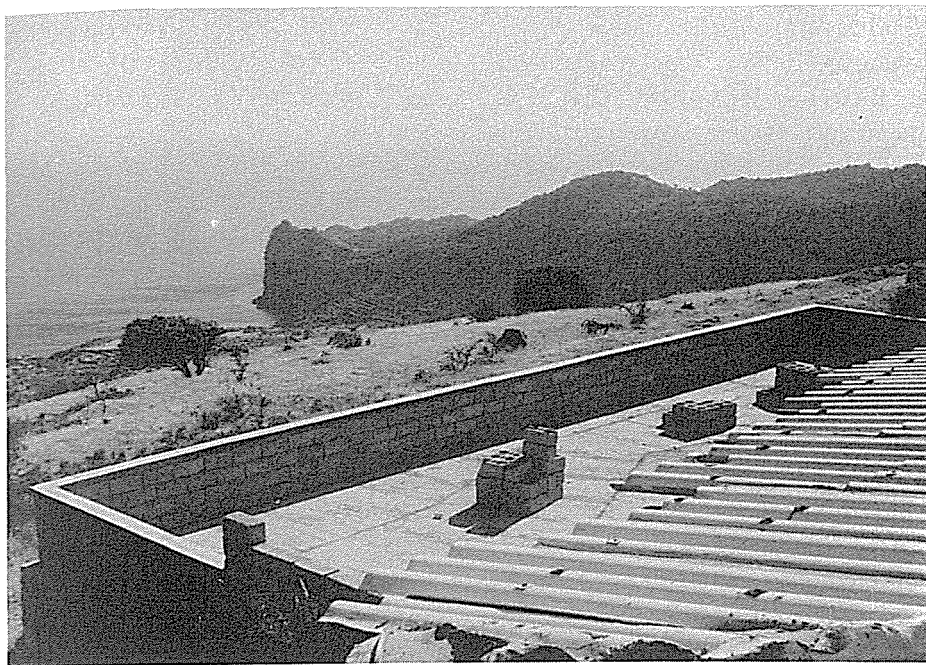
- «Να μπορούσε κανείς να μείνει εδώ πάνω στο Σταυρό δεκαπέντε-είκοσι μέρες... Θα ξαναζωντάνευε... Σήμερα θυμήθηκα τις παιδικές μου φιλενάδες, που γυρνούσαμε τα ξωκκλήσια της Νισύρου, ανάβαμε τα καντήλια, θυμιάζαμε, ψάλλαμε...

41. Μαρία Πετρούτσου, η: Μαρία Εμ. Πετρούτσου. Γεννήθηκε στη Νίσυρο το 1916 και πέθανε στην Αθήνα 31-12-93 και τάφηκε στη Ρόδο 2.1.1994. Υπήρξε δασκάλα εκλεκτή και παιδαγωγός εξαιρετή. Σπούδασε στην Ελβετία παιδαγωγικά και Κλινική Ψυχολογία. Διετέλεσε διευθύντρια της Σχολής Νηπιαγωγών Χανίων και της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Ρόδου. Είχε οργανωτικές ικανότητες. Έμεινε άγαμη και αφοσιώθηκε στο λειτουργημά της. Δημοσίευσε αρκετές μελέτες παιδαγωγικές και λαογραφικές.

Αυτά τα τελευταία λόγια τα 'λεγε η Μαρία με τόση νοσταλγία, που μ' άγγιξαν βαθιά και ξεκαθάρισαν τις σκέψεις μου εκείνης της στιγμής. Με τρόπο φυσικό και αυθόρμητο βγήκαν απ' τα χείλη μου αυτά τα λόγια:

- Μαρία, τι θα 'λεγες να ξαναγύριζες και να 'μενες για πάντα στη Νίσυρο; Δε θα 'θελες να περνούσες τα τελευταία χρόνια της ζωής σου εδώ πάνω στο Σταυρό; Είσαι η πιό κατάλληλη γυναίκα να ιδρύσεις και να οργανώσεις ένα γυναικείο Μοναστήρι και να ξαναγύριζε στη Νίσυρο η γνήσια, καθαρή, μοναστική και μοναστηριακή ζωή. Πόσα πολλά, σεμνά και δίκαια θα πρόσφερες, Μαρία, στο Θεό και τους ανθρώπους. Ο Σταυρός θα γινόταν όχι μόνο φάρος θρησκευτικός, αλλά κοινωνικός και πνευματικός οργανισμός, που θα συνέβαλλε στην πολιτιστική ανάπτυξη του νησιού. Η Μαρία με διέκοψε και είπε: «Αυτά που λες, Νικήτα, είναι ζητήματα του Θεού και όχι μόνον των ανθρώπων». Είδα πως με πρόσεχε πολύ, πήρα θάρρος, και συνέχισα. Είσαι πολύ γνωστή και αγαπητή στα Μοναστήρια της Δωδεκανήσου. Γνωρίζεις πολύ καλά τη μοναστική κοινότητα της Πάτμου και της Καλύμνου. Ξέρω πως περνάς μονήρη κοινωνική ζωή. Δέκα περίπου χρόνια τώρα κοιμάσαι και μένεις με τις μοναχές στο Ορφανοτροφείο Θηλέων Ρόδου. Τι λες, Μαρία;

Η Μαρία με κοίταξε στα μάτια και με σίγουρη περίσκεψη είπε: «Το σκέφτομαι. Το σκέφτομαι πολύ. Ας έχουμε πρώτα την υγεία μας...». Και σηκώθηκε από την πεζούλα. «Θέλω να πιώ ένα ζεστό» και πρόσθεσε: «Ο Σταυρός με δυο-τρεις επιλεγμένες μοναχές θα μπορούσε να γίνει επίγειος Παράδεισος. Ας το φροντίσει ο Θεός της Νισύρου...».

Μεγάλος εξώστης συνεχόμενος νοτιοδυτικά με τη νέα μεγάλη «αίθουσα της Αγάπης». Διακρίνονται τα χωράφια του Άργους στον «Καταυρό και στο Τριάλι». Στο βάθος ο γραφικός κόλπος «Λευκός» και η νοτιοδυτική θάλασσα του Άργους, εκεί που βασιλεύει ο ήλιος.

Σταυρός, Άργος Νισύρου.

30 Σεπτεμβρίου 1993, Ημέρα Παρασκευή.

Πρωί-πρωί με περίμενε στο «Λευκαντιό» ο Βασίλης Πατρίκης. Δίπλα του καθόταν η Αγγέλικα. Κι οι δυό τους ανησυχούσαν γιατί περνούσε η ώρα και δεν ερχόταν ο Βασίλης Πάχος. Πήγε η Αγγέλικα και τηλεφώνησε στη γυναίκα του, την Ελένη. Έρχεται η Αγγέλικα και μας λέει: Ο Βασίλης (δ)ε θ-θήρτει. Αυτά μου 'πε ν-η γυναίκα του. Πήε λ-λέει ξαφνικά στη γ-Κω, γιατί του χάλασε ν-η μηχανή της βάρκας του (ν)α τη ν-εδιορτώσει και ζητά να το(ν) συχ-χωρέσομε, που μας έκαμε και το μ-περιμένομε.

Πήγα και ξύπνησα το Χαράλαμπο Σακαλή, είπα, και σε λίγο έρχεται με το αυτοκίνητό του. Μας ανέβασε στο Σταυρό. Ήταν η ώρα εφτά και μισή.

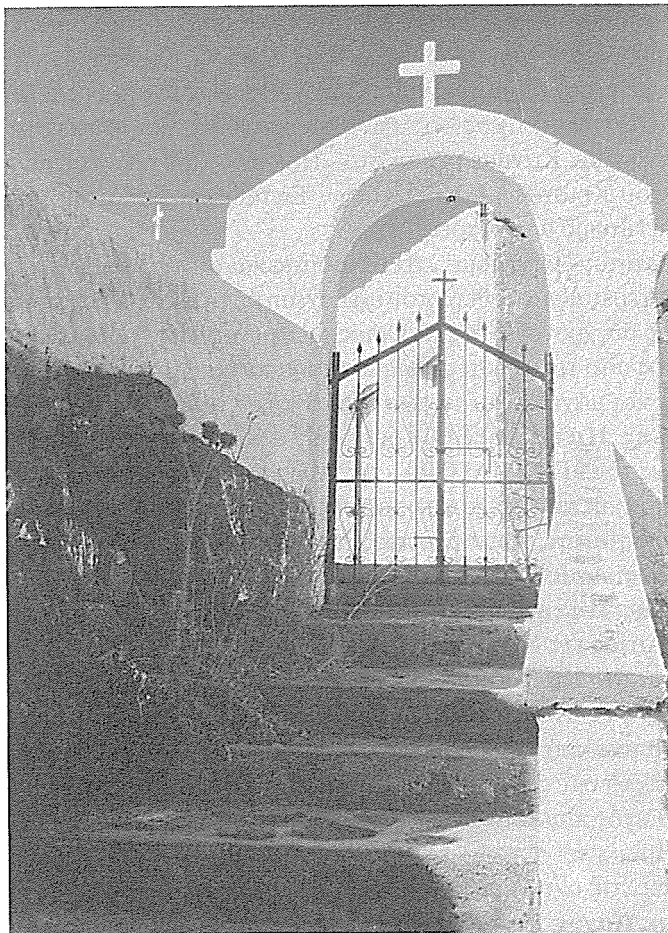
Οι δύο Αλβανοί δούλευαν έξω από το Μοναστήρι, μέσα στον αμαξιτό χωματόδρομο και πίσω ακριβώς από την «Αίθουσα της Αγάπης». Ο Αντρέας έβγαζε πέτρες και καθάριζε το μέσα μέρος του δρόμου μέχρι κάτω τα εξωτερικά θεμέλια της μεγάλης αίθουσας.

Ο Δήμος κουβαλούσε ασβέστη και άμμο για να κάνει λάσπη και να την βρει ο μαστρο-Βασίλης έτοιμη.

Βασίλης Πατριίκης: Όχι, Δήμο, θα κάμεις τσιμέντο με λεπτό χαλίκι. Αυτό θα χρειαστούμε. Ο Δήμος υπάκουσε.

Ο Βασίλης άρχισε να πελεκά τις αλατσόπετρες, που δουλεύονται εύκολα, με τόση προσοχή και σιγουριά που νόμιζες πως έκοβε φέτες από σκληρό κασκαβάλι. Η κάθε πέτρα είχε το δικό της σχήμα και ο Βασίλης έπρεπε να την ταιριάσει με την προηγούμενη. Το είδος αυτό του χτισίματος χρειάζεται υπομονή και ο μάστορας πρέπει να 'χει αντίληψη, πείρα και γούστο. Το δύσκολο στην όλη υπόθεση δεν είναι μόνο να πελεκήσεις την πέτρα, αλλά, για να κάνεις σωστή δουλειά, πρέπει να κάθεσαι κατάχαμα. Από την προηγούμενη μέρα οι δύο εργάτες, με την επίβλεψη του Βασίλη, άνοιξαν τα θεμέλια κι έριξαν μπετό. Επάνω σ' αυτά θα χτίζονταν οι πέτρες μια-μια, ώστε να φαίνονται σαν ένα κάθετο μωσαϊκό. Ο Βασίλης καθισμένος κατάχαμα πελέκησε τριάντα-σαράντα πέτρες. Έπειτα σηκωνόταν και τις έχτιζε μια-μια στην αρχή επάνω στο σενάζ, έπειτα τη μιά δίπλα στην άλλη και ανέβαινε ο τοίχος. Ξανακαθόταν χάμω, πελεκούσε, σηκωνόταν, έχτιζε. Τον βοηθούσε ο Αντρέας, ένα γεροδεμένο, τριαντάχρονο παλικάρι που γνώριζε από τέτοια μαστορέματα, γιατί εργαζόταν στην Αλβανία μαζί με τον πατέρα του. Ο Αντρέας έριχνε στα διάκενα πέτρες, άπλωνε το υλικό και ο Δήμος το κουβαλούσε συνέχεια. Αχόρταγος, αράθυμος και λαίμαργος στη δουλειά, ο Βασίλης δεν άφηνε τους Αλβανούς, καλά παιδιά, να πάρουν αναπνοή. Ο Βασίλης Πατριίκης βάλτηκε να χτίσει μόνος του ακόμη μια αίθουσα πίσω από τη μεγάλη. Σχεδιάζε ν' ανοίξει μια πόρτα, ώστε να γίνουν δύο συνεχόμενες Αίθουσες και μιά βεράντα, εξώστεγο, που να βλέπει προς το Άρως.

Σε μιά στιγμή που κουράστηκε, είναι και 72 χρονών άνθρωπος, κάθισε σε μιά μεγάλη πέτρα, του λέω: Βασίλη, δεν πρέπει να 'σαι πολύ τολμηρός. Καταλαβαίνω το πάθος σου για την ανασύσταση του Μοναστηριού. Μήπως όμως προκαλέσουμε την επέμβαση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας με τα νέα έργα που κάνουμε; Ο Βασίλης με κοιτάζει με πολλή περισκεψη και μου λέει: «Άκουσε, Νικήτα, εγώ σέβομαι τα παλιά, α(ν) γ-και αγράμματος, και τ' αγαπώ. (Δ)ε γ-καταστρέφομε ν-τίποτα, δημιουργούμε καινούργια, όμορφα πράγματα. Κοντά στα νέα θα σωθού(ν) γ-και τα παλιά. Γιατί να τους κακοφανεί; Εγώ θαρρώ, πως είμαστε στο σωστό δρόμο». Σηκώθηκε και συνέχισε να χτίζει.

Η νέα είσοδος του Μοναστηριού από την έξω μεριά. Αριστερά από τα σκαλιά διακρίνονται οι καστροτειχές του Φρουρίου της Ακρόπολης του Αργούς.

8 Οκτωβρίου 1993, Ημέρα Παρασκευή.

Βρισκόμαστε στο Μαντράκι, κάτω από το υπόστεγο της ταβέρνας του Μιχάλη Κωνσταντίνου. Είναι η ώρα επτά το πρωί. Έχομε αργήσει. Ο καιρός είναι για βροχή.

Βασίλης Πάχος: Το αυτοκίνητο μου χωράει μαζί με μένα πέντε άτομα. Θα πάμε να πάρουμε και το Χριστοφή;

Βασίλης Πατρίκης: Και βέβαια. Ο Χριστοφής μου 'πε χτες το βράδυ, πως θέλει οπωσδήποτε να 'ρτη στο Σταυρό. Θέλει, λέει, να δει τα καινούργια

έργα που κάμαμε και να πάει στην Αμερική να το πει στους συμπατριώτες μας, στους Νισύριους.

Μπήκαμε μέσα στο αυτοκίνητο. Οι δύο Βασίληδες μπροστά. Πίσω κάθισε ο Αλβανός εργάτης Αντρέας, -ο Δήμος δεν κατέβηκε, κοιμήθηκε στο Σταυρό-, κι εγώ. Ξεκινήσαμε. Κάναμε στάση στο «Ηρώων». Προχωρούμε με τα πόδια για το σπίτι του Χριστοφή Ι. Κορωναίου. Έφτασε χτες από την Αμερική και θα μείνει στη Νίσυρο μόνον τρεις μέρες.

- Πάμε να τον ξυπνήσουμε, λέει ο Νικήτας και συνεχίζει: Είναι ένας Νισύριος που ενδιαφέρεται για καθέτι, που έχει σχέση με τη Νίσυρο και την προκοπή της. Είναι ένας σύγχρονος, νέος Νισύριος ριζωμένος στις Νισύριες συνήθειες και ποτισμένος από τις γνωστές, τοπικές παραδόσεις. Δονείται από τη διαχρονική αξία τους και μάχεται για τη σωστή διατήρησή τους.

Βασίλης Πατρίκης: Ο Χριστοφής ο Κορωναίος είναι από τους καλούς Προέδρους του «ΓΝΩΜΑΓΟΡΑ» της Αμερικής. Οι συμπατριώτες μας Νισύριοι της Αμερικής του δείχτου(ν) ν-εμπιστοσύνη και δείχνου(ν) γ-και το διαφέρον(ν) τους για την, πως την είπες χτές Νικήτα; Τη λ-λέξη πε μου.

Νικήτας: Ανασύσταση.

Βασίλης Πατρίκης: Ειν-ναί, ανασύσταση του Μοναστηριού του Σταυρού, στο Άργος της Νισύρου.

Φτάσαμε στο σπίτι του Χριστοφή, εκεί στις «Λίμνες» και τον ξυπνήσαμε.

Χριστοφής Ι. Κορωναίος: Θέλω να σας ζητήσω συγγνώμη, αλλά σήμερα έχω κάποια υποχρέωση, που μου παρουσιάστηκε ξαφνικά, εδώ στο Μαντράκι. Αύριο όμως θ' ανεβώ οπωσδήποτε στο Σταυρό είτε μαζί σας, είτε μόνος μου. Εκτός που το νιώθω ως ανάγκη, έχω και τους λόγους μου. Ζητώ συγγνώμη.

Φύγαμε. Στις οχτώ και μισή φτάσαμε στο Σταυρό.

Βασίλης Πάχος: Εγώ θα ποτίσω τα δέντρα και θα συμμαζέψω τα εργαλεία.

Βασίλης Πατρίκης: Εμείς, Αντρέα και Δήμο, θα ξεκαλουπφώσουμε τη μπαλιά τραπεζαρία, θα μαέψουμε ν-ούλ-λη ν-τη ξυλεία, (θ)α τη γ-καθαρίσουμε. (Θ)α φυλάξουμε ν-τα στρώματα και τ' άλλα ούλ-λα της κουζίνας. Ούλ-λα θα φυλαχτού(ν). Χειμώνας έρχεται...

ΧΑΡΗ ΜΙΧ. ΚΟΥΤΕΛΑΚΗ

ΝΙΣΥΡΙΟΙ ΑΡΓΥΡΟΧΡΥΣΟΧΟΟΙ*

Η πρώτη απόπειρα προσέγγισης του θέματος που σχετίζεται με την παρουσία και τη δράση Νισύριων αργυροχρυσοχόων στο νότιο Αιγαίο, αλλά και στην Κων/πολη, χρονολογείται από το 1982, όταν στο περιοδικό **Νισυριακά**, τόμος 8 δημοσιεύθηκε το μελέτημα «Η επένδυση μιάς εικόνας στη Σπηλιανή Νισύρου» (σελ. 257-278).

Με αφορμή ένα **χρυσάργυρο χέρι** (που έχει καρφωθεί από το 1951 μαζί με δεκάδες άλλα τάματα γύρω από μιά ζωγραφιστή εικόνα «Παναγίας Σπηλιανής», έργο του Νισύριου ζωγράφου, λαογράφου και πατριδολάτρη **Δούη Κοντοβέρου** στα 1932) και το οποίο είχε αφαιρεθεί κατά τη γνώμη μου από τη μεγάλη δεσποτική εικόνα της Παναγίας Σπηλιανής στο ομώνυμο μοναστήρι της Νισύρου (έργο του Νισύριου αργυροχόου **Γεωργίου Αναγνώστη** στα 1798), είχα γράψει τα ακόλουθα¹:

«Δε μπορεί λοιπόν παρά το χρυσάργυρο αυτό χέρι (έργο της τελευταίας εικοσαετίας του 19ου αιώνα) να ανήκει στη μεγάλη ασημένια εικόνα της Σπηλιανής που υπάρχει στο τέμπλο, η αργύρωση της οποίας έγινε με έξοδα του τότε ηγουμένου Αθανασίου² προσκνητού στα 1798, από το Νισύριο

* Στη μνήμη του αγαπητού μου και αξέχαστου φίλου Μάρκου Δημ. Κρομμυδά, που δεν πρόλαβε να δει τ' όνομά του στο βιβλίο που ανυπόμονα περιμένε...

1. *Νισυριακά* 8 (1982) 268-270.

2. Τον Αθανάσιο συστήνει με γράμμα του στον ηγούμενο της Σπηλιανής κάποιος Τούρκος ονόματι Αλή Αγά Καπουδάν. Το γράμμα (χωρίς χρονολογία) φυλάγεται στο Αρχείο της Σπηλιανής σε μετάφραση από τα τουρκικά.

χρυσόχοο, Γεώργιο Αναγνώστη (=διάκος)³ που ανήκε στη μεγάλη οικογένεια του Νισύριου χρυσοχόου Παύλου Αναγνώστου, έργα του οποίου εντοπίσαμε από το 1762.

Οι απόγονοι του Παύλου, αρχής γενομένης από τον γιό του διατέγονοι του Κωνσταντή και από τον Μιχαήλ, άλλαξαν τον επίθετο σε Λαζάρου. Ο Μιχαήλ Παύλου δέχτηκε το παρατσούκλι Κοντοβερός και από τότε η οικογένεια έμεινε γνωστή στη Νίσυρο και στον κύκλο των χρυσοχόων με αυτό το επίθετο.

Γόνος αυτής της παλιάς οικογένειας είναι και ο Λάζαρος Κοντοβερός που υπογράφει στη σχεδιασμένη εικόνα μας ως Λούης, κατά τη συνήθεια των Ελληνοαμερικάνων να κόβουν τα επίθετά τους.

Το γενεαλογικό δένδρο του Παύλου Αναγνώστου όχι μόνο συμπλέκει τα κλώνια του με άλλη μεγάλη οικογένεια ασημιτζήδων της Ρόδου και της Νισύρου που διατηρούν μέχρι τώρα την παράδοση δηλ. του Δημητρίου Κρομμύδα ή Χατζή-Σουβάλ, όπως τον αποκαλούσαν οι Τούρκοι και οι Εβραίοι και του Χατζή-Λοΐζου που παλιότερα ήταν μία οικογένεια, και από την άλλη πλευρά με τη γενιά Μαυρουδή, αλλά γιατί όταν το 1978 ολοκλήρωσα την έρευνά μου στη Δωδεκανήσο⁴ γύρω από τους δωδεκανήσιους χρυσοχόους η κ. Κωσταρίδου Ανθή - εγγονή του Παύλου (Β') Κοντοβερού - με βάση συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο που της υπέβαλα, μου έδωσε τη σημαντική πληροφορία ότι ανάμεσα στα έργα του Μιχαήλ Παύλου (Κοντοβερού) συγκαταλέγεται και το χέρι της Παναγιάς Σπηλιανής Νισύρου, «εκείνο που είναι πιο φουσκωτό», όπως χαρακτηριστικά μου είπε.

Η λεπτομέρεια αυτή μας οδηγεί στο να χρονολογήσουμε κατά προσέγγιση τότε κατασκευάστηκε το χέρι που τώρα βρίσκεται στην εικόνα του τέμπλου και φυσικά τότε αντικαταστάθηκε το χρυσόαγγυρο που ευτυχώς είχε τοποθετηθεί στην εικόνα με τα άλλα αφιερώματα.

Ο Μιχαήλ Παύλος είχε ένα ακόμα αδελφό τον Κωνσταντή (Λαζάρου)⁵.

-
3. Χάρης Μιχ. Κουτελάκης, Θεώρηση της αργυροχοΐας στην εκκλησιαστική τέχνη της Δωδεκανήσου από τον 17ο αι. μέχρι σήμερα. Εργασία έτοιμη για έκδοση. Χρημάτισε και αντιπρόσωπος της Νισύρου στην εν Άστρει Εθνοσυνέλευση του 1823. Κέντρο Στ., ό.π., σ. 87.
 4. Από τη θέση αυτή εκφράζω τις ευχαριστίες μου στους Νισύριους κ.κ. Τσατσαρώνη, Μαυρουδή Νικόλαο, στον Ροδίτη κ. Μάρκο Δ. Κρομμυδά και στην κ. Κωσταρίδου Ανθή για την συμπαράστασή τους στην ολοκλήρωση της εργασίας.
 5. Ο Λάζαρος Κοντοβερός ασημάωσε μία μικρή λειψανοθήκη που βρίσκεται στη μονή της Σπηλιανής το 1857 «επί Μακαρίου του Α'» και προφανώς τον Δίσκο που έχει στο κέντρο την εικόνα της Παναγιάς και στο χεΐλος την επιγραφή «Σπηλιανής Νισύρου, κατασκευασθείς επί Μακαρίου του Α' 1861 Ιουλίου 6». Βλ. Σταύρου Ι. Κέντρο, Τα μετέωρα της Δωδεκανήσου, Αθήνα 1970, 95-96.

Μαθήτευαν κοντά στον πατέρα τους Κωνσταντίνο Παύλου και έγιναν άξι-οι τεχνίτες. Ο Μιχαήλ στάλθηκε στην Κων/πολη για να τελειοποιηθεί και μάλιστα εργάστηκε στη διακόσμηση του ανακτόρου Γιλίτζ Μπαξέ. Δυστυ-χώς πέθανε νέος (δεν καθορίζεται η ηλικία του), «όταν ο γιός του ήταν 10 ε-τών». Ξέρουμε ότι ο γιός του γεννήθηκε στα 1897 και επομένως ο χρόνος θανάτου του είναι περίπου 1907. Αν λοιπόν με τη λέξη νέος δηλώνεται το 50ο-55ο έτος της ηλικίας του, τότε το χέρι της εικόνας μας θα πρέπει να έ-γινε μέσα στην τελευταία εικοσαετία του 19ου αι.

Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε εκτενέστερα για τη μεγάλη οικογένεια Παύλου αλλά δεν είναι το θέμα μας αυτό. Τα ποικίλα προβλήματα καθώς και τα έργα καθενός Δωδεκανήσιου χρυσοχού εξετάζονται με λεπτομέρεια σε εργασία μας που ελπίζουμε σύντομα να δημοσιεύσουμε.

Τέλος, μένει ανοιχτό κι ένα ερώτημα σε σχέση με τον εμπνευστή της ιδέ-ας. Είχε ο Λούης Κοντοβερός σχέδια των προγόνων του χρυσοχών πάνω στα οποία στηρίχτηκε για να σχεδιάσει την εικόνα του ή όχι; Η απάντηση για μας είναι πολύ σημαντική. Αν κάποιοι φίλοι ή συγγενείς μας ενημερώ-σουν θα τους χρωστάμε χάρη».

Σήμερα, μετά από 18 χρόνια έρευνας, καταγραφής και μελέτης των χριστια-νικών επιγραφών της Δωδεκανήσου⁶, βρίσκομαι στην ευχάριστη θέση να πα-ρουσιάσω το οικογενειακό δένδρο, τις επαφές, τη δραστηριότητα και τα επαγ-γελματικά ταξίδια μιάς αξιόλογης ομάδας Νισύριων αργυροχρυσοχών που πρωτοεμφανίζονται στα μέσα του 18ου αιώνα και συνεχίζουν αδιάλειπτα μέ-χρι τώρα την ίδια επαγγελματική απασχόληση, έχοντας τιμήσει το μικρό νησί τους δημιουργώντας Παράδοση τόσο στον τομέα της εκκλησιαστικής αργυρο-χοΐας, όσο και σ' εκείνον της κοσμικής χρυσοχοΐας.

Άλλωστε είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι ανάμεσα σε 974 ονόματα Ελλή-νων αργυροχρυσοχών από τον 13ο αιώνα μέχρι σήμερα καταχωρούνται 11 λήμματα με Νισύριους⁷, οι οποίοι σφραγίζουν έτσι με την παρουσία τους έναν ευρύ γεωγραφικό χώρο και επικεντρώνουν την προσοχή των ενδιαφερομένων στη μικρή γενέτειρα, τη Νίσυρο.

Είναι λογικό στα πλαίσια του παρόντος άρθρου να μη προβώ σε τεχνοτρο-

6. Χάρης Μιχ. Κουτελάκης, Αρχείο χριστιανικών ελληνικών επιγραφών της Δωδε-κανήσου - Υστεροβυζαντινές, Μεταβυζαντινές, Νεώτερες - Αθήνα, 1994, εκδ. Γ.Α.Π.

7. Χάρης Μιχ. Κουτελάκης, Έλληνες αργυροχρυσοχόοι και ξυλογλύπτες, Αθήνα 1994, έκδ. ΣΜΙΛΗ (τυπώνεται).

πικές αναλύσεις και στις τεχνικές λεπτομέρειες ενός εκάστου από τα έργα των Νισύριων αργυροχών τους οποίους θα παρουσιάσω (κάτι που θα επέτρεπε να εντοπίσουμε ασφαλώς και άλλα ανυπόγραφα έργα τους), αλλά θα μείνω κυρίως σ' αυτά που έχουν εντοπιστεί στα μοναστήρια και τις εκκλησίες του Αιγαίου, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο με τον οποίον υπογράφουν, στο ύφος της διατύπωσης, και στη μορφολογία της γραφής, στοιχεία δηλαδή που αποδεικνύουν συνέχεια, συνέπεια, επιδράσεις, μορφωτικό επίπεδο, σχέσεις με ταξύ μελών αλλά και δωρητών-αφιερωτών, με άλλα λόγια διακονία μιάς παραδοσιακής διαδικασίας, ιερής και απαραβίαστης όσο και τα μυστικά του επαγγέλματος...

ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΤΟΥΣ

Παραθέτω τα λίγα στοιχεία που κατόρθωσα να συγκεντρώσω είτε από συνεντεύξεις με απογόνους τους, είτε από αρχαιακό υλικό, αλλά προπάντων με βάση τις επιγραφές που χάραξαν οι ίδιοι οι τεχνίτες στα αντικείμενα που φιλοτέχνησαν. Από το συσχετισμό και τη διασύνδεση των όσων αναφέρονται στις επιγραφές δημιουργείται ο ιστός μιάς οικογένειας που δρα επί δέκα γενεές αδιάσπαστα. Δείγμα του τρόπου με τον οποίον υπέγραφαν τα έργα τους αποτελούν και τα πανομοιότυπα των επιγραφών που συνοδεύουν το κείμενο.

Οι **αριθμοί** που προηγούνται κάθε ονόματος (άτακτα εδώ για λόγους τεχνικούς) αφορούν τα λήμματα του βιβλίου από το οποίο αναδημοσιεύονται και τα οποία ακολουθούν εκεί απόλυτη αλφαβητική σειρά.

Τα **γράμματα με τους αριθμούς**, στα πανομοιότυπα των επιγραφών που παρατίθενται, αποτελούν τον **κωδικό κάθε νησιού** και τον **α/α επιγραφής** σε αντικείμενο συγκεκριμένης εκκλησίας, όπως καταχωρούνται στη μελέτη που πρόκειται εντός ολίγου να δει το φως της δημοσιότητας.

341 Κοντοβέρου, οικογένεια.

Παλιά οικογένεια χρυσοχών από τα Νικιά Νισύρου που η δράση τους πιστοποιείται ήδη από το 1750. Γενάρχης θεωρείται ο Παύλος «Ανεγνώστης» ή διακο-Παύλος. Συγγενείς και απόγονοι συνεχιστές ήταν ο Γεώργιος «Ανεγνώστης» (=διάκος), ο Παύλος Λαζάρου ή Κοντοβέρος, ο Μιχαήλ Παύλου, ο Κωνσταντής, ο Λάζαρος Κοντοβέρος και τα παιδιά τους τα οποία έφεραν τα ίδια ονόματα, γι' αυτό πρέπει να διαχωρίζονται ως Παύλος Β' κλπ.

Η οικογένεια συνδέθηκε με επιγαμίες τόσο με εκείνη του χρυσοχού Μαυρουδή από τη Νίσυρο, όσο και με του Κρομμύδα ή Χατζη-Σουβάλ της Ρόδου.

573 Παύλος Ανεγνώστου ή διακο-Παύλος, Νισύριος.

Το 1750 ασήμωσε την εικόνα της Κοιμήσεως Θεοτόκου στη μονή Μεγάλης Παναγίας Σάμου. Το 1762 επένδυσε με ασήμι την εικόνα των Εισοδίων της Θεοτόκου στον ομώνυμο ναό των Νικιάν Νισύρου. Στα μέσα του 18ου αιώνα ασήμωσε επίσης την εικόνα της Θεοτόκου στο ναΐσκο της Αγ. Ευτυχίας (Καθολική) στο Μολύβι Νισύρου. Πρόκειται για τον γενάρχη μιάς οικογένειας αργυροχόων από τη Νίσυρο, που στα 1784 αναφέρεται ήδη «μακαρίτης». Φαίνεται ότι καταγόταν από τα Νικιά Νισύρου, γιατί σε έγγραφα των ετών 1772 από τα Νικιά, κάποια Καλή Κοντοβέρου δανείζεται διάφορα χρηματικά ποσά. Το παρωνύμιο «Κοντοβέρου» ανήκε σ' αυτή την οικογένεια των χρυσοχόων της οποίας γενάρχης εμφανίζεται ο Παύλος Ανεγνώστου. Βλ. το Νο 574.

Κουτελάκης, Επιγραφές, Ν5, 8, 9α. Παράρτημα αρ. 2. Του ίδιου, Η επένδυση μιάς εικόνας στη Σπηλιανή Νισύρου, *Νισυριακά* (1982) 269-270. *Νισυριακά* 12 (1993) 150.

**Σάμος : Μεγάλη Παναγιά.
Έργο του (διακο)-Παύλου
Ανεγνώστου (1750)**

262 Ιωάννης Ανεγνώστου, Νισύριος.

Γιος του διακο-Παύλου ή Παύλου Ανεγνώστου. Μαθήτευσε κοντά στον πατέρα του. Στα 1778 ασήμωσε την εικόνα της Θεοτόκου στο ναό της Παναγίας Καθολικής Κατταβιάς Ρόδου. Στα 1781 βρισκόνταν στη Νίσυρο, όπου επένδυσε την εικόνα της Θεοτόκου στο ναό της Ποταμίτισας Μανδρακίου. Στα 1782 ασήμωσε τις δεσποτικές εικόνες στο τέμπλο του Ταξιάρχη στο Μεγάλο Χωριό Τήλου, ενώ το 1785 εκείνη της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στη μονή Σπηλιανής Νισύρου. Το 1790 βρισκόταν στην Κάρπαθο, όπου ασήμωσε την εικόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στον ομώνυμο ναό της Ελύμπου, ενώ στα 1791 εκείνη του Χριστού στον ομώνυμο ναό του Απεριού, της Παναγίας στον ομώνυμο ναό της Βολάδας και την εικόνα της Γεννήσεως της Θεοτόκου στο ναό της Βρυσιανής Μεσοχωρίου. Σ' αυτόν πρέπει ν' αποδοθούν και μερικά ακόμη αντικείμενα που δεν φέρουν υπογραφή.

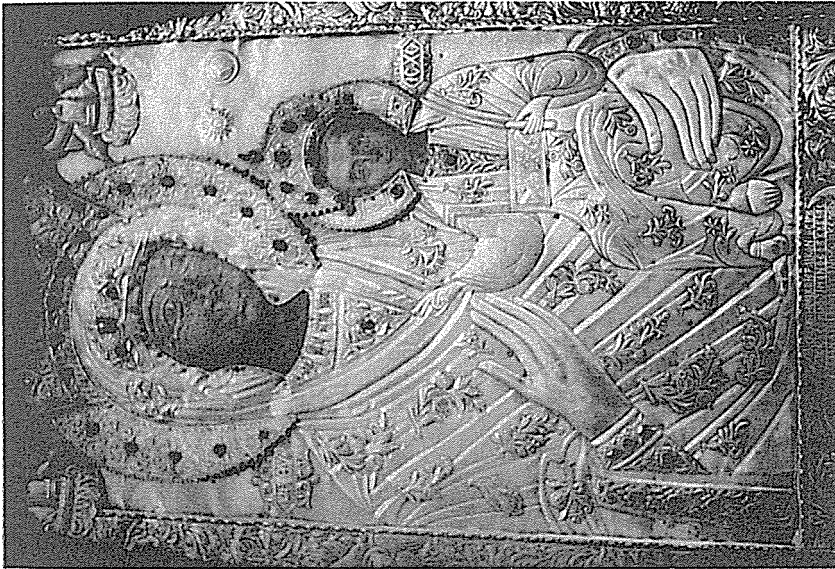
Κουτελάκης, Επιγραφές, P21, N7ε, N8α, T5, Καρ. 2, 4, 5α, 10.

Τήλος: Μεγάλο Χωριό, Θεοτόκισσα. Έργο Ιωάννου Ανεγνώστου (1782).

Τήλος: Μεγάλο Χωριό, Θεοτόκισσα. Έργο Ιωάννου Ανεγγώστου (1782).

Κάραθος-Ελάμιτος: ναός της ΚΜ.ΘΚ. Έργο Ιωάννου Ανεγγώστου (1791).

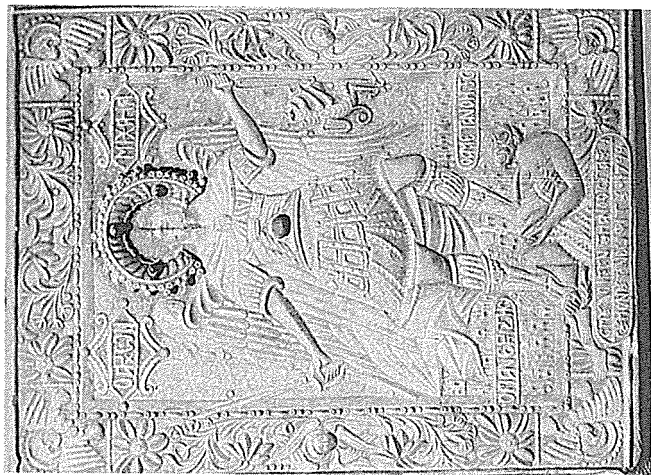
105 Γεώργιος Αναγνώστου, Νισύριος.

Αδελφός ή γιός του Ιωάννου Αναγνώστου. Στα 1791 αργύρωσε την εικόνα του Αγ. Ιωάννου Πρόδρομου στον ομώνυμο ναό του Μαντρακίου Νισύρου. Το 1792 την εικόνα της Υπαπαντής του Χριστού στον ομώνυμο ναό της Ελύμπου Καρπάθου, εκείνη του Ταξιάρχου Μιχαήλ (1794), που βρίσκεται στο Εκκλησιαστικό γραφείο της Ελύμπου και εκείνη του Αγ. Γεωργίου στην ομώνυμη μονή των Βατσών Απερίου. Στα τέλη του 18ου αι. μαζί με κάποιον Νικόλαο ασήμωσαν την εικόνα του Αγ. Δημητρίου στο Χωριό της Σύμης. Το 1800 ασήμωσε την εικόνα του Αγ. Γεωργίου της ομώνυμης μονής στις Χαδιές Κάσου, ενώ το 1803 την εικόνα της θεοτόκου στην Παναγία Χωρίου Χάλκης, το 1804 εκείνη του Χριστού στον ίδιο ναό και το 1807 την εικόνα του Αγ. Γεωργίου στον ομώνυμο ναΐσκο του Ρυακιού Χάλκης.

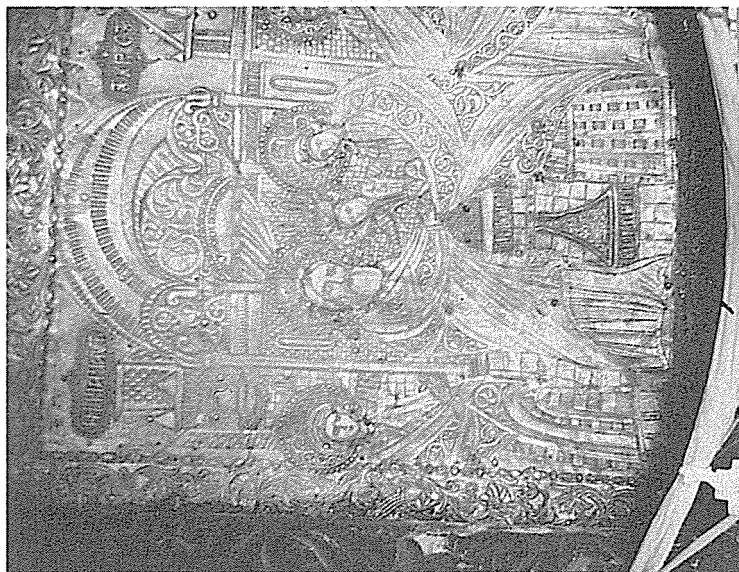
Κουτελάκης, Επιγραφές, Καρ. 3, 5γ, 6, N4, N7 στ', Κασ. 5, X2, 6α-β, Σ9α.

Κάρπαθος-Απέρι: μονή Αγ. Γεωργίου στις Βάτσες. Έργο Γεωργίου Αναγνώστου.

**Κάραθος : εκκλησιαστικό γραφείο Ολύμπου.
Έργο γεωργίου Ανεγνώστου (1794).**

**Κάραθος-Ολύμπος: ναός Υπατανής. Έργο Γεωργίου
Ανεγνώστου (1792).**

574 Παύλος Λαζάρου «Κοντοβέρου», Νισύριος.

Γιός του Λαζάρου και εγγονός του Παύλου Ανεγνώστου. Μαθήτευσε στον πατέρα του. Το 1890 επισκεύασε την ασημένια επένδυση της Παναγίας στο ναό της Ποταμίτισας Μανδρακίου Νισύρου που ήταν έργο του θείου του, Ιωάννου Ανεγνώστου. Στα 1898 ασήμωσε την εικόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στη μονή Τσαμπίκας (Κάτω) Ρόδου, η οποία φέρει α/α 7 που σημαίνει ότι μέχρι τότε είχε παραγάγει άλλες έξι επενδύσεις εικόνων. Την ίδια χρονιά (1898) ασήμωσε την εικόνα της Αγ. Παρασκευής στον ομώνυμο ναό της Κατταβιάς Ρόδου, ενώ στα 1896 την εικόνα του Αγ. Νικολάου στον ομώνυμο ναό της Χάλκης. Στα 1900 ασήμωσε μία εικόνα προσκύνησης του Αγ. Παντελεήμονα στην ομώνυμη εκκλησία του χωριού Σιάννα της Ρόδου.

Κουτελάκης, Επιγραφές, Ν8, Ρ6, 20γ, Χ3γ.

**Ρόδος-Τσαμπίκα (Κάτω). Έργο Παύλου Κοντοβέρου (1898).
Φωτ. 1985.**

*Ρόδος-Σιάννα:
Αγ. Παντελεήμονας.
Έργο Παύλου
Κοντοβέρου
(1900).*

342 Κοντοβέρος Παύλου, Νισύριος.

Απόγονος και συνεχιστής της οικογένειας των χρυσοχόων από τα Νικιά. Κοντά του μαθήτευσε ο ανηψιός του *Μαυρουδής Γεώργιος*. Φιλοτέχνησε ένα θυμιατό για τη Σπηλιανή Νισύρου που το χρησιμοποιούν μόνο το Πάσχα. Παραγιοί του ήταν οι Αντ. Ελευθεριάδης (+ 1978), Κωνσταντίνος Δημ. Κρομμυδάς, Χαράλ. Κασσαπίδης, Γεώργ. και Κωνσταντίνος Παπανικολάου, Κωνσταντίνος Κοντοβέρος.

Ήταν άριστος γνώστης των τεχνικών και της παράδοσης και βελτίωσε το θεματολόγιό του και την τεχνική του με ταξίδια στην Κωνσταντινούπολη.

461 Μιχαήλ Παύλου ή Κοντοβέρος, Νισύριος (+ 1907).

Γόνος της παλιάς οικογένειας των χρυσοχών της Νισύρου (βλ. Παύλος Ανεγνώστου και Παύλος Λαζάρου), έμαθε τήν τέχνη από τον πατέρα του Κωνσταντίνο και συνεργάστηκε με τ' αδέρφια του *Μιχάλη* και *Κωνσταντή* που άλλαξαν το επίθετό τους σε «Λαζάρου». Παντρεύτηκε Ροδίτισσα, κόρη της οικογένειας *Κρομμυδά* και έτσι ενώθηκαν οι δύο παλιές οικογένειες των χρυσοχών Νισύρου-Ρόδου. Πέθανε στα 1907 αφού είχε προηγουμένως εργαστεί στην Κωνσταντινούπολη διακοσμώντας και το ανάκτορο του Γιλτίζ Μπαξέ.

Εκτός από κοσμήματα φιλοτέχνησε το χρυσάγγυρο χέρι της Παναγίας στη Σπηλιανή Νισύρου (που τώρα είναι τοποθετημένο με άλλα αφιερώματα-τάματα στο πλαίσιο ζωγραφιστής με σινική μελάνη εικόνας), καθώς και κάποια αντικείμενα στη Χάλκη όπου και απεβίωσε.

Κουτελάκης, Σπηλιανή, 269-270.

Κωνσταντίνος Κοντοβέρος.

Από προφορική και μόνο καταγραφή αναφέρεται ως μάστορας-δάσκαλος των παιδιών του *Μιχάλη* και *Κωνσταντή*. Βλ. το 461.

449 Μαυρουδής Γεώργιος, Νισύριος (1878-1968).

Είχε το εργαστήριό του στη Νίσυρο (Μαντράκι). Έμαθε την τέχνη του χρυσοχού από τον θείο του Κοντοβέρο Παύλου. Εργάστηκε όλες τις τεχνικές ανάλογα με τις παραγγελίες (για αρραβώνες, γάμους, βαπτίσις και εκκλησιαστικά είδη). Φιλοτέχνησε ασημένια κανδήλια στη Σπηλιανή Νισύρου, φωτοστέφανα στο ναό της Ποταμίτισας, θυμιατό με κουνουνάκια στον ίδιο ναό, μικροεπισκευές σε εικόνες της Σπηλιανής, δυό-τρεις μικρές εικόνες που δεν καθορίζεται ο παραγγελιοδότης και κοσμήματα στη Χάλκη. Μαθήτευσε για ένα διάστημα στην Αθήνα κοντά σε τεχνίτη εκκλησιαστικών ειδών. Τα εργαλεία του τ' αγόρασε από τη Σμύρνη. Δεν υπέγραφε τα έργα του.

450 Μαυρουδής Νικόλαος (1916-), Νισύριος.

Γιος του χρυσοχού Γεώργιου από τη Νίσυρο. Έφυγε από το νησί για τη Ρόδο το 1947, όπου μαθήτευσε για ένα δίμηνο κοντά στον Βασιλαρά. Από το 1948 μέχρι το 1950 εργάστηκε κοντά στον Κωνσταντίνο Παύλου Κοντοβέρου. Από το 1951 άνοιξε δικό του μαγαζί-εργαστήριο στη Ρόδο και είχε παραγούς τον Σταύρο και Μιχάλη Δράη, τον Δημήτριο Μπαρμπούσα, τον Κωνσταντίνο

Μπαρμπούσα, Αγαπητό Κλαδά, Κωνσταντίνο Ζερβό και Ελ. Σιμιξή. Δούλεψε όλες τις τεχνικές κυρίως σε κοσμήματα. Μαζί με τον πατέρα του φιλοτέχνησε την κανδήλα από φλιγκράνα που κρέμεται μπρος στην εικόνα του Χριστού στο ναό της Ποταμίτισας Νισύρου (1942), ένα σταυρό ευλογίας συρματερό (1945), κι ένα χέρι, το αριστερό, της εικόνας της Παναγίας στο μοναστήρι της Σπηλιανής. Δεν υπέγραφε στα έργα του.

Κουτελάκης, Σπηλιανή, 269-270.

ΕΚΔΕΚΤΕΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΕΣ

371 Κρομμυδάς Κωνσταντίνου Δημήτριος (1872-1956), Ρόδιος.

Έμαθε την τέχνη του χρυσοχόου από τον πατέρα του Κωνσταντίνο αλλά χρημάτισε για ένα διάστημα παραγωγός του Χατζη-Λοΐζου. Εγκατέλειψε το σχολείο σε ηλικία 9 ετών. Τελειοποίησε την τέχνη του στα σφυρήλατα και στα συρματερά μαθητεύοντας κοντά στον Νισύριο χρυσοχόο *Παύλο Κοντοβέρο* που ήταν κόρυφαίος στο είδος και γνώστης της παράδοσης. Σύμφωνα με συνέντευξη που μου παραχώρησαν, φιλοτέχνησε αρκετά σκεύη για εκκλησίες της Ρόδου, όπως εικόνες (επενδύσεις), στην Παναγία της Κρεμμαστής, στην Κοίμηση των Τριαντών, στον Αγ. Νικόλαο Παραδεισίου και του ναού της Φανερωμένης (κοντά στο ξενοδοχείο Καψής Παλάς) δωρεά Μιχ. Πολίτου. *Κανί* για τις εκκλησίες των χωριών Τριάντα, Μαλώνα και Αρχάγγελος. *Ευαγγελιοκαλύμματα* στις ενοριακές εκκλησίες των χωριών Τριάντα και Μαλώνα. *Δισκοπότηρο* στον Αγ. Θωμά Μονολίθου επί εφημερίου παπα-Κλήμεντα. *Μυροδοχείο* για τους ναούς Μονολίθου και Σιάννα. *Θυμιάτα* για τους ναούς της Αγ. Αναστασίας πόλεως Ρόδου, της Θεοτόκου στο Νιοχώρι και εκείνον του χωριού Τριάνα. *Κανδήλες* για το ναό του χωριού Μαλώνα και για τη Συναγωγή των Εβραίων. *Εξαπτέρυγα* για το ναό του Αγ. Γεωργίου, του Αγ. Νικολάου και της παλιάς μητρόπολης στα ομώνυμα μαράσια της Ρόδου και τέλος ασημένια ταψιά λουτρών (χαμάμ), λουτροφόρους αμφορείς για τους αξιωματούχους Τούρκους της Ρόδου, σέφερ και φλιγκρανένια μπιγιά για τους Εβραίους της Ρόδου.

374 Κρομμυδάς Δημ. Μάρκος, Ρόδιος (1913-1989).

Έμαθε την τέχνη από δώδεκα ετών κοντά στον πατέρα του Δημήτριο και στον θείο του Φώτη Κρομμυδά που είχαν εργαστήρι στην Παλιά Αγορά της Ρόδου. Ειδικεύτηκε στα κοσμήματα με τεχνική φλιγκράνα και σφυρήλατο. Φιλο-

τέχνησε φωτοστέφανα ασημένια για εικόνες σε ναούς των χωριών Μαλώνας, Μάσσαρι, Σιάννα, μία εικόνα ασημί για τον ίδιο ναό (γύρω στα 1953), το φωτοστέφανο στην υπερμεγέθη εικόνα του Ταξιάρχη στο χωριό Αρχάγγελος της Ρόδου κι ένα για εικόνα του ναού της Κοιμήσεως Θεοτόκου Τριαντών. Αριστουργηματικό είναι ένα καλάθι χειροποίητο με κουταλοπήρουνα φτιαγμένο με φιλιγκράνα (1978) που το εκθέτει στο κατάστημα το οποίο διατηρεί ο συνεργάτης του **Μαυρουδής Νικόλαος** στην παραλία του Μαντρακίου. Μερικά κοσμήματα φτιαγμένα από τον ίδιο αγόρασε στα 1978-1986 και ο γράφων.

Résumé

Dans cet ouvrage est présentée la biographie de onze maîtres qui travaillaient l' or et l' argent.

Tous, originaires de l' île de Nyssiros (Dodecanese). Leurs oeuvres, d' après les inscriptions, commencent depuis 1750 et continuent jusqu' à nos jours.

ΗΧΝΙΟ 2^ο

+ ΣΠΥΔΗ ΓΕΓΟ ΤΥ ΠΑΝΟΣΙΩ
ΤΑΤΥ ΗΓΥΜΕΝΥ ΤΕ ΝΙΚΟΔΗΜ
Υ ΗΕΡΟΜΩΝΑΧΥ ΗΠΟ ΧΙΡΟΣ Γ
.....

Καθ. 3

ΣΠΥΔΕΙ ΓΕΓΩΝ Ξ ΜΑΝΟΣΙΩΤΑΞ Η
ΓΥΜΕΝΥ ΤΕ ΝΕΩΦΙΤΥ·1794

Καθ. 5 γ'

17 ΣΠΥΔΗ ΓΕΓΩΝ Ξ ΕΔΕΣΗΜΟ
ΤΑΤΥ ΗΚΟΝΟΜΥ ΚΑΙ ΤΙΣ ΜΡ 92
ΕΣΒΙΤΕΡΑΣ ΒΑΣΙΛΙΥ ΚΑΙ ΤΙ
ΣΙΒΙΑΣ·ΔΙΑ ΧΙΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΥ ΑΝΔΡΟΣΥ

Καθ. 6

ΗΡΓΥΡΩΘΕΙ Η ΠΡΟΣΑ ΕΙΚΩ ΤΗΣ Ι
ΓΕΡΑΤΑΣ ΘΑΙΩΟΚΥ ΔΙΑ ΣΟΔΩ
ΩΝΕΥΣΕΒΩ ΧΡΙΣΙΑΝΩ ΕΠΙΤΡΟΠ
ΩΝΟΣ ΣΤΕΡΓΗ ΕΡΕΟΣ Q 1803
ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΝΩΣ

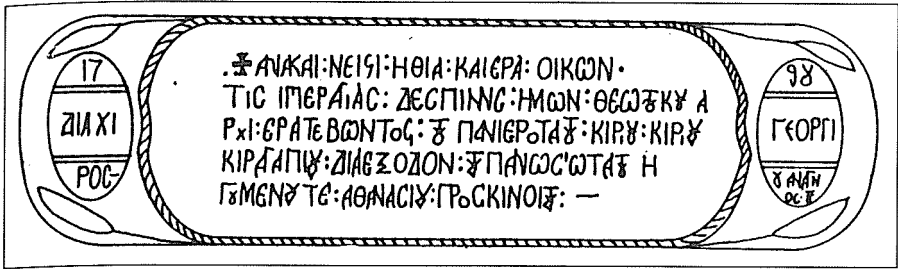
X6α'

ΧΕΙΡ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΤΕΩΓΙΔΑΝΑΓΩΣ
ΗΡΓΥΡΩΘΕΙ Η ΠΡΟΣΑ ΟΙΚΩ Ξ ΔΙΣ ΜΕ
ΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ
ΠΑΝΤΩΝ ΕΥΣΕΒΩ ΧΡΙΣΙΑΝΩ ΕΠΙ
ΤΡΟΠΕΥΟΝΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Χ' ΙΟ..ΑΙΑ

Σ9α

ΣΠΥΔΗ ΓΕΓΟΝ ΤΩ ΕΔΕΣΙΜΟΤΑΤΩ ΣΚΑΙΟΦΙΛΑΖ
ΔΙΑ ΔΑΠΑΝΗΣ ΤΩΝ ΕΥΣΕΒΩΝ
ΧΡΙΣΙΑΝΩΝ. ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΟΥΣ 1800

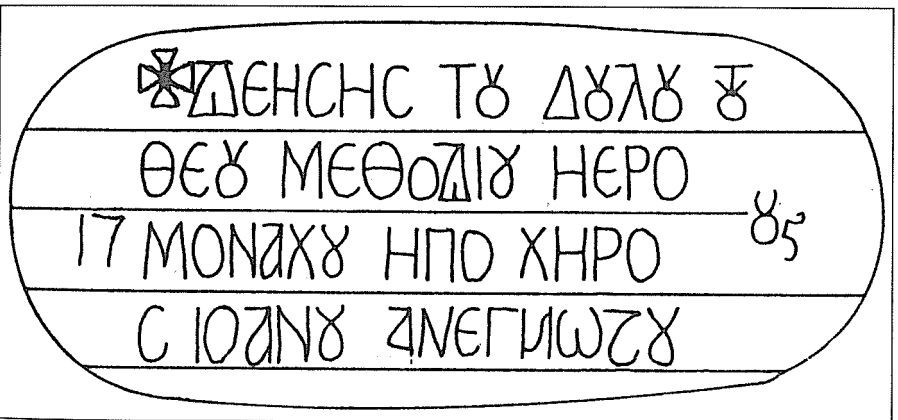
Κασ. 5

Ν7στ'

ΑΝΕΚΕΝΙΣΙ Η ΘΙΑ ΚΑΙ ΗΕΡΑ ΙΚΟΝ ΤΙC ΗΠΕ
 ΡΑΓΙΑC ΔΕCΠΙΝΗC ΗΜΟΝ ΘΕΟΤΟΚΥ ΔΙΑ ΕΞΟ
 ΔΟΝ ΤΟΝ ΝΙΚΟΚΙΡΕΒΟΤΟΝ ΤΙC ΕΚΚΛΙCΙΑC ΠΗΤ
 ΡΟΠΕΒΟΤΟC ΜΑΝΟΥΗΛ-ΗΠΟ ΧΙΡΟC ΙΟΑ
 ΝΥ ΑΝΕΓΝΩCΟΥ-ΕΝ ΕΤΙ 1791 ΙΟΥΝΑΡΙΟΥ 1

Καθ. 10

Ν7ε'

ΑΡΓΠΡΟΘΗ Ι ΘΥΑ ΚΑΙ ΗΕΡΑ ΥΚΟΝ ΤΩ ΣΟΤΙΡΟΣ
ΗΜΟΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΔΙΑ ΕΞΟΔΟΝ ΤΟΝ
ΗΚΟΚΙΡΟΝ ΤΙΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΔΙΑ ΣΥΝΤΡΟΜΙΣ ΤΩ ΕΔΕ \
ΣΥΜΟΤΑΤΩ ΗΚΟΝΟΜΩ ΝΟΣΛΗΠΕΡΤΙ ΕΠΙΤΡΟΠΕ \
ΚΟΤΟΣ ΛΕΤΙ ΗΠΟ ΧΙΡΟΣ
ΗΩΑΝΩ ΑΝΕΓΝΟΥΣ 1791

Καθ. 2

ΑΝΕΚΕΝΙΣΙ Η ΘΙΑ ΚΑΙ ΗΕΡΑ ΗΚΟΝ ΤΗΣ Ι
ΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΙΝΙΣ ΗΜΟΝ ΘΕΩΤΟΚΩ ΔΙΑ
ΕΞΟΔΟ ΤΟΝΙΚΟΚΙΡΟ ΤΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑ
ΣΥΝΤΡΟΜΙΣ ΤΩ ΕΔΕΣΥΜΟΤΑΤΩ ΗΚΟΝΟΜΩ Ε
ΠΙΤΡΟΠΕΒΟΤΟΣ ΗΩΑΝΩ ΑΝΑΓΝΟΥΣ-ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ
ΗΩΑΝΩ ΑΝΑΓΝΟΥΣ ΕΝΕΤΙ 1791-ΗΘΛΙΩ
29

Καθ. 4

17 ✠ ΑΡΤΡΩΘΗ ΗΘΕΙΑ ΚΑΙ Ε
 ΡΑ ΟΙΚΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ
 ΔΕΣΠΗΝΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ 7
 8

T6α'

17 Α ΝΕΚΕΝΙΣΙ ΗΘΙΑ ΚΑΙ ΙΕΡΑΙΚΟΝ ΤΙΣ ΙΠΕ
 ΡΑΓΑΣ ΔΕΣΤΙΝΙΣ ΗΜΟΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΔΙΑ Ε
 ΖΟΔΟΝ Ψ ΨΑ ΚΙΡ ΑΤ·ΤΟΝΙΣ ΣΑΚΕΛΑΡΩ
 ΔΙΑ ΣΙΤΡΟΜΙΣ ΤΩ ΔΙΑΚΟ ΠΙΣ ΚΕ ΤΩ ΔΙΑΚΟ 90
 ||||| ΤΟΣ ΚΩΜΝΕΝΩ ΙΕΡ
 ||||| ΙΟΑΝΩ ΑΝΕΓΝΩΣΩ

Καθ. 5 α'

✠ ΔΕΥΣΙΣ ΤΩ ΔΩΛΩ Ψ ΘΕΩΓΕ
 ΟΡΓΙΩ ΥΕΡΕΟΩ ΚΑΙ ΤΩ ΓΡΕΩ
 ΒΙΤΕΡΗΩ ΚΑΙ ΤΟΝ ΤΕΚΝΟ

N8α'

18	ΑΡΗΡΟΘΗ Ι ΠΑΡΥΣ	20
	ΑΪΚΟΝ ΕΠΙΦΟΓΕΒΟΝΤΟ	
	Σ ΝΙΚΙΤΑ ΑΝΑΓΝΟΥΣΥ	

N8γ'

✠ ΑΝΙΣΟΡΤΗΗ Η ΠΑΡΥΣΑ ΕΙΚΩΝ ΔΙΑ
ΜΝΗΜΟΣΙΝΟΝ ΤΩΝ ΠΑΡΕΡΓΑ
ΣΚΟΜΕΝΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΕΚ ΤΗΣ ΝΗΣΥ
ΝΙΣΗΡΟΣ 1834

N8δ'

ΙΩΑΝΝΗ ΗΛ. ΒΟΛΑΝΑΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σελ.

1. Η διάδοση του Χριστιανισμού στα Δωδεκάνησα 144
2. Η διάδοση του Χριστιανισμού στη Νίσυρο 147

ΚΥΡΙΩΣ ΜΕΡΟΣ

ΤΑ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ

Γενικές Παρατηρήσεις

- Α') Μανδράκι, «Κήποι», Άγιος Κωνσταντίνος,
Ταξιάρχης Μιχαήλ Πανορμίτης, βασιλική..... 150
Β') Μανδράκι, Νεκροταφείο, Άγιος Νικόλαος/Άγιος Αθανάσιος 152
Γ') Μανδράκι «Σκαλί», Άγιος Κωνσταντίνος, βασιλική (;) 153
Δ') Μανδράκι, Άγιοι Ανάργυροι/Άγιος Ιωάννης, βασιλική 154
Ε') Μανδράκι, Δημοτικός Ξενώνας, Άϊ Θολός, βασιλική 157
ΣΤ') Μανδράκι, Παληόκαστρο, βασιλική..... 158
Ζ') Πάλοι, Άγιος Φωκάς, βασιλική 159
Η') Πάλοι, «των Λατίνων», βασιλική 160
Θ') Πάλοι, «Λιμνί», βασιλική 161
Ι') Σταυρός, βασιλική 161
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ..... 163

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η διάδοση του Χριστιανισμού στα Δωδεκάνησα

Περί τα τέλη της αρχαίας κλασικής εποχής και στην αρχή της ελληνιστικής περιόδου, ο Μέγας Αλέξανδρος (356-323 π.Χ.), συνέλαβε την ιδέα να ενώσει ολόκληρο τον τότε γνωστό κόσμο σε μίαν Αυτοκρατορία, στην οποία όλοι οι πολίτες, αδιακρίτως καταγωγής, φυλής, γλώσσας, θρησκείας, φύλου, μορφώσεως κλπ., θα είχαν τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις. Το όραμα αυτό του Μεγάλου Αλεξάνδρου πραγματοποιήθηκε μόνον εν μέρει κατά το διάστημα της τόσο σύντομης ζωής και δράσεως αυτού. Επέπρωτο όμως μία άλλη μεγάλη δύναμη, η Ρώμη, να πραγματοποιήσει το όντως μεγαλειώδες αυτό όραμα.

Με την κατάκτηση όλων σχεδόν των χωρών του γνωστού αρχαίου κόσμου και την ίδρυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, κατέπεσαν οι φραγμοί και τα πάσης φύσεως σύνορα και συνετελέσθη η ενότητα του αρχαίου κόσμου σε τέτοιο βαθμό, όσο ποτέ πριν από την εποχή αυτή. Με την επιβολή της ρωμαϊκής νομοθεσίας, την επικράτηση της ελληνικής και της λατινικής γλώσσας ως οργάνου διοικήσεως, συνεννοήσεως και επικοινωνίας και της Ρωμαϊκής Ειρήνης (PAX ROMANA) η οποία επηκολούθησε, την εξασφάλιση της ελεύθερης επικοινωνίας ανθρώπων, ιδεών και αγαθών, εδημιουργήθησαν όλες εκείνες οι ευνοϊκές προϋποθέσεις για την ακμή του πολιτισμού και την άνοδο του βιωτικού και πνευματικού επιπέδου των κατοίκων της αχανούς Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Ο ελληνορρωμαϊκός κόσμος γενικώτερα χαρακτηρίζεται για την βαθεία του θρησκευτικότητας. Συγχρόνως όμως παρατηρείται μία κρίση θρησκειών, ιδεολογιών και ηθικών αξιών. Οι αρχαίες, παραδοσιακές θρησκείες, ιδεολογίες και λατρείες έπαυσαν να ικανοποιούν τον άνθρωπο. Εμφανίζονται νέες μυστηριακές λατρείες και θρησκείες, προερχόμενες κυρίως από την Ανατολή, οι οποίες υπόσχονται λύση όλων των κοινωνικών, ηθικών και οικονομικών προβλημάτων και εξασφάλιση λύτρωσης ατομικής και ομαδικής, τόσο στην επίγεια ζωή, όσο και στην μετά θάνατον.

Η εμφάνιση του Χριστιανισμού στην Παλαιστίνη, ως μίας νέας, εξ αποκαλύψεως θρησκείας, με έντονη κοινωνική διάσταση, παρά την αναμενόμενη αντίσταση και αντίδραση, ίδια εκ μέρους των συντηρητικών κύκλων και των προϋπαρχουσών θρησκειών, όμως ε γνώρισε σχετικά ταχεία διάδοση, ίδια με ταξί των κατωτέρων κοινωνικών τάξεων (δούλων, μεταναστών, πτωχών, γυναικών, αποκλήρων της κοινωνίας), αλλά και πνευμάτων με ανησυχίες, τα οποία άτομα έψαχναν για κάτι το ουσιαστικότερο, ανώτερο και πνευματικότερο, από ότι προσέφεραν οι αρχαίες θρησκείες και λατρείες.

Ο Χριστιανισμός διαδόθηκε ενωρίτατα στις περιοχές της σημερινής Ελλά-

δος και ειδικώτερα στα Δωδεκάνησα. Είναι πιθανόν, ότι ήδη κατά την ημέρα της Πεντηκοστής, υπήρχαν στα Ιεροσόλυμα Ιουδαίοι της διασποράς ή προσήλυτοι, οι οποίοι έξω μόνιμα στα Δωδεκάνησα (Ρόδο-Κω) και οι οποίοι επιστρέφοντες κατόπιν στις ιδιαίτερες πατρίδες των, μετέφεραν τις πρώτες ειδήσεις για την νέα θρησκεία της αγάπης.

Η σχετική περικοπή των Πράξεων Αποστόλων έχει ως εξής: «⁷Ήσαν δέ εἰς Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι, ἄνδρες εὐλαβεῖς ἀπὸ παντός ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν... Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἑλαμίται καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον καὶ Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοι τε καὶ προσήλυτοι, Κρήτες καὶ Ἄραβες...»¹.

Ο Απόστολος των Εθνών Παύλος, προερχόμενος από την Μίλητο και κατευθυνόμενος προς τα Ιεροσόλυμα πέρασε από την Κω και την Ρόδο. Ειδικώτερα στις Πράξεις Αποστόλων αναφέρεται:

«Ἀπὸ δέ τῆς Μιλήτου πέμψας εἰς Ἔφεσον μετεκαλέσατο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας»². Και παρακάτω: «Ὡς δέ ἐγένετο ἀναχθῆναι ἡμᾶς ἀποσπασθέντας ἀπ' αὐτῶν, εὐθυδρομήσαντες ἤλθομεν εἰς τὴν Κῶ, τῇ δέ ἐξῆς εἰς τὴν Ρόδον κακεῖθεν εἰς Πάταρα»³.

Είναι πιθανόν, περνώντας ο Απόστολος Παύλος από την Κω και την Ρόδο, να του εδόθηκε η ευκαιρία, να κηρύξει την νέα θρησκεία στις νήσους αυτές. Οπωσδήποτε όμως, και αυτή μόνο η διέλευσή του από τις περιοχές αυτές, επέδρασε ζωηρά στους χριστιανούς κατοίκους των περιοχών αυτών και εκρατήθη ζώσα παράδοση, διατηρουμένη μέχρι και σήμερα.

Είναι αξιοσημείωτο, ότι στην Κω και ειδικώτερα στο Ζηπάρι, υπάρχει παλαιοχριστιανική βασιλική, αφιερωμένη στην μνήμη του Αγίου Παύλου, κειμένη σε μικρή απόσταση από της παραλίας⁴, ενώ στην Ρόδο και ειδικώτερα στην Λίνδο, το ένα από τα δύο λιμάνια του οικισμού φέρει το όνομα του Αγίου Παύλου, στο ΝΔ. τμήμα αυτού υψώνεται μικρό ναῦδριο, τιμώμενο στη μνήμη του Αγίου Παύλου, η δε παράδοση δέχεται, ότι στο σημείο αυτό προσωρμίσθη ο Παύλος, διερχόμενος από την Ρόδο.

Στην πόλη της Ρόδου ανεσκάφη τα τελευταία χρόνια μεγάλων διαστάσεων

1. Πράξ. 2, 5-11.

2. Πράξ. 20, 17.

3. Πράξ. 21, 1.

4. *Ι. Βολανάκης*, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 319. *Ι. Βολανάκης*, Τα παλαιοχριστιανικά βαπτιστήρια της Ελλάδος, Αθήνα 1976, σ. 115-116.

παλαιοχριστιανική βασιλική⁵, φέρουσα ψηφιδωτά δάπεδα και τοιχογραφίες, κείμενη στη γωνία των οδών Χειμάρας και Παύλου Μελά (οικόπεδο Χατζη-ανδρέου), η οποία μμείται την μεγάλη ιουστινιάνεια βασιλική των Αγίων Αποστόλων της Κωνσταντινουπόλεως και την βασιλική του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στην Έφεσο. Είναι πιθανόν, να ήτο αφιερωμένη στον Απόστολο Παύλο, αν και τούτο δεν αποδεικνύεται αρχαιολογικά.

Κατά το τέλος του 3ου αι. μ.Χ. υπήρχε οργανωμένη επισκοπή στην Ρόδο, της οποίας ηγείτο ο Επίσκοπος Ρόδου Φωτεινός. Σχετικά αναφέρεται:

«Τούτων δέ τις άκριβώς, όπως είχε τά κατά τούς άγιους μαθών, μνηύει πάντα τῷ τῆς Ρόδου προέδρω, Φωτεινός τῷ έπισκόπῳ ὄνομα»⁶.

Κατά την Α' Οικουμενική Σύνοδο (Νίκαια Βιθυνίας, 325 μ.Χ.)⁷ παρέστη ο Επίσκοπος Ρόδου Ευφρόσυνος και ο Επίσκοπος Κω Μελίφρων. Ειδικότερα αναφέρεται:

«Provinciae Insularis... Euphrosynus Rhodiensis, Meliphron Cous»⁸.

Και αλλαχού:

«Insularum. Euphrosynos Rhodius, Meliphron a Coo»⁹.

Από όσα γνωρίζουμε μέχρι σήμερα, συνάγεται το συμπέρασμα, ότι τόσο κατά τους τρεις πρώτους αιώνες μ.Χ., όσο και κατ' αυτόν τον 4ο αι. μ.Χ., ο Χριστιανισμός για τα Δωδεκάνησα, όσο και για τις περιοχές του υπολοίπου γεωγραφικού χώρου της σημερινής Ελλάδος, είναι η θρησκεία της μειοψηφίας. Σχεδόν κανένα από τα παλαιοχριστιανικά μνημεία της Ελλάδος, τα οποία έχουν ανασκαφεί μέχρι σήμερα δεν χρονολογείται μετά βεβαιότητας στον 4ο αι. μ.Χ. Πολύ λίγα και μάλιστα τα αρχαιότερα στρώματα από αυτά, είναι δυνατόν να αναχθούν - μετά πιθανότητας- στα τέλη του 4ου αι. μ.Χ.¹⁰

Η ευρύτερη διάδοση του Χριστιανισμού στις περιοχές της σημερινής Ελλάδος συνετελέσθη κατά τον 5ο αι. μ.Χ. και η οριστική επικράτηση αυτού κατά τον 6ο αι. μ.Χ., αν και σύμφωνα με φιλολογικές μαρτυρίες, υπολείμματα των αρχαίων εθνικών κατοίκων της Ελλάδος διετηρήθησαν στα νότια της Πελοποννήσου Α (Μάνη) μέχρι και τον 9ο αι. μ.Χ.¹¹

5. *I. Βολανάκης, Μνημεία Δωδεκανήσου*, σ. 329.

6. P.G. 114, 849 B-C.

7. *B. Στεφανίδης, Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 176 κ.ε.

8. MANSI, II, 695 D.

9. MANSI, II, U 700 C.

10. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται και τα εξής μνημεία: α) Επίδαυρος, μεγάλη πεντάκλιτη βασιλική. *Γ. Σωτηρίου*, Αι παλαιοχριστιανικά βασιλικά της Ελλάδος, ΑΕ 1929, σ. 198-201. β) Πάρος, Καταπολιανή, βασιλική.

11. *Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος*, Προς τον ίδιον υιόν Ρωμανόν, κεφ. 50, έκδοση Βόννης II, σ. 224. *Πρβλ. Γ. Σωτηρίου*, ΑΕ 1929, σ. 163, σημ. 2.

Είναι μεγάλος ο αριθμός των μέχρι σήμερα γνωστών παλαιοχριστιανικών μνημείων της Δωδεκανήσου¹². Ο αριθμός, το μέγεθος και ο πλούτος των μνημείων αυτών, προϋποθέτουν μεγάλο αριθμό κατοίκων, καθώς και οικονομική, πνευματική, καλλιτεχνική και γενικότερα πολιτιστική άνθηση.

2. Η διάδοση του Χριστιανισμού στη Νίσυρο

Σχετικά με την διάδοση του Χριστιανισμού στην Νίσυρο κατά τους πρώτους αιώνες μ.Χ., δεν έχουμε πληροφορίες. Είναι δυνατόν όμως να υποθέσουμε, ότι κατά πάσαν πιθανότητα, ο Χριστιανισμός διαδόθηκε ενωρίς στην Νίσυρο, ίσως από την γειτονική Κω, η οποία είχε ενωρίτατα οργανωμένη χριστιανική εκκλησία, με Επίσκοπο προϊστάμενον αυτής.

Τόσο στη Νίσυρο, όσο και στη γειτονική νήσο Γυαλί, υπάρχουν παλαιοχριστιανικά λείψανα. Τα παλαιοχριστιανικά μνημεία της Νισύρου χρονολογούνται στον 5ον-6ον αι. μ.Χ. και περί αυτών θα γίνει λεπτομερέστερος λόγος κατωτέρω.

Επιτύμβια επιγραφή Βιταλίας

Το αρχαιότερο αρχαιολογικό τεκμήριο, περί της διαδόσεως του Χριστιανισμού στην Νίσυρο και την ύπαρξη οργανωμένης εκκλησίας σε αυτήν, αποτελεί η επιτύμβια επιγραφή της χριστιανής Βιταλίας, συζύγου του Ερμίου και μητέρας του Πρεσβυτέρου της εκκλησίας της Νισύρου Σαμβατίου (ή Σαββατίου).

Η επιγραφή αυτή φυλάσσεται σήμερα στην Αρχαιολογική Συλλογή του Μανδρακίου Νισύρου και προέρχεται από την περιοχή της παλαιοχριστιανικής βασιλικής, της ευρισκομένης στη θέση «Κήποι», Άγιος Κωνσταντίνος του Μανδρακίου. Η επιγραφή ανευρέθη κατά τα έτη 1946-1947 στο αγρόκτημα του Γεωργίου Μουλλού και έκτοτε ευρίσκεται στην Αρχαιολογική Συλλογή της Νισύρου¹².

Πρόκειται για μία επιτύμβια πλάκα από καλής ποιότητας λευκό μάρμαρο (διαστ. πλάτους 0,44, ύψους 0,42 και πάχους 0,09 μ.). Κάτω και δεξιά, ως προς τον θεατή, έχει σπάσει ένα μικρό τμήμα από την πλάκα.

Στην άνω πλευρά της πλάκας υπάρχει αετωματική επίστεψη, εντός της οποίας εγγράφεται ένας ανάγλυφος, ανισοσκελής σταυρός, οι κεραίες του οποί-

12. Επιθυμώ και από την θέση αυτή να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς τον Φύλακα Αρχαιοτήτων Νισύρου κ. Νικόλαο Χαρίτο, τόσο για τις παρασχεθείσες πληροφορίες, όσο και για την βοήθεια του γενικότερα, κατά τις επισκέψεις και περιοδείες μου στην Νίσυρο.

ου είναι πεπλατυσμένες στα άκρα. Κάτω από την επίστεψη αυτή υπάρχει πεντάστιχη, εγχάρακτη επιγραφή (ύψος γραμμ. 0.025/0.03μ.), η οποία έχει ως εξής:

+
«+ ΕΝΘΑ ΚΑΤΑΚΙΤΕ
ΒΙΤΑΛΙΑ ΓΥΝΕ ΗΡΜΙ
ΟΥ ΜΗΤΗΡ ΣΑΜΒΑΤ [Ι]
ΟΥ ΤΟΥ ΕΥΛΑ [ΒΕΣΤΑ]
ΤΟΥ Π[ΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ]».

Ήτοι σε μεταγραφή:

+
«+ Ένθα κατάκιτε
Βιταλία, γύνε Ήρμί-
ου, μήτηρ Σαμβατ [ι]-
ου, τοῦ εὐλα[βεστά]-
του Π[ρεσβυτέρου]».

Σχόλια

Στίχος 1: Με την φράση αυτή δηλούται, ότι εντός του τάφου κείται, ήτοι έχει τεθεί η σορός της κατωτέρω αναφερομένης Βιταλίας. Τα παρατηρούμενα ορθογραφικά σφάλματα είναι συνήθη για την εποχή. Σε ωρισμένες περιπτώσεις προέρχονται από το γεγονός, ότι ο γλύπτης δεν ε γνώριζε ανάγνωση, του εδίδετο το κείμενο έτοιμο, το αντέγραφε χωρίς να το εννοή, οπότε ήτο ευκολώτερο να γίνουν σφάλματα ή και αλλαγή της θέσεως των γραμμάτων.

Στίχος 2: Η Βιταλία ήτο σύζυγος του Ηρμίου ή Ερμίου. Κατ' αρχήν το Βιταλία είναι εξελληνισμένος τύπος του λατινικού VITALIA, που σημαίνει «Ζωτικής». Πιθανώς το ορθό θα ήτο «γυνή Ερμίου», αντί του αναγραφόμενου «γυνέ Ηρμίου». Πιθανώς όμως πρόκειται και για διαλεκτικό τύπο. Το όνομα Ερμίας σχετίζεται με το Ερμής και είναι σύνηθες κατά τους αρχαίους χρόνους, καθώς και κατά την παλαιοχριστιανική εποχή.

Στίχος 3: Ο Ερμίας και η Βιταλία είναι οι γονείς του Σαμβατίου. Το όνομα αυτό απαντά και υπό τον τύπο: «Σανβάτιος» και «Σαββάτιος». Σχετίζεται με το εβραϊκό «Σάββατο». Πρβλ. και το μέχρι σήμερα σύνηθες κύριο όνομα «Σάββας».

Στον ναό της Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής στο Διαφάνι Καρπάθου, διατηρείται τμήμα κορμού κυλινδρικού, αρραβδώτου, μαρμαρίνου κίονα παλαιοχριστιανικών χρόνων, με την εγχάρακτη επιγραφή: «+ Ύπερ ὑγ(ε)ίας Νόν-

νου καί Σανβατίου. Δός Κύριε τοῦ υἱοῦ ἡμῶν Σεραπίωνος κέ παντός τοῦ οἴκου μου».

Στίχος 4: Το επίθετο «ευλαβέστατος» προτάσσεται του «Πρεσβύτερος». Τούτο συνηθίζεται και μέχρι σήμερα, αν και το «ευλαβέστατος» κυριολεκτείται για τον Διάκονο.

Στίχος 5: Οι κληρικοί της χριστιανικής εκκλησίας διακρίνονται, ως γνωστόν, σε τρεις βαθμούς: στον βαθμό του Διακόνου, του Πρεσβυτέρου και του Επισκόπου. Ο Σαμβάτιος ἦτο Πρεσβύτερος της εκκλησίας της Νισύρου.

Επειδή ελλείπει το τέλος της επιγραφής, είναι δυνατόν να υποτεθή, ότι υπήρχαν ακόμη τουλάχιστον δύο στίχοι, στους οποίους θα αναφερότο η ημερομηνία της κοιμήσεως της Βιταλίας, καθώς και η ηλικία αυτής.

Χρονολογία

Η επιτύμβια αυτή επιγραφή προέρχεται πιθανώτατα από τις αρχές του 5ου αι. μ.Χ. Ο τάφος της Βιταλίας θα έκειτο πλησίον της βασιλικής, στη θέση «Κήποι», Άγιος Κωνσταντίνος. Ο Πρεσβύτερος Σαμβάτιος πιθανώς να ἦτο ιερέυς στη βασιλική αυτή.

Μετά τα ανωτέρω εισαγωγικά, θα αναφερθούμε κατωτέρω στα μέχρι σήμερα γνωστά παλαιοχριστιανικά μνημεία της Νισύρου.

ΚΥΡΙΩΣ ΜΕΡΟΣ

ΤΑ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ

Γενικές παρατηρήσεις

Τα μέχρι σήμερα γνωστά παλαιοχριστιανικά μνημεία της Νισύρου ανέρχονται σε δέκα. Πρόκειται κατά κανόνα για τρίκλιτες, ξυλόστεγες βασιλικές του απλού ελληνιστικού τύπου. Το κυρίως σώμα αυτών εμφανίζει ορθογωνίου ή τετραγώνου σχήματος κάτοψη και χωρίζονται με κιονοστοιχίες σε τρία κλίτη. Από αυτά το μεσαίο, ευρύτερο των πλαγίων, περατούται σε μίαν ημικυκλική αψίδα προς Α., εντός της οποίας ενίοτε περικλείεται πεταλοειδές σύνθρονο. Τα πλάγια κλίτη, στενότερα του μεσαίου, περατούνται προς Α., σε ευθείες πλευρές. Στη δυτική πλευρά του κυρίως σώματος της βασιλικής είναι προσκεκολλημένος ορθογωνίου κατόψεως νάρθηκας. Γύρω από την βασιλική έκειντο διάφορα προσκτίσματα.

Οι βασιλικές ἦσαν κτισμένες από αργολιθοδομή και ισχυρό ασβεστοκονίαμα (τίτανον), εκαλύπτοντο δε με ξύλινες στέγες και κεραμίδια. Τα δάπεδα αυτών εκαλύπτοντο κατά κανόνα με ψηφιδωτά ή πλάκες μαρμάρου ή μαρμαρο-

θητήματα. Οι κίονες των κιονοστοιχιών της βασιλικής ήσαν από μάρμαρο, κυλινδρικοί, αρράβδωτοι, εστηρίζοντο σε μαρμαρίνες βάσεις μετά πλίνθου και εστέφοντο με κιονόκρανα ιωνικά μετά συμφυούς επιθήματος ή κορινθιάζοντα, μετά φύλλων ακάνθου.

Οι βασιλικές αυτές ανεγείρονται κατά τον 5ον και 6ον αι. μ.Χ. και αρχίζουν να ερειπώνονται από τον 7ο αι. μ.Χ. συνεπεία φυσικών καταστροφών (σεισμών, πυρκαϊών, πλημμυρών), ή εχθρικών επιδρομών (πειρατικές επιδρομές). Στη θέση των ερειπωμένων παλαιοχριστιανικών βασιλικών ανεγείρονται αργότερα μικρών διαστάσεων μονόχωρα ναύδρια, στα οποία συνεχίζεται η χριστιανική λατρεία.

Τα παλαιοχρ. μνημεία της Νισύρου, ως επί το πλείστον, δεν έχουν ανασκαφή ή άλλως συστηματικά ερευνηθή και δημοσιευθή, γι' αυτό και οι γνώσεις μας, σχετικά με αυτά είναι οπωσδήποτε περιορισμένες. Ειδικότερα, έχουν εντοπισθή και εν μέρει ερευνηθή τα εξής μνημεία:

A') Μανδράκι, «Κήποι», Άγιος Κωνσταντίνος/Ταξιάρχης Μιχαήλ Πανορμίτης, βασιλική

Στο Μανδράκι Νισύρου και στη θέση «Κήποι», κείται τα ναύδρια των Αγίων Ισαποστόλων Κωνσταντίνου και Ελένης και του Ταξιάρχη Μιχαήλ Πανορμίτη. Τα ναύδρια αυτά είναι κτισμένα στη θέση μίας παλαιοχριστιανικής βασιλικής¹³.

1. Ναύδριο Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης

Πρόκειται για μικρών διαστάσεων μονόχωρο ναύδριο, κτισμένο στον χώρο του Ιερού Βήματος μίας μεγάλων διαστάσεων παλαιοχρ. βασιλικής. Τούτο εμφανίζει ορθογώνιου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 4.75 x 2.99 μ.) και καλύπτεται με κτιστή καμάρα. Η ανατολική αυτού πλευρά περατούται σε μίαν ημικυκλική αφίδα. Στο μέσον της δυτικής πλευράς ανοίγεται η είσοδος.

Ολόκληρο το ναύδριο αυτό κείται κάτω από την σημερινή επιφάνεια του εδάφους (σε βάθος 4.50 μ. περίπου). Η κάθοδος σε αυτό γίνεται με μία κτιστή σκάλα. Στο ανατολικό τμήμα του ναυδρίου αυτού διατηρείται τμήμα από το πεταλοειδές σύνθρονο της βασιλικής. Ειδικότερα διακρίνονται ευκρινέστατα τέσσερεις βαθμίδες από το σύνθρονο, το οποίο περιελάμβανε περισσότερες, πιθανώς επτά. Στο κέντρο του συνθρόνου θα έκειτο ο θρόνος του Επισκόπου.

13. Π. Λαζαρίδης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 239. Ι. Βολανάκης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 323.

Εκατέρωθεν αυτού εκάθηντο οι Πρεσβύτεροι και οι Διάκονοι κατά την τέλεση της Θείας Λειτουργίας και των λοιπών Ιερών Ακολουθιών.

Εντός του ναυδρίου διατηρούνται τα εξής μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη:

α) Τμήμα κορμού κυλινδρικού, αρραβδώτου κίονα από φαιόχρωμο μάρμαρο, προερχόμενο από τις κιονοστοιχίες της βασιλικής (σωζ. ύψος 1.54 μ., διάμ. κίονα 0.40 μ.).

β) Τμήμα κορμού κυλινδρικού, αρραβδώτου κίονα, στη ράχη του οποίου υπάρχει ανάγλυφος, ανισοσκελής σταυρός, οι κεραίες του οποίου είναι πεπλατυσμένες στα άκρα αυτών (σωζ. ύψος 1.20, διάμ. κίονα 0.40 μ.).

γ) Επίθημα διαχωριστικού αμφικιονίσκου παραθύρου.

δ) Μαρμάρινο επίθημα παλαιοχριστιανικού κιονοκράνου.

ε) Κυλινδρικός βωμός ελληνορωμαϊκών χρόνων, ο οποίος χρησιμεύει ως στήριγμα της πλάκας της Αγίας Τράπεζας.

2. Ταξιάρχης Μιχαήλ Πανορμίτης

Δυτικά του ναυδρίου των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης και σε μικρή απόσταση από αυτό, επί των ερειπίων της αυτής βασιλικής, κείται το ναύδριο του Αρχαγγέλου Ταξιάρχου Μιχαήλ Πανορμίτη ή Πανερωμιώτη ή Πανερωμιώτη (8 Νοεμβρίου).

Πρόκειται για μικρών διαστάσεων οικοδόμημα, το οποίον εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και καλύπτεται με κτιστή καμάρα. Η ανατολική αυτού πλευρά περατούται σε μίαν ημικυκλική αφίδα. Στο μέσο της δυτικής πλευράς ανοίγεται η είσοδος. Σε επαφή με την νοτία και βορεία εσωτερική πλευρά του ναού κείνται ανά δύο πεσσοί, φέροντες ημικυκλικά, ενισχυτικά τόξα (σφενδόνια).

Εντός και εκτός του ναυδρίου αυτού διατηρούνται τα εξής μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη:

α) Βάση κίονα μετά πλίνθου, κειμένη κάτω από την Αγία Τράπεζα (διαστ. 0.60 x 0.60, διάμ. κίονα 0.45 μ.).

β) Τμήμα κορμού κυλινδρικού αρραβδώτου κίονα, το οποίο χρησιμεύει ως στήριγμα της Αγίας Τράπεζας (σωζ. ύψος 0.50, διάμ. 0.40 μ.).

γ) Τεμάχιο μαρμάρου σχήματος ορθογωνίου, φέρον ανάγλυφο σταυρό στην επιφάνεια (διαστ. 1.60 x 0.52 x 0.24 μ.).

δ) Επίκρανο αμφικιονίσκου παραθύρου (διαστ. 0.35 x 0.20 μ.).

ε) Διαχωριστικός αμφικιονίσκος παραθύρου (ύψος 1.52, διατομή 0.50 x 0.20 μ.).

στ) Κιονόκρανο (διαστ. καλάθου 0.60 x 0.60, ύψος 0.42, διάμ. κίονα 0.40 μ.).

ζ) Διαχωριστικός αμφικιονίσκος παραθύρου (ύψος 1.62, διατομή 0.50 x 0.30 μ.).

η) Επίθημα αμφικιονίσκου παραθύρου.

θ) Τεμάχιον ορθογωνίου σχήματος μαρμάρου με ανάγλυφο σταυρό στην ε-

πιφάνεια αυτού (διαστ. 1.58 x 0.52 x 0.23 μ.). Πιθανώς πρόκειται για τμήμα ευθέως επιστυλίου.

ι) Κιονόκρανο με φύλλα ακάνθου (διαμ. κίονα 0.40 μ.).

ια) Κιονόκρανα με φύλλα ακάνθου (διάμ. κίονα 0.40 μ.).

Από τα διατηρούμενα λείψανα τοίχων και από την ύπαρξη των ανωτέρω μαρμαρίνων αρχιτεκτονικών μελών συνάγεται το συμπέρασμα, ότι στη θέση αυτή έκειτο μία μεγάλων διαστάσεων παλαιοχρ. βασιλική. Αυτή ήτο τρικλιτη, ξυλόστεγη, του απλού ελληνιστικού τύπου. Το μεσαίο κλίτος της βασιλικής ήτο ευρύτερο των πλαγίων και επερατούτο σε μία μεγάλη, ημικυκλική αψίδα προς Α., εντός της οποίας έκειτο πεταλοειδές σύνθρονο. Τα πλάγια κλίτη ήσαν στενότερα του μεσαίου και επερατούντο προς Α. σε ευθείες πλευρές.

Η βασιλική αυτή ανηγέρθη πιθανώς κατά το α' μισό του 5ου αι. μ.Χ. και ήτο ίσως ο καθεδρικός ναός του Μανδρακίου ή και ολοκλήρου της Νισύρου.

Β') Μανδράκι, Νεκροταφείο, Άγιος Νικόλαος/Άγιος Αντώνιος

Εντός του σημερινού Νεκροταφείου του Μανδρακίου κείται το ναύδριο του Αγίου Νικολάου, Αρχιεπισκόπου Μύρων της Λυκίας (6 Δεκεμβρίου), καθώς και το ναύδριο του Αγίου Αντωνίου. Τα ναύδρια αυτά ανηγέρθησαν στη θέση μίας παλαιοχριστιανικής βασιλικής¹⁴.

1. Άγιος Νικόλαος

Πρόκειται για μικρών διαστάσεων μονόχωρο ναύδριο, το οποίον εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και καλύπτεται με κτιστή καμάρα. Η ανατολική αυτού πλευρά περατούται σε μίαν ημικυκλική αψίδα. Στο μέσον της δυτικής πλευράς ανοίγεται η είσοδος. Το ναύδριο του Αγίου Νικολάου ανηγέρθη στον χώρο του Ιερού Βήματος μίας παλαιοχριστιανικής βασιλικής.

2. Άγιος Αντώνιος

Νότια του ναού του Αγίου Νικολάου είναι προσκεκολλημένο το ναύδριο του Αγίου Αντωνίου. Πρόκειται για μικρών διαστάσεων μονόχωρο ναύδριο, το οποίο καλύπτεται με κτιστή καμάρα. Η ανατολική αυτού πλευρά περατούται σε μίαν ημικυκλική αψίδα. Στο μέσο της δυτικής πλευράς ανοίγεται η είσοδος.

Το ναύδριο του Αγίου Αντωνίου έχει κτισθή στο ανατολικό τμήμα του νοτίου κλίτους μίας παλαιοχρ. βασιλικής.

14. Π. Λαζαρίδης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 239. Ι. Βολανάκης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 323-324. Σ. Πελεκανίδης, Ψηφιδωτά, σ. 85.

Βασιλική

Από τα διατηρούμενα λείψανα τοίχων και την ύπαρξη μαρμαρίνων αρχιτεκτονικών μελών, συνάγεται ότι στη θέση αυτή έκειτο μία τρικλιτη, ξυλόστεγη βασιλική του απλού ελληνιστικού τύπου. Το κυρίως σώμα της βασιλικής (εξωτ. διαστ. 20.00 x 11.90 μ. περίπου), εχωρίζετο σε τρία κλίτη. Από αυτά το μεσαίο (πλάτ. 4.60 μ. περίπου) επερατούτο σε μίαν ημικυκλική αψίδα προς Α. Τα πλάγια κλίτη (πλάτ. 2.30 μ. περίπου) επερατούντο προς Α. σε ευθείες πλευρές. Δυτικά του κυρίως σώματος της βασιλικής έκειτο ορθογωνίου κατόψεως νάρθηκας (εσωτ. διαστ. 10.60 x 3.30 μ. περίπου).

Στην ΒΑ. γωνία της βασιλικής διατηρείται η τοιχοποιΐα αυτής σε ύψος 3.00 μ.

Μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη

α) Βάση κίονα μετά πλίνθου.

β) Τμήμα κορμού κυλινδρικού, αρραβδώτου κίονα.

γ) Κουλουροπυραμοειδές κιονόκρανο, φέρον στις πλευρές ανάγλυφους σταυρούς και μονογράμματα, εγγεγραμμένα εντός κύκλων.

δ) Επίθημα κιονοκράνου.

ε) Διαχωριστικός αμφικιονίσκος παραθύρου.

Ψηφιδωτά

Στον χώρο του μεσαίου κλίτους της βασιλικής διατηρούνται τμήματα ψηφιδωτών δαπέδων, τα οποία φέρουν γεωμετρικά κοσμήματα, ζώα, αγκυλωτούς σταυρούς, συμπλεκόμενους κύκλους κλπ.

Η βασιλική ανηγέρθη πιθανώς στις αρχές του 6ου αι. μ.Χ. Μετά την ερείπωση της βασιλικής και στο ανατολικό τμήμα αυτής ανηγέρθησαν τα δύο προαναφερθέντα ναύδρια, συνεχίζοντα την χριστιανική λατρεία¹⁵.

Γ') Μανδράκι, «Σκαλί», Άγιος Κωνσταντίνος, βασιλική (;)

Στη θέση «Σκαλί», Άγιος Κωνσταντίνος του Μανδρακίου, σε μικρή απόσταση από το κέντρο του οικισμού, διατηρούνται λείψανα παλαιών τοίχων, τμή-

15. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται σε μεγάλο αριθμό παλαιοχριστιανικών μνημείων της Δωδεκανήσου και της Ελλάδος γενικότερα. Μετά την ερείπωση των παλαιοχριστιανικών βασιλικών, συνήθως στη θέση του Ιερού Βήματος, αλλά και σε άλλες θέσεις, ανεγείρονται μικρών διαστάσεων μονόχωρα, ως επί το πλείστον, πτωχικά ναύδρια, εντός των οποίων συνεχίζεται η χριστιανική λατρεία. Σημειωτέον, ότι ικανός αριθμός παλαιοχρ. βασιλικών έχει αναγεθεί στη θέση ή πλησίον αρχαίων Ιερών, προχριστιανικών χρόνων.

ματα ψηφιδωτού δαπέδου, φέροντος φύλλα και βλαστόν κισσού¹⁶, καθώς και μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη, από τα οποία συνάγεται, ότι στη θέση αυτή έκειτο πιθανώς μία παλαιοχρ. βασιλική.

Μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη

α) Κυλινδρικός βωμός, φέρων διάκοσμον από βουκράνια και γιρλάντες, της ελληνορωμαϊκής εποχής.

β) Τμήμα κορμού κυλινδρικού, αρραβδώτου κίονα.

Δ') Μανδρακι, Άγιοι Ανάργυροι/Άγιος Ιωάννης, βασιλική

ΝΑ. της Πλατείας της «Ηλικιωμένης» του Μανδρακίου και σε μικρή απόσταση από αυτήν, κείται το ναύδριο του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου. ΝΑ. αυτού και σε μικρή επίσης απόσταση από αυτό κείται το ναύδριο των Αγίων Αναργύρων. Αμφότερα έχουν κτισθή στα ερείπια μίας μεγάλων διαστάσεων παλαιοχρ. βασιλικής¹⁷.

1. Άγιοι Ανάργυροι

Το ναύδριο των Αγίων Αναργύρων έχει κτισθή στον χώρο του Ιερού Βήματος μίας παλαιοχρ. βασιλικής. Πρόκειται για μικρών διαστάσεων μονόχωρο οικοδόμημα, το οποίον εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 2.95 x 2.75 μ.) και καλύπτεται με κτιστή καμάρα. Εξωτερικά η οροφή φέρει ένα στρώμα από υδραυλικό κονίαμα (κουρασάνι).

Η ανατολική αυτού πλευρά περατούται σε μίαν ημικυκλικήν αφίδα (χορδής 2.75 μ. περίπου), η οποία φαίνεται να είναι η αφίδα της παλαιοχρ. βασιλικής. Στο μέσον της δυτικής πλευράς ανοίγεται η είσοδος (πλάτ. 0.85 μ.).

Υπολογίζεται, ότι η επιφάνεια του σημερινού δαπέδου του ναυδρίου των Αγίων Αναργύρων κείται περί τα 3.00 μ. περίπου υψηλότερα της επιφανείας του δαπέδου της παλαιοχρ. βασιλικής, η οποία έκειτο στην ίδια θέση.

Μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη

Κυλινδρικός βωμός, ελληνορωμαϊκής εποχής, ο οποίος φέρει ανάγλυφο διάκοσμο αποτελούμενον από βουκράνια και γιρλάντες, χρησιμεύει ως στήριγμα της πλάκας της Αγίας Τράπεζας¹⁸.

16. Σ. Πελεκανίδης, Ψηφιδωτά, σ. 85.

17. Ι. Βολανάκης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 324, Ι. Βολανάκης, Συμβολή, σ. 56-57.

18. Είναι αξιοσημείωτο, ότι σε ικανόν αριθμό ναυδρίων της Νισύρου, ως στήριγμα της πλάκας

2. Άγιος Ιωάννης ο Προδρόμος

ΒΔ. του ναυδρίου των Αγίων Αναργύρων και σε μικρή απόσταση από αυτό, σε χαμηλότερο επίπεδο, κείται το ναύδριο του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου (7 Ιανουαρίου).

Πρόκειται για μονόχωρο οικοδόμημα, το οποίο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 7.40 x 4.25 μ.) και καλύπτεται με κτιστή καμάρα. Η ανατολική αυτού πλευρά περατούται σε μίαν ημικυκλική αψίδα. Στο μέσο της δυτικής αυτού πλευράς ανοίγεται μία είσοδος. Στο δυτικό τμήμα της βορείας πλευράς του ναού ανοίγεται δεύτερη είσοδος.

Στο μέσον περίπου της νοτίας και βορείας πλευράς του κυρίως ναού και σε επαφή με την εσωτερική επιφάνεια του τοίχου, ίστανται δύο κίονες, ανά ένας σε εκάστη πλευρά. Οι κίονες αυτοί στηρίζουν ένα ενισχυτικό τόξο (σφενδόνιο). Δυτικά του κυρίως ναού είναι προσκεκολλημένος νάρθηκας, ο οποίος εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και καλύπτεται με κτιστή καμάρα, η οποία ενισχύεται με δύο σφενδόνια.

Ο ναός του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου έχει κτισθή ως επί το πλείστον με υλικά, προερχόμενα από την παρακείμενη παλαιοχρ. βασιλική.

Μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη

α) Κυλινδρικός, αρραβδώτος κίονας, ο οποίος φέρει στην ράχη αυτού έναν ανάγλυφο, ανισοσκελή σταυρό¹⁹, οι κεραίες του οποίου είναι πεπλατυσμένες στα άκρα (ύψος 2.10, διάμ. 0.40 μ.).

β) Κορμός κυλινδρικού, αρραβδώτου κίονα (ύψος 2.16, διάμ. 0.40 μ.).

γ) Τμήμα κορμού κυλινδρικού, αρραβδώτου κίονα, στην ράχη του οποίου υπάρχει ανάγλυφος, ανισοσκελής σταυρός, οι κεραίες του οποίου είναι πεπλατυσμένες στα άκρα (ύψος 0.48, διάμ. 0.40)²⁰.

δ) Βάση κίονα μετά πλίνθου (ύψος 0.20, διάμ. κίονα 0.40).

ε) Ιωνικό κιονόκρανο, προερχόμενο από προχριστιανικό οικοδόμημα.

στ) Ιωνικό κιονόκρανο, το οποίο προέρχεται επίσης από αρχαίο, προχριστιανικό κτίσμα.

της Αγίας Τράπεζας χρησιμεύει μαρμάρινος, κυλινδρικός βωμός των ελληνορωμαϊκών χρόνων. Δεν θα πρέπει να θεωρηθή τυχαίος ο συσχετισμός και ο παραλληλισμός των αρχαίων, προχριστιανικών βωμών, μετά της Αγίας Τράπεζας, ως χριστιανικού βωμού. Πρβλ. Δ. Πάλλαν, Η «θάλασσα» των εκκλησιών. Συμβολή εις την ιστορίαν του χριστιανικού βωμού και την μορφολογίαν της Λειτουργίας, Αθήναι 1952.

19: Α. Ορλάνδος, Βασιλική, τ. 2, σ. 276, εικ. 224. Α. Ορλάνδος, Παλαιοχριστιανικά λείψανα της Ρόδου, ΑΒΜΕ, τ. 6 (1948), σ. 38, εικ. 32.

20. Παρόμοιοι κορμοί κυλινδρικών, αρραβδώτων κίωνων, στην ράχη των οποίων υπάρχουν ανάγλυφοι, ανισοσκελείς σταυροί, στηριζόμενοι σε σφαίρα, απεκαλύφθησαν κατά το θέρος του 1993 υπό του γράφοντος, κατά την διάρκεια της ανασκαφής της παλαιοχριστιανικής βασιλικής της Αγίας Αναστασίας, στη θέση «Ζωναράς» Απολακκιάς-Ρόδου.

- ζ) Παλαιοχριστιανικό, κορινθιάζον κιονόκρανο με φύλλα ακάνθου.
 η) Βάση περιρραντηρίου, άνευ ραβδώσεων²¹.
 θ) Ιωνικό κιονόκρανο μετά συμφυούς επιθήματος²², παλαιοχρ. εποχής (διαστ. άνω επιφανείας: 0.90 x 0.60, κάτω επιφανείας: 0.40 x 0.40, ύψος 0.26 μ.).
 ι) Διαχωριστικός αμφικιονίσκος παραθύρου (ύψος 0.92 μ.).
 ια) Επίκρανο παραστάδας, με φύλλα ακάνθου (διαστ. 1.00 x 0.30 x 0.20 μ.).
 ιβ) Τμήμα διαχωριστικού αμφικιονίσκου παραθύρου (ύψος 0.60, διατομή 0.30 x 0.15 μ.).

Βασιλική

Στη θέση των δύο προηγούμενων ναυδρίων έκειτο μία μεγάλων διαστάσεων παλαιοχριστιανική βασιλική. Πιθανώνατα, το κυρίως σώμα αυτής έφερε ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και εχωρίζετο με κιονοστοιχίες σε τρία κλίτη. Από αυτά το μεσαίο, ευρύτερο των πλαγίων, επερατούτο σε μίαν μεγάλη, ημικυκλική αφίδα προς Α., τμήμα της οποίας διατηρείται μέχρι σήμερα και χρησιμεύει ως η αφίδα του ναυδρίου των Αγίων Αναργύρων. Δυτικά του κυρίως σώματος της βασιλικής έκειτο ορθογωνίου κατόψεως νάρθηκας.

Δυτικά του ναυδρίου των Αγίων Αναργύρων και κατά την διάνοιξη αύλακος, απεκαλύφθησαν προ ετών τμήματα ψηφιδωτών δαπέδων, προερχόμενα από τα ψηφιδωτά δάπεδα της παλαιοχρ. βασιλικής. Έφεραν διάκοσμο από γεωμετρικά κοσμήματα και ήσαν καλής τέχνης και διατηρήσεως. Τα ψηφιδωτά αυτά εκαλύφθησαν στη συνέχεια, για λόγους προστασίας.

ΝΔ. του ναυδρίου των Αγίων Αναργύρων διατηρούνται λείψανα τοίχων, προερχόμενα από τις τοιχοποιίες της βασιλικής.

Το μνημείο αυτό παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον και μελλοντική ανασκαφική έρευνα σε αυτό, θα αποκαλύψη σημαντικά στοιχεία, για την ιστορία του μνημείου και της Νισύρου γενικώτερα.

21. Τα παλαιοχριστιανικά περιρραντήρια αποτελούνται κατά κανόνα από δύο τμήματα, ήτοι: α) Από μία βάση, κυλινδρικού σχήματος, μετά ή άνευ ραβδώσεων στις πλευρές. β) Από μία μαρμαρίνη, ευρύστομη, αβαθή λεκάνη, εντός της οποίας υπήρχε ύδωρ, το οποίο εχρησίμευε για τις τελετουργικές νίψεις των πιστών. Ειδικώτερα, το περιρραντήριο έκειτο στον νάρθηκα ή προ αυτού, ώστε οι εισερχόμενοι πιστοί, να βυθίζουν τα άκρα των δακτύλων εντός του ύδατος και να νίβουν συμβολικά το πρόσωπό των. Πρβλ. επιγραφή Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως: «ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ».

22. Α. Ορλάνδος, Βασιλική, τ. 2, σ. 315 κ.ε., εικ. 271-272.

Ε') Μανδράκι, Δημοτικός Ξενώνας, Αϊ Θολός, βασιλική

Ανατολικά του ναού του Αγίου Νικήτα, αριστερά του δρόμου Μανδρακίου-Πάλων, δίπλα ακριβώς από τον Δημοτικό Ξενώνα Μανδρακίου-Νισύρου, στη θέση «Αϊ Θολός», ήτοι «Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος»²³, απεκαλύφθη κατά το έτος 1979, ύστερα από σωστική ανασκαφή, η οποία διεξήχθη υπό του γράφοντος, μία παλαιοχρ. βασιλική²⁴.

Το κυρίως σώμα της βασιλικής εμφανίζει σχεδόν τετραγώνου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 11.10 x 11.00 μ.) και εχωρίζετο σε τρία κλίτη²⁵. Από αυτά το μεσαίο ήτο ευρύτερο των πλαγίων και επερατούτο σε μίαν ημικυκλική αφίδα προς Α. (χορδή 4.00 και βέλους 2.30 μ.). Τα πλάγια κλίτη ήσαν στενότερα του μεσαίου και επερατούντο προς Α. σε ευθείες πλευρές. Δυτικά του κυρίως σώματος της βασιλικής ήτο προσκεκολλημένος ορθογώνιου κατόψεως νάρθηκας (εσωτ. διαστ. 11.00 x 2.00 μ. περίπου).

Μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη

α) Τέσσερα τμήματα από διαχωριστικά θωράκια τέμπλου.

β) Ένα απότμημα πλάκας παλαιοχριστιανικής Τράπεζας - πιθανώς Αγίας Τράπεζας - μετά χείλους υπερυψωμένου (διαστ. 0.28 x 0.25 και παχ. 0.025/0.04 μ.).

γ) Κορινθιάζον κιονόκρανο μετά φύλλων ακάνθου. Προέρχεται πιθανώς από το κιβώριο της Αγίας Τράπεζας (ύψος 0.28, πλευρά άβακα: 0.34, διάμ. κίονα: 0.25 μ.).

δ) Κορινθιάζον κιονόκρανο μετά φύλλων ακάνθου, σε δύο επάλληλες σειρές τοποθετημένων (ύψος 0.38, διάμ. κίονα 0.29 μ.).

ε) Βωμός κυλινδρικός από λευκό, λεπτόκοκκο μάρμαρο, φέρων ανάγλυφο διάκοσμο (ύψος 0.515, διάμ. 0.35/0.38 μ.). Στην ράχη αυτού υπάρχει εγχάρακτη επιγραφή (ύψος γραμμ. 0.020 x 0.35 μ.), η οποία έχει ως εξής:

23. Ο Ευαγγελιστής της αγάπης και αγαπημένος μαθητής του Χριστού, Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος, τιμάται ιδιαίτερα στα Δωδεκάνησα, για τους εξής λόγους: α) Λόγω του ότι παρέμεινε στην Πάτμο, όπου συνέγραψε και την Αποκάλυψη (95 μ.Χ.). β) Λόγω της μεγάλης σπουδαιότητας της Ιεράς Μονής του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου κατά την βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο.

24. *Ι. Βολανάκης*, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 324. *Ι. Βολανάκης*, Συμβολή, σ. 57. *Ι. Βολανάκης*, Μνημεία Νισύρου (1984), σ. 8-11. *Ι. Βολανάκης*, Μνημεία Νισύρου (1993), σ. 311.

25. Πρβλ. *Γ. Σωτηρίου*, Αρχαιολογία, σ. 235, εικ. 131.

«.....AC
.....OYC
.....ETOC
.....E.....
ΧΑΙΡΕ
ΚΥΡΙΑ ΧΡΗCTE
ΧΑΙΡΕ».

Η επιγραφή αυτή είναι πιθανώς του 2ου αι. μ.Χ.

ΣΤ') Μανδράκι, Παληόκαστρο, βασιλική

ΝΔ. του Μανδρακίου και σε απόσταση ενός χιλιομέτρου περίπου από αυτό, στην κορυφή υψώματος, κείται τα ερείπια αρχαίου φρουρίου²⁶. Τούτο ανηγέρθη κατά την ελληνιστική εποχή. Το τείχος διατηρείται σε ωρισμένα τμήματα σε ικανό ύψος, κτισμένο από μεγάλων διαστάσεων ορθογωνίου σχήματος δόμους και κατά το ισόδομο σύστημα. Το φρούριο αυτό χρησιμοποιήθηκε διαχρονικά, από την αρχαιότητα μέχρι την εποχή της Τουρκοκρατίας.

Στην εξωτερική όψη της ΒΑ. πλευράς του φρουρίου υπάρχει εγχάρακτη επιγραφή (ύψος γραμμ. 0.12 μ.), η οποία έχει ως εξής:

«ΔΑΜΟΣΙΟΝ ΤΟ ΧΩΡΙΟΝ ΠΕΝΤΕ ΠΟΔΑ [Σ] ΑΠΟ ΤΟΥ ΤΕΙΧΕΟ[Σ]».

Ἦτοι σε μεταγραφή:

«Δαμόσιον τό χωρίον, πέντε πόδα[ς] ἀπό τοῦ τείχεο[ς]».

Είναι αξιοσημείωτο, ότι η επιγραφή είναι γραμμένη στη δωρική διάλεκτο, όπου χρησιμοποιείται α αντί η. Η έννοια της φράσεως αυτής είναι, ότι περιμετρικά του τείχους και έξω από αυτό, σε απόσταση πέντε ποδών από του τείχους, ο χώρος είναι δημόσιος και απαγορεύεται οποιαδήποτε οικειοποίηση αυτού ή κατασκευή σε αυτόν, προφανώς για λόγους ασφαλείας.

Εντός του οχυρωμένου χώρου και σε μικρή έξαρση του εδάφους διατηρούνται λείψανα μίας μεγάλων διαστάσεων παλαιοχριστιανικής βασιλικής²⁷. Διακρίνεται ολόκληρος ο βόρειος εξωτερικός τοίχος του κυρίως σώματος της βασιλικής, το βόρειο τμήμα του νάρθηκα, η ανατολική πλευρά του βορείου κλίτους, τμήμα της βορείας κιονοστοιχίας, σωροί λίθων, προερχόμενοι από την διάλυση των τοίχων της βασιλικής, ικανός αριθμός μαρμαρίνων αρχιτεκτονι-

26. Σχετικά με τα φρούρια της Νισύρου και την μνεία αυτών από μεσαιωνικές φιλολογικές πηγές, πρβλ. Ζ. Τσιρπανλήν, Ρόδος, σ. 43-45.

27. Ι. Βολανάκης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 324. Π. Λαζαρίδης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 238-239.

κών μελών, τμήματα κεράμων στέγης, όστρακα από χονδροειδή αγγεία καθημερινής χρήσεως κλπ. Δεν διακρίνεται η αφίδα της βασιλικής, ούτε το νότιο τμήμα αυτής. Τα κατώτερα τμήματα της τοιχοποιίας, καθώς και δάπεδα της βασιλικής καλύπτονται με δόμους και μεταγενέστερη επίχωση ικανού πάχους.

Το κυρίως σώμα της βασιλικής εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 27.00 x 18.70 μ. περίπου) και εχωρίζετο με δύο κιονοστοιχίες σε τρία κλίτη. Από αυτά το μεσαίο (πλατ. 10.00 μ. περίπου) επερατούτο σε μία μεγάλη, ημικυκλική αφίδα προς Α. Τα πλάγια κλίτη (πλατ. 4.30 μ. περίπου) επερατούντο προς Α. σε ευθείες πλευρές. Δυτικά του κυρίως σώματος της βασιλικής έκειτο ορθογωνίου κατόψεως νάρθηκας (εσωτ. διαστ. 18.70 x 4.70 μ. περίπου).

Μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη

Εντός του χώρου της βασιλικής κείνται τρία κορινθιάζοντα κιονόκρανα μετά φύλλων πριονωτής ακάνθου, σε δύο σειρές διατεταγμένων, προερχόμενα από τους κίονες των κιονοστοιχιών της βασιλικής. Τέταρτο κιονόκρανο, όμοιο ακριβώς με τα προηγούμενα, διατηρείται δυτικά της βασιλικής και σε απόσταση λίγων δεκάδων μέτρων από αυτήν, εντός του χώρου ερειπωμένου ναυδρίου. Και τούτο προέρχεται εκ των κίωνων των κιονοστοιχιών της βασιλικής του Παληοκάστρου.

Είναι αξιοσημείωτο, ότι εντός του αρχαίου φρουρίου ανηγέρθη η παλαιοχριστιανική βασιλική. Είναι πολύ πιθανόν, στην ίδια θέση να έκειτο αρχαίο Ιερό, προχριστιανικής εποχής, στα ερείπια του οποίου ανηγέρθη η βασιλική, μετά την οριστική επικράτηση του Χριστιανισμού στην περιοχή (5ον αι. μ.Χ. και εξής).

Ζ') Πάλοι, Άγιος Φωκάς, βασιλική

Ανατολικά του λιμένος των Πάλων, πλησίον της παραλίας και σε μικρό ύψωμα (υψόμ. 20.00 μ. περίπου) κείται το ναύδριο του Αγίου Φωκά²⁸, κτισμένο στη θέση μίας παλαιοχρ. βασιλικής²⁹. Διακρίνονται: η αφίδα του Ιερού Βήματος, το βόρειο τμήμα της ανατολικής πλευράς και ο βόρειος εξωτερικός τοίχος της βασιλικής.

Πρόκειται για μιá τρικλιτη, ξυλόστεγη βασιλική του απλού ελληνιστικού τύπου. Το κυρίως σώμα της βασιλικής εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη

28. Στ. Κέντρης, Εκκλησίες Νισύρου, σ. 82.

29. Π. Λαζαρίδης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 230. Ι. Βολανάκης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 324. Ι. Βολανάκης, Μνημεία Νισύρου (1993), σ. 312.

(εσωτ. διαστ. 19.00 x 17.00 μ. περίπου). Το μεσαίο κλίτος αυτής (πλατ. 8.00 μ. περίπου) επερατούτο σε μία μεγάλη, ημικυκλική αφίδα προς Α. (χορδής 7.00 μ.). Τα πλάγια κλίτη (πλατ. 4.00 περίπου μ.), περατούνται προς Α. σε ευθείες πλευρές. Δυτικά του κυρίως σώματος της βασιλικής είναι προσκεκολλημένοι ορθογωνίοι κατόψεως νάρθηκας (εσωτ. διαστ. 17.00 x 4.30 μ.).

Μετά την ερείπωση της βασιλικής ανηγέρθη επί των ερειπίων αυτής το ναύδριο του Αγίου Φωκά. Πρόκειται για μικρών διαστάσεων μονόχωρο οικοδόμημα, το οποίο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και καλύπτεται με κτιστή καμάρα.

Σημειωτέον, ότι ναύδρια του Αγίου Φωκά³⁰ απαντούν και σε άλλες περιοχές της Δωδεκανήσου. Συνήθως κείνται πάνω σε ακρωτήρια ή πλησίον της παραλίας. Φαίνεται ότι παλαιότερα ο Άγιος Φωκάς θεωρείτο ο προστάτης των θαλασσινών, γι' αυτό και οι ναοί του κτίζονται κοντά στην θάλασσα. Την θέση του Αγίου Φωκά έλαβε αργότερα στην συνείδηση των Χριστιανών ο Άγιος Νικόλαος, Αρχιεπίσκοπος Μύρων της Λυκίας και θαυματουργός, γύρω από την ζωή και την δράση του οποίου έχει αναπτυχθεί ολόκληρη φιλολογία, η οποία επηρέασε και την σχετική εικονογραφία.

Η') Πάλοι, «των Λατίνων», βασιλική

Στην ανατολική πλευρά της Νισύρου και στη θέση «των Λατίνων», διατηρούνται τα λείψανα μίας παλαιοχριστιανικής βασιλικής³¹. Η βασιλική αυτή φαίνεται ότι εχωριζέτο σε τρία κλίτη. Δυτικά του κυρίως σώματος της βασιλικής έκειτο ορθογωνίου κατόψεως νάρθηκας.

Στη θέση της βασιλικής διατηρείται ικανός αριθμός μαρμαρίνων αρχιτεκτονικών μελών, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και τα εξής:

α) Κορμοί κυλινδρικών αρραβδύτων κιόνων, προερχόμενοι από τους κίονες των κιονοστοιχιών της βασιλικής.

30. Από τα ναύδρια του Αγίου Φωκά στα Δωδεκάνησα αναφέρονται ενδεικτικά τα εξής:

α) *Ρόδος-Σιάννα, Κυμισάλα, Άγιος Φωκάς*. Πρόκειται για μικρό ναύδριο, κτισμένο στα λείψανα αρχαίου ναού, προχριστιανικής εποχής.

β) *Κως-Άγιος Γαβριήλ, ακρωτήριο, Άγιος Φωκάς*. Ναύδριο του Αγίου Φωκά, κτισμένο στα λείψανα παλαιοχριστιανικής βασιλικής.

γ) *Χάλκη-Άγιος Φωκάς*. Δυτικά του Εμπορείου και σε απόσταση 1500 μ. περίπου από αυτό, επί της παραλίας, μικρών διαστάσεων μονόχωρο ναύδριο του Αγίου Φωκά, ερειπωμένο από μακρού χρόνου. Τούτο εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και εκάλυπτετο με κτιστή καμάρα.

31. Π. Λαζαρίδης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 240. Ι. Βολανάκης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 324-325. Ι. Βολανάκης, Μνημεία Νισύρου (1993), σ. 312.

32. Α. Ορλάνδος, Βασιλική, τ. 2, σ. 425 κ.ε., εικ. 389-390.

β) Ιωνικά κιονόκρανα, φέροντα συμφυή επιθήματα, εκ των κίωνων της βασιλικής.
γ) Διαχωριστικοί αμφικιονίσκοι παραθύρων, φέροντες ανάγλυφο διάκοσμο³².

Επίσης διατηρούνται τμήματα τοίχων, κεραμίδια στέγης, χονδροειδή όστρακα από αγγεία καθημερινής χρήσεως κλπ.

Θ') Πάλοι, «Λιμνί», βασιλική

Στην περιοχή των Πάλων και στη θέση «Λιμνί, το», κείται τα ερείπια μίας παλαιοχριστιανικής βασιλικής³³. Διακρίνονται τμήματα από τους τοίχους του μνημείου, η μεγάλη, ημικυκλική αψίδα του Ιερού Βήματος, κεραμίδια, δόμοι από διαλυμένες τοιχοποιίες, χονδροειδή όστρακα από αγγεία καθημερινής χρήσεως κλπ.

Το κυρίως σώμα της βασιλικής εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη και εχωρίζετο σε μίαν μεγάλη, ημικυκλική αψίδα προς Α. Τα πλάγια κλίτη, στενότερα του μεσαίου, επερατούντο προς Α. σε ευθείες πλευρές. Δυτικά του κυρίως σώματος της βασιλικής έκλειτο ορθογωνίου κατόψεως νάρθηκας, προορισμένος για τους κατηχομένους, είτε για τους μετανοούντες³⁴.

Στον χώρο της βασιλικής ευρίσκεται ικανός αριθμός μαρμαρίνων αρχιτεκτονικών μελών, προερχομένων εκ του μνημείου αυτού.

Ι') Σταυρός, βασιλική

Νότια του Μανδρακίου και στην περιοχή «Σταυρός» διατηρούνται τα ερείπια χριστιανικού ναού, ο οποίος εμφανίζει περισσότερες οικοδομικές φάσεις.

Φαίνεται, ότι αρχικά ανηγέρθη στη θέση αυτή μία παλαιοχριστιανική βασιλική³⁵. Το κυρίως σώμα αυτής εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 20.00 x 10.00 μ. περίπου) και εχωρίζετο με δύο κιονοστοιχίες σε τρία

33. Π. Λαζαρίδης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 239. Ι. Βολανάκης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 324. Ι. Βολανάκης, Μνημεία Νισύρου (1993), σ. 312.

34. MANSI, II, 673 Α. Κανών ια', της Α' Οικουμενικής Συνόδου (Νίκαια Βιθυνίας, 325 μ.Χ.): «...όσοι οὖν μεταμέλονται, τρία ἔτη ἐν ἀκρωμένοις ποιήσουσιν οἱ πιστοὶ καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται. Δύο δέ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν». Σύμφωνα με το κείμενο αυτού του κανόνα, οι μετανοούντες διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες, ήτοι: α) τους ακρωμένους, β) τους υπολίπτοντας και γ) τους συμπροσευχομένους, άνευ δικαιώματος προσφορᾶς.

35. Ι. Βολανάκης, Μνημεία Δωδεκανήσου, σ. 325. Ι. Βολανάκης, Συμβολή, σ. 57-58. Ι. Βολανάκης, Μνημεία Νισύρου (1993), σ. 312. Ι. Βολανάκης, Μνημεία Νισύρου (1984), σ. 11. Ι. Βολανάκης, ΑΔ, 1981 (Αθήνα 1989), σ. 429-430.

κλίτη. Από αυτά το μεσαίο κλίτος, ήτο ευρύτερο των πλαγίων και επερατούτο σε μίαν μεγάλη, ημικυκλική αφίδα προς Α. Τα πλάγια κλίτη ήσαν στενότερα του μεσαίου και επερατούντο προς Α. σε ευθείες πλευρές. Δυτικά του κυρίως σώματος της βασιλικής ήτο προσκεκολλημένος ορθογωνίου κατόψεως νάρθηκας.

Μετά την ερείπωση της παλαιοχρ. βασιλικής κτίσθηκε στην ίδια θέση δεύτερος ναός. Πρόκειται για μονόχωρο οικοδόμημα, το οποίον εμφανίζει ορθογωνίου σχήματος κάτοψη (εσωτ. διαστ. 17.10 x 4.10 μ.) και καλύπτεται με κτιστή καμάρα. Η ανατολική αυτού πλευρά περατούται σε μίαν ημικυκλική αφίδα. Στο μέσον της νοτίας εσωτερικής αυτού πλευράς διατηρούνται λίγα λείψανα από τοιχογραφίες³⁶.

Στο ανατολικό τμήμα της νοτίας εξωτερικής πλευράς του προηγουμένου ναού ανηγέρθη, πιθανώς κατά τον 13ον-14ον αι. μ.Χ., μικρών διαστάσεων μονόχωρο, καμαροσκέπαστο ναύδριο. Η ανατολική πλευρά αυτού περατούται σε μία μικρή, ημικυκλική αφίδα. Στο μέσο της δυτικής αυτού πλευράς ανοίγεται η είσοδος. Το ναύδριο αυτό είναι κτισμένο με μετρίου μεγέθους ορθογωνίου σχήματος δόμους και κατά το ισόδομο σύστημα.

Και οι δύο προαναφερθέντες ναοί είναι ερειπωμένοι από μακρού χρόνου και έχουν εγκαταλείφθη. Εντός αυτών διατηρούνται μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη, προερχόμενα από την παλαιοχρ. βασιλική, η οποία έκειτο στη θέση αυτή.

36. *Ι. Βολανάκης, Τοιχογραφίες Νισύρου*, σ. 110.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

- ΑΒΜΕ: Αρχαίον των Βυζαντινών Μνημείων της Ελλάδος, έκδ. Α. Ορλάνδου.
- ΑΔ: Αρχαιολογικόν Δελτίον.
- ΑΕ: Αρχαιολογική Εφημερίς.
- Ι. Βολανάκης, Μνημεία Δωδεκανήσου: Ι. Βολανάκης, Τα παλαιοχριστιανικά μνημεία της Δωδεκανήσου. Ανάτυπον από το «Αφιέρωμα εις τον Μητροπολίτην Ρόδου κ.κ. Σπυρίδωνα, επί τη συμπληρώσει τεσσαράκοντα ετών αρχιερατείας», Αθήνα 1988, σ. 311-347.
- Ι. Βολανάκης, Μνημεία Νισύρου (1984): Ι. Βολανάκης, Χριστιανικά μνημεία της Νισύρου. Ανάτυπο από τα «Νισουριακά», τ. 9 (Αθήνα 1984), σ. 6-16.
- Ι. Βολανάκης, Μνημεία Νισύρου (1993): Ι. Βολανάκης, Συμβολή στην έρευνα των χριστιανικών μνημείων της Νισύρου. Ανάτυπο από τα «Νισουριακά», τ. 12 (Αθήνα 1993), σ. 305-330.
- Ι. Βολανάκης, Συμβολή: Ι. Βολανάκης, Συμβολή στην έρευνα των παλαιοχριστιανικών μνημείων της Δωδεκανήσου. Ανάτυπο από τα «Δωδεκανησιακά Χρονικά», τ. ΙΒ' (Αθήνα 1987), σ. 33-144.
- Ι. Βολανάκης, Τοιχογραφίες Νισύρου: Ι. Βολανάκης, Βυζαντινές και Μεταβυζαντινές τοιχογραφίες της Νισύρου. Ανάτυπο από τα «Νισουριακά», τ. 11 (Αθήνα 1990), σ. 91-110.
- Στ. Κέντρης, Εκκλησίες Νισύρου: Στ. Κέντρης, Εκκλησίες και ξωκκλήσια της Νισύρου, «Νισουριακά», τ. 8 (Αθήνα 1982), σ. 55-120.
- Π. Λαζαρίδης, Μνημεία Δωδεκανήσου: Π. Λαζαρίδης, Συμβολή εις την μελέτην των παλαιοχρ. μνημείων της Δωδεκανήσου. Πεπραγμένα του Θ' Διεθνούς Βυζαντινολογικού Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 1953, τ. Α' (Αθήνα 1955), σ. 227-248.
- ΜΑΝΣΙ, ΙΙ: *Johannes Dominicus Mansi*, Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, Vol. 2 (Paris 1901-Graz 1960).
- Α. Ορλάνδος, Βασιλική, τ. 1-2: Α. Ορλάνδος, Η ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική της μεσογειακής λεκάνης. Μελέτη περί της γενέσεως, της καταγωγής, της αρχιτεκτονικής μορφής και της διακοσμήσεως των χριστιανικών οίκων λατρείας από των αποστολικών χρόνων μέχρις Ιουστινιανού, τ. 1 (Αθήνα 1952), τ. 2 (Αθήναι, 1954).
- Σ. Πελεκανίδης, Ψηφιδωτά: Σ. Πελεκανίδης-Π. Ατζακά, Σύνταγμα των παλαιοχριστιανικών ψηφιδωτών δαπέδων της Ελλάδος Ι. Νησιωτική Ελλάς, Θεσσαλονίκη 1988.
- Β. Στεφανίδης: Εκκλησιαστική Ιστορία: Β. Στεφανίδης, Εκκλησιαστική

Ιστορία. Απ' αρχής μέχρι σήμερα, Αθήναι 1959.

Γ. Σωτηρίου, Αρχαιολογία: Γ. Σωτηρίου, Χριστιανική και Βυζαντινή Αρχαιολογία, τ. Α' (Αθήναι 1962).

Ζ. Τσιρπανλής, Ρόδος: Ζ. Τσιρπανλής, Η Ρόδος και οι νότιες Σποράδες στα χρόνια των Ιωαννιτών Ιπποτών (14ος-16ος αι.), Ρόδος 1991.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ. ΒΕΡΓΩΤΗ

**ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ
ΜΙΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ
ΤΗΣ ΖΩΝΤΑΝΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ**

Με το πανηγύρι της Παναγίας της Σπηλιανής έχουν ασχοληθεί πολλοί λαογράφοι και ιστορικοί που κατέγραψαν πολλά θετικά στοιχεία της εορτής μοναδικά για το νησί και το Δωδεκανησιακό χώρο, καθώς και τη θρησκευτικότητα της περιοχής. Σκοπός μου δεν είναι να τα επαναλάβω, ούτε και θα αντιπαρέλθω όσα εγράψαν, αλλά θα τα χρησιμοποιήσω γιατί είναι χρήσιμα, πολύτιμα και ταυτόχρονα χαρακτηριστικά.

Όποιος γνώρισε και έζησε το δεκαπενταυγουστιάτικο πανηγύρι της Σπηλιανής θα εντυπωσιάσθη από ορισμένα τοπικά έθιμα που διασώθηκαν μέσα στο πανηγύρι, που προκαλούν ωρισμένες σκέψεις που οδηγούν ανεπιφύλακτα στην προέλευσή τους και που αξίζει τον κόπο να προσπαθήσουμε να αναζητήσουμε μέσα στην αντιστροφή του χρόνου.

Ο εσπερινός της εορτής της μητέρας του Θεού, που αφορά στον θάνατό της, επλουτίσθη με ένα μοιρολόι. Αυτό το στοιχείο είναι εισαγόμενο. Από πρώτη θεώρηση φαίνεται ότι ο εισαγωγέας είναι η Ιερή μονή της Πάτμου από τα Ιεροσόλυμα και θυμίζει Μ. Εβδομάδα και μάλιστα Μ. Παρασκευή. Πρέπει να πούμε βέβαια ότι το φαινόμενο αυτό δεν είναι μοναδικό, ούτε ιδιόμορφο. Ανάλογο φαινόμενο παρατηρούμε και στην εορτή του Αγίου Δημητρίου στη Θεσ/νίκη, όπου η λαϊκή ευσέβεια εκεί καθιέρωσε για την τιμή του Αγίου Μ. Εβδομάδα πριν από κάμποσο χρονικό διάστημα και στις ημέρες μας επανακαθιερώθηκε.

Μετά το τέλος, λοιπόν, της ακολουθίας του Εσπερινού ψάλλεται ένα μοιρολόι που θυμίζει την αναπαράσταση της εκφοράς της Παναγίας. Ανάλογη τελε-

τή προς τιμήν της Παναγίας την ίδια ημέρα γίνεται στο αιγιοπελαγίτικο νησί της Σάμου¹, που επηρεάζεται από το ίδιο μοναστικό κέντρο της Δωδεκανήσου, της Πάτμου, με κάποια περισσότερη τυπική επισημότητα².

Η λαϊκή ευσέβεια στο νησί της Νισύρου συνθέσεε κάποια Εγκώμια που είδαν το φως της δημοσιότητας³. Ανάλογα Εγκώμια συναντούμε στο νησί της Σάμου που δημοσιεύει ο αρχ. Ευσέβιος Πιστολής⁴ και φαίνεται ότι προέρχεται και αυτό από τη λαϊκή ευσέβεια κατ' απομίμηση των Εγκωμίων της Μ. Παρασκευής.

Η εσπερινή ακολουθία της εορτής στο νησί της Νισύρου τελειώνει με την προσφορά των παραδοσιακών λουκουμάδων, που δεν μπορώ να συσχετίσω με κάποιο ιδιαίτερο συμβολισμό. Το ίδιο έθιμο παρατηρείται και στο νησί της Σύμης με την προσφορά των «ακουμιών» που είναι και αυτά μια παραλλαγή των λουκουμάδων και ο θρησκευτικός τους συσχετισμός συνεδέθη με το έθιμο και την παράδοση.

Η εσπερινή ακολουθία παίρνει τέλος με το νησιτίσιμο δείπνο που προσφέρει η Εκκλησία και φαίνεται ότι συνδέεται με κάποια ιδιαίτερη σημασία με το χριστιανικό εορτολόγιο, αφού σχετίζεται με την παραμονή των εορτών και μάλιστα εκείνων που συνδέονται με νηστεία⁵. Το δείπνο αυτό οφείλει να συσχετίζεται με τα νεκρόδειπνα που προεβλέποντο κατά τις εορτές των Αγίων και στην περίπτωση της πανηγύρεως της Νισύρου φαίνεται ότι μοιάζει καθόλου φυσικό, επειδή κατά τις 15 Αυγούστου εορτάζουμε το θάνατο της μητέρας του Θεού που στο εορτολόγιο της Εκκλησίας μας θεωρείται καθαρά αγιολογική εορτή⁶.

Κατά την ακολουθία του Όρθρου γίνεται το κόλλυβο της Παναγίας με τη συνοδεία μοιρολογίων από τις εννιαμερίτισσες⁷ και με τα υλικά που φέρουν οι γυναίκες αυτές ως τάμα, που ακολουθεί μιιά συγκινητική τελετουργική διαδι-

1. Ευσεβίου Πιστολή, αρχ. Ακολουθία του Εσπερινού μετά περιφοράς του Επιταφίου επί τη κοιμήσει της Υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου, εν Σάμω 1993, σ. 3-5.

2. Ευσεβίου Πιστολή, αρχ. σ. 7-8.

3. Εγκώμια Υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου και αιεπαρθένου Μαρίας φροντίδι πατρός Αναστασίου Διακοβασίλη και Νικολάου Αδαμαν. Χαρτοφύλη (αχρονολόγητο και πολυγραφημένο).

4. σ. 16-24.

5. Γ.Θ. Βεργωτή, Νηστεία και εορτές, στο «Νηστεία και πνευματική ζωή», Δράμα 1989, σ. 69-77.

6. Γ.Θ. Βεργωτή, Εγχειρίδιο της Αγιολογίας, Θεσ/νίκη 1992, σ. 75-81.

7. Τάμα να περάσουν εννιά ημερόνυχτα προσευχής στα κελιά της μονής προσφέροντας διάφορες εργασίες για την καθαριότητα και τον ευπρεπισμό του μοναστηριού κατά τη διάρκεια της πανηγύρεως.

κασία. Μετά το πέρας της τελετουργίας της Θ. Ευχαριστίας το κόλλυβο μεταφέρεται μαζί με την εικόνα της Παναγίας⁸ με τη συνοδεία πομπής των πανηγυριστών από το Ηγουμενείο στην Τραπεζαρία της μονής, όπου παρατίθεται γεύμα κατά την ημέρα της εορτής. Μετά το πέρας του γεύματος κάθε συνδαιτημόνας-προσκυνητής που εξέρχεται από την Τραπεζαρία ασπάζεται την θαυματουργό εικόνα της Παναγίας και δέχεται από τον ιερέα κόλλυβα, αφήνοντας τον οβολόν του για την αντιμετώπιση των εξόδων του πανδήμου γεύματος.

Η διαδικασία αυτή που παρουσιάζεται τόσο απλή και συνηθισμένη μεταφέρει, νομίζω, μιά διαχρονική συνήθεια, τόσο εθιμική και θρησκευτική, που η αρχή της ανάγεται στους πρώτους χριστιανικούς χρόνους. Η εθιμική αυτή διαδικασία μας μεταφέρει στην πρωτοχριστιανική συνήθεια των νεκροδειπνων και των χριστιανικών αγαθών. Έτσι, τα γεύματα των εορταστικών Πανηγύρεων αντιστοιχούν και μαρτυρούν τον απόηχο της πρώτης χριστιανικής κοινότητας που μας διεφύλαξε ο ευαγγελιστής Λουκάς στις Πράξεις των Αποστόλων. Ο θεσμός των κολλύβων προδίδει τη συνήθεια αυτή και ταυτίζεται με τη σημερινή μορφή της «μακαριάς» που πήρε διάφορη μορφή κατά τόπους και σημασία.

Έτσι, σε άλλους τόπους η «μακαριά» ταυτίζεται με γεύμα όπου παρατίθεται ψάρι ή κοτόπουλο, σε άλλους τόπους περιορίζεται μετά την εξόδιο ακολουθία σε προσφορά ψωμιού με τυρί και κονιάκ, σε άλλους σε προσφορά κουλουριών με καφέ και σε άλλους με διάφορα τοπικά έθιμα. Θεωρώ βέβηλη την υποτίμηση και τον εξοβελισμό των εθίμων-συνηθειών αυτών με πρόφαση διάφορες δικαιολογίες που δείχνουν άγνοια της θρησκευτικής μας διαστρεβλωμένης παραδόσεως μέσα σ' ένα βιομηχανοποιημένο κόσμο και παρασύρει δυστυχώς την Εκκλησία, τους ιθύνοντες τη διοίκηση της, και που χαλαρώνει το συνεκτικό κρίκο των ριζών μας. Κάνοντας επέκταση των παρατηρήσεών μου, θα θεωρούσα βέβηλη την κατάργηση των εορταστικών φαινομένων των Πανηγύρεών μας, που πηγάζουν από ευσεβιστικές δήθεν απαγορεύσεις και καταργήσεις που δη-

8. Για την εικόνα της Παναγίας, το Πανηγύρι της Σπηλιανής, την Περιουσία της Μονής και την Ιστορία της, βλέπε περισσότερα:

1. Εμμανουήλ Καρπαθίου: α) Δημοσιεύσεις στην εφημερίδα «Αυγή της Δωδ/σου» Αθήναι, 1926. β) «Παναγία Σπηλιανή» Αθήναι, 1932. γ) «Η Σπηλιανή» Δωδ/κή Επιθεώρησης, 1947.
2. Γεωργίου Σακελλαρίου: Εξιστόσεις και Περιγραφή της Ιεράς Μονής Σπηλιανής. Δελτίον «Γνωμαγόρας». Ν. Υόρκη, 1934.
3. Σταύρου Κέντρη: Τα Μετέωρα της Δωδ/σου (Παναγία Σπηλιανή) Αθήνα, 1970.
4. Νικίτα Οδ. Σακελλαρίδη: Παναγία Σπηλιανή. Ανάτυπο από VI τόμο «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ», Αθήναι 1978.
5. Νικίτα Ι. Κουμέντου: Η Παναγία η Σπηλιανή, με σύντομα απανθίσματα. Αθήνα, 1988.

λώνουν ανιστορικότητα και αποξένωση από το ιστορικό παρελθόν του Χριστιανισμού και της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Αντί της τάσεως αυτής που είναι απλοϊκή λύση, θα έλεγα, να εξηγηθεί στους πιστούς το ιστορικό φαινόμενο των Παναγγύρεων και όχι μόνο, για να μην εφραμόζουμε και στη θρησκευτική μας ζωή την παροιμία, που λέει ο λαός: «πονάει δόντι; Κόψε κεφάλι». Η μέθοδος αυτή είναι λαϊκίστικη. Δεν είναι όμως η λύση. Όταν γνωρίζει κανείς την ιστορία του, είτε πολιτική, είτε θρησκευτική, αντιλαμβάνεται πολύ περισσότερα πράγματα, απ' όσα γίνονται και τελούνται, για να μη φροντίζει να απορρίπτει αδιάκριτα ή να διαστρεβλώνει την ιστορική πραγματικότητα, ανάλογα με τις ευσεβιστικές του τάσεις και έξω από το ιστορικό γίγνεσθαι.

Καιρός είναι να ξαναδούμε τις Παναγγύρεις των εορτών της Εκκλησίας μας κάτω από το φως της Εκκλησιαστικής ιστορίας και να σταματήσουμε να αντιμετωπίζουμε δήθεν ως ειδωλολατρικές παραδόσεις ό,τι αγνοούμε στη χριστιανική λατρεία ή ό,τι δεν φροντίσαμε να μάθουμε ποτέ μας.

ΣΤΑΥΡΟΥ Ι. ΚΕΝΤΡΗ

ΑΡΧΕΙΟ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ «ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ» ΝΙΣΥΡΟΥ

Κωδικοποίηση

Με τον παραπάνω τίτλο αναφερόμαστε σε συλλογή παλιών εγγράφων της Μονής Παναγίας Σπηλιανής στη Νίσυρο Δωδεκανήσου.

Τα έγγραφα αυτά καλύπτουν διάστημα 232 ετών, και πιο συγκεκριμένα αρχίζουν από το 1718 και φθάνουν μέχρι το 1950.

Η συγκέντρωση, συντήρηση και κωδικοποίηση των εγγράφων είναι αποτέλεσμα επίμονης και μεγάλης προσπάθειας. Βλέποντας σποραδικά δημοσιευμένα μερικά έγγραφα της Μονής σε διάφορες εφημερίδες και περιοδικά θέλησα να δω τα πρωτότυπα. Πηγαίνοντας στο Μοναστήρι η έκπληξή μου ήταν μεγάλη όταν είδα πέντε-έξι έγγραφα κορνιζαρισμένα και τίποτε άλλο. Αυτό έγινε αφορμή να αρχίσω το ψάξιμο. Τότε βρήκα τα περισσότερα έγγραφα σε δυό χαρτοκιβώτια στην αποθήκη όπου ήταν το λάδι και μερικά άλλα αντικείμενα.

Το γεγονός αυτό μας έδωσε την αφορμή να γράψουμε και άλλες φορές πώς για τη διαφύλαξη των εγγράφων αυτών και γενικά των πραγμάτων της Μονής δεν σκέφτηκε σοβαρά κανένας από τους ηγουμένους ή υπεύθυνους του μοναστηριού, σε αντίθεση με άλλα μοναστήρια όπου οι καλόγεροι με θρησκευτική σχολαστικότητα διαφύλαξαν και διατήρησαν κάθε χρήσιμο.

Ίσως γιατί να έφταιξε ο ιδιόρρυθμος τρόπος με τον οποίο λειτουργούσε και λειτουργεί το μοναστήρι αυτό, που είναι κάτι ανάμεσα ενοριακού ναού και μοναστηριού. Νομίζω πως οι αρμόδιοι θάπρεπε να φροντίσουν για την εφαρμογή τουλάχιστον του κανονισμού που υπάρχει από το 1877 με κάποιες βέβαια τροποποιήσεις επιβαλλόμενες από τα σημερινά δεδομένα (Σ. Κέντρη, Τα Μετέωρα της Δωδεκανήσου, σελ. 68-69).

Σκοπός της εργασίας μας αυτής ήταν η συγκέντρωση, ταξινόμηση και κωδι-

κοποίηση όλων των παλιών εγγράφων της Μονής, ώστε να διαφυλαχθούν και να είναι στη διάθεση κάθε επισκέπτη-μελετητή.

Τα περισσότερα απ' αυτά τα έγγραφα δεν έχουν πλατιά ιστορική σημασία, οπωσδήποτε όμως σκιαγραφούν τη ζωή και τη δράση του μοναστηριού σε δύο σκόλους καιρούς, δείχνουν την κοινωνικο-οικονομική στάθμη των κατοίκων του νησιού και μας παρουσιάζουν την σπουδαία θέση της εκκλησίας στη ζωή των σκλαβωμένων νησιωτών. Ακόμα είναι πολύτιμη πηγή διαπίστωσης κυριότητας κτηματικής περιουσίας ή οικογενειακού δένδρου. Η υπογραφή δε σε αυτά πολλών αρχόντων και προσωπικοτήτων του νησιού μας δίνουν πλούσιες και αξιόλογες πληροφορίες. Γενικά τα έγγραφα αυτά σκιαγραφούν σε μιά γενική εικόνα σκέψεις και ενέργειες των προγόνων μας για το καλό του νησιού.

Στη κωδικοποίηση των εγγράφων προτιμήσαμε και ακολουθήσαμε τη χρονολογική ταξινόμηση, παρά την τακτοποίησή τους ανάλογα με το περιεχόμενο. Και τούτο γιατί κατά την γνώμη μας έτσι υποβοηθούμε το έργο του κάθε μελετητή και διατηρούμε τη διαδοχή στα γεγονότα και τις ιδέες.

Τα έγγραφα που κωδικοποιήθηκαν είναι 820 τον αριθμό και χωρίστηκαν σε οκτώ φακέλους, που τοποθετήθηκαν σε δυο μεγαλύτερους Κώδικες Α και Β. Στον πρώτο μεγάλο 4 φάκελοι με έγγραφα από 1718-1895 και στο δεύτερο οι άλλοι 4 με έγγραφα από 1900-1950. Σε καθέναν από τους οκτώ φακέλους υπάρχει υποφάκελος για τα έγγραφα κάθε έτους, ενώ στην πρώτη σελίδα υπάρχει πίνακας των εγγράφων που περιέχονται σ' αυτόν, πράγμα που βοηθεί στον έλεγχο και την εύκολη χρησιμοποίησή τους. Τέλος σ' ένα τρίτο μεγάλο φάκελο τοποθετήθηκαν α) Βιβλίο πράξεων ηγουμενοσυμβουλίου, κτηματικής περιουσίας και ενοικιάσεων, β) Βιβλίο πράξεων Γενικών Συνελεύσεων από 7 Ιουλίου 1877.

Οι οκτώ προαναφερθέντες φάκελοι παρουσιάζουν σήμερα την παρακάτω συνοπτική εικόνα:

1ος φάκελος: Από 1718 μέχρι 26-12-1846	έγγραφα	121
2ος φάκελος: Από 1-1-1847 μέχρι 7-12-1867	έγγραφα	120
3ος φάκελος: Από 1-5-1868 μέχρι 30-6-1895	έγγραφα	57
4ος φάκελος: Έγγραφα στη Τουρκική και μεταφρασμένα στην Ελληνική από τον Κώο Μ. Πισίδη	έγγραφα	10
5ος φάκελος: Από 26-5-1900 μέχρι 26-6-1914	έγγραφα	125
6ος φάκελος: Από 11-3-1915 μέχρι 26-12-1922	έγγραφα	109
7ος φάκελος: Από 2-1-1923 μέχρι 20-12-1935	έγγραφα	152
8ος φάκελος: Από 3-1-1936 μέχρι 25-12-1950	έγγραφα	126

Σύνολο εγγράφων 820

Τα παραπάνω έγγραφα μπορούν να διακριθούν ανάλογα με το περιεχόμενό τους στις παρακάτω κατηγορίες:

1. Προικοσύμφωνα
2. Αγοραπωλήσεις και εξοφλητικές επιστολές
3. Δωρητήρια
4. Αφιερώματα
5. Πληρεξούσια
6. Εγγυητικές επιστολές
7. Συστατικές επιστολές
8. Ενοικιαστήρια
9. Διοριστήρια διδασκάλων
10. Διοριστήρια εκκλησιαστικών επιτροπών
11. Άδειες γάμου
12. Ενθρονιστήρια ηγουμένων
13. Εγκύκλιοι Μητροπολιτών
14. Παραινετικές επιστολές Μητροπολιτών
15. Συγχωρητικά έγγραφα Μητροπολιτών
16. Κοινοποιήσεις αποφάσεων του Πνευματικού δικαστηρίου

Έπειτα απ' αυτά τα ολίγα εισαγωγικά παραθέτουμε τα έγγραφα όπως είναι τοποθετημένα σε κάθε φάκελο, με μικρή και συνοπτική περίληψη του περιεχομένου κάθε εγγράφου.

Φάκελος 1ος

1. Προσφορές για τη συντήρηση του Μοναστηριού, χωρίς ημερομηνία.
2. Προικοσύμφωνο Χατζηπαπά Αποστόλη Φασουλαρή, χωρίς ημερομηνία.
3. **29-6-1718**. Πωλητήριο χωραφιού (πολύ εφθαρμένο).
4. **29-10-1727**. Πωλητήριο, υπογραφή Βασίλειος ιερέας.
5. **1-9-1733**. Σχετικά με την ανακαίνιση του μοναστηριού στις Σιώνες από τον ιερομόναχο Ιωνά.
6. **3-1-1747**. Προικοσύμφωνο του Παπανικολή.
7. **24-11-1749**. Η Μονή αγοράζει κτήμα από τον Ν. Πιπεράκη, υπογραφή ηγούμενος Μεθόδιος.
8. **.....1750**. Εφθαρμένο και ακέφαλο, με την ένδειξη (εγώ ο Διακοκωνσταντής του γραμματικού έγγραφεν).
9. **12-1-1752**. Πωλητήριο κτήματος προς την Μονή, από τους κατοίκους του νησιού.
10. **1-12-1752**. Σχετικά με τα κτήματα Εργιά της Ευαγγελίστριας, υπογραφή Καλλίνικος.

11. **5-9-1761.** Έγγραφο Μητροπολίτη Ρόδου για τα περιουσιακά στοιχεία του Παπά-Νικολάου.
12.**1762.** Δωρεά στη Μονή δυό αμπελιών από τη Χρυσοτίμα.
13. **31-7-1780.** Απόδειξη δανεισμού 100 γρσ. από τη Μονή προς κάποιον ονόματι Νικήτα.
14. **15-11-1782.** Χρεοφειλετική επιστολή Διακογεώργη Χριστοφή.
15. **9-10-1783.** Εγκατάσταση Παπα-Κωνσταντή στο Διαβάτι, με σφραγίδα της Μονής.
16. **16-10-1783.** Προικοσύμφωνο Ιωάννη του Φιλακτού.
17. **6-1-1785.** Απόδειξη δανεισμού, μάρτυρας Παπαχαρτοφύλης.
18. **14-10-1787.** Απόδειξη δανεισμού, χωρίς άλλη ένδειξη.
19. **17-12-1788.** Απόδειξη δανεισμού, χωρίς άλλη ένδειξη.
20. **23-5-1795.** Απόδειξη δανεισμού χωρίς άλλη ένδειξη.
21. **23-2-1801.** Αντίγραφο Συνοδικής εγκυκλίου για τις Ληξιαρχικές πράξεις (περίληψη).
22.**1802.** Εκλογή του Βενιαμίν ως Μητροπολίτη Ρόδου.
23. **29-6-1802.** Αναφορά κατοίκων Μανδρακίου προς τον Χατζήμπεη κατά του Διακομανώλακα.
24. **21-11-1803.** Εξοφλητικό Αντώνη Φασουλαρή σε λογαριασμό του αποθανόντος αδελφού του.
25. **6-9-1807.** Βεβαίωση αγαμίας Γ. (εφθαρμένο) που παντρεύεται στη Νίσυρο.
26. **23-1-1810.** Απόδειξη πληρωμής (ο γράφας Διακογιώργης και γραμματικός της ανάγνωσης), μάρτυρας Διακωϊωάννης Παύλου.
27. **24-7-1810.** Συνοδική επιστολή σχετικά με τη στράτευση.
28. **28-3-1811.** Πωλητήριο από τη Μονή της Πάτμου προς τη Σπηλιανή του μετοχίου Νύμφιος.
29. **5-12-1812.** Απόλυση υπηρέτριας από τη Μονή, με την ένδειξη, Διακονικόλας του Μουλλού έγραφα τα άνωθεν.
30. **15-2-1812.** Εγκύκλιος του Ρόδου Βενιαμίν για την ενθρόνισή του έπειτα από την μετάθεση του πρώην Ρόδου Γερασίμου στη Μητρόπολη Πισιδίας.
31. **4-11-1817.** Προικοσύμφωνο του Διακοαντωνίου.
32. **10-12-1818.** Εξοφλητική απόδειξη της Θανάσενας.
33. **11-7-1820.** Εξοφλητικό γράμμα Γεωργίου Φωκά.
34. **25-3-1821.** Εγκατάσταση του Νεοφύτου ως ηγουμένου της Μονής Σπηλιανής.
35. **21-12-1821.** Επίπληξη του ηγουμένου από τον Μητροπολίτη για καταχρήσεις.
36. **15-5-1822.** Εξοφλητικό μεταξύ Γεωργίου Μελίνη και Μανώλη Κουζούλη έπειτα από διάλυση γάμου.
37. **3-1-1823.** Εξοφλητικό χρέους των παιδιών του Διακοφιλίππου.

38. **9-10-1823.** Ο Χατζημανώλης αφιερώνει στη Μονή όσα του χρεωστεί ο Γεώργιος Ρεΐσης.
39. **17-1-1824.** Δωρεά προς τη Μονή από τον Χατζηγεόφυτο.
40. **10-1-1828.** Ο Αντώνιος Λορέντζος απ' τη Χάλκη αφιερώνει το μισό πλοίο του στη Μονή έπειτα από το θαυμαστό τρόπο διάσωσης του από μεγάλη φουρτούνα.
41. **28-4-1828.** Ο ηγούμενος Νεόφυτος ορίζεται επίτροπος του Ρόδου αντί του Παπασακκέλη.
42. **1-10-1829.** Άρση Αρχιερατικής ποινής που είχε επιβληθεί στους ιερείς του νησιού.
43. **28-9-1829.** Διορισμός επίσημος του ηγουμένου ως Αρχιερατικού Επιτρόπου.
44. **28-10-1829.** Παράταση ηγουμενίας του Νεοφύτου.
45. **25-7-1830.** Απόδειξη δανεισμού προς τη Μονή από τον Διακογεωργίου Παύλο.
46. **8-12-1830.** Εξοφλητικό Άννας Σακκαλή και της κόρης της Μαρίας.
47. **10-6-1831.** Εξουσιοδοτείται ο ηγούμενος να εισπράξει τα δικαιώματα του Μητροπολίτη αντί των επιτρόπων Δημητράκη Κάσδαγλη και Σύμπη Γεωργίου.
48. **8-10-1831.** Εξοφλητικό γράμμα Δημητρίου Μακρή.
49. **5-3-1832.** Επιστολή Αικατερίνας Σύση προς τον ηγούμενο.
50. **29-3-1832.** Νέα εξουσιοδότηση για είσπραξη δικαιωμάτων σε δύο αντίγραφα.
51. **26-4-1832.** Απόδειξη 1000 γροσ. που πήρε ο ηγούμενος από τον Χατζηλογοθέτη.
52. **7-8-1832.** Κατάστιχο σπιτιού οπού κτίζω εις τον γιαλό (Ιδιωτικό σημειωματάριο).
53. **6-4-1833.** Αντίγραφο επιστολής του ηγουμένου προς τον αρχιμανδριτή Γρηγόριο.
54. **24-12-1833.** Η κόρη του Πασχάλη Νικιάτη αφιερώνει τη περιουσία της στη Μονή.
55. **11-1-1835.** Δωρεά της Καλής του Μαντού προς τον αδελφό της, που της ξώφλησε χρέος της.
56. **23-2-1835.** Έγγραφο της Δημογεροντίας Πάρου, που βεβαιώνει ότι ο Αναστάσιος Ασυνίτης είναι νυμφευμένος και κακώς ενυμφεύθη στη Νίσυρο. Υπογραφή Κονδίλης.
57. **6-5-1835.** Έγγραφο της Δημαρχίας Σύμης, που βεβαιώνει ότι ο Νικήτας Ι. Πατηνιώτης είναι κάτοχος του πλοίου Χελιδών.
58. **3-7-1835.** Επιστολή Μητροπολίτη Ρόδου για την περιουσία Νικολάου Ιωάννου.
59. **18-7-1835.** Αφιέρωση κτήματος στη Μονή από την Ανθούλα Μαγκληανή, μάρτυρας ιερομόναχος Άνθιμος.

60. **21-7-1835.** Προικοσύμφωνο Μαστρονικόλα Καρπαθάκη, για την κόρη του Ασημίνα, που παντρεύεται τον Αναστάσιο Παριανό.
61. **2-6-1836.** Σημειωματάριο ηγουμένου Νεοφύτου για τα λεπτά που έδωσε για τον Ιωάννη Σκευοφύλακα.
62. **31-8-1836.** Απόδειξη δανεισμού από την Μονή προς τον Κώστα Γιαννιού.
63. **16-9-1836.** Συστατικό του Δήμου για τον ιερέα Παπανικήτα που πάει για Κων/πολη.
64. **24-1-1837.** Σύσταση του Νεοφύτου ως ηγουμένου της Μονής.
65. **25-3-1837.** Αφιέρωση στη Μονή κτήματος από τον ιερομόναχο γιό του Γιάννη Δεληγιώργη.
66. **28-8-1837.** Εξουσιοδοτείται ο Νεόφυτος για την είσπραξη δικαιωμάτων της Μητροπόλεως.
67. **23-10-1837.** Ο Διακωϊωάννης στέλνει στον ηγούμενο ρακί και σισαμόλαδο.
68. **20-1-1838.** Προικοσύμφωνο Ιωάννου Παπακωνσταντή Καρανικήτα.
69. **2-2-1838.** Εξοφλητικό Ιωάννη Πασχαλάκη προς την ηγούμενο.
70. **24-2-1838.** Τακτοποίηση χρεών από τα παιδιά του παπά Ιωάννη Τουρνά.
71. **1-3-1838.** Απόδειξη δανεισμού από τον ηγούμενο προς τον Ιωάννη Σκούνη.
72. **20-3-1838.** Εξοφλητικό λόγω διάλυσης αρραβώνα Ιωάννη Σκευοφύλακα.
73. **21-10-1838.** Έγγραφο διάλυσης αρραβώνα του Ιωάννη Γιαλουζή.
74. **20-2-1839.** Η Ποταμίτισσα πουλά στη Μονή δυό καζάνια.
75. **1-1-1840.** Απόδειξη δανεισμού από τη Μονή στο Γιάννη Γιωργή.
76. **1-4-1840.** Επιστολή του Ρόδου που προτρέπει τον ηγούμενο να δώσει λύση σε διαφορά δυό αδελφών.
77. **29-8-1840.** Επιστολή του Ρόδου που τονίζει ότι κανείς δεν μπορεί να επεμβαίνει στα καθήκοντα του ηγουμένου.
78. **29-8-1840.** Αφιερωτικό του Αρχιά από την Κοκκινάκενα.
79. **2-9-1840.** Ο Αλέξανδρος Κυπραίος αφιερώνει τη βάρκα του στη Μονή γιατί διασώθηκε από ναυάγιο κάτω από το Μοναστήρι.
80. **26-9-1840.** Ένορκη περιγραφή του παραπάνω ναυαγίου και της σωτηρίας του πληρώματος του βρικίου, που επιγράφεται «Λοστρόμου εξομολόγησις».
81. **8-9-1840.** Επιστολή του Ρόδου προς τον ηγούμενο, να μη δέχεται μοναχούς χωρίς δικαιολογητικό.
82. **1-8-1841.** Αποκατάσταση στη Μονή του Αρχιμανδρίτη Νεόφυτου (Μητροπολιτικό γράμμα).
83. **20-9-1841.** Η Μονή πουλά στη Ποταμίτισσα τα σπίτια στα αλώνια, αφιερώματα της Σοφιάς του Πασχαλή.
84. **21-11-1841.** Διευθέτηση περιουσιακών στοιχείων της Μαρίας Μαστρομιχάλη.
85. **3-3-1842.** Μίσθωση κτήματος του Χατζημιχάλη στο γαμπρό του Παπαχατζή.

86. **8-4-1842.** Απόδειξη δανεισμού από τον ηγούμενο προς το Νικόλα Συρνιώτη.
87. **8-4-1842.** Ο Ρόδου Ιάκωβος ευχαριστεί τον ηγούμενο για ένα βαρέλι κρασί που του έστειλε.
88. **1-11-1841.** Πατριαρχική επιστολή για διευθέτηση υπόθεσης Γεωργίου Φωτιάδη.
89. **1-11-1841.** Το ίδιο γράμμα με το παραπάνω σε αντίγραφο.
90. **3-2-1843.** Οδηγίες του Ρόδου Ιακώβου περί μικτού αρραβώνα.
91. **28-2-1843.** Δωρεά του Χατζημιχάλη και Διακομανώλη στην άνεψιά τους.
92. **19-3-1843.** Διευθέτηση περιουσίας του Μιχαήλ Νικολού.
93. **19-3-1843.** Επιστολή του Ρόδου για τον αρραβώνα του Ιωάννη Οικονόμου.
94. **3-5-1843.** Προτρεπτικό-συμβουλευτικό γράμμα του Ρόδου προς τον ηγούμενο.
95. **3-5-1843.** Συγχωρητικό του Ρόδου για τον Χατζηγεώργιο Μανώλακα, που έδειξε μετάνοια για τη διάλυση του αρραβώνα του.
96. **11-8-1843.** Σύσταση του ηγουμένου ως αντιπροσώπου του Μητροπολίτη.
97. **12-8-1843.** Απόφαση του Χασάν Πασά να εισπράττει ο ηγούμενος τα δικαιώματα της Μητρόπολης.
98. **14-8-1843.** Επιστολή του Ρόδου με το ίδιο περιεχόμενο του προηγουμένου εγγράφου.
99. **22-9-1843.** Περί αποστολής στη Μητρόπολη των οφειλομένων.
100. **8-4-1844.** Απαντητική επιστολή του Μητροπολίτη προς τον ηγούμενο.
101. **26-4-1844.** Απόδειξη δανεισμού Κωνσταντή Φρατζή.
102. **3-5-1844.** Αποστολή οφειλών προς την Μητρόπολη Ρόδου.
103. **11-5-1844.** Η Μονή αγοράζει πλοίο από τον Αντώνιο Λυβίτση και Δαμιανόν Ευσταθίου.
104. **1-7-1844.** Αγορά από τον ηγούμενο ενός ρουπιού γρίπου και σκάφης από τον Μιχαήλο Παύλου.
105. **25-7-1844.** Διαταγή του Χασάν Πασά να εισπράξει ο ηγούμενος τα δικαιώματα Μητρόπολης.
106. **27-9-1844.** Διαταγή του Χασάν Πασά οι κάτοικοι να μη φονεύουν τα ζώα της Μονής.
107. **15-1-1845.** Προικοσύμφωνο του Παπαιωάννου Γερασίμου.
108. **25-1-1845.** Δεύτερο προικοσύμφωνο του παραπάνω.
109. **25-1-1845.** Προικοσύμφωνο της Άννας Νικολάου Πετρούτσου.
110. **6-2-1845.** Ο Ρόδου γνωρίζει στον ηγούμενο πως του στέλνει καπνό και πορτοκάλια.
111. **13-2-1845.** Προικοσύμφωνο του Διακονικήτα.
112. **25-5-1845.** Ο ηγούμενος να στείλει στη Ρόδο παλαιά έγγραφα για κάποιο «έλεος» που είχε γίνει στη Κοίμηση της Θεοτόκου.

113. **9-9-1845.** Απόδειξη δανεισμού στον Κων. Κεφαλιανό.
114. **11-10-1845.** Κατάλογος δωρητών για την αγορά ιερών αμφίων. Σώζονται πολλά ονόματα.
115. **5-12-1845.** Πρόσκληση του ηγούμενου από τον Μητροπολίτη για να πάει στη Ρόδο.
116. **27-12-1845.** Προικοσύμφωνο του παπα-Ιωάννη Παπαγεωργάκη.
117. **10-7-1846.** Προικοσύμφωνο της Πολυχρόνεας.
118. **3-10-1846.** Διευθέτηση πραγμάτων του Αντωνίου Γιαλουζή.
119. **27-10-1846.** Προικοσύμφωνο Ιωάννου Περούλη.
120. **8-11-1846.** Προικοσύμφωνο Μιχάλη Μαυρουδή.
121. **26-12-1846.** Προικοσύμφωνο της Καλής του Πρωτόπαπα.

Φάκελος 2ος

1. **1-1-1847.** Προικοσύμφωνο Διακονικόλα Γιαλούρη
2. **11-1-1847.** Προικοσύμφωνο Χατζηδημήτρη.
3. **1-3-1847.** Ο Ρόδου γνωρίζει στον ηγούμενον την επικείμενη άφιξή του στη Νίσυρο.
4. **9-3-1847.** Συνοδική εγκύκλιος για διοικητικά θέματα.
5. **7-5-1847.** Διαταγή του Μουσούρη των νήσων Αιγαίου Πελάγους προς τον Υποδιοικητή και Δημογέροντες της Νισύρου να μην επεμβαίνουν στα εκκλησιαστικά πράγματα.
6. **28-7-1847.** Άδεια γάμου στο Διακομανώλη Σακελλαράκη.
7. **21-10-1847.** Προικοσύμφωνο. Δεύτερη σελίδα, και επομένως αγνώστου.
8. **2-11-1847.** Προικοσύμφωνο Γεωργίου Φραζή.
9. **18-12-1847.** Ορισμός αρχιερατικού επιτρόπου στον Εμπορειό.
10. **14-1-1848.** Προικοσύμφωνο Μιχάλη Τραμπούλη.
11. **16-1-1848.** Προικοσύμφωνο Διακοδημήτρη για την αδελφή του.
12. **24-2-1848.** Αποδοχή κληρονομιάς από τους γιούς της Παπαμιχάλενας.
13. **1-3-1848.** Εξοφλητικό Γεωργίου Μησιργιώτη.
14. **28-4-1848.** Σύσταση εφορευτικής επιτροπής.
15. **6-5-1848.** Απόδειξη δανεισμού στον Ποθητό Κεφαλιανό.
16. **23-5-1848.** Απόδειξη δανεισμού στα παιδιά της Παπαμιχάλενας.
17. **3-7-1848.** Επίσκεψη του Επισκόπου Μυρέων στη Νίσυρο.
18. **25-8-1848.** Διορισμός νέου Διοικητή στη Ρόδο εμποδίζει άφιξη Μητροπολίτη στη Νίσυρο.
19. **19-9-1848.** Προικοσύμφωνο της Ειρήνης Χατζηκωνταρή.
20. **3-10-1848.** Προικοσύμφωνο του Ιωάννη Οικονόμου.

21. **17-10-1848.** Προικοσύμφωνο της παπαδιάς Διακοαντωνίου.
22. **22-11-1848.** Εξοφλητικό λόγω διάλυσης αρραβώνα Παπαγεωργίου Σκανδάλιου και Σκευοφύλακα.
23. **1-1-1849.** Προικοσύμφωνο του Κωνσταντή του Μίχαλου.
24. **10-1-1849.** Προικοσύμφωνο Γεωργίου Αναγνώστου Σακελλάρη για τον Ν. Βεζύρογλου.
25. **10-1-1849.** Προικοσύμφωνο Νικήτα Βεζύρογλου.
26. **12-1-1849.** Ο Μιχαήλ Παύλου πωλεί στον ηγούμενο ένα πλοίο.
27. **14-1-1849.** Απαντητική επιστολή του Ρόδου Ιακώβου προς τον ηγούμενο.
28. **14-1-1849.** Προικοσύμφωνο Καλής του Περούλη για τον Κ. Μασούλη.
29. **28-1-1849.** Προικοσύμφωνο Νικολάου Παπαγεωργίου.
30. **28-1-1849.** Προικοσύμφωνο του Μανώλη Χατζηγιαννάκη.
31. **22-5-1849.** Περιουσιακά στοιχεία του Μιχαήλ Πιλέα.
32. **2-6-1849.** Διένεξη Κων. Ξένου και ηγουμένου.
33. **18-8-1849.** Ανάθεση των πραγμάτων της Ειρήνης Σακελλαρίου στον ηγούμενο, λόγω ταξιδιού της στην Κωνσταντινούπολη.
34. **1-9-1849.** Απόδειξη δανεισμού Νικολή Παριανού-Γρηγορόπουλου.
35. **8-12-1849.** Επιστολή Επισκόπου Μυρέων κ. Αγαπίου.
36. **25-1-1850.** Προικοσύμφωνο Νικολάου Βροντάλαλου.
37. **30-1-1850.** Απόδειξη δανεισμού από τη Διακόνισσα Λαδερού.
38. **25-5-1850.** Απαντητική επιστολή του Ρόδου Ιακώβου προς τον ηγούμενο.
39. **26-8-1850.** Πρόχειρο προικοσύμφωνο του Χατζηγεωργίου Μανώλακα, μάρτυρας Ν. Λογοθετόπουλος.
40. **17-9-1850.** Διευθέτηση περιουσιακών στοιχείων Κων/τίνου Μηλέα.
41. **27-10-1850.** Προικοσύμφωνο Νικολάου Σακελλαρίου.
42. **14-12-1850.** Προικοσύμφωνο της Καλής του Χατζή για τη κόρη της Ειρήνη.
43. **26-12-1850.** Προικοσύμφωνο Νικολάου Γεωργάκη.
44. **17-1-1851.** Προικοσύμφωνο Σταμάτη Φιλακτού.
45. **21-1-1851.** Προικοσύμφωνο του Κωστή Μαντού.
46. **18-2-1851.** Προικοσύμφωνο του Φώτη Διακογεώργη.
47. **19-10-1851.** Προικοσύμφωνο του Γιαννακού.
48. **21-10-1851.** Προικοσύμφωνο Νικολάου Τραμπούλη.
49. **23-10-1851.** Προικοσύμφωνο Βασιλείου Βεζύρογλου.
50. **26-10-1851.** Προικοσύμφωνο Άννας Καρούτζου.
51. **23-12-1851.** Προικοσύμφωνο Νικολάου Καραβάκη.
5. **26-12-1851.** Προικοσύμφωνο Δημητρίου Αντωνίου.
53. **22-3-1852.** Κατάστοιχο εξόδων του αρραβώνα του Μουλλού.
54. **22-3-1852.** Επιστολή του Ρόδου που καθησυχάζει τον ηγούμενο Νεόφυτο ότι θα παραμείνει στη θέση του.

55. **10-4-1852.** Διαθήκη της παπαδιάς του Παπαδημήτρη.
56. **16-6-1852.** Διευθέτηση περιουσιακών στοιχείων του Ιωάννη Διακονικολάου.
57. **8-7-1852.** Επιστολή Ρόδου για περιουσιακά στοιχεία Μαρίας πρεσβυτέρας που την ενοχλεί για οικονομικές διαφορές ο Κων. Λαδερός.
58. **14-9-1852.** Προικοσύμφωνο Διακονικολάου Παπαδημητρίου (Δημαρ. Σακκέλης-γραμμ. Ιωάν. Μουλός).
59. **24-11-1852.** Οδηγίες για έκδοση άδειας γάμου.
60. **16-1-1853.** Κατάστοιχο εξόδων αρραβώνα της Καλής του Κουλάκη.
61. **18-1-1853.** Προικοσύμφωνο Γερασίμου Παύλου, γαμπρού του Αναστασίου Νικολάου.
62. **30-1-1853.** Προικοσύμφωνο του Αχιλλέα Παύλου.
63. **6-2-1853.** Προικοσύμφωνο Βασιλείου Μπογιατζή και Εμμανουήλ Φραζή.
64. **8-2-1853.** Επιστολή του Ρόδου για εξόφληση χρέους του Κων. Μαντού.
65. **26-2-1853.** Καταγραφή πραγμάτων του Κωνσταντή Κορδιστού.
66. **5-9-1853.** Αναφορά του Κωστή Ν. Χατζή κατά του Γεωργίου Παπαντωνίου.
67. **11-10-1853.** Προικοσύμφωνο Νικολάου Συρνιώτη.
68. **16-10-1853.** Προικοσύμφωνο Γεωργίου Διακοαντωνίου.
69. **26-1-1854.** Προικοσύμφωνο Γεωργίου Χατζηπαπά-Ιωάννου Φωτίου.
70. **10-6-1854.** Απόδειξη δανεισμού στο Χαλκήτη Ιωάννη Σκούτα.
71. **7-10-1854.** Αφιρωτικό της Ειρήνης-Καλής Διακονικολάου (Νικιάτισσας)
72. **8-10-1854.** Προικοσύμφωνο Δημητρίου Καραγιάννη.
73. **10-10-1854.** Συμφωνητικό του ηγουμένου και Γεωργίου Παπαχαζάκου.
74. **25-10-1854.** Διακανονισμός υπόθεσης Μιχαήλ Δεμέλη.
75. **5-12-1854.** Ο ιερομόναχος Γρηγόριος διαθέτει την περιουσία του στο Μοναστήρι.
76. **8-12-1854.** Κλήση του Γεωργίου Γενά από τον Μητροπολίτη Ρόδου.
77. **7-1-1855.** Προικοσύμφωνο Γεωργίου Φραζή.
78. **9-1-1855.** Επαναφορά του Παπαποστόλη στη θέση του.
79. **28-1-1855.** Πέρας υπόθεσης Γενά και Λογοθετόπουλου.
80. **22-2-1855.** Πωλητήριο κελλαρότοπου από τον Μαούλη στη Μονή.
81. **11-3-1855.** Ο Ρόδου πληροφορεί τον ηγούμενο σχετικά με την παραγγελία ιερών αμφίων.
82. **1-5-1855.** Διαθήκη Άνας Διακοαντωνίου.
83. **22-8-1855.** Επιστολή Γεωργίου Μουστάκα προς τον ηγούμενο να μη προχωρήσει σε σύνταξη προικοσύμφωνου της αυταδέλφης του Μαρίας, αν δεν πληρώσει το χρέος της.
84. **14-9-1855.** Αφιρωτικό Ιωάννη Μαγούλη προς την Μονή.
85. **2-10-1855.** Συμφωνητικό μεταξύ παπα-Χατζηποστόλου και του γιού της Ειρήνης Εκκλησιάρχη.

86. **15-10-1855.** Η Μονή πωλεί στον Νικ. Μαγούλη οικόπεδο για να κτίσει φούρνο.
87. **18-10-1855.** Διευθέτηση υπόθεσης μεταξύ Μαρίας Καραγιάννη και Εμμανουήλ Σακλαράκη.
88. **3-7-1856.** Απόδειξη δανεισμού 5.000 γρόσ. από Γεώργιο Χατζηεμμανουήλ Οικόνομου.
89. **1-9-1856.** Διαβεβαίωση του νέου ηγουμένου Μακαρίου.
90. **7-9-1856.** Συστατικό του Ρόδου για τον Μακάριο.
91. **26-9-1856.** Προικοσύμφωνο Κωνσταντή Φραζή.
92. **29-9-1856.** Εξοφλητική προς τον ηγούμενο από Ν. Ιακωβίδη.
93. **1-11-1856.** Συμφωνητικό κατασκευής γαλέτας στον Άγιο Σάββα μεταξύ των Μ. Φωτιάδη, Νικ. Πετουβή, Γ. Μαντού και του ναυπηγού Ν.Μπερδελή.
94. **12-9-1862.** Δ/γή του Ρόδου να επιστραφούν στην Εκκλησία των Νικειών τα παρακρατηθέντα παράνομα από μερικούς.
95. **15-9-1862.** Παρεμπόδιση τέλεσης γάμου της χήρας Άννας συζύγου του μακαρίτη Μιχ. Παρθενιάδου, μέχρι της άφιξης στη Νίσυρο του Μητροπολίτη.
96. **31-10-1862.** Διευθέτηση διαφοράς μεταξύ Νικολάου Κατσιματίδη και της πεθεράς του Μαρίας Καμαρινούνας.
97. **1-3-1863.** Συμβουλές του Ρόδου προς τον ηγούμενο έπειτα από την παρεξήγηση που δημιουργήθηκε μεταξύ του ηγουμένου της Δημογεροντίας και του λαού.
98. **12-10-1863.** Επιστολή του Ρόδου προς τον ηγούμενο που του γνωρίζει ότι έλαβε την κάππαρη.
99. **15-10-1863.** Επιστολή του Ρόδου σχετική με την εξόφληση οικονομικών υποχρεώσεων της Μονής.
100. **24-7-1864.** Εντολή του Ρόδου όπως ο ηγούμενος κάμει περιοδεία στο νησί αντί του ιδίου.
101. **22-3-1865.** Διευθέτηση υπόθεσης οικονομικής μεταξύ Αποστολίδη και Πρωτόπαπα.
102. **3-5-1865.** Πληρεξούσιο Κοινότητας περί αποστολής αντιπροσώπου στη Κωνσταντινούπολη να ενεργήσει για την απαλλαγή του νησιού από τον νόμο περί καπνών και αλατιού.
103. **4-5-1865.** Συμφωνία Κοινότητας Σύμης και Νισύρου για την αποστολή αντιπροσώπου στη Κωνσταντινούπολη. Το έγγραφο στάλθηκε από την Σύμη για να προσυπογράψουν και οι Νισύριοι.
104. **30-9-1865.** Εντολή του Ρόδου για σύνταξη κτηματολογίου της Μονής.
105. **18-11-1865.** Διευθέτηση υπόθεσης Άννας Χατζηεμμανουήλ.
106. **18-11-1865.** Άφιξη του νέου Μητροπολίτη Ρόδου και ευλογίες προς τους Νισυρίους.

107. **29-1-1866.** Πάλι για την υπόθεση Άννας Χατζηεμμανουήλ.
108. **6-3-1866.** Περί χειροτονίας Αντωνίου Ιερομνήμονα.
109. **29-4-1866.** Διορισμός του Μακαρίου ως ηγουμένου στον Πανορμήτη Σύμης.
110. **18-7-1866.** Προτροπή στο Μακάριο να παραμείνει στη θέση του στη Σπηλιανή.
111. **18-9-1866.** Επιστολή του Ρόδου σχετική με τις καταχρήσεις του Δημάρχου Εμπορίου.
112. **29-11-1866.** Ποιά τα κωλύματα γάμου.
113. **18-12-1866.** Περί αποστολής τροφίμων στη Μητρόπολη.
114. **19-3-1867.** Περί δημιουργίας αλληλοδιδασκτικού σχολείου στη Νίσυρο.
115. **17-5-1867.** Αποστολή υπαλλήλου στη Νίσυρο για υπόθεση Ευδάκη.
116. **5-9-1867.** Ευχαριστήρια επιστολή του Ρόδου προς τον ηγούμενο για την αποδοχή της Επιτροπείας.
117. **7-9-1867.** Απόδειξη δανεισμού προς τον Θεόδωρο Μπέσκο. Μάρτυρας Ιακ. Χατζηδημητρίου.
118. **9-9-1867.** Περί επιχορήγησης του Δήμου προς την Μητρόπολη.
119. **25-10-1867.** Διευθέτηση υπόθεσης Άννας και Καλής Συρνιατή.
120. **7-12-1867.** Συμβουλές προς τον ηγούμενο για καλή αντιμετώπιση του χωρισμού του δασκάλου Ξένου από τη σύζυγό του.

Φάκελος 3ος

1. **.....1868.** Διαμαρτυρία κατά του Κωνσταντίνου Ξένου και των κακοδοξιών του.
2. **.....1868.** Κατάστοιχο των κακοδοξιών του Κων. Ξένου.
3. **Χωρίς ημερομηνία.** Έγγραφο συμπαράστασης του λαού προς τους οκτώ Μητροπολίτες.
4. **1-5-1868.** Έγγραφο σχετικό με τον χωρισμό του Κων. Ξένου.
5. **8-5-1868.** Προσπάθειες αποφυλάκισης του Παπανικήτα Ιωάννη.
6. **1-6-1868.** Ο Ρόδου στέλνει Δ/γή του Αχμέτ Αλή Πασά διοικητή της Ρόδου περί αρχιερατικής μισθοδοσίας.
7. **25-8-1868.** Ο Ρόδου αναθέτει στον ηγούμενο καθήκοντα Αρχιερατικού Επιτρόπου.
8. **30-8-1868.** Ευχαριστίες επισκεπτών για τη φιλοξενία τους από τον ηγούμενο.
9. **21-9-1868.** Επιστολή του Αρχιδιακόνου Στεφάνου σταλμένη από την Τήλο μετά την αναχώρηση του Μητροπολίτη από την Νίσυρο.
10. **22-1-1869.** Διευθέτηση πραγμάτων του αποθανόντος θείου του Λάζαρου Κοντοβερού.

11. **11-5-1869.** Παραινετική επιστολή του Μητροπολίτου Ρόδου προς τον ηγούμενο.
12. **13-9-1869.** Σύσταση επιτροπής διαχείρισης περιουσίας ανηλίκου, αποτελούμενης από τους Ν. Αποστολίδη, Δ. Τσατσαρώνη και τον ηγούμενο.
13. **13-9-1869.** Σύσταση επιτροπής για τους λογαριασμούς των πολιτών και του Δημάρχου από τους ηγούμενο, Ι. Λογοθετόπουλο, Δ. Φασουλαρή και Κ. Σακλαρή.
14. **22-10-1869.** Προικοσύμφωνο Γεωργίου Δημητρίου.
15. **.....1870.** Από τη Σύμη ο Νικ. Μ. Αρφαράς, παρακαλεί τον ηγούμενο να επισράξει 616 γρόσια από τον Γ. Κλαδά που βρίσκεται στη Νίσυρο.
16. **27-1-1870.** Οικογενειακή κατάσταση της συζύγου του Ιωάννη Παύλου.
17. **25-3-1870.** Απόδειξη δανεισμού στον Ιωάννη Φιλίππου από τον ηγούμενο.
18. **10-5-1870.** Περί οφειλών της Μονής προς την Μητρόπολη Ρόδου.
19. **14-7-1870.** Επίσκεψη στη Νίσυρο του Λέωνος αντί του Ρόδου.
20. **12-8-1870.** Περιουσιακά στοιχεία Μιχαήλ και Κων/τίνου Ε. Φιλίππου.
21. **1-12-1870.** Απόδειξη δανεισμού στον Κ. Κλαδά από τον Ν. Αρφαρά (βλ. αριθ. 15).
22. **20-1-1871.** Διευθέτηση υπόθεσης αδελφών Ιωάννη και Μανώλη Νικολού.
23. **13-4-1871.** Πρόσκληση στη Μητρόπολη του Ιωάννη Πασχαλή και της συζύγου του για υπόθεσή τους.
24. **15-5-1871.** Διευθέτηση υπόθεσης Μ. Παραμπούτη και Αντωνίου Πλήθου.
25. **13-7-1871.** Αποστολή αντιπροσώπου του Ρόδου, επειδή αυτός κωλύεται να επισκεφθεί το νησί.
26. **29-9-1871.** Διαφορές συζυγικής κληρονομιάς της Μαρίας Ηλιά.
27. **21-10-1871.** Διευθέτηση υπόθεσης Μαρίας Κυρλιά.
28. **23-10-1871.** Εντολή όπως ενεργήσει ο ηγούμενος για την τακτοποίηση των πραγμάτων του Κ. Ξένου μετά τον χωρισμό του.
29. **11-12-1871.** Πατριαρχικό και Συνοδικό έγγραφο άρσης επιτίμιου στην Άννα Χατζηκοκκινιάκη έπειτα από αίτηση του Ιωάννη Παρθενιάδη.
30. **1-1-1872.** Περί αθεμίτων σχέσεων παπαδιάς (βλ. και 38, 39, 40) του Παπά Νικολάου μετά του ξένου Κων/τίνου Φιλίππου.
31. **10-2-1872.** Περιουσιακά στοιχεία Μαρίας Παλαιολόγου.
32. **12-2-1872.** Διευθέτηση υπόθεσης Μαρίας χήρας Κων. Κοριτσιάδου.
33. **9-3-1872.** Επιστολή Χατζηπαπά προς τον ηγούμενο για υπόθεση μοιχείας.
34. **11-3-1872.** Διευθέτηση θέματος Κωνσταντή παπα Κορίτση.
35. **12-3-1872.** Απόδειξη δανεισμού στο Νικειάτη Κων. Σκευοφύλακα από τον ηγούμενο.
36. **2-5-1872.** Πληρεξούσιο στο Μιχαήλο Πισάρη για τα περιουσιακά της Αγαθής Δημ. Νικολάου.

37. **3-9-1872.** Υπόθεση Μαρίας χήρας Καφετζιάδου.
38. **14-11-1872.** Καταγγελία του Δήμου προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο περί αθεμίτων σχέσεων της Μαρίας Κοριτσιάδου.
39. **1-1-1873.** Καταγγελία περί αθεμίτων σχέσεων παπαδιάς μετά του Κων. Φιλίππου.
40. **7-2-1873.** Πέρας της παραπάνω υπόθεσης.
41. **18-2-1873.** Επιστολή Νισυρίων Κων/πόλης για υπόθεση Μαρίας Ηλιάδη.
42. **15-7-1873.** Επιστολή ηγούμενου προς Νικόλαον, που πληροφορεί για την ασθένεια ευλογιάς στο νησί.
43. **28-7-1873.** Πληροφορίες για όρους σύναψης αρραβώνα.
44. **13-10-1873.** Διαφωνία ηγούμενου Μακαρίου και Δημογερόντων.
45. **19-10-1873.** Παραλαβή επιχορήγησης προς την Μητρόπολη από κ. Αποστολίδη.
46. **16-12-1873.** Περί αρχιερατικής επιχορήγησης.
47. **15-1-1874.** Εξόφληση μεταξύ Αντωνίου Μαντά και Μχαήλ Καλόκαρδου.
48. **30-1-1874.** Παράδοση περιουσίας από Ιωάννη Παναγιώτου στον Μ. Πισάρη.
49. **24-4-1874.** Διευθέτηση περιουσίας της αδελφής Μ. Πισάρη.
50. **15-7-1874.** Σύσταση του Θηβαΐδος Μελετίου που θα ερχόταν στη Νίσυρο.
51. **22-7-1874.** Το ίδιο περιεχόμενο με το παραπάνω.
52. —**6-1875.** Πατριαρχική εγκύκλιος με κανονιστικές πληροφορίες.
53. **27-6-1881.** Η Φιλεκπαιδευτική αδελφότης «Η Νίσυρος» δίδει εντολή στο Ταμιά της να λάβει από τον Γεώργιο Τραμπούλη ομόλογο για είκοσι μεζετιάδες.
54. —**6-1883.** Περί αφίξεως του Νέου Μητροπολίτη Ρόδου Κωνσταντίνου.
55. **6-6-1883.** Συνοδικό γράμμα για τον νέο Μητροπολίτη Κωνσταντίνο.
56. **4-5-1887.** Αντίγραφο Πατριαρχικής εγκυκλίου για κανονική συμπλήρωση ληξιαρχικών βιβλίων.
57. **30-6-1895.** Γνωστοποίηση του Μουδούρη προς τον ηγούμενο Κύριλλο Χριστοφόρου πως τιμήθηκε με το παράσημο του Μεζετιέ.

Φάκελος 4ος

Τα έγγραφα που περιλαμβάνονται στο φάκελο αυτό είναι γραμμένα στην Τουρκική γλώσσα και μεταφρασμένα στην ελληνική από τον Κώο Μιχαήλ Πισίδη με την φροντίδα του τότε ηγούμενου της Μονής (1950-1952) Αλεξάνδρου Γεωργιάδη, Νισυρίου, και που είναι τα εξής:

1. **1η Σεληνιακού μηνός 55.** Είσπραξη κεφαλικού φόρου.
2. **17 Σιαπάν, 5 Σεπτεμβρίου.** Διευθέτηση υπόθεσης Γεωργ. Πιλάλη και Ν. Νικολάου.

3. **19 Ρετζέη 1741.** Άδεια διορθώσεως ναού του Ιωάννη Ρεΐση.
4. **20 Ρεπιουλαχήρ 1758.** Δικαστική απόφαση για το φόνον Μιχαήλ Καρμα-
νώλη.
5. **1764.** Χορήγηση ποσού διατροφής στους Τούρκους Ναυάρχους.
6. **1786.** Δικαστική απόφαση για διαζύγιο Μιχαήλ Ιωάννου.
7. **10-6-1876.** Αγορά από Γεώργιο Δημητρίου.
8. **5-7-1876.** Διαβίβαση του παραπάνω εγγράφου στην Επαρχία της Κώ.

Φάκελος 5ος

1. **10-1-1900.** Καταγγελία Αντωνίου Χατζηνικολάου από Γαλατά Κων/πολης.
2. **26-5-1900.** Εμμάρτυρο έγγραφο της παραπάνω υπόθεσης. Μουχτάρης ο Δ.
Σταυρίδης.
3. **10-8-1900.** Συζυγικές σχέσεις Κυριάκου Μαΐμαρη στις Πέτσες Μ. Ασίας.
4. **1-11-1900.** Καταγγελία αδελφών Παντελίδη για τη διάλυση αρραβώνα της α-
δελφής τους.
5. **10-10-1901.** Έφεση δικαστικής απόφασης υπόθεσης Ειρ. Φασουλαρή.
6. **19-10-1901.** Ένσταση Ειρ. Φασουλαρή κατά της απόφασης υπέρ του Νικο-
λάου Πασχάλη.
7. **27-8-1902.** Απόλυση του Δασκάλου Κων/ντίου Σκάρου.
8. **3-9-1902.** Ο Ρόδου Ιωακείμ καλεί τον Κων. Σκάρου σε κενή θέση σχολείου
της Ρόδου.
9. **3-9-1902.** Εντολή διενέργειας ανακρίσεων σε βάρος του Δημητρίου Δούκα.
10. **7-9-1902.** Εντολή να μεταβεί στα Νικειά ο ηγούμενος και εξετάσει την υπό-
θεση του δασκάλου Σκάρου.
11. **19-11-1902.** Η Κοινότητα Εμπορείου εξοφλεί τον δάσκαλο Εμμανουήλ.
12. **16-12-1902.** Εντολή ο ηγούμενος να αναφέρει σχετικά με την υπόθεση Δη-
μητρίου Δούκα.
13. **12-1-1903.** Επιστολή του Ρόδου σχετικά με τον Δ. Δούκα.
14. **29-1-1903.** Πιστοποιητικό αγαμίας της Ευτυχίας Κλεάνθη.
15. **1-2-1903.** Αρμοδιότητες της Μητρόπολης Ρόδου στα σχολεία.
16. **18-2-1903.** Αποστολή καταλόγου εκκλησιών που κτίστηκαν με φιορμάνι ή
χωρίς φιορμάνι.
17. **7-3-1903.** Παρατηρήσεις προς τον ηγούμενο Κύριλλο γιατί δεν είναι τακτι-
κός στην αλληλογραφία του με την Μητρόπολη.
18. **16-3-1903.** Καταγγελία ότι οι δάσκαλοι του Μανδρακίου μεταβάλλουν το
σχολείο σε κρησφύγετο λαθρεμπορίου.
19. **17-3-1903.** Διευθέτηση διένεξης μεταξύ Παπαδοπούλου και Γ. Κοριτσίδου.

20. **31-3-1903.** Ο Ρόδου ζητά έκθεση πεπραγμένων της Σχολικής Εφορείας.
21. **3-5-1903.** Διευθέτηση Οικονομικής υπόθεσης Γεωργίου Καρπαθάκη.
22. **12-6-1903.** Βαπτιστικό του Γεωργίου Σκούρτου.
23. **3-12-1903.** Ο Ρόδου πληροφορεί τον ηγούμενο ότι απαγορεύεται 2ος γάμος αν δεν υπάρχει διαζύγιο του 1ου.
24. **3-1-1904.** Καταγγελία Νικολάου και Καλλιόπης Πασχάλη κατά της Μαρίας Αντωνά.
25. **1-2-1904.** Ενοικιαστήριο χωραφιών Δημ. Σαρρή στον Παντελή Σάμαλη εξ Αρτάκη.
26. **10-3-1904.** Επιστολή Ρόδου από Κων/πολη που ορίζει τον Αρχιμανδρίτη Χρυσόστομο να περιοδεύσει το νησί.
27. **29-5-1904.** Επιδοτήρια δικαστικών αποφάσεων.
28. **1-6-1904.** Πιστοποιητικό ελευθερογαμίας του Κων. Δεσίμπρη.
29. **17-9-1904.** Διαφωνία των οκτώ Μητροπολιτών στην Κων/πολη.
30. **25-9-1904.** Υπόδειξη διορισμού του δασκάλου Αριστοτέλη Πατούρη στο Σχολείο Εμπορείου.
31. **25-10-1904.** Εγκύκλιος σχετική με την υπόθεση των οκτώ Μητροπολιτών.
32. **20-11-1904.** Διαμαρτυρία γονέων και κηδεμόνων που ζητούν για δάσκαλο τον Αριστ. Πατούρη.
33. **13-12-1904.** Ο Ρόδου προτρέπει τον ηγούμενο να μη καθυστερεί το έγγραφο συμπαράστασης προς τους οκτώ Μητροπολίτες.
34. **22-12-1904.** Περί κλεισίματος του ιδιωτικού σχολείου του Πατούρη.
35. **27-12-1904.** Δ/γή προς τον Μουδούρη να κλείσει το σχολείο του Πατούρη.
36. **29-12-1904.** Η Δημογεροντία Νισύρου εκφράζει την συμπαράστασή της στο Μητροπολίτη Ρόδου.
37. **8-1-1905.** Πληροφορίες από τον ηγούμενο σχετικά με το υπόμνημα συμπαράστασης στο Ρόδου.
38. **10-1-1905.** Επιστολή σχετική με την υπόθεση Πατούρη.
39. **15-2-1905.** Περιουσιακά στοιχεία της κόρης Δημητρίου Γιαννή.
40. **14-3-1905.** Επιστολή του Πρωτοσύγγελου προς τον ηγούμενο όπως τηρεί ενήμερη την Μητρόπολη για κάθε θέμα.
41. **29-3-1905.** Απαλλαγή της Μονής από τους φόρους.
42. **24-5-1905.** Ο Ρόδου παρακαλεί τον ηγούμενο να περιποιηθεί τον Ι. Πιρίνο που έρχεται για λουτρό.
43. **2-6-1905.** Επίδοση δικαστικής κλήσης.
44. **31-8-1905.** Πληροφορίες σχετικά με την φορολογία των αιγών της Μονής.
45. **25-5-1906.** Περί φορολογίας των αιγοπροβάτων της Μονής.
46. **10-7-1906.** Αναφορά μετανοίας της Σταμάτας Κυριαζή για να μπορεί να εκκλησιάζεται.

47. **30-8-1906.** Ο Ρόδου δίδει οδηγίες για την υπόθεση διακόρευσης δύο κοριτσιών.
48. **15-9-1906.** Κοινοποίηση εγγράφου Βρεταννικού Υπουργείου Ναυτιλίας για κληρονόμους Νισυρίων που απέθαναν στην Μ. Βρεταννία.
49. **1-11-1906.** Άδεια γάμου του Μιχάλη Μίχαλου.
50. **22-11-1906.** Για ασυδοσίες στην Μονή Σπηλιανής.
51. **2-12-1906.** Καταγραφή των ομολόγων του αποβιώσαντος Νικολάου Νικολού.
52. **4-2-1907.** Εγγύηση Ιακώβου Καζαβή για τον γαμπρό του Νικ. Ευλογημένον.
53. **7-2-1907.** Δικαστική κλήση για τον Μιχαήλ Μίχαλο.
54. **27-4-1907.** Εγγυητική Νικολάου Σκουλή.
55. **22-7-1907.** Αποστολή χρημάτων από Τσεχαγιά ως αντιπροσώπου της αδελφότητας «Ο ΟΜΗΡΟΣ».
56. **25-8-1907.** Περί διορισμού δασκάλου.
57. **18-9-1907.** Επιστολή Τσεχαγιά που ερωτά αν έλαβε ο ηγούμενος τα αποσταλέντα χρήματα.
58. **25-12-1907.** Ανασύσταση του Συλλόγου «Πορφυρίζ».
59. **1-7-1908.** Ο Σύλλογος ΟΜΗΡΟΣ ορίζει τον ηγούμενο διαχειριστή για το κτίσιμο του σχολείου.
60. **15-1-1908.** Ο Ρόδου κάμνει συστάσεις στον ηγούμενο για θέματα διοικητικής φύσεως.
61. **16-6-1908.** Εξομολόγηση και μετάνοια Μαρίας Σκουλή.
62. **22-7-1908.** Καταγγελία σχετική με τον χωρισμό του Νικ. Σίμπλη και Μαρίας Χαλκιά.
63. **5-8-1908.** Ποινική ρήτρα στον Ιωάννη Δ. Ζαχαρία για τον χωρισμό του από την Μαρία Βεκέλη.
64. **9-8-1908.** Περί αποστολής καταλόγου απογραφής.
65. **14-8-1908.** Επιστολή προς την Δημογεροντία σχετικά με τις βουλευτικές εκλογές.
66. **14-8-1908.** Το ίδιο έγγραφο με το παραπάνω σε αντίγραφο.
67. **30-9-1908.** Περιουσιακά στοιχεία Ιωάννου Ζαχαρία.
68. **30-9-1908.** Κοινοποίηση δικαστικής απόφασης.
69. **9-10-1908.** Διαβίβαση πιστοποιητικού αγамίας Γεωργίου Παπαϊωάννου.
70. **17-10-1908.** Επιστολή του Ρόδου σχετική με τα χρήματα Τσεχαγιά.
71. **5-12-1908.** Επιστολή του Ρόδου σχετική με την υπόθεση χωρισμού του Ιωάννη Ζαχαρία.
72. **10-12-1908.** Περί αδειάς για ανέγερση σχολείου.
73. **19-12-1908.** Συνέχεια υπόθεσης Ιωάννου Ζαχαρία.
74. **24-3-1909.** Σχετικά με τα χρήματα που έχει ο ηγούμενος για το σχολείο.

75. **9-4-1909.** Απάντηση του ηγουμένου για το παραπάνω θέμα προς την Μητρόπολη.
76. **17-4-1909.** Δεύτερη επιστολή του Ρόδου για το ίδιο παραπάνω θέμα.
77. **18-4-1909.** Περί του χρόνου μετάβασης του Πολυχρόνη στη Ρόδο.
76. **20-4-1909.** Επιστολή του ηγουμένου προς τον Σύλλογο ΟΜΗΡΟΣ.
79. **1-6-1909.** Επιστολή Συλλόγου ΟΜΗΡΟΣ προς την επιτροπή ανέγερσης.
80. **3-7-1909.** Γνωστοποίηση του χρόνου άφιξης του Ρόδου στη Νίσυρο.
81. **23-7-1909.** Επιστολή του Ρόδου σχετικά με τα Λουτρά και την κηδεμονία ορφανών.
82. **29-7-1909.** Απολογισμός των σχολείων του νησιού.
83. **22-2-1909.** Αποστολή εποπτικών οργάνων για τα σχολεία από τον Σύλλογον ΟΜΗΡΟΣ.
84. **12-8-1909.** Περιουσιακά στοιχεία Ειρήνης Διακογεώργη.
85. **14-8-1909.** Επιστολή του Ρόδου σχετική με την χορήγηση προς την Μητρόπολη.
86. **2-9-1909.** Παράπονα του Ρόδου για την μείωση της επιχορήγησης.
87. **3-9-1909.** Περί πινάκων στρατευσίμων.
88. **26-9-1909.** Δικαστική κλήση για την Άννα Μαυρουδή.
89. **10-10-1909.** Επιστολή του Συλλόγου «ΟΜΗΡΟΣ» προς τον ηγούμενο και Οδ. Σακελλαρίδη σχετικά με τα έξοδα που έγιναν για την οικοδομήν του σχολείου.
90. **13-11-1909.** Επιστολή του Ρόδου σχετικά με την επίθεση που έγινε εναντίον του ηγουμένου από τον Γ. Κατσιματίδη.
91. **9-12-1909.** Καταγγελία της Πορφυρίδας προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο κατά του ηγουμένου για 297 δολάρια που δεν διέθεσε για το σχολείο όπως έπρεπε.
92. **10-12-1909.** Κλήση του Κων. Δ. Τσατσαρώνη στο Πνευματικό Δικαστήριο.
93. **26-12-1909.** Κατάρτιση πίνακα εκκλησιών, μονών και κοινοτικών κτημάτων.
94. **17-2-1910.** Κλήση του Κων. Δ. Τσατσαρώνη στο Πνευματικό Δικαστήριο.
95. **22-2-1910.** Επιστολή του Συλλόγου ΟΜΗΡΟΣ για εκκαθάριση δαπανών της σχολής και διορισμό εξελεγκτικής επιτροπής.
96. **25-2-1910.** Επιστολή του ηγουμένου σχετικά με το παραπάνω θέμα.
97. **30-2-1910.** Δήλωση ελευθερογαμίας της Άννας Βλάχου και Ιωάννη Παναγιωτίδη.
98. **18-4-1910.** Επιστολή συλλόγου ΟΜΗΡΟΣ σχετικά με τα έξοδα ανέγερσης της σχολής (δεύτερη σελίδα δεν υπάρχει).
99. **19-9-1910.** Απάντηση του ηγουμένου για το παραπάνω θέμα.
100. **21-6-1910.** Περί αποστολής χρημάτων από τον Σύλλογο ΟΜΗΡΟΣ.
101. **24-7-1910.** Πατριαρχική εγκύκλιος για σύνταξη στρατιωτικών καταλόγων.

102. **30-4-1911.** Όροι δανείου 4.000 δολλαρίων προς την Κοινότητα Μανδρακίου από το Σύλλογο ΟΜΗΡΟΣ.
103. **6-5-1911.** Διορισμός του ηγουμένου Ε. Παρθενιάδη και Ν. Σακελλαρίδη ως αντιπροσώπων του Συλλόγου ΟΜΗΡΟΣ.
104. **8-7-1911.** Εντολή στον ηγούμενο να δώσει 25 λίρες στον Ιάκωβ. Καζαβή από τα χρήματα του Συλλόγου ΟΜΗΡΟΣ.
105. **31-1-1912.** Περί του γάμου Ιωάννου Οικονομίδη.
106. **2-2-1912.** Τοποθέτηση του νέου Μητροπολίτη Βενιαμίν στη Ρόδο.
107. **13-2-1912.** Διαθήκη Ιωάννη Καλημέρη.
108. **29-2-1912.** Διαβιβαστικό έγγραφο Πατριαρχικής Εγκυκλίου.
109. **4-3-1912.** Αγωγή Ιωάν. Φιλακτού κατά του Εμμ. Παριανού.
110. **10-3-1912.** Άδεια μετάβασης του ηγουμένου στη Κω.
111. **18-3-1912.** Επιστολή σχετική με το παραπάνω θέμα.
112. **15-5-1912.** Επιδοτήριο εγγράφου αγωγής προς τον Εμμ. Παριανό από τον Ιωάν. Φιλακτό.
113. **3-6-1912.** Διαβίβαση Μητροπολιτικής εγκυκλίου του νέου Μητροπολίτη Ιωακείμ.
114. **8-6-1912.** Πιστοποιητικό ελευθερογαμίας Καλλιόπης Βαλκανή.
115. **3-5-1913.** Διαβιβάζεται σε δικηγόρο διαθήκη της Μαρίας Βασ. Εκκλησιάρχη.
116. **4-4-1913.** Αντίγραφο αίτησης προς το Πατριαρχείο της Μαρ. Εκκλησιάρχη για το παραπάνω θέμα.
117. **19-4-1913.** Αναφορά Καλλιόπης Γεωργίου Κονταρή προς τον ηγούμενο για περιουσιακά.
118. **24-9-1913.** Επιστολή του υπογραμματέα του Οικ. Πατριαρχείου για την υπόθεση της Μαρίας Εκκλησιάρχη.
119. **11-7-1913.** Πατριαρχική επιστολή περί τοποθέτησης νέου Μητροπολίτου κ. Αποστόλου.
120. **25-8-1913.** Χαιρετισμός του νέου Μητροπολίτου κ. Αποστόλου.
121. **25-8-1913.** Εξοφλητική απόδειξη Πέτρου Παμφυλίδη.
122. **24-2-1914.** Δήλωση της Μορφινής Ορφανού για τον γάμο της με τον εκ Μαγνησίας Αντώνιο Παναγ. Ελευθερίου.
123. **25-5-1914.** Απόδειξη δανεισμού χρημάτων από τον Δήμαρχο Ιωάννη Φωτιάδη από το Ταμείο Εθνικών Εράνων.
124. **26-6-1914.** Συγκατάθεση του Ιωάννου Παύλου για τον γάμο της κόρης του Άννας με τον GIOVANNI DI STEFANI.
125. **26-6-1914.** Υπεύθυνη δήλωση του παραπάνω ότι τα παιδιά του θα ανατραφούν ορθόδοξα.

Φάκελος 6ος

1. **11-3-1915.** Αγωγή Καλλιόπης Ν. Πατρίκη κατά του Παναγιώτη Ν. Πατρίκη.
2. **26-3-1915.** Προικοσύμφωνο Β. Καλοδούκα από τη Σύμη που νυμφεύεται την Πάτρα, κόρη Γεωργίου Κοντογιάννη.
3. **15-1-1916.** Επιστολή Πάτρας Κοντογιάννη προς τον ηγούμενο.
4. **16-1-1916.** Διαβίβση από τον ηγούμενο της επιστολής μαζί με το προικοσύμφωνο προς το Διοικητή Στρατού κατοχής, Τμήματος Νισύρου.
5. **20-1-1916.** Προικοσύμφωνο Αντωνίου Ορσάρη.
6. **26-4-1916.** Προικοσύμφωνο Ιωάννου Πρωτόπαππα.
7. **15-7-1916.** Επιστολή Ζωής Φραζή προς τον Μητροπολίτη Ρόδου για υπόθεση περιουσιακών.
8. **22-9-1916.** Επιστολή Μητροπολίτη Ρόδου σχετικά με τιμωρία ιερέως έπειτα από σχετική επιστολή της κυρίας Φωτιάδου.
9. **9-2-1917.** Επιστολή του Ρόδου σχετικά με ιερατικά σκάνδαλα.
10. **2-4-1917.** Κοινοποίηση δικαστικών κλήσεων.
11. **2-4-1917.** Ποινή από τη Δημογεροντία στον ιερέα Ιωάννη Παπάτσο, υπογράφει ο δημαρχών Γ. Βαγιάτης.
12. **10-4-1917.** Επιστολή του ιερέα Νικειών Νικολάου Πρωτοππαπά προς τον ηγούμενο.
13. **14-4-1917.** Επιστολή του ως άνω ιερέα για περιουσιακά θέματα του Καμπαλούρη.
14. **18-4-1917.** Αναφορά του Δημάρχου προς τον ηγούμενο για τα περιουσιακά στοιχεία της Μονής.
15. **18-4-1917.** Επιστολή Α. Μανώλακα προς τον ηγούμενο.
16. **22-4-1917.** Επιστολή του ιερέα Πρωτοππαπά για την υπόθεση Καμπαλούρη.
17. **11-4-1917.** Επιστολή Καμπαλούρη για μη επικύρωση προικοσυμφώνου της Χαρκιλ. Γεωργαλλή.
18. **9-5-1917.** Επιστολή από Αμερική για υπόθεση Καλλιόπης Ι. Κώστα.
19. **13-5-1917.** Ο Ρόδου ελέγχει τον ηγούμενο, γιατί κατά τον εσπερινό της Ανάστασης, φιλονικήσας έφυγε χωρίς να τελειώσει την ακολουθία.
20. **27-5-1917.** Απολογία του ηγουμένου για το παραπάνω θέμα.
21. **21-6-1917.** Μη επικύρωση διαθήκης Αντωνίου Ρουσετιάδου.
22. **28-7-1917.** Επιστολή Ειρήνης Ιακώβου για περιουσιακά στοιχεία.
23. **17-8-1917.** Επιστολή του Ρόδου για διερεύνηση υπόθεσης Δ. Λουκίδη και Γ. Πλουσιάδη.
24. **28-8-1917.** Διαβίβση εγκυκλίου επιστολής του Ρόδου.

25. **28-8-1917.** Επιστολή του Ρόδου που αναφέρει γιατί δεν ήλθε στη Νίσυρο.
26. **9-9-1917.** Αποστολή αποδείξεων πληρωμής του περιοδικού «Διδαχή».
27. **4-10-1917.** Αγωγή Βασιλείου Ξανθού κατά Πάτρως Ξανθού-Κοντογιάννη.
28. **23-10-1917.** Επιστροφή υπολοίπων περιοδικών «Διδαχή».
29. **24-10-1917.** Διορισμός του ιερέα Μελετίου Ξυνιδή στους Πάλους.
30. **27-3-1918.** Περί ιεροπραξιών υπό του ιερέα Ιωάννου Παπάτσου.
31. **21-5-1918.** Επιστολή Γεωργίου Τραμπούλη για περιουσιακά του στοιχεία.
32. **4-6-1918.** Επιστολή Μαρίας Χριστοφή για περιουσιακά της στοιχεία.
33. **1-7-1918.** Επιστολή Καλλιόπης Κατσιματίδου για περιουσιακά της στοιχεία.
34. **4-7-1918.** Επιστολή Ιωάννου Φραζή κατά της νύμφης του Ζωής Πατρίκη.
35. **4-7-1918.** Κατάλογος πραγμάτων του Κ.Ι. Φραζή στο σπίτι της Ζωής Πατρίκη.
36. **4-7-1918.** Αίτηση Ειρήνης Παπαεμμανουήλ για περιουσιακά της στοιχεία.
37. **5-7-1918.** Καταγγελία Ι.Γ. Κατσιματίδη για μη είσπραξη αντιτίμου ενός σφαιριστηρίου που έστειλε στο Δήμο.
38. **5-7-1918.** Αίτηση της Καλής Ι. Γιαννιού για τα περιουσιακά της στοιχεία.
39. **6-7-1918.** Καταγγελία Μαρίας Ι. Χαρτοφύλη για ενοικίαση κτημάτων.
40. **6-7-1918.** Καταγγελία Αρχοντούς Ηλιάδη κατά Α.Γ. Κατσιματίδη.
41. **7-7-1918.** Επιστολή Άννας Θεοδώρου για περιουσιακά στοιχεία.
42. **1-1-1919.** Επιστολή Γνωμαγόρα σχετική με ανέγερση αγοράς.
43. **10-7-1919.** Διαθήκη Άννας Κλιά συζύγου Γεωργίου Α. Κέντρο.
44. **24-7-1919.** Διευθέτηση περιουσίας Ειρήνης Παπαδοπούλου και Ειρήνης Κωστίδη.
45. **5-8-1919.** Διαμαρτυρία Κων. Κούλελη.
46. **9-9-1919.** Αποστολή φαρμάκων από τον Γνωμαγόρα Αμερικής.
47. **8-10-1919.** Περί διατροφής Ειρήνης Βελισσαρίου-Σκούρτου.
48. **1-4-1920.** Επιστολή Χαραλάμπου Λυβίτση για παρεμπόδιση προικοδότησης κτημάτων της αδελφής του.
49. **6-4-1920.** Περί βοήθειας ορφανών πολέμου.
50. **20-5-1920.** Εντολή του Ρόδου σχετικά με τη συμβίωση Ασημίνας Παπαεμμανουήλ μετά του συζύγου της.
51. **26-5-1920.** Επιστολή του Ρόδου σχετικά με την υπόθεση Ειρήνης Κωστίδη.
52. **16-9-1920.** Άδεια γάμου στον Ιπποκράτη Λοϊζου από τα Νικειά.
53. **8-12-1920.** Περί περιουσιακών στοιχείων Δ. Καμπουράκη.
54. **22-3-1921.** Εγκύκλιος για περιφορά δίσκου υπέρ του Πατριαρχείου.
55. **14-5-1921.** Επιστολή του Φραζή Σερεπέτη από Κων/πολη για τα περιουσιακά στοιχεία του αποθανόντος Ν. Κορδιστού.
56. **20-5-1921.** Επιστολή σχετική με τους κληρονόμους Ν. Κορδιστού.

57. **25-5-1921.** Ο Ρόδου ζητά τα περιουσιακά στοιχεία του Ν. Κορδιστού.
58. **1-7-1921.** Περιουσιακά στοιχεία Άννας Καμπανή.
59. **2-7-1921.** Περιουσιακά στοιχεία Άννας Κόκκινου.
60. **4-7-1921.** Επιστολή της Χαρίκλειας Παπά Ν. Οικονόμου που ζητά από την Καλλιόπη Ν. Χιώτη να της επιστρέψει χρυσά αντικείμενα.
61. **4-7-1921.** Αγωγή Κων. Σταυριανού κατά του Κων. Μούρα.
62. **5-7-1921.** Αναφορά προς το Πνευματικό Δικαστήριο της Άννας Γρηγορίου Κέντρη.
63. **5-7-1921.** Πληρεξούσιο Άννας Κόκκινου, υπογράφει ο Δήμαρχος Μηλιτιάδης Λογοθέτης.
64. **5-7-1921.** Αγωγή Άννας Δ. Θεοδώρου.
65. **5-7-1921.** Αναφορά προς το Πνευματικό Δικαστήριο, της Καλλιόπης Φραζή.
66. **4-7-1921.** Ο Παπαδάκης στέλνει στη Μονή λάδι γιατί στα Λουτρά Νισύρου βρήκε τη θεραπεία της η σύζυγός του.
67. **19-7-1921.** Επιδότηριο του Δικαστηρίου προς τη Καλλιόπη Κατσιματίδου.
68. **23-8-1921.** Επιστολή του Ρόδου για εξακρίβωση συγγενείας Ν. Φραζή και Ν. Κορδιστού.
69. **30-8-1921.** Αποστολή πράξεως του Δικαστηρίου προς την Χαρίκλεια Παπαοικονόμου.
70. **11-9-1921.** Εξοφλητικό ενοικιάσεως του κτήματος στο Πηλί της Κώ.
71. **26-9-1921.** Προικοσύμφωνο Μόσχου Σκουλή.
72. **17-1-1922.** Πιστοποιητικό αγαμίας Νικήτα Νικησιάδη από τα Νικειά.
73. **1-2-1922.** Διαθήκη Καλής Ζαφειροπούλου, ιερέας Μόσχος Χατζόγλου.
74. **6-9-1922.** Επιστολή ηγουμένου Εμμ. Καρπαθίου περί ατασθαλιών των πολιτών μέσα στο προαύλιο της Ποταμίτισσας. Απαγορεύει στο εξής να γίνονται συγκεντρώσεις εκεί.
75. **16-9-1922.** Άδεια γάμου Ιπποκράτη Λαΐου.
76. **26-9-1922.** Αναφορά Εμμ. Ασφεντιανού μετά το θάνατο της συζύγου του Άννας Κλιά.
77. **28-9-1922.** Δήλωση παραίτησης του ιερέα Νικειών Νικολάου Πρωτόπαππα.
78. **10-10-1922.** Ενοικιαστήριο κτημάτων του Ν. Παπαοικονόμου από την πρεσβυτέρα Π.Ν. Μουλλού.
79. **14-10-1922.** Αντίγραφο αγωγής Ιωάννου Οικονομίδα.
80. **17-10-1922.** Αποστολή επιχορήγησης στη Μητρόπολη Ρόδου.
81. **18-10-1922.** Πρόσκληση στον ηγούμενο Εμμ. Καρπάθιο να παραστεί στη πρώτη συνεδρίαση της Φιλοπτώχου Αδελφότητας, Πρόεδρος η Αννίκα Κατσιματίδου.
82. **27-10-1922.** Επιστολή Διακούλη για την διαθήκη της μητέρας του.

83. **1-11-1922.** Προικοσύμφωνο του Ν.Γ. Λουκίδη.
84. **3-11-1922.** Εξουσιοδότηση Μ. Διακούλη προς τον Ν. Λουκίδη.
85. **27-11-1922.** Συγκατάθεση της Μ. Σακελλαρίδη να γίνει παπαδιά.
86. **30-11-1922.** Διαμαρτυρία κατοίκων των Νικειών για τη χειροτονία του συζύγου της παραπάνω αναφερομένης.
87. **5-11-1922.** Δωρητήριο του Μιχαήλ Διαμαντόγλου προς τον Νικ. Συσηλλίδη.
88. **10-11-1922.** Επιστολή του ιερέα παπα-Μόσχου προς τον ηγούμενο.
89. **12-11-1922.** Καταγγελία Ειρήνης Μαστρογιώργη για κάποιο κτήμα της.
90. **17-11-1922.** Πρόχειρο σημείωμα απολογισμού της Μονής.
91. **—11-1922.** Διαζύγιο Ιωάννου Οικονομίδη.
92. **22-11-1922.** Ειδοποίηση περί λειτουργίας του Πνευματικού Δικαστηρίου της Σπηλιανής.
93. **22-11-1922.** Αγωγή Γ. Μαρίνου κατά των αδελφών του για διανομή αδιάθετης περιουσίας.
94. **22-11-1922.** Ευχαριστήρια επιστολή του ηγουμένου Εμμ. Καρπαθίου προς τον Διοικητή Νισύρου.
95. **23-11-1922.** Κτηματική μερίδα της Ευτυχίας Διακούλη.
96. **12-12-1922.** Επιδότηριο απόφασης του Πνευματικού Δικαστηρίου.
97. **12-12-1922.** Απόδειξη παραλαβής εγγράφων του Δήμου από τον κ. Χατζηδημητρίου.
98. **12-12-1922.** Επιστολή του Γνωμαγόρα προς τον ηγούμενο Εμμ. Καρπαθίου.
99. **12-12-1922.** Καταγγελία Καλής Βεκελή κατά του συζύγου της.
100. **14-12-1922.** Εμποδιστήριο προικοσυμφώνου Ασπασίας Ιντζέ κατά της Ειρ. Σπύρου Αχιλλέως.
101. **15-12-1922.** Κατάθεση χρημάτων στο Πνευματικό Δικαστήριο από Ν. Διακούλη.
102. **15-12-1922.** Επιστολή παπαΜόσχου προς τον ηγούμενο.
103. **16-12-1922.** Επιστολή Ν. Φασουλαρίδη σχετικά με τη κατεδάφιση της Τράπεζας
104. **18-12-1922.** Διαμαρτυρία προς το Πνευματικό Δικαστήριο της Άννας Χατζηκώστα για θέμα προικοδοτήσεως της.
105. **18-12-1922.** Διαμαρτυρία Χρυσάνθου Σκαραμαγκά για κληρονομικά θέματα.
106. **20-12-1922.** Ο Γνωμαγόρας Αμερικής εκφράζει συγχαρητήρια προς τον ηγούμενο Εμμ. Καρπάθιο για το διορισμό του στη Μονή και του αποστέλλει 4.443 λιρέτες για τους πρόσφυγες.
107. **22-12-1922.** Καταγγελία Ν. Ορφανού κατά της Παναγιώτας Μπαριανού.
108. **24-12-1922.** Πιστοποιητικό αγαμίας Ιωάννου Οικονομίδη και Καλής Παπαϊωάννου.

109. **24-12-1922.** Διαμαρτυρία Ασημένης Διακοπαναγιώτου για κληρονομικά.
110. **26-12-1922.** Επιστολή ΠαπαΜόσχου προς τον ηγούμενο.

Φάκελος 7ος

1. **2-1-1923.** Επιστολή Σκούρτου Νικολάου κατά του ιερέα Νικολάου Πρωτόπαππα.
2. **4-1-1923.** Εμποδιστήριο Ν. Σκούρτου κατά Γ. Γερασίμου όπου ο ιερέας Πρωτόπαππας δίδει διευκρινίσεις στην επιστολή του Σκούρτου.
3. **4-1-1923.** Πιστοποιητικό αγαμίας Ευστρ. Κοντονικολάου και Ευφροσύνης Γερασίμου.
4. **7-1-1923.** Ευχετήριο γράμμα του ΠαπαΜόσχου προς τον ηγούμενο για το νέο έτος.
5. **7-1-1923.** Πιστοποιητικό αγαμίας Ιωάννου Βελισσαρίου και Μαρίας Καζαμιά.
6. **9-1-1923.** Ένσταση του Ν. Παναγιώτου κατά της Διαθήκης της μητέρας του.
7. **11-1-1923.** Έγγραφο κατάθεση του Ν. Παπαγιαννάκη για υπόθεση Μ. Διαμάντογλου.
8. **12-1-1923.** Καταγγελία Δ. Θεοδώρου κατά Κων/ντίνου Φωκά για ακύρωση διαθήκης.
9. **12-1-1923.** Καταγγελία του Ν. Διακοπαναγιώτου κατά της Διαθήκης της μητέρας του.
10. **14-1-1923.** Αναφορά προς το Πνευματικό Δικαστήριο Ειρ. Αλεξιάδη για κληρονομικά.
11. **15-1-1923.** Ειδοποιητήριο για εκκενώσεις τάφων.
12. **16-1-1923.** Αγωγή Ιωάννου και Αλεξάνδρου Κώνστα κατά Ο. Σακελλαρίδη.
13. **16-1-1923.** Παραίτηση του Κων. Μαντουδάκη από την Επιτροπή της Ποταμίτισσας.
14. **20-1-1923.** Αγωγή Ιακώβου και Αλεξάνδρου Κώστα κατά Καλλιόπης Κώστα.
15. **24-1-1923.** Καταγγελία Μαρίας και Καλλιόπης Μαούλη κατά του αποβιώσαντος Νικολάου Δ. Μηλά για κληρονομικά.
16. **25-1-1923.** Επιστολή παπαΜόσχου σχετικά με κλήση του Μόσχου Μ. Σκουλή.
17. **30-1-1923.** Επιστολή του Διακόνου Αγαθαγγέλου Ελευθερίου για περιουσιακά στοιχεία.
18. **2-2-1923.** Αίτηση Πασχάλη Πασχαλίδη για διευθέτηση περιουσιακών στοιχείων.
19. **2-2-1923.** Παράκληση παραχώρησης καθισμάτων από τη Μονή στο Γνωμα-

γόρα.

21. **3-2-1923.** Πατριαρχική εγκύκλιος σχετική με το νέο ημερολόγιο.
22. **7-2-1923.** Εγκύκλιος Μητροπολίτου με ευχές για το νέο έτος.
23. **10-2-1923.** Ευχαριστήρια επιστολή του Μεθύμνης Διονυσίου του Νισυρίου.
24. **19-2-1923.** Επιστολή του Παπά Νικολάου Πρωτόπαππα για υπόθεση Πασχάλη Πασχαλίδη.
25. **22-2-1923.** Πράξη διάλυσης αρραβώνα Κ. Χαρίτου και Μαρίας Περδίκη υπογράφει ως μάρτυρας (ο πατέρας του γράφοντος) Ιωάννης Σταυρινού Κέντρης.
26. **25-2-1923.** Αναφορά Δ. Λουκίδη για την υιοθεσία της αδελφής του από τη μηριά του Καλλιόπη Κόκκινου.
27. **25-2-1923.** Επιστολή Ζαφειρόπουλου για κοινοποίηση απόφασης πνευματικού δικαστηρίου στον Μ. Βεκελή ή Διαμαντόγλου.
28. **4-3-1923.** Επιστολή Φροσύνης Πουράκη σε κόλλα που φέρει τον τίτλο «αγαθοεργός αδελφότης Νισυρίαν Δήμου Μανδρακιού η Ποταμίτισσα».
29. Πρόσκληση των κοινοτικών Συμβουλίων στη Σπηλιανή.
30. **8-3-1923.** Ο Γνωμαγόρας αναγγέλλει το νέο Διοικητικό Συμβούλιο.
31. **13-3-1923.** Συστατική επιστολή για την Καλλιόπη Κοκκίνου το γένος Γεωργίου Κυρίτη.
32. **14-3-1923.** Αίτηση Κ. Χαρίτου για επιστροφή δώρων του αρραβώνα από τη Μ. Περδίκη.
33. **20-3-1923.** Ο Γνωμαγόρας Αθηνών ζητά λαογραφικό υλικό της Νισύρου.
34. **22-3-1923.** Ο Ηγούμενος Εμμ. Καρπάθιος, παρακαλεί να μη ρίχνουν οι χριστιανοί πυροτεχνήματα μέσα στους ναούς την ημέρα της Ανάστασης.
35. **27-3-1923.** Πιστοποιητικό αγамίας Γ. Κωστίδη και Μαρούκλας Αχιλλέα.
36. **1-4-1923.** Διαμαρτυρία και παραίτηση του Παρθενιάδη από τη Σχολική Εφορεία.
37. **5-4-1923.** Το Ελληνικό Προξενείο Ρόδου διαβιβάζει αλληλογραφία σχετική με την περιουσία του αποθανόντος στα Σκόπια ιατρού Μιχαήλ Πασχαλίδη.
38. **6-4-1923.** Επιστολή Παππά Νικολάου Πρωτόπαππα προς τον ηγούμενο.
39. **9-4-1923.** Εγκύκλιος του ηγουμένου προς τους κατοίκους του νησιού σχετικά με την αποδοχή του νέου ημερολογίου.
40. **13-4-1923.** Αναφορά του Δήμου Εμπορείου περί των εκκλησιών που ανήκουν σ' αυτόν. *Εδώ αναφέρεται ότι οι κάτοικοι του Δήμου αυτού ανέρχονται σε 850-900.*
41. **2-5-1923.** Ευχαριστήρια επιστολή του Γνωμαγόρα Αθηνών προς τον ηγούμενο.
42. **5-5-1923.** Αναφορά Κ. Σταυριανού κατά του Κ. Μούρα.
43. **8-5-1923.** Επιστολή Παππά Μόσχου για περιουσιακά Ζαφειροπούλου.
44. **10-5-1923.** Επιστολή Κ. Κόκκινου που αναγγέλλει τον θάνατο του αδελφού

του Φραζάκη στην Αμερική.

45. **10-5-1923.** Αναφορά της Μ. Φασουλαρή για διευθέτηση περιουσιακών της στοιχείων.
46. **10-5-1923.** Ο Γνωμαγόρας Αθηνών αποφασίζει για τη περισυλλογή λαογραφικών στοιχείων.
47. **23-5-1923.** Επιστολή του Ρόδου για την αποστολή της επιχορήγησης.
48. **26-5-1923.** Επιστολή του Ρόδου περί μικτών γάμων.
49. **20-6-1923.** Αποστολή από τον Ρόδου ενδεικτικών για τα σχολεία.
50. **29-6-1923.** Επιστολή του Μ.Γ. Σακελλαρίδη προς τους αδελφούς του για διακανονισμό των περιουσιακών τους στοιχείων μετά τον θάνατο του πατέρα τους.
51. **29-6-1923.** Ανακοίνωση για την καθιερωμένη ετήσια συνέλευση των Μανδρακιωτών.
52. **2-7-1923.** Πράξη συμβιβασμού ενώπιον του ηγούμενου Εμμ. Καρπαθίου μεταξύ της Ειρ. Καραβάκη και Μαρίας Φασουλαρίδη.
53. **4-7-1923.** Η Επιτροπή Ποταμίτισσας ζητά πληροφορίες από τον ηγούμενο για την τύχη 2.000 φράγκων που έστειλε ο Ι. Καφετζιδάκης για το καμπαναριό της Ποταμίτισσας.
54. —**7-1929.** Επιστολή προς τον ηγούμενο από τον Νίκο Γιαλούρη.
55. **8-8-1929.** Αναφορά Κώστα Εμμανουήλ για περιουσιακά στοιχεία του Κ. Κοκκινάκη.
56. **30-6-1930.** Γνωστοποίηση από τον Γ.Ν. Καζαβή για το βιβλίο του «Νισύρου Λαογραφικά».
57. **22-11-1930.** Επιστολή του Δ/ντή της εφημερίδας «Νέα Ρόδος» κ. Κοκκίδη.
58. **2-12-1930.** Περί αποστολής καταλόγου των ιερέων της Νισύρου.
59. **8-12-1930.** Απαντητική επιστολή του Ρόδου προς τον ηγούμενο.
60. **4-2-1931.** Επιστολή του Ρόδου για την επιχορήγηση.
61. **16-2-1931.** Για εφαρμογή του νόμου περί Δήμων και Κοινοτήτων.
62. **4-7-1931.** Ο Ρόδου αναγγέλλει ότι θα επισκεφθεί την Νίσυρο.
63. **22-7-1931.** Δικόγραφα Δικαίας Συγκέλου από Σύμη και Αναστασίου Παντελίδη.
64. **24-7-1931.** Επιστολή Ρόδου προς τον Α. Παντελίδη.
65. **8-10-1931.** Πιστοποιητικό αγамίας Ιωάν. Διακοστρατή και Μ. Θεοχαρίδου.
66. **9-6-1932.** Έγγραφο στην Ιταλική και Ελληνική για την κηδεμονία των ανηλίκων.
67. **2-2-1933.** Επιστολή του Ρόδου για τη διαμάχη των ιερέων του νησιού και Σαλουκάκη.
68. **7-2-1933.** Είσπραξη συνδρομών της εφημερίδας «Νέα Ρόδος».

69. **10-3-1933.** Επιστολή Γνωμαγόρα που παρακαλεί τον ηγούμενο να γράψει λαογραφική μελέτη.
70. **11-3-1933.** Ο Γνωμαγόρας Αθηνών εκφράζει τη λύπη του για την κατάσταση που δημιουργήθηκε μετά τις Δημοκρατικές εκλογές.
71. **11-3-1933.** Κοινοποίηση της παραπάνω επιστολής.
72. **28-3-1933.** Επιστολή του Ρόδου σχετικά με την επιχορήγηση.
73. **24-4-1933.** Επιστολή του Ρόδου που γνωρίζει λήψη της χορήγησης.
74. **29-4-1933.** Ο Ρόδου γνωρίζει τηλεγράφημα του Οικουμενικού Πατριαρχείου που εκφράζει λύπη για τον σεισμό.
75. **3-5-1933.** Συστατική επιστολή του αρχιμανδρίτη Μακαρίου από την Τήλο για τον Εμμ. Κρούσκο.
76. **9-5-1933.** Επιστολή του Ρόδου σχετικά με το σεισμό.
77. **20-5-1933.** Τηλεγράφημα του Πατριάρχου Φωτίου για το σεισμό και έγγραφο του ηγουμένου Κυρίλλου Ρωμάνου που περιγράφει την κατάσταση μετά τον σεισμό.
78. **20-5-1933.** Επιστολή Κων. Λαδερού προς τον ηγούμενο για οικονομικές υποθέσεις.
79. **2-7-1933.** Επιστολή του Ρόδου περί αναβολής επίσκεψής του στη Νίσυρο.
80. **9-7-1933.** Επιστολή Γνωμαγόρα Αθηνών για συγκέντρωση λαογραφικών στοιχείων.
81. **12-7-1933.** Ο Δήμος διορίζει τους Καρπαθάκη Χρ. και Σταμάτη Κουρζή για την εκκαθάριση λογαριασμών των εκκλησιών.
82. **15-7-1933.** Επιστολή του Γ. Στρίκη που αποδέχεται διορισμόν στην εξελγτική επιτροπή.
83. **20-7-1933.** Επιστολή Άννας Μούρα σχετικά με την διαθήκη του συζύγου της.
84. **21-7-1933.** Δικόγραφον κατά του Αν. Παντελίδη.
85. **27-7-1933.** Ο Ν. Καράλης ζητά πληροφορίες για την τύχη της περιουσίας του μετά τον θάνατο της μητέρας του Α. Αποστόλου το γένος Κονταρή.
86. **2-8-1933.** Έγκριση ενεργειών του ηγουμένου σχετικά με τα σχολεία του νησιού.
87. **7-8-1933.** Πιστοποιητικό ελευθερογαμίας του Νικ. Τσιρπανλή.
88. **9-8-1933.** Σύσταση βιβλίου για τα σχολεία.
89. **10-8-1933.** Επιστολή του Ρόδου προς την επιτροπή μοναστηριακών κτημάτων.
90. **14-8-1933.** Επιστολή του Ρόδου στη παραπάνω επιτροπή.
91. **18-8-1933.** Επιστολή του Ρόδου για απώλεια χρημάτων της χήρας Γ. Μουλλού.
92. **28-8-1933.** Επιστολή Δημάρχου Κατσιματίδη για την παραπάνω υπόθεση.
93. **9-9-1933.** Επιστολή του Ρόδου που ερωτά αν θέλει ο Κύριλλος Σαλουκάκης να πάει στη Μάλτα ως ιερέας.

94. **12-9-1933.** Κοινοποίηση κενών θέσεων στο Γυμνάσιο της Κώ.
95. **29-9-1933.** Επιστολή από το Καστελλόριζο προς τον ηγούμενο ιδιωτικής φύσεως.
96. **18-10-1933.** Επιστολή Γ. Στρίκη που ζητά πιστοποιητικό για την εγγραφή του Γ. Σακλαρίδη στο Πανεπιστήμιο.
97. **25-10-1933.** Αποστολή άδειας γάμου.
98. **27-10-1933.** Εντολή του Ρόδου για να ελέγξει ο ηγούμενος τα οικονομικά των Πάλων.
99. **31-10-1933.** Ο Α. Ζαφειρόπουλος αποστέλλει στον ηγούμενο ένα καλυμαύχι.
100. **29-11-1933.** Αίτηση Κ. Γιαννίδη για έκδοση πιστοποιητικού στο όνομα Σταύρου Γιαννίδη.
101. **1-12-1933.** Πρόσκληση σε διάλεξη του γιατρού Ν. Τηλιακού με θέμα «Η προφύλαξη από τη φυματίωση», που οργανώνει το «CIRCOLO ITALIA NISIRO».
102. **4-12-1933.** Περί δημοσίευσης άρθρου του ηγουμένου στη εφημερίδα «Νέα Ρόδος».
103. **9-12-1933.** Επιστολή του Ρόδου με υπηρεσιακό περιεχόμενο.
104. **10-12-1933.** Πρόσκληση για διάλεξη του γιατρού Μ. Τσατσαρώνη με θέμα «Τα λαογραφικά της Νισύρου».
105. **14-12-1933.** Επιστολή του Ρόδου για θέματα Νικειών.
106. **18-12-1933.** Ευχαριστήρια επιστολή του πνευματικού πατέρα Αμφιλόχιου.
107. **20-12-1933.** Επιστολή του Ρόδου για αλλαγή Σχολικής Εφορείας.
108. **24-12-1933.** Επιστολή Ροδίου Λακερδής που ζητά εργασία στη Νίσυρο.
109. **18-1-1934.** Επιστολή του Ρόδου για την επιχορήγηση προς την Μητρόπολη.
110. **7-2-1934.** Πρόσκληση σε χορό του Συλλόγου «ΑΓΙΟΣ ΣΑΒΒΑΣ».
111. **8-2-1934.** Επιστολή του Ρόδου με υπηρεσιακό περιεχόμενο.
112. **12-2-1934.** Ο Ρόδου συνιστά στον ηγούμενο υπομονή για θέματα που τον αφορούν.
113. **19-2-1934.** Επιστολή του Δ. Καμπανή για περιουσιακή του υπόθεση.
114. **24-2-1934.** Διαβίβαση δικογράφου Χαριτωμένης Σακελλαρίδη.
115. **1-3-1934.** Επιστολή του Ρόδου που συνιστά στους ιερείς Νικειών ομόνοια.
116. **9-3-1934.** Εξώδικος πρόσκληση της Μαρίας Καμπανίδου.
117. **10-3-1934.** Επιστολή Δημάρχου για τις εισπράξεις της επιτροπής μοναστηριακών κτημάτων.
118. **10-3-1934.** Επιστολή του Ρόδου για τα οικονομικά της Μονής.
119. **16-5-1934.** Ερωτάται ο ηγούμενος από τον Ρόδου αν επιθυμεί μετάθεση στο Καστελλόριζο.
120. **22-5-1934.** Επιστολή έκδοση πιστοποιητικού θανάτου του Κ. Καμπανή.

121. **2-7-1934.** Περί επισκέψεως του Ρόδου στη Νίσυρο.
122. **3-7-1934.** Διορισμός του ηγούμενου ως καθηγητού στο Γυμνάσιο Νισύρου.
123. **6-7-1934.** Αναβολή άφιξης του Ρόδου στη Νίσυρο.
124. **14-7-1934.** Επιστολή από Αθήνα του Πιζάνια για αναχώρησή του στην Αίγυπτο.
125. **31-7-1934.** Ο Ρόδου συνιστά κάποιον κανονισμό των πραγμάτων των Νικειών.
126. **20-8-1934.** Αναφορά της Ειρήνης Πετρίδη για προστασία της κόρης της στη Ρόδο.
127. **25-8-1934.** Ευχαριστήρια επιστολή του Πιζάνια προς τον ηγούμενο.
128. **1-9-1934.** Επιστολή Κων. Λαδερού για κανονισμό κάποιου λογαριασμού.
129. **28-9-1934.** Επιστολή του Ρόδου για επιχορήγηση της εκκλησίας των Νικειών.
130. **.....1934.** Επιστολή του Ρόδου με υπηρεσιακό περιεχόμενο.
131. **5-10-1934.** Επιστολή που γνωρίζει την παραίτηση των Μητροπολιτών Δωδεκανήσου και τη συγκέντρωσή τους στη Σύμη.
132. **5-10-1934.** Παράκληση του Δημάχου Κατσιματίδη για περιφορά δίσκου υπέρ της επέκτασης του λιμενοβραχίονα.
133. **13-10-1934.** Επιστολή του Ρόδου σχετικά με τη σύνταξη προικοσυμφώνων.
134. **16-10-1934.** Άδεια γάμου Αλαμαγκίδου.
135. **29-10-1934.** Επιστολή παλάΜόσχου για σύνταξη προικοσυμφώνου της Μαρίας Ιακωβίδου.
136. **.....1934.** Επιστολή Ρόδου με υπηρεσιακό περιεχόμενο.
137. **15-12-1934.** Ευχαριστήρια επιστολή της Μητρόπολης Κώ για τη συμπράταση της Νισύρου κατά τον σεισμό.
138. **25-12-1934.** Ευχετήριο εγκύκλιος του Ρόδου για τα Χριστούγεννα.
139. **1-1-1935.** Τα Νικειά εύχονται στον ηγούμενο χρόνια πολλά.
140. **1-3-1935.** Αποδοχή παραίτησης της Επιτροπής της Σπηλιανής.
141. **13-3-1935.** Επιστολή του Ρόδου για κληρονομικές υποθέσεις Νισυρίων.
142. **18-3-1935.** Επιστολή του Ρόδου προς την Επιτροπή Ποταμίτισσας για οικονομικά.
143. **20-3-1935.** Επιστολή του Ρόδου περί εκκλησιαστικής μεταρρύθμισης.
144. **1-4-1935.** Παραίτηση Επιτροπής Σπηλιανής, δε συμφωνεί με προτάσεις του Ρόδου.
145. **17-4-1935.** Ανάληψη όλης της διαχείρισης από τον ηγούμενο.
146. **18-4-1935.** Πασχάλιος εγκύκλιος του Μητροπολίτη Ρόδου.
147. **16-8-1935.** Αίτηση του Κων. Φιλίππου για τη διαθήκη της Καλλιόπης Φιλίππου.

148. **31-8-1935.** Εγκύκλιος στην Ιταλική με θέμα «CORREZIONE DI ATTI DI STATO CIVILE».
149. **30-10-1935.** Αποστολή από Γνωμαγόρα Αμερικής Χριστουγεννιάτικων δώρων.
150. **13-11-1935.** Ευχαριστίες του Ρόδου προς τον ηγούμενο για τις καλές του υπηρεσίες.
151. **7-12-1935.** Επιστολή σχετική με τη μετάβαση του ηγουμένου στο Καστελλόριζο ως καθηγητού.
152. **20-12-1935.** Επιστολή του Ρόδου με θέματα οικονομικά. Συνιστά στις Επιτροπές να μη σπαταλούν τα χρήματα των εκκλησιών.

Φάκελος 8ος

1. **3-2-1936.** Αποστολή Διαταγμάτων για τα σχολεία.
2. **3-3-1936.** Επιστολή του Ρόδου για την επιχορήγηση.
3. **6-3-1936.** Επιστολή του Ρόδου για τη μισθοδοσία του ιερέα των Πάλων.
4. **13-3-1936.** Αναφορά της Επιτροπής των Πάλων σχετικά με την αναχώρηση του ιερέα τους.
5. **15-3-1936.** Επικύρωση δωρητηρίου.
6. **20-3-1936.** Ζητούνται πληροφορίες για τα σχολεία.
7. **24-3-1936.** Ο Ρόδου γνωρίζει ότι η χήρα Φρατζή δε μπορεί να δωρίσει κτήματα αφού στερείται τίτλων κυριότητας
8. **24-4-1936.** Ευχετήρια επιστολή του Ρόδου για τις γιορτές.
9. **24-4-1936.** Επιστολή (στην Ιταλική) για διευθέτηση υπόθεσης Σακκελάρη Μαρίας και Καμπανή Άννας.
10. **17-8-1936.** Επιστολή του Ρόδου για οικονομική τακτοποίηση του ιερέα Νικειών.
11. **21-10-1936.** Επιστολή του Ρόδου για τη θρησκευτική αδιαφορία του Εμπορειού.
12. **7-11-1936.** Εγκύκλιος του Δημάρχου Κόκκινου για τον εμβολιασμό των κατοίκων.
13. **22-12-1936.** Επιστολή του Ρόδου για λήψη του δηλοποιητικού του Αλεξάνδρου Γεωργιάδου.
14. **8-1-1937.** Διορισμός του ηγουμένου ως εισηγητή στο Πνευματικό Δικαστήριο.
15. **30-1-1937.** Επιστολή του Ρόδου για την επιχορήγηση προς τη Μητρόπολη.
16. **12-10-1937.** Αποστολή δώρου στον Μητροπολίτη για τα 25 χρόνια Αρχιερατείας του.
17. **20-10-1937.** Επιστολή του Ρόδου σχετικά με τους διαπληκτισμούς των ιε-

- ρέων του νησιού.
18. **28-10-1937.** Για αποστολή από τον ηγούμενο, άρθρου για δημοσίευση στο Λεύκωμα της Μητρόπολης για τα 25 χρόνια Αρχιερατείας του Μητροπολίτη.
 19. **15-7-1938.** Πιστοποιητικό θανάτου του Ανδρέα Ποπαμανώλη.
 20. **27-10-1938.** Η Ζωοπηγή Μ. Λογοθέτη δωρίζει στη Μονή τα βιβλία του συζύγου της.
 21. **16-11-1938.** Εγκύκλιος για απαγόρευση μικτών γάμων.
 22. **7-12-1938.** Επιστολή (στην ιταλική) του Δημάρχου Ρόδου προς τον Δήμαρχο Νισύρου.
 23. **10-1-1939.** Πρόγραμμα ιερών ακολουθιών της Μ. Εβδομάδας.
 24. **24-8-1939.** Επιστολή ηγουμένου προς τον Γνωμαγόρα σχετικά με τα Κατηχητικά σχολεία.
 25. **14-10-1939.** Επιστολή Άννας Γ. Παπαϊωάννου για εξόφληση αποδείξεων.
 26. **23-2-1940.** Ο Γνωμαγόρας Αμερικής στέλνει χρήματα για τα Κατηχητικά σχολεία.
 27. **4-3-1940.** Επιστολή του Ρόδου περί ενδεχόμενης εκλογής του ηγουμένου ως Μητροπολίτη Καρπάθου-Κάσου.
 28. **21-5-1940.** Επιστολή του Π. Κόκκινου μετά την αναχώρησή του για την Αμερική.
 29. **10-6-1940.** Εντολή προς τον ηγούμενο να προβεί σε οικονομικό έλεγχο των εκκλησιών.
 30. **9-7-1940.** Επιστολή του Ρόδου σχετικά με την επιχορήγηση προς την Μητρόπολη.
 31. **3-8-1940.** Ο Ρόδου γνωρίζει λήψη χρημάτων από Νίσυρο.
 32. **10-8-1940.** Έγκριση της νέας εκκλησιαστικής Επιτροπής.
 33. **6-2-1941.** Διορισμός του ιερέα Παπαμανώλη στη Ποταμίτισσα.
 34. **10-5-1941.** Συγχαρητήρια του Ρόδου προς τον ηγούμενο για το κατηχητικό του έργο.
 35. **1-6-1941.** Λόγω επικρατούσης κατάστασης διακόπτονται οι μισθοί των ιερέων και θα πληρώνονται από τα εκκλησιαστικά ταμεία.
 36. **30-8-1941.** Το ίδιο όπως παραπάνω ισχύει και για τα κατηχητικά σχολεία.
 37. **12-10-1941.** Επιστολή συγχαρητήρια του ηγουμένου Κυριίλλου προς τον νέο ηγούμενο της Μονής της Πάτμου Επιφάνιο.
 38. **27-10-1941.** Απάντηση του Επιφάνιου στη παραπάνω επιστολή.
 39. **18-10-1946.** Απολογισμός εσόδων και εξόδων της Μονής.
 40. **20-10-1946.** Απολογισμός γιορτής της 15ης Αυγούστου.
 41. **2-12-1946.** Δωρητήριο ενός κελιού προς τη Μονή από τη Μαρία Βρούζου.
 42. **10-1-1947.** Αίτηση ιεροψάλτου για αύξηση μισθού.

43. **14-3-1947.** Αναφορά του Δήμου Νικειών για ακύρωση του διορισμού του Παπαμανώλη ως ιερέα της Σπηλιανής.
44. **12-8-1947.** Αποστολή στη Μονή 30 δολλαρίων από Μήτσο Αντόναρο-Κατσιματίδη.
45. **15-8-1947.** Απολογισμός γιορτής του Δεκαπενταύγουστου.
46. **5-9-1947.** Αίτηση εργολάβων Χ. Εμμανουηλίδη και Αθ. Βερδελή για άδεια εξόρυξης πορσελάνης από το κτήμα Αγ. Ιωάννης.
47. **26-9-1947.** Επιστολή Ασπασίας Λογοθέτη προς την Μονή.
48. **15-8-1948.** Απολογισμός γιορτής Δεκαπενταύγουστου.
49. **29-2-1948.** Προσφορά του Εμμ. Καλούδη για ανάληψη εκτέλεσης εργασίας στη Μονή.
50. **29-2-1948.** Προσφορά Ε. Πατρίκη για την ίδια δουλειά.
51. **29-2-1948.** Προσφορά του Γ. Σακελλαρίδη για τον ίδιο σκοπό.
52. **29-2-1948.** Προσφορά Ν. Μίχαλου για εργασίες στη Μονή.
53. **29-2-1948.** Προσφορά Φώτιου Καλανδράκη για εργασίες στη Μονή.
54. **3-3-1948.** Αίτηση χορήγησης δώρων στα Κατηχητικά σχολεία.
55. **23-3-1948.** Άδεια από τη Διοίκηση Δωδεκανήσου για επιδιορθώσεις στη Μονή.
56. **31-5-1948.** Άδεια οικοδομής στον Κατσιματίδη Ανδρέα.
57. **1-6-1948.** Τιμές μονάδος για έργα με μπετόν στη Μονή.
58. **29-7-1948.** Επιστολή του Δήμου Πηλίου Κώ για ενοικίαση κτήματος της Μονής Σπηλιανής.
59. **8-9-1948.** Αίτηση Ιωάννη Ποριανού για μνημόσυνο των γονιών του.
60. **5-10-1948.** Επιστολή ιερέα Ανδρέα Μούρα προς τη Μονή.
61. **10-10-1948.** Προσφορά εργασίας από Φώτη Καλανδράκη.
62. **10-10-1948.** Προσφοράς εργασίας από Κ. Καλούδη.
63. **10-10-1948.** Προσφορά εργασίας από Βασίλη Πατρίκη.
64. **1-11-1948.** Έκθεση εργασιών που έγιναν στη Μονή.
65. **21-11-1948.** Αίτηση προς τον Διοικητή Δωδ. για χορήγηση χρημάτων προς επιδιόρθωση της Τράπεζας.
66. **18-12-1948.** Επιστολή Γνωμαγόρα Αθηνών για τις παιδικές κατασκηνώσεις.
67. **3-1-1949.** Αποστολή 50 δολλ. από Φίλιππο Κων. Φιλίππου.
68. **6-2-1949.** Προσφορά άσπρων κεριών από Σοφία Γενά.
69. **19-2-1949.** Αίτηση του Ρόδου Τιμοθέου προς τη Διοίκηση για παραχώρηση στη Μονή μιάς τουλάπας.
70. **5-4-1949.** Έγγραφο Οικονομικής Εφορείας σχετικά με τα χαρτόσημα.
71. **4-5-1949.** Απολογισμός από τον γύρο της Παναγίας στα χωριά.
72. **20-5-1949.** Παράδοση βιβλίων της Μονής από τον ηγούμενο Κύριλλο Ρωμάνο στον Ειρηνοδίκη Διονύσιο Φίλιππα.

73. **4-6-1949.** Αποστολή βιβλίων από Ι. Παπαδημητρίου για τη βιβλιοθήκη της Μονής.
74. **22-6-1949.** Επιχορήγηση προς τη Μητρόπολη Ρόδου.
75. **15-8-1949.** Απολογισμός πανηγυριού της Παναγιάς.
76. **23-8-1949.** Αίτηση ιεροψάλτη Μ. Σταλουδάκη για αύξηση μισθού.
77. **28-8-1949.** Άλλη επιστολή Ι. Παπαδημητρίου για αποστολή βιβλίων προς τη Μονή.
78. **29-8-1949.** Συλλυπητήριο του Γνωμαγόρα Αθηνών για τον θάνατο του ηγούμενου Κυρίλλου Ρωμάνου.
79. **29-8-1949.** Αίτηση του Ιωνά Καβαζαράκη για τον διορισμό του ως ηγουμένου στη Μονή.
80. **31-8-1949.** Αίτηση της Επιτροπής προς τη Μητρόπολη για διορισμό ηγουμένου.
81. **3-9-1949.** Συλλυπητήριο του Πρωτοσύγγελου Ρόδου για τον θάνατο του ηγούμενου Κυρίλλου Ρωμάνου.
82. **8-9-49.** Πρόσκληση σε συζήτηση για νέον ηγούμενο.
83. **17-9-1949.** Συλλυπητήριο για το ίδιο του Κυρίλλου από τον Μητροπολίτη Κω Εμμανουήλ.
84. **20-9-1949.** Αίτηση για δάνειο του Ι. Μακρυγιάννη.
85. **22-9-1949.** Ανάθεση καθηκόντων Αρχιερατικού Επιτρόπου στον ιερέα Ανδρέα Μούρα.
86. **14-10-1949.** Πρόγραμμα ιερών ακολουθιών.
87. **25-10-1949.** Πρόγραμμα εορτασμού της 28ης Οκτωβρίου.
88. **14-11-1949.** Επιστολή Γνωμαγόρα Αθηνών σχετικά με την επιδιόρθωση του παλιού Παρθεναγωγείου.
89. **16-11-1949.** Ο Γνωμαγόρας Αμερικής αποστέλλει 200 δολλ. στη μνήμη του ηγουμένου.
90. **16-11-1949.** Η Πορφυρίδα Ρόδου ζητά τα ονόματα του νέου Συμβουλίου της Μονής.
91. **22-11-1949.** Έγγραφο για ανάδειξη νέων εκκλησιαστικών Συμβουλίων.
92. **30-11-1949.** Αίτηση για δάνειο του Γ. Άμαλλου.
93. **4-12-1949.** Ο Γνωμαγόρας Νισύρου διαβιβάζει στη Μονή τα 200 δολλ. του Γνωμ. Αμερικής. .
94. **11-12-1949.** Έγγραφο προς τον Αρχιμανδρίτη Αλέξανδρο Γεωργιάδη να έλθει στη Νίσυρο και να αναλάβει την ηγουμενία της Σπηλιανής.
95. **22-12-1949.** Ανακοίνωση προς τον Γνωμαγόρα Αμερικής του νέου Εκκλησιαστικού Συμβουλίου.
96. **.....1950.** Κατάσταση εξόδων της Μονής.
97. **2-1-1950.** Έγγραφο σχετικό με την επιδιόρθωση του Νηπιαγωγείου.

98. **2-1-1950.** Παραίτηση από την Ποταμίτισσα της Βιοργινίας Σταυλά.
99. **4-2-1950.** Αίτηση Ι. Καλαπαλίκη για σύγκληση Επιτροπής Ποταμίτισσας
100. **15-2-1950.** Διάθεση του ψάλτου της Μονής στη Ποταμίτισσα.
101. Εγκύκλιος της Εκκλησίας της Ελλάδος για τον οίκο τυφλών.
102. **23-2-1950.** Ευχαριστήρια επιστολή της Ποταμίτισσας για τη διάθεση του ψάλτου.
103. **24-2-1950.** Περί ταχυδρομικών Ταμειυτηρίων.
104. **12-3-1950.** Περιφορά δίσκου για τα σχολεία της Μητρόπολης.
105. **20-3-1950.** Ο Γνωμαγόρας Αθηνών συγχάριει το νέο Εκκλησιαστικό Συμβούλιο της Ποταμίτισσας.
106. **20-3-1950.** Το ίδιο με το παραπάνω για το Συμβούλιο της Σπηλιανής.
107. **21-4-1950.** Επιστολή του Δ/ντή του Γυμνασίου Μ. Κατσιματίδη σχετικά με την πληρωμή του Εμμανουήλ Κρούσκου ως καθηγητή των Γαλλικών.
108. **22-5-1950.** Απόφαση Μητρόπολης για τον μισθό του ιεροψάλτη Σταλουδάκη.
109. **21-6-1950.** Αίτηση αύξησης μισθού του Χαροτούλη Προκόπη, νεωκόρου Ποταμίτισσας.
110. **1-7-1950.** Παραίτηση του Απ. Μαστρογιάννη από την Επιτροπή της Μονής.
111. **18-7-1950.** Νέα αίτηση του ιεροψάλτη Σταλουδάκη για αύξηση μισθού.
112. **15-8-1950.** Απολογισμός πανηγυριού.
113. **15-8-1950.** Απολογισμός από την περίφορά της εικόνας Παναγίας Σπηλιανής.
114. **11-9-1950.** Εξοφλητική απόδειξη Μιχαήλ Ρουσέτου.
115. **11-9-1950.** Εξοφλητική απόδειξη Ιωάννη Γ. Μούρα.
116. **11-9-1950.** Εξοφλητική απόδειξη Αποστόλου Μαστρογιάννη.
117. **17-9-1950.** Αίτηση του ιερέα Ανδρέα Μούρα για εξόφλησή του για έξοδα υπέρ της Μονής.
118. **30-9-1950.** Απολογισμός Ποταμίτισσας.
119. **5-10-1950.** Παραίτηση από το Συμβούλιο του Φ. Οικονομίδη.
120. **10-10-1950.** Απόδειξη παράδοσης εγγράφων της Μονής από τον Ειρηνοδίκη Φίλιππαν.
121. **27-10-1950.** Ταμειακή τακτοποίηση των ναών της Νισύρου.
122. **27-10-1950.** Διορισμός Διοικητικού Συμβουλίου στο Γνωμαγόρα Νισύρου.
123. **27-11-1950.** Αίτηση παραίτησης από το Συμβούλιο του Ι. Γεωργάκη.
124. **1-12-1950.** Αίτηση παραίτησης από το Συμβούλιο του Ι. Καλαπαλίκη.
125. **22-12-1950.** Απόδειξη παραλαβής καντηλιών.
126. **25-12-1950.** Παράδοση Αρχείου και σφραγίδας της Ποταμίτισσας στο Συμβούλιο.

Από μιά συγκριτική εξέταση των παραπάνω εγγράφων εύκολα μπορεί ο αναγνώστης να βρει ολόκληρες χρονικές περιόδους στις οποίες δεν αναφέρεται ούτε ένα έγγραφο. Αυτό μας αναγκάζει να προχωρήσουμε σε μιά δεύτερη έρευνα η οποία ίσως μας αποδώσει κι άλλα έγγραφα που δεν βρήκαμε στην πρώτη αυτή φάση εργασίας.

ΣΤΑΥΡΟΥ Ι. ΚΕΝΤΡΗ

ΜΝΗΜΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ «7 Ιουλίου 1877 - 15 Ιουλίου 1910»

Σκέφθηκα πολύ αν θά 'πρεπε να δώσω στη δημοσιότητα σημειώσεις που είχα αποδελτιώσει σχετικά με τη ζωή και τη δράση των Νισυρίων.

Είναι αλήθεια πως οι σημειώσεις αυτές αποτελούν πολύτιμο υλικό για την τεκμηρίωση της πορείας του νισυρικού λαού. Εδώ έχουμε μιά γνήσια και αυτούσια ιστορική πηγή, αποτυπωμένη στα βιβλία των πράξεων του νησιού¹, όπου ξεδιπλώνεται η ιστορική πραγματικότητα σκέψεων, δράσης και πράξεων των Νισυρίων μιάς συγκεκριμένης χρονικής περιόδου (1877-1910).

Τα λόγια του ιστορικού Πολύβιου ότι η ιστορία είναι για τους Έλληνες «καλλίστη παιδεία προς αληθινόν βίον» έχουν στην περίπτωση μας απόλυτη εφαρμογή.

Εδώ βλέπουμε τις προσπάθειες και τις διαθέσεις των Νισυρίων για πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη, αλλά και την ευγενή άμιλλα ώστε να μη υστερήσουν από τα άλλα νησιά.

Οι διαπιστώσεις λοιπόν αυτές με δυνάμωσαν για την υπέρβαση των ενδοιασμών μου και με ώθησαν στην απόφαση δημοσίευσης των σημειώσεων που ακολουθούν και οι οποίες με συντομία μας ξεναγούν στο παρελθόν μέσα από αυτούσιες και γνήσιες ιστορικές πληροφορίες.

Έτσι αποφεύγω την περιπλάνηση των αναγνωστών μου σε μιά βερμπαλιστική αφήγηση ιστορικών γεγονότων του νησιού και δίδω μιά αυθεντική εικόνα

1. «Κώδιξ των πρακτικών της Επιτροπής, ήτις διωρίσθη παρά της Κοινότητος της Πρωτευούσης Νισύρου, εν εγγράφω πληρεξουσιότητι προς τακτοποίησιν των Κοινοτικών πραγμάτων 1877 Ιουλίου 7».

της ζωής της Νισύρου σε μιά ορισμένη ιστορική περίοδο, μεταβατικής εποχής για τη Δωδεκανήσο, από της Τουρκικής στην Ιταλική κυριαρχία.

Γενική διαπίστωση από την όλη εξέταση είναι ότι:

α) Τον μήνα Ιούλιο ή Αύγουστο κάθε έτους επισκεπτόταν το νησί ο Μητροπολίτης Ρόδου και υπό την προεδρεία του σε γενικές συνελεύσεις ελύοντο τα διάφορα προβλήματα του χρόνου που πέρασε και προγραμματίζοντο οι εργασίες και δραστηριότητες του επόμενου χρόνου.

β) Εκλέγονταν τα μέλη των διαφόρων συμβουλίων δηλαδή Εκκλησιών, σχολείων, πνευματικού δικαστηρίου κλπ. και εγίνετο ο έλεγχος πεπραγμένων των απερχομένων συμβουλίων.

γ) Διαπιστώνουμε την αξιοθαύμαστη μέριμνα και φροντίδα για την λειτουργία ελληνικών σχολείων και την όσο το δυνατό καλλίτερη εκπαίδευση και ελληνοπρεπή μόρφωση των νέων του νησιού. Φέρνοντας λοιπόν στο παρόν σκέψεις, αποφάσεις, ενέργειες και πράξεις άξιες θαυμασμού, πιστεύω πως δίδω στους νέους μας τη δικαίωση, χωρίς να θέλω να καλλιεργήσω σωβινιστικό πνεύμα, στο γιατί πρέπει να είναι υπερήφανοι για το μικρό νησάκι του Αιγαίου όπου γεννήθηκαν και στο γιατί πρέπει να το αγαπούν.

7 Ιουλίου 1877

Στο προαύλιο της Ποταμίτισσας με πρόεδρο τον Μητροπολίτη Ρόδου Γεωμανό ψηφίζονται μέλη του Πνευματικού Συμβουλίου οι: Δημήτριος Τσατσάρωνης, Ιωάννης Σακελλάριος, Ιωάννης Χατζηδημητρίου, Γεώργιος Βογιατζής, Μιχαήλ Φωτιάδης, Ιωάννης Λογοθέτης, Νικόλαος Καρβαΐνης και Λάζαρος Κοντοβερός.

12 Ιουλίου 1877

Καταρτίζεται και ψηφίζεται ο κανονισμός της Μονής Σπηλιανής¹ και κανονίζεται το θέμα εισπράξεων των ιδιωτικών ναών Ιωάννου Θεολόγου, Τιμίου Προδρόμου, και Τιμίου Σταυρού, που λειτουργούσαν ως ενοριακοί ναοί.

28 Ιουλίου 1877

Αποφασίζονται: α) Να καταγραφεί η περιουσία του ηγουμένου Νεοφύτου που είχε αποθάνει, β) ο ηγούμενος Μακάριος edήλωσε πλήρη συμμόρφωση προς τον κανονισμό της Μονής, γ) ανέγερση νέων δωματίων στη Μονή. Γιαυτό ο αρχιτέκτονας Απόστολος Φιλίππου edήλωσε ότι χρειάζεται ο χώρος όπου ήταν τα κελιά των Μ. Μουλλού, Β. Βεζιρογλου, Ι. Καζαβή, Κ. Παπαγιάννη,

1. Σ.Ι. Κέντρη, «Τα Μετέωρα της Δωδεκανήσου», σελ. 68.

Αννας κυρ-Μανώλη και Ν. Βογιατζή, δ) Η Σοφία Καπίτη ζητά να της πληρώσουν ή να της παραχωρήσουν χωράφι στην Ευαγγελίστρια σε αντικατάσταση του δικού της που χρησιμοποιήθηκε για νεκροταφείο.

29 Ιουλίου 1877

Αποφασίζεται τα κελιά να μη κτισθούν στο χώρο της Μονής, αλλά σε άλλη τοποθεσία, που θα ονομασθεί «Μετόχιον της Μονής».

Για τον σκοπόν αυτό εξουσιοδοτείται ο ηγούμενος Μακάριος να κάμει έρρανο για είσπραξη χρημάτων.

20 Ιουλίου 1879

Ο Μητροπολίτης Ρόδου κάμνει πρόταση για νέο ηγούμενο, έπειτα από την παραίτηση του Μακαρίου και τον διορισμό δύο νέων μελών.

Η συνέλευση διορίζει τους Δ. Τσατσαρώνη και Ι. Χατζηδημητρίου ως νέα μέλη και αποφασίζει να διοριστεί Διευθυντής της Μονής ο ιερομόναχος Κύριλλος Χριστοφόρου, που ήταν τρώφιμος της Μονής, μέχρι να ξευρεθεί ηγούμενος.

21 Ιουλίου 1879

Αποφασίζεται η επαναλειτουργία των σχολείων ελληνικής και αλληλοδιδακτικής με χρηματική ενίσχυση που θα προέρχεται από συνδρομή των εκκλησιών και τα εισιτήρια των μαθητών. Στη συνέχεια εκλέγονται ως μέλη της Εφορίας οι Ν. Φωτιάδης, Ι. Σακελλάριος, Ν. Κωνσταντινίδης και πρόεδρος ο Ιωάννης Λογοθέτης.

14 Ιουλίου 1880

Αποφασίζεται για τη συντήρηση των σχολείων να δίδεται ο φόρος του φιλανθρωπικού δικαιώματος της σκάλας και εγκρίνεται ο διορισμός δασκάλου της νέας μεθόδου της Γερμανικής, εξουσιοδοτείται δε ο Εμμ. Παρθεναγώγης να βρει και να στείλει από την Κωνσταντινούπολη τέτοιο δάσκαλο.

16 Ιουλίου 1883

Αποφασίζεται «η επίσπευσις της συστάσεως Πρωτοδικείου, ως μόνου δυναμένου να εξασφαλίσει τα πάντα εν τη νήσω».

1 Αυγούστου 1884

Ο Ιωάννης Λογοθέτης προτείνει στα υπάρχοντα σχολεία, ελληνικό και αλληλοδιδακτικό, να προστεθεί και Παρθεναγωγείο. Η πρόταση έγινε δεκτή απ' όλους και ψηφίστηκε.

22 Ιουλίου 1885

Οι ιδιωτικοί ναοί υποχρεώνονται να πληρώνουν για τη λειτουργία των σχολείων. Στη συνέχεια γίνεται έλεγχος των βιβλίων των Λουτρών.

24 Ιουλίου 1885

Εκλέγεται νέα σχολική Επιτροπή που αποτελείται από τους Δ. Τσατσαρώνη, Ι. Σακελλάριο και Κων. Καούνη. Στη συνέχεια συντάσσεται νέος προϋπολογισμός για τη λειτουργία των σχολείων και υποχρεώνεται ο «Μουδούρης», ο Δήμαρχος, να εισπράξει από τους γονείς των μαθητών τα οφειλόμενα διδάκτρα.

24 Ιουλίου 1888

Η Κοινότητα Μανδρακίου αποφάσισε:

1. Η διδασκαλία στα Σχολεία να γίνεται από κείμενα της νεοελληνικής γλώσσας και όχι από αρχαία κείμενα.
2. Το σχολείο να διαιρεθεί σε 4 τάξεις.
3. Οι διδάσκαλοι να είναι δύο και οι τάξεις να χωριστούν με παραπέτασμα.
4. Διορίζεται τριμελής Εφορία και εκλέγονται οι Ι. Λογοθέτης, Δημόκριτος Ξένος, Εμμ. Παρθενιάδης.
5. Οι μαθητές οφείλουν να πληρώνουν.
6. Ορίστηκαν τα ποσά που θα δίδουν στα σχολεία η Ποταμίτισσα, η Σπηλιανή και οι μαθητές.
7. Το πρόγραμμα μαθημάτων θα συντάσσεται από τους δασκάλους και θα εγκρίνεται από την Εφορεία.

22 Ιουλίου 1890

Εκλέγονται για το Πνευματικό Συμβούλιο οι Δημήτριος Τσατσαρώνης, Νικόλαος Γενάς, και οι Δημογέροντες Κωνσταντίνος Σακλαρής και Ιάκωβος Χατζηδημητρίου.

26 Ιουλίου 1891

Γίνεται συνέλευση στη Σπηλιανή με πρόεδρο τον ηγούμενο Κύριλλο Χριστοφόρου και αποφασίζεται η σύσταση Αστικής Σχολής με Διευθυντή διδάσκαλο, που θα είναι κάτοχος της νέας διδακτικής μεθόδου και θα έχει ως υποδιδασκάλους βοηθούς δύο ιερείς.

20 Ιουλίου 1893

Γίνεται συνέλευση στη Σπηλιανή με πρόεδρο τον ηγούμενο Κύριλλο Χριστοφόρου και αποφασίζεται να λειτουργήσουν και οι τρεις σχολές, δηλαδή η Δημοτική, η Ελληνική και το Παρθεναγωγείο.

25 Ιουλίου 1893

Συνέλευση της Δημογεροντίας και εκλογή νέας Σχολικής Εφορείας από τον Ηγούμενο ως Πρόεδρο και μέλη Μ. Κατσιματίδη, Ιωάννη Φωτιάδη και Γ. Πετρούτσο.

20 Σεπτεμβρίου 1893

Παρουσιάζεται για πρόσληψη ο καλύμνιος διδάσκαλος Μιχαήλ Α. Θωμάς, επειδή όμως δεν παρουσίασε στη Συνέλευση πτυχίο δεν γίνεται δεκτός. Έπειτα απ' αυτό εξουσιοδοτείται ο Ι. Χατζηδημητρίου να πάει στην Κάλυμνο για εξεύρεση άλλου διδασκάλου, αν δεν βρει εκεί, να ταξιδεύσει στη Σάμο.

12 Ιουλίου 1894

Γίνεται γενική Συνέλευση για να συζητηθεί η αίτηση γονέων που ζητούν τον επαναδιορισμό του ελληνοδιδάσκου Χριστοδούλου Γ. Ροδίτη. Η Δημογεροντία, που αποτελείτο από τους Αποστολίδη, Φωτιάδη, Κορδιστό, και η Σχολική Εφορεία αποφασίζουν κατόπιν πολλής συζήτησης τον επαναδιορισμό του διδασκάλου αυτού με μισθό 4.200 γρόσια.

22 Ιουλίου 1894

Αποφασίζεται ο διορισμός του ελληνοδιδάσκου Χριστοδούλου Ροδίτη και των Ιωάννη Φασουλαρίδη και Οδυσσέα Σακελλαρίδη ως διδασκάλων. Στη συνέχεια εξουσιοδοτείται η Σχολική Εφορεία να στείλει επιστολή στον καθηγητή Ζαχαριάδη να ενεργήσει στο Ιωακείμιο σχολείο Κωνσταντινούπολης για την εξεύρεση και αποστολή στη Νίσυρο «Παρθεναγωγού» για τη λειτουργία Παρθεναγωγείου. Τέλος καταρτίζεται και ψηφίζεται ο προϋπολογισμός λειτουργίας των σχολών για το σχολικό έτος 1894-95, που ανέρχεται σε 15.500 γρόσια.

2 Αυγούστου 1894

Γενική συνέλευση με πρόεδρο τον Μητροπολίτη Ρόδου Κωνσταντίνο, όπου αποφασίζονται τα εξής:

α) Να γίνει ανανέωση στα ομόλογα της Πορφυρίδας για 6 μήνες άτοκα και στη συνέχεια ο νόμιμος τόκος να δίδεται στη Σπηλιανή για τον Άγιο Νικήτα.

β) Εγκρίνεται η ανανέωση του κτηματολογίου και αναλαμβάνουν την εργασία αυτή έναντι 400 γροσίων ο καθένας, οι Ι. Φωτιάδης, Μ. Κατσιματίδης και Κ. Σακλαρής.

γ) Στο εξής να γίνεται η καταμέτρηση των αιγοπροβάτων κάθε χρόνο τον μήνα Μάρτιο.

δ) Καταρτίστηκε καταστατικό των χρεών των Λουτρών και έγινε πρόταση

στο εξής η ενοικιάσή τους να δίδεται σε πρόσωπο που να μπορεί να πληρώνει τον Δήμο, ο οποίος με τη σειρά του να διαθέτει τα χρήματα αυτά για την κατασκευή του λιμανιού.

ε) Υποχρεώνεται ο Ταμίας της Ποταμίτισσας Μιχαήλ Κόκκινος να πληρώσει 400 γρόσια αντί 500 που βρέθηκαν ως έλλειμμα στο ταμείο του ναού.

στ) Εξουσιοδοτείται η εξελεγκτική Επιτροπή να ζητήσει από τους κληρονόμους του Ν. Φωτιάδη 338 γρόσια, ποσό που οφείλει «ο μακαρίτης» από τότε που ήταν επίτροπος στο ναό της Ποταμίτισσας

ζ) Εξουσιοδοτούνται οι Ι. Φιλίππου και Ν. Κορδιστός να εισπράξουν από τους γονείς των μαθητών τα δίδακτρα του σχολικού έτους 1892.

η) Εγκρίνεται η ενοικίαση των κτημάτων της Ποταμίτισσας «υπό όρους επωφελείς δια τα κτήματα».

13 Αυγούστου 1895

Στη Γενική συνέλευση με πρόεδρο τον Ρόδου Κων/τίνο αποφασίζονται τα εξής:

Διορίζονται:

α) Εξελεγκτική Επιτροπή για τα κοινοτικά και εκκλησιαστικά από τους Μ. Κατσιματίδη, Κ. Παρθενιάδη και Ι. Φωτιάδη.

β) Έφοροι των Σχολών οι Ε. Παπαϊωάννου, Ι. Φιλίππου και ο ηγούμενος ως Πρόεδρος.

γ) Επίτροποι της Ποταμίτισσας οι Ι. Κόκκινος και Γ. Σακελλαρίου.

δ) Προσλαμβάνεται ως ελληνοδιδάσκαλος ο Γεώργιος Παπαδόπουλος με ετήσιο μισθό 4.000 γρόσια.

21 Ιουλίου 1896

Στη Γενική συνέλευση εγκρίνεται ο επαναδιορισμός του Γεωργίου Παπαδόπουλου και η αντικατάσταση των δημοδιδασκάλων Ι. Φασουλαρίδη και Οδ. Σακελλαρίδη με άλλους από την Κάλυμνο. Γίνεται ο διορισμός Εφόρων από τους Ε. Παπαϊωάννου, Μ. Κατσιματίδη, και Ταμία τον ηγούμενο Κύριλλο, και διορίζονται ως εξελεγκτική Επιτροπή οι Μ. Κατσιματίδης και Μ. Γενάς. Στο Πνευματικό δικαστήριο παραμένουν οι ίδιοι.

31 Ιουλίου 1896

Αποφασίζεται η περιουσία της αδελφότητας «Πορφυρίς» που διαλύθηκε, να περιέλθει στη Ποταμίτισσα, σύμφωνα με το καταστατικό, όπως ακριβώς έγινε και με την αδελφότητα «Άγιος Νικήτας».

20 Ιουλίου 1897

Διορίζονται σε γενική συνέλευση:

α) Στην εξελεγκτική επιτροπή οι Βασ. Τσατσαρώνης, Ν. Γενάς και Γ. Πετρούτσος.

β) Στο Πνευματικό Συμβούλιο οι Δημ. Τσατσαρώνης, Ν. Πετρούτσος και γραμματέας ο Οδ. Σακελλαρίδης.

γ) Εξουσιοδοτείται η Εφορεία να φέρει δασκάλα για το Παρθεναγωγείο.

δ) Ο Γ. Παπαδόπουλος δηλώνει ότι αδυνατεί να εξακολουθήσει να διδάσκει στις 4 τάξεις, εκτός αν διαλυθεί η ανωτέρα τάξη ή προσληφθεί βοηθός.

5 Ιουλίου 1898

Σε γενική συνέλευση:

α) Ορίζονται μέλη του Πνευματικού δικαστηρίου οι Ν. Πετρούτσος, Ν. Κορδιστός, Ι. Φασουλαρίδης, γραμματέας ο Οδ. Σακελλαρίδης και Πρόεδρος ο ηγούμενος Κύριλλος.

β) Για την εξελεγκτική επιτροπή εκλέγονται οι Γ. Πετρούτσος, Ν. Καρβαΐνης και Ν. Κορδιστός.

γ) Ορίζονται Έφοροι οι Μ. Κατσιματίδης, Γρ. Βρούζος και Ν. Παπαγιάννης.

δ) Διορίζονται Εκκλησιαστικοί Επίτροποι στη Ποταμίτισσα οι Εμμ. Παρθενιάδης και Γ. Πετρούτσος.

ε) Αποφασίζεται η λειτουργία Αστικής Σχολής, όπου υποχρεούται ο δημοδιδάσκαλος Θ. Κουλιανός να διδάσκει ως δεύτερος διδάσκαλος.

στ) Για την λειτουργία του Παρθεναγωγείου θα φροντίσει η Εφορεία από κοινού με την Δημογεροντία.

14 Ιουλίου 1899

Σε γενική συνέλευση διορίζονται:

α) Στην εξελεγκτική Επιτροπή οι Γ. Φιλίππου, Ν. Κορδιστός και Μ. Λογοθέτης.

β) Εφοροταμίας ο Εμμ. Κατσιματίδης και Έφοροι οι Δημόκριτος Ξένος, Ν. Ανδριοτάκης, Ν. Κωνσταντινίδης και Πρόεδρος ο ηγούμενος.

Στη συνέχεια ο Εμμ. Παρθενιάδης με έγγραφό του δηλώνει παραίτηση από Επίτροπος Ποταμίτισσας και στη θέση του ορίζεται ο Πασχαλής Στρίκης, και γραμματέας ο Ι. Γιαννίδης.

27 Ιουλίου 1899

Ιδρύεται η Αστική Σχολή και προσλαμβάνεται ο πρωτοβάθμιος διδάσκαλος Σάββας Κορχανίδης ως διευθυντής της Σχολής και διδάσκαλος ο Μιλτιάδης Σαρρής, ζητείται δε ένας δευτεροβάθμιος διδάσκαλος, που καλόν θα ήταν να είναι και ψάλτης.

12 Ιουλίου 1900

Γίνεται συνέλευση στη Σπηλιανή με Πρόεδρο τον Μητροπολίτη Ρόδου Ιερόθεο, όπου διορίζονται:

α) Στο Πνευματικό δικαστήριο οι Εμμ. Παπαϊωάννου, Δημ. Τσατσαρώνης και γραμματέας ο Ι. Φασουλαρίδης.

β) Στην εξελεγκτική Επιτροπή οι Γ. Πετρούτσος, Ι. Φασουλαρίδης και Γ. Φιλίππου.

γ) Στην Εφορεία ο Ηγούμενος, ο ιατρός Δημόκριτος και Βασ. Δ. Τσατσαρώνης.

δ) Επίτροποι στην Ποταμίτισσα οι Δημητρίου και Ιακ. Καφετζής.

21 Οκτωβρίου 1900

Σε γενική συνέλευση με πρόεδρο τον ηγούμενο αποφασίζεται ο διορισμός επιτροπής «προς κατάστροφωσιν» δηλαδή σύνταξη του Καταστατικού της Κοινότητας Μανδρακίου. Διορίζονται οι Ι. Φασουλαρίδης, Κων. Παρθενιάδης και Γ. Παπαδόπουλος. Αυτοί υποχρεούνται μέσα σε 15-20 ημέρες να παραδώσουν την εργασία στη Γενική Συνέλευση.

15 Ιουλίου 1901

Σε γενική συνέλευση.

Α' Διορίζονται:

1) Στην εξελεγκτική επιτροπή οι Ι. Φωτιάδης, Ι. Φασουλαρίδης, οδ. Σακελλαρίδης.

2) Στο Μικτό Εκκλησιαστικό Δικαστήριο οι Ν. Καρβαΐνης, Εμμ. Παρθενιάδης και ο πρώτος Δημογέροντας με Πρόεδρο τον Μητροπολίτην Ρόδου.

3) Επίτροποι Ποταμίτισσας οι Γ. Πετρούτσος και Γ. Σακελλαρίδης.

4) Στην Εφορεία οι Εμμ. Παρθενιάδης, και Ι. Φωτιάδης με πρόεδρο τον ηγούμενο.

Β' Εγκρίνεται όπως για την είσπραξη του φιλανθρωπικού δικαιώματος των Σχολών, γίνουν ενέργειες, ώστε ο Νομαρχης να εκδώσει σχετική διαταγή προς τον Μουδούρι.

20 Ιουλίου 1901

Ο Μητροπολίτης Ρόδου Ιωακείμ κάμνει την εξής πρόταση:

Να ιδρυθεί μεικτό Ταμείο, εκτός του Ταμείου της Δημογεροντίας, που θα απαρτίζεται από ένα Πρόεδρο και ένα έμμισθο γραμματέα. Στο Ταμείο αυτό θα κατατίθενται οι εισπράξεις των άλλων επί μέρους Ταμείων «επί αποδείξει».

Η πρόταση έγινε δεκτή παμψηφεί και εκλέγονται Πρόεδρος ο ηγούμενος, Ταμίας ο Εμμ. Παρθενιάδης, Πάρεδρος ο Ι. Φωτιάδης και γραμματέας ο Οδυσ. Σακελλαρίδης.

Στη συνέχεια διορίζεται Επιτροπή για τα Λουτρά, αποφασίζεται η προσθή-

κη Έκτης τάξης στην Αστική Σχολή και διατυπώνονται προτάσεις για εξεύρεση πόρων για τη λειτουργία του Παρθεναγωγείου και τη πρόσληψη δασκάλας.

1 Αυγούστου 1901

Σε γενική συνέλευση αποφασίζεται η πρόσληψη του Ιωάννη Φασουλαρίδη, αποφοίτου του Διδασκαλείου Αθηνών και γίνεται πρόταση για εξεύρεση και διορισμό διδασκάλου Διευθυντή και ενός αποφοίτου Γυμνασίου ως βοηθού.

6 Αυγούστου 1901

Γίνεται σύσκεψη στο «Δημογεροντικό Κατάστημα» κατόπιν αιτήσεως του Εμμ. Παρθενιάδη, που ζητούσε να παραιτηθεί από τη θέση του Ταμιά και του Συμβούλου του Εκκλησιαστικού Δικαστηρίου. Έπειτα από σχετική συζήτηση και κατόπιν παρακλήσεων ο Εμμ. Παρθενιάδης παρέμεινε στο Εκκλησιαστικό Δικαστήριο και ανέλαβε την θέση του Γενικού Ταμιά.

Ταμίας της Σχολικής Εφορείας ορίζεται ο Οδυσ. Σακελλαρίδης, επόπτης δε των Σχολών αναλαμβάνει ο Ιωάννης Φωτιάδης.

11 Ιουλίου 1902

Σε σύσκεψη Δημογερόντων και προκριτών του νησιού με πρόεδρο τον Μητροπολίτη Ρόδου Ιωακείμ αποφασίζονται:

Ορίζονται για την εξελεγκτική Επιτροπή οι Ι. Φασουλαρίδης, Γ. Φιλίππου και Οδυσ. Σακελλαρίδης. Έργο τους να ελέγξουν τα Ταμεία Σπηλιανής και Ποταμίτισσας και του πρώην Δημογέροντα Ν. Παπαϊωάννου. Τέλος αποφασίζεται έπειτα από σχετική συζήτηση να κληθεί σε λογοδοσία η Επιτροπή μισθοδοσίας του γιατρού.

15 Ιουλίου 1902

Γίνεται συνέλευση με Πρόεδρο τον Μητροπολίτη Ρόδου Ιωακείμ, στην οποία επισημαίνεται ότι η Επιτροπή του προηγούμενου έτους δεν εργάστηκε όσο έπρεπε «για τα κοινά» και προτείνεται η εκλογή νέας Επιτροπής. Τότε εκλέγονται οι Ιωάννης Κώστας Ταμίας, Γ. Φιλίππου, Κ. Παρθενιάδης μέλη, ο Οδυσ. Σακελλαρίδης ως γραμματέας και Πρόεδρος ο Ηγούμενος. Στη συνέχεια διορίζονται για την Εφορεία των Σχολών οι Δημόκριτος Ξένος, Οδυσ. Σακελλαρίδης και Ι. Φασουλαρίδης. Τέλος η Δημογεροντία με τη Σχολική Εφορεία προέβησαν στον καταρτισμό προϋπολογισμού των σχολών, που ανήλθε σε 15.200 γρόσια.

5 Αυγούστου 1902

Σε γενική συνέλευση αποφασίζεται η πρόσληψη του Μιχαήλ Μαύρου ως Δ/ντή των Σχολών και του Ι. Φασουλαρίδη ως δεύτερου δασκάλου με την υπο-

χρέωση «της παραλείψεως πάσης άλλης εργασίας»¹. Τέλος με έγγραφο εκάλεσαν ως τρίτο δάσκαλο από την Σάμο τον Ανδρέα Φραγκούλη. Στη συνέχεια ο Ι. Φασουλαρίδης παραιτείται από την Εφορεία και αναλαμβάνει ο Ιωάννης Λογοθέτης.

13 Ιουλίου 1903

Σε γενική συνέλευση ο Γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής Οδυσ. Σακελλαρίδης εκθέτει τα πεπραγμένα της Επιτροπής και στη συνέχεια διορίζεται νέα Επιτροπή από τους Γ. Παπαδόπουλο, Ανδρικό Γ. Βρούζο, Οδυσ. Σακελλαρίδη ως γραμματέα και τον Μητροπολίτη Ιωακείμ ως Πρόεδρο.

Ο Μητροπολίτης θεωρεί νόμω άκυρες τις ενοικιάσεις των κτημάτων της Σπηλιανής, γιατί έγιναν χωρίς την έγκρισή του. Τέλος διορίζεται για τον έλεγχο των οικονομικών της Μονής Επιτροπή από τους Ν. Κωνσταντινίδη, Ι. Φωτιάδη, Πασχάλη Δημητρίου και Ν. Κορδιστό.

17 Ιουλίου 1903

Σε γενική συνέλευση εγκρίνονται τα έξοδα της Μονής, της Ποταμίτισσας, της Κεντρικής Επιτροπής και της Σχολικής Εφορείας. Στη συνέχεια εγκρίνεται η εξόφληση χρέους του Κ.Ν. Σακλαρή προς τη Δημογεροντία, γίνεται όμως παρατήρηση ότι η εξόφληση έγινε ατόκως. Η συνέλευση καλεί τον Κ. Παρθενιάδη να εξηγήσει πώς έγινε αυτό και έπειτα τον υποχρεώνει να καταβάλει αμέσως τους τόκους στο Ταμείο της Κοινότητας.

27 Ιουλίου 1903

Σε γενική συνέλευση γίνεται ανάγνωση και επικύρωση αποφάσεων προηγουμένων συνελεύσεων. Διαβάζεται η αίτηση του ιερέα Αποστόλη Φασουλαρίδη που ζητά να φύγει στο εξωτερικό «λόγω πενίας».

Με αφορμή την αίτηση αυτή ο Μητροπολίτης συνιστά στη συνέλευση να εγκρίνει την χορήγηση οικονομικής βοήθειας προς όλους τους ιερείς του νησιού, γιατί διαφορετικά θα αναγκαστεί να δώσει άδεια στους ιερείς που επιθυμούν να φύγουν. Έπειτα από πολλή συζήτηση αποφασίζεται κάθε σπίτι να δίδει υπέρ των ιερέων 5 γρόσια τον μήνα.

3 Αυγούστου 1904

Γίνεται γενική συνέλευση με πρόεδρο τον Πρωτοσύγκελλο Χρυσόστομο.

1. Ο Ι. Φασουλαρίδης είχε κατάστημα τροφίμων.

Εκλέγονται:

α) Εξελεγκτική Επιτροπή οι Ν. Καρβαΐνης, Ν. Κωνσταντινίδης, Ι. Φασουλαρίδης, Ηλ. Κατσιματίδης.

β) Στο Πνευματικό Δικαστήριο οι Κ.Ν. Σακλαρής, Ν. Γενάς, Δημόκριτος Ξένος και ο πρώτος Δημογέροντας Αρ. Φωτιάδης.

γ) Έφοροι οι Δημοκ. Ξένος, Οδυσ. Σακελλαρίδης και Εμμ. Παρθενιάδης.

Στη συνέχεια εγκρίνεται η αύξηση των εισφορών των Εκκλησιών προς τη Σχολική Εφορεία και διορίζονται Επίτροποι της Ποταμίτισσας οι Ν.Ε. Παπαϊωάννου και Β.Δ. Τσατσαρώνης.

6 Αυγούστου 1904

Σε γενική συνέλευση αποφασίζεται όπως το Μοναστήρι της Σπηλιανής παύσει να πληρώνει στη Κυβέρνηση το «δικαίωμα αιγών» γιατί αυτό θεωρείται προσβολή προς την Ιεράν Μονή.

Στη συνέχεια εγκρίνεται η σύνταξη καταλόγου χρεωστών, ώστε βάσει αυτού του καταλόγου να γίνει η εισπραξη από τον Εμμ. Παρθενιάδη.

12 Ιουλίου 1905

Διορίζεται εξελεγκτική Επιτροπή από τους Γ. Παντελίδη, Δ. Χατζηδημητρίου και Ν. Πετρούτσο με Πρόεδρο τον Μητροπολίτη Ιωακείμ. Εγκρίνεται η προαγωγή της Αστικής Σχολής σε 6/τάξια, χωρίς νηπιαγωγείο.

Αποφασίζεται η απόλυση των δασκάλων Μ. Μαύρου και Γ. Μπιλίρη, λόγω ανάρμοστης συμπεριφοράς και εγκρίνεται ο επαναδιορισμός του Ιωάννη Κουρούνη και Καλλιόπης Βούμβα.

27 Ιουλίου 1905

Σε γενική συνέλευση εγκρίθηκε η έκθεση της εξελεγκτικής Επιτροπής, γίνεται αύξηση των ποσών του προϋπολογισμού των Σχολών, και εξουσιοδοτείται ο ηγούμενος να προβεί στην αγορά «ενός ζεύγους βωών.... και της προσλήψεως της αναγκαίας υπαλληλίας».

14 Ιουλίου 1906

Σε γενική συνέλευση αποφασίζονται: Η αρχιερατική επιχορήγηση να εισπράττεται με τον Κυβερνητικό φόρο. Να σταματήσει η φορολογία των αιγοπροβάτων της Μονής, σύμφωνα με το φιρμάνι που υπάρχει, και τέλος ορίζονται Επίτροποι Ποταμίτισσας οι Ν. Παπαϊωάννου, Γ. Πετρούτσος, Έφοροι δε των Σχολών οι Ηλ. Κατσιματίδης, Ιωαν. Φασουλαρίδης και Οδ. Σακελλαρίδης.

22 Ιουλίου 1906

Συνέλευση Δημογερόντων και Εφόρων με πρόεδρο τον Μητροπολίτη Ιωα-

κείμ όπου αποφασίστηκαν τα εξής:

α) Η απόλυση όλου του εκπαιδευτικού προσωπικού και η πρόσληψη μιάς νηπιοπαρθεναγωγού από το Ομήρειο Παρθεναγωγείο Σμύρνης, μιάς δασκάλας και δύο διδασκάλων για την Αστική Σχολή, οι οποίοι να ξέρουν να ψάλλουν.

β) Συντάχτηκε ο προϋπολογισμός των Σχολείων και ψηφίστηκε ο κανονισμός λειτουργίας των Σχολών που αποτελείται από 14 άρθρα (βλέπε στο τέλος).

20 Αυγούστου 1906

Γενική συνέλευση στο προαύλιο της Ποταμίτισσας για την αντικατάσταση των μελών της Σχολικής Εφορείας, που έδωσαν παραίτηση επειδή δεν συμφωνούσαν με την απόφαση της προηγούμενης συνέλευσης σχετικά με τον κανονισμό λειτουργίας των Σχολών. Νέα μέλη ορίστηκαν οι Ηλ. Κατσιματίδης, Ν. Παπαγιάννης και Ανδρικός Μπρούζος.

9 Ιουλίου 1907

Συνέλευση με όλους τους Δημογέροντες και προκρίτους, όπου έγινε έλεγχος των οικονομικών της Κοινότητας, της Σπηλιανής και της Ποταμίτισσας

28 Ιουλίου 1907

Σε γενική συνέλευση εγκρίνεται η οικονομική διαχείριση της Σπηλιανής και της Ποταμίτισσας. Προτείνεται από τον Μητροπολίτη ο διορισμός εμμίσθου γραμματέα, ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη υπευθυνότητα και τέλος τονίζεται ότι η Δημογεροντία δεν έχει το δικαίωμα να ακυρώνει πράξεις της Γενικής Συνέλευσης.

29 Ιουλίου 1907

Σε γενική συνέλευση γίνεται εξέταση της όλης πορείας των Σχολείων και διαπιστώνεται ότι οι δάσκαλοι δεν έχουν παιδαγωγική μόρφωση και το έργο τους γίνεται πιά δύσκολο από το γεγονός ότι οι περισσότεροι γονείς είναι γεωργοί και απασχολούν τα παιδιά τους πολλές ώρες στα χωράφια. Γι' αυτό πρέπει να γίνει σχετική σύσταση στους γονείς, αποφασίζεται δε ο αυστηρότερος έλεγχος ως προς την παρακολούθηση των μαθημάτων από τους μαθητές.

8 Ιουλίου 1908

Σε γενική συνέλευση ορίζονται για την εξελεγκτική Επιτροπή οι Ι. Φωτιάδης, Β.Δ. Τσατσαρώνης, Φ.Ι. Φιλίππου, και για την Εφορεία Σχολών οι Ι. Φωτιάδης, Οδυσ. Σακελλαρίδης και Εμμ. Κατσιματίδης Ταμίας.

10 Ιουλίου 1908

Σε γενική συνέλευση Δημογεροντίας και Εφορείας με Πρόεδρο τον Μητρο-

πολίτη Ιωακείμ, αποφασίζονται:

α) Η Αστική Σχολή να λειτουργήσει με πέντε (5) τάξεις και με νέο πρόγραμμα. Να προσληφθεί δάσκαλος από τη Μεγάλη του Γένους Σχολή, που θα έχει φοιτήσει και σε διδασκαλείο.

β) Το Παρθεναγωγείο να λειτουργήσει με τέσσερις (4) τάξεις και με δασκάλα απόφοιτη από ανώτερο αναγνωρισμένο Παρθεναγωγείο.

Τέλος για ενίσχυση των αποφοίτων αποφασίζεται να παρακληθεί ο Γ. Παπαδόπουλος να αναλάβει ιδιαίτερα μαθήματα.

19 Ιουλίου 1909

Γίνεται έλεγχος των οικονομικών της Σπηλιανής, της Ποταμίτισσας, των Σχολών και ο διορισμός νέων μελών της Σχολικής Εφορείας από τους Εμμ. Κατσιματίδη, Εμμ. Πετρούτσο και Ηλ. Κατσιματίδη, ταμιά.

15 Ιουλίου 1910

Γενική συνέλευση των Δημογερόντων και των προκρίτων με πρόεδρο τον Μητροπολίτη Ρόδου Γεράσιμον.

Η εξελεγκτική Επιτροπή ανακοινώνει τα αποτελέσματα του προηγούμενου έτους, αποφασίζεται η αύξηση προσφορών για τα Σχολεία και διορίζεται νέα εξελεγκτική Επιτροπή από τους Εμμ. Παρθεσιάδη, Ι. Χατζηγιάννη, Φ.Ι. Φιλίππου και Ι. Φασουλαρίδη.

ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

πού έγκρίθηκε στη Γενική Συνέλευση της 22 Ίουλίου 1906.

α.-Αί ενάρξεις τών μαθημάτων άρχονται από της 1ης Σεπτεμβρίου έ.ξ.

β.-Τά εισαχθησόμενα διδακτικά βιβλία, έγκριθησόμενα υπό της Δημογεροντίας και Έφορείας έπ' ουδενί λόγω έπιτρέπεται νά μεταλλαγῶσι είμι μετά πάροδον τετραετίας.

γ.-Ουδέεις μαθητής ή μαθήτρια γίνεται δεκτός έν τη Σχολή, ουδέ έγγράφεται έν τῷ οικείῳ μητρώῳ άνευ της προσαγωγής τοῦ εισιτηρίου αὐτοῦ.

δ.-Οί μαθηταί άμφοτέρων τών Σχολών υποβάλλονται κατά τούς ίσχύοντας κανονισμούς εἰς γραπτάς χειμερινάς έξετάσεις καί θερινάς.

Αί μέν χειμεριναί γίνονται περί τά τέλη Ίανουαρίου, αί δέ θεριναί περί τά τέλη Ίουνίου. Ταύτας δέ άκολουθοῦσιν αί προφορικάί κατά τό πρώτον δεκαήμερον τοῦ Ίουλίου, έπισφραγιζόμεναι διά τελετῶν της επιδόσεως τών ένδεικτικῶν καί λογοδοσίας τοῦ Διευθύνοντος, άπασῶν δέ τών έξετάσεων τούτων προϊσταται έξεταστική έπιτροπή ειδική.

ε.-²Απαγορεύονται αυστηρῶς εἰς τοὺς μαθητάς αἱ ἀδικαιολόγητοι καὶ συνεχεῖς ἀπουσίαι, πᾶς δὲ μαθητῆς ἔχων τοιαύτας ἀπουσίας ὠριαίας ἄνω τῶν 100 ἀποκλείεται τῶν ἐξετάσεων.

στ.-³Απαγορεύεται αυστηρῶς εἰς τοὺς γονεῖς ἢ ἀδικαιολόγητος αὐτῶν παρέμβασις εἰς τὰ καθήκοντα τῶν διδασκάλων τὰ ἀφορῶντα τὸν προϋποβασμὸν ἢ μὴ τῶν τέκνων αὐτῶν.

ζ.-Πᾶς μαθητῆς ἀμελής ἢ μὴ συμπεριφερόμενος οὐχὶ κοσμίως ἐντός καὶ ἐκτός τῶν σχολῶν ἢ ἀπειθῶν εἰς τὰς διαταγὰς τῶν διδασκάλων του ὑπόκειται εἰς τιμωρίαν κατὰ τὸ ποινολόγιον τῶν Σχολῶν.

η.-Οἱ διδάσκαλοι ὀφείλουσι νὰ ἐπιτηρῶσι τὴν εὐταξίαν τῶν μαθητῶν ἐντός καὶ ἐκτός τῆς Σχολῆς, καὶ συνοδεύωσιν αὐτοὺς καθ' ἑκάστην Κυριακὴν καὶ ἐπίσημον ἑορτὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐκγυμνάζοντες αὐτοὺς κατὰ τὸ δυνατόν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν.

θ.-Οἱ διδάσκαλοι ὀφείλουσι νὰ συμμορφῶνται ἀπαρεγκλίτως πρὸς τὸ ὑπὸ τῆς Ἐφορείας ἐγκεκριμένον πρόγραμμα καὶ ἑορτολόγιον.

ι.-¹Απαγορεύεται αυστηρῶς εἰς τοὺς γονεῖς πᾶσα ἀπ' εὐθείας παρατήρησις αὐτῶν εἰς τοὺς διδασκάλους, ἀφορῶσα τὴν ἀμέλειαν ἢ τὴν τιμωρίαν τῶν τέκνων των. Πᾶν δὲ δίκαιον παράπονον αὐτῶν ὀφείλουσι νὰ τὸ διαβιβάζωσι εἰς τὴν κατὰ καιρὸν Ἐφορείαν διὰ τὰ περαιτέρω.

ια.-Οἱ διδάσκαλοι πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων ὀφείλουσι νὰ συντάττωσι τὸ ἀναλυτικὸν αὐτῶν πρόγραμμα καὶ τὸ ὠρολόγιον τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐγκεκριμένων τοιούτων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Κεντρικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὑποβάλωσιν αὐτὸ ἀκολούθως ὑπὸ τὴν μελέτην καὶ ἔγκρισιν τῆς τε Ἐφορείας καὶ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

ιβ.-Οἱ διδάσκαλοι ὀφείλουσι νὰ παρευρίσκωνται καθ' ἑκάστην εἰς τὴν Σχολὴν ἡμίσειαν ὥραν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων.

ιγ.-Οἱ διδάσκαλοι ὀφείλουσι νὰ τηρῶσιν ἐν τῇ Σχολῇ τακτικὸν μητρώον καὶ βαθμολόγιον τῶν μαθητῶν, κρατοῦντες ἐνήμερον τὴν Ἐφορείαν τῶν ἐκάστοτε ἐν τῇ Σχολῇ συμβαινόντων, κατὰ δὲ τὴν λήξιν τοῦ σχολικοῦ ἔτους ὀφείλουσι νὰ παραδίδωσι τὰ ὡς ἄνω βιβλία καὶ ὅ,τι ἄλλο χρήσιμον τῆς Σχολῆς πρᾶγμα εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἐφορείας.

ιδ.-Οἱ μαθηταὶ ἀμφοτέρων τῶν Σχολῶν καὶ οἱ διδάσκαλοι ὑποχρεοῦνται νὰ συμμορφῶνται ἀπαρεγκλίτως μὲ τὸν παρόντα κανονισμὸν τῆς Σχολῆς.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΣΤΑΜ. ΚΟΥΡΖΗ

**ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ
ΜΑΝΔΡΑΚΙΟΥ ΝΙΣΥΡΟΥ
ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ**

	Σελ.
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	
Αντί Προλόγου.....	220
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'	
Αρραβώνας και γάμος	
α) Τραγούδια του αρραβώνα.....	221
β) Τραγούδια για τα καλέσματα	226
γ) Τραγούδια του γάμου.....	236
δ) Τραγούδια μετά το περιβόλι.....	242
ε) Τραγούδια ερωτικά.....	246
στ) Διάφορα.....	249
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'	
Μοιρολόγια	254
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'	
Θησαυροί του λαϊκού πνεύματος	
α) Ιδιωματικές φράσεις.....	256
β) Προλήψεις και δεισιδαιμονίες	258
γ) Ιστορίες και παραμύθια.....	258
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'	
Παροιμίες	266
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'	
Γλωσσάρι.....	285
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'	
Φωτογραφίες δημ. εγγράφων.....	335

*«Κρατήστε γερά ό,τι από τους
παππούδες και τους προγόνους σας
κληρονομήσατε, για να το
έχετε στην κατοχή σας».*

Γκαίτε

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Ο Λαός, σε όποια κοινωνία κι αν ανήκει, μικρή ή μεγάλη, είναι ακένωτη πηγή δημιουργίας και σοφίας. Γιατί είναι τόσο πολλές και ποικίλες οι εκδηλώσεις και οι διακυμάνσεις της ζωής, ώστε η χαρά, η λύπη, ο ενθουσιασμός, η απογοήτευση, η ευτυχία, η δυστυχία, να βρίσκουν τρόπους εκφράσεως.

Για μας τους Έλληνες, η ποικιλία αυτή ξεπερνά τα φυσιολογικά όρια.

Ίσως να είναι αποτέλεσμα της ιδιοσυγκρασίας μας, την οποίαν εδημιούργησε η όμορφη πατρίδα μας, με το θαυμάσιο κλίμα της και την ένδοξη από αρχαιοτάτων χρόνων ιστορία της.

Ίσως να είναι αποτέλεσμα των επί μέρους τοπικών συνθηκών, που λόγω της μεγάλης διασποράς της νησιωτικής με την ηπειρωτική Ελλάδα, οι κάτοικοι των περιοχών αυτών δέθηκαν περισσότερο και αγάπησαν βαθύτερα τον τόπο που γεννήθηκαν. Ίσως, ακόμα, να είναι αποτέλεσμα της όχι ικανοποιητικής - κατά το παρελθόν - επικοινωνίας, είτε από έλλειψη μεταφορικών μέσων, είτε από έλλειψη «τόλμης του ξενητεμού», είτε από λόγους ανώτερης βίας, όπως στην περίπτωση των κατακτητών.

Γιαυτό και η δημιουργία λαογραφικού πλούτου είναι πρωτοφανής, με αποτέλεσμα το έργο του συλλέκτη να είναι πραγματικά δύσκολο και αλήθεια, ατελείωτο, εξαιτίας του πλήθους και της ποικιλίας του διαλεκτικού υλικού.

Με τα παραπάνω δε δικαιολογούμαι γιαυτά τα ελάχιστα ανέκδοτα στοιχεία της ιδιαίτερης πατρίδας μου, που βλέπουν το φως της δημοσιότητας από τις φιλόξενες σελίδες του 13ου τόμου των «ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ» της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών, αλλά, αναγνωρίζω το γεγονός, ότι αυτή η προσπάθεια όσο επίπονη κι αν ήταν, όσο ατελής κι αν παρουσιαστεί, πρέπει να συνεχιστεί, όσο γίνεται περισσότερο.

Το πόσο, θα το δείξουν οι ανεξάντλητες πηγές της λαογραφίας μας...

Καλοκαίρι 1994

Αντώνιος Σταμ. Κουρζής

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

α) ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ ΚΑΙ ΓΑΜΟΣ

Ο γάμος στην ιδιαίτερη πατρίδα μου, όπως και σε κάθε μέρος, ανέκαθεν και σήμερα χωρίς την έντονη ιδιομορφία του, αποτελεί σταθμό στην ιστορία της ζωής δύο ανθρώπων και γεγονός μιάς μικρής κοινωνίας. Είτε είναι αποτέλεσμα ειδυλλίου που έπαιρνε ευτυχές τέλος, είτε είναι αποτέλεσμα συνοικεσίου, το λειτουργικό του δε διέφερε. Οι εκδηλώσεις της χαράς, φυσικά είναι οι ίδιες.

Πρόθεσή μας δεν είναι να ιστορήσουμε τα γεγονότα του δεσμού, αλλά, συμπληρωματικά, να παραθέσουμε τις πηγαίες εκδηλώσεις της χαράς που εκδηλώνονται με τραγούδια, που τραγουδιούνται στον αρραβώνα, στα καλέσματα, στα παινέματα και στις άλλες πολύμορφες εκδηλώσεις του γάμου.

Περισσότερα γεγονότα και τραγούδια που αφορούν στο Νισύριο γάμο, μπορεί ο αναγνώστης να βρει στο βιβλίο του Νικήτα Κουμέντου «Ο Γάμος στη Νίσυρο» (ιστορική αναδρομή του θεσμού)» Αθήνα 1976 και στον 5ο τόμο «Νισυριακά» (σελ. 157-263).

α) ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΑΡΡΑΒΩΝΑ

Εύγε σας συμπεθέροι μου, μπράβο στη λογική σας,
καθηγητή edώκετε, στη (γ)κόρη τη δική σας.
Καθηγητή(ν) edώκετε εις τη δική σας κόρη,
από Φραζίδικη γενηά και του Κονόμου αγρόνι.
Θαρρώ και μου χαρίσανε, όλη την οικουμένη,
που πήρε το εγγονάκι μου, κόρη ξευγενισμένη.
Θαρρώ και μου χαρίσανε Σμύρνη και Σαλονίκη,
που πήρε το εγγονάκι μου, τη (γ)κόρη του Λυβίτση.
Θαρρώ και μου χαρίσανε τη γη με το λοάρι,
που πήρε τ' αγγονάκι μου, χρυσής μηλιάς κλωνάρι.
Σαράντα μέρες έσκαβα τη γη με τη βελόνα,
να βρω τη νύφη πούθελα, τη μαρμαροκολώνα.
Σαράντα μέρες έφαινα, σαΐτα με μετάξι,
για νάβρω νύφη όμορφη, νάχει τιμή και τάξι.
Έμορφα σου την έχομε την ακριβή σου κόρη,
θα τη βαδικλαδίζομε μες το δικό μας σόι.

(Είναι της γιαγιάς **Αρχοντούς Οικονόμου**, για τον εγγονό της **Εμμανουήλ Ν. Φραντζή**, καθηγητή φυσικό, που νυμφεύθηκε το καλοκαίρι του 1966 τη δασκάλα **Μαρία Νικολάου Λυβίτση**).

Αυτό που ακολουθεί είναι για το ίδιο ανδρόγυνο, από **τη Φωφό Κέντρη**:

Δυό οικογένειες τρανές απόψε δίνουν χέρι,
ν' αρραβωνιάσου (μ)πέροδικα μαζί με περιστέρι.
Δασκάλα και καθηγητής βάζουνε αρραβώνα,
και φχόμεθα να ευτυχούν σ' όλο τους τον αιώνα.
Απόψε όλοι χαιρόμαστε κι' έχομεν μεγαλεία,
που δυό αστέρια λαμπερά αλλάζουν δαχτυλίδια.
Μαρία μου ανεκτίμητη διαμάντι που δε λυώνει,
όπου μπει μες το σόι μας ποτέ δε μετανοιώνει.
Βρήκες πετθερικά καλά όπου θα σ' αγκαλιάσουν
κι' απ' τη (μ)πολλή αγάπη σου ψυχή θα θυσιάσουν.
Ο Μάνος έχει μόρφωση σ' όλα είναι μεγάλος
έχει και χάρες όμορφες που δεν τις έχει άλλος.
Ας ευχηθούμε οι γονείς κι' από τα δυό τα μέρη,
στο Μάνο, στη Μαρία μας, να ζουν ευτυχισμένοι.
Μαρία καλορρίζικα τα πλούσιά σου δώρα,
που θα τα βάλεις το πρωί να τα θαυμάσει η χώρα.

* * *

Της μητέρας **Ειρήνης Λυβίτση** είναι αυτό που ακολουθεί:

Όμορφη πούναι η βραδυά τ' Αγίου Βασιλείου,
που αντικρύζω ολόλαμπρο το δίσκο του ηλίου.
Ήρθε η ώρα η καλή να βάλει αρραβώνα,
η κόρη μου η ακριβή βασιλικήν κορώνα.
Μεγάλη είν' η συγκίνηση που νοιώθω στη ψυχή μου
που κάμνω ακριβό γαμπρό εις τη μονάκριβή μου.
Μέσα στις δάφνες, τις μυρτιές εκάθετο κρυμμένη,
και ο Θεός της έδωκε μοίρα χαριτωμένη.
Μέσα στις δάφνες στις μυρτιές ήταν το ζώδιό (ν)της,
και νέο ανεκτίμητο θα κάμη σύντροφό (ν)της.
Ως φαίνεται απ' το Θεό αγγελοκαμωμένη,
της έδωκεν ο Κύριος μοίρα χαριτωμένη.
Ευχαριστώ τον Ύψιστο, την Κυρα-Παναγία
που κάμνω τέλειο γαμπρό στη (γ)κόρη μου Μαρία.
Ευχαριστώ συμπέθερε χρόνια να ζήσεις χίλια,
μου δίνεις ακριβό γαμπρό κι' από ψηλή φαμίλια.
Ακριβοσυμπετθέρα μου, ολόχρυση μητέρα,
σαν τη δική σου τη (γ)καρδιά έκαμες θυγατέρα.
Έκαμες θυγατέρα σου σαν τα αισθήματά σου,
ωσάν το χαρακτήρα σου και τη λεπτή καρδιά σου.

Και θάμαι πάντα ήσυχη, πάντα φχαριστημένη,
που θ' αγαπάς τη (γ)κόρη μου, την καλαναθρεμμένη.
Αυτή ήταν η λαχτάρα μου, αυτή η προσευχή μου,
μιά καλοσύνη ήθελα, στη (γ)κόρη τη χρυσή μου.
Κι' ο Κύριος απ' τα ψηλά, που είδε τη (γ)καρδιά μου,
μου δώρησε ό,τι ήθελα, στη (γ)κόρη τη δικιά μου.
Κι' όλοι μας καμαρώνομεν βαθιά απ' τη (γ)καρδιά μας,
που κάμαμε καλό γαμπρό στη (γ)κόρη τη δικιά μας.
Εύγε σας κι' αφερύμου σας καλοί μας συμπετθέροι,
που δίνετε στη (γ)κόρη μας χρυσής λαμπροής ξεφτέρι.
Εύγε σας κι' αφερύμου σας με όλα τα καλά σας,
για τη (γ)καλήν ανατροφή πούχετε στα παιδιά σας.
Δώστε συγχαρητήρια για την επιτυχία,
Στο Μάνο το χιλιάκριβο και στην αγνή Μαρία.
Κι η μορφοσυμπετθέρα μου να ζει και να γεράσει
κι' απ' όλα τα εγγόνια της, δισέγγονα να πιάσει.
Και σαν το χαρακτήρα σου και τη (γ)καλή καρδιά σου,
να πάρουν τα εγγόνια σου και τα δισέγγονά σου.
* * *

Της μητέρας του γαμπρού **Καλλιόπης Φρατζή**

Ήλθεν φυτό ρίζας χρυσής μέσα στ' αρχοντικό μου,
καί δίνω μ' ευχαρίστησιν σήμερα τον υιόν μου.
Μ' ευχές καί με χαρμόσυνα κάμνωμεν αρραβώνα,
να ζήσουν μ' ευχαρίστησιν σ' όλο των τον αιώνα.
Γραμμένον από το Θεό ήταν αυτό να γίνει,
που μοιάζουν με το Μάνο μου, πλούτη και καλοσύνη.
Ήυρες θρονί κι' ακούμπησες την ακριβή σου κόρη,
και θα τη βλέπουμε κι' εμείς σαν ήλιο στο σταθώρι.
Της τύχης ήτανε γραφτό εις το εξήντα έξη,
να μπει η μοναχούλα σας στο σπίτι μας να φέξει.
Νοίγουμε τις αγκάλες μας με ευχαρίστησή μας,
και με καρδιές χαρούμενες που γίνεται δική μας.
Ο Πλάστης και η Παναγιά να τα καλοστρατίζουν,
κι' ευτυχισμένα σαν (γ) και μας τον βίο των να ζήσουν.
* * *

Της γιαγιάς **Αρχοντούς Οικονόμου**

Ο Μάνος μου 'ναι όμορφος λουλουδι που μυρίζει
γι' αυτό και γω τον έβαλα εκεί που του αξίζει.
Για δε αδέρφια έμορφα δεξιά κι' αριστερά σου,
αντίκρου σου πετθερικά πούχουν την ευγένειάν σου.

Της Άννας Σακλαριδου

Μάνο μου και Μαρία μου να ζητέ να ευτυχείτε,
εύχομαι εις το(γ) Κύριο ότι καλόν ποθείτε.
Τις βέρες που φορέσετε εις τα χρυσά σας χέρια,
να τη (μ)περνάτε τη ζωή μ' αγάπη και με γέλια.
Το διάβα σας να βρίσκεται πάντοτε ανθισμένο,
με ρόδα, με τριαντάφυλλα νάναι ευτυχισμένο.

* * *

Της Μαρίας Κωνσταντή

Ηύρες καρδιές και γιούτησες
ως είναι οι δικές σας
κι' όσο να ζεις να στέκεσαι
να στέκουν κι' οι χαρές σας.

* * *

Της Μέλπως Μουλλού

Κόρη μου μυριοφρένημη, καύχημα των γονιών σου,
ενάρετη κι' ευγενικιά, στολή των αδερφιών σου.
Το (μ)πιό καλό του τόπου μας έκαμες σύντροφό σου,
και νάναι πάντα ο Χριστός κι' η Παναγιά ομπρός σου.
Δήτε πρεπόν τον έχομε, ούλοι οι συμπετθέροι,
χαρές και αγαλλιάσες όλο μας το ασκέρι.
Δήτε πώς λάμπει ο χορός, ούλος μας πέρα, πέρα,
δήτε χρυσό σταυραετό και χρυσοπεριστέρα.
Δήτε χρυσό τριαντάφυλλο αγνόν και μυρωδάτο,
η κόρη η ενάρετη κι' ο γυιός ο κανταράτος.
Δήτ' αδελφόν ευγενικό, πούναι εις το μπροστάρι,
και σέρνει κι' από πίσω του, σωρούς μαργαριτάρι.
Δήτε πώς λάμπου στο χορό, κόρες και παλληγάρια,
δήτε ζουμπούλια όμορφα, κρίνα και κατημάρια.
Όμορφος πούναι ο μπαξές, ο χρυσοφυτεμένος
κι' ο νέος χρόνος εύχομαι νάναι ευλογημένος.
Χρόνια πολλά σας εύχομαι βαθειά απ' τη (γ)καρδιά μου,
κι όσες κι' αν έχετε παιδιά να δήτε τη χαρά μου.
Όσες κι αν είστε λεύτερες και από τα δικά σας
και να σας δώσει ο Θεός ότι ποθεί η καρδιά σας

* * *

Τραγούδι της **Μαριάς του Κατσομμάτη** στον αρραβώνα του **Αριστομένη Βρούζου** με τη **Μαρία Συρνιώτη** (Νίσυρος 1924)

Να με χειροκροτήσετε που 'γιανεν η καρδιά μου
και του Συρνιώτη η μοναχή, είν' τώρα ανεψά μου.

Οπού τον εις τη γειτονιά η μόνη η χαρά μου.

Πούτونه τέσσερων χρονώ και σκούπαν το λαγκάδι,
και λέει μου η μάννα μου πούχε καλό (γ)κεφάλι,
α (γ)κάμω άξον άγκονα κι' έχει τιμή μεγάλη,
το κοριτσάκι τουτοδά θε να του πω να πάρει.

Κι' ευκράστηκα της μάννας μου καί σίμωσα κοντά του,
μου ρέχασιν οι τρόποι του, τα προτερήματά του.

Στης αδερφής μου πάντοτε κάθε πρωί και βράδυ,
και τ' όνομά (ν)του ελέαμε με γέλια, με καμάρι.

Μιά μέρα που καθούμεστον ώραν το βράδυ-βράδυ,
μου λέει ο άξος μου γαμπρός πούχεν τιμή μεγάλη,
πρέπει ο Αριστομένης μας τη Μαριά να πάρει.

Κι' έκοуса τ' άξου μου γαμπρού που τον είχα σα (μ)πατέρα,
και στις δουλειές του πάαινα πολύ φκαριστημένα.

Πάνω που κοπελλεύτηγε ρκέψαν την εξητούσα(ν)
και μένα στη (γ)καρδούλα μου κανόνια εκτυπούσα(ν).

Πιάνω από το σπίτι μου μιά φωτογραφία
και παίρνω τη (γ)και δίνω την στα χέρια της Μαριάς.

Και λέει μου εφκαριστώ με γέλια με καμάρι,
ανεί(μ) Μαριά μου και γενεί σ' εσε θάχω τη χάρη.

Και λέω της: α δε γενεί θα πάω να γκρεμίσω,
γη πάνω στα ψηλά βουνά θα πα να κατοικήσω.

Και λέει μου: παρακαλώ υπομονή να πάρεις,
κι' αν είν' γραφτό αφ' το Θεό θέλ' άρτει να με πάρει.

Κι' ήτο γραφτόν αφ' το Θεό κι' ήμπαμε μέσ' το σπίτι,
ο λόγος των καλών γονιών σήμερα ετιμήθη.

Κείνοι που το πρωτόπασιν εφήκαν την ευκίνη τους,
και θα περάσουν όμορφα φκάριστα τη ζωήν τους.

* * *

Άλλο της **Μαριάς του Κατσομμάτη**:

Χαρά σε σε μωρή Μαριά, χαρά στο ριζικό σου,
ο βασιλιάς του τόπου νας είναι συμπέθερός σου.

Συμπέθερός σου βασιλιάς κι' ούλλο το (γ)κόσμο 'ρίζει
κι' ότι (γ)κι α(ν) λέει γίνεται κι' ότι (γ)κι α(ν) διορίζει.

Συμπέθερός σου βασιλιάς, γαμπροί σου είν' πασάδες,
κι' οι γυιοί του είν' γραμματικοί κι' οι κόρες του φρεγάδες.

Από τον αρραβώνα του **Αντωνίου Κουρζή** με την **Ευτυχία Καμπανή**, στις 7 Αυγούστου του 1966. Μπροστά στο σπίτι της νύμφης. Από τη μητέρα του γαμπρού **Άννα Κουρζή**.

Άνοιξε πόρτα αρχοντικιά με μάλαμα κλεισμένη,
και δώσε μου την κόρη σου την καλαναθρεμμένη.
Στ' αρχοντικό σας έφτασε του γάμου η παρέα,
και δώστε μας την Έφη σας πούν' όλα της ωραία.
Έβγα καλή νοικοκυρά μητέρα θησαυρένια,
δώκε μας την γαρυφαλιά την έμορφη γαρδένια.
Ζητούμε την μονάκριβη την κόρη τη δικιά σας,
να μας την παραδώσετε με όλη την καρδιά σας.
Πλάτανος και αρχόντισσα εβγήκαν στο σεριάνι
και το Μαντράκι προσκαλούν πούναι χαρά μεγάλη.
Σταυραετός και πέρδικα ενώθησαν να ζούνε,
και φαίνονται σαν άνοιξη που όλα τα δέντρα ανθούνε.

β) ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΚΑΛΕΣΜΑΤΑ

Χαριτωμένης Γ. Σταυριανού

Παίξετε τα λαλήματα για να βγ' η περδικά μας,
να κάμει τα καλέσματα σ' ούλη τη γενεά μας
Ξερίνα χρυσοπέρδικα να σου κλουθά τ' ασκέρη,
να πα (γ)καλέσεις το χωριό κι' ούλην την οικουμένη.
Κάλεσε ούλα τα χωριά με το σταυραετό σου,
να ρτου να συνοδέψουσι το γάμο το δικό σου.
Εβγάτε «Λαγκαδιώτισσες»¹ με τα ρουδόσταμά σας
να ράνετε τη (μ)πέρδικα πούρτε στη γειτονιά σας
Του Λαγκαδιού τη γειτονιά απ' άκρη έως άκρη,
καλεί η χρυσοπέρδικα στο γάμο (ν)της για να ρτει.
Καράβι μου τρικούβερτο με ασημένα πλώρη,
κάλεσε ούλλο το χωριό κι' ούλλο το γενολόι.
Καράβι μου τρικούβερτο ξάπλωσε τα πανιά σου,
και κάλεσέ το το χωριό για νάρτη στη χαρά σου.
Σταθήτε μεσ' το (μ) «Ποταμό»² εμπρός στην εκκλησιά
η Παναγιά στη νύφη μας να δώσει ευλογία.
Εβγάτε Ποταμιώτισσες εις τα παράθυρά σας

1, 2. «Συνοικίες-γειτονιές του Μανδρακίου.

δήτε παρέα διαλεχτή πούρτε στη γειτονιά σας
Καράβι μου τρικούβερτο σύρε την άγκουρά σου,
κι' ο «Άη Σάββας»³ καρτερεί να δει καλέσματά σου.
Κάλεσε μεσ' το «Τρίστατο»⁴ άσπρη μου περιστέρα,
για να σε συνοδέψουσι την αυριανή ημέρα.
Ξεκίνα, κάλει το χωριό ώσπου να βρεις την άκρη,
οπού'χει ξένο και δικό στο γάμου σου για να'ρτη.
Στον Άη Σάββα (ν)ήρταμε παρέα διαλεμένη,
κι' αφ'το χρυσό μας αετό είστε προσκαλεσμένοι.
Αύριον στεφανώνεται πέρδικα πλουμισμένη,
κι' όλοι στο γάμο νάρθετε είστε προσκαλεσμένοι.
Μέσα στις δάφνες, στις μυρτιές εκάθουσουν κρουμμένη,
κι' ήλθεν η μοίρα (γ)κι ήβρεσε δαφνωστεφανωμένη.
Σταυραετός ξεκίνησε μ' ακριβοθυγατέρα,
πούχει στο στόμα ζάχαρι και στο κορμίν αέρα.
Ω φρένιμη και μοναχή, και καλαναθρεμμένη,
αύριο θα στεφανωθείς μοίρα χαριτωμένη.
Αύριον στεφανώνουνται Αυγερινός και Πούλια,
από βασιλικόν μπαξέ δυό γαλανά ζουμπούλια.
Δυό κυπαρισσόδεντρα ήβγαν να κάμουν γύρο,
για να καλέσουν το χωριό μ' όλο το μεγαλείο.
Περιστερά ξεκίνησε με το σταυραετό της,
να προσκαλέσει το χωριό στο γάμο το δικό της.
Αύριο στεφανώνεται πέρδικα πλουμισμένη,
μαζί με το σταυραετό να ζουν ευτυχισμένοι.
Μιά μοναχή παντρεύεται π'έχει περίσσια χάρη,
και νάρθετε στο γάμό της όλοι μικροί μεγάλοι.
Τελειώσαν τα καλέσματα το Σάββατο το βράδυ,
να ξημερώσει Κυριακή νάναι χαρά μεγάλη.
Μέσα στο Τρούλλο⁵, το (μ)Πλατή⁶ καί δίπλα στο Σταυρό⁷ μας,
γίνεται ο πρώτος ο χορός στο γάμο το δικό μας.
Ελάτε εις το γάμο μας βάλετε τα καλά σας
όλες να την τιμήσετε πούναι γειτόνισά σας.
Σταυρέ μου μεγαλόχαρε έβγα αφ' το θρονί Σου,
στ' αντρούγνο που θα γενεί να δώκεις την ευκή Σου.

3, 4, 5, 6, 7: Συνοικίες-γειτονιές του Μανδρακίου.

Πληροφοριοδότης: **Τούλα Φραντζή**

Έλα Χριστέ στο στόμα μου και Παναγιά κοντά μου,
να δώσω ολόχρυσες ευχές εις το ξεκίνημά σου.
Προφήτες κι' ευαγγελιστάι κι' όλοι οι αποστόλοι,
όταν θα βγει να ξεκινά να της φκηθήτε όλοι.
Όσοι κι' αν δώσουνε ευκές θαρρώ δεν έχει άλλες,
σαν της μητέρας τις ευκές ανώτερες, μεγάλες.
Τι πράγμα πιό πολύτιμο έχω αφ' την ευκή μου,
σου τη χαρίζω σήμερα αγαπητό παιδί μου.
Φήνω σου μητρικές ευχές τώρα που σε παντρεύγω,
για να τις έχεις συντροφιά και να σε συνοδεύγου.
Να είστε καλορίζικοι διπλά στερεωμένοι,
κι' ωσάν τα άχολα πουλιά να ζητ' ευτυχισμένοι.
Μες το λιμάνι της χαράς η βάρκα σας ν' αράξει,
και τη (γ)καινούρια σας ζωή κύμα να μην ταράξει.
Παρθένα Παναγιά μου παράκλησι σου κάνω,
έλα να δώσεις την ευκή εις το δικό μου γάμο.
Ως λάμπει και ζωογονεί της άνοιξης ο ήλιος,
νάσαι στο (γ)κόσμο λαμπερός και ο δικός σας βίος.
Παίρνεις χρυσέ μου αετέ κατάσπρη περιστέρα,
και εύχομαι ο βίος σας νάναι Λαμπρής ημέρα.
Ξεκίνα περδικούλα μου, σιγά-σιγά προχώρα,
για να τη (μ)προσκαλέσομε ολόκληρη τη χώρα.
Ξεκίνα περδικούλα μου με τ' άσπρο σ' αστεράκι,
να πάμε να καλέσομε τριγύρω το Μαντράκι.
Κάλεσε φίλους και δικούς και όλη τη γενιά σου,
για να σε συνοδέψουνε αύριο στη χαρά σου.
Χρυσή πεταλουδίτσα μου άσπρη και πλουμισμένη,
πέτα και κάλει το χωριό κι' όλη την οικουμένη.
Γαζία μου ολάνθιστη σκόρπα τη μυρωδιά σου,
και κάλεσε όλο το χωριό για νάρτει στη χαρά σου.
Κάλεσε φρονιμούλα μου και καλαναθρεμμένη,
νάρθουνε εις το γάμο σου και συγγενείς και ξένοι.
Χρυσονοικοκυρούλα μου γλυκιά και φρενιμούλα,
κάλεσε ούλο το χωριό και τα σοκκάκια ούλλα.
Ξεκίνα περδικούλα μου κάλεσε το Λαγκάδι,
νάρθουν γιατί παντρεύεσαι με άσπρο κατημάρι.
Η μυρισμένη ζιζιφιά η καρποφορεμένη,
ασπρόκρino παντεύεται κι' είστε προσκαλεσμένοι.

Παντρεύεται η πέρδικα με το γλυκό της ταίρι,
κι' όλοι φίλοι κι' οι γνωστοί είστε προσκαλεσμένοι.
Τριαντάφυλλο μισόκλειστο, μπουμπούκι κλειδαμένο,
με κρίνο το παντρεύομε, άσπρο (γ)και μυρισμένο.

Τιμήσετε το γάμο μας κι' οι δικοί κι' οι ξένοι,
παντρεύετ' ο βασιλικός βιολέτα ανθισμένη.
Αύριο αλλάζω όνομα μα δεν το μετανοιώνω,
γιατί σ' εφτάκαλο παιδί τον εαυτό μου δώνω.

Τρουλλιιώτισσες χαρήτε με κι' αύριο στη χαρά μου,
ελάτε συνοδέψτε με παράκληση σας κάμνω.

Ράνετε με ροδόσταμα όλη μας τη (μ)παρέα,
αφού σας προσκαλέσαμε όλους σας πέρα-πέρα.

Καλέσαμέντο το χωριό απ' άκρη έως άκρη,
κι' όποιος έχει ευχαρίστηση ας μας τιμήσει νάρτη.

Καλέσαμέντο το χωριό και όλα τα στενά μας,
κι' όποιοι έχετε ευχαρίστηση ελάτε στη χαρά μας.

Καλέσαμέντο το χωριό κι' όλους τους μαχαλάδες,
με όργανα και με βιολιά κι' ωραιές μαντινάδες.

* * *

Η πέρδικα η σιγανή και το χελιδονάκι,
ήβγα στο γύρο και καλούν όλο μας το Μαντράκι.

Σταυραετός και πέρδικα αύριο στη Παναγία,
θα πάνε για να λάβουνε του γάμου ευλογία.

Καλούμε φίλους και δικούς νάρθουν για συνοδεία,
να δούνε που παντρεύεται η κίτρινη γαζία.

Ο άσπρος κρίνος του Μαγιού κι' η κίτρινη γαζία,
αύριο θα στεφανωθούν μέσα στην Παναγία.

* * *

Πληροφοριοδότης: **Μέλπω Μουλλού**

Ξεκίνα χρυσοπέρδικα με το σταυραετό σου
για να καλέσης το χωριό στο γάμο το δικό σου.

Κόρες μου συνοδέψετε τη (γ)κόρη τη γλυκιά μου,
κι' αφ' τα δικά σας εύχομαι με όλη τη (γ)καρδιά μου.

Μέσ' το μεγάλο Ποταμό θέλω να τραγουδήσω,
στις έμορφες γειτόνισσες την πρόσκληση ν' αφήσω.

Αύριο να περάσουσι στο γάμο το δικό μας,
και να φηθούν από καρδιάς όλες στ' αντρίνό μας.

Κυρά μου Ποταμίτισσα έβγα αφ' το θρονί σου,
Πρώτη Εσύ γειτόνισσα να δώσεις την ευχή σου.

Καθολική μας Παναγιά κι' άγιε μας Θεολόγο,
βλογήσετε τ' αντρόινο μ' ένα σας μόνο λόγο.
Τώρα ας σύρωμε χορό μέσα εις το Λαγκαδι,
κι' η κάθε μιά γειτόνισσα ας έλθει να μπροβάλει.
Γειτόνισσες του Λαγκαδιού εβγάτε να σας δούμε,
τη (γ)κόρη μας παντεύγομε κι' ούλες σας προσκαλούμε.
Πάμε να σύρωμε χορό κι' εις το μεγάλο Τρούλλο,
ως κει ν' αντιλαλήσωμε νάρθει ο κόσμος ούλλος.
Κάτω στα δέντρα τα ψηλά της Ηλικιωμένης,
μακρυνά από το γάμο μας κανέννας ας μη μένει.
Νέοι και γέροι και παιδιά, όλοι δικοί και ξένοι,
νάρτετε στο ξεφάντωμα και στην ευλογημένη.
Οι νηές με τα στολίδια τους κι' οι νηοί με τα καλά τους,
κι' οι ακριβές νοικοκυρές να βάλουν τα φλουριά τους.
Το γλέντι το Νισύρικο να δώκει και να πάρει,
να σύρει ο νηός την αρμαστή εκεία εις το μπροστάρι,
και αρραβώννας να γενεί για δεύτερο ζευγάρι.
Καλότυχο το γλέντι μας γίνεται γαμπρολόι
και δεν εξεπατριίζονται μήτε ο γυός μη κόρη.

* * *

Καλέσματα στο γάμο του **Αντ. Κουρζή** με την **Ευτυχία Καμπανή** (καλο-
καιρί 1966) από τη μητέρα του γαμπρού **Άννα Σταμ. Κουρζή**.

Έλα η ώρα η καλή στα πρώτα βήματά σας και των γονιών σας την ευχή θεμέλιο
μπροστά σας.

Βγαίνω εις τα καλέσματα με ενθουσιασμό μου, να προσκαλέσω το χωριό για το
μοναχογιό μου.

Φίλοι και ξένοι και δικοί και όλοι αγαπημένοι, αύριο εις τον γάμο μας είστε
προσκαλεσμένοι.

Μοναχογιός παντρεύεται μ' ακριβή θυγατέρα, πούχει στο στόμα ζάχαρι και
στο κορμί αέρα.

Πέροδικα και σταυραετός βγήκαν με τον στρατόν των να προσκαλέσουν το χω-
ριό στον γάμο τον δικό των.

Στρώστε δάφνες και μυρτιές στρώστε τα χαλιά σας, γιατί ζευγάρι ταιριαστό
περνά απ' τη γειτονιά σας.

Βγήκεν η περισσότερα μας η χρυσοφτερουδάτη, να προσκαλέση το χωριό με ευγέ-
νια γιομάτη.

Δήτε και καμαρώσετε ζευγάρι ταιριασμένο, που παίρνει η Ευτυχία μας νέο ξευ-
γενισμένο.

Νέον από καλούς γονείς με μόρφωση με χάρη, κάμνει γαμπρόν ο Καμπαλής νά-
χη χαρά μεγάλη.
Νέον από καλούς γονείς κι από μεγάλο σόι, κάμνει γαμβρόν ο Καμπαλής στην
ακριβή του κόρη.
Μέσα στο καρυδόφυλλο εκάθουσιν κρυμμένη, κι ήλθεν η μοίρα κι ήβρεσε
δαφνοστεφανωμένη.
Καλέσαμέντο το χωριό να ρθούν εις την χαρά μας, γι' αύριον θα στεφανωθή
η χρυσοπέδικά μας.
Όλοι να μας τιμήσετε για τον μοναχογιό μου, πούνε η πρώτη μου χαρά το φως
των οφθαλμών μου.
Παντρεύω τον Αντώνη μου το πρώτο μου καμάρι, χρόνια πολλά να ζήσουνε το
νεαρό ζευγάρι.
Ω Παναγιά μου Σπηλιανή Παντάνασσα Παρθένα, ευλόγησε τον γιούκα μου ο-
πού τον έχω ένα.
Ω Παναγιά μου Σπηλιανή, έβγα από το θρονί σου, στ' ανδρόγυνό μας αύριο να
δώσης την ευχή σου.
Ευλόγησε τον γάμον του να ζη να ευτυχήση, με βίον ανθόσπαρτον και να τε-
κνοποιήση.
Ω ακριβέ μου καλογυέ χρυσή νάσαι η ώρα τ' ανεβοκατεβάσματα που γίνονται
στη χώρα.
Να κατεβούν οι άγγελοι, το γάμο να βλογήσουν μέλι και γάλα πάντοτε να είναι
η ζωή σου.
Του Αβραάμ και Ισαάκ καλά ν' αποκτήσεις σαν άγγελος του Ιακώβ ν' απλώ-
σεις και ν' ανθίσεις.

* * *

Καλέσματα από το γάμο των: **Ιωάννη Φωτιάδη** και **Μαρίας Σταμ. Κουρζή.**

Έλα η ώρα η καλή στα πρώτα βήματά σας
και των γονιών σας την ευχή, θεμέλιον μπροστά σας
Φίλοι και ξένοι και δικοί κι όλοι οι αγαπημένοι,
αύριον εις τον γάμον μας είστε προσκαλεσμένοι.
Πέδικα και Σταυραετός βγήκαν με το στρατόν των,
να προσκαλέσουν το χωριό στο γάμο τον δικόν των.
Στρώσετε δάφνες και μυρτιές, στρώσετε τα χαλιά σας,
γιατί ζευγάρι ταιριαστό περνά στη γειτονιά σας.
Βγήκε η περιστέρα μας, η Χρυσοφτερουδάτη,
να προσκαλέσει το χωριό μ' ευγένεια γεμάτη.
Δείτε και καμαρώσετε ζευγάρι ταιριασμένο,
που παίρνει η Μαρία μας νέο ξευγενισμένο.

ΠΟΤΑΜΟΣ

Μεσ' στο μεγάλο Ποταμό θέλω να τραγουδήσω,
κι απ' τις καλές γειτόνισσες τη χάρη να ζητήσω:
Κυρά μου Ποταμίτισσα, πρώτη της γειτονιάς σου,
στους γάμους μας, παρακαλώ, δωσ' μας την ευλογία σου.
Κι όλες σου τις γειτόνισσες καλώ για συνοδεία,
για να μας συνοδέψουνε αύριο στη (μ)Παναγία.

ΛΑΓΚΑΔΙ

Άγιε Θεολόγο μου πούσαι μεσ' το Λαγκάδι,
δωσ' μας την ευλογία σου αφ' το Σαββατοβράδυ.
Γειτόνισσες του Λαγκαδιού εβγάτε να σας δούμε,
στο γάμο μας τον αυριανό, όλες σας προσκαλούμε.

ΤΡΟΥΛΛΟΣ

Μεγάλη η συγκίνηση που νοιώθω στη (γ)καρδιά μου,
μέσα σ' αυτή τη γειτονιά, για τα πετθερικά μου.
Ο άγγελός τους είναι δω που'φερε την ευχή τους,
να δώσουν στη Μαρία μου, πουν δυο φορές παιδί τους.
Σταυρέ μου Μεγαλόχαρε, έβγα αφ' το θρονί σου,
στ' ανδρόγυνό μας αύριο, να δώσεις την ευχή σου.
Παρακαλώ γειτόνισσες ελάτε συνοδεία
στο γάμο της Μαρίας μου, όλες στη (μ)Παναγία.

ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΗ

Μέσα σε τούτο το μπαξέ, στο δροσερό αέρι,
θα ευχηθώ από καρδιάς εις το χρυσό μας ταίρι.
Για να'ναι καλορίζικα το στεφανώματά των,
και όσες κι αν είναι λεύτερες και από τα δικά των.

* * *

Καλέσματα του γάμου των: **Χαράλαμπου Λυβίτση και Δέσποινας
Εμμανουηλίδη**, το καλοκαίρι του 1975.

Με την ευχή μου αρχινώ μαζί και του μπαμπά σου,
να πα καλέσεις το χωριό αύριο στη χαρά σου.
Ξεκίνα αρχοντοπούλα μου με το σταυραετό σου,
να πα καλέσεις το χωριό στο γάμο το δικό σου.
Ξεκίνα αρχοντοπούλα μου με όλη τη καρδιά σου,
να πα (γ)καλέσεις το χωριό αύριο στη χαρά σου.
Όλον τον κόσμο παρακαλώ αλήθεια απ' τη καρδιά μας,

αύριο να μας τιμήσετε που είναι η χαρά μας.
Φίλους, γνωστούς και συγγενείς όλους σας προσκαλούμε,
να έρθετε στο γάμο μας πολύ θε να χαρούμε.
Παρακαλώ σας στρώσετε το δρόμο με λουλούδια,
σήμερα η κόρη μου καλεί τον κόσμο με τραγούδια,
Κάλεσε όλο το χωριό κόρη μου στη χαρά σου,
κι' εγώ καλώ την Παναγιά στα πρώτα βήματά σου.
Προσκαλεσμένοι ήσαστε στους γάμους μας ναρθήτε,
τον ήλιο που παντρεύεται με την αυγή, να δήτε.
Ελάτε πατριώτες μου στο γάμο των παιδιών μου,
δώτε ευχές στη (γ)κόρη μου ευχές και στο γαμπρό μου.
Να ζήσουν να γεράσουνε μ' υγεία με καμάρι,
να γίνουν το πιό ταιριαστό του κόσμου το ζευγάρι.
Πιάσ' το τεμόνι πλοίαρχε του πλοίου της ζωής σου,
ευχές σου δίνουν άπειρες οι νέοι οι γονείς σου.
Έβαλες εις το πλάι σου για τ' όμορφο ταξίδι,
την κόρη καπετάνισσα του Εμμανουηλίδη.
Διάλεξες σπίτι όμορφο ως είν και το δικό σου,
και κόρη σαν τη μάνα σου παίρνεις για σύζυγό σου.
Σαν τον πατέρα σου καλό και σαν τον αδερφό σου,
εδιάλεξες Χαράλαμπε νάναι κι' ο πεθερός σου.
Καινούρια μάνα κι' αδερφή ωσάν την αδελφή σου
όμορφους νέους συγγενείς ως είναι κι' οι δικοί σου.
Ήβγαμε να καλέσουμε να ρθήτε στη χαρά μας,
μ' ευχές να συνοδέψετε τα στεφανώματά μας.
Έβγα Μαρία δώσ' ευχή παντρεύετ' η ανεψιά σου,
και να σου δώσει η Παναγιά Μαρία την υγεία σου.
Φωνάξτε του Χρήστου μου πατέρα κι' αδελφού μου,
να ρθή κοντά μου να σταθεί στο γάμο του παιδιού μου.
Γειτόνισσες του Ποταμού και χιλιαγαπημένες,
αύριο εις το γάμο μας είστε προσκαλεσμένες.
Όλες να μας τιμήσετε γιατί σας εκτιμούμε,
κι' από τα βάθη της καρδιάς όλες σας προσκαλούμε.
Για νάρθετε στο γάμο μας με όλη τη χαρά σας,
γρήγορα ν' απολαύσετε ότι ποθεί η καρδιά σας.
Γειτόνισσες του Ποταμού στους γάμους μας ελάτε,
χορέψετε, γλεντήσετε, εάν μας αγαπάτε.
Ευχόμαστε στις λεύτερες και από τα δικά σας,
γρήγορα να τα φτιάξετε κι' εσείς τα σπιτικά σας.

Καλή μου Ποταμίτισσα βλόγησε το ζευγάρι,
και δίνε στην παρέα μας την άγια σου τη χάρη.
Ω Παναγιά μου Σπηλιανή τι τάμα να σου κάμω,
της Δέσποινάς μου αύριο ευλόγησε το γάμο.
Εις την παλιά μου γειτονιά κορίτσια μου σταθήτε,
στις Δέσποινάς μου τη χαρά σας προσκαλώ ναρθήτε.
Ω μορφολαγκαδιώτισσες καί πολυαγαπημένες,
αύριο εις το γάμο μας σας έχω καλεσμένες.
Ελάτε σας παρακαλώ αλήθεια απ' την καρδιά μου,
και εύχομαι εις το Θεό να δήτε τη χαρά μου.
Ας ήτο να μην πέρναγα κοντά από το σπίτι,
που λείπει απ' το γάμο μας η Πόπη του Πολίτη.
Έβγα καλή μου αδερφή στην πόρτα να κεράσεις,
η Δέσποινα παντρεύεται τραγούδια να ταιριάσεις.
Γειτόνισσες του Λαγκαδιού παλιές κι' αγαπημένες,
παντρεύω την κορούλα μου κι' είστε προσκαλεσμένες.
Μέσ' το μεγάλο Τρούλλο μας θέλω να ξεφωνίσω,
αφ' τη μεγάλη μου χαρά για να σας τραγουδήσω.
Γιατί 'χω υποχρέωση το λέγω απ' την καρδιά μου,
που κέρδισα το θησαυρό στην κόρη τη γλυκειά μου.
Ακριβοσυμπετθέρες μου και χιλιαγαπημένες,
αύριον εις το γάμο μας σας έχω καλεσμένες.
Όση χαρά μου δώσετε με την καλή καρδιά σας,
να σας την δώσει ο Θεός στην κόρη τη δικιά σας
Έβγα στην πόρτα Τούλα μου με όλη τη χαρά σου,
να σου φχηθούμε όλοι μας και από τα δικά σου.
Φίλους, γειτόνους συγγενείς, όλους σας σας καλούμε,
ναρθήτε εις τους γάμους μας γιατί σας αγαπούμε,
Κάτω απ' τα δέντρα τα ψηλά στην όμορφη πλατεία (Ηλικιωμένη)
πουν' οι μεγάλες τράπεζες πλάι στην Παναγία.
Κι' εδώ θα κάμωμε χορό καλοί μας συμπετθέροι,
να ξαναπροσκαλέσωμε όλο μας το ασκέρι.
Κι' ας τραγουδήσω με χαρά στην Ηλικιωμένη,
κι' όλοι σας τριγύρω μας είστε προσκαλεσμένοι.
Αύριο εις τους γάμους μας θέλομε να σας δούμε,
με την καρδιά σας νάρθετε κι' όλοι μας να χαρούμε.
Όσοι κι' αν έχετε παιδιά κι' από τα δικά των,
εύχομαι και στις λεύτερες γοργά τα στέφανά των.
Και τώρα την αγάπη μου θέλω να την συνδέσω,

κι' αφ' του Παναγιώτη μου να σας ξανακαλέσω.
Μαρία μου σου εύχομαι το ίδιο να τρέξεις,
ν' αξιωθείς τους δυό σου γιουούς και συ να τους παντρεύεις.
* * *

Τραγούδια στα παινήματα των γάμων του **Μάνου Φραντζή** με τη **Μαρία Λυβίτση** (καλοκαίρι 1966).

Χαριτωμένης Γ. Σταυριανού.

Έλαβα προσκλητήριο και πέτασ' η ψυχή μου,
πως θάθελα να βρίσκομαι και γω εις το νησί μου.
Που πρόκειται να παντρευτεί το γειτονόπουλό μου,
που από μικρό εγάπουντο ωσάν παιδί δικό μου.
Γαμπρό να δω σταυραετό και νύφη περιστέρα,
και να φιλήσω στέφανα με μάλαμα πλεμένα.
Και νάβγω στα καλέσματα το Σάββατο το βράδυ,
και να καλέσω το χωριό με διώμα και με χάρη.
Μ'σα στου Νίκου του Φραντζή τ' ατάραχο λιμάνι,
απόψε αγκυροβολεί πανέμορφο καράβι.
Έχει πελώρια άρμενα, και ασημένια πλώρη,
του καπετάν-Χαράλαμπου την διαλεχτή εγγόνη.
Έχει τιμόνι ολόχρυσο διαμάντι (ν)η πυξίδα,
και λάμπει στον αστερισμό του ήλιου η χρυσαχίδα.
Και βάλλει καπετάνιο της καθηγητή Χημείας,
πάντοτε να την οδηγεί σε δρόμους ευτυχίας.
Άξιε καπετάνιε μου σταυραετέ μεγάλη,
πέρδικα μυριοπλούμιστη στην αγκαλιά σου λάβε.
Πετάξετε στα πέλαγα μεσ' της ζωής τα πλάτη,
πάντα ψηλά καθήμενοι, στις ευτυχίας τ' άτι.
Στο γάμο το σημερινό, στο ταιριαστό ζευγάρι,
ας ευχηθούμε να ευλογεί της Σπηλιανής η χάρη.
Για να τους καμαρώνουμε οι συγγενείς και ξένοι,
και οι γονείς των πάντοτε να είναι ευτυχισμένοι.

* * *

Καλέσματα στους γάμους των **Μιχαήλ Ν. Βεζυρόγλου** και **Άννας Ν. Μισού**, από τη μητέρα του γαμπρού **Μαριγώ Κρυσταλλίδη-Βεζυρόγλου.**

Κόρες μου πιάστε το χορό μέσα στη γειτονιά μου,
καλέσετε, παρακαλώ, ναρθούν εις τη χαρά μου.
Ξεκίνησε μορφ' Άννα μου μ' όλο σου το ασκέρι,
για να καλέσεις το χωριό με το χρυσό σου ταίρι.
Ξεκίνησε μορφ' Άννα μου με τα πετθερικά σου,

με τα χρυσά αδέρφια σου κι όλη τη γεννιά σου.
Μέσα σε δάφνες και μυρτιές εκάθουσου(ν) κρυμμένη,
κι ήρτε(ν) η μοίρα κι ήβρεσε δαφνοστεφανωμένη.
Άννα μου μυριοφρένιμη και καλαναθρεμμένη,
ο Κύριος σου δώρησε μοίρα χαριτωμένη.
Αύριο στεφανώνονται ο Αυγερινός και η Πούλια,
από μπαξέδες όμορφους, δυό γαλανά ζουμπούλια.
Έφερα το Μιχάλη μου μ' όλο μου το σόι,
να βγω εις τον περίπατο με μια ακριβοκόρη.
Πρόβαλε φρονημούλα μου, μ' όλη τη γενιά σου,
να προσκαλέσεις το χωριό να'ρθει εις τη χαρά σου.
Κίνησε φρονημούλα μου μ' όλη τη χαρά σου,
κι η Παναγιά και ο Χριστός στα πρώτα βήματά σου.

ΛΑΓΚΑΔΙ

Κόρες μου πιάστε στο χορό στου Λαγκαδιού το πλάι,
καλέσετε στο γάμο μας να'ρθουν μικροί μεγάλοι.
Παρακαλώ σας να'ρθετε όλοι εις τη χαρά μας,
κι αύριο στεφανώνεται η φουντολεμονιά μας

ΤΡΟΥΛΛΟΙ

Τρουλλιώτισσες, προβάλετε, στρώσετε τα χαλιά σας
κι ο γάμος της μορφ'Άννας μας περνά στη γειτονιά σας
Φίλοι και ξένοι και δικοί κι όλοι οι αγαπημένοι,
αυριο εις το γάμο μας είστε προσκαλεσμένοι.

ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΗ

Κόρες μου πιάστε το χορό στην Ηλικιωμένη,
καλέσετε στο γάμο μας όλη την Οικουμένη.
Όλοι να μας τιμήσετε αύριο στη χαρά μας
Αυγερινός παντρεύεται τη φουντολεμονιά μας.

γ) ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Πληροφοριοδότης: **Τούλα Φραντζή**

Δήτε πρεπόν που έχουμε όλοι οι συμπετθέροι,
χαράν και αγαλλίασιν όλο μας το ασκέρι.
Δήτε πως λάμπει ο χορός όλος μας πέρα-πέρα,
δήτε χρυσό σταυραετό και χρυσοπεριστέρα.

Δήτε χρυσό τριαντάφυλλο αγνό και μυρωδάτο,
 η κόρη η ενάρετη κι ο γυιός ο κονταράτος.
 Δήτε αδελφόν ευγενικό που είναι στο μπροστάρι,
 και σέρνει από πίσω του σωρό μαργαριτάρι.
 Δήτε ζουμπούλια όμορφα κρίνα και κατημάρια.
 Δήτε πώς λάμπουν στο χορό κόρες και παλληκάρια.
 Όμορφος πούναι ο μπαξές ο χρυσοφυτεμένος,
 κι ο νέος χρόνος εύχομαι νάναι ευλογημένος.
 Χρόνια πολλά σας εύχομαι βαθιά απ' την καρδιά μου
 και όσες έχετε παιδιά να δήτε τη χαρά μου.
 Όσες κι' αν είστε λεύτερες κι' από τα δικά σας,
 και να σας δώσει ο Θεός ό,τι ποθεί η καρδιά σας
 Απ' τον Φραζίδικο μπαξέ τον μαρμαροκτισμένο,
 εδιάλεξεν ο γυιόκας σας κλωνάρι ανθισμένο.
 Κόρες μου τραγουδήσετε πήτε πολλά τραγούδια,
 παινέσετε τους νιόνυφους πούναι σαν τα λουλούδια.
 Αντρώγυνο, σας εύχομαι σαν τα βουνά να ζήτε,
 κατάλευκοι στα γερατειά κι' οι δυό σας να γενήτε.
 Έλα η ώρα η καλή κι' οι Αγιοί μπροστά της,
 κι' η Παναγιά η Σπηλιανή στα στεφανώματά της.
 Ω κόρες τραγουδήσετε το άσπρο περιστέρι,
 και στο ναό της Σπηλιανής θα πα να κάμει ταίρι.
 Στολίσετέ την έμορφα την άσπρη περιστέρα,
 πούν' το φεγγάρι της νυχτός ο ήλιος της ημέρας
 Η νύφη εξεκίνησε πάει στην εκκλησία,
 κι' ο κόσμος την ακολουθεί μ' όλα τα μεγαλεία.
 Η νύφη εξεκίνησε ο ουρανός με τ' άστρα,
 η Βενετιά με τα σπαθιά κι' η Πόλις με τα κάστρα.
 Έλα η ώρα η καλή μαζί με την ευχή μας,
 που πα να στεφανώσωμε σήμερα το παιδί μας
 Ρόδα και τριαντάφυλλα οι δρόμοι να στρωθούνε,
 κι' όλα του κόσμου τα καλά μπροστά των να βρεθούνε.
 Σύρε στην ώρα την καλή να βάλεις το στεφάνι,
 που φεύγεις απ' το σπίτι μας κι' απ' τη δική μ' αγκάλη.
 Ω Παναγιά μου Σπηλιανή έβγα απ' το θρονί σου,
 εις τα δικά μου τα παιδιά να δώκεις την ευχή σου.
 Ευλόγησε τον βίον των να ζουν ευτυχισμένοι,
 με ρόδα και τριαντάφυλλα νάναι περιμπλεγμένοι.

*

Έλθεν η ώρα η καλή κι' είν' η στιγμή αγία,
 νύφη να σε στολίσωμε να πας στην Παναγία.

Σιγά-σιγά στολίστε την βάρτε της τα καλά της,
φορέσετέ της νυφικά και τα χρυσαφικά της.
Ψηλό κυπαρισσόδεντρο από τα ξένα μέρη,
την κόρη μου εξήλεψε για να την κάμει ταίρι.
Χαλάλι σου την κάνομε την ακριβή μας κόρη,
και να την βλέπεις και συ σαν ήλιο σαν σταθώρι.
Ω Παναγιά μου Σπηλιανή πούσαι αντίπερά της,
την ευλογία δώσε της στο νέο βάδισμά της.
Στολίσετέ την με χαρά με λιβανιά του дуόσμου,
για να μυρίζει πάντοτε στα πέρατα του κόσμου.
Ξεκίνα κόρη μου ακριβή απ' το δικό μου σπίτι,
και σου εύχομαι ουδέποτε να μη γνωρίσεις λύπη.
Ξεκίνα αετόπουλο να πας στην εκκλησία,
να ζευγαρώσεις πέρδικα να ζεις με ευτυχία.
Αρχοντοπούλα ξεκίνα και βγαίνει απ' το κάστρο
να πάει να στεφανωθεί με του Πουνέντη τ' άστρο.

*

Ας είν' η ώρα η καλή και η ευλογημένη,
να ευλογήσει η Παναγιά με το δεξί της χέρι.
Ας έρθει η ώρα η καλή εις τα κρεβάτια πάνω,
και να ευλογήσει ο Θεός ολόκληρο το γάμο.
Η ευλογία του Χριστού επάνω στα σεντόνια,
με ευτυχία να περνούν εις όλα των τα χρόνια.
Ας έρθ' η ώρα η καλή πάνω στα μαξιλάρια,
και η αγάπη του Χριστού να συνοδεύει πάντα.
Η μοίρα σου σου δώρησε το μυρισμένο дуόσμο,
κι εύχομαι να μυρίζεται σ' όλο σας τον κόσμο.
Η άνοιξη η δροσερή η μοσχομυρισμένη,
στο σπίτι σου πάντα να ζει για νάσαι ευτυχισμένη.
Εύχομαι καλορίζικο νάναι το νυφροστόλι,
και μ' ευτυχία να περνούν του βίου σου οι χρόνοι.
Εύχομαι νάναι ανέφελος ο βίος ο δικός σου,
και να ραντίζει πάντοτε δροσιά το πρόσωπό σου.
Εύχομαι καλορίζικα καλοκατελημένα,
τα ρούχα σου τα νφνικά τα καινούριοραμμένα,
Όπως η Εύα ριζώσε κι' έγινε ο κόσμος,
εύχομαι να ριζώσετε όπως ριζών' ο дуόσμος.
Όπως μυρίζει η μουσμουλιά π' ανθίζει τον Οκτώβρη,
μοσχομυρίζετε κι' οι δυό, όπως ο νιός κι' η κόρη.

Αγάπησ' ο βασιλικός την άσπρη ματζουράνα,
 κι' η Παναγιά ευλόγησε να ζήσουνε αντάμα.
 Αγάπησ' ο βασιλικός κι' έρριξε τα κλωνιά του,
 και πήρε τη γαρυφαλλιά μέσα στην αγκαλιά του.
 Αγάπησ' ο βασιλικός όπου 'ναι μυρισμένος,
 κέρδισε την αγάπη του να ζει ευτυχισμένος.
 Έλα η ώρα η καλή και η ευλογημένη,
 νύφη να σε στολίσωμε πέρδικα πλουμισμένη.
 Στολίσετέ την όμορφα να δείξη η θωριά της,
 να ροδοκοκκινήσουσι τα χειλοπόστομά της.
 Στολίσετέ την όμορφα σαν ήλιο, σα φεγγάρι,
 να πάει μεσ' την Παναγιά να βάλει το στεφάνι.
 Στολίσετέ την όμορφα να μην έχει ψεγάδι,
 να πάει να στεφανωθεί με διόμα και με χάδι.
 Βάλτε τον ήλιο πρόσωπο και στήθος της την πούλια,
 γιατί τα 'γάπαν τα έμορφα κι' ήταν και φρενιμούλα.
 Στολίσετέ την έμορφα την πέρδικα τη ρούσσα,
 όπου την εθαυμάζασι όσοι την εθωρούσα.
 Νυφούλα μου ολόδροση γαζία μου ανθισμένη,
 λάμπεις ως λάμπ' ο ήλιος μέσα στην οικουμένη.
 Κάμετε τα μαλλάκια της χρυσά δαχτυλιδάκια,
 και στο λαιμό κρεμάστε της ολόχρυσα φλουράκια.
 Βάλτε στα στήθια της κουμπιά στα χέρια δαχτυλίδια,
 βάψτε τα μαγουλάκια της και τα λεπτά της φρύδια.
 Ως λάμπει ο αυγερινός κι' η πούλια την αυγούλα,
 λάμπεις και συ κορούλα μου που ντύθηκες νυφούλα.
 Ως λάμπουν τ' άστρα την αυγή κι' ο ήλιος την ημέρα,
 λάμπεις και συ που ντύθηκες άσπρη μου περιστέρα.
 Η Παναγιά η Σπηλιανή τον γάμο να ευλογήσει,
 και να περνάς χαρούμενη σ' όλη σου τη ζήση.
 Τα νυφικά σου στέφανα νάν' τρισευλογημένα,
 κι' αμάραντα να στέκονται χρόνια πολλά για σένα.
 Έρθε η ώρα η καλή να πας στην Παναγιά,
 κι' απ' τα χέρια του παπά να πάρεις ευλογία.
 Πάρ' την ευχή της μάνας σου μετάνοια να της κάμεις,
 να ριζωθείς με την ευχή καρπούς πολλούς να βγάλεις.

* * *

Πληροφοριοδότης: **Μέλπω Μουλλού**

Καλή αρχή στους γάμους σου χιλιακριβή μας κόρη,
 αδαμαντοχυμένη μου χρυσής Λαμπρής ξευτέρι.
 Παρακαλώ στολίσετε την κόρη τη δική μου,

θέλω νυφούλα να την δω να δώσω την ευχή μου.
Στολίσετέ την όμορφα βάλετε τα καλά της,
βάλετε τα μεταξωτά και τα διαμαντικά της.
Στρώσετε δάφνες και μυρτιές τους δρόμους να περάσει,
κρίνα και τριαντάφυλλα στη Σπηλιανή να φτάσει.
Ξεκίνα αρχοντοπούλα μου με τ' αρχοντόπουλό σου
και νάναι καλορίζικος ο γάμος ο δικός σου.
Κρατήσετε αναπνοή τουτηνηδέα την ώρα,
κι' οι ουρανοί ανοίγουν κι' έρχονται θεία δώρα.
Χαρομόσυνα από ψηλά χτυπούσιν οι καμπάνες,
κι' έρχοντ' οι Αρχάγγελοι με τους Πατριαρχάδες.
Ν' αλλάξουν τα στέφανα το γάμο να βλογήσουν,
και να φκηθούν στ' αντρόινο για να καλοστρατήσουν.
Κόρη μας καλορίζικα τα στεφανώματά σου,
με τον καλό σου σύντροφο βαθειά τα γηρατειά σου.
Στο διάβα σας να στρώνεται η γη με το χρυσάφι,
πάντα το γέλιο της χαράς τα χείλη σας να βάφει.

* * *

Πληροφοριοδότης: **Τούλα Φραντζή**

Έλα Χριστέ και Παναγιά στον κοριτσιών τα χέρια,
τη νύφη να στολίσουνε την πουλία με τ' αστέρια.
Κόρες μου για στολίσετε την όμορφη φρεγάδα,
που να την βλέπει η Παναγιά και η Αγιά Τριάδα.
Στολίσετέ την όμορφα βάλτε τα νυφικά της,
βάλτε της τα μεταξωτά και τα χρυσαφικά της.
Βάλτε της τα διαμαντικά και τα μαργαριτάρια,
κι' αφ' τα δικά σας κόρες μου μ' όμορφα παλληκάρια.
Λεβεντοκαπετάνιε μου νάν' ο Χριστός μαζί σου,
μέλι και γάλα πάντοτε να ρέει στη ζωή σου.
Νάναι η ώρα η καλή στα στεφανώματά σου,
με απογόνους Ιακώβ κι ότι ποθεί η καρδιά σου.
Λεβεντοκαπετάνιε μου και πρώτο μου καμάρι,
όπου ζυγίζεις με φλουρί και με μαργαριτάρι.
Ω φίλντισένιε μου Σταυρέ χρυσής Λαμπρής ξεφτέρι,
μέχρι βαθειά γεράματα με το χρυσό σου ταίρι.
Κόρη μου καλορίζικο πούναι το ριζικό σου,
θρόνος χρυσός κι αρχοντικός έγινε και δικός σου.
Κάθησε κόρη μας γλυκειά κι ευτυχισμένη θάσαι,
κι' αέρα θα σου κάμνομε όλοι μας να κοιμάσαι.

Μα ένα σε παρακαλώ μ' αγάπη ν' αντικρύξεις,
τον ακριβό μας καλογυιό να μας τον βαβαλίζεις.
Να είστε πάντα μιά καρδιά πάντα αγαπημένοι,
και τότες κι' από το Θεό θάστε ευλογημένοι.

*

Έλα Χριστέ και Παναγιά στα πρώτα βήματά μας,
που πάμε να στεφανωθούν σήμερα τα παιδιά μας.
Με την ευχή της Παναγιάς πάρε και τη δική μου,
να πάεις να στεφανωθείς το ακριβό παιδί μου.
Απ' την καρδιά μου πάρε την τη θεία ευλογία,
να πάεις να στεφανωθείς στην κυρά-Παναγιά.
Ευχαριστώ σου Παναγιά είμαι 'ποχρωωμένη,
μου δώρησες ότι 'θελα κι' είμ' ευχαριστημένη.

Κόρες παραμερίσετε σουλτάνα κατεβαίνει,
κι' η μέρα εις τον δρόμο της μυρτιές και δάφνες ραίνει.

Ωρα καλή στο δρόμο σας κι' η Παναγιά μαζί σας,
κι' η ευλογία του Θεού να είναι συνοδοί σας.

Ωρα καλή παιδάκι μου σύρε με την ευχή μου,
να πάεις να στεφανωθείς την κόρη που πεθύμου.

Πλημμυρισμένη από χαρά, αγάπη κι ευλογία,
σου εύχομαι παιδάκι μου να πας στην Παναγιά.

Και όλοι μας ευχόμαστε απ' τα κατάβαθά μας,
ευλογημένα στέφανα να βάλουν τα παιδιά μας.

Καράβι μου τρικούβεργο στολίσου τ' άρματά σου,
διαμάντι το τεμόνι σου μάλαμα τ' άρμπουρά σου.

Ολόχρυσο το σκάφος σου χρυσή κι' η άγκυρά σου,
μαλαματένια τα σκοινιά κι' η καπετάνισσά σου.

Βασιλικής καταγωγής βασιλικά ντυμένη,
κι' ο καπετάνιος βασιλιάς στέκει και περιμένει.

Να ξεκινήσουν και να παν μέσα στην Παναγιά,
κι' από το χέρι του Θεού να λάβουν ευλογία.

Ξεκίνα χρυσοκάραβο μ' όλα τα μεγαλεία,
για να φορτώσεις αγαθά και Θεϊαν ευλογία.

Στρώσετε δάφνες και μυρτιές τους δρόμους να περάσουν,
τάπητες χρυσοϋφαντους στη Σπηλιανή να φτάσουν.

Να κατεβούν αρχάγγελοι το γάμο να βλογήσουν,
και της γιαγιάς των την ευχή να φέρουν να χαρίσουν.

* * *

Πληροφοριοδότης: Άννα Δ. Ζησιμοπούλου

Κόρες μου πιάστε το χορό κι' αρχίσετε τραγούδια,
παινάτε νύφη και γαμπρό, τα γαλανά ζουμπούλια.

Παινέσετε τον το γαμπρό τη νύφη την ανθούσα,
πούρτεν η μοίρα κι' ήβρεν την με όλα της τα λούσα.
Η νύφη μας είναι βροντή πούρχεται με την μπόρα,
και στράφτει απ' την ανατολή και λάμπει όλ' η χώρα.

Νύφη το χιόνι λούστηκες και πήρες την ασπράδα,
του μήλου του βενέτικου τη ροδοκοκκινάδα.

Από τα βάθη της καρδιάς με τα θερμά μου χείλη,
στ' αντρόγυνό μας εύχομαι χιλιόχρονο να γίνει.

Η Παναγιά η Σπηλιανή με το δεξί της χέρι,
να σ' ευλογήσει κόρη μου με το χρυσό σου ταίρι.

δ) ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΕΡΙ(Β)ΟΛΙ

Το «Περιολί», είναι πολύ παλιό έθιμο του γάμου στο Μανδράκι της Νισύρου. Τραγουδιέται τη δεύτερη μέρα του, στο χορό. Σ' αυτό, επαινούνται οι νιόπαντροι -ιδιαίτερα η νύφη- και οι γονείς τους. Μετά το τέλος του, ακολουθούν παινέματα, εξειδικευμένα για κάθε γάμο. Μερικά από αυτά, όσα μέχρι τώρα συγκεντρώθηκαν, παραθέτουμε:

Πληροφοριοδότης: Μέλπω Μουλλού

Και τώρα που τελείωσε τ' αρχαίο περιολί,
η σιωπή παρακαλώ να κρατηθεί ακόμη.

Παρακαλώ σας σιωπή μετά το περιολί,
θέλω να πω παινέματα στην ακριβή μου κόρη.

Στον ακριβό μου το γαμπρό κι' εις τη γεννιά του όλη,

Από αρχοντική γεννιά κι' από μεγάλο σόι,
κι' από βασιλικό μπαξέ είναι ο γυιός κι' η κόρη.

Κόρη μ' ακριβοκόρη μου κι' ακριβονεθρεμμένη,
η ώρα που σε γέννησα ήτον ευλογημένη.

Και κέρδισες χρυσόν υγιό ψυχή ξευγενισμένη,
για να περνάς το βίο σου πάντα ευτυχισμένη.

Δήτε χρυσός σταυραετός πού 'νοιξε τα φτερά του,
και σκέπασε την πέρδικα που βρίσκετο κοντά του.

Από βασιλικό μπαξέ επήραμε σφραγίδα,
και δώκαμεν αντάλλαγμα του ήλιου την αχτίδα.

Εδώκαμε τριαντάφυλλο αγνό και μυρωδάτο,
την κόρη την ενάρετη στο γιό τον κανταράτο.
Όμορφος πούναι ο μπαξές ο χρυσοφυτεμένος,
κι' ευχόμαστε εις το Θεό νάναι ευλογημένος.
Δήτε μεγαλοπρέπεια την έχει η γενιά μας,
να μας φυλάει ο Χριστός κι' η κυρα-Παναγιά μας.
Δήτε παρέα όμορφη πως λάμπει πέρα-πέρα,
δήτε γαμπρό σταυραετό και νύφη περιστέρα.
Δήτε ασκέρι στο χορό κουμπάροι και κουμπάρες,
και πως κερνούσι το κρασί μ' αργυρομαστραπάδες.
Ο γάμος ετελείωσε κι' η Παναγιά εμπρός σας,
ν' αξιωθήτε κόρη μου και από των παιδιών σας.
Πάντοτε νάν' η γλώσσα σου γλυκειά ωσάν το μέλι,
και να περάσεις όμορφα με το χρυσό σου ταίρι.
Και συ χρυσέ μας καλογιέ πάντα να την προσέχεις.
την κόρη μας την ακριβή όμορφα να την έχεις.
Και η ευχή μας πάντοτε στ' ανωφλοκατωφλά σας
σαν άμπελος του Ιακώβ ν' απλώσει η φαμελιά σας
Θα σας καληνυχτήσωμε ολόχρυσά μας κλώνια.,
στα γόνατά μας σύντομα να πιάσωμε εγγόνια.

* * *

Ακολουθούν παινέματα, μετά το περιβόλι, της **Άννας Γιάνναρου-Χαρτο-φύλη** στο γάμο του γιού της **Αντώνη** με την **Άννα Μ. Πάχου**.

Το περιβόλι έπαψε μα δεν θα σταματήσω,
ας μην αρχίσουν όργανα γιατί θα τραγουδήσω.
Έχω τραγούδια έτοιμα βγαλμένα απ' τη ψυχή μου,
για να παινέσω σήμερα το πιό καλό παιδί μου.
Όσα τραγούδια να του πω όσο να τον παινέσω
τις όμορφες τις χάρες του να πω δεν θα μπορέσω.
Μ' όλες τις χάρες τις καλές τον προίκισε η μοίρα,
με ευγενή αισθήματα, σπάνιο χαρακτήρα.
Όλοι μέσα στο σπίτι μας χώρια τον αγαπούμε,
τώρα και για τον γάμο του θυσία θα γενούμε.
Γιατί έφερε στο σπίτι μας κόρη αγαπημένη,
νοικοκυρούλα φρόνιμη και καλοναθρεμμένη.
Μέσα στο περιβόλι μου το ανθοστολισμένο,
έβαλα πάλι σήμερα λουλουδι μυρισμένο.
Μέσ' στο μεγάλο μου μπαξέ με τα νερά τα κρύα,
οι γιοί μου μου φυτέψανε τριαντάφυλλα και κρίνα.

Στο Νίκο μου εκέρδισα της δραμουντάνας τ' άστρο,
κέρδισα και στο Γιάννη μου της βενετιάς το κάστρο,
τώρα και στον Αντώνη μου γαρυφαλλάκι άσπρο.
Την αγαπούσα από μικρή και τώρα παραπάνω,
γι' αυτό και τον Αντώνη μου χανάλι της τον κάνω.
Το αργυρό φεγγάρι μου το λαμπερό μου αστέρι,
σου το χαρίζω κόρη μου για να το κάμεις ταίρι.
Τον ήλιο όπου φώτιζε τα σπίτια τα δικά μου,
σου τον χαρίζω κόρη μου με όλη την καρδιά μου.
Με τις χρυσές ακτίνες του πάντοτε ανατέλλει,
και θα περνάς στα χέρια του ζωή ευτυχισμένη.
Δεν τον φοβίζουν σύννεφα, ομίχλη και αντάρα,
έχει καλή ανατροφή απ' την καλή του μάνα.
Με την καρδιά μου κόρη μου χανάλι σου τον κάνω,
μέσα στις νύφες μου τις δύο και σένα θα σε βάλω.
Σου εύχομαι Αντώνη μου να ζήσεις να γεράσεις,
τ' όνομα του πατέρα σου να πολλαπλασιάσεις.
Εις το λιμάνι της χαράς το πλοίο σας ν' αράξει,
και την καινούργια σας ζωή λύπη να μην ταράξει.
Από καρδιάς σας εύχομαι χρόνια πολλά να ζήτε,
του Αβραάμ και Ισαάκ τους θησαυρούς να δείτε.

* * *

Από τη μητέρα της νύφης, **Ειρήνη Κορωναίου-Πάχου**

Ευχαριστώ πάρα πολύ χρυσή μου συμπεθέρα,
που έδωσες στην Άννα μου τον ήλιο της ημέρας.
Μπράβο σου Άννα μου χρυσή εύγε στην φρενιμιά σου,
την πιό καλή του τόπου μας έκαμες πεθερά σου.
Μπράβο σου Άννα μου χρυσή η τύχη σου μεγάλη,
που κέρδισες για ταίρι σου χρυσής μηλιάς κλωνάρι.
Άννα μου μυριοφρόνιμη μπράβο στην εκλογή σου
χρυσό βλαστάρι κέρδισες να τόχεις στη ζωή σου.
Βρήκες κουνιάδους λεβεντιά σ' όλα παινεμένοι,
σφιχτά θα σε γκαλιάσουνε να ζεις ευτυχισμένη.
Βρήκες πεθερικά καλά να χαίρετ' η ψυχή σου,
με ευτυχία να περνά μαζί των η ζωή σου.

* * *

Πληροφοριοδότης: **Τούλα Φραντζή**

Η κόρη μου η μοναχή ήμπε στο σπιτικό σου,
την παραδίνω σήμερα εις το καλόπαιδό σου.

Μεσ' το δικό μου τον μπαξέ μπήκεν ο ακριβός σου,
είχ' ένα τριαντάφυλλο και τόκοψεν ο γυιός σου.
Ζήλεψε το τριαντάφυλλο οπούταν μυρισμένο,
θα ζήσει και τον βίον του πάντα ευτυχισμένο.

Παρακαλώ σας σιωπή μετά το περιόλι,
για να παινέσω το γαμπρό και τη γλυκειά μου κόρη.

Κόρη μου ανεκτίμητη νάν' ο Χριστός μαζί σου,
μέλι και γάλα κούκλα μου να ρέει η ζωή σου.

Με τον καλό σου σύντροφο κι' ότι καλόν επίσης,
σαν άμπελος του Ιακώβ ν' απλώσεις και ν' ανθίσεις.
Εύγε σας κι' αφερούμε σας καλοί μας συμπεθέροι,
μας δώσατε σταυραετό και μεις Λαμπρής ξεφτέρι.

Μας δώσατε ολόχρυσο Σταυρό με τ' αλυσίδι,
και σας χαρίσαμε και μεις ολόχρυσο στολίδι.

* * *

Από το γάμο του **Αντωνίου Σταμ. Κουρζή** με την **Ευτυχία Νικήτα Καμπανή**, στις 21 Αυγούστου 1966. Από τη μητέρα της νύμφης **Μαρία Νικήτα Καμπανή**.

Προσκαλεσμένοι ήσαστε μικροί, μεγάλοι όλοι,
που αύριο στεφανώνεται του Καμπανή η κόρη.

Χαρά μεγάλη σήμερα έχω μέσ' τη ψυχή μου,
τον πιό καλό του τόπου μας έδωσα στο παιδί μου.

Χρόνια το μελετούσαμε μέσα στο λογισμό μας,
τον ακριβό σας τον υγιό να κάμωμε γαμπρό μας
Εδιάλεξά τον τον γαμπρό ως μούλεγεν ο νούς μου,
κι εχω και κόρες ακριβές να δώσω στους υγιούς μου.

Σας δώσαμεν και μεις μηλιά πούχει μεγάλη χάρη,
που 'τον των γονιών της η χαρά, της Νίσυρος καμάρι.

Μεσ τον μπαξέ του Καμπανή έχει μηλιά που λάμπει,
γιατί τα φύλλα της χρυσά τα μήλα της διαμάντι.

Έχει στα πλάγια της ψηλούς, βασιλικούς στην γλάστρα,
όπου την εποτίζασι κάθεν αυγή με τ' άστρα.

Και 'γινε και μεγάλωσε και 'καμεν τον ανθό της
και του Κουρζή τον ακριβό της δώσαν σύντροφό της.

Αντώνη σε παρακαλώ μιά χαρή να μου κάμεις:
το γιασεμί που σου δώσα να μην μου το μαράνεις.

Να το ποτίζεις πάντοτε με κούπαν ασημένι
και εύχομαι στο βίο σας να ζήτε ευτυχισμένοι.

Άνοιξε αρχοντοκάτωφλο κι έλα στα προτινά σου,

και ο Αντώνης ο Κουρζής θα πάρει τα κλειδιά σου.
Αφ' την Κουρζίδικια γενιά εκόψαμε κλωνάρι,
το πήρε η Ευτυχία μου και γίνηκαν ζευγάρι.

ε) ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΕΡΩΤΙΚΑ

Πληροφοριοδότης: **Ειρήνη Αριστομένου Βρούζου**

Μιά πέρδικα καυκίστηκε σ' Ανατολή και Δύση,
πως δεν ευρέθη κυνηγός να την εκυνηγήσει.
Κι' ο κυνηγός ως το'κουσε πολύ του βαροφάνει,
βάλλει τα δίχτυα στο γιאלό και τ' άρματα στη βρύση,
πάει κι' η πέρδικα να πιή και ρπα την αφ' τη μύτη.
Χαμηλοπιάσαμε κυνηγέ γιατ' η ψυχή μου βγαίνει,
και στα χαμηλοπιάσματα σύρνει φτερό και φεύγει.
Φωτιά να σε κάψει κυνηγέ φωτιά να σε γυρίσει,
πούφηρες τέτοιαν πέρδικα άλλος να την κερδίσει.

* * *

Πληροφοριοδότης: **Ειρήνη Μαυρουδή-Δραμουντανή**

Ξύπνα και μην κοιμάσαι
χρυσό μου καναρίνι,
σηκώσου αφ' τη κλίνη
να διής πως τραγουδώ.
Σηκώνομαι καμένο
και παραπονεμένο,
και τ' άρματά μου βάλλω
πάω να κυνηγώ.
Λαγούς περδίκια νάβρω
πουλλάκια να σκοτώσω,
και σένα να γλυτώσω,
κορμί μ' αγγελικό.
Εκεί θωρώ 'να (μ)πύργο
πούλαμπε σαν τον ήλιο,
πουλλί κάθετ' απάνω
και γλυκοκελαδεί.
Και ο κελαδισμός του
μου φαίνεται να λήη,
χαρήτ' εσείς οι νέοι
πούχετε το (γ)καιρό.

Χαράν, χαράν χαρήτε
καιρόν μην καρτερήτε,
γιατ' ο καιρός διαβαίνει
και δε γυρίζει πιά.
Μαραίνεται σαν άνθος,
λυεί σαν το κερί.

* * *

Πληροφοριοδότης: **Άννα Περούλη-Ζησιμοπούλου**

Μιά μέρα με στη λύπη μου, μες την απελπισιά μου,
εγύρισα με δάκρυα και είπα στην καρδιά μου:
Φτωχή καρδιά μου διατί τόσο θλιμμένη νάσαι;
Ως πότε θα μαραίνεσαι, να κλαις και να λυπάσαι;
Διώξε αυτό το σύννεφο της λύπης σου μιά μέρα,
παρηγορήσου μιά στιγμή, πάρε λίγον αγέρα.
Διώξε αυτό το σύννεφο αφ' της μορφής το χρώμα,
τα δάκρυα αφ' τα μάτια σου την πίκρα αφ' το στόμα.
Και κείνη μ' αποκρίθηκε (τ)όσον περνούν οι χρόνοι,
τόσο θα μεγαλώνουσι οι μυστικοί μου πόνοι.
Πώς θέλεις δίχως άνοιξη και λούλουδα να βγάλη,
το δέντρο που το δέρονουσι βοριάς κι' ανεμοζάλη;
Πώς θέλεις δίχως άνοιξη να κελαδούν τ' αηδόνια,
πώς θέλεις τα τριαντάφυλλα να νοΐξουν μες τα χιόνια;
Έτσι και με ο άσπλαχνος καιρός θα με παιδεύει,
αφού δε νοιώθω μέσα μου γαλήνη ευτυχισμένη.

* * *

Πληροφοριοδότης: **Ρηνάκι Μαυρουδή-Δραμουτανή**

Μιά λυγερή ψυχομαχεί, μιά λυγερή πεθαίνει,
και τρεις καλές γειτόνισσες πολλά λυπήθησά (ν)τη(ν).
Η μιά παίρ(ν)ει βασιλικό, κι' η άλλη παίρει απφίδι,
κι' η τρίτη η καλύτερη παίρει χρυσό μαντήλι.
Μύρισε το βασιλικό, δάγκασε και τ' απφίδι,
σκούπισε και τον ιδρον σου με το χρυσό μαντήλι.
Κόρη, γαπήσαμεν και μεις και λησιμονήσαμεν τους,
και συ κόρη μου γάπησες κι' έφρεσες να πεθάινεις;
Εσείς κι' αν αγαπήσετε δεν ήτον παλληκάρια,
μα γω το νιό π' αγάπησα τον κοσμοδιαβατάρη,
είχε του Φράγγου λύγισμα του Βενετσιάνου χάρη.
Και μιά καλή γειτόνισσα πολλά λυπήθηκέ (ν)τη.
Παίρνει στρατί-στρατί, δρομί το μονοπάτι,

χρυσό δεντρί ενέσπασε και καμε (ν)τόπο κι'μπε.
Και κει βρίσκει το Γιαννακί σε τράπεζα στρωμένη,
κι' η κόρη που τον περετά ασημοδοκλωμένη.
Κι ως είδεν την ο Γιαννακίς γυρίζει της και λέει:
Καλώς την τη γειτόνισσα την πολλαγαπημένη.
Κάτσε να φας, κάτσε να πιείς, κάτσε να ξεφαντώσεις,
να φας απ'τ'άκρη του λαγού, να φας κι'αγριοπερδίκι,
να πιείς κι'αφ'το γλυκό κρασί που πίνουν οι αντρειωμένοι.
Μηδέ για τα φαγιά σου ήρτα, μηδέ για τα πιοτά σου,
μόνο για τη γειτόνισσα που 'πφεσεν να πεθάνει.
Κι από το χέρι πιάνει την και στις λυγερός ευρέθη.
Καλώς τον πούθελα να δω, τον επεθύμουν νάρθη,
τον ήλιο τον λαμπρότατον το λούλουδον του Μάρτη.
Επαίνεσές με λυγερή τριπλά θα σε παινέσω,
θάλασσα με τα κάτεργα και γης με τα λουλούδια,
και βρύση μολοτσόποτη με τα χρυσά σουλούνια.

* * *

Για τα παρακάτω, πληροφοριοδότης: **Νίνα Παπαχατζόγλου-Καλαρούτη**

Δυό μέρες έχω να σε δω κι'αν δεν σε δω ως το βράδυ,
πάει η ψυχή στον ουρανό και το κορμί στον άδη.
Βουλήθηκα ο δυστυχής εσένα ν'αγαπήσω,
αν ίσως δεν τ'αξιωθώ αδύνατο να ζήσω.
Γιατί πάντα με το αχ θα λέω τ'όνομά σου,
θα υποφέρω βάσανα, η αγάπη είν' δικιά σου.
Τα μάτια σου χουν έρωτα κι' αγγελική θωρία,
κι' όποιος τα δει σκλαβώνεται δεν έχει λευτερία.
Τι να το κάμω πως το λες πως αγαπάς εμένα,
αφού της καρδιάς σου τα κλειδιά αλλού τα'χεις δοσμένα.

*

Κορίτσι κρυφογκάστρωτο και κρυφογκαστρωμένο,
στο παραθύρι κάθεται τους μήνες λογαριάζει.
Τι μήνα εγκαστρώθηκε, τι μήνα θα γεννήσει,
Γεννάρη, γέννα του Χριστού...
Μάη και μάεψέ μου τον το νέο που με γάπα,
όπου με γάπα κι έλεε αγάπη δεν αρνιέται,
και τώρα μ'απαρνήστηκε και πιά δε με θυμάται...
Λέω να του καταραστώ μα πάλε το(ν) λυπούμαι,
Εγώ θα του καταραστώ, αφ' το Θεό να τόβρει,
από ψηλά να γκρεμμιστεί και χαμηλά να πέσει,

σαν το γυαλί να ραϊστεί, σαν το γυαλί να σπάσει.
Δέκα γιατροί να τον κρατούν κι εξήντα μαθητάδες,
και να περνά και γω από κει να τους καλημερίζω:
Καλώς τα κάμνετε γιατροί, καλώς τα πολεμάτε,
κι' αν κόβγουν τα ξουράφια σας, κρέατα μη λυπάστε...
Έχω παννί για το ξαντό σαράντα πέντε πήχες,
κι' αν δεν ηφτάσει το παννί βάλλω και την ποδιά μου.
Και πληοήθη, λέει της με χείλη πικραμμένα:
Μωρή σκύλλα, μωρή άνομη, μωρή κακιά γυναίκα,
δεν είχες κρίσει να με πας, καδή να με καλέσεις,
μόν' με'ριξες εις το Θεό, που κάμνει δίκαιη κρίση...

στ) ΔΙΑΦΟΡΑ

Πληροφοριοδότης: **Άννα Πάχου-Χαρτοφύλη**

Έχεις δυό μάτια σαν αυγά, φρύδια σαν γαϊτάνι,
κι' όποιος γυρίσει και σε δει, το νου του τον εχάνει.

Άγγελος εκατέβηκε 'πο πάνω αφ' τη θεότη,
κι' έκατσε και ζωγράφισε, την όμορφή σου νειότη.

Μυρίζει ο βασιλικός, μυρίζουν όλα τ' άνθη,
μα το δικό σου το κορμί μυρίζει μοσκοκάρφι.

Κόρη μου εσύ 'σαι το δεντρί το καρυδοφυλλάτο,
που βγάξει πάνω στην κορφή τον μόσχο τον αφράτο.

*

Μιά λυγερή τραγούδησεν στο ξέσβουρο απάνω,
κι' ήτον τ' αέρι δροσερό κι' η κόρη στην λαγιά της.

Πήρε αγέρας τη φωνή στου καραβιού την πλώρη.

Και πληwάται ναύκληρος με τον καραβοκύρη:

Πιάσετε ναύτες τα κουπιά κι' οι άλλοι τις σφυριχτρες
κι' εγώ κι' αν ετραγούδησα, για μοιρολόϊ το'πα.

Μάνα και κύρη(ν) έχασα κι' εννιά 'δελφούς στρατιώτες.

Ψυχομαχεί που αγαπώ κι' είναι για να ποθάνει.

Λαγού τυρί μου γύρεψε κι' αγριολαφίνας γάλα,
κι' αφ' την αθάνατη πηγή νερό να πιεί να γιάνει...

*

Πόρτα διαμαντοπέραστη και με χαλί στρωμένη,

και δώσε μας την κόρη σου την αναζητημένη.

Εγώ νοιξα τις πόρτες μου και τα παράθυρά μου,

και δίνω σας την κόρη μου, με όλην την χαράν μου.

Από πολύ σε γύρευα για να την κάμεις ταίρι,
να παραδώσω τα κλειδιά εις το δεξί σου χέρι.

Για τα δύο παραπάνω, πληροφοριοδότης: **Μαρία Βρούζου**

* * *

Δέηση στην Παναγία την Σπηλιανή, στο νηάμερο του 1979 από τη **Μέλπω Μουλλού**

Ω Παναγιά μας Σπηλιανή, χρυσοστεφανωμένη,
σπάσε τουφέκια και σπαθιά, πόλεμος να μη γένει.

Εγώ πάντα σας βοηθώ, μα το παράπονό μου,
είναι που δεν εχτίνετε και μένα το γκρεμό μου.

Το ξεύρετε με θαύμα μου, πώς κτίσθη η Εκκλησιά μου,
και για το μοναστήρι μου πολλά (ν)τα θαύματά μου.

Μην αδιαφορήσετε γι' αυτό το μοναστήρι,
προσέξετέ το όλοι σας γιατί' έχω το χατήρι.

Ω Παναγιά μας Σπηλιανή, φώτισε το λαό σου,
και τις αρομόδιες αρχές να χτίσουν τον γρεμό σου.

Γιατί το Μοναστήρι σου αν γκρεμιστεί και πέσει,
τότε βαρεία συνείδηση όλους θα μας βαρέσει.

Πολλές φορές σας έδειξα σημεία να τα δήτε,
κι' έχω βαρύ παράπονο που αδιαφορείτε...

Συχώρεσέ μας Σπηλιανή, γλυκειά μας Παναγία,
δος μας την ευλογία Σου να γίνομε θυσία.

Να εργαστούμε όλοι μας μικροί μα και μεγάλοι,
να προχωρήσομε εμπρός, όπως ο νους μας βάλλει.

* * *

Από **την ίδια**, στο νηάμερο του Αγίου Νικήτα του Νισυρίου,
τον Ιούνιο του 1979.

Ω Άγιε Νικήτα μας, καύχημα της Νισύρου,
φύλαε το νησάκι μας, από παντός κινδύνου.

Στους Τούρκους εμαρτύρησες, Τούρκοι μας πολεμούσι,
κι' όσα κι' αν έχουν κατά νου, να μην τ' αξιωθούσι.

Κλωνίζουσι την Κύπρο μας, τον τόπον των Αγίων,
κι' όλοι σας πολεμήσετε, κατά των εναντιών.

Πάσχει της Κύπρου ο λαός, πάσχει Πατριαρχείο,
βάλε το το χεράκι σου, σώσε τα και τα δύο.

* * *

Πληροφοριοδότης: **Ειρήνη Μουλλού-Σκουμπουρδή**

Τι είσαι συ και τι 'μαι γω'
δεν ημπορώ να ζήσω,
τ' αγγελικό σου το κορμί
πώς να το θεωρήσω;
Αν μ' αγαπάς, θεώρητο.

Και πώς μπορώ να θεωρώ, πούσαι μέσα κλεισμένη;
Την Κυριακή βγαίνεις κυρά, πέρδικα πλουμισμένη;

Και πέρδικα είμ' εγώ;

Δεν είσαι μάτια μ' πέρδικα, είν' τα καμώνάτά σου,
με φάγαν και με ψήσασι, αυτά τα ψέματά σου.

Και ψεύτρα είμ' εγώ;

Δεν είσαι ψεύτρα μάτια μου, εγώ το ψέμα λέω,
για το δικό σου το κορμί, μέρα και νύχτα κλαίω.

Και γιατί κλαίς;

Κλαίω για το κορμάκι σου, πούναι φιλό σαν σύρμα,
για σένα θε να σκοτωθώ κι' έχε το συ το κριμα.

Και τι κριμα είν' αυτό;

Δεν είναι κριμα μάτια μου, που θάρθρω να σε πάρω,
κι' αν δεν σε πάρω μάτια μου, θα πέσω να πεθάνω.

Και γιατί να πεθάνεις;

Εγώ αρραβωνιάστηκα και από τα δικά σου,
βγάλε με απ' τη σκέψη σου και από την καρδιά σου.

Βάζω το φέσι μου στραβά, σαν πολυχαδεμένος,
πάω και ραβωνιάζομαι κι' αύριο μαι' παντρεμένος.

* * *

Πληροφοριοδότης: **Νίνα Παπαχατζόγλου-Καλαρούτη**

Παντρεύτηκε(ν) ο Άκωλος¹ με την Αγιάν Ερήνη²
και πήδηξε(ν) ο διάολος όξο αφ' το λαήνι,
που (η)τανε κλεισμένος στο (γ)καπνό χωσμένος
και βροντή μεάλη (ε)κούστη στο Τριάλλι³.

Τι βροντή, τι βροντή εχασέν την κι' ηύρεν την
στείλαν και καλέσασι ούλες τις γενιές τους,
κείνους όπου θέλασι νάναι στις χαρές τους.

Φέρνουσι παπάδες τους καταχανάδες⁴

1. Ο κρατήρας του ηφαιστείου.

2. Τοποθεσία Δ. του νησιού.

3. Αγροτική τοποθεσία πλησίον της Αγίας Ειρήνης.

4. Διαβόλοι.

διάκους και διακόνια, πειρασμών αγγόνια.
Αφ' τους Κάτω Λάκκους⁵ φέρουν βαρβαλάκκους⁶,
άγριους σαν τους σκάρους⁷ κι' έβαλαν κουμπάρους.
Το χορό(ν) επιάσασι και καπνοί κι' ανέμοι,
κι' η γη σα χορεύγασι έρκειψε να τρέμει.
Ένα παλληκάρι σέθνει το(ν) μπροστάλη,
κι' ήτο(ν) ο Νικόλας φίλος μιάς μαργιόλας⁸.
Σ'το σκολειό μ' εστείλασι κ' ήύρα τους ομπρός μου
και σα(ν) εχορεύγασι πιάνω κι' απατός μου,
τι βροντή, τι βροντή, ήύρεν την και πήρεν την.

*

Συμφωνήσασι το(μ) παλιό καιρό
τιμή, φωτιά και το νερό,
μαζί να συντροφέψου(ν)
και τύχη να γυρέψου(ν).
Στο δρόμο όπου περπατού(ν)
ένας τον άλλο(ν) αρωτού(ν):
Αν τύχει και χαθούμε,
πώς θ' ανταμωθούμε;
Όταν με χάσετε -είπε η φωτιά-
ρίξτε γύρω μιά ματιά
κι' όπου καπνό(ν) ιδήτε,
ελάτε να με βρήτε.
- Και γω, αποκρίθη το νερό,
έχω το(ν) τόπο φανερό:
Όπου δεις χλωρό λιβάδι
δικό μου 'ναι το σημάδι.
Γυρίζου(ν) λεν και της τιμής:
Σου φανερώσαμε εμείς
του καθενός το(ν) τόπο.
Πες μας και συ τον τρόπο!
- Εγώ, αποκρίθηκε η τιμή
αυτό σας συμβουλεύω:

5. Αγροτική περιοχή κοντά στο ηφαίστειο.

6. Βρυκόλακες.

7. Είδος ψαριού που αφθονεί στη Νίσυρο.

8. Καταφερτζού.

Από κοντά μου ποτέ
να μη ξεχωριστήτε,
γιατ' αν γλυστρήσω μιά βολά
και δε(ν) με πιάστε σταθερά,
όσο κι α(ν) με γυρεύετε,
το (γ)κόπο θα ξεοδεύετε.
Η τιμή τιμή δεν έχει
και χαρά του που την έχει.
* * *

Της πρεσβυτέρας **Σοφίας Παπαχατζόγλου**

Απ' την ημέρα που'φυγες
χρυσόφτερο σπουργίτι,
μαύρος μου φαίνεται' ο ουρανός,
και σκοτεινό το σπίτι.
Μού φυγαν οι δύο πέρδικες,
πο μεσ' απ' τη φωλιά των,
και φήκαν εις τη Νίσυρο,
μονάχη τη γιαγιά των.
Παρακαλώ τη Σπηλιανή
πούναι μέσα στο Κάστρο
να βλέπει το Βασίλη μου,
τον κρίνο μου τον άσπρο.
Να βλέπει και τις κούκλες μου
να'ρθουν το καλοκαίρι,
να της ανάβουνε κερί
να της φιλούν το χέρι.
* * *

Το παρακάτω, το έλεγε στον Καναδά που ζούσε ο **Νικόλας του Ζαννή** (αδελφός της Ευτυχίας του Μπογιαζή) στη γυναίκα του **Μαρία** (αδελφή του Γιώργη του Θοδωρή):

Πληροφοριοδότης: **Άννα Φρατζή-Βλαντενίδη**

Η Νίσυρος και το Γιαλί
κοντέβγει να νταμώσει
και μιά ψιλή μελαχροινή
που μ' έχει θανατώσει.
Γάπα με να σε γαπώ
θέλε με να σε θέλω,
γιατί θε νάρτει ένας καιρός
να θες και να μη θέλω...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Πληροφοριοδότης: **Ειρήνη Μαυρουδή-Δραμουντανή**

Ξύπνα αηδόνι μου, που να ρημώσ' ο Άδης,
συ που τ' άσματά μου 'παιρνες και τα γλυκοκελάδεις.
Ξύπνα κρυφό καμάρι, δε¹ πόσο σ' αγαπούσα,
γιατ' εύρισκα στις χάρες σου εκείνο που ζητούσα.
Μα δε(ν) ξυπνάς ανάθεμα τον άσπλαχνον τον Άδη,
όσους κι' αν παίρνει τους σφαλά σε φοβερό σκοτάδι.
Μ' αφού ο χάρος ο σκληρός θερίζει κάθε στάχυ,
και κόβει το δρεπάνι του όποιαν κι' όποιον λάχει.
Ας άφηνεν τις ακριβές, τις μοναχές αλήθεια,
να μην εσβήνει παρασιτιές και ξεθεμελιώνει σπίτια.
Να βγει βοή στον ουρανόν εις το θρονί του Πλάστη,
κατάρα για την άδικον μοίραν που καταράστη.

* * *

Μητέρα προς θανόντα μοναχογυιόν της

Ο χάροντας με τ' άγριο ήρτε στην κατωφλιά μου,
και πήρε τον χρυσό μου γυιό, οπού τον η χαρά μου.
Χάροντα δεν εσκέφτηκες κι' επήρες τον υγιό μου,
όπου τον είχα μοναχό προστάτη των κορών μου;
Όπου τον αγαπούσανε και τον εβαβαλίζαν,
κι αντί νερό που γύρευγε γάλα τον εποτίζαν.
Εξήλεψε ο Χάροντας τ' άσπρο μου περιστέρι,
κι' εκτύπησέ με στην καρδιά και μέσα στο ζιέρι.
Ω πικροχάροντα σκληρέ, άπιστε στην ιδέα,
επήρες τον χρυσό μου γυιό, όπου τον είχα ένα.
Ο κόσμος ούλος με θρηνεί και τα βουνά με κλαίσι,
και τα πουλλάκια τ' ουρανού για τον υγιό μου λέσι.
Κάθομαι και βαρώ στη γη κι' η γης βαρεί σε μένα,
γιατί ν' αφ' τον καλό μου γυιό τα χείλη μου καμένα.
Φαρδιά, φαρδιά τα ρούχα κι' εγώ στεναχωριούμαι,
κι' από του γυιού μου το (γ) καμό δεν εγνωρίζω πούμαι.
Ω χάρε αφιλότιμε θα σου παραπονιούμαι,
επήρες το(γ) καλό μου γυιό κι' εγώ τον υστερούμαι.

1. ιδέες

Κόρη προς θανούσαν μητέρα

Μάνα γλυκό μου όνομα μ' όλη τη σημασία,
πώς θα σε κατεβάσουνε μέσα στο μαύρο μνήμα.
Μάνα γλυκό μου όνομα, γλυκό παραγλυκό μου,
καλύτερα σε λάτρευα από τον εαυτό μου.

Μάνα γλυκό μου όνομα, γλυκεία παρηγοριά μου,
πάντα εγίνου σου γιατρός κι' έγιενες την καρδιά μου.
Από το νου κι' αφ' την καρδιά ποτέ μου δεν σε βγάξω,
όσο να ζω μανούλα μου με σε θα κουβεντιάζω.

Όσον να ζω μανούλα μου δεν έχω άλλον κανένα,
στον πόνο μου και στην χαρά θα περιμένω εσένα.

Μανούλα μου εις τη ζωή είσαι ο θησαυρός μας,
μα κι' ο σκληρός ο θάνατος είν' ο προορισμός μας.
Μάνα μου κει που βρίσκεσαι και κει που ησυχάζεις,
νάναι το χώμα ελαφρύ αυτό που σε σκεπάζει.

Στου Αβραάμ την αγκαλιά δεξιά του Παραδείσου,
πούναι τα άνθη τάπητας ν' αναπαυθεί η ψυχή σου.

Στου Αβραάμ την αγκαλιά στα άνθη των ανθέων
ν' αναπαυθεί η ψυχούλα σου στον τόπο των δικαίων.

Πληροφοριοδότης για τα δύο παραπάνω: **Άννα Πάχου-Χαρτοφύλη**

* * *

Της πρεσβυτέρας **Σοφίας Ν. Παπαχατζόγλου**. (1909-1979).

Πληροφοριοδότης: Η κόρη της **Νίνα Καλαρούτη**

Δεν ημποράρτω να σε δω με μάτια ασφαλισμένα,
με το σταυρό στα χείλη σου και χέρια σταυρωμένα.

Δεν ημποράρτω να σε δω να σε νεκροφιλήσω,
που φεύγεις απ' το σπίτι σου να σ' αποχαιρετήσω.
Δεν ημποράρτω να σε δω γιατί τρέμει η καρδιά μου,
καλότατή μου παπαδιά, παλιά γειτόνισσά μου.

Δεν ημποράρτω να σε δω τρέμω σα(ν) το καλάμι,
φεύγεις από το σπίτι σου και πάεις μεσ' στον Άδη.

Μαζί(ν) εμεγαλώναμε πάντα συντροφιασμένες,
σου Λαγκαδιού τη γειτονιά καλές κι αγαπημένες.

Μαζί(ν) εμεγαλώναμε μ' αδερφική φιλία
και να χολιάσομε ποτέ δε δόθηκε αιτία.

Μαζί(ν) εμεγαλώναμε μέσα εις το Λαγκάδι,
δεν εχολιάσαμε ποτέ η μιά μας με την άλλη.

Ήτανε η φιλία μας πάντα αδερφωμένη,
ω! έμορφή μου παπαδιά καλή κι αγαπημένη.

Προχτές εκουβεντιάζαμε κήσου καμαρωμένη,
που σου γραψεν ο Γιάνης σου, θαρθεί το καλοκαίρι.
Προχτές εκουβεντιάζαμε με όλη τη χαρά σου
τους μήνες ελογάριαζες που θάρτου(ν) τα παιδιά σου.
Και τώρα ήρταν, παπαδιά, ξύπνα και μίλησέ τους,
κι ο χωρισμός σου είναι βαρύς και παρηγόρησέ τους.
Ήρτεν αφ' την Αμερική ο Γιάννης ο καλός σου,
κι αφ' την Αθήνα η Νίνα σου μαζί και ο γαμπρός σου.
Άνοιξε τα ματάκια σου κι ήρταν και σου φωνάζου,
Νίνα, Πέτρος και Γιάννης σου και βαριαναστενάξου.
Πού πας καλή μου παπαδιά, το σπίτι σου να κλείσεις
και τον καλό σου το(μ) Παπά μονάχο πού θα φήσεις;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΘΗΣΑΥΡΟΙ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Οι δάσκαλοι -έτσι λένε- είμαστε οι αφανείς πρωτοπόροι στην περισυλλογή και καταγραφή του λαογραφικού υλικού.

Πρωτοπόροι -κατά τη γνώμη μου- μπορεί να μην είμαστε, αλλά αισθανόμαστε την υποχρέωση, και έχουμε καθήκον να διασώζουμε, κατά το δυνατόν, ό,τι αναβλύζει από την «Καθολική νερομάνα της λαϊκής ψυχής».

Γιαυτό «τρυγούμε» από τα χείλια των γερόντων και των γεροντισσών ό,τι άξιο λόγου δεν πρέπει να πάει χαμένο...

Τέτοιοι λαογραφικοί θησαυροί είναι τα κείμενα που ακολουθούν και που αναφέρονται στις ιδιωματικές φράσεις, στις προλήψεις και δεισιδαιμονίες, στις ιστορίες και στα παραμύθια και στις έμμετρες εκφράσεις των γεγονότων της καθημερινότητας.

α) Ιδιωματικές φράσεις

1. «Μην παίρνεις τα πάρτα του»: Όταν γίνεται προσπάθεια δικαιολόγησης.
2. «Λύχνος τριφύτιλλας»: Προσαγορεύεται αυτός που κάμνει τον έξυπνο.
3. «Βάλλω γκίλλια»: Εξωθώ κάποιον σε κάτι - Ρίχνω λάδι στη φωτιά.
4. «Η βλάτθα να σε φάει»: Αποτέλεσμα οργής: Να πάθεις αθεράπευτη αρρώστια.
5. «Είστε ένα γκερεμέ»: Λένε γιαντούς που είναι ίδιοι στο χαρακτήρα. Παρόμοια έκφραση είναι και η: «Ότι ότι μιά ποιότη».

6. «Η θάλασσα γεννά γαμπρούς»: Για να φανεί το πλήθος, ενώ κάτι άλλο λείπει.
7. «Στάξι κι' ήμουν...»: Συννηθισμένη έκφραση παράπονου π.χ. ας μου'στελλες ένα πιάτο φαΐ του γάμου σου, στάξι κι' ήμουν η μάμμη σου.
8. «Δίημα ήβγες»: Έγινες ρεζίλι.
9. «Την εθρέψαμε, δεν της είπαμε μαύρα μάτια νάχει»: Δείχνει το μέγεθος της αγάπης, του ενδιαφέροντος και της προσφοράς των γονέων για την μονόκριβη κόρη.
10. «Από μπάτσο κι από κλώτσο»: Γιαυτόν που δεν υπάρχει επιείκεια ποτέ. Λέγεται και: «του μπάτσου και του κλώτσου».
11. «Αμμέ ότι κι αν είναι...»: Καθησυχαστική έκφραση, ότι θα υπάρξει λύση.
12. «Από τη νύχτα του Θεού...»: Απόδειξη εργατικότητας, αφού από πολύ πρωί φεύγει για τη δουλειά.
13. «Τότε του κάμνει»: αντί του συνηθισμένου: λέει.
14. «Πίσω τα σφαχτά»: αποτέλεσμα αποτυχίας.
15. «Λέει: Α!»: Πλήρης κατανόηση. Αντί του: Εντάξει, κατάλαβα.
16. «Για λλόου της»: Δείχνει όποιαν ενδιαφέρεται μόνο για τον εαυτό της.
17. «Τον έκαμα δύο παραδιώ(ν)»: Ένδειξη αυστηρής παρατήρησης.
18. «Μόνια μοναχή, σα ψείρα κουνισμένη»: Δείχνει το μέγεθος της μοναξιάς.
19. «Ήψε (γ)κι έκαψε»: Εκδήλωση πονηρού ενδιαφέροντος.
20. «Ότι κιανεί, είπαμε καμπόσα»: Εύσχημος τρόπος τετρατισμού μακράς συζητήσεως.
21. «Όπου τάβλα και μαντήλι»: Δείχνει άνθρωπο που τον «τρώνε» οι δρόμοι και δεν κάθεται στο σπίτι του.
22. «Εληπέθτι δα κι ο άλλος, έχει το(ν) νου (ν) του»: Παρόμοιο με το: Έχουν γνώση οι φύλακες...
23. «Ω μαύρη μου μοίρα και καμένη»: Εκδήλωση απελπισίας.
24. «Ω γιμένα»: Και αυτή, εκδήλωση απελπισίας, από το: ωμέ.
25. «Ω διαόλου κόρη...»: Εκδήλωση δυσαρέσκειας στο παιδί.
26. «Τον έβαλε μέσα στη βράκα (ν)της»: Δείχνει την απόλυτη επιβολή της συζύγου επί του συζύγου.
27. «Δεν επόμεινε ρουθούνι...»: Δείχνει τη μαζική αποχώρηση.
28. «Κρίμα τα βονιάλλια...»: Για τον ακαμάτη, που δεν αξίζει ούτε το φαγητό που τρώει.
29. «Επτήα πούετα κι έφερα τίποτα»: Δείχνει την αποτυχία της προσπάθειας.
30. «Ήσαν οι ποδιές τους»: Λέγεται επί των προθυμοποιουμένων να πράξουν κάτι και τρέχουν πάνω-κάτω. Συνήθως, αναφέρεται σε περίπτωση συνοικεσίου ή κουτσομπολιού...

β) Προλήψεις και δεισιδαιμονίες

1. Άμα σηκωθεί η λεχώνα στις εννιά μέρες, τη βάζουν να πατήσει πάνω σε κλειδί, για να γίνει σιδερένια.
2. Τα μυρμήγκια όταν έλθουν στο σπίτι, λένε ότι φέρνουν πλούτη.
3. Όταν κλαίει ο σκύλος, τότε λένε ότι κάποιος θα πεθάνει από τη μεριά που θωρεί (βλέπει).
4. Όταν φωνάζει ο κουκχουνάς (κουκουβάγια), τότε λένε ότι κάποιος θα πεθάνει.
5. Όταν η όρνιθα φωνάζει σαν τον πετεινό, είναι κακό, γιαυτό και τη σφάζουν.
6. Άμα στον ύπνο δεις φίδι, άλλοι τόχουν για οχτρό (εχθρό), άλλοι για δρόμο.
7. Όταν δούμε στον ύπνο μας: Κόκκινο, είναι γρήγορο. Χοίρο, είναι εχθρός.
8. Δεν κάμνει να κάτσομε πάνω στη φροκαλιά (σκούπα), γιατί είναι κακό.
9. Όταν θέλουν να «δέσουν» το γαμπρό και τη νύφη, παρευρίσκονται στο μυστήριο και μόλις ο παπάς βάλει ευλογητός, σφίγγουν τους τρεις κόμπους που τους έχουν πάνω σε σπάγγο. Ή, κρατούν κλειδαριά και την κλείνουν.
10. Το γαμπρό και τη νύφη, για να μην τους «πιάσει» το δέσιμο τους έχουν στη μέση γρίπο (δίχτυ).
11. Το βράδυ να μη δίνουμε κάρβουνα έξω από το σπίτι γιατί είναι κακό.
12. Άμα χυνοστεί (χυθεί) το λάδι, τόχουμε κακό.
13. Όταν φεύγει κάποιος από το σπίτι, δε φροκαλούμε (σκουπιζουμε) μέχρι τρεις μέρες, γιατί φοούμαστε (φοβόμαστε) μήπως τον ρίξουμε έξω και δεν ξαναγυρίσει.

γ) Ιστορίες και παραμύθια

Μιά φορά στην Κωνσταντινούπολη κάποια κυρία είχε υπηρεσία μιά κοπέλα από τα νησιά μας. Μιά μέρα η κυρία ήθελε να βγει για ψώνια. Λέει λοιπόν στην υπηρεσία της να βράσει καλά το γάλα για να μην κόψει. Μόλις έφυγε η κυρία, η υπηρεσία έκλεισε πόρτες και παράθυρα και άρχισε να βράζει το γάλα. Όταν γύρισε η κυρία, βλέπει τα πάντα κλειστά. Χτυπά την πόρτα και της ανοίγει.

- Γιατί έκλεισες πόρτες και παράθυρα;

- Μα, κυρία, δεν μου είπες να προσέξω να μην κόψει το γάλα όταν βράσει; Ε, αυτό έκαμα κι' εγώ!

- Ω κουτό παιδί, της είπε τότε η κυρία.

Μιά άλλη φορά της είπε:

- Ανέβα στο υπνοδωμάτιο να ξεπεράσεις τα μαξιλάρια και να φέρεις τις θήκες

να τις πλύνουμε.

Ανεβαίνει λοιπόν πάνω η υπηρεσία και σε λίγο ακούγονται δυνατά πηδήματα.

- Τι κάμνεις πάνω και χαλά ο κόσμος; φωνάζει η κυρία. Γιατί πηδάς;
- Δεν μου είπες να ξεπεράσω τα μαξελλάρια; Αυτό κάμνω και γω. Τάβαλα χάρω ένα-ένα στη σειρά και τα ξεπερνάω πηδώντας τα, ήταν η απάντηση...

Από την **Άννα Περούλη-Ζησιμοπούλου**

* * *

Μιά μάνα, κάμνοντας μιά παραγγελιά με το παιδί της, γυρίζοντας το παιδί η μάνα το ρωτά;

- Είπες τάπα κει που σου πα;
- Είπα τάπα κει που μου πες.
- Και σαν τάπες, τι μπου σου πε;
- Πήα εκεί, κι' ήτον εκεί κι' είπα νάρτη, κι είπεν νάρτη κι' αν δεν ήρτεν, έρκεται... Και η μάνα ησύχασε!

Από την **Ειρήνη Μουλλού-Σκουμπουρδή**

* * *

Μιά ανοιξιάτικη μέρα του 1939 στις 12 το μεσημέρι κι ενώ το καφενείο του Παραμπουύτθη ήτο γεμάτο κόσμο και ο καφετζής Νικόλας Παραμπουύτθης έψηνε καφέδες και ετοιμάζε τους ναργελέδες του για την πελατεία, μόλις βγήκε όξω απ' το (γ)καφενέ να δειάσει τα νερά του ναργελέ, ξαφνικά ακούει κάτι κανονιές, που πήε (γ)κι' ρτεν η Νίσυρος.

Κόφτει μέσα στο (γ)καφενέ και βάλλει τις φωνές: Εχάθημε. Η Δευτέρα Παραουσία θάναι. Βρε κόφτε πίσω να δεις τι γίνεται, είτε σε κάποιον από τους θαμώνες του καφενέ που εν τω μεταξύ άδειάζε, μένοντας μοναχός του ο καφετζής. Περιμένοντας εναγωνίως αρκετή ώρα, εγύρισε επί τέλους ο απεσταλμένος του και έκπληκτος άκουσε την είδηση: Βρε Παραμπουύτθη, ο Μεγάλος της Ρόδου ήρτε με πολεμικό και αυτό επέταξε τις κανονιές.

Τότε απαντά ο θυμόσοφος της εποχής του γερο-καφεζής, «απευθυνόμενος» στο Μεγάλο της Ρόδου: Ε, κακόμοιρε άθρωπε! Εν είχες ένα χαρτί να γράφεις ένα δισκερέ δυό λόγια, παρά μας εντρόσπασες; Αφού οι Μεγάλοι κάμνουσι τέτοια λάθη, τι να πούμε για τους απλούς αθρώπους;

* * *

Ο Χρυσόστομος του Ορσάρη, είτε μιά φορά στη γειτόνισά του την **Άννα του Φασουλαρή** (σύζυγο του **Γ. Μούρα-Καπριάνου**):

- Μωρή Άννα που είναι η Μαρίκα; (η γυναίκα του).
- Μέσα νει (είναι).
- Εν είναι μέσα.

Φωνάζει, ξαναφωνάζει ο Χρυσόστομος, αλλά απάντηση καμμιά.

Τότε λέει της Φασουλαρίνας:

- Άμμα θάρτη, θα πιάσω ένα αξινόστελλο και θα της πασάρω μιά πάνω στη (γ)κεφαλή (ν)της να της τη χωρίσω. Θα πάω να τη θάψω και θα γράψω πάνω στο σταυρό (ν)της: «Ενθάδε κείται η κυρία Μαριγώ, επόθανεν εκείνη και γλύτωσα κι εγώ».

Ατθούλα του Ορσάρη προς το Ατθουλί του Τσουπαννάκη:

- Ήντα (μ)που κάμνεις;

- Καφέ (μ)πίννω. Έλα να σου κάμω κι εσένα ένα (γ)καφέ.

- Εφακαριστώ Ατθουλί μου· το μόνο τσάι που δε (μ)πίννω, είναι ο... καφές!

* * *

Μιά φορά κι' ένα καιρό, ήταν ένας γέρος και μιά γρηά (με τα κόκκινα νισύρικα ρούχα που φορούσαν τότε). Η γρηά όμως ήτο λίγο χαζή και μιά μέρα που πήγε στο χωράφι της, ήταν γεμάτο κουκχουλήθρες¹. Στέκεται, τις βλέπει και λέει: Μάνα μου! Μπογιαζήδες. Μωρ'α σας φήκω το φουστάνι μου, βάφετέ μου το; Οι κουκχουλήθρες με τον αέρα εκουνιούνται, πράγμα που το θεώρησε καταφατική απάντηση. Βγάζλει τότε το φουστάνι της και το βάζλει πάνω στο βαστάδι να της το βάψουν οι μπογιαζήδες και φεύγει. Όταν μετά γύρισε, έλειπε το φουστάνι από τη θέση του. Βλέπει ένα κουρκούταβλο² και του λέει: Μωρέ, εσύ πήρες το φουστάνι μου; Ο κουρκούταβλος εκούνια τη (γ)κεφαλή (ν)του κι' η γριά του λέει: Α εσύ το πήρες. Περίμενε. Και ο κουρκούταβλος πέρει δρόμο και χώνεται μέσα σε μιά τρύπα του βασταδιού. Τρέχει να τον εύρη, δίχτει³ κάτω το βαστάδι και γυρεύει το κουρκούταβλο. Μα αντί να τον εύρει, βρίσκει πολλά φλουριά. Τότε άρχισε να φωνάζει: Μάνα μου κόκκινα λουμπούνια⁴ και άρχισε να τα μαεύει και να γεμίζει τη (μ)ποδιά της. Αφού την εγίμοσε, πάει στο σπίτι της. Εκείνη την ώρα, εδialάλει ο Αριστοτέλης*, ότι όποιος έχει λουμπούνια να τα παίρνει στην Ταύλα του Γιαλού⁵ πούρτε καΐκι φορτωμένο με τσουκάλια και να παίρνει.

Πέρει τότε η γριά τα κόκκινα λουμπούνια και τα παίρνει στην Ταύλα του Γιαλού και τα δίνει στον καπετάνιο. Μόλις τα είδε ο καπετάνιος λέει της: Κυρά μου πάρε ούλλο το καΐκι τα τσουκάλια. Τότε σιγά-σιγά τα κουάλησε ούλλα τα τσουκάλια στο σπίτι της. Μόλις τα'δε ο άντρας της την εμάλλωσε: Μωρή λωλλή έδωκες τα φλουριά για να πάρεις τσουκάλια;

1. Κόκκινες παπαρούνες.

2. Είδος σαύρας που αφθονεί στη Νισυρο.

3. Ρίχνει.

4. Λούπινα: ζωοτροφή σπουδαία, αλλά και «πασατέμπο» των Νισυριών τότε.

5. Το παλιό λιμάνι του Μανδρακίου Δ. της πόλεως.

* Ο παππούς του Άρη του Φραζή - εχηματίσε και δηπότατος.

Εκείνη την ώρα, περνούσαν οι καμήλες του Βασιλιά φορτωμένες· βάλλει μιά καμήλα μέσα στο σπίτι της και ο γέρος την εσφάζει.

Ύστερα όμως ο γέρος σκέφτηκε: Αυτή η λολλή θα με μαρτυρήσει. Γιαυτό παίρνει μιά μεγάλη κάσα, βάλλει μέσα τη γριά, ανοίγει μιά τρύπα πάνω στην κάσα για να της ρίχνει φαί και βάζει πάνω στην κάσα ένα ταψί με σουσάμι και κατέβαιναν τα πουλάκια κι' έτρωγαν. Όσπου να τηγανήσει ο γέρος την καμήλα, έρριχνε μέσα από την τρύπα της γριάς ψωμιά, αυγά παστρεμένα και λουκάνικα και έτρωε.

Αφού επηγάνησε την καμήλα, έβγαλε την γριά από την κάσα.

Ο Βασιλιάς όταν είδε ότι του έλειπε μιά καμήλα, εδιאלάησε ότι όποιος έχει καμηλίσιο κρέας να του πάρει να φάει. Αυτό το διαλάησε για να πιάσει το κλέφτη. Η γριά μόλις άκουσε το διαλαλημό, φωνάζει: Μουρέ εμείς έχομεεεε!

Παίρνουν τότε τη γριά μπροστά στο Βασιλιά που της λέει:

Κυρά μου πότε την εσφάζετε την καμήλα;

Και λέει του η γριά: Μουρέ, εν ετθυμάσαι που βρεχεν ο θεός πίτθες και λουκάνικα και αυγά καθαρισμένα και κατεβαίνασι τα πουλιά του ουρανού να μας βγάλουσι τα μάτια;

Τότε κατάλαβε ο Βασιλιάς ότι η γριά τάχε χαμένα και την έδιωξε. Έτσι την γλύτωσεν ο γέρος και εφάσσι και τη καμήλα!

(Πληροφοριοδότης: Πρεσβυτέρα **Σοφία Ν. Παπαχατζόγλου**)

* * *

Στο Μαντρακι, ζούσε μιά γριά μαμμή τα παλιά χρόνια.

Μιά νύχτα άκουσε χτύπο στην πόρτα της. Σηκώνεται αννει και θωρεί έναν άντρα με το φανάρι στο χέρι και της λέει: Γλήορα γιατί η γεναίκα μου γεννά. Τότε η μαμμή του λέει: Πάμε γυιέ μου πάμε.

Στο δρόμο, λέει της: Άμμα είναι γυιός, χαρά σε σένα. Άμμα είναι κόρη, ολίς¹ σε σένα.

Αντί όμως να την πάρει στο χωριό, την έπειρε στο Παλιόκαστρο².

Η μαμμή υποψιάστηκε και εφοήθη. Άμμα ήμπασι μέσα στο Παλιόκαστρο, θωρεί την κόρη ετοιμόγεννη και για να τον καλοπιάσει, λέει της: Έλα κόρη μου να μας κάμεις το γυιό!

Η κοπελλιά όμως έκαμε την κόρη και η μαμμή μάνι-μάνι³ το τύλιξε το μωρό για να μην το διεί ο άντρας και φωνάζει: Γυιός, γυιός! Και ο άντρας αφ' τη πολλή χαράν του, της επήρε την μπροστέλλαν⁴ της και την εγίμωσε κρομμυδότσουφλες.

1. Αλοίμονο.

2. Πελασγικό τείχος Δ. του Μανδρακίου.

3. Πολύ γρήγορα.

4. Μπροστοποδιά.

Ο άντρας ήθελε μετά να την πάρει στο σπίτι της, αλλ' η γριά του λέει:
Ε (μ)πειράζει γυιέ μου. Εγώ θα πάω μοναχή μου.

Αλλά εβοήθησε η τύχη της γριάς και επέμενε ο άντρας να την πάρει στο σπίτι, γιατί άμμα εθώρει (ν)το παιδί που ταν θηλυκό και τη (μ)προλάβαινε στο δρόμο θα την σκότωνε.

Η μαμμή άμμα επήε στο σπίτι της, εκλείωσε τα πορτοπαράθυρα και έβαλε από πίσω μεγάλες ρουτσούνες, έφηκε και την μπροστέλλαν της και εχυνόστησαν οι κρομμυδότσιπτες και πήε έφφεσε στη μονή και έτρεμε από το φόβο (ν)της.

Και την άλλη μέρα που σηκώθηκε, είδε τις κρομμυδότσιπτες που εγίνησα(ν) φλουριά...

Και η γριά μαμμή έλεε το πάθημά της...

* * *

Τα προβλήματα και οι δυσκολίες της καθημερινής ζωής, αλλά και ο πόθος των σκλάβων να ζήσουν ελεύθεροι, είναι το αντικείμενο της «συζήτησης» του **Τρούλλου, Λαπαρδά και Πλατή.**

Των συνοικιών του Μανδρακίου που γειτονεύουν και λόγω θέσεως, μπορούν να «βλέπουν» αφ' υψηλού τα πράγματα και να τα «σχολιάζουν».

Το ποίημα είναι του **Αναστασίου Κ. (Μ) Παριανού** και πληροφοριοδότης η αείμνηστος πρεσβυτέρα **Σοφία Παπανικόλα Χατζόγλου.**

Φωνάζει ο Τρούλλος του Πλατή
να πει εις το Λαγκάδι,
αν έμαθε κι αν άκουσε
τι γράφει το φιρμάνι,
οπού τοιχοκολλήσανε
εχτές το βράδυ-βράδυ.

Και το Λαγκάδι τάκουσε του Τρούλλου απαντάει
ν' ανάψει το φανάρι (ν)του, το Λαπαρδά να πα'βρει.

- Τον είδα που το διάβαζε και ξέρεις χωρίς άλλο
αφού στε πλησιέστεροι, ο εις κοντά στον άλλο.

Με ένα ζάλο¹, βρέθηκε κοντά και του φωνάζει:

- Κυρ-Λαπαρδά, κοιμήθηκες;

- Όχι δεν έχω γάξι².

- Κατέβα, φίλε, άνοιξε, κάτι θα σε ξετάσω, αν το φιρμάνι διάβασες, τι γράφει
να 'συχάσω.

1. Βήμα.

2. Πετρέλαιο.

Τη (μ)πόρτα αμέσως άνοιξε, να μη (ν)το (μ)περιμένει.

Τι ήταν η πρώτη απάντηση;

- Πάμε (ν) ούλλοι³ χαμένοι.

- Γιατί βρε φίλε Λαπαρδά, άσκημα τα χαμπάρια;

- Βρε δεν ακούς που θέλουνσι να πάρου (ν)τα καζάνια; Και δε νείναι φίλε μου μονάχα τα καζάνια, μονάχα που γυρεύγουσι τέξερα και τηάνια.

- Ώστε θα ντων τα δώκομε;

- Μα 'φου μας τα γυρέβγου;

- Και τότε οι πατριώτες μας, πού θε να μαγειρέβγου;

- Α! όχι, εγώ εξέχασα· έχουσι τα τσουκ(χ)άλια.

- Και τι θα μαερέβγουσι, σκεμπέ ή τα ποδάρια; Σφάξου (ν)το μήνα μιά φορά, το παίρου(ν) οι φαντάροι κι αν μείνουσι πέντε κιλά, ποιος θα τα πρωτοπάρει;

- Ας τρων βασούλια η κουκχιά, ροβίθια ή μπιζέλια. Για διε⁴ το(ν) Τρούλλο που γελά· Έσκασε(ν) αφ' τα γέλια.

- Μα είναι βρε να μη γελώ, μαυτά που κουβεντιάξεις, αφού δε βρίσκεις, φίλε μου τίποτα ν' αγοράξεις;

- Ω! μα συ το παράκαμες, κακόμοιρέ μου Τρούλλο, τώρα θα πεις, δε βρίσκεται ούτε ψωμί στο φούρνο.

- Ναι, φίλε, ψωμί βρίσκεται, μα είναι με το δράμι μιά μπουκχιά για το πρωί και μιάμιση το βράδυ. Θα φύω τώρα, φίλε μου, έσβησε(ν) το φανάρι. Έχω πολλά για να σου πω, μα θάρτω αύρ(γ)ιο βράδυ. Την άλλη μέρα το πρωί σηκώθηκε(ν) ο Τρούλλος βλέπει την αναστάτωση(ν) πουύχε(ν) ο κόσμος ούλλος.

Βλέπει και τρέχου δω και κει, κι άλλος πάνω-κάτω.

- Τι τρέχει; κάποιον ερωτά, ειπέ μου για να μάθω.

- Τι κάθεσαι, του απαντά, με χέρια σταυρωμένα. Πρέπει ως το βράδυ να χωμε τα σπίτια μαυρισμένα.

- Για θώρει⁵ κι άλλα βάσανα κι άλλα καινούργια πάθη. Ας πα το πω του Λαπαρδά. Και τον καλημερίζει.

- Τι τρέχει Τρούλλο, τον ρωτά, μήπως εφέρα ρύζι;

- Εσέ(ν) ο νού(ς) σου στο φαί, χρουσουύξη, ζαναμπέτη, δε σου πα ξεχασ'τα φαγιά, παντοτεινά εφέτι⁶; Σήγκου να βρεις μαύρη μπογιά το σπίτι να μουζώσεις γιατί ως αύριο το πρωί πρόστιμο θα πλερώσεις.

- Να ταν η ώρα η κακή να μην εφτάνα(ν) να ρτου(ν) αυτοί σου λέου: ζωντανός έμπα στη γη και θάφτου. Δε μας αρκεί η πείνα μας, δε φτάνου(ν) τα δεινά μας μας πήραν όλο το ψαχνί, θε (γ)και τα κόκαλά μας.

3. Όλοι.

4. Δες - κοιτάξε.

5. Κοίτα.

6. Εφέτος.

- Καν' ότι σου'πα Λαπαρδά κι ας τις κακολογίες να μη σου κούσου(ν) και το πουν και θάχεις φασαρίες.
- Έχω δυο φράγκα μοναχά, τι θα πρωτογοράσω; Ψωμί, φαί, είτε μπογιά το σπίτι για να βάψω;
- Σε φτάννου, φίλε Λαπαρδά δυο φράγκα να ψουννίσεις, γιατί δε θάβρεις τίποτα και άδειος θα γυρίσεις.
- Όστε δε θα βρω τίποτις, φίλε μου να γοράσω; Τι είν' η ανάγκη μου λοιπό να πα να κοπιάσω;
- Πρόσεξε τώρα θα σου πω κανένα μη ξεχάσεις και ότι μείνουν απ' αυτά, φίλε μου, ν' αγοράσεις. Ο Φασουλάς κι ο Ροβιθθάς φρεγάδα(ν) εγοράσα(ν) στην άκρη της Αμερικής, επή(γ)α (γ)και τη ράξα(ν). Ο Ροβιθθάς ο δεύτερος κι ο Φασουλάς ο πρώτος και βάλανε και το (γ)Κουκχιά να είναι καμαρώτος. Ο Μπίξης και ο Μπιζελλάς ήταν για τον αέρα· εδιάλεξα(ν) (γ)και τη Φακή να είναι καμαριέρα. Πή(γ)ε μαζί ο Συκαλλάς, για να φυλάει βάρδια, πήρε και τον Αγραμυθά για να σκουπά τη βάρκα. Δέρματα πήραν για παννιά, σκoiννιά τα μακαρόνια, και για σαβούρα τις ελιές, που (μ)μαλακές απ' όλλα. Τη Ζάχαρη και το (γ)Καφέ εβάλανε φορτίο. Τσάι, Κακάο πήρανε, μας άφησαν αντίο.
 - Όστε ούλλα εφύασι;
 - Ω, βέβαια κει πάνε.
- Μα εμείς αύριο το πρωί, φίλε μου, τι θα φάμε;
- Χορτάρια έχει μπόλικα και τράβα να μαέψεις, χωρίς κρομμύδι, Λαπαρδά, μπορεί(ς) τα μαγειρέψεις; Γιατί εφύασι (γ)κι αυτά, δεν έμεινε σοράδα, φύ(γ)α-νε με το (μ)Πατατά, πα για την Αλεξάντρα! Εγώ, λείι ο Λαπαρδάς, θα μαερέψω φάβα.
- Πού θα το βρεις που τόβαλαν άλειμμα στη φρεγάδα;
- Τρούλλο, ξέρεις τι σκέφτηκα; Πριχού να κοιμηθούμε, να πάμε εις το (μ)Ποδεστά, το (μ)πόνο μας να πούμε.
 - Και για ποιό (μ)πόνο να του πεις εκεί οπού θα πάμε;
 - Να, θα του πω πως έχομε τρεις μέρες για να φάμε.
 - Και αν μας πιάσει και τους δύο και όξω μας πετάξει;
- Θα το (μ)παρακαλέσωμε δυό λόγια για να γράψει: Να γράψει εις τους πίνακες, ο πούχουν κρεμμασμένους, να κλαίουσι(ν) τους ζωντανούς και όχι τους ποθαμμένους.
 - Για πες μου Τρούλλο, φίλε μου, πότε θάρτη η φρεγάδα;
 - Νομίζω, φίλε, πως θα ρτεί, σα θάρτει η ΕΛΛΑΔΑ.
 - Και θα τα φέρουνε μαζί εκείνα που μας πήρα(ν);
- Βέβαια και θα μας φέρουσι και μπόλικια ρετσίνα να πιούμε να μεθύσωμε να πάμε στο Λαγκάδι, νάρτη κι ο φίλος ο Πλατής να πιάσει το μπροστάδι.
 - Βρε άστε τα αγριόλολλοι - ο κυρ-Πλατής τους λείι:

Δεν είδατε τι έγινε και το Μαντράκι κλαίει;
- Τι έγινε βρε συ Πλατή δε (μ)πήραμε χαμπάρι.

- Βρε, γιατί εκοιμούσαστο(ν), ο διάολος να σας πάρει. Δε (γ)κούσατε αφ' την Αφρική πούρτεν ένα ραγάκι πήρε τα σπίτια του γιαλού, χάλασε το λιμάνι; Θυμάστε πάνω στο Τρουλλί πούχεν ένα σπιτάκι κι ελέασι πως ήτανε του γέρο-Πετρουλλάκη; Η θάλασσα το έρπαξε σα βίτσιλλας τ' αρνάκι και δε(ν) εφάνηκε καρφί, ούτε και χαλικάκι. Σκούπα 'ταν και καθάρισε τα σπίτια σαν καρύδια, ούτε θεμέλια άφησε, ούτε τα κερραμύδια. Στον Αη-Σάββα πούτανε οι βάγκες τραβη(γ)μένες, χτυπούσε η μια της αλληνής και ήτα (γ)και δεμένες.

Από τη φάμπρικά 'μπαινε το κύμα μεσ' τις λίμνες,
λίγο να γίνουν θάλασσα και να χου(ν) και θερίνες.

- Ακούσατε κακόμοιροι - των λέει το Λαγκάδι: Πριχού να γιάνει η μιά μπατσιά, μας δίνουνε την άλλη. Δε μας αρκεί η πείνα μας, φόβος και τυραννίες, παράρταν και μας πλάκωσαν και οι θεομηνίες. Τι θέτε; τι γυρεύετε;

Ο κόσμος θα χαλάσει.

Κι ότι το τέλος στη ζωή, μας έχει πλησιάσει. Αν η φρεγάδα δε(ν) ερτεί ακόμα σ' ένα μήνα, όλοι μας θα πεθάνουμε σίγουρα αφ τη (μ)πεινά!

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Αριστομένης Βρούζος (1885 - 1968)

Μαρία Συρνιώτη - Βρούζου (1896 - 1983)

Ειρήνη Αριστομένη Βρούζου (1921) - Ε' Δημοτικού

Άννα Γιάνναρου (Κατσοματίδη)-Χαρτοφύλη (1906 - 1992) - Δ' Δημοτικού

Δέσποινα Εμμανουηλίδου - Λυβίτση (1951) - Απόφοιτος Λυκείου

Άννα Δημ. Ζησιμοπούλου (1912 - 1993)

Ευτυχία Νικήτα Καμπανή - Κουρτζή (1946) - Τελειόφοιτος Οικοκυρικής

Μαρία Νικήτα Καμπανή (1921 - 1994) - Απόφοιτος Δημοτικού

Μαρία του Κατσοματίτη (η γυναίκα του Μπαρβαδάκη)

Ειρήνη Κορωνάου - Πάχου (1915) - Ε' Δημοτικού

Άννα Σταματίου Κουρτζή (1917) - Ε' Δημοτικού

Μαρία Σταματίου Κουρτζή- Φωτιάδη (1946) - Απόφοιτος Γυμνασίου

Αντώνιος Σταματίου Κουρτζής (1939) - Διδάσκαλος

Μαρία του Κωσταντή (η θεία της Άννας του Πληθίδη)

Ειρήνη Νικολάου Λυβίτση (1911 - 1993) - Απόφοιτος Δημοτικού

Μαρία Νικολάου Λυβίτση - Φραντζή (1942) - Διδασκάλισσα

Χαράλαμπος Νικολάου Λυβίτσης (1938) - Πλοίαρχος Ε.Ν.

Ειρήνη Μαυρουδή - Δραμουντανή (1915) - Απόφοιτος Δημοτικού

Ειρήνη Μουλλού - Σκουμπουρδή (1900 - 1985)
Μέλλω Μουλλού (1904) - Απόφοιτος Δημοτικού
Αρχοντού Οικονόμου (1890 - 1985)
Άννα Μιχαήλ Πάχου - Χαρτοφύλη (1944) Απόφοιτος Γυμνασίου
Αναστάσιος Κ. (Μ.) Παριανός (1881 - 194;) Πατέρας της πρεσβ. Σοφίας Παπαχατζόγλου
Άννα Εμμανουήλ Σακλαρίδου (1900 - 1972) - Απόφοιτος Σχολαρχείου
Χαριτωμένη Γεωργίου Σταυριανού (1911 - 1988)
Καλλιόπη Νικολάου Φραντζή (1913) - Απόφοιτος Δημοτικού
Εμμανουήλ Νικ. Φραντζής (1937 - 1977) - Καθηγητής Χημικός
Τούλα Νικολάου Φραντζή - Δημητρίου (1955) - Απόφοιτος Γυμνασίου
Ιωάννης Νικολάου Φωτιάδης (1936 - 1991) - Απόφοιτος Λυκείου
Αντώνιος Διαμαντή Χαρτοφύλης (1937) - Απόφοιτος Γυμνασίου
Σοφία ΠαπαΝικόλα Χατζόγλου (1909 - 1979) Διδασκάλισσα
Νίνα Παπαχατζόγλου- Καλαρούτη (1943) - Απόφοιτος Εμπορικής Σχολής
Άννα Ιωάννου Φραντζή - Βλαντενίδη (1952)- Απόφοιτος Δημοτικού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

Αναντίρρητα, οι παροιμίες είναι το απαύγασμα της ηθικής και πρακτικής σοφίας του Λαού, που διδάσκουν δίνοντας χρήσιμες συμβουλές, αλλά και που δείχνουν τις ηθικές, πνευματικές και κοινωνικές αντιλήψεις.

Γιαυτό, άλλωστε, κάθε συλλογή τους, μικρή ή μεγάλη, αποτελεί πολύτιμο υλικό.

Το 1983 η «Εταιρεία Νισυριακών Μελετών» εξέδωσε σε αυτοτελή έκδοση τις «**Παροιμίες και φράσεις από τη Νίσυρο**» του **Κώστα Οδ. Σακελλαρίδη**.

Εμείς, κατά την παρούσα καταγραφή τους δε θ' ακολουθήσουμε τη διάταξη της παραπάνω έκδοσης, ούτε θα τις παρουσιάσουμε με επιστημονική κατάταξη, ερμηνευμένες και υπομνηματισμένες, όπως απαιτεί ο Ν. Πολίτης.

Και τούτο διότι, αυτή η συλλογή είναι -κατά το πλείστον- προσπάθεια του αείμνηστου πατέρα μου Σταματίου Κουρζή (1906-1974) και για λόγους σεβασμού στον τρόπο κατάταξης, μορφής, ορθογραφίας και διατύπωσης, επιθυμώ να δημοσιευθούν όπως ευρέθησαν.

Πάντως, διατηρώ τη βάσιμη ελπίδα, ότι όσες παροιμίες μας διέφυγαν, θ' αποθησαυριστούν από νεότερους πριν χαθούν με τη λήθη και έτσι ν' αποτελέσουν πολύτιμο υλικό γι' αυτούς που θα θελήσουν να τις αξιολογήσουν και αξιοποιήσουν.

- Δείξε μου τη συντροφιά σου, να σου την αθροσιά σου.
- Πες μου με ποιούς πάεις, να σου πω ποιός είσαι.
- Όμοιος στον όμοιο και κοπριά στα λάχανα.
- Ό,τι ό,τι μιά ποιότη.
- Όπου κοιμάται με στραβό, σηκώνεται αλλοίθωρος.
- Αη Γιώργη βούθα μου· σειέ και συ τομ πόδα σου.
- Βάστα με να σε βαστώ, ν' ανεβούμε τον ανήφορο.
- Βοήθα με φτωχό να μη γίνω όμοιό σου.
- Πάενε μ' εκείνο που φορεί γούννα να φορέσεις κι' εσύ αμπά.
- Δύσκολο είναι να γενεί χοιρού μαλλί μετάξι, των απανθρώπω(ν) τα παιδιά νάχου (ν)τιμή και τάξη.
- Έχω παιδί για κύρη και σκυλλί για νοικοκύρη.
- Κόρη θέλεις; Τη μάνα θώρει.
- Που θέλει πλούτο και τιμή, να μη κοιμάται την αυγή.
- Όπου κοιμάται την αυγή, δεν έχει ρούχα τη Λαμπρή.
- Όπου θέλει για να ζήσει, μέρες μη χασομερήσει.
- Όποιος βιάζεται, σκοντάφει.
- Το γοργόν και χάριν έχει.
- Το σίδερο ζεστό κοπανίζεται.
- Δέκα μέτρα κι ένα κόβγε.
- Όπου χει πόνους έχει τους κι' η γειτονιά κοιμάται.
- Το γείτονά σου φύλαε και κλέφτη μη (ν)το (γ)κάμνης.
- Κάλλιο ένας κακός χρόνος, παρά ένας κακός γείτονας.
- Γείτοναν έχεις, Θεόν έχεις.
- Ολλοίς το δέρνουν δεκαοχτώ και δε (ν)το δέρνει ο νους του.
- Στου κουφού την πόρτα, όσο θέλεις βρόντα.
- Τίμια όταν περπατείς, ελεύθερος πάντα θα ζεις.
- Η κότα πίνει το νερό και βλέπει το Θεό.
- Άθρωπος αγράμματος, ξύλο απελέκητο.
- Του χωριάτη το σκοινί μονό δεν έφτανε και διπλό περίσσευε.
- Άμα κλέψεις να πλουτίσεις, η κλειψά θα σου πομείνει.
- Μεροκάματο να ζήσεις κι' έμπορος να καζαντήσεις.
- Όπου δε φάει θεριό, δε θεριέβγει.
- Κάλλιο να με φάει ο λύκος, παρά το τσακχάλι.
- Εγώ 'στειλα το σκύλλο μου κι' ο σκύλλος τη (ν)νουρά (ν)του.
- Στα χίλια χρόνια ήρε(ν) το φτωχό το δίκιο(ν) του.
- Κάθε πόρτα το καρφί(ν) της καθ' αυλή το μάνταλό(ν) της.
- Κάθε δένδρο έχει τον ίσκιο(ν) του.
- Ένα ένα, παίρν' ο χάρος.

- Άλλα λόγια να γαπιούμαστε.
- Σπίτι μου σπιτάκι μου και χρυσοκαλυβάκι μου.
- Άθρωπος, αθρώπου μοιάζει.
- Να βογγούν θέλω οι ανέμοι, μεγάλοι στα κλαδιά μου.
- Ό,τι κάμει ο Κατής, καλοκαομένο.
- Έσμιξεν ο Θεϊός τη χώρα, τη(γ) κασίδα και τη ψώρα.
- Η καμήλα δε θωρεί τη(γ) καμπούρα(ν) της, μόνο θωρεί του άλλου.
- Όποιος χάνει τη(ν) τιμή, για πάντα την εχάνει.
- Σαν το λες και δεν το κάμνεις, την υπόληψή σου χάνεις.
- Τέτοια βόδια τρώει ο λύκος.
- Δυό άκρες έχει το ραβδί.
- Των ακριβών(ν) τα πράματα, οι χοίροι τρώντα.
- Το συντροφικό το βόδι, εύκολα το τρώει ο λύκος.
- Αφ' τα μετρημένα τρώει ο λύκος.
- Στη μάντρα άμα μπει, θ' αρπάξει του φτωχού τ' αρνί.
- Όπου φτωχός κι' η μοίρα του.
- Κάθου κει πράματι μου και λόγια μη μου φέρνεις' .
- Είδες το γάδαρό μου; Δέκα χρόνια έχω να δω γάδαρο!
- Κρέμμου κουλλούρα, κρέμμου.
- Το φτωχό εκάθετο κι' ο Θεός το νοιάζετο.
- Μεγαλώνει το γαδούρι και μικραίνει το σουμάρι.
- Ρίχνε του σκυλλιού να τρώει για να μη γαβγίζει.
- Όπου τρώ' ο σκύλλος γαβγίζει.
- Όπου μεθά βερεσέ, δυό φορές πληρώνει.
- Ο λολλός ειδη το μεθυσμένο κι' εφοήθηκε.
- Αφ' το(γ) Κώστα ως το Λιό, πανάθεμά τους και τους δύο.
- Όπου πεινά για ν' αρχοντείνει, μόνο η πείνα θα του μείνει.
- Ας έχουν μοίρα τα προικιά κι' ας είν' κολοκυθένια.
- Ο φρένιμος στα βαπτίσια κι' ο λολλός στα κουμπάρλια.
- Από χείλια βγαίν' ο λόγος και σε χίλια πάει.
- Το ξερό σου το κεφάλι, σ' έφερε σ' αυτό το χάλι.
- Το ψάρι βρωμάει αφ' το κεφάλι.
- Το Σοτέμπρη τα σταφύλια, τον Οχτώβρη τα κουδούνια.
- Οχτώβρη και δεν έσπειρες, σιτάρι λίγο θάχεις.
- Όποιος σπέρνει τον Οχτώβρη, έχει δυό σειρές αλώνι.
- Το κελλάρι και το σπίτι, ένα νοικοκύρη θέλει.
- Όπως στρώσεις, θα κοιμηθείς.
- Ένα χελιδόνι δε φέρνει την άνοιξη.
- Αν ξεπέσει το βλαστί, πάλι βλαστί λοέται.

- Όπου γαπήσει ξυδερό, μελιδερό του φαίνεται.
- Έμαθε γυμνός και ντρέπεται ντυμένος.
- Έβαλε ο αξεβράκωτος βρακί και σε κάθε βήμα του το θώνει.
- Άσκεφος ο νους, διπλός ο κόπος.
- Ό,τι σου κάμνουν κάμε και κάνητα μη πιάνεις.
- Κόρη ζήτα (ν)το χορό κι' ηύρεν άντρα λυριστή.
- Χωράφι όσο θωρείς και σπίτι όσο χωρείς.
- Του ανθρώπου το πρόσωπο σπαθί.
- Όπου χει κόρη ακριβή, του Μάρτ' ο ήλιος μην τη δει.
- Όπου ακούς πολλά κεράσια, βάστα λίγα καλάθια.
- Αφ' τα καλοδουλεμένα παίρν' ο Διάολος τα μισά. Αφ' τα κακοδουλεμένα και το νοικοκύρη.
- Ούλλοι οι σκύλλοι μιά γενιά.
- Ο Εβραίος σα φτωχύνει, τα παλιά δευτέρια πιάνει.
- Ο Αύγουστος επλάκωσεν, η άκρια του χειμώνα.
- Κάθε πράμα στο (γ)καιρό του κι' ο κολιός τον Αύγουστο.
- Του Χριστού και των Βαγιών, η οργή μεσ' το γυαλό.
- Πολυτεχνίτης και ερημοσπίτης.
- Του μαστόρου τη γενναίκα, αξεπόλυτη την είδα.
- Φύλαξέ με ότα μ' εύρεις, για να με χεις ότα θέλεις.
- Α(ν) δεν έχεις γέρο, δος κι' αγόρασε.
- Εγώ στραβώνω και πουλάω, εσύ θώνει κι' αγόραζε.
- Α(ν) δε σ' αρέσει η αελιά, πάρε βόδι να γεννά.
- Από τσουκχάλι που δε(ν) τρώεις, άστο να καεί.
- Άνεμος που δε (μ)ποδίζει, άστο να φύγει.
- Η καλή μέρα απ' την αυγή φαίνεται.
- Ο καθρέφτης όπως το θωρείς θωρεί σε.
- Αν η ζούλια ήτα (μ)ψώρα, θα κολλούσε όλη η χώρα.
- Αν η κουρούνα είχε γνώση, θα μας δάνειζε καμπόση.
- Αν έχεις τύχη διάβαινε και ριζικό περπάτει.
- Κάμε κόμπο στο βελόνι, μη χαθεί η βελονιά σου.
- Μη (γ)κάμης, θα σου κάμουςει· μη (μ)πεις και θα σου πούσει, τη ξένη πόρτα μη χτυπάς και τη δική σου σπούσει.
- Ό,τι έχει ο έμπορος πουλά.
- Ο ήλιος βγαίνει και ο κόσμος το θωρεί.
- Στον ήλιο σκόνη δεν κολλά.
- Το πρόσωπο του ανθρώπου, καθρέφτης της καρδιάς.
- Ο λόγος σου με χόρτασε και το φαί σου φάτο.
- Του ξογαδόρου, του ψαρά, του κυνηγού το πιάτο, δέκα φορές είν' αδειανό και δύο φορές γεμάτο.

- Κατά το μαστρογιάννη και τα κοπέλια του.
- Μ' όποιο δάσκαλο θα πάεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις.
- Όπου σμίξει με τα πίτερα, τον τρων κι' οι χοίροι.
- Ότι μούζα, ότι η στάχτη.
- Εγέννησέ με η μάνα μου να μοιάσω του κυρού μου.
- Άθρωπο από γεννιά και σκύλλο από μάντρα.
- Απ' αγκάθι βγαίνει ρόδο κι' από ρόδο βγαίν' αγκάθι.
- Τον αράπη κι' αν το λούνεις, μόνο το σαπούνι χάνεις.
- Καλά(ν)ε τα φαρδομάνικα, αλλ' είν' για δεσποτάδες.
- Όπου ξεδεύγει δεκαοχτώ και δε σοδιάζει τριάντα, στη φυλακή το βάλανε και δεν ηξεύρει γιάντα.
- Παρ' τον στο γάμο σου να σου πει και του χρόνου.
- Κάμε το καλό και ρίξτο στο γιαλό.
- Ό,τι κάμεις θάβρεις κι' ένα παραπάνω.
- Όπου δε θέλει χτύπους, γείτονα χαλκιά δε κάμνει.
- Όπου χει την υπομονή, το πεθυμά θωρεί το.
- Αγάλια, αγάλια γίνεται η αγουριδα μέλι.
- Χόρευε η Μαριά του Λιού κι' έχε κι' έννια του σπιτιού.
- Τώνα χέρι νίβει τάλλο και τα δυό το πρόσωπο.
- Εγύρισεν ο γάδαρος να πει το (μ)πετεινό κεφάλα.
- Στα κοφίνια δε χωρείς και στα καλάθια περισκέβγεις.
- Με το μεγαλύτερό σου σκόρδα μη φυτεύγεις.
- Με το δικό σου φάε πιέ, με ξένο πρραματεύτου.
- Η γλώσσα κόκχαλα δεν έχει και κόκχαλα τσακιά.
- Και το βασιλιά από πίσω το βρίζουν.
- Ευχή γονέων έπαρε και στο βουνό ανέβα.
- Το Μάρτη ξύλα φύλαε μη κάψεις τα παλούκια.
- Μάρτης, γδάρτης και κακός παλουκοκάφτης.
- Ας είν' μικρό τ' αλώνι μου κι' ας είν' μοναχικό μου.
- Όπου δε θέλει να ζυμώσει, πέντε μέρες κοσκινίζει.
- Όπου χει πόνο στη (γ)καρδιά, γαΐδουρινά φωνάζει.
- Κόρσας κοράκου μάτι δε βγάζει.
- Ο καλός καραβοκύρης στη φουρτούνα φαίνεται.
- Κάλλιο πέντε φίλους, παρά χίλια γρόσα.
- Ο καιρός πουλά τα ξύλα κι' η φουρτούνα τ' αγοράζει.
- Ο τελευταίος για χάνει, για κερδίζει.
- Παλιός φραμός δε (γ)καίεται, καινούργιος δε χαλιέται.
- Παρά μαύρη (γ)καργιά, κάλλιο μαύρα χείλη.
- Πάω να πω το (μ)πόνο μου και βρίσκω πιό μεγάλο.

- Τον αποσπερινό θυμό, φύλαξε τον το πρωί.
- Μη περιπαίξεις για να μη (μ)περιπαιχθείς.
- Ο φρένιμος τη (μ)πίκρα του, παρηγοριά (ν)τη (ν)έχει.
- Παντού το νουν εσπείραντον κι' οπού τον βρήκαν πήραν τον.
- Σταλαματιά, σταλαματιά, γίνεται το ποτάμι.
- Η ομόνοια χτίζει σπίτι, η διχόνοια το χαλά.
- Στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα.
- Του ρωμιού το μυαλό, τελευταία κατεβάζει.
- Όξω βγήκα και πομπεύτηκα και στο σπίτι μου πορεύτηκα.
- Σα θέλει ο Θεός να καίεται, κανείς μη (ν)το λυπάται.
- Το (γ)κακό το σκύλλο, ψόφος δε (ν)το πιάνει.
- Του κόσμου το περίπαισμα, το (γ)κόσμο περιπαίξει.
- Όσο νάρθη τ' αρχόντου το θέλημα, βγαίνει του φτωχού η ψυχή.
- Ζήσε μαύρε μου να φας το Μα χορτάρι.
- Εγώ μουν εις τους γάμους μου κι' άλλος μου τους δηγάτο.
- Έλα πάπφου μου, να σου δείξω τα προικιά σου.
- Ο χορτάτος του νηστικού δεν του πιστεύει.
- Λείψε από μιά κακή ώρα να ζήσεις χίλια χρόνια.
- Έχεις φλουριά, έχεις θωριά.
- Τάχες Γιάννη; Τάχα πάντα.
- Όπου πολλοί πετεινοί, αργεί να ξημερώσει.
- Παρηγοριά στον άρρωστο, όσο να βγει η ψυχή του.
- Άρα, μάρα και κατάρα κι' από πίσω μιά σουμάρα.
- Όταν θες να ρίξεις πέτρα, τα υστερινά της μέτρα.
- Με των πέντε το φαί, τρώνε δέκα και περνούν.
- Στο τρίτο τρίχα δε χωρεί.
- Με γέρο γάτο κάθεται, ποντίκια μη φοάσαι.
- Όσα δε φτάν' η αλεπού, τα κάμνει κρεμαστάρια.
- Όποιος περηφανεύεται, γρήγορα ταπεινώνεται.
- Εύσου και κατοπέρεψε και τη λαμπρή αλλάξεις.
- Κι αν γεράσεις και χαλάσεις, πάντα μαύρα μάτια θάχης.
- Αλλοίμονο που θαρρευτεί στον ήλιο το χειμώνα, στους όρκους των παλληκαριών, των γυναικών τα λόγια.
- Αφ'ής ψοφήσει ο γάδαρος, βάλε άχερα στο (γ)κόλο (ν)του.
- Χέρι που δε μπορείς να δαγκώσεις, φίλα το.
- Κρυφό στη γη να μη γενεί.
- Εσέν' τα λέω πετθερά, για να τα κούει η νύφη.
- Αδικομαζώματα, αδικοσκορπίσματα.
- Ακριβός στα πίτερα και φτηνός στ' αλεύρι.

- Όπου υπάρχει θέληση, βρίσκεται και ο δρόμος.
- Τα ψέματα δεν έχουν πόδια να σταθούν.
- Η αλήθεια βασιλεύει.
- Η αλήθεια μαλλωματαριά.
- Τα πολλά λόγια είναι φτώχεια.
- Ό,τι σέρνει η ώρα, δεν τα σέρν' ο χρόνος.
- Έκαμε το λογαριασμό, χωρίς το ξενοδόχο.
- Το μάτι του νοικοκυρού, κοπριά μεσ' το χωράφι.
- Άλλα μελετά ο ζευγάς, άλλα τα βόδια.
- Μη θαρρευτείς το φίλο σου και πεις το μυστικό σου.
- Ποιός σου βγαλε το μάτι σου; Ο αδερφός σου.
- Άθρωπος κακορίζικος, ατός του κι απατός του.
- Άθρωπος χωρίς υπομονή, λιχνάρι δίχως λάδι.
- Από μικρό (γ)κι από λολλό να μάθεις την αλήθεια.
- Άλλοι έχουν τόνομα κι' άλλοι έχουν τη χάρη.
- Ο χοντρος από τη σκάση του εξεροκατάπινε.
- Μάθε τέχνη κι' άστην κι άμμα σου χρειαστεί πιάστην.
- Μάθε τέχνη κι' ας είν' και καλαθάς.
- Άμα διψά η αυλή σου, μη ρίχνεις όξω το νερό.
- Τέτοιο κεφάλι, τέτοια θέλει.
- Έμαθε γυμνός και ντρέπεται ντυμένος.
- Πράξε, για μετάπραξε (γ)κι' από το (γ)κόσμο λείψε.
- Ο νους τα κάμνει τ' άσπρα κι' ο νους τα κάμνει πάστρα.
- Τ' άσπρα κατεβάζουν τ' άστρα.
- Τα γρόσια κάμνουν το γάδαρο παπά.
- Οι λολλοί τα κόκχινα γαπούν.
- Οι λολλοί κουδούνια δε φορούν.
- Ο τεμπέλης, ο βοσκός, για ένα μίλι πάει δυό.
- Ό,τι παθαίνει το κορμί τα φταίει το κεφάλι.
- Των παλιών τα λόγια, είναι με το βεζενέ.
- Λεφτοπείνα, λεφτοπείνα, μόνο γεροντιά καθίζει.
- Που γεννηθεί στη φυλακή, της φυλακής θυμάται.
- Το γουδί το γουδοχέρι, με το (γ)κόπανο στο χέρι.
- Το ξερό, ξερό κεφάλι που να ξεραθεί που τόχει.
- Αν έκουεν ο Θεός των κοράκω(ν)...
- Οι κατάρες είν' γαδάρες και γαπού(ν) το νοικοκύρη.
- Στου κασίδη το κεφάλι, έμαθα κι' εγώ μπαρομπέρης.
- Είδα πολλούς σπανούς, αλλ' είχαν και μιά τρίχα.
- Και του γέρου τα χαδάκια, σαν νερόβραστα σπανάκια.

- Όπου βαστά και ξομολεί, θέλει ραβδί στη (γ)κεφαλή.
- Κάλλιο γαΐδουρόδενε, παρά γαΐδουρογύρευγε.
- Κάλλιο πέντε και στο χέρι, παρά δέκα και καρτέρει.
- Ό,τι αρπάξει η νύφη στο παστό.
- Το μικρομάθεις, δε(ν) το γεροντοξεχάνεις.
- Το (γ)καιρό που πάαινες, εγώ ερχόμουνα.
- Α(ν) δε μοιάζασι, δεν εσυμπετθεριάζασι.
- Η νύφη αμπής θα γεννηθεί, της πετθεράς εμοιάζει.
- Ο Θεός δεν ήθελε να χαλάσει δυό σπίτια.
- Ό,τι βρέξει, ας κατεβάσει.
- Κι' αν είσαι και παπάς, με την αράδα σου θα πας
- Όποιο το βαστούν απ' τα γένια, όπου θέλουν τον πέρνον.
- Ο κόσμος τόχει τούμπανο και συ κρυφό (γ)καμάρι.
- Τα ρούχα, δε (γ)κάμνουσι τον άθρωπο.
- Κι' αν τα φορείς, ποιός τα θωρεί.
- Οπούνε άξος ας φανεί.
- Όπου του μέλλει να πνιγεί, μέσα στην κούπα πνίγεται.
- Σκότωνα λολλούς, πλέρωνε ζερεμέδες.
- Το μη σε μέλλει μη ρωτάς, ποτέ κακόν μην έχεις.
- Από πίττα που δεν τρώς, άστην να καίεται.
- Οι δυό πέτρες βγάζουν τ' αλεύρι.
- Η καμήλα δεν εθώρει τη (γ)καμπούρα της, μόνο θώρει του παιδιού της.
- Γαπάμε το σπίτι μου, γαπάμε ο κόσμος ούλλος.
- Ο άντρας με το φτυάρι κι' η γεναίκα με το κουτάλι, η γεναίκα καταπονά.
- Ο άντρας κάμνει τη γεναίκα του κολώνα κι' ο άντρας τη (γ)κάμνει χώμα.
- Ολλοίς τη μοναξιά.
- Το πονηρό πουλί από τη μύτη πιάνεται.
- Το κάθε προβατάκι από το πόδι κρέμμεται.
- Όπου περπατεί μαζώνει κι' όπου κάθεται μαργώνει.
- Κατά τον αναβάτη και ο καταβάτης.
- Ολλοίς τον που δεν έχει νύχια να ξυστεί.
- Ολλοίς που τόχει η κούτρα του να κατεβάξει ψείρες.
- Κι' η κοσκινού τον άνδρα της με τους προματευτάδες.
- Μήλο κι' εγώ.
- Όμορφη είν' η νύφη μας, άμμ' είν' στραβή.
- Και τα μεταξωτά βρακιά, περίσκια σκέλη θέλουν.
- Όταν οι Λεριοί θερίζουν, οι Καλύμνιοι ξεσπορίζουν.
- Παπούτσιν απ' τον τόπο σου κι' ας είν' και μπαλλωμένο.
- Όποιος σνάβει το λάκκο τ' αλλουνού, πέφτει ο ίδιος μέσα.

- Όρνιθα σκαλίζοντας έβγάλε το μάτι της και ξανασκαλίζοντας έβγαλε και το άλλο (ν)της.
- Έχει λάκχον η φακή.
- Οι απφίδες, πίσω έχουν τη (ν)ουρά.
- Το σίδερο ζεστό κοπανίζεται.
- Το ψάρι βρωμάει απ' το κεφάλι.
- Κοντά στο ξερό καίεται και το χλωρό..
- Τα λόγια των πολλώ(ν), κάμνου(ν) τον άθρωπο λολλό.
- Όλου του κόσμου άκου κι' από το νου σου μην εβγαίνεις.
- Τα χρόνια φέρουσι το(ν) νου και τα μυαλά τη γνώση.
- Α(ν) δεν αστράψη δε βροντά κι' αν δεν βροντά δε βρέχει.
- Δανείσου, καλοπλέρωνε και στρέφε πίσω κι' έπαιρνε.
- Αθρώπων πρέπει και το χριός, που ξέρουν και το βγάζουν.
- Σα θες να ξιείς, πελέκατα.
- Το θες να κάμεις σήμερα, γι' αύριο μην τ' αφήσεις.
- Όποιος τη νύχτα περπατεί, λάσπες και πηλά πατεί.
- Της νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελά.
- Όπου δε θέλει να ζυμώσει, πέντε μέρες κοσκινίζει.
- Η αλεπού είχε(ν) αργατιά και κείνη σταχολόα.
- Δυό γαιδάροι μάχονται στο ξένο αχερώνα.
- Εσύ απατός σου τάβαλες τα ξύλα στη (μ)ποδιά σου.
- Εμείς ψωμί δεν είχαμε και αγγινάρες θέλαμε.
- Όπου χει πολύ πιπέρι βάζει και στα λάχανα.
- Δυό ποδάρια σ' ένα παπούτσι δε χωρούν.
- Το αίμα νερό δε γίνεται κι' α(ν) γενεί δε (μ)πίνεται.
- Όποιος φυλάει τα ρούχα του έχει τα μισά.
- Πιάσ' το γυμνό και παρ' τα ρούχα του.
- Από ένα κακοχριοφειλέτη κι' ένα τσουβάλι άχερα.
- Δανεικά κι' αγύριστα.
- Αρήν, αρήν το φίλημα, για νάχη νοστιμάδα.
- Φάτε μάτια ψάρια και κοιλιά περιδρομο.
- Όπου πεινά ψωμιά θωρεί κι' όπου διψά πηγάδια.
- Εγύρισεν η τέντζερή και βρήκε το καπράκι (ν)της.
- Ακόμα δεν τον είδαμε και Γιάννη τον εβγάλαμε.
- Άλλα λέει η λύρα μας και άλλα η τσαμπούνα μας..
- Πέτρα που κυλά, μαλλάδα δε μπιάνει.
- Η τιμή, τιμή δεν έχει και χαρά του που την έχει.
- Το φυσικό δε χάνεται, μόνο ξαναγιεννιέται.
- Είπαν του λολλού να κλειση τη (μ)πόρτα και τη (μ)πήρε κι έφυε.

- Στολή της κόρης είν' η σιωπή.
- Ο ψεύτης και ο κλέφτης, το (μ)πρώτο χρόνο χαιρείται.
- Αγάπα το το φίλο σου, με τα ελαττώματά του.
- Κάλλιο τύχη παρά γνώση.
- Η υπομονή κτίνει πύργο.
- Ο πηλός βαστά το τοίχο κι' η καλή ζωή το γέρο.
- Στο τοίχο παίζει ταμπουρά, κρίμα τα λόγια που χαλάς.
- Του λολλού του γίναν και χαιρέτο και του φρένιμου κι' εχόλια.
- Όπου δήτε το λολλό, ψηλά να τον (ε)κάτσετε.
- Ο Γρηγόρης εγοηγόρα κι' ο Μελέτης εμελέτα, του Μελέτη τη γεναίκα ο Γρηγόρης την επήρε.
- Όπου θέλει ν' αγαπήσει, θέλει να χασομερίσει.
- Όπου ταύλα και μαντήλι, δέξου και το (γ)κύρ-Βασίλη.
- Τάχει η μοίρα σου γραμμένα, δε (μ)παρέρχεται κανένα.
- Τα στραβά κανάτια το μεντερί τα σκεπάζει.
- Τα μυαλά σου και μιά λύρα και του μπογιαζή ο κόπανος.
- Δυό χρονώ ήτο (γ)κι' εγέλα κι' οι γονιοί του καμαρώνα(ν).
- Τον τεμπέλη σαν τον έχεις, το (μ)προφήτη τι το θέλεις;
- Θεέ, μη δώσεις του φτωχού ψωμί για να χορτάσει και σκέπασμα να σκεπαστεί, γιατί θα σε ξεχάσει.
- Όπ' ούχε τα πολλά κλαιε κι' οπού χε και τα λίγα κι' όπου δεν είχε τίποτα, έκατσε (γ)και τραγούδα.
- Το φυσικό δε χάνεται, μάλιστα και πληθαίνει.
- Απ' όλα τα μυρωδικά, κάλλιο μυρίζ' η μάννα.
- Είπαμε καλά και σώνει, ας λαλήσει κι' άλλο αηδόνι.
- Πριν μιλήσεις, βούτα τη γλώσσα σου στο μυαλό.
- Δες το μέρμηγκα και μάθε σύνεση.
- Δώσε θάρρος στο χωριάτη, νασ' ανέβει στο κρεβάτι.
- Το μάτι του αφέντη, παχαίνει τ' άλογο.
- Στο (γ)κατήφορο, κυλιέται κι' η χελώνα.
- Η σκύλλα απ' τη βιασύνη της, γεννά στραβά κουτάβια.
- Α(ν) δε σε δω παπά, δε σου φιλώ το χέρι.
- Για χάρη του βασιλικού, ποτίζεται κι' η γλάστρα.
- Ο κόσμος ποντίζεται κι' η γοιά χτενίζεται.
- Όταν κοιμάται ο γιόκας μας, ψωμί δε μας γυρεύγει.
- Κατά το πουλί κι' η φωλιά, κατά τον άνθρωπο και το σπίτι.
- Όποιος δε βρέξει πισινό, δε (ν)τρώνει μπαρμπούνι.
- Όποιος δε έχει γρόσια, δεν έχει γλώσσα.
- Του κλέφτη κλέβγουνε κουπιά κι' ο κλέφτης κλέβγει βάρακα.

- Φωτιά στ' αμπέλι, ξύδι στο βαρέλι.
- Κρύα χέρια ερωτεμένα και ζεστά βασανισμένα.
- Σαββάτο νάναι μάστορα κι' ας είναι σύλη μέρα.
- Φίλαμε να σε φιλώ να περνούμε το (γ)καιρό.
- Ο αέρας φουσκώνει τη θάλασσα και τα λόγια τον άθρωπο.
- Τα φασκελώματα μάτια δε βγάλλουνε, μόνο οι καρδιές μαραίνονται.
- Του φτωχού το εύρημα: ή καρφί ή πέταλο.
- Τάχαμε χύμα, μας ήρταν και τσουβαλλάτα.
- Κοντά στην αναβροχιά, καλό (γ)και το χαλάζι.
- Εγώ πίννω, εσύ μεθάς.
- Μπρός Μαριώ και πίσω Γιάννης.
- Του παιδιού μου το παιδί, επτά φορές παιδί μου.
- Τα λόγια είναι εύκολα, μα δύσκολη είν' η πράξη.
- Άναψε το λυχνάρι σου, προτού σε βρει η νύχτα.
- Ακαμάτης νέος, γέρος διακονιάρης.
- Όσο βιάζεται η γριά, τόσο κόβει η κλωστή.
- Πέσε πίτθα να σε φάω.
- Όποιος δε ξέρει να βοηθάει, μένει κατάμονος και δυστυχάει.
- Η αλήθεια πλέει σαν το λάδι στο νερό.
- Η δουλειά νικά τη φτώχεια.
- Δούλεψε στα νιάτα σου, για νάχεις στα γερατιά σου.
- Όποιος δε βλέπει που πατεί, στη λάσπη θε να πφέσει.
- Ο Θεός είναι ψηλά, μα βλέπει χαμηλά.
- Μάραθο το μάραθο, γεμίζει η γριά το (γ)κάλαθο.
- Εδώ καράβια χάνονται κι' οι βάρκες αρμενίζουν.
- Η καλή νοικοκυρά, είναι δούλα και κυρά.
- Ο ψεύτης είναι συγγενής του κλέφτη.
- Το στραβό το ξύλο, η φωτιά το φτιάχνει.
- Θρέψε λύκο το χειμώνα, να σε φάει το καλοκαίρι.
- Όποιος γελάει το πρωί, κλαίει πριν να νυχτώσει.
- Γέλια αδιάκοπα, μυαλά κουρκουτιασμένα.
- Ζήσε μαύρε μου να φας το Μα τριφύλλι και τον Αύγουστο σταφύλι.
- Στου γαδάρου το χωριό, όλοι κάμνου(ν) το γιατρό.
- Γέρος γάδαρος, καινούργια περπατησιά.
- Η αλεπού στη φωλιά της δε χόραγε και κολοκύθια μάζωνε.
- Τώρα σε θέλω κάβουρα, να περπατάς στα κάρβουνα.
- Μονός ο νους, διπλός ο κόπος.
- Του Γεννάρη το φεγγάρι, παραλίγο νάταν μέρα.
- Χωριό που φαίνεται, οδηγό δε χρειάζεται.

- Λαγός τη φτέρην έτριβε, κακό της κεφαλής του.
- Τώρα στα γεροντάματα, μάθε γέρο γράμματα.
- Το ρόδο κι' ο όμορφος ανθός, φυτρώνουν μέσ' τ' αγκάθια.
- Άλλος κλαίει τη μοίρα του κι' άλλος λαλεί τη λίρα του.
- Γέλα με να σε γελώ, να περνούμε το (γ)καιρό.
- Κάλλιο πρώτος στο χωριό, παρά δεύτερος στη (μ)πόλη.
- Ράβε, ξήλωνε, δουλειά να μη σου λείπει.
- Χιλιοτρύπητο λαγήνι, μιά σταλιά νερό δε χύνει.
- Όποιος κοιμηθεί με στραβό, το πρωί αλλοιθωρίζει.
- Περισσότερο ψωμί τρώγεται με το μέλι, παρά με το ξύδι.
- Ο λύκος έχει τ' όνομα κι' η αλεπού τη χάρη.
- Ας είν' η δύση καθαρή κι' η ανατολή ας βρέχει.
- Με μιά τσεκουριά, το δέντρο δε (γ)κόβγεται.
- Του γουρουνιού κι' αν κόψεις τη μύτη του, πάλε αυτό θα σκάβει.
- Όταν έχεις στο πουγγί σου, όλοι οι φίλοι είν' δικοί σου.
- Ένα μήλο την ημέρα, το γιατρό το (γ)κάμνει πέρα.
- Μάτια που δεν βλέπονται, γρήγορα λησμονιούνται.
- Από γερό μυαλό, γεννιέται η ευτυχία.
- Όποιος καίγεται στο χυλό, φουσα και τη γιαούρτη.
- Και το Μα, καλή φωτιά.
- Νηστικό αρκούδι, δε χορεύει.
- Με το νου και με τη γνώση, ήυραν το Θεό καμπόσοι.
- Βάλε ελιά για τα παιδιά σου και μηλιά για τη (γ)κοιλιά σου.
- Ορθό το φεγγάρι, πλάι ο καρραβοκύρης.
- Συνήθισε αξεπόλυτος, ντρέπεται ποδεμένος.
- Ή μικρός, μικρός παντρέψου, ή μικρός καλογερέψου.
- Ο πνιγμένος απ' τα μαλλιά του πιάνεται.
- Γλυκάθηκε η γριά στα σύκα και τρώει και τα συνκόφυλλα.
- Φωνάζει ο κλέφτης για να φύγει ο νοικοκύρης.
- Κατά φωνή (γ)κι' ο γάδαρος.
- Κάποιου δωρίζα γάδαρο κι' ήθελε και σουμάρι.
- Ο λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου φάτο.
- Όποιος χάνει στα χαρτιά, κερδίζει στην αγάπη.
- Κάλλιο ψυλλοφαγωμένος, παρά λυκοφαγωμένος.
- Τέτοια ώρα, τέτοια λόγια.
- Αν κάθεται στη θέση σου, κανείς δε σε σηκώνει.
- Μη (γ)κοιτάς τα στραβά μου πόδια, κοίτα τη τύχη μου την ίσκια.
- Α(ν) δε κλάψει το παιδί, δεν του δίνει η μάννα γάλα.
- Εγώ κακό χερόβολο και συ κακό δεμάτι.

- Οι καλοί λογαριασμοί, κάμνουν τους καλούς φίλους.
- Αντί να τρίζει ο ζυγός, τρίζει τ' αλέτρι.
- Γεννάρη μήνα κλάδευγε, φεγγάρι μη ξετάζεις.
- Βρήκε η νύφη μας το νύι, πίσω από τη (μ)πόρτα.
- Γλυκός ο ύπνος το πρωί, παλιά φορέματα τη Λαμπρόη.
- Από τον ακριβό βλέπεις, από φαγά δε βλέπεις.
- Πέθανε να σ' αγαπώ, ζήσε να σε θέλω.
- Όποιος αγαπά τον άσσο, πάει σπίτι δίχως ράσο.
- Τ' αφί το ξύδι, τ' αγγειό του χαλάει.
- Ήρθα βασιλιάς και φεύγω γύφτος.
- Όπου δουλεύει βασιλιά, το νου πρέπει νάχει.
- Μικρή βοήθεια, μεγάλη σωτηρία.
- Λίγο βιός, λίγη σκέψη.
- Ο βιός στο βιό πάει.
- Ο γάδαρος πάντα γάδαρος και ας φορά και σέλλα.
- Κι από στέρφα γίδα γάλα.
- Μόνο τα γένια του σπανού δε γίνονται.
- Γέλασες και γιομάτισες, μα δε θα δειλινιάσεις.
- Μη τάξεις σ' άγιο κερί και σε παιδί κουλούρι.
- Όσο μπορεί η πλάτη σου, τόσο να σηκώνεις.
- Βάδιζε σιγά για να φτάσης γλήγορα.
- Έχουν κι' οι τοίχοι φτιά κι' οι κάμποι μάτια.
- Γερόν το στρώμα δε χωρεί, κι' ουδ' άρρωστον η τάβλα.
- Γυναίκα και χειμωνικό, η τύχη το διαλέει.
- Ελάτε σεις οι γνωστικοί να φάτε του λολλού το βιό.
- Το δώρο και μικρό, μεγάλη χάρη(ν) έχει.
- Το δώρο έχει αντίδωρο.
- Ούτε το διάολο να δεις, ούτε σταυρό να κάμεις.
- Και οι σκύλλοι βγάζουν δάκρυα.
- Χωρίς κόπο, ψάρι δεν πιάνεται.
- Κάλλιο δειλός, παρά μακαρίτης.
- Όποιος έχει πολύ πιπέρι, βάλλει και στα λάχανα.
- Κοιμήσου χαϊδεμένο μου κι' η μοίρα σου δουλεύγει.
- Μπροστά φίλος και πίσω σκύλλος.
- Όποιος πηδά πολλά παλούκια, κάποιο θα του μπει.
- Όπου δε (μ)πείθει λόγος, πέφτει ράβδος.
- Στρογγυλά είναι και κυλούν.
- Το πολύ ταμάχι, χαλάει το στομάχι.
- Ανύπαντρος προξενητής, για λόου του γυρεύγει.

- Έμαθα κυρά να φαίνω και πατώ και δεν ανεί.
- Κάτσε καλά κατούρησε κι' α(ν) δε θωρείς θωρού σε.
- Το μήλο όσο κρύβεται, τόσο μωσκομυρίζεται.
- Ακριβόν α δε μιλήσει κι' αργυρόν α δε λαλήσει.
- Όπου τον εξουλεύγουσι κι όπου τον εφθονούσι και σε καλόν και σε κακόν την έννοιαν του λαλούσι.
- Των ακριβών τα πράματα, οι χαροκόποι τρώντα.
- Η γριά κι' αν εστολίζεται στ' ανήφορο γνωρίζεται.
- Της καλομοίρας το παιδί το πρώτο νάναι (γ)κόρη.
- Όπου δε (γ)κούει τω(ν) γονιώ(ν), παραγωνιά (γ)καθίζει.
- Κατά μάνα κατά κύρη, κατά γυό και θυγατέρα.
- Στο μύλο παίζεις ταμπουρά, κρίμας τα θέλια που χαλάς.
- Όταν αγαπάς το ρόδο νάχεις την υπομονή κι' όταν σε κεντά τ' αγκάθι να μη λείεις πως πονείς.
- Άκουε πολλά, λάλει ολίγα.
- Όποιος δε θέλει χτύπους, ξένες πόρτες δε χτυπά.
- Φύτεψε αμπέλι για την αφεντιά σου και ελιά για τα παιδιά σου.
- Απ' τον τρύγο ως τις ελιές, δεν τελειώνουν οι δουλειές.
- Αφήνουμε το γάμο και πάμε για πουρνάρια.
- Έξω απ' το χορό πολλά τραγούδια ξέρεις.
- Πλήρωσε τον εργάτη σου και ψυχικό μη κάνεις.
- Κάμνουν ν' ανθίσουν τα κλαριά κι' ο πάγος δεν τ' αφήνει.
- Μην κλωτσάς τα γονικά σου, θα το βρεις απ' τα παιδιά σου.
- Η αρρώστεια μπαίνει με το σακί και βγαίνει με το βελόνι.
- Σε τάβλα που δεν έστρωσες, το χέρι μην απλώσεις.
- Απ' το στόμα μπαίνει η χάρη.
- Δυό καρπούζια δεν χωρούν σε μιά μασχάλη.
- Κάλλιο λάχανα με γλύκα, παρά ζάχαρη με πίκρα.
- Κάλλιο σήμερα ένα αυγό, παρά μιά κότα αύριο.
- Άμα δεις το χωριάτη στις ευγένειές του, κάποια δουλειά έχει στο νου του.
- Αγάπη δίχως πείσματα, δεν έχει νοστιμάδα.
- Καινούργιο κοσκινάκι μου και που να σε κρεμάσω.
- Πέθανε να σ' αγαπώ, ζήσε να μη σε θέλω.
- Γλυκός ο ύπνος το πρωί, παλιά θα βάλεις τη λαμπρή.
- Κουκιά τρως, ρεβύθια μαρτυράς.
- Αδέρφι γιατί ιδρωσες; Μιλούσα με τρελλό.
- Αν δεν γονάτιζε η καμήλα, δεν θα τη φορτώνανε.
- Βαρεί το σαμάρι για να ακούσει ο γάδαρος.
- Βεζύρης έγινες, άθρωπος δεν έγινες.

- Για να μη φάει ο γάιθης το ψωμί, τρώει ο ποντικός τα ρούχα.
- Γιαυτό έκαψα τα ρούχα μου, να μη με τρών οι ψύλλοι.
- Γυρεύει με το βελόνι ν' ανοίξει πη(γ)άδι.
- Δεν κρέμμεται η γνώση από τα γένια.
- Δεν μπορεί να δέρει το γάδαρο και δέρνει το σουμάρι.
- Δυό γελούν, κάτι ξέρουν. Ένας γελά, τρελλός είναι.
- Δεν ξέρει να μοιράσει δυό γαδάρων άχερα.
- Εγώ στέλλω το σκύλλο μου κι ο σκύλλος τη(ν) ουρά(ν) του.
- Εδιώξαμε την αλεπού και μπήκε το λιοντάρι.
- Εδούλεψά του κι' έφαγα· ευχαριστώ τα χέρια μου.
- Είναι πολλοί μπαρμπέρηδες για του σπανού τα γένια.
- Έτρεχε να μη βραχεί κι' έφρεσε στο ποτάμι.
- Έχει ο καιρός γυρίσματα κι' ο μήνας εβδομάδες.
- Η αλεπού έχει τ' όνομα κι' άλλοι τρων τις κότες.
- Η αλεπού με ακρίδες δεν χορταίνει.
- Η αλεπού στον ύπνο της πετειναράκια βλέπει.
- Η αραπίνα το παιδί της, αγγελόπουλο το κράζει.
- Η γάτα για το ψάρι, πούλησε τ' αμπέλι της.
- Η σκουριά τρώει το σίδηρο και το νερό την πέτρα.
- Κάλλιο πέντε κάρβουνα παρά χίλια πρόβατα.
- Κάποιου εκάιετο το σπίτι του κι έλεε: «Έχω τα κλειδιά».
- Κάποιου χαρίζαν γάδαρο, τον κοίταε στα δόντια.
- Μαλλώνουμε γειτόνισσα κι' εγώ στα νύχια στέκω.
- Μεγαλώσαν τα παιδιά μας, μεγαλώσαν τα κακά μας.
- Μέγα φας και μέγα πιείς, μα μέγα λόγον να μην πεις.
- Με τα χείλη πούχω, με κείνα σε φιλώ.
- Με το ζουρλό κουβέντιαζε, βάσταε και λιθάρι.
- Με τον καλύτερό σου φάε, πιέ και νηστικός σηκώσου.
- Με τον νου πλουταίνει η κόρη, με τον ύπνο η ακαμάτρα.
- Μουλάρι ποιός σε γέννησε; Τ' άλογο είν' ο μπάρβας μου.
- Να λείφουν τα πιπέρια μου, να δω τις μαεριές σου.
- Ξύδι χάρισμα, γλυκό σαν μέλι.
- Ο γλάρος ψηλά πετά, μα χαμηλά πλαγιάζει.
- Ο καυγιάς για το πάπλωμα.
- Ο κάουρας στην τρύπα του, μεγάλος άρχος είναι.
- Ο πεινασμένος γάδαρος, ξυλιές δεν μετρά.
- Ο ποντικός στην τρύπα του, μεγάλος νοικοκύρης.
- Οι πολλές γνώμες, βουλιάζουν το καράβι.
- Παππού στείλε την ευχή σου. Ένα και να δούμε.

- Πούθε να πιάσεις αχινιό να μη σε αγκυλώσει;
- Πως πάνε κόρακα τα παιδιά σου; Όσο πάνε και μαυρίζουν.
- Σα δεν έχει το καντήλι λάδι, όσο θέλεις ανάβέ το.
- Σ' έμαθα να κολυμπάς και θέλεις να με πνίξεις;
- Σκυλί δαρμένο, κακό κυνήγι κάμνει.
- Στου σκύλου το προσκέφαλο, ψωμί δεν ξημερώνει.
- Το δανεισμένο πάει γελώντας και γυρίζει κλαίγοντας
- Το σκύλο κάμε σύντεκνο και το ραβδί σου βάστα.
- Το ώριμο σύκο ο χοίρος το τρώει.
- Όσο πλένεις το γουρουνί, κόπο χάνεις και σαπούνι.
- Το κακό σκυλί το σπίτι του φυλάει.
- Πάρε το Μάρτη εργάτη κι' ας είν' και ακαμάτης.
- Ο βλάχος, τσάρος κι αν γενεί, την μυρωδιά του θυμαριού την έχει.
- Δεν με νοιάζει που πεθαίνω, μα όσο ζω τόσο μαθαίνω.
- Τώρα μην μοιάσεις του λαγού, οπού γεννά κι αρνιέται.
- Αν γειτονέψεις με κουτσό, θα μάθης να κουτσαίνεις.
- Αδικιάς σπυρί σπαρμένο κι' αν φυτρώσει δεν σταχυάζει.
- Τα γράμματα είναι καλά, μα νάχεις νου και γνώση.
- Με ήλιο και βροχή, παντρεύονται οι φτωχοί.
- Ότι κάνεις κι ότι πεις, τα στερνά θα στοχαστείς.
- Πολλών την γνώμη άκουε και τη δική σου κάμνε.
- Σαν γεράσει ο διάλογος, γίνεται καλόγερος.
- Καθένας με τον πήχυ του, μετράει το παννί του.
- Όποιος λυπάται το καρφί, χάνει και το πέταλο.
- Γουρουνί, βλάχος και σκυλί, ποτέ την πόρτα δεν σφαλεί.
- Χέρια άμα δεν πάρουν, ο τόπος δεν αδειάζει.
- Άλλη καμιά δεν γέννησε: Μόνο η Μαριώ το Γιάννη.
- Το σκυλί που δε σε τρώει, άφησέ το να γαυγίζει.
- Λόγο και πέρα(ν) έρριξες, δεν θα τον ξαναπιάσεις.
- Παπούτσι αφ' τον τόπο σου κι' ας είναι μπαλλωμένο· αν δεν είναι γερό μπάλ-
λωμα, είναι καλά ραμμένο.
- Άξωστος τρέχει ο γείτονας κι' ο συγγενής ζωσμένος.
- Ακόμη δεν επόθανα κι' ανάψαν τα κεριά μου.
- Ολίσ που δεν έχει νύχια να ξυστεί, μομ' περιμένει άλλο.
- Αν θέλεις πλούτο και τιμή, να μην κοιμάσαι την αυγή.
- Από τον γάμο έρχομαι και τρέμω από τη(μ) πείνα.
- Απ' αστραπή κι' απ' άρχοντα καλό μην περιμένεις.
- Ας γελούμε κι' ας πηδούμε, για να λεν πως δεν πεινούμε.
- Ας με λένε υπουργίνα κι' ας ψοφώ κι' από την πείνα.

- Ας δένει ο κόμπος κι' ας λέει ο κόσμος.
- Ας έχω 'γω ψωμί κι' ας είν' και παξιμάδι.
- Βλέπε ούγια κι' έπαιρνε παννί, βλέπε κύρη κι' έπαιρνε παιδί.
- Βρήκε ο σκύλλος τη γεννιά του κι' αναγάλιασε η καρδιά του.
- Γέρου σκούνταμα, χάρου μήνυμα.
- Γέροι γίνονται οι γυιοί, όταν τους βρουνε οι κα(η)μοί.
- Δεν φτάνει που εσκόνταψες, μόνο σου λέν και τύφλα.
- Δεν πάει φάβα χωρίς κρομμύδια, ούτε γάμος χωρίς παιχνίδια.
- Δωσ' μου κυρά τα γάδαρο και κάτσε με κι' απάνο.
- Δυό λολλούς είχ' όλη χώρα κι' έσμιξέν τους η κακιά ώρα.
- Δώσε μου την τύχη σου και πάρ' την προκοπή μου.
- Αν το θέλει ο γείτονας, παντρεύεις το παιδί σου.
- Έβγα όξω και πομπέψου κι' έμπα μέσα και πορέψου.
- Εκείνο που βλέπει ο παπάς, εκείνον θυμιατίζει.
- Έκατσε η δουλειά στην πόρτα κι' εκυνήγησε τη φτώχεια.
- Έκλεψε τ' αυγό, θα κλέψει και την κότα.
- Η αυγή τον προκομμένο, δεν τον βρίσκει πλαγιασμένο.
- Η θάλασσα κι' ο αχάριστος, ποτέ τους δεν χορταίνουν.
- Η ολίγη γη σε τρέφει κι' η πολλή σε καταστρέφει.
- Η νύχτα επίσκοπο γεννά κι' αυγή μητροπολίτη.
- Η πείνα τους ευγενικούς, αδιάντροπους τους κάνει.
- Η τύχη και το γυάλινο ποτήρι, δε βαστούν πολύ καιρό.
- Κάθε πουλάκι στο κλαδί, με τον καιρό του κελαδεί.
- Και τον αδύνατο παπά, τα γένια τον βαραίνουν.
- Κάψε με και βάλε μίξα.
- Κι' ετσά κακά χερόβολα κι' αλλοιώς κακά δεμάτια.
- Κουφού καμπάνα κι' αν χτυπάς, στραβό κι' αν θυμιατίζεις και μεθυσμένο κι' αν κερνάς, τίποτα δεν κερδίζεις.
- Μάης άβρεχτος, μούστος άμετρος.
- Μαχαίρι που σε κόβγει, τι το θέλεις και το πιάνεις;
- Μην παίρνεις δίκιο ορφανού, μήτε τόπο ποταμού.
- Μη τα λόγια σου σκορπάς σαν τ' άχερα στ' αλώνι, γιατί τα παίρνει ο άνεμος και ποιός τα συμμαζώνει;
- Μη σε γελάσει ο Μάρτης το πρωί και χάσεις την ημέρα.
- Μη μου χαλάς τα γούστα μου και πάρε μου τα ούλα.
- Μη μου πολυψηλώνεσαι γιατί ψηλά δεν είσαι. Να το το χωριουδάκι σου και ξέρω τίνος είσαι.
- Μιά στραβοτιμονιά, σαράντα κουπιές.
- Μήτε δέντρο χωρίς ξεράδι, μήτε άθρωπος χωρίς ψεγάδι,

- Μπήκε ο λύκος στο μαντρί κι άλλοι του πούχε τόνα.
- Μυστικό που ξέρουν τρεις, το ξέρει ο κόσμος όλος.
- Νερό τρεχούμενο, κατούρα το και πιές το.
- Χαρτιά γραμμένα, στόματα κλεισμένα.
- Τρίχα δεν έχει ο καραφλός, για χτένι καυγαδίζει.
- Τυφλός, τυφλόν ωδήγησε κι ήρσαν κι' οι δυό το λάκκο.
- Των πρώτων τα πατήματα, γιοφύρι των δευτέρων.
- Του γιού σου τάξε ψέματα και του γαμπρού σου αλήθεια.
- Του Γεννάρη το ζευγάρι, διάλογος θε να το πάρει.
- Του τσαγκάρη τη γεναίκα, αξεπόλυτη την είδα.
- Του ζευγολάτη η προκοπή, φαίνεται μεσ' τ' αλώνι.
- Το ψάρι κι' ο μουσαφίρης, βρωμά την τρίτη μέρα.
- Το ψάρι θέλει υπομονή και το κυνήγι πόδια.
- Το μήνα που δεν έχει «ρο» το κρασί θέλει νερό.
- Το παιδί σου πάντρεψες; γείτονά σου τόκαμες· κι όχι μόνο γείτονα, μόνο πα-
ραγείτονα.
- Το χαμηλό το γάδαρο, όλοι τον καβαλάνε.
- Τεμπέλη έχεις και φιλόσοφο γυρεύεις;
- Την ξένη πόρτα αν χτυπάς, την ιδική σου σπούνε.
- Συμφωνία στη σποριά κι' όχι καυγάς, στ' αλώνι.
- Τα δαχτυλίδια κι' αν τάχασα, τα δάχτυλά μου τάχω.
- Στον ήλιο, λάσπη δεν κολλά.
- Σαν σου τύχει πειρασμός, δέξου τον σαν αγιασμό.
- Σκότωνε λολλούς, πλήρωνε τζερεμέδες.
- Πρώτα βγαίνει η ψυχή του αθρώπου κι ύστερα το χούι του.
- Πρώτα να δεις το γείτονά σου κι' ύστερα τον ήλιο.
- Σα δε ξέρεις να σφυρίζεις, τι τα θες τα πρόβατα;
- Πούχει κατάρα γονικιά, το Μάη βόσκει βόδια.
- Πριν μαλλώσεις τα παιδιά σου, σκέψου γέρο τα δικά σου.
- Ποιός έκαμε το φονικό; αυτός πούφερε το μαντάτο.
- Πολλή βουή στο μύλο μας και το αλεύρι λίγο.
- Πολλοί καραβοκύρηδες, βουλιάζουν το καράβι.
- Πάω να πω τον πόνο μου και βρίσκω πιό μεγάλο.
- Πες μου ποιά ναι η συντροφιά σου, να σου πω την αρχοντιά σου (ή αθρωπιά σου).
- Πέφτω κάμνω το σταυρό μου κι έχω όπλο στο πλευρό μου.
- Παπαντή καλοβρεμένη, η κοφίνα γεμισμένη.
- Ό,τι τραβάει το κορμί, το φταίει το κεφάλι.
- Όσοι πίνουν και μεθούνε, λησμονούνε πως χρουνστούνε.

- Όταν δεις βοριά και βρέχει, κάτεχε χειμώνα έχει.
- Όσο μικρός κι' αν είν' ο Αγιός, το θέλει το κερί του.
- Όσο πιό πολλά μαθαίνεις, τόσο πιό ψηλά ανεβαίνεις.
- Οπού του μέλλει να πνιεί, ποτέ του δεν πεθαίνει.
- Όποιος παίζει με κοπέλια, δεν του λείπουν καμπανέλια.
- Όποιος ταπεινώνεται, γρήγορα ψηλώνεται.
- Όπου θέλει ο τσουκ(χ)αλάς κολλά τ' αυτιά.
- Όπου κι' αν πάει τ' άλεσμα, ο μύλος θα τ' αλέσει.
- Όπου φτάνει το χεράκι σου, κρέμμα το ρουχαλάκι σου.
- Όποιος κάθεται βρωμίζει κι' όποιος περπατά μυρίζει.
- Όποιος κοιμάται το πρωί, πεινά το μεσημέρι.
- Όποιος λέει ψέματα, μπαίνει μες τα αίματα.
- Όποιος παρακάθεται, ακούει τις πομπές του.
- Όποιος ξυπνά αργά, όλη μέρα χασμουριέται.
- Όποιος πάει στο μύλο, βγαίνει λερωμένος.
- Να κουράσεις τη ζωή σου, για να σώσεις τη ψυχή σου.
- Ο λόγος εις την ώραν του, χίλια φλουριά αξίζει.
- Ο εργάτης δεν πεινά κι' αν πεινάσει δεν πεθαίνει.
- Ο υστερνός μετανοιωμός τίποτα δεν αξίζει.
- Ο ακαμάτης ο βοσκός, για ένα μίλι πάει δυό.
- Ο καιρός πουλά τα ξύλα κι' η φουρτούνα τ' αγοράζει.
- Ο λαίμαργος με τα δόντια του, ανοίγει τον τάφο του.
- Ο φτώχός εκάθετο και ο Θεός ενοιάζετο.
- Ο φρένιμος κι' αν γελαστεί, κατόπι δε γελιέται.
- Ο φόβος κάμνει πόδια κι' η πείνα κάμνει δόντια.
- Ο ύπνος φτειάχνει το παιδί κι' ο ήλιος το δαμάλι.
- Οι βιολιτζήδες άλλαξαν, μα ο χαβάς είν' ίδιος.
- Οι πίκρες κόβουν γόνατα κι' οι λογισμοί γερνάνε.
- Όλα του γάμου δύσκολα κι' η νύφη γκαστρομένη.
- Ο πηλός βαστά τον τοίχο κι' η καλή τροφή το γέρο.
- Θαρούσιν οι λολλοί πως δεν έχουν οι φρένιμοι γνώση.
- Αλωνίδα και τσουκνίδα και κακή συναπαντίδα, σα δε σε βάλλει ο λογισμός μου, ίντα τριπφάς ομπρός μου;

* * *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Οι παραφθορές στο λεξιλόγιο, είναι συνηθισμένο φαινόμενο του Λαού που έχει μέσα του την ιδιότητα του γλωσσοπλάστη. Ίσως οι αιτίες να είναι ο πλούτος του λεξιλογίου, η άγνοια του λαού λόγω της αγραμματοσύνης, η απομόνωση εξαιτίας των τοπικών γεωλογικών συνθηκών και η επίδραση του ξένου στοιχείου.

Οι ιδιωματικές λέξεις που ακολουθούν, είναι όσες μπόρεσα, μέχρι στιγμής, να συγκεντρώσω, χωρίς να συμπεριλάβω αυτές - που δεν είναι λίγες - και που παρουσιάζουν ελαφρές παραφθορές ή αναγραμματισμούς, χωρίς να προσπαθήσω ετυμολογικά να δώσω την προέλευσή τους, αφού αυτό, φυσικά, είναι έργο των γλωσσολόγων.

Διευκρινίζω, σε περίπτωση διαφωνίας για την ερμηνεία που δίνεται σε πολλές απ' αυτές, ότι αποδίδεται απόλυτα και σύμφωνα με τις παρασχεθείσες πληροφορίες και τη βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε.

A

αβαθός (ο): αγαθός, χαζός, βλάκας

αβανιά (η): κακόβουλη ψευδής διάδοση

αβγατίζω (ο): αυξάνω, πληθαίνω

άβι (το): κυνήγι

άγανα (τα): τα «μουστάκια» των σταχυών

αγάντα (προτροπή): κουράγιο-κράτα γερά

αγγεία (τα): δοχεία πήλινα για φύλαξη γεωργικών ή κτηνοτροφικών προϊόντων

αγιάζι (το): ο δροσερός και υγρός αέρας

αγιμένα (επίρρο.): Αλλοίμονο, ωιμένα

άγκατθας (ο): το αγκάθι

αγκίνιο (το): ολοκαίνουργιο, άθικτο, απείραχτο

αγκλαβή (η): προικοσύμφωνο· ανεπίσημο στοιχείο δωρεάς και αποδοχής από τους γονείς και συγγενείς των νεονύμφων κινητής και ακίνητης περιουσίας. (Λέγεται και εγκλαβή).

αγκλούπα (ν): είδος κυπέλλου κατασκευασμένου από ένα είδος κολοκυθιάς (λαγηναριά), ανοιγμένου στα πλάγια.

άγκρη (η): διχόνοια, έχθρα.

αγκρίφι (το): τσιγκέλι, γάντζος, αγγίστρι, για το πιάσιμο του καπρατσιού (κουβά) από τη βηστέρνα (στέρνα).

αγκυλιάρης (ο): πειραχτικός

αγλατσίνα (η): στερεή κολλητική ουσία, προερχόμενη από τραύμα στον κορμό της αμυγδαλιάς ή της βερυκοκιάς.

αγραμυτθας και αβράμυτθας (ο): δέντρο της οικογένειας των τερεβινθοειδών. Ο καρπός του, τα αγραμύτθια, όταν ωριμάσουν, κατεργάζονται όπως οι ελιές και παράγεται το αγραμυτθόλαδο, κατάλληλο για τηγάνισμα και παρασκευή του σπιτικού χαλβά.

αγραμυτθόζουμο (το): σούπα που γίνεται από τα κοπανισμένα αγραμύτθια. Λύση για τις μέρες της αυστηρής νηστείας. Άριστο «φάρμακο» για το κρυωμένο στομάχι...

αγρέλλα (η): αγριελιά.

αγρικώ και αγροικώ (ο): ακούω, καταλαβαίνω (Μωρέ αγροικάς με;).

αδιάθονας (ο): μεγάλο, επώδυνο σπυρί - βούζουνας

αδιαλόιστος (ο): ο μη λογικός, ο απερισκεπτος

αδιαφόρετο (το): το όχι σπουδαίο

αδιαφόρετος (ο): άχρηστος, ο χωρίς σημασία και βαρύτητα.

αδούλης (ο): ο μη εργαζόμενος

αελιά (η): αγελάδα

αερικό (το): ελαφρά ημιπληγία

αζάς (τουρκ.): δημοτικός σύμβουλος

άζιο (ιταλ.): αξία.

αιθερόλαμνος (ο): ονειροπαρμένος

ακάβι (το): διπλό κλωνάρι που εδένετο στο ελεύθερο άκρο και σχημάτιζε είδος θηλιάς - Ωοειδές ξύλο για δέσιμο σχοινιού

ακαπίστρωτος (ο): ο αχαλίνωτος

ακισσήρα και ασικήρα (η): ελαφρόπετρα - κίσσηρις. Ορυκτό ευρισκόμενο σε τεράστιες ποσότητες τόσο στη Νίσυρο, όσο και στο Γυαλί.

ακατούνευτος (ο): ακατάστατος, ατημέλητος.

αλλάγια (τα): οι γιορτινές, επίσημες φορεσιές.

άλλα κι' άλλα (επίρρ.): βλακείες, σαχλαμάρες (Σώπα' άλλα κι' άλλα λέει).

αλαμπικιώρης (ο): ο αγνώμονας, ο ασυνεπής.

αλαοθράκη (η): λακκούβα στο στόμιο του χωριάτικου φούρνου, όπου εμαζεύοντο τα αναμμένα κάρβουνα και οι στάχτες. Αναφέρεται και ως αλαοθρί (το).

αλάργα (επίρρ.): αλαργινά, μακρινά. (Αλάργεζε: απομακρύνθηκε).

αλάτσωτα (επίρρ.): ανάλατα

αλεβρόντιστος (ο): αυτός που φεύγει «κακήν κακώς» με θόρυβο.

άλειμμα (το): λίπος

αλειμματερός (ο): παχύς

αλεξιά (η): συκοφαντία, κατηγορία.
αλεξιάς (ο): κατήγορος.
αλέστα (επίρρ.): κατάσταση ετοιμότητας. (Του στέκεται αλέστα).
αλιόροντας (ο): είδη άγριας κίτρινης μαργαρίτας.
αλεφαντού (η): η υφάντρα.
αλίμενε (επίρρ.): περίμενε.
αλισιβερίσι (τό): συναλλαγή.
αλτάνα (η): χτιστό χώρισμα για λουλούδια.
αμανάτι (το): ξεχασμένο αντικείμενο (επόμενε αμανάτι). Ενέχυρο που αποδίδεται μετά την εξόφληση του χρέους.
αμανετσής (ο): μαντατοφόρος.
αμάχη (η): έχθρα (Με μάχεται).
αμβάς (Ξεν.): μάλλινος επενδύτης.
άμε (προτρ.): πήγαινε (άμε στο καλό).
αμμέ (επίρρ.): ασφαλώς, αλλά.
αμέστια (τα): αγίνωτα.
αμμετί (επίρρ.): βεβαίως.
αμολισιώνας (ο): ελευθερία στη χρήση χρόνου (αμολυτός = ελεύθερος).
αμπά (επίρρ.): μήπως.
αμπατή και εμπατή (η): είσοδος - με ξηρολιθά - χωραφιού
άμποτε (επίρρ.): μακάρι - αχ και πότε!
αμπούκχα (η): τρύπα της πάνω πέτρας του χερσόμυλου, που έρριχναν το κριθάρι για άλεσμα.
αναγκάστηκε (ο.): σφύχτηκε.
αναδρανίζομαι (ο.): κουράζομαι, αποκάμνω.
ανάεμα (το): σάκκος ειδικής κατασκευής, τετράγωνος συνήθως, από αιγότριχες που αναρτάται στον ώμο για τοποθέτηση τροφών ή άλλων αντικειμένων· άλλοτε, αναρτημένο σε κάποιο δέντρο, χρησίμευε σαν λίκνο των βρεφών, της εργαζόμενης στα κτήματα μητέρας
αναλαή (η): αντήχηση.
αναπουμπούλλα (η): φασαρία, αναστάτωση.
ανάρτητα (τα): τα χωρίς καρνεύματα φαγητά.
ανεκούκχουα και ανακούκχουα - ανακούρκουδα (επίρρ.): αναπαιυτική στάση με τα γόνατα λυγισμένα και στήριξη του σώματος στα δάχτυλα των ποδιών.
ανελαϊζομαι (ο.): αναστατώνομαι.
ανεμοδούρι (το): μέρος που προσβάλλει ο άνεμος.
ανεμόχολο (το): έφυγε σαν τον άνεμο - έγινε άφαντος - εξαφανίστηκε.
ανεπιά (η): κράτημα αναπνοής, συνδυαζόμενο με μακροβουίτι.

ανεράδες (οι): αέρινες φανταστικές εξωτικές γυναικείες μορφές που «κατοικούσαν» στο «Παλιόκαστρο» (νεράιδες).

ανερούφα (η): ρουφήχτρα - δίνη θαλασσινού νερού.

άνεσης (επίρρ.): τι ωραία!

ανέσυρτα (τα): βαθιά.

αννείς (ρ.): ανοίγεις.

ανομάτοι και ανοματέοι (οι): άτομα, παρέα, ομάδα.

ανράδος (ο): νεροχύτης.

αντάς (ο): γυναικωνίτης (οντάς).

αντίερο (το): αντίδωρο.

αντιχάραος (ο): ολόιδιος στις χάρες.

αξάγκωνα (επίρρ.): με τα χέρια πίσω.

αξαζούμενος (ο): άξιος, χρήσιμος, ωφέλιμος.

αξανάπομπα (επίρρ.): εσπευσμένη, πριν την ώρα, αναχώρηση. (έφυγε αξανάπομπα).

αξετέλευτος (ο): αυτός που δεν τελειώνει τις δουλειές του. Ο ατελής - αυτός που έχει πολλά ελαττώματα.

αξινόστυλλο (το): το στυλάρι της αξίνας.

άξος (ο): άξιος, ικανός.

αοπάνω (επίρρ.): από επάνω.

αουμάς και αομάς (ο): βοηθητικός χώρος κάτω από το φούρνο που εχρησιμοποιείτο σαν κοτέτσι ή χοιροστάσιο.

αουρίδι (το): ξερόχορτο που αναφλέγεται εύκολα.

αούριστρας (ο): ζιζάνιο.

άουρος (ο): άωρος, αγίνωτος.

απαγγιάζω (ρ.): καταφεύγω σε προφυλαγμένο (υπήνεμο) μέρος.

απαντώ (ρ.): εμποδίζω.

απατός (ο): ο ίδιος - μόνος μου.

απαλλαρός (ο): παλαβός

απαρπάχτηκα (ρ.): εφοβήθηκα, τρόμαξα.

απέ (επίρρ.): κατόπιν (και απέκα).

απέζωστος: ο ανυπόδητος.

απής (επίρρ.): αφότου, μόλις.

απεικάζω (ρ.): καταλαβαίνω, εννοώ.

αποβορδινός (ο): μπαγιάτικος.

αποκρισάρης (ο): απεσταλμένος.

αποδιξιμιό (το): το άχρηστο - αυτό που έχει απορριφθεί.

αξάς (ο): εξάδελφος.

αξιωργιές: θάμνοι των απόκρημνων που καίγονται εύκολα.

απαλιά (τα): τα υγρασιασμένα στάχυα από την πρωινή δροσιά - νοτισμένα.
αποδιαλευδία (τα): απομεινάκια της διαλογής.
απόπατος (ο): τουαλέτα· το χωρίς απαιτήσεις παλιό αποχωρητήριο.
αποσβολωμένος (ο): ο άφωνος, ο σαστισμένος.
αποσπερίζω (ρ.): μετέχω σε εσπερινή παρέα της γειτονιάς.
αποστολάτορας (ο): αγγελιοφόρος.
αποστροφή (η): αγροτική κατοικία με στέρνα, που επέστρεφαν οι ξωμάχοι μετά το τέλος της εργασίας τους.
απότθε (επίρρ.): από πού - απ' όπου.
απότοκο (το): το αυγό που σκόπιμα μένει στην κοίτη για ερέθισμα.
αποφορά (η): δυσοσμία, μπόφα (μπόχα).
άπρα(γ)ος (ο): ο όχι ζωηρός, ανήμπορος
ατύρι (το): θειάφι.
απ(φ)ίδες (οι): αχλάδια.
απ(φ)ιδόκοπα (τα): αχλάδια κομμένα και ξηραμμένα. Τρωγόντουσαν με τα ξηρά σύκα. Σπουδαία «λιχουδιά» των παιδιών της περασμένης εποχής...
αραβαΐσι (το): ευκαιρία (άμα φεύγω πιο, βρίσκεις, αραβαΐσι...).
αραλίκι (το): σχισμή τοίχου, πόρτας, παραθύρου· χαραμάδα
αραντά (επίρρ.): σπανίως.
άρατα (επίρρ.): αδιαφόριτα, συγκεχυμένα (άρατα θέματα).
άραχνος και άραχλος (ο): σκοτεινός, πένθιμος, έρημος, ρημαγμένος.
αργάτης (ο): το βαρούλκο.
αργατιά (η): ομάδα εργατών που προσλαμβάνεται για εκτέλεση κάποιας εργασίας (εργατιά).
αργημάρα (επίρρ.): δεν αποκλείεται -πιθανόν- δεν τόχει για τίποτα... (Αργηγάρα να γίνει το κακό;).
αρίφνητα (είρρ.): αναρίθμητα (αρίφνητα πλούτια).
αρχατάσης (ο): σύντροφος, φίλος.
αρχινέβγω (ρ.): αρχίζω (αρχίνεψε να διαβάξεις).
αρμαστή (η): αγαπημένη, αγαπητικιά, μνηστή (αρμοστή).
αρμήνια και ορμήνια (η): συμβουλή.
αρμοί (οι): κλειδώσεις - σύνδεσμοι.
αρνεύω (ρ.): εξημερώνω (μικρά παιδιά που κλαίνε).
άρμπουρο και άλμπουρο (το): κατάρτι.
άρπα (ρ.): πιάσε - άρπαξε (άρπα το).
αρτύζω (ρ.): εμπλουτίζω το φαγητό με λίπος.
ασκέρι (το): ανθρωπίνο πλήθος.
ασπάλατ(θ)ας (ο): θάμνος αγκαθωτός με μυρωδάτα κίτρινα λουλούδια. Φυ-

τρώνει, κυρίως, στα εγκαταλειμμένα χωράφια και στα βουνά.
άσσω (το): ζώο που δεν είναι ράτσας. Χρησιμοποιείται μτφ. και επί ανθρώπων: άσσω πράμα: άχρηστος, ανίκανος.
αστιβή (η): ακανθώδης θάμνος, χρησιμοποιούμενος για προσάναμμα και φραγμός.
ασφίτιλλας(ο): ασφόνδυλος.
άτε (ς): παροτρύνει: άντε.
ατζουπάς (ξεν.): μισθοφόρος.
ατθάδιο (το): ατόφιο (ατθάδιο μάλαμα).
αθιολή και αθιολί: το έτοιμο για σπορά χωράφι.
ατούα (επίρρ.): εδώ.
άτσελλα (τα): σκουπίδια (Μη (γ)κάμνεις άτσελλα).
άτσες (οι): οι φτέρνες.
ατσούβαλλος (ο): ατημέλητος, ακατάστατος.
ατσουμάδα (η): νεαρή δάμαλις.
ατσούναρες (οι): το πίσω μέρος του πέλματος.
ατσούναρος (ο): ο μηρός του χοίρου.
αυγωτή (η): κουλούρι με κόκκινο αυγό.
αφανουλιάρης (ο): ο μη συνεπής στους κανόνες του παιχνιδιού-ζαβολιάρης.
αφανουλιές (οι): ζαβολιές στο παιχνίδι.
αφορμίστηκε (ρ.): δόθηκε αφορμή για επιδείνωση (αφορμίστηκε το πόδι του...).
αχαμνά (τα): οι όρχεις.
αχαμνό (το): το πολύ αδύνατο - μισερό ζώο.
άχρεια (τα): αισχρές λέξεις και πράξεις.
αχαρμάς (ο): ανακατωμένα οικοδομικά υλικά για παρασκευή της λάσπης.
αψά (επίρρ.): δυνατά, μεγαλόφωνα.
αψιθιά (η): θάμνος σταχτής με έντονη μυρωδιά και θεραπευτικές ικανότητες.
άωμα (το): ορνιθώνας.

B

βαβάλι (το): η κούνια, το κρεβατάκι του μωρού.
βαγιά (ο): φοίνικας.
βαζάνα (η): μελιτζάνα.
βαθρακλός (ο): βάτραχος.
βάμβουλος (ο): σκύλος.
βαράρω και βαραίρω (ρ.): ρίχνω το καΐκι στη θάλασσα.
βαρβάτος (ο): ικανός, δυνατός, άξιος λόγου.
βαρβάλακ(χ)ας (ο): βρυκόλακας.
βαρρηστη(σ)μένος (ο): απελπισμένος, αυτός που βαρέθηκε.

βαργιομισμένος (ο): βαρυγκωμισμένος.
βαργιομοίρα (η): δυστυχισμένη.
βαρδάρια (τα): θορυβοποιά εξαρτήματα του μύλου.
βαρδάστε (επίρρ.): κάμετε στην πάντα-πίσω.
βαρδιάνος (ο): φύλακας, σκοπός, φρουρός.
(του) βάρου-βάρου (επίρρ.): πανάκριβα (του βάρου-βάρου τα πουλά...),
βασούλια (τα): φασόλια.
βαστάδι (το): ξηρολιθιά που συγκρατεί και χωρίζει τις ταύλες (τιμήματα του
χωραφιού).
βαστρί (το): θραύσμα πήλινου σκεύους.
βατεύω (ρ.): καθιστώ έγκυο.
βγατίζω (ρ.): πολλαπλασιάζω, προοδεύω, επιταχύνω.
βεξενές (ο): το πουγγί (αλλού: βε(τ)ξενές: ζυγαριά ακριβείας).
βεργολογώ (ρ.): κλαδεύω.
βερδίνα (η): ακατάστατη, ατημέλητη.
βέτσα (η): βέργα.
βηστέρα (η): δεξαμενή ομβρίων υδάτων (γηστέρα).
βικί (το): πήλινο αγγείο για κρασί.
βίρα (προστ.): τράβα.
βίτσιλλας (ο): αρπαχτικό πουλί: γύπας.
βλάτ(θ)α: σοβαρή ασθένεια. Χρησιμοποιείται σαν κατάρα: Η βλάτθα να σε φά-
ει, να ξεκουραστώ...
βλατ(θ)ίζω (ρ.): τυχαίνα, βρίζομαι κατά σύμπτωση (εβλάτθσα να τον βρω
μπροστά μου).
βλεπιάς (ο): αγροφύλακας.
βληχό (το): υφάλμυρο νερό.
βοθρή (η): τα μπάζα - βοθρίζω: ρίχνω μπάζα.
βόκ(χ)ος (ο): ο βαρύς τύπος του βλάκα, ηλίθιο.
βολάζω (ρ): ρίχνω τα δίχτυα στη θάλασσα.
βονηκάραης (ο): ο μοναχογιός που κληρονομεί πλούσιους γονείς.
βοντράκλα (η): το μεγάλο δόντι.
βου (επίρρ.): Αλλοίμονο (Βου ιντά παθα η κακομοίρα).
βούα (η): λάκκος που χρησίμευε σαν αποθήκη σταριού - Αυτοσχέδια μηχανή ύ-
φανσης με ιστό ξύλινο.
βουδιά (η): κοπριά ζώου (γαδαροβουδιά).
βούζουνας (ο): μεγάλο επώδυνο σπυρί.
Βουή (η): παραθαλάσσια στην «Ταύλα του Γιαλού» τοποθεσία του Μανδρακί-
ου, όπου λόγω διατάξεως των βράχων, η θάλασσα δημιουργεί θό-
ρυβο.

βούλλα (η): σφραγίδα, σημάδι, στάμπα.
βούλλησε (ο.): γκορεμίστηκε, βυθίστηκε (βούλησε το σπίτι - βούλλησε το καράβι).
βουλώ (ο.): παίρνω λίγο νερό στο στόμα.
βουός (ο): κωφάλαλος.
βουριάζει (ο.): επωάζει.
βούριανε (ο.): ζάλισε (με βούριανε με τα λόγια του).
βούρνα (η): πέτρινη υποδοχή για νερό και φαγητό (γούρνα).
βουτ(θ)ώ (ο.): δίνω βουτιά στη θάλασσα - αρπάζω.
βούτσινο (το): όστρακο.
βριόλυμο (το): σκεύος που πέφτει και θρυμματίζεται (βριόλυμο εγίνηκε).
βροντάτος (ο): δυνατός.
βροχαριά (η): βροχερή μέρα.
βρουλλί (το): γουρουνόπουλο.
βρωμοσκανίζω (ο.): βρωμά υπερβολικά.
βωνιάλλι και γωνιάλλι (το): η γωνιά του (φρυγμένου) ψωμιού.

Γ

γαδαράπ(φ)ες (οι): μεγάλα χοντρά και γλυκά αχλάδια.
γάζι (το): πετρέλαιο.
γαλλιεύω (ο.): δραπετεύω, το σκάω, διαφεύγω (γαλλιάρης: δραπέτης. «Η δόξα ν' επικίνδυνη, ο πλούτος είν' γαλλιάρης».)
γαμπρολοούμαι (ο.): αρραβωνιάζομαι.
γάνιασε (ο.): στέγνωσε (γάνιασε η γλώσσ μου να σου λέω τα ίδια και τα ίδια).
γανίτης (ο): δοχείο λαδιού.
γάτ(θ)ης (ο): γάτος-γάτα.
γγίλια βάλλω: εξωθώ για κάτι - προτρέπω (τούβαλε γγίλια) και γκίλια.
γγίχτηκε (ο.): θίχτηκε.
γδί (το): γουδί.
γεβγεντισμένος (ο): διαπομπευμένος.
γεβεζελίκια (τα): αστεία.
γεβέντισμα (τουρκ.): ρεζιλίκι.
γεμενιά (τα): εγχώρια παπούτσια.
γεμιζής (ο): ναύτης.
γερινέ (επίρρ.): αντί για (γέρι-γερινέ), σαν, όπως.
γεροντομοί (το): τα κτήματα που άφηναν οι γονείς για τον εαυτό τους (τα α-
προίκιστα).
γήρη (τα): γηρατιά.
για (διαζευτικό): τι (θέλεις για δε θέλεις;).
γιαβουκλού (η): ερωμένη.

γιακαττόνι (το): είδος εσώρουχου. Αλλού συναντάται: σακάκι.
γιακίμης (το): το μαμμόθρεφτο.
γιαλλουρίζει (ρ.): αλλοιθωρίζει - κοιτάζει αλλού.
γιαμπαδάκι (το): είδος ξύλινης τσουγκράνας για το ξεθέρισμα.
γιαμπής (ο): το παιδί της μαμάς, ο άβουλος.
γιάντα (επίρρ.): γιατί.
γιαούτσης (ο): ανόητος.
γιαπράκια (τα): ντολμάδες με αμπελόφυλλα.
γιαράδα (η): πληγή.
γιατθάκι (το): κρεβάτι (αυτοσχέδιο) - κατάλυμα.
γιέμος (ο): το χοντρό χοιρινό λουκάνικο.
γimώνω (ρ.): γεμίζω.
γινατσής και δινατσής (ο): πεισματάρης.
γιόμα (το): μεσημέρι (θα βρεθούμε μετά το γιόμα).
γιόνω (ρ.): σκουριάζω.
γιορντάνι (το): περιδέραιο.
γιούργια (επίρρ.): επίθεση, εφόρμηση (ρ. γιουργιέρω).
γιουρούκης (ο): ο ανατολίτης (Μικρασιάτης) χριστιανός.
γιούτσισμα (το): ταίριασμα - καλή εφαρμογή.
γιώσεις (ρ.): να σε φάει ο ιός· κατάρα: να γιώσεις και να ξεπαγιάσεις.
γκεξερνά (ρ.): κλαίω.
γκίνιασα (ρ.): δοκίμασα για πρώτη φορά φέτος (ενεκαινίασα).
γκλάβα (η): το κρανίο, το κεφάλι.
γκλεούδια (τα): φίλημα· αποζημίωση της παιδικής εξυπηρέτησης, (έλα κόρη μου να σε γκλεουδιάσω που πή(γ)ες στη δουλειά μου).
γκόρφι (το): εγκόλπιο.
γκύλλωμα (το): αγκύλωση δαχτύλων.
γλίμπα (η): βρωμιά, λέρα, ακαθαρσία.
γλυκί (το): σεληνιασμός (γλυκιάρης).
γλίσμα και γλύσμα (το): η εκχέρσωση και η μετατροπή του ακαλλιέργητου σε καλλιεργημένο χωράφι.
γλιστρίδα (η): αντιράκλα. Μτφ. για το ασταμάτητο στόμα: «Κακόμοιρε γλιστρίδα έφραες;»
γλίτσα (η): η έντονη ακαθαρσία - γλίτσης: βρωμιάρης.
γλύτσικας (ο): λόξυγκας
γογγύλες (οι): πέτρες ανατάλληλες για χτίσιμο· μόνο για βόθρισμα.
γομάρι (το): φορτίο ξύλων. Μτφ: ο ενοχλητικός, ο βαρετός, ο τεμπέλης.
γούμενος (ο): ηγούμενος.
γουργουλλακιάζω (ρ.): πνίγω, σφίγγοντας το γούργουρα (λαρούγγι).

γούρνα (η): λαξευμένη πέτρα για το πότισμα των ζώων (βούρνα).
γουρνιασμός (ο): μεγάλος θόρυβος.
γραπ(φ)ώνω (ρ.): αρπάζω ορμητικά.
γρεποήλα (η): παληγόρια.
γρετ(θ)ίδικα (τα): τα μη ομοιόμορφα.
γρίπος (ο): το διχτυάριο καΐκι, αλλά και το δίχτυ.
γροικώ (ρ.): καταλαβαίνω, ακούω. (Ω γιέ μου, γροικάς με;)
γρόσι (το): παλιό τουρκικό νόμισμα μικρής αξίας.
γρουλλώνω (ρ.): γουρλώνω τα μάτια.

δαβρί (το): παραφθορά της λέξης ραβδί.
δαμάλι (το): το μικρό της αγελάδας.
δασκαλόπουλλο (το): ο μαθητής.
δει και δη (το): βλέμμα, όψις, πρόσωπο, χαρακτηρισμός, μορφή, θεωρία (Είδα 'γω
το δει (ν)του - Μ' έβλεπε μ' ένα δει! - Με σκλάβωσε το δει σου).
δείξα-πείξα (η): τοπική έκφραση που υποδηλώνει την παλιογυναίκα, την τιπο-
τένια.
δεμέλης-γεμέλης (ο): δίδυμος.
Δερτερόλης (ο): Ιούλιος.
δημεσ(κ)ιάρικος (ο): μεσιακός-συνεταιρικός.
δηπότατος (ο): νεωκόρος.
διακαύγω (ρ.): φεύγοντας, γίνομαι αθέατος, από κάποιο εμπόδιο (διάκαψε).
διακονιάρης (ο): ζητιάνος.
διαμπλιάζω (ρ.): σκορπίζω.
διαλοΐζομαι (ρ.): σκέπτομαι, συλλογίζομαι.
διάφι (το): θειάφι.
διαρτώνω (ρ.): διορθώνω.
διάφορο (επίρρ.): κέρδος, ωφέλεια. Συναντάται επί αρνήσεως: Δε με νοιάζει
και ούτε έχω διάφορο.
δίημα (το): επίκεντρο σχολίων, κουτσομπολιού (δίημα εγίνηκες πιο!).
δικούγκης (και τρικούγκης): το στάχυ που αρχίζει να μεστώνει και φαίνονται
οι κόκκοι.
διμνήτης (ο): το κριθαρι της όψιμης σποράς.
διοματάρης (ο): ευγενής, άξιος, κοσμογυρισμένος.
διομούρης (ο): διπρόσωπος (και δυμούτσουνος).
διούρι (το): πήλινο μαγειρικό σκεύος, σε σχήμα αρχαίου κρατήρα, που χρησι-
μοποιείται, κυρίως, για ψήσιμο του «καπαμά» (πασχαλινού α-
μνού).

διώμα (το): ιδίωμα, κομψότητα, μεγαλοπρεπές παράσημο.
 δοιάκι (το): πηδάλιο πλοίου, βάρκας (από το διοικώ).
 δοξάρα (η): όργανο που ξαίνουν το βαμβάκι.
 δούλεψη (η): υπηρεσία (τον έχω στη δούλεψή μου).
 δούπλα (τα): αποδημητικά πουλιά: γερανοί (λελέκια).
 δραγάτης (ο): αγροφύλακας (βλεπιάς).
 δραγάμα (το): δυνατή ανεμοθύελλα, συνοδευομένη από βροχή και φοβερή θαλασσοταραχή - χαλασμός κόσμου.
 δροσκιός (ο): η σκιά.
 δυνατσής (ο): πεισματάρης.
 δυόλισμα (το): δεύτερο όργανο.
 δώμα (το): ταράτσα, σκεπή του σπιτιού.
 δωμάτσι (το): χώρος του σπιτιού χωρίς σκεπή. Προθάλαμος των δωματίων του παλιού νισύρικου σπιτιού.
 δώτθε-κειίτθε (επίρρ.): Εδώ κι εκεί (Πάψε να πααίνεις δώτθε-κειίτθε).

E

εβόρισε (ρ.): γύρισε βοριάς.
 εβουάτ(θ)ηκε (ρ.): βουβήθηκε.
 έγγονασκαι άγγονας (ο): εγγονός.
 εγρέπαρε (ρ.): εξεπυρσοκρότησε. Έσκασε. Μτφ: σκάω από το κακό μου.
 εγρίλλωσα (ρ.): άνοιξα διάπλατα τα μάτια.
 εδριάδες (οι): βαλανιδιές.
 ειδέ (επίρρ.): διαφορετικά.
 έξεψε (ρ.): έβαλε τα ζώα στο ζυγό. - άρχισε να μιλά. (τώρα που έξεψε, (δ)ε θάχει το (ν)τελειωμό).
 εκατσιόρδισε (ρ.): ξέφυγε τρέχοντας.
 εκέρωσε (ρ.): έμεινε άφωνος-κάτωχρος.
 έκνιασε (ρ.): ωρίμασε.
 εκουάλησε (ρ.): κουβάλησε, μετέφερε.
 εκόρδισε (ρ.): έπαθε ακαμψία, λιγοθύμησε.
 εκούκχησε (ρ.): φάνηκαν τα πρώτα δείγματα της εφηβείας.
 εκούραρε (ρ.): εξέτασε ο γιατρός.
 εκούρωσε (ρ.): πήρε για καλά φωτιά - Μτφ. άναψε από θυμό.
 ελάμπασε (ρ.): σάστισε - τάχασε - πετάχτηκε από το ύπνο.
 ελάσαρε (ρ.): ξέφυγε.
 ελιμεντέροντο (ρ.): συναγωνίζοντο, ανταγωνίζοντο (ελιμεντέροντο ποιά θα τον πάρει).
 ελιπέτθι (ιδ. εκφρ.): βεβαίωση για κάτι: Ελιπέτθι δα κι ο άλλος έχει το (ν)νου (ν)του.

έλιτ(θ)ας (ο): αρσενική συκιά.
 εμαΐναρε (ρ.): έχασε τις σωματικές δυνάμεις.
 έμπαινέ του (ρ.): ερεθίζει τον, προκάλει τον, κάμε τον να σκάσει.
 (ε)μολοκόφτηκα (ρ.): κοιπομεσιάστηκα.
 έμοσε (ρ.): ορκίστηκε (Μόσε: ορκίσου).
 έμπαση (η): η είσοδος του χωραφιού.
 εμπελογράττησα (ρ.): έσκασα από το κακό μου, λόγω υποτροπής σε ανυπακοή.
 έμπιος (ο): το πύον.
 εμπρούαλε (ρ.): πρόβαλε.
 εμπρόκαμε (ρ.): πρόλαβε, πρόφτασε.
 εναντρανίζω (ρ.): στρέφω το βλέμμα.
 ενελαΐστηκα (ρ.): ανησύχησα, πανικοβλήθηκα.
 ενεδρέμασι(ν) (ρ.): έτρεχαν
 ενελύγγα (ρ.): έκλαιε με λυγμούς.
 ενέμμισε (ρ.): φύτρωσε (όπου δε σε σπέρνου(ν) να μη νεμμάς).
 ενέσανα (ρ.): ανάσανα, ευχαριστήθηκα.
 εξαοράτης (ο): πνευματικός εξομολογητής.
 εξέκαψε (ρ.): ξεξαλίστηκε, ανέλαβε από την κούραση.
 εξήκεψε (μτφ.): σε επίμονο αίτημα που δεν μπορεί να ικανοποιηθεί δίνεται η α-
 πάντηση: -Μαμά, θέλω τυρί της τυριάς, -Ναι, εξήκεψε (δηλαδή,
 που θα το βρω να στο δώσω).
 εξήκορσου (επίρρ.): επί αγανακτήσεως: Να μου λείπει (αν πρόκειται να μου
 βγάλεις τη ψυχή μου, εξήκορσου).
 επιλοίπω(ν) (των): συνηθισμένη ευχή μετά το ευτυχές γεγονός αρραβώνα ή γά-
 μον: «Να σας ζήσουν· και από των επιλοίπω(ν): υπολοιίπων.
 επλάνταξα (ρ.): έσκασα από το κακό μου.
 επόθηκα (ρ.): άφησα το φορτίο να ξεκουραστώ.
 επόκαμα (ρ.): κουράστηκα.
 επόλυκε (ρ.): τελείωσε η εκκλησία.
 επφωθε (ρ.): έσπρωχνε.
 έρεψε (ρ.): χάθηκε μέσα στα ρούχα του. - αδυνάτισε υπερβολικά.
 έρκεψε (ρ.): άρχισε (Ήταν να μη ρκέψει· τώρα που έρκεψε δε θάχει το (ν)τελει-
 ωμό).
 έρτικας (ο): αναρριχώμενος θάμνος με κεντρούνια, όμοιος του ασπάλαθθα.
 εσάρδισε (ρ.): όρμησε με πήδημα.
 εσαρτάρισε (ρ.): τρελλάθηκε.
 έσκιαξα (ρ.): έφτιαξα, επιδιόρθωσα.
 εσιόστηκα (ρ.): μυρίστηκα. Μτφ: πήρα είδηση.
 εσουρνιώσασι (ν) (ρ.): σύρνονταν, έτρεχαν.

έτθισε (ρ.): άνθισε (ετθίσασι (ν)τα δέντρα).
ετρίτσαρε (ρ.): του έστριψε, τρελλάθηκε.
ετσά-ετσαδά (επίρρ.): τέτοια, έτσι.
ετσάρπησε (ρ.): τρελλάθηκε, τάχασε.
ετσίπ(θ)ωσε (ρ.): στήλωσε.
εύκαιρος (ο): αδειανός, αυτός που έχει χρόνο στη διάθεσή του.
έφα (ρ.): έφαγα.
εφαρμακίστηκε (ρ.): φταρνίστηκε.
έφτω (ρ.): ανάβω.
εχρίστηκα (ρ.): λερώθηκα για τα καλά.
έψιμα (τα): τα όχι πρώιμα.

Z

ζα (τα): ζώα (συνήθως τα οικόσιτα και των κοπαδιών). Πάω στα ζα - πάω να
νεωρέψω τα ζα.
ζαβλακωμένος (ο): καταβεβλημένος, εξουθενωμένος.
ζάλα (τα): βήματα (ακούω ζάλα· κάποιος έρχεται).
ζαμπαθάρης (ο): παθητικός.
ζάντα (η): σάκα, τσάντα.
ζάφτι (επίρρ.): περιορισμός. Συναντάται επί αρνήσεως: δε σε κάμνω ζάφτι: δε
σε κάμνω καλά-δεν μπορώ να σε ελέγξω.
ζαφτιές (ο): αστυνομικός.
ζαχαρένια (του): (Δ)εν καλά τη ζαχαρένια (ν)του: την καρδιά του.
ζέβλης (ο): στραβοπόδης (Πρόσεχε τις ζέβλες σου, μη μου τραβάς τα κουρέλια).
ζεϊμπέκης (ο): άτακτος. Παράλληλισμός με τον άτακτο τούρκο στρατιώτη-αδέ-
σποτος.
ζένια (τα): τα... χρειαζούμενα (γεννητικά ανδρικά όργανα).
ζέπη (η): τσέπη.
ζερβοΐλης (ο): αριστερόχειρας.
ζεργαλούδι (το): μικρό ερπετό-σαύρα.
ζευζέκης (ο): ανίκανος.
ζεύλες (οι): το καμπύλο μέρος του ζυγού στο οποίο μπαίνει ο τράχηλος του ζώ-
ου. Μτφ. για τους στραβοπόδηδες: Παίρνει όμορφα τις ζεύλες
σου...
ζέφω (ρ.): αρχίζω κάτι - θέτω τα βόδια υπό τον ζυγό. Μτφ: τον έξεψε στη δου-
λειά: τον έβαλε να εργαστεί παρά τη θέλησή του.
ζηλάτης (ο): δήμιος, φονιάς.
(τ)ζιέρια (τα): εντόστια ζώου. Μτφ: εκόπησα(ν) τα (τ)ζιέρια μου: φοβήθηκα.
ζιφιωμένος (ο): μοχθηρός· αυτός που έχει κακή καρδιά.

ζουλέβγω (ρ.): ζηλεύω (ζούλια=ζηλοτυπία, ζουλιάρης=ζηλότυπος).

ζουλώ (ρ.): στίβω.

ζουούρητης (ο): ισχνός, αδύνατος.

ζοχάδες (οι): αιμορροΐδες.

ζοχαδιάστηκα (ρ.): εκνευρίστηκα.

ζυαφέ(θ)ι (το): γιορτή, πανηγύρι.

Η

ήψε (ρ.): άναψε

Θ

θαρρεύω (ρ.): τολμώ

θαρρώ (ρ.): νομίζω (θαρρώ πως τόχω το τηλέφωνο. Εθάρρου πως μου πες για αύριο).

θολόσταχτο: νερό με διαλυμένη στάχτη (αλεσίβα).

θράπ(φ)α (η): άνοιγμα για το δάμα.

θρεφτό (το): το γουρούνι του σπιτιού που ετρέφετο για πάχυνση.

θρούμπα και θλούμπα (η): Στήλη θαλασσινού νερού, που παρουσιάζεται το χειμώνα σε περίπτωση κυκλώνα. Ρουφήχτρα-περιστροφή των νερών.

θυλακούρι (το): Σακουλάκι τοποθέτησης χρήσιμων για τους γεωργούς αντικειμένων (σπάγγων, καρφιτσιών, ψαλιδιών, κλαδέματος κλπ.).

Ι

ικάντο (ξέν.): δημοπρασία, πλειστηριασμός.

ίντα και είντα (επίρρ.): τι (Ίντα (μ)που θέλεις; - Ίντανος!).

ίσαμα (επίρρ.): μέχρι, έως (ίσαμα νάρτης, έκαμα τη δουλειά μου).

ίσιικας (επίρρ.): κυρίως επί ευωδιάζοντος φαγητού ή άνθους. (Ίσιικας πως μυρίζει... Αλλά σημαίνει και ευχαρίστηση: Ίσιικας που' σπασες το πόδι σου!).

Κ

καβαζέρω (ρ.): παρακάμπτω - παίρνω στροφή.

καβανόζι (το): δοχείο φαγητού για την εξοχή.

καβίλια (η): σφήνα, πύρρος, ξύλινο καρφι.

κάγια (η): ιστός αράχνης - η αράχνη.

καγιάς (ο): σκληρή πέτρα (ορυκτό). Δυσκολοκαλλιέργητο χωράφι.

καγκάβα (η): Ιστιοφόρο για αλιεία σφουγγαριών-ψαριών.

καγκέβγω (ρ.): βρίσκω το στόχο.

καεράτ(θ)ι (επίρρ.): μια συνεχής ενέργεια - επανάληψη βεβιασμένη - κατάχρηση.

καζάντια (τα): κέρδη από εργασία - πλούτη. Επί αρνήσεως: τι πέτυχε; Ποιά (ν)τα καζάντια του;

καζαναριό (το): εργαστήριο - συνήθως αγροτικό - παρασκευής μαστίχας ή ρακιού.

καζάρμα και καζέρμα (ιταλ.): στρατώνας.

καζίμι (το): παλούκι.

καθαρένιο αλεύρι: ο αιθέρας του αλευριού - το ψιλοκοσκινισμένο σταρένιο αλεύρι.

καΐσια (τα): βερύκοκα.

κακονάσουπος (ο): άτυχος, δυστυχημένος.

κακονάσωτος (ο): δύσμοιρος, ατυχής, άσωτος.

κακόσορτος (ο): κακόμοιρος.

κακοτράχαλο(ς): δύσβατο μονοπάτι - δύσβατος δρόμος.

κάκρανο (το): κρανίο.

καλαδερφός (ο): πνευματικός αδερφός (που τους βάπτισε το ίδιο πρόσωπο).

καλαεζής (ο): φανοποιός, γανωματής.

καλάθρωπος (ο): αποξηραμμένο άνθος θάμνου, χρησιμοποιούμενο σαν φυτίλι στο καντήλι.

καλαντήρα (η): όργανο αποτελούμενο από δύο τόξα σταυροειδώς προσαρμοσμένα και αποτελούντα - τρόπον τινα - θόλον επί του οποίου υπάρχει ομοίωμα ξύλινου περιστρεφόμενου περιστρεφόμενου. Μπροστά και στη βάση του ενός τόξου, υπάρχει ξύλινο ανδρείκελο ο Λάζαρος. Όλο είναι καταστολισμένο με άνθη. Μεταφέρεται από τους μαθητές του Σχολείου το Σάββατο του Λαζάρου στους δρόμους του Μανδρακίου, που ψάλλουν ένα σχολικό τοπικό άσμα.

καλαντίζω (ρ.): λέω τα Κάλαντα.

καλαφάτης (ο): ο μάστορας που στεγανοποιεί τους αρμούς των ιστιοφόρων (ρ. καλαφατίζω: έχει και μτφ. σημασία).

καλιάρα (η): κατσαρίδα.

καλικατούρα (η): αδέξιο γραπτό και ιχνογράφημα.

καλίκια (τα): χαμηλά παπούτσια.

καλιμαύκι (το): το καπέλλο του παπά.

καλιφάνταρος (ο): η αρχή (και καληφάνταρος).

καλλιστεύματα (τα): ωραία κτήματα.

καλντερίμι (το): λιθόστρωτο.

καλοϊζομαι (ρ.): συμφωνώ, παραδέχομαι, συγκατατίθεμαι. Συνήθως, συναντάται επί αρνήσεως.

καλουμέρω (ρ.): αφήνω καλούμ(π)α, τεντώνομαι να πιάσω κάτι, τεντώνομαι

από κάπου (Μη (γ)καλουμέρεσαι, γιατί θα σαουρδιστείς).

καμάρα (η): στοά.

καμούξελλος (ο): ο μασκαράς.

καμουχάς (ο): φόρεμα παλιό υφαντό με μακριές κεντητές χειρίδες.

καμπελλόφτης (ο): αυτός που έχει λυγισμένα τα πτερώγια των αυτιών του.

καμπιάλλα (η): συναλλαγματική, ομόλογο. Μτφ. η λεύτερη κοπέλλα.

κά(μ)ωμα (το): παράξενη, αδικαιολόγητη συμπεριφορά. (Καώματα τα καώματα σου;).

κανακάρης (ο): χαϊδεμένος, μοναχογιός.

κανακεύω (ο.): χαϊδεύω, περιποιούμαι.

κανατέρω (ο.): υπολογίζω πρόχειρα.

κανάτια (τα): τα πατζούρια.

καννί (το): μικρό γυάλινο δοχείο (το καννί του μελανιού).

καννιά (τα): τα λεπτά πόδια (έχει και κάτι καννιά...).

καννιεφτής (ο): καλός σκοπευτής, εύστοχος, άριστος στο σημάδι.

καννιόρα (η): αλλοίθωρη.

κανοναρχώ και καλοναρχώ: συνοδεύω τον ψάλτη, ισοκρατώ.

καντηλαύρα (η): θαλασσινό νηματοειδές: άριστος τηγανητός μεζές.

καντούνι (το): η γωνία.

καούνι (το): πεπόνι.

καπίστρι (το): χαλινάρι.

καπλαμάς (ο): το κόντρα-πλακέ.

καπλατίζω (ο.): επικαλύπτω το πάπλωμα με σεντόνι για ν' αποφύγω το λέρωμα.

καπούλια (τα): τα πισινά των ζώων.

καπράτσι (το): δοχείο άντλησης νερού.

(αλα) κάπ(φα) (ιταλ.): αντίστροφα προς τον αέρα.

καπ(φ)αμάς (ο): το πασχαλινό αρνί-κατσίκι του φούρνου.

καρά(β)ολας (ο): το σαλιγκάρι.

καρακατσούνες (οι): άθλια γραμμата (αλλού συναντώνται και καλικάτσούρες).

καράφα (η): γυάλινο δοχείο κρασιού.

καριόλα (η): σιδερένιο, διπλό κρεβάτι.

καρκαζικά (η): είδος γυλιού που έφεραν στη ράχη οι τσοπάνηδες.

καρμίρης (ο): τσιγκούνης.

κάρσα (η): κάλτσα.

καρσί (επίρρ.): ίσια, απέναντι, αντίκρυ.

κάση (η): το μέρος που γεννούν οι κότες.

καταολεύτηκα (ο.): απόκαμα, εξουθενώθηκα.

καταπαλίκια (τα): μικροαντικείμενα, μικροδέματα.

καταπάτι (το): καταστάλαγμα του κρασιού.
καταπονώ (ρ.): το τρώγω όλο.
κατατόπια (τα): γνωστά μέρη.
κατάστιχο (το): βιβλίο για τα βερεσέδια.
καταχανάς (ο): διαβολάκος-διαβολεμένος.
καταχωνιάζω (ρ.): φυλάγω σε κρυφό μέρος-κρύβω επιμελημένα.
κατελώ (ρ.): τελειώνω (κατελήθημε το κερί).
κατήνα (η): είδος κλειδαριάς των αγροτικών αποθηκών.
κατιμάρια (τα): καλλωπιστικά αρωματικά φυτά, σαν ζουμπούλια.
κατιμάς (ο): κρέατα δεύτερης ποιότητας
κατιφέδες (οι): λουλούδια σαν τις κίτρινες μαργαρίτες.
κατούνα (η): συνεχής προσπάθεια για επιτυχία κάποιου σκοπού-προκοπή-πε-
ριουσία.
κατσαμπλιάς (ο): αντάρτης.
κατσαγιασμένος (ο): απρόκοπος, απροόδευτος (επί δέντρων μτφ.).
κατσέρω (ρ.): διώχνω.
κατσι (επίρρ.): μουσκίδι (μ'έκαμε κατσι).
κατσιβελλος (ο): ο γύφτος Μτφ: ο ανοικοκύρευτος.
κατσιρδών (ρ.): φεύγω γρήγορα-το σιάω (Μου κατσιρδησε).
κατσοπανιά (η): πονηριά (Μου την έκαμε τη (γ)κατσοπανιά).
κατσοτούρκι (το): αλητάκι.
κατσουλιά (η): αρμαθιά, δέσμη.
κατσουλλώνω (ρ.): απλώνω το χέρι με κάποια προσπάθεια. (Κατσούλλωσε να
το πιάσεις).
κατσουνάς (ο): κλαδί δέντρου με παρακλάδια, αναρτημένο από τη σκεπή κά-
ποιου δωματίου, απ' όπου τα παλιά χρόνια κρεμούσαν τα ψιλο-
κούλουρα.
κατσούνι (το): ομοίτυπο του μπαστουνιού. Κατασκευασμένο από ανθεκτικό
ξύλο και χρησιμοποιούμενο σαν υποστήριγμα για το τράβηγμα
των κλάδων για συλλογή των καρπών-αγροτικό ραβδί.
καυκί (το): μικρό-κυρίως ξύλινο-πλατύστομο δοχείο.
κατώ(γ)ι (το): υπόγειο.
καυκάλλα (η): επί εξυβρίσεως: η κεφάλια (Α βρε καυκάλλα!).
καυκαλήθρα (η): φαγώσιμο αγριόχορτο.
καφαρτίζω (ρ.): κολατσιίζω, προγευματίζω· Καφαρτί: προσφά(γ)ι.
καφίτζι (το): μονάδα μετρήσεως αγροτικών προϊόντων (χωρητικότητα 2 1/2 κιλά).
καψολόγημα (το): αποψίλωση των χωραφιών με φωτιά πριν την άρωση.
κείτομαι (ρ.): είμαι ξαπλωμένος στο κρεβάτι.
κελλάρι (το): αποθήκη -κυρίως- γεωργικών προϊόντων.

κεντρούνι (το): κεντρί.
 κερεστές (ο): ξυλεία-οικοδομικά υλικά.
 κετσές (ο): προστατευτικό χοντρό τεμάχιο υφάσματος για το πρόσωπο των γυναικών κατά το χρόνο του θερισμού και του αλωνίσματος.
 κέφος (ο): θαλασσοπούλι.
 κιλό (το): μέτρο μέτρησης της παραγωγής των κτημάτων σε δημητριακά (1 κιλό=8 καφίζια).
 κιούμι (το): μακρόστενο δοχείο.
 κιούπ(φ)ι (το): μεγάλο πήλινο δοχείο για κρασί ή λάδι.
 κισγιάσι (το): ο μπουφές του καφενείου.
 κιτάπια (τα): βιβλία, κατάστιχα.
 κλαβανή (η): ειδικός χώρος (ράφια) πάνω από την εσωτερική σκάλα του σπιτιού.
 κλαοσέρνω (ρ.): κλαδοσέρνω (μη μου κλαοσέρνεις τα στρωσίδια).
 κλουμπώ (ρ.): κολυμπώ-κλούμπος: μπάνιο.
 κλουπί (το): ο γκιώνης.
 κλώθω (ρ.): πλέκω-κλωθογυρίστηκε: μπλέχτηκε, μπερδεύτηκε.
 κνιάσουν (ρ.): ωριμάσουν.
 κοβιός (ο): πετρόψαρο των ρηχών (γοβιός).
 κόκχα (η): τσάκιση (η κόκχα του πανταλονιού).
 κολάι (το): διευκόλυνση (θα γίνει κολάι: θα βρεθεί τρόπος).
 κολλιτσιάδα (η): ενοχλητικό άτομο.
 κοίτασε (ρ.): πήγε στη φωλιά, κούρνιασε.
 κοίτη (η): το κοτέτσι.
 κολαούζος (ο): οδηγός.
 κολοπετωμένος (ο): αυτός που αντέχει-που μπαίνει μέσα σ' όλα.
 κόλπος (ο): ημιπληγία.
 κομμός (ο): κομοδίνο.
 κόνιζα (η): θάμνος με φύλλα που έχουν κολλητική ουσία.
 κοντροστέρω (ρ.): συναγωνίζομαι.
 κολοβαρώ (ρ.): καθυστερώ επίτηδες.
 κοπανιά (επίρρ.): για μιά στιγμή (βλέπω μιά (γ)κοπανιά...).
 κοπέλλι (το): υπηρέτης, βοηθός.
 κοπλιμέντο (το): φιλοφρόνηση.
 κοράκι μου (το): κοριτσάκι μου.
 κόρδες (οι): χορδές, αλλά και θαλασσινό φυτό.
 κόρδινος (ο): είδος κόσκινου με πλεκτό ψάθινο ή από σπάγγο πάτο.
 κορδίστου (ρ.): τεντώσου. Κορδίζομαι: στήνομαι.
 κόριζα (η): ασθένεια των πουλερικών.
 κορφάδι (το): καθρόνι χοντρό, χρησιμοποιούμενο για στήριγμα της ξύλινης οροφής.

κοτσέρω (ρ.): φορώ κάτι καινούργιο, τοποθετώ.
κοτσιάζω (ρ.): αχρηστεύω (κοτσιάστηκε το μαχαίρι).
κουαλώ (ρ.): κουβαλώ, μεταφέρω.
κουβάνι (το): η κυψέλη.
κουβέρτα (η): το κατάστρωμα του πλοίου.
κουγκούκης (ο): ο μικρόσωμος, μικροσκοπικός.
κούδα (η): νεολαία, νέα γενιά.
κουζούλης (ο): ο αδέξιος, ο ανίκανος. Κουζουλάδα: αδεξιότητα.
κουζουλός (ο): ο μη αρτιμελής.
κουκλουμάρα (η): ονομασία παιχνιδιού.
κουκλουμάρες (οι): ανόητες γυναίκες.
κουκλούνα (η): το κεφάλι του χταποδιού.
κουκουρέζης: ιδιοτροπία (έλα, μη (γ)κάνεις τώρα το (γ)κουκουρέζι σου).
κουκρουμέλλα και κουτρουμέλλα (η): τούμπα (κάμε μας μιά κουτρουμέλλα).
κούκχουζα (τα): στέμφυλα, πυρήνα.
κουκχουζίνα (η): νισύρινο τσίπουρο.
κουκχούας (ο): η κουκουβάγια.
κουκχούλλα (η): βράχος (συνήθως από πορόλιθο). Αλλά και η κάπα (ανάλογα με τη διατύπωση).
κουκχουλήθρες (οι): οι κόκκινες παπαρούνες.
κουκ(χ)ουλλωμένος (ο): ο καλά σκεπασμένος.
κουκχουμάρι (το): πήλινο δοχείο νερού.
κουλαντόνα (η): η αδέξια.
κουλουβάχατ(θ)α (επίρρ.): άνω και κάτω με την έννοια της πλήρους ακαταστασίας ή ασυνεννοησίας.
κουλούκι (το): σκυλλάκι.
κουλούμπρα (η): βλαστάρι της κράμπας
κουμάκι (το): θαμνώδες φυτό κατάλληλο για τη βυρσοδεψία.
κουμεντέρω (ρ.): διατάσσω, διευθύνω, διοικώ.
κουμούλλα (η): σωρός χώματος. Λέγεται και για την υπερβολική ποσότητα: κουμουλλωμένο πιάτο.
κουμπάνια (η): προμήθεια, σοδειά (έκαμα τη (γ)κουμπάνια μου).
κούμπουρνο (το): εξόγκωμα, πρήξιμο στο κούτελο, ακρωτήριο.
κουμπάσο (το): διαβήτης.
κουνενό (το): το μικροκαμωμένο, χαριτωμένο κοριτσάκι.
κούννα (η): αμυγδαλόπιχα.
κουννί (το): ελάχιστο (δώσμου ένα κουννί ψωμί).
κουννιά (τα): σπόρια.
κουννισμένη (η): τσακισμένη (Εγώ μαι μια ψείρα κουννισμένη).

κουντούρες (οι): μποτίνια.
 κούπ(φ)α (επίρρ.): ανάποδα, μπρούμυτα. (π(φ)έσε κούπ(φ)α να σου βάλω βεντούζες).
 κούρα (η): δίαιτα, προσεκτικός τρόπος ζωής.
 κούρβα (η): στροφή.
 κουρκούταβλος (ο): είδος σαύρας που αφθονεί στη Νίσυρο.
 κουρμπάτσο (το): μαστίγιο.
 κουρώνω (ρ.): ανάβω από το θυμό.
 κούσβος (ο): γενικά το κάτι σκληρό.
 κουσβοδιωματάρης (ο): άρχοντας, νοικοκύρης.
 κουσουμάδια (τα): παξιμάδια κρίθινα - διπυρίτης άρτος.
 κουσουμέρω (ρ.): χρησιμοποιώ, μεταχειρίζομαι.
 κουσουμπάλλι (το): ξιζάνιο που τρωγόταν ωμό ή βραστό σαλάτα. Κατ' επέκταση: το έντονα πράσινο χορταρικό.
 κουσουρί (το): φυσικό ελάττωμα.
 κούστισε-κόστισε (ρ.): κακοφάνηκε-πλήρωσε ακριβά.
 κούτα (η): το κιβώτιο, θήκη.
 κουτάλες (οι): η ωμοπλάτη (τις κουτάλες μου πονώ).
 κουτουράδα (η): η κατ' αποκοπή αμοιβή-απερισκεψία. Κουτουριάρης: ο άσχετος, ο απρόσεκτος.
 κουτραπάντο (το): λαθρεμπόριο.
 κούτσα (η): η αυτοσχέδια πάνινη κούκλα.
 κούτσα-κούτσα (επίρρ.): σιγά-σιγά.
 κουτσαβάκι (το): ο ψευτοπαλληκαράς.
 κουτσαβλίζω (ρ.): κουτσένω-κούτσαβλος: ο κουτσός.
 κουτσουάτος (ο): η αρσενική πέρδικα.
 κουτσουδιά και κουτσουλιά (η): ακαθαρσία της κότας.
 κουτσουκλό (το): δοχείο φαγητού για το γουρούνι.
 κουτσουνν(ι)όρα (η): η γάτα με κομμένη την ουρά.
 κουτσούρα (η): χοντρό κομμάτι δέντρου που προορίζεται για καυσόξυλα.
 κούτσορας (ο): εξύβριση: παλιόπαιδο, παλιάνθρωπος.
 κούφα (η): το κοφίνι (κόφα).
 κούφα της βράκας: το φούσκωμα στο πίσω μέρος.
 κόφτω (ρ.): τρέχω γρήγορα.
 κρεμμάρα (η): σπηλιά.
 κρεμμάρι (το): η μάντρα του γουρουνιού - χοιροστάσιο.
 κρεφτή (η): σπηλιά στο χωράφι-κρυφή εξοχική αποθήκη.
 Κριατερή (η): η Κυριακή των Απόκρεω.
 κριθάρια (η): η περιοχή της πρώιμης σποράς, που σπερνόταν από τα πρωτο-

βρόχια μέχρι το Νοέμβριο.

κρίθος (ο): σπυράκι που βγαίνει στο εσωτερικό των βλεφάρων. (Άμα δε μου δό-
κεις λίγη σοκολάτα, θα βγάλεις κρίθο).

κρισσάρα (η): το ψιλό κόσκινο.

κυλίντρα (η): κατηφοριά.

κυνηάρης (ο): ο ερωτομανής.

κυράτσα (η): η θεία· συνήθως προσφώνηση για ηλικιωμένες.

Λ

λα(β)ομάνο(ς): τραπέζι με λεκάνη και καθρέπτη στο υπνοδωμάτιο, για το πρω-
ινό νίψιμο.

λαγουδιέρα (η): λαβή του τιμονιού.

λαδικό (το): μικρό τσίγκινο δοχείο λαδιού. Μτφ: κουτσομπόλης.

λαθράγκιασμα (το): διαμελισμός.

λαοθράκη (η): ανθρακιά, χόβολη, θράκα.

λαοθρακιάζω (ρ.): ξυλοκοπώ άγρια.

λάκ(χ)ωμα (το): χαμηλή ταύλα-λακκούβα.

λαλώ (ρ.): οδηγώ τα ζώα - τα παρακινώ με φωνές να προχωρούν.

λάμνω (ρ.): κολυμπώ

λαμπίκος (ο): τόπος υποδοχής του λαδιού. Μτφ. ολοκάθαρος.

λάντα (η): μικρή ποσότητα στάσιμου νερού.

λαντί (το): λιμνούλα που σχηματίζεται στα βράχια της παραλίας.

λαντουρώ (ρ.): καταβρέχω, ραντίζω.

λαοστήρι (το): μικρή σιδερένια ράβδος για σπάσιμο αμυγδάλων.

λάου-λαού (επίρ.): σιγά-σιγά.

λαπερδόνα (η): η λεβεντόκορμη.

λάσαρε (ρ.): ξέφυγε.

λάσσω (ρ.): κατέχομαι από σφοδρό ερωτικό πόθο (επί ζώων).

λατθάς (ο): μεγάλων διαστάσεων ξύλο, προερχόμενο από ναυάγιο ή παρασυρ-
μένο από πλημμύρα.

λάχει (ρ.): τύχει.

λαχούρι (το): ζωνάρι.

λαχουρί (το): το σάλι.

λαώνω (ρ.): κοπανίζω με το λαοστήρι. Μτφ: δένω.

λεβάρω (ρ.): σηκώνω άγκυρα.

λεβίδα (η): τρέχω με ταχύτητα.

λεντέρω (ρ.): κάμνω εμετό.

λέσι και λέουσι (ρ.): λέγουν.

λεφάσσω (ρ.): ασθμαίνω, αλαφιάζω, λαχανιάζω.

λέχα (η): βήχας - κρύωμα του λάρυγγα.
λέχω (ρ.): βήχω.
λημονέβγω (ρ.): φιλοξενώ-ελεώ.
λιβέρα (η): ακατάσταστη, στερουμένη αξίας και σοβαρότητας.
λίδα (η): σπαρτόσχοινο ή σχοινί από σκίνο για το δεμάτια.
λίλλερη (η): η ιλαρά.
λιλλί (το): το παιχνιδάκι του μωρού.
λιμάγρα (η): μεγάλη πείνα.
λίτ(θ)ια (τα): αρσενικά σύκα για γονιμοποίηση.
λλία (τα): ολίγα.
λ(λ)ιαίνω (ρ.): λιγοστεύω.
λίμα (η): τα πολλά λόγια, αλλά και η πείνα
λιμασμένος (ο): ο αχόρταγος, ο πεινασμένος
λίμενε (ρ.): περίμενε
λιμεντέρονται και λυμενταίρονται: ορμούν, αμιλλώνται, συναγωνίζονται, συ-
νορίζονται να φανούν πρώτοι.
λιμοκοντόρος (ο): ο επιδειξίας
λιμπίζομαι (ρ.): λαχταρώ.
λιόκαφτες ελιές: οι λιαστές.
λιόπρονα (τα): αυτά που αρέσκονται στις φιλονικίες.
λισγόني (το): ευκίνητο, αεικίνητο, ενοχλητικό.
λιοτρίδι (το): ελαιοτριβείο-λιοτρίβι.
λιξεύω (ρ.): επιθυμώ, λαχταρώ.
λιτάδια (τα): μικρές δέσμες θερισμένων σταχυών.
λοάρι (το): θησαυρός, πλούτος.
λοάρια (τα): αλογάριστα.
λόβια (τα): το μάρεμα (αρακάς).
λοβιασμένος (ο): ψωριασμένος, βρωμιάρης, λεπρός.
λολλοπαντιέρα (η): άμυαλο κορίτσι - η μη συνεσταλμένη - η επιπόλαιη.
λος (ο): λόγος. Συνήθως χρησιμοποιείται όταν δίνεται υπόσχεση αρραβώνα:
«Εδώκασι (ν)το λ-λο».
λότθος (ο): κλήρος.
λούκι (το): αυλάκι, χαντάκι.
λουμπούνια (τα): λούπινα.
λουτρουγιά (η): το πρόσφορο.
λυθίζω (ρ.): λιγοθυμώ.
λωνέβγω (ρ.): αλωνίζω.

M

μαγάρι (επίρρ.): μακάρι-είθε
μαγγιώρος (ο): σπουδαίος, ικανός.
μαγιασούλι (το): αθεράπευτη πληγή-μανία
μαγκατάσης (ο): επιστήθιος φίλος.
μαδιώ (ρ.): εκφυλίζω.
μαεύγω (ρ.): μαζεύω.
μαεδιά (τα): τα χρήματα.
μαερεύγω (ρ.): μαγειρεύω Μτφ: μαερεύτηκα: ψόφησα από την κούραση.
μαέρεμα (το): η φάβα.
μαερέματα (τα): γενικά τα όσπρια.
μαϊξαρίζομαι (ρ.): κινούμαι, ενεργώ σύντομα (και μαϊζέρομαι).
μαϊζόβελλος (ο): ευκίνητος, αυτός που τα φέρνει βόλτα.
μάϊνα (επίρρ.): λάσκα, χαλάρωσε.
μαϊνέρω (ρ.): αποκάμνω (μαϊνάρα: δεν έχω κουράγιο).
μακ(χ)αράς (ο): η κουβαρίστρα.
μάκ(χ)ος (ο): είδος παιχνιδιού (σχεδόν όπως το μπόουλινγκ). Παίζεται κάθε
Τρίτη της Λαμπρής στην Ευαγγελίστρια.
μαλαγάνα (η): κόλακας, πονηρός καταφεροτζής.
μαλάς (ο): το μυστήρι.
μάμμη (η): η γιαγιά από τον πατέρα.
μαμμούνι (το): έντομο γονιμοποιήσεως σύκων· βγαίνει από το λύτθι (αρσενικό
σύκο).
μαμμουρίδα (η): ύβρις γι' αυτήν που έχει το στυλ γριάς.
Μάνα (η): το ανεπίσημο κτηματολόγιο του Δήμου (Το βρες γραμμένο στη
(μ)Μάνα;).
μανάλι (το): μεγάλο κηροπήγιο (μανουάλι).
μάνι-μάνι (επίρρ.): σύντομα, γρήγορα.
μανιφατούρα (η): τα μεταφερόμενα άχρηστα.
μαντακούξης (ο): αυτός που γνωρίζει πολλά.
μάνταλος (ο): σύρτης στις παλιές νισύρικες πόρτες.
μαντατεύγω (ρ.): προδίνω, καταγγέλλω. Μαντατευτής: προδότης.
μαντιανίζω (ρ.): γλεντώ προκλητικά - χορεύω με πηδήματα.
μαντρούχα (η): χοντρό μαρκούτσο.
μαξούλι (το): ετήσια συγκομιδή, σοδειά.
μαραφέτ(θ)ι (το): σύνεργο-εργαλείο.
μαργώνω (ρ.): ξεπαγιάζω.
μαρδάκι (το): μικρή σαύρα.
μαρκούτσο (το): μακρύς, ευλύγιστος σωλήνας.
μαρισάλλος (ο): Ο Ιταλός αστυνομικός διοικητής.

μαρμάσσω (ρ.): επί αρνήσεως: δεν καταλαβαίνω, δεν παίρνω είδηση, δε συγκι-
 νούμαι. (Ω γιέ μου, που σου μιλώ (δ)ε μαρμάσσεις;)

μασ(κ)ιά (η): τσιμπίδα

μασσαλά (τουρκ.): εύγε

μαστέλο (το): μικρός κουβάς - δοχείο που άρμεγαν το γάλα.

μαστραπάς (ο): κύπελλο μπρούτζινο.

μασούρι (το): καλάμι που μαζεύουν το νήμα.

μάτ(θ)ακας (ο): έντομο - ζωικό παράσιτο. Ματθάκοι: τα μεγάλα κουκιά χλωρά.

ματσί (το): μικρή δέσμη δεντρολίβανου και λουλουδιών, που διανέμεται στην
 Εκκλησία της Σταυροπροσκυνήσεως.

μαχαλάς (ο): γειτονιά, συνοικία.

μάχλα (η): μεγάλο κομμάτι ψωμί. - Μάχλας: ψωμάς.

μαχλουμίζω (ρ.): τρώγω λαιμαργα (και μαχθουμίζω).

μέλες (οι): χειμωνίστρες.

μελίγγια και μηλίγγια (οι): οι μήνιγγες.

μελίτ(θ)ακας (ο): είδος μηρυγκιού.

μέλλει (ρ.): επί αρνήσεως: δεν ενδιαφέρομαι. ((δ)ε σε μέλλει πιά;)

μέντες (οι): καραμέλλες.

μεριά (τα): το επάνω μέρος των μηρών.

μερώνω-μερώνομαι (ρ.): ημερεύω. «Επή(γ)α στην Εκκλησιά και μερώθηκα»
 Πήγα τη Μ. Τετάρτη και σταυρώθηκα με αγιασμένο λάδι (ευχέ-
 λαιο). Μυρώνω. Μερωμένο: ήσυχο, γλυκό.

μεσλίσι (τουρκ.): συνεδρίαση.

μεταλίκι (το): νόμισμα αξίας 10 παράδων.

μετάκαμε (ρ.): άλλαξε θέση-μετάθεσε.

μετζοσόλα (η): η μισή σόλα.

μεύτρια (η): η φιλοκατήγορη.

μιαρό (το): μικρό ερπετό. Μτφ: το πολύ μικρό και αδύνατο παιδί.

μιαρώνω (ρ.): λερώνω, μολύνω.

μιξός (ο): τρύπα στη μέση της βάρκας για να φεύγουν τα νερά.

μισερός (ο): σακάτης, ανάπηρος.

μισμίγκης (ο): λεπτοκαμωμένος.

μισοκαιρίτης (ο): ο μεσόκοπος.

μιστοκαρφιά (η): το γαρύφαλλο (και μοσκοκαρφιά).

μιτσής (ο): μικροσκοπικός (μιτσοπούλι).

μοιρέρω (ρ.): σκοπεύω επί στόχου.

μόκο (επίρρ.): βουβαμάρα.

μονή (η): ξύλινο ακίνητο, υπερυψωμένο κρεβάτι του οποίου το εσωτερικό της
 βάσης, χρησίμευε σαν αποθήκη ξηρών καρπών και λαδιού.

μονόκορδα (επίρρ.): μονοκόμματα, χωρίς διακοπή (τον πήρα τον ύπνο μονόκορδα).

μονορούφι (επίρρ.): χωρίς διακοπή - μιά και κάτω.

μονοφατούρα και μονιφατούρα (η): άχρηστα αντικείμενα.

μονόχνωτος και μονόγνωτος (ο): εσωστρεφής, ιδιότροπος.

μοράγιασμα (το): συρρίκνωμα.

μόρτης (ο): μάγκας.

μόστρα (η): βιτρίνα. Μοστρέρω (ρ.): παρουσιάζω στη βιτρίνα, επιδεικνύω.

μοσχοκάρφι και μοσκοκάρφι (το): το γαρύφαλλο· λέγεται και μπρόκ(χ)α.

μπασμός (ο): δόλωμα που ρίχνεται στη θάλασσα.

μουγιά-μουγιά (επίρρ.): μαλακά, αθόρυβα.

μουάφι (επίρρ.): δεν απαντώ: τον έφηκα μουάφι.

μουθουνίζω (ρ.): αναπνέω με τα ρουθούνια-ρουθουνίζω.

μουλλός (ο): ζαρωμένος, αμίλητος, κρυφός.

μουλλώνω (ρ.): τρυπώνω κάπου, κρύβομαι, ζαρώνω.

μουννίτσης (ο): Ο «άνευ όρων» υποδουλωμένος στη γυναίκα του.

μουνουχίζω (ρ.): ευνουχίζω.

μουντέρω (ρ.): ορμώ, αρπάζω κάτι αστραπιαία, ρίχνομαι.

μούργα (η): το κατακάθι του λαδιού.

μουργούνι (το): συγκεντρωμένο πλήθος εντόμων-σμήνος-μουριάδες.

μουρδάρης (ο): βρωμιάρης, Μτφ.: ανήθικος.

μούρη (η): το πρόσωπο.

μουρώνομαι (ρ.): καλύπτω το πρόσωπο.

μουσάντρα (η): κασέλα στερεωμένη στα κάτω πόδια της μονής. Αλλού συναντάται: ξύλινο πατάρι, για τοποθέτηση στρωσιδιών, στρωμάτων, παπλωμάτων.

μουσκάρα (η): προσωπίδα.

μουσκούνια (τα): μικροκαμωμένα σύκα όχι καλής ποιότητας-ατροφικά.

μουστοκοφτή και μυστοκοφτή (η): παρασκευάσμα από βραστά σύκα και αλεύρι ή από μούστο και αλεύρι: μουσταλευριά.

μουστουρής και μουστερής (ο): κακός «πελάτης».

μούτης (ο): αυτός που δε μιλά, ο δούλος, ο σκλάβος.

μουτσούνα (η): προσωπείο. Πρόσωπο με υβριστική έννοια. (Κατέβασε μιά μουτσούνα, να!).

μουχλούζης και μουφλούζης (τουρκ.): μπαταξής, χρεωκόπος.

μουχούρτα (η): ξύλινο (ή πήλινο) βαθύ πιάτο (τσανάκα).

μπαμπακιά (η): περιοχή της όψιμης σποράς με διμνήτη (κριθάρι), φασόλια και μπροστινικά.

Μπάνια (τα): λέγεται το κατάσταση των νατροχλωροθειούχων ιαματικών πηγών του Μανδρακίου.

μπαξές (ο): μικρός ανθόκηπος.
μπαξίσι (το): φιλοδώρημα.
μπάρβας (ο): ο ηλικιωμένος θεός.
μπάρκο (το): πλήρωμα του καϊκιού.
μπαρουτ(θ)οχανάς (ο): αποθήκη πυρομαχικών.
μπαρτάς και μπαρταδόλλι (ο): το τσεκούρι.
μπαρώθηκα (ο.): κλείστηκα καλά.
μπασμάδες (οι): ρετάλια, τσίτια για φόδρες.
μπαταλιέρω (ο.): καθιστώ άχρηστο - αφήνω αχρησιμοποίητο. (Τόχω μπαταλια-
ρισμένο).
μπατανία (η): κουβέρτα υφαντή.
μπαταξής (ο): ο κακοπληρωτής.
(μ)πα(τ)ζανάκης (ο): σύγγαμβρος.
μπατέρω και μπατέρνω (ο.): γέρονω.
μπατσιά (η): χαστούκι.
μπεξής (ο): αγροφύλακας.
μπερεκέτια (τα): δευτερεύουσες οικιακές εργασίες.
μπερμπάντης (ο): πονηρός, δόλιος.
μπερντάχι (το): ξυλοδαρμός.
μπέρτα (η): σάλι.
μπερτόδουλος (ο): ατημέλητος.
μπέτσα (η): καβάλα στον ώμο. (Έλα να σε κάμω μπέτσα).
μπεχλιβάνης (ο): παλαιστής.
μπίζι (το): ο αρκαάς.
μπιλλιέτ(θ)ο: το δελτίο.
μπίλλιες (οι): οι γυάλινοι βόλοι.
μπιρί (το): είδος παιχνιδιού, όπως τα ξυλίκια.
μπίτι (επίρρ.): τίποτε, τέλος.
μπίω και μπή(γ)ω (ο.): σπρώχνω.
μπαχούρι (το): το πιπέρι.
μπλάστρι (το): έμπλαστρο.
μπλετσές (ο): η χαίτη, πλεξίδα, κότσος.
μποξάς (ο): μπέρτα (σάλι).
μπόσικος (ο): ο χαλαρός.
μποςτάνι (το): κτήμα παραγωγής κηπευτικών.
μπότσα (η): φιάλη νερού ή κρασιού-καράφα.
μπουά (το): μωρουδίστικη ονομασία του νερού.
μπουγιουρντί (το): διαταγή.
μπουκαπόρτα (η): στόμιο εισόδου (στα πλοία).

μπουκάργιασμα (το): φράξιμο με πηλό.
 μπούκλα (η): πλεξίδα.
 μπουκχέρω (ρ.): βάζω λαίμαργα την τροφή στο στόμα. Μπαίνω κάπου βιαστικά.
 μπουκ(χ)ουνιά (η): μπουκιά καβουρδισμένου χοιρινού.
 μπουληστρίνα (η): δώρο νονού στο βαπτιστικό.
 μπουλλώνω (ρ.): καρφιστώνω.
 μπουνιά (η): γρόνθος, γροτ(θ)ιά.
 μπουρό (το): μπουφές.
 μπουστί (το): μικρό ξύλινο δοχείο μεταφοράς του φαγητού της εξοχής.
 μπούτθα ραβδί: βάρα-δώστου ξύλο.
 μπουτ(θ)άνα (η): η πόρνη.
 μπουτ(θ)έρω: ρίχνω μέσα βιαστικά-Εισορμώ.
 μπούτσος (ο): ωσειδής μικρή σιδερόπετρα για το παιχνίδι με τις (σ)αμάδες.
 Ελέγετο και σατούλι.
 μπουτσώνω (ρ.): στριμώνω κάπου κάτι.
 μπράτη (τα): εμπορεύματα, αποσκευές.
 μπρατικό (το): η αμοιβή της μεταφοράς.
 μπροέλλω και μπρουέλλω (ρ.): ξεπροβάλλω, κοιτάζω από κάπου με προφύλαξη.
 μπρόκ(χ)α (η): το γαρύφαλλο (καρύκευμα), αλλά και το μεγάλο καρφί.
 μπροστάρι (το): το εμπρός μέρος του χορού. Μπροστάρης: αυτός που σέρνει το χορό· ο κορυφαίος.
 μπροστέλλα (η): η παιδική ποδιά.
 μπρούσκο (το): ξηρό, μαύρο κρασί.
 μύλλα (η): το λίπος του γουρουνιού.
 μυλλερό (το): πήλινο δοχείο για το χοιρινό κρέας.
 μυλοκόπη (η): λεπτό, ισχυρό ξύλο, για το γύρισμα της πάνω πέτρας του σπιτικού μύλου.
 μώσε (ρ.): ορκίσου.

N

νεγκασούρα (η): δυσκοιλιότητα.
 νεβάλλω (ρ.): αναφέρομαι (Σε νέβαλε καθόλου;) μελετώ.
 νεβαστώ (ρ.): βοηθώ για άρση φορτίου.
 νεεί (ρ.): ν' ανέβει το ψωμί.
 νελαϊζομαι (ρ.): ξαφνιάζομαι για κάτι που δεν περιμένω - ξεσηκώνομαι.
 νεμμώ (ρ.): φυτρώνω (ενέμμισε το σιτάρι).
 νεμουσμουδώ (ρ.): ανακατεύω ελαφρά με το ρύγχος.
 νεορεύω (ρ.): ψάχνω, αναζητώ, ρωτώ, ενδιαφέρομαι (και νοορεύω).

νεουλιώ (ρ.): Μου έρχεται νεγούλα (ενεούλιασμα).

νεπέτι (το): σειρά - η εκ περιτροπής άμισθη εργασία για δημόσιο όφελος.

νεσαίνω (ρ.): ευχαριστιέμαι (ενέσανα: ευχαριστήθηκα).

νεσιδιώ (ρ.): αηδιάζω-απεχθάνομαι.

νεστωρώ (ρ.): καταλαβαίνω. Επί αρνήσεως: δε θυμούμαι, δε γνωρίζω ((δ)ε νεστωρώ πιό).

νεσύρνω (ρ.): βγάζω νερό από τη στέρνα (νέσυρε νερό. Ενέσυρα).

νετθαίρω (ρ.): τελειώνω. Μτφ: ενέτθαρα σήμερα: κουράστηκα υπερβολικά. Ενέτθαρα: πέθανε.

νέτ(θ)ος (ο): τελειωμένος, ψόφιος.

νιαούδια (τα): μικροσκοπικά ψάρια.

νικήτας (ο): το παραγεμισμένο στομάχι του γουρουνιού.

νιννίνορας (ο): το μαμμόθρεφτο - το άβουλο παιδί.

νιτερέσα (τα): τα προσωπικά συμφέροντα.

νόημα (το): νεύμα, σήμα (κάμε του νόημα να σταματήσει).

νοματέοι (οι): σύνολο ατόμων.

νταβαντούρια (τα): χαρούμενες φωνές, ευχάριστη φασαρία.

νταλαβέρι (το): συνεργασία, εμπορικές επαφές.

ντηριούμαι (ρ.): διστάζω - δεν τολμώ.

ντιωνά (ρ.): δημιουργεί αντίπαλο.

ντριστελί (το): αντίσταση σε βίαιο τράβηγμα. (Βάλλω ντριστελί: καταβάλλω προσπάθεια να εμποδίσω κάτι).

ντροσπά(ρ.): προκαλώ φόβο. (Εντρόσπαα: φοβήθηκα).

ντώννω (ρ.): ανατέλλω και σκορπίζω φως. Χρησιμοποιείται μόνο στην έκφραση: Έντωσε ο ήλιος.

νύχλος (ο): παραφθορά του λύχνος.

Ξ

ξαμώνω (ρ.): κάμνω πρόβα, συγκρίνω κάτι με κάτι άλλο, επιδεικνύω κάτι, δείχνω επιδεικτικά τη γροθιά μου για φοβέρα.

ξαντό (το): κρόσια και ύφασμα-Παλιά, έκοβαν τις ίνες και τις έβαζαν στις πληγές.

ξάφρισε (ρ.): έκλειψε, δεν άφησε τίποτε.

ξηγκλιώ (ρ.): αδειάζω τελείως τη δεξαμενή.

ξηγκρεμμίστηκε (ρ.): διώχτηκε «κακίη κακώς». Έφυγε ο ανεπιθύμητος.

ξηδηλώ (ρ.): φανερώνω-εξηγώ.

ξηδίνω (ρ.): διασκεδάζω το «ρίχνω έξω».

ξηκάμνω (ρ.): πουλώ τα ζώα μου (εξέκαμα: ανέλαβα, ξεξαλίστηκα).

ξελλουρίζω (ρ.): γδέρων το πρόσωπο ή το δέρμα .(Ξελλουρίστηκα: γδάστηκα).

ξελογιάζω (ρ.): ρίχνω μιά ματιά στο χωράφι. Κάμνω μερικές ελαφρές γεωργικές εργασίες.

ξελοθρεύω (ρ.): καταστρέφω τελείως - ξελόθρεμμα (το): καταστροφή.

ξεμισκυλλίζω (ρ.): καταξεσχίζω, καταβροχθίζω.

ξεμωραμμένος (ο): αυτός που τάχει χαμένα. Ξεμωράθηκε: ξαναμωράθηκε: ξανάγινε μωρό.

ξεμπλώ (ρ.): σκορπίζω.

ξενικεμένος (ο): χαϊδεμένος.

ξέπ(φ)εσε (ρ.): δεν έπεσε καλά, δεν πήγε καλά, φτώχυνε.

ξερά χέρια (έκφρ.): άδεια χέρια. (Με ξερά χέρια θάγκουμου; με άδεια χέρια θα σου έκαμνα επίσκεψη;).

ξεραπ(φ)ίζω (ρ.): λιχνίζω το σιτάρι και το κριθάρι.

ξερατό (το): ο εμετός.

ξερχέρω (ρ.): ψάχνω ακατάστατα.

ξεροτή(γ)ανα (τα): ξεροτήγανα· είδος τηγανίτας

ξέστερα (επίρρ.): καθαρά, σαφώς

ξεστοιχίζω (ρ.): λέγω από μνήμης.

ξεστρέφω (ρ.): αντιλέγω - αντιτείνω στα λεγόμενα.

ξεσυνερίζομαι (ρ.): επί αρνήσεως: δεν κατεβαίνω στο ίδιο επίπεδο.

ξετελεμένα (τα): τελειωμένα όπως πρέπει.

ξετελεσμένος (ο): τέλειος-ξετέλεψε τέλειωσε, ολοκλήρωσε.

ξετραχήλωσε (ρ.): άνοιξε, μεγάλωσε το ύφασμα.

ξεφουντώνω (ρ.): ανθίζω.

ξεφυλλίδι (το): τεμάχιο από σπάσιμο ή κόψιμο (Έφυγ(γ)ε από το βάζο ένα ξεφυλλίδι).

ξεφυσίστρα (η): κρατηροειδής τρύπα του ηφαιστειακού χώρου που αναδίδει αέρια και δημιουργεί γύρω της θειάφι.

ξεχνιάζω (ρ.): ξεχωρίζω, διακρίνω.

ξεχρόνισες (ρ.): άργησες να έλθεις.

ξεψαχνίζω (ρ.): βγάζω το κρέας από τα κόκαλα. Μτφ: διερευνώ σε βάθος κάποια υπόθεση.

ξιπάζομαι (ρ.): υπερηφανεύομαι-ξιπασιά: υπερηφάνεια.

ξόδι (το): κηδεία, νεκρική πομπή.

ξύλινα (τα): τσόκαρα.

ξωμένω (ρ.): μένω μόνος στα χωράφια.

ξωτικό (το): στοιχειό, δαιμόνιο.

Ο

ολάν(χ)ερο (επίρρ.): ολόκληρο.

ολουσουνέ (επίρρ.): κατ' ευθείαν, συνεχώς, ακατάπαυστα, πάντοτε, διαρκώς, ενέργεια που γίνεται πεισματικά, επίμονα.

οντάς (ο): μικρό υπνοδωμάτιο.

οξός (ο): κρημνός.

ορθάμπελος (ο): πιστός, σταθερός στους λόγους του, αλήθης.

όριθες (οι): όρνιθες, κότες.

ορμήνια (η): συμβουλή.

ούσσι (εκφρ.): προτροπή, για να περπατούν τα γαϊδούρια.

ούτσι (εκφρ.): λέξη, που επαναλαμβανόμενη, χρησιμοποιείται για διώξιμο των γουρουνιών.

όχχου (επιρ.): Ωμιέ, αλλοίμονο.

όχτρα (η): ίχτερος, χρυσή.

Π

πάαινε (ρ.): πήγαινε (έλα να πααίνομε).

παγαπόντης (ο): απατεώνας.

παιχνίδια (τα): νησιώτικη ορχήστρα. Μουσικά όργανα, κυρίως: βιολί, σαντούρι, λα(γ)ούτο.

πάκο (το): δέμα (Ήρτε (μ)μου το πάκο αφ' την Αμερική).

παλαμάκια και παλαμάδια (τα): χειροκροτήματα.

παλλαρός και απαλλαρός (ο): μαλθακός, παλαβός.

παμουχάς (ο): φουστάνι (κυρίως νυφικό).

παμπάφυλλας (ο): κάτι πολύ ελαφρό.

πάλος (ο): πάσσαλος.

παντώ (ρ.): υπερασπίζομαι, εμποδίζω κάποιον να χτυπήσει άλλον.

παμπούλλης (ο): βρυκόλακας.

πανέλλο (το): χαρτόνι.

πάννα (η): λινάτσα (πατσαούρα) δεμένη στο άκρο ξύλινης βέργας, για καθάρισμα του φούρνου.

παννίνο (το): σάντουιτς με αρτίδιο.

πάντηξε (ρ.): κατά τύχην συνάντησε.

παντιέρα (η): Σημαία. Μτφ: σήκωσε δική του παντιέρα: κάμνει του κεφαλιού του.

παντουναρίζω (ρ.): αφήνω.

πάπ(φ)α (η): «μπάλλα» πάνινη.

παπ(φ)ούδια (τα): φασόλια μαυρομύτικα (μαυρομμάτικα), τα λεγόμενα νισύρικα.

παπ(φ)ούλλες (οι): σβώλοι χρώματος που δημιουργούνται κατά τό όργωμα.

παραζούαλλος (ο): ο μη ισορροπημένος. Παραζούαλλα: διαφορετικά.

παρακώρη (η): βοηθός.

παραλόγιασε (ρ.): έχασε τα μυαλά της (ρ. παραλογιάζω).

παραμονεύγω (ρ.): παρακολουθώ κρυφά.

παρασιτιά (η): το μαγειρείο ανάλογα διαμορφωμένο για ξύλα και για κάρβουνα.

παραστρέφω (ρ.): παραπατώ.

παράφηση (η): διαθήκη.

παραφίν(ν)ω (ρ.): παραγγέλλω.

παράχραντος (ο): επί κολακείας ή κοροϊδίας: σπουδαίος.

παρμαλίκι (το): ξύλινο κάγκελλο εσωτερικού χώρου.

παρσάδια (τα): κομμάτια (θα του δώκω μια και θα το κάμω χίλια παρσάδια).

παρόρα (η): ανόητη με την έννοια του χαριεντισμού. (Α μωρή παρόρα· λόγια (ν)τα λόγια σου;).

πασαίρω (ρ.): δίνω (πάσα), πετώ (Μου το πάσαρε, χωρίς να πάρω είδηση).

πασκάζω (ρ.): δε νηστεύω.

πασπατέβγω (ρ.): ψάχνω στα τυφλά.

παστελλαριά (η): σύκα φρυγμένα, γεμισμένα με αμυγδαλόψιχες και σουσάμι.

παστός (ο): νυφικό κρεβάτι.

πάστρα (η): είδος χαρτοπαίγνιου: κολτσίνα, αλλά και καθαριότητα.

παστρέυγω (ρ.): καθαρίζω, βγάζω από τη μέση.

παστρικός -κιά: καθαρός. Μτφ. το όχι ηθικό άτομο.

πατατούκ(χ)α (η): ανδρικό μάλλινο χοντρό πανωφόρι.

πατελίδα (η): πεταλίδα.

πατελιά (η): είδος γλοιώδους χώματος για επιστρωση δωματίων.

πατιρδί (επίρρ.): μεγάλη φασαρία, πολύς θόρυβος.

πατσα(β)ούρα (η): πετσέτα χειρών. Μτφ. υβριστική λέξη που χαρακτηρίζει την όχι καλής διαγωγής γυναίκα.

πάτσουλλας (ο): αιχμηρό μικρό ξύλο για βγάλσιμο των αχινών.

πατσούλλι (το): ξυλαράκι.

παυλάκι (το): φρατζολάκι, αρτίδιο.

παντά (τα): τ' απόκρυφα μέρη του σώματος.

παφτονεί και παφτονεΐναι (επίρρ.): αυτό είναι· συνδετικό σκέψων σε περίπτωση αμηχανίας.

πάψες (οι): μαθητικές διακοπές.

πεξεβέγκης (ο): ο αχρείος.

πεξελίκια (τουρκ.): τα βραχιόλια.

πεξούλα (η): ύψωμα του δρόμου που χρησιμεύει και σαν κάθισμα.

πεξουνάρα (η): τσέπη τοποθετημένη ψηλά - Μικρή δερμάτινη σακκούλα, φυλασσόμενη στο ζωνάρι.

πελεργρίνα (η): η φασαριούχος σχολαστική γυναίκα.
πέντουλλας (ο): σάκκος του κυνηγού.
πέξα-δέξα (η): η κακοκουσμένη, η παλιогουναίκα.
περάτης (ο): συνώνυμη του μάνταλου.
περγουλιά (η): η υπερυψωμένη κληματαριά (κρεβατίνα).
περιαλιά (η): παραλία.
περίδρομος (ο): το ασταμάτητο φαγητό.
περιχώ (ο.): περιχύνω.
πέρω-παίρω (ο.): αγοράζω, παίρνω.
πεσκίρι (το): πετσέτα προσώπου.
πεσλεμές (ο): θρεφτάρι.
πέταυρο (το): σανίδα σκληρού ξύλου.
πετουμέξι (το): σιρόπι του πολύ βρασμένου μούστου.
πετρομάχι (το): μπάλλωμα παπουτσιού.
πετσοκόλλης (ο): ο πολύ αδύνατος.
πετσώνω (ο.): βάζω σόλα, καλύπτω.
πηάδι (το): πηγάδι.
πήκα (η): έχθρα (πηκαρισμένος).
πηλά (τα): λάσπες, ακαθαρσίες.
πηλόβαρος (ο): δυσκίνητος, αργοκίνητος (χώμα πηλόβαρο: δυσκολοκαλλιέργητο).
πηλοούμαι (ο.): απολογούμαι. («Ποιός έχει στόμα να πηλοηθεί...»)
πηχίζομαι (ο.): θυμώνω, νευριάζω.
πιάσιμο (το): περιουσία.
πιλάτεμα και πηλάτεμα: «γλυκό» βασάνισμα.
πιλώθω-πυλώθω (ο.): σπρώχνω, στρυμώχνω.
πινακωτή (η): ψωμοθήκη.
πίσσα (η): μαστίχα.
πισταυτικού (επίοο.): επίτηδες.
πιστικός (ο): βοσκός.
πιστιμάλλι (το): παιδικό σεντονάκι.
πισωράδι (το): το πίσω μέρος του χορού.
πιτθαρίδες (οι): χυλοπίτες.
πιτθαριδόξυλο (το): ξύλινο κυλινδρικό εργαλείο για το άνοιγμα φύλλου ζύμης για παρασκευή της πιτθαρίδας.
πιθέρω και πιθίζω (ο.): τελειώνω, βγάζω την υποχρέωση.
πιθί-πιθί (επίοο.): τέλος.
πιθιά (τα): οι ρεβυθοκεφτέδες.
πιτυρώ (ο.): επιπάσσω με νερό από το στόμα.

πλάι (το): ανοιχτός χώρος για παιχνίδι.
 πλάνταξε (ο.): έσκασε από στενοχώρια.
 πλανταριά (η): επί πτώσεως: ξαπλώθηκε χάμω με... πάταγο.
 πλαστήρα (η): ξύλινο στενόμακρο τεμάχιο (μέχρι 1 μ) όπου τοποθετούνται διάφορα προϊόντα για ξήρανση (π.χ. το τυρί). Πάνω σ' αυτήν, πλάθονται και τα κουλούρια.
 πλάστριγγα (η): ξύλινο περιτείχισμα του αλωνιού.
 πλετθές (ο): τράχηλος.
 πλέτσα (η): ύφαλος (το καΐκι έκατσε στην πλέτσα).
 πλε(γ)μάτια (τα): δίχτυα.
 πληζίνα (η): το καρπούζι.
 πλουμιά (τα): κεντήματα.
 πλουμισμένο(ς): κεντημένο με στολίδια.
 πλώθω (ο.): απλώνω.
 ποδιοκινώ (ο.): ξεπροβοδίζω.
 ποθυμαίνω (ο.): ξεκουράζομαι, παίρνω ανάσα.
 ποκορδίζομαι (ο.): ξαπλώνομαι-τεντώνομαι.
 πολαίρω (ο.): σχολώ (επόλυκε(ν) η εκκλησία).
 πολεμά (ο.): προσπαθεί, αγωνίζεται. (πολεμά να φτιάξει το αυτοκίνητο).
 πολίμενε (ο.): περιίμενε.
 πόμπα (η): αυτοσχέδια κροτίδα του Πάσχα - βαρελότο.
 πομπές (οι): ντροπές, ανηθικότητες, ξεδιάντροπη αμφίεση (Ήβγε να δείξει τις πομπές της).
 πόνεμα (το): η πληγή.
 πορολόημα (το): κατασταλτικό μάζεμα ξηρών καρπών.
 πορτομονές (ο): το πορτοφόλι.
 ποσκεπό (το): υπήνεμο.
 ποσό (επίορ.): πάρα πολύ. (Η Νίσυρος έχει κουρούνες; Ποσό!).
 Πόστα (η): το ταχυδρομείο.
 ποσπέρια (τα): οι εσπερίδες-οι νυχτερινές γειτονικές συγκεντρώσεις.
 ποτάσσω (ο.): επί αρνήσεως: δε μπορώ να αποκτήσω κάτι.
 πότη (επίορ.): πού, από πού;
 ποτθές (επίορ.): ποτέ.
 πούετα (επίορ.): πουθενά.
 πουλιάζω (ο.): θαμπώνω (πούλιασαν τα μάτια μου: κάμνουν πουλιά).
 πούλλα (η): τρέλλα.
 πουντανέλο (το): πηρούνι.
 πουργός (ο): λασπιάς, εργάτης οικοδομής.
 πούσι (το): ομίχλη, καταχνιά.

πουστά (επίρρ.): πουθενά.
 πρατέλλες (οι): στολισμένες τηγανίτες της βάπτισης.
 πράστιγγας (ο): σειρά από πέτρες, γύρω από το αλώνι.
 πρατέλλι (το): μικρό τσανάκι.
 πρατσουλιές (οι): ακαθαρσίες των κατσικιών.
 πριχού (επίρρ.): προτού.
 προβέξα (η): Β-ΒΑ άνεμος ισχυρός, που προκαλεί τρικυμία με καταστροφικές συνέπειες.
 προμοφύλλες (οι): τα πρώιμα σύκα.
 προσήμαδο (το): ο οιωνός.
 προσούλα (η): ο οισοφάγος.
 προυσουμί (το): παλιόρουχο υφαντό για τους ώμους, σε περίπτωση μεταφοράς κάποιου φορτίου (προσώμο).
 προφινιάζω (ρ.): στραγγίζω.
 προυμάτσες (οι): τα σχοινιά της πρύμνης.
 Πρωτόλης (ο): ο Ιούνιος.
 πυριά (η): η ξεστασιά της φωτιάς.
 πφερδές (ο): ύφασμα.
 π(φ)εσίμι (επίρρ.): μετρητοίς.
 πφιώ (ρ.): πηδών, βατεύω.
 πφιούλλας (ο): μικροσκοπικό έντομο (της οξικής ζύμωσης).
 πφούλλι (το): γραμματόσημο, χαρτόσημο.
 πφούφου (εκφρ.): επί δυσωδίας: κάτι βρωμάει (πφούφου, εσκάσαμε(ν) από τη βρώμα).
 πφώθω (ρ.): σπρώχνω.

P

ραβασάκι (το): ερωτικό γράμμα.
 ράδι (το): η ουρά (παράγωγη λέξη: πισωράδι).
 ράι-ράι (επίρρ.): η απόσταση των δοντιών μεταξύ τους.
 ράμμα (το): νήμα της στάθμης - στενή υφασμάτινη λωρίδα.
 ράφπη (η): ξερόχορτα - ότι απέμεινε από το θερισμό.
 ρεμόνι (το): κόσκινο με φαρδιές τρύπες.
 ρεμπέτ(θ)α (η): ατημέλητη.
 ρέχει (ρ.): αρέσει.
 ρημάδης (ο): ο χαμένος.
 ρημαδιό (το): όλα τα «πάνω-κάτω». Εκεί που γίνεται «χαμός».
 ρηγός (ο): ελαφρόμυαλος, επιπόλαιος, αφελής, ελαφρώς ανόητος.
 ριζωμιός (ο): ο γηγενής.

ρίπφη (η): οι ριπές του θαλασσινού κύματος-ριπή.
 ριστώ (ρ.): δίνω σημασία. Συναντάται σε άρνηση: Έχε χάρη που δε σου ρίζο-
 μαι... Γιατί άμμα σου ριστώ...
 ριφνώ (ρ.): καταλαβαίνω. Συνήθως και αυτό συναντάται επί αρνήσεως στο β'
 ενικό πρόσωπο: (δ)ε ριφνάς τίποτα κακόμοιρε...
 ροέβγω (ρ.): μοιράζω σπάταλα.
 ρότα (η): πορεία πλοίου.
 ρουδιά (η): ροδιά-ρουδία: ρόδια.
 ρουκχανίζω (ρ.): ροχαλίζω Μτφ: ρουκχούνα: υβριστική λέξη για γυναίκα.
 ρουκχούνης (ο): ο ανάποδος, ο σαχλαμάρας.
 ρουμάνι (το): παρθένα θαμνώδης βλάστηση.
 ρούσσα (η): υπόξανθη-ξανθοκόκκινη.
 ρουτσούνα (η): μεγάλη πέτρα.
 Ρούτσουνα: ογκόλιθοι.
 ρουχαλίνα (η): ρόμπα και νυχτικιά.
 ρπω (ρ.): αρπάζω.
 ρυμίδι (το): στενό - συνήθως αδιέξοδο σοκάκι.

Σ

σαγιάς (ο): τεμάχιο υφάσματος προστατευτικό του προσώπου από τον ήλιο.
 σαλβάρι (το): ανατολίτικη βράκα.
 σαλέβγω (ρ.): περπατώ.
 σαμάδα (η): πλατειά, μικρή (σιδερό)πετρα, με την οποία τα παιδιά των περα-
 σμένων χρόνων, έπαιζαν παιχνίδια (αμάδες).
 σάουλα (η): χοντρό σχοινί από γιδότριχα, προσδέσεως, συνήθως, σάκκων α-
 γροτικών προϊόντων στα ζώα.
 σάουνο (το): σαγόνι.
 σαουρδών και σαουρδίζω (ρ.): πετώ με ορμή και οργή.
 σάρα και μάρρα (με άρθρο): ενοχλητικό πλήθος (εμαεύτηκε η σάρα και η μάρρα
 και το κακό συναπάντημα).
 σαρτέρω και σουρτέρω: σουτθέρω (ρ.): πηδώ.
 σαστίζω (ρ.): μένω με το στόμα ανοιχτό.
 σάψυχος (ς): ματζουράνα (αφέψημα).
 σβώ (ρ.): σβήνω.
 σεβδός και σεβντάς (ο): έρωτας, πόθος, αγάπη.
 σεγλέμια (τα): τσουβάλια, σακκιά.
 σεννιέρω (ρ.): τακτοποιώ - σεννιαρίστηκε: φτιάχτηκε
 σερτούκο και σουρτούκο (το): χοντρό, μακρύ σακκάκι.
 σεγλετίζομαι (ρ.): στεναχωριέμαι, συγχύζομαι.

σήαρέ μου (ρ.): υποβάσταξέ μου - βοήθησέ με να το σηκώσω (ρ. σηαίρω).
 σιζίμι (το): ψιλό, γερό σχοινί.
 σιλλούρο (το): βεγγαλικό.
 σι(ν)νί (το): κυκλικό ξύλινο ταψί, για τα μνημόσυνα. Κατ' επέκταση: μνημό-
 συνο.
 σίξα (επίρρ.): ίσια, μπρος.
 σιρμαγιά (η): οικονομίες, χρηματικό απόθεμα.
 σίτα (η): συρμάτινο πλέγμα.
 σίτηνο (το): σταρένιο
 σκάλεθρο (το): σιδερένια βέργα με στρογγυλό άκρο.
 σκαμπάζω (ρ.): παίρνω είδηση, γνωρίζω κάτι. Συναντάται και επί αρνήσεως:
 δεν καταλαβαίνω (Δε(ν) σκαμπάζω τίποτα).
 σκαπουλέρω (ρ.): ξεφεύγω, γλυτώνω.
 σκατούλλι (το): μικρή ωοειδής (σιδερό)πετρα, απαραίτητο συμπλήρωμα του
 παιχνιδιού με τις (σ)αμάδες. Ελέγето και «μπούτσος».
 σκεβρωμένο ξύλο: το παραμορφωμένο από την υγρασία.
 σκέρ(τ)σο: χαριτωμένη κίνηση - κόλπο - σκέλτσο
 σκιάδι (το): ψάθινο καπέλο.
 σκιάζω (ρ.): τακτοποιώ, περιποιούμαι. Μτφ. επί απειλής: θα σε σκιάξω καλά:
 θα σε περιποιηθώ. Θα σε φτιάξω!
 σκίζα (η): τεμάχιο κορμού ή ρίζας - πελεκούδα.
 σκιόλλες (οι): σόλες των παπουτσιών.
 σκίπθος (ο): θάμνος με κλαδιά που έχουν κολλητική ουσία και φύλλα με βαρύ
 άρωμα.
 σκλιπάδα (η): γενεαλογία.
 σκόλη (η): γιορτή, αργία.
 σκολόπεντρα (η): σαρανταποδαρούσα.
 σκορδοκούτι (το): ξύλινο γουδί.
 σκορμός (ο): χαμηλό κάθισμα από κορμό δέντρου.
 σκούλλος (ο): αυτοσχέδια δάδα από απόκερα που κρατούσαν τα παιδιά στην έ-
 ξοδο του Επιταφίου.
 σκούντριανος (ο): ξεροκέφαλος.
 σκουντώ (ρ.): σπρώχνω, ενοχλώ.
 σμιέται (ρ.): οσμίζεται, μυρίζει.
 σμύνερα (η): σμέρνα.
 σολαϊζω: τακτοποιώ.
 σοράδα (η): πλεξάνα-ορμαθός (σοράδα σκόρδων).
 σουαρές (ο): βραδυνή διασκέδαση - χοροεσπερίδα.
 σουλάτσο (το): το πήγαινε-έλα, η βόλτα.

σούλουνας (ο): η υδρορροή.
 σουπιέρα (η): βαθιά πιατέλα.
 σουρβιάλι και σουβριάλι (το): είδος φλογέρας (σουραύλι).
 σούρδα-σουρδίδιο (η): ευκοιλιότητα.
 σουρδίζω (ρ.): βλέπω, διακρίνω.
 σούρτα-φέρτα (εκφρ.): πήγαινε-έλα.
 σουφερτάσι (το): μικρό αλουμινένιο δοχείο, για μεταφορά φαγητού στην
 εξοχή.
 σούφρα (η): ο πισινός.
 σπαλλιά (τα): ονομασία των μηρών.
 σπαρματσέ(θ)ο (το): κερύ χρησιμοποιούμενο σε πρώτη ανάγκη.
 σπασμάδα (η): πεσμένο βαστάδι (ξηρολιθιά).
 σπέξα (η): χορήγηση δωρεάν τροφίμων.
 σπερβέρι (το): παραπέτασμα του κρεβατιού.
 σπηλάδι (το): εξοχικός οικίσκος - συνήθως, σταύλος.
 σπίουνας και σπιούνος (ο): προδότης.
 σπίρτο (το): οινόπνευμα.
 σπόντα (η): αιχμή.
 σταλός (ο): μέρος που προφυλάσσει από τη βροχή.
 στάμπα (η): λερωματιά. (στάμπωσε το φουστάνι μου).
 στάμπελλος (ο): ο πολύ προσεκτικός, ο μετρημένος.
 σταμπέρω (ρ.): σημαδεύω. Μτφ. σε έχω υπόψη: Σε στάμπαρα.
 στανιό (με το): παρά τη θέληση.
 σταχώνω (ρ.): ντύνω τα βιβλία με χαρτί (συνήθως μπλε).
 στέη (τα): η οροφή του σπιτιού.
 στελλάτος (ο): όρθιος, απτόητος, αυτός που δε φοβάται.
 στήμη (η): ταχύτητα, φόρα (έβαλε μια στήμη...).
 στιμαίρω (ρ.): εκτιμώ, υπολογίζω.
 στίφη (η): στερεοποιημένη ηφαιστειοειδής λάβα.
 στιβάνια (τα): παπούτσια από χοντρό πετσί και δέρμα που έφταναν μέχρι τα
 γόνατα.
 στουμούχι (το): πάννινος σάκκος που σκεπάζει το στόμα των ζώων - φίμωτρο.
 στραοκλείδι (το): σιδερένιος γυριστός μοχλός που άνοιγε το μάνταλο.
 στράφυλλα (τα): τ' απομεινάκια του πατητηριού (στέμφυλα).
 στρέψε (ρ.): επέστρεψε, γύρισε πίσω.
 στρίγλα (η): υπνοβάτιδα.
 στρουφνός (ο): ανάποδος, ιδιότροπος.
 συνκάμενα (τα): τα άσπρα μούρα (μούρουνα).
 συμπάλλω (ρ.): βοηθώ, ενισχύω (Σύμπαλλε τη φωτιά).

συμπράγκαλα (τα): παρελκόμενα - όλα τ' απαραίτητα.
συναντριώνομαι (ρ.): παίρνω δυνάμεις.
συνεπαίρνω (ρ.): ξελαφρώνω, ξεκουράζω, βοηθάω.
συνορίζομαι και συνερίζομαι (ρ.): επί αφιμαχιών: Δεν κατεβαίνω στο επίπεδό σου. (Δε σε συνορίζομαι: δε σου κάμνω τα μυαλά σου).
συντέκνισσα (η): κουμπάρα.
συντηλεύγετο (ρ.): σιγουρίζετο.
σύξυλα (επιρρ.) τελείως ξαφνικά (τα παράτησε σύξυλα).
σύσταση (η): ταχυδρομική διεύθυνση.
συφφάι (το): πλήρες φαγητό.
σφάγγελλα (τα): φάσκελλα (με σφαγγέλλωσε).
σφακίδες (οι): οι κηλίδες του προσώπου-φακίδες.
σφάχτης (ο): δυνατός πόνος
σφίωμα (το): είδος περιλαιμίου.
σφογγάτο (το): αυγά χτυπητά, ομελέτα.
σφογγιά (η): αγριόφυτο με κολλητική ουσία.
σφοντήλια (η): ραπίσματα, γρονθοκοπήματα. (Έφαε μια (γ)κατακεφαλιά, που τούρτε ο ουρανός σφοντήλι).
σφυριδι (το): πλεκτό ή ξύλινο πινάκιο προθέτησης του ψωμιού για τη μεταφορά στο φούρνο.
σωρεύγω (ρ.): συσσωρεύω, συγκεντρώνω.
σωτικά (και σωθικά): εντόσθια.

T

ταβλάς (ο): μεγάλο ταψί για ψήσιμο γλυκυσμάτων (μπακλαβά, καταΐφιού κ.ά.).
ταβραντής (ο): δυνατός - αυτός που αντέχει.
ταγκλαράς (ο): ο πάρα πολύ εύσωμος.
ταή (η): φαγητό των ζώων.
τάλε-κουάλε (εκφρ.): ολόδια.
ταμαχλιάρης (ο): αχόρταγος, κοιλιόδουλος, άπληστος, πλεονέκτης.
ταμερζάνα (η): γυάλινο δοχείο επικαλυμμένο με πλέγμα από χόρτο, καλάμι ή πλαστικό.
ταμπακχειό (το): βυρσοδεψείο - Ταμπάκχης: βυρσοδέξης.
ταμπλάς (ο): συμφόρηση (εγκεφαλικό).
τάμπουνας (ο): γερό ξύλο.
τάντουλα προς τάντουλα (εκφρ.): όχι γεμάτο δοχείο.
τανώ (ρ.): αγγίζω, ακουμπώ απαλά τα χέρια.
τάπ(φ)ωμα (το): καπάκι, σκέπασμα (τάπφα).
ταρσανάς (ο): επισκευαστήριο πλοίων - ναυπηγείο.

ταρτάνα (η): κτιστός χώρος για λουλούδια - προέκταση παραθύρου για τοποθέτηση γλαστρών. Μτφ: Η ευπαρουσίαστη «γεμάτη γυναίκα».

ταύλα (η): τμήμα του χωραφιού οριζόντιο ή επικλινές.

τάχατος (ο): υβριστική έκφραση: ηλίθιος, βλάκας.

τεζαίρω (ρ.): λιγοθυμώ, πεθαίνω (πάει, τα τέρζε) και τεντώνω.

τεμενάς (ο): χαιρετισμός με βαθιά υπόκλιση.

τερτίπια (τα): κόλπα-παραπλανητικές κινήσεις-ξεχωριστά φερσίματα.

τεχνεύγω (ρ.): επί απειλής: θα σε τακτοποιήσω. (Μη στεναχωριέσαι. Θα σε τεχνέψω καλά).

τζιέρια (τα): συκώτια.

τθέλλι (ο): σύρμα ψιλό, συρματόπλεγμα.

τιζιάκι (το): μπουφές-ο πάγκος του καφενείου.

τόζι (το): κονιορτός.

τουλούμα και τουλουμαριά (η): η κοιλιά με υβριστική έννοια.

τουλουπάννι (το): λευκό ύφασμα κατάλληλο για στράγγισμα.

τούμπλα (η): αυστριακό χρυσό νόμισμα (βάρος μεγάλης 14 γρ. - μικρής 9 γρ.).

τουπφούζι (το): βάσανο, εμπόδιο. (Κακόμοιρε, τουπφούζι κατάντησες).

τουρβάς (ο): σάκος ώμου, ταγάρι.

τούρμη (η): ορμή, δύναμη.

τράβαλα-τραβάλια (τα): ταραχές, σκοτούρες, πάθη.

τραπαίρω (ρ.): κερνώ.

τράτος (το): περιθώριο. (Έχομε τράτος...).

τράφος (ο): βαθύ χαντάκι.

τράηγλας (ο): το στόμιο της στέρνας.

τριβόλοι (οι): αγκαθωτό ζιζάνιο των αμμουδερών χωραφιών.

τρικό (το): αντρικό (εσωτερικό) φανελάκι.

τριπ(φ)ηώ (ρ.): πηδω ζωηρά (Σταμάτα να τριπφηάς).

τριπφήουλλας (ο): έντομο (ή σκουλίκι;) του τυριού.

τρίστατο (το): η συμβολή τριών δρόμων, τριστρατο.

τριχάλι (το): είδος ξύλινης τράινας για ανακάτεμα των σταχυών κατά το αλώνισμα.

τριχιά (η): το πολύ λεπτό κόσκινο, αλλά και είδος σχοινιού φορτώματος.

τριωνίζομαι (ρ.): ανησυχώ.

τρόμπα (η): η αντλία. Τρουμπέρω: αντλώ νερό.

τρουλλί (το): εξόγκωμα εδάφους.

τρουλλώννει (ρ.): εξέχει.

τσακ(χ)άτης (ο): ανάπηρος, σακατεμένος, σακάτης.

τσαχουμάκι (το): αναπητής.

τσαλίμια (τα): ελιγμοί, τεχνάσματα, επιδέξιες κινήσεις, κόλπα.

τσαμπούνα (η): τρομπέτα.
 τσανάκα (η): πήλινη λεκάνη.
 τσαπερδόνα (η): η έξαλλη.
 τσαρδάκα (η): υπόστεγο με καλαμωτή.
 τσαρπίνης και τσαρχπίνης (ο): ζωηρός, παιχνιδιάρης.
 τσαρπίσω (ο.): θα τρελλαθώ, θα βγω από τα λογικά μου (θα με κάμεις να τσαρπίσω με τα καώματά σου).
 τσατ(θ)ί (το): μεσοχώρισμα, εσωτερικός διαχωρισμός.
 τσερνίκα (η): λεβεντοκοπέλλα.
 τσι(γ)αρίτες (οι): τηγανισμένα λίπη.
 τσίκνιση (η): το τσιγάρισμα του φαγητού.
 τσιλιά-τσιίλλα (η): ευκοιλιότητα.
 τσιλιάρης (ο): ο δειλός, ο φοβιτσιάρης.
 τσίλικο (το): γυαλιστερό, καινούργιο.
 τσιλιμπουρδίζω (ο.): κινούμαι πονηρά για να γίνω συμπαθής στις γυναίκες.
 τσίμα-τσιίμα (έκφρ.): άκρη-άκρη.
 τσιμπητές (οι): τηγανίτες.
 τσιρδίζεται (ο.): θυμώνει-γίνεται εκτός εαυτού.
 τσιρίσι (το): αυτοσχέδια κόλλα των τσαγκάρηδων.
 τσίσης (ο): ο ντυμένος στην πέννα, ο άψογος στην εμφάνιση.
 τσιτ(θ)ώνω (ο.): τεντώνω, εκτείνω, τραβώ το ύφασμα.
 τσίτσιρος (ο): ολόγυμνος.
 τσιφτισένιο (το): λεπτοκαμωμένο.
 τσόκλα (η): ξύλινη καράφα (δοχείο κρασιού).
 τσολόχης (ο): ο ακατάστατος.
 τσουδιά (η): οσμή καψίματος (φαγητό τσουδιασμένο).
 τσουν(χ)α (η): ο τέντζερης.
 τσουλλά (το): άκρη των μαλλιών πεταγμένη στο πρόσωπο. Μτφ: το όχι καλό κορίτσι.
 τσουλούφια (τα): οι φαβορίτες.
 τσουνουδιά και τσιμουδιά (η): σιωπή, χωρίς θόρυβο.
 τσουννί (το): μίσχος καρπού, κοτσάνι.
 τσουπάν(ν)ης (ο): γιδοβοσκός.
 τσουράπια (τα): χοντρές, μακριές, μάλλινες κάλτσες.
 τσουρίζω (ο.): επί κτυπημάτων βέργας: τσουζώ.
 τσούρμος (ο): πλήθος - το τσούρμο: πλήρωμα τράτας.
 τσουτσού (εκφρ.): κατούρημα, τσίσα (πάω να κάμω τσουτσού).
 τσουτσουμάλλ(λ)ες (οι): θαμνοειδή φυτά με γαλακτώδες υγρό που τσουζεί.
 τυλιάρι (το): ξύλο που τυλιγόταν το κλωστό μαλλί.

τυριά (η): η λάσπη του κρασιού με προσθήκη πιπεριού, γαρυφάλων και λαδιού, κάμνει το τυρί φέτα πικάντικο (τυρί της τυριάς).

Φ

φακιόλι (το): εσωτερικό λευκό μαντήλι της κεφαλής (κεφαλόδεσμος).

φαλάμουγκας (ο): ο ελαφρός, ο βλάκας.

φανός (ο): μεγάλος σωρός ξύλων και θάμνων. Εκαίετο σε κάθε γειτονιά την παραμονή του Γενεθλίου του Προδρομού (23 Ιουνίου).

φανόφτης (ο): καπνοδόχος.

φανίστηκα και αφανίστηκα (ο.): έμεινα «ταπί».

φάουσα (η): βλάβη, αρρώστια. Επί κατάρας: Η φάουσα να σε φάει.

φαραοσυνιά (η): φραγκοσυνιά· φαράοσυνκα: φραγκόσυνκα.

φαραονιάσματα (τα): θορυβώδεις «συζητήσεις» - οχλαγωγία.

φάρδο (το): ζεμπίλι ντυμένο με ύφασμα εσωτερικά.

φαρδούμα (η): η υπερβολικά εύσωμη.

φαρσί (επίρρ.): απέξω κι' ανακατωτά (το μάθημα το ξέρω φαρσί).

φατθά (τα): υφαντά.

φαφλατάς (ο): επιπόλαιος, φασαριούχος.

φεγγίζει το ρούχο: είναι διαφανές.

φέλλα (η): φέτα ψωμιού.

φελλούκα (η): μικρή βάρκα, πλοιάριο.

φέρσο (το): υφασμάτινο κάλυμμα.

φέστα και φιέστα (η): φασαριώδης εκδήλωση.

φ(κ)ιάκας (ο): ο επιδειξιομανής.

φίκχα (επίρρ.): πλήρες, μέχρι τα χείλη.

φιρφιρένιο (το): κατασκευασμένο από λεπτή πορσελάνη.

φκολοημένα (τα): πανιέρια με δώρα (κυρίως φρούτα) που ευλογούνται επί των τάφων, μετά το πέρας της πρωινής Χριστουγεννιάτικης Λειτουργίας και ύστερα μοιράζονται στους φτωχούς.

φκριούμαι (ο.): αφουγκράζομαι, ακούω κρυφά.

φλάμουρο (το): σκιάχτρο, φόβητρο.

φλάρε: εξύβριση συνοδευόμενη και με το κούτσουρα.

φλισκίνα (η): η χαλασμένη και χωρίς στέγη εξοχική στέγνα - αυτή που δεν κρατά νερό.

φλόμος (ο): φέτα καρπού εσπεριδοειδών.

φοητσιασμένος (ο): ο φοβισμένος.

φόρα (η): ταχύτητα (έβαλε μιά φόρα κι' εγίνηκε καπνός).

φορτσάτος (ο): ορμητικός.

φουμίστας (ο): επιδειξιομανής.

φούρια (η): βιασύνη.

φουρνέλλο (το): μέρος της παραστιάς, συνήθως για ζέσταμα φαγητού ή ψήσιμο καφέ.

φούσκα (η): η ουροδόχος κύστη του χοίρου - με κατάλληλη κατεργασία εγίνετο μπαλλόνι.

φουσιά (τα): ασημένια σκουλαρίκια.

φουφού (η): είδος μικρής ψησταριάς - κινητή εστία για μαγείρεμα.

φραγκιασμένος (ο): βραχνιασμένος.

φραγκοβάσουλα (τα): τσαούλια.

φραμός (ο): φράξιμο του ανοίγματος του χωραφιού από ξηρά κλαδιά - εμπόδιο εισόδου των ζώων. Μτφ: βάλε φραμό: σκάσε.

φρόκαλα (τα): σκουπίδια - φροκάλα: σκούπα.

φρυμένα (τα): στεγνά, ψημένα.

φτενά (τα): λεπτά, αδύνατα, αλλά και φτηνά

φτι (το): αυτί.

φτίση (η): φυματίωση - φτισικός: φυματικός.

φύλακας (ο): η υφασμάτινη σχολική τσάντα.

φυντάνι (το): νεαρός βλαστός Μτφ: παλιόπαιδο (είσαι και συ καλό φυντάνι!).

φύρανε (ο.): λιγότεψε, έχασε από το βάρος του.

φώτηδες (οι): τα δώρα του αναδόχου την ημέρα της βαπτίσεως.

X

χαβαλές (ο): δυσκολομετακίνητο αντικείμενο - αυτό που εμποδίζει, που πιάνει χώρο.

χαβάς (ο): ο σκοπός του τραγουδιού.

χαβέσι (το): επιθυμία, λαχτάρα, ευχαρίστηση.

χαζηκονταρής (ο): ο λαίμαργος που τρώει συνέχεια και αμάκα (ανέξοδα).

χαζινές (τουρκ.): θησαυρός-θησαυροφυλάκιο.

χαζίρικα (τα): τα έτοιμα, τα χωρίς κόπο αποκτηθέντα.

χαϊβάνι (το): το κατοικίδιο, κυρίως, ζώο.

χαϊρι (το): προκοπή.

χάλαζα (η): αρρώστια των γουρουνιών-τριχινίαση.

χαλατό (το): γκρεμισμένο σπίτι-χώρος κατεδαφισμένου σπιτιού.

χάλλαρος (ο): το απύλωτο στόμα. Λέξη προσβλητική: κλείσε πιο το χάλλαρό σου: σκάσε. Χαλλάρα: στομού.

χάμαι (επιρρ.): χάμω.

χαμάλης (ο): αχθοφόρος.

χα(μ)πάρι (το): είδηση, κακό μαντάτο. Επί αργήσεως: δεν αντιλαμβάνεται: δεν παίρνει χαμπάρι.

χαναλίζω (ρ.): κάνω χαλάλι.

χάντρο της βιστέρνας: το άνοιγμα (από πελεκητή πέτρα) της στέρνας.

χαραμάδα (η): ρωγμή.

χαραμουντάνα (η): γλύκισμα, κυρίως, από σύκα και αμυγδαλόψιχα (παστελα-
ριά) θεωρούμενο σαν επίσημο δώρο της μνηστής ή ερωμένης στον
Ξενητεμένο αγαπημένο της.

χαραμπάτ(θ)ι (επίρρ.): άνω κάτω, χαλασμός, φασαρία.

χαραπούλι (το) και χαραπάς: ειδικό ξεροκολόκυθο που εχρησιμοποιείται σαν
δοχείο οινοπνευματώδους ποτού - φλασκί από κολοκύθι.

χάριτα (η): ένα από τα καλύτερα χωράφια που, κατά τη σύνταξη του προικο-
συμφώνου, κρατούσε η μητέρα, για να το προικίσει στον πρω-
τογιό της.

χαρονάς (ο): ανόητος.

χαστελής (τουρκ.): αρρωστίαρης.

χαρταλαμίδια (τα): χώρος της Κασέλας (μπαούλου) όπου ετοποθετούντο έγ-
γραφα και κοσμήματα.

χαρχάλεμα (το): ελαφρός θόρυβος προερχόμενος από ψάξιμο ανθρώπου ή ζώ-
ου (χαρχανεμός).

χάσκας (ο): αφηρημένος, βλάκας.

χαχάλα (η): χούφτα.

χαχάλες (οι): το εξωτερικό περίβλημα (κυπελάκι) του καρπού της βαλανιδιάς,
κατάλληλο για τη βυρσοδεψία.

χαχόλα (η): ακατάστατη.

χάψη (η): φυλακή.

χέρες (οι): κομμάτια υφάσματος που προφύλασσαν το πάνω μέρος των χεριών
από τον ήλιο κατά το θέρισμα.

χέρισ(σ)ο: ακαλλιέργητο χωράφι, χέρσο.

χερόλοο (το): μιά χούφτα (λέγεται και χεριά): χειρόβολο και χερόβολο.

χίχι-μίκι (έμφρ.): δικαιολογίες. (Κάμνε τη δουλειά σου και άσε τα χίχι-μίκι).

χλαμπανιάρης (ο): λαίμαργος.

χλαπούτσα (η): παλιοπάπουτσο.

χόβολη (η): στάχτη με χωνεμένη φωτιά.

χοιριά (η): ακαθαροσία του γουρουνιού.

χολέντρα (η): αυλάκι της υδρορροής.

χολαντρίζω-χολάντρισμα: τρέξιμο νερού σε σταγόνες από ρωγμή. Μτφ: Μη(ν)
το χολαντρίζεις: πολύ ασχολείσαι μαζί του.

χολιασμένος (ο): λυπημένος, θλιμμένος.

χολοσκώ (ρ.): στεναχωριέμαι.

χόντρος (ο): το χοντροκομμένο στάρι.

χορατά και χωρατά: αστεία.

χουγιατά (τα): άναρθρες, δυνατές κραυγές.

χούι (το): το φυσικό (τόχει χούι).

χούφταλλο (το): ο ανήμπορος, ο άχρηστος λόγω γήρατος. Υβριστική λέξη: γέ-
ρασε, έγινε ένα μάτσο κόκκαλα και περιέπεσε σε άχρηστία.

χόχλακας (ο): σιδερόπετρα λεία και στιλπνή διαφόρων μεγεθών.

χοχλακιά (η): το μέρος που συγκεντρώνονται οι πέτρες κατά την καλλιέργεια
του χωραφιού.

χοχλίδια (τα): ποικιλόσχημες, πολύχρωμες, μικρές πέτρες του γιαλού.

χρειά (η): αναγκαίο, χρήσιμο αντικείμενο (σκεύος, εργαλείο).

χτικιάρης (ο): φυματικός.

χτικιό (το): φυματίωση, αθεράπευτη αρρώστια.

χυλάδα (η): πολτός τσιμέντου και άμμου για κάλυψη σχισμών.

Ψ

ψακί (το): δηλητήριο-ψακώνω: δηλητηριάζω, φαρμακώνω.

ψεγάδι (το): κατηγορία, ψεγάδι.

ψηκεύω (ρ.): ψάχνω, ψηλαφώ.

ψιλλιάζομαι (ρ.): έχω την πονηρή υποψία: το ψιλλιάστηκα ότι μου έλε(γ)ες ψέ-
ματα.

ψιλολοήματα (τα): ψιλικά, ψιλοπράγματα.

ψόματα (τα): ψέματα.

ψυχικό (το): ελεημοσύνη. Ψυχικάρης: ελεήμονας.

Ω

ωξομεριά και οξομεριά-εξωμεριά (η): το έξω μέρος του κτήματος-τάβλας.

ωσσομεριά και εσσωμεριά (η): το μέσα μέρος της τάβλας του χωραφιού.

ωχολάζω: επιφωνήμα γεωργών στα ζώα, όταν οργώνουν, ωχό: πρόσεχε, έλα
έξω.

ωχολάξω-ωχολαμέσα: ενθαρρυντικά επιφωνήματα των γεωργών στα ζώα όταν
οργώνουν.

ώχχουτα (επίρρ.): Αχ αυτά. (Ωχχουτα τα παιδάκια μου!).

* * *

Προσθήκη στο γλωσσάρι

A

- αβαράτικο (ν) - το -: άχρηστο πράγμα
αγγαζαίρω(ρ): υποχρεώνω για εργασία (αγγαρεύω)
άγκαλά (επίρ. με διπλό τονισμό): αλλά, μάλλον
αγκλιά (η): αντλία
αγκυλλώνω(ρ): τσιμπώ με αιχμηρό όργανο
αγκυνάρι (το): μικρό γεωργικό ραβδί
αγλατσίνακας (ο): χόρτο αυτοφυές, υπόξινο
αγρελλοκοίλης (ο): αυτός που έχει φουσκωμένη κοιλιά σαν την αγρέλλα
αδδέν (επίρρ): αν δεν
ακρίδοφας (ο): η μεγάλη ακρίδα
άλα-αλάστε (μόρρια): ελάτε να πηγαίνουμε
αλάβανος (ο) - αλάβανο (το): στοιχείο θεραπευτικής ιατρικής
αλαμούστρο (επίρρ): ανάποδα
αλαμπαχτά (επίρρ): τελείως ξαφνικά
αλακάπ(φα) (επίρρ): απο την ανάποδη, αντιστρόφως
αλεσίβα (η): το σταχτόνερο
άλεσουφερή (η) : τσουκάλι παρασκευής της αλουσιάς (βλ. λέξη)
αλευάδα (η): ονειδιστική λέξη για γυναίκες που δεν δείχνουν κοσμιότητα και ευπρέπεια στη συμπεριφορά
αληκοτίζω (ρ): χασομερώ, επιβραδύνω
αλισμαρί (ν) -το-: φυτό μυρωδάτο, θεραπευτικό
αλισουφερί (το): αγγείο για τοποθέτηση ζεστού νερού για λούσιμο
αλόκοπος (ο): ευτελής, πρόστυχος
αλουσιά (η): νερό βρασμένο με μύρσινα και στάχτη, για λούσιμο
άλυσι (η): ζώνη αλυσιδωτή
αμάνης (ο): μανιακός
αμούντιστος (ο): αυτός που δεν είναι μουντισμένος (βλ. λέξη)
αμπατούρα (η): το κατώφλι του σπιτιού
ανάβολος (ο): ο όχι εύκολος, όχι βολικός
ανακαφάς (ο): τα προς το ζην απαραίτητα
αναγελώ (ρ): κοροϊδεύω, περιπαίζω
ανατρανίζω (ρ): ατενίζω με ιδιαίτερη προσοχή
ανείδιον (το): κακό όνομα - παρατσούκλι (παραφθορά του: όνειδος)
ανεμολός (ο): φανόφτης (καπνοδόχος)
ανεμογλιάζομαι (ρ): γίνομαι άφαντος

ανεντρανίζω (ρ): στρέφω το βλέμμα μου για να δω κάτι
ανεράδος (ο): νεροχύτης (ρ. αναρρέω)
ανεσειντρά (ρ): ανατριχιάζει, φοβάται (στη δημοτ. ποίηση)
ανετή (η): άνεσις, αναψυχή - ευκαιρία
αντιβάλλω (ρ): εναντιώνομαι, καταφέρομαι εναντίον κάποιου
αντίερο (το): αντίδρομο, πρόσφορο
αξεστήθου (επίρρ): από στήθους, από μνήμης
απαζάλη (η): ζημιά, βλάβη που κάμνουν τα ζώα ή ο άνεμος στα χωράφια
απάτης (ο): ο ακάθατος μούστος που χύνεται στην αρχή από το ληνό
αποκουτώ (ρ): τολμώ. Αποκουτιάρης : τολμηρός
απολαογέρω (ρ): απομακρύνομαι
αποσύρια (τα): σκουπίδια
αρνεύω (ρ): εξημερώνω (επί των μικρών παιδιών)
άσπρο (το): μαρτυρία· μαρτυριάτικο που δίνεται στις βαπτίσεις
ατθός (ο): στάχτη
αφουριούμαι (ρ): αφουγκράζομαι, ακούω προσεχτικά
αχούρι (το): αχυρώνας, σταύλος

B

βάγια (η): υπηρέτρια
βαράκι (το): χρυσός· φύλλα χρυσού που μπαίνουν για στόλιμα των κολλύβων
βαττολαλώ (ρ): φωνάζω με άτακτες φωνές

Γ

γανταίρω (ρ): αντέχω, ανθίσταμαι
γλαριά (η): ο θόρυβος της ημέρας
γλάστρος (ο): αρωματικό φυτό των βουνών
γουνέλα (η): γυναικείο επανωφόρι, με μήκος μέχρι τους μηρούς

Δ

διαλιστήρα (η): το χτένι
διαμετρώ (ρ): μετριάζω, καταπραΰνω, παρηγορώ
δίωλο (το): κατά παραφθορά: είδωλο
διωματάρης (ο): ο μεγαλοπρεπής στο παράστημα

Ε

ελώβιασε (ο): έπαθε λέπρα
επόξεψε (ο): ξεπέξεψε

Ζ

ζάκα (η): ανδρικό φόρεμα (είδος ζακέτας)
ζάπα (επίρρο): δωρεάν, χάρισμα

Κ

καλλίικια (τα): ωραιότης
καμπετσιίικι (καμπιτσιίικι - καμουτσιίικι) -το-: μαστίγιο
κάντιο (το): κρυσταλλωτή ζάχαρη
κάουζα (η): λαύρα - ψυχικός πόνος - φλογερό πάθος
καρίνα (η) : σπονδυλική στήλη
κατσαγιασμένος (ο : απρόκοπος, απροόδευτος
κατσουφλιάρης (ο : γκρινιάρης, δύσθυμος)
καφού (η) : η με κάποια πνευμ. καθυστέρηση δυσκίνητη
κιβούρι (το) : μνήμα (βυζαντ. κιβώριον) .
κιμπάρης (Τούρκ): ο υπερήφανος
κόκκα (η): χάραγμα, αμυχή
κοτσονάτος (ο) : ευσταλής, θαλερός
κουκούδι (το): σπυρί
κούλι: λέξη επαναλαμβανόμενη, για διώξιμο σκυλιών
κουνεό (το) : μικρό αγγείο για πόσιμο νερό
κουντώ (ο) : ωθώ
κούρκουτα (τα): αμυγδαλίτες
κουταμάτσα (η): λοιμοκαθαρτήριο, καραντίνα
κουτρούλης (ο): φαλακρός
κρουμπωτή (η): το κιούπι

Λ

(να) λαμπουδιάσει (η μέρα): να ξημερώσει
λατός (ο) : βλαστός δέντρου
λιξεύω (ο): επιθυμώ, λαχταρώ, (ο. λίχομαι)
λούρα (τα): δερμάτινοι ιμάντες που δένονται τα βόδια στο ζυγό
λώβα (η): λέπρα

Μ

μάγγανα (τα): εργαλείο καθαρισμού του βαμβακιού

μαμμουνίζω (ο): αναμασσώ την τροφή για αρκετό χρόνο
μανάρι (το): πέλεκυς (μπαλτάς)
μαργιόλα (η): καταφερτζού
μεντέρι (το): στερεωμένο ανάκλιτρο
μερ(τ)ζάνι (το): κοράλλι
μολέρω (ο): αφήνω (το σκοινί)
μούντισμα (το): αποσπόγγισμα του τηγανιού με ψίχα ψωμιού. ("Όποιος μου-
ντίζει το τηγάνι -τα τσανάκια κ.λπ- θα κάμει όμορφα παιδιά")
μουσουδία (τα): χαρακτηριστικά του προσώπου
(μ)παρταορίζομαι (ο): υπερασπίζομαι κάποιον
μπασμός (ο): τροφή ανακατωμένη με άμμο, που ρίχνεται στη θάλασσα, για συ-
γκέντρωση ψαριών
μπαχούρι (το): πιπέρι

N

νελειγκώ (ο): κλαίω με λυγμούς
νεντροάνισμα (το): η κίνηση, το παίξιμο των ματιών
νταγιαντίζω (ο): αντέχω, υπομένω, υποφέρω, βαστάζω

Ξ

Ξαζούμενος (ο): αυτός που έχει αξία - ο ευκατάστατος
Ξεκλερέβω (ο): αποκηρύσσω - καταστρέφω
Ξενικεμένος (ο): χαιδεμένος

Π

πανιέρι (το): αρτοθήκη, ψωμοκάνιστρο
παραματάρης (ο): διαβάτης, οδοιπόρος
παρμένη - νη (εξύβριση): χαμένη -νη
παρταορίζω (ο): παίρνω το μέρος κάποιου
περγαντί (τουρκ) -το-: καταδρομικό ή πειρατικό πλοίο, πολύκωπο
περίζομαι (ο): καίγομαι (παραφθορά του ρ. πυρίζομαι)
περίκος (ο): είδος γιλεκιού
πεςκέσι (τουρκ.) -το-: δώρο
πεταλαουρδίζω (ο): ρίπτω μακριά
πετσοκόλλι (το): κομμάτι δέρματος για μπάλλωμα παπουτσιών (πετσί+κολλά)
πιθιακός (ο): μικρό αγγείο
πίκα (η): η έχθρα, πάθος (πικάρης)
πλαγκούνι (το): ξύλο για πίεση των σταφυλιών
πλάση (η): το αλεύρι για τηγάνισμα (ψαριών , κεφτέδων)

πλανώ (ο): τρώγω λίγο, ανόρεξα ("Μουρέ, πλανάς το φαΐ;)
ποκοίλι (το): ο ομφαλός
πονόκαρδος (ο): το αξιολύπητο άτομο (που σου προκαλεί πόνο στην καρδιά)

Ρ

ραχί (το): χωράφι έρημο
ρέμπω (ο): κινδυνεύω
ρεσούτι (το): είδος ρωσικού φλουριού
ρετσέ(θ)α (η): ιατρική συνταγή
ρετσινιά (η): ανυπόστατη κατηγορία ("Του κόλλησαν τη ρετσινιά")
ρημάζω (ο): λερώνω. ("Ερήμαξές με κακόμοιρε!")
ρίβα (ιταλ)-η-: σταθμός - στήσιμο
ρόα (η): ο ετήσιος μισθός
ρούμα (η): στενοσόκακο
ρουντούνι (το): τράβηγμα της τράτας, μέσα από το γρίπο. Ρουντούνια (τα): τα προσφερόμενα για το τράβηγμα της τράτας, μέρη
ρούπι(το): το 1/4 του γροσιού (10 παράδες). Μτφ.: Δε θα πας ρούπι: θα μείνεις στη θέση σου.

Σ

σαβούρα (η): το έρμα (βάρος από χαλίκια για ισορροπία του πλοίου). Μτφ. υβριστική λέξη
σείσμα (το): η ρυθμική κίνηση του χορού
σεφέρι (τουρκ) -το-: στρατ. θητεία - ταξίδι
σκατουδιά (η): καιρός ομιχλώδης (αντί σκοτουδιά)
σκορπαλευρού (η): η ευμετάβολη στο χαρακτήρα γυναίκα
σκοροφακίδες (οι): πολύποδα ζωύφια των θαλασσινών βράχων, χρησιμοποιού-
μενα ως δόλωμα
σομπιθιά (η): γρόνθος. Σομπιθιάζω: χτυπώ με γροθιές (Τον εσομπίθιασε στο ραβδί)
σουλουμαντρίξει (ο): χλιμιντρίξει
σουλουμάς (ο): βάψιμο, για καλλωπισμό του προσώπου
σουσούμα (τα): όψις - παρουσιαστικό
σουσούνιασμα (το): κατηγορία, ονειδισμός
σούφουνας (ο): τυφώνας, ανεμοστρόβιλος
σταμπουσαλί (το): σάλι, μπέριτα
στοιχολός (ο): δείκτης που έδειχναν τα γράμματα στο αλφαβητάρι οι μαθητές, κατά την ανάγνωση
σύνωρος (ο): πρόσφατος, νωπός

Τ

(τ)ζερεμές (ο): πρόστιμο, τιμωρία, ζημιά. ("Σκότωνε λολλούς, πλήρωνε (τ)ζερεμέδες")

τζιά (τα): σκέλη

τουβί (το): φυτρί

τουρνεμένα (τα): λαξευμένα

τριένομαι (ο): ντρέπομαι, συστέλλομαι

τσελεπής (τουρκ.) -ο-: ευγενής, καλοαναθρεμμένος

τσιμιά (η): εστία

τσιονίζω (ο): αντηχώ

τσισι (τα): χαϊδευτική προσωνυμία των παιδικών ρούχων

τσιτοκώλικά (τα): τα στενά ενδύματα

Υ

υποχόντριος (ο): ο ιδιότροπος στις προτιμήσεις και ενέργειες

Φ

φασκιά (η): σπάργανο, κομμάτι πανιού για περιτύλιγμα

φύρι - φύρι (επίρρ): βιαστικά, κατεπειγόντως

Χ

χυνόστηκε (ο): χύθηκε. Μτφ.: Το άτομο που δεν ελέγχει τον εαυτό του

* * * *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

Παραθέτουμε στη συνέχεια και σε φωτοτυπίες, για την ιστορία, Πωλητήριο του 1908, Πιστοποιητικό της Δημογεροντίας Νισύρου του έτους 1909 και όμοιο της Δημαρχίας Νισύρου του 1924, όπου γίνεται φανερός ο τρόπος γραφής, σχέψης και σύνταξης των δημοσίων εγγράφων.

Ἄριθμ. διακτ.

Προσφυγήναι.

Ἡ Δημοκρατία Νίσου σολομαῖ ὄν ἡ
 ἑλευθία Κωνσταντίνου ἐδαρουσάσε ὑψηλῶν τῶν
 ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διαμετῶντος ἄλλης τοῦ Καραδαίου
 νόῦ κίερον. 28. ἑβρῶν 1908. δι' οὗ νόμῳ ἐπίσ ἐπὶ τῶν
 ἐκτετατα οἰκίαι τῆς ἐκ τῶν δεσπῶν Πίερον ἀνεγάρρει
 νῦν οἰκίαι ὑποχρῆσται διὰ τῶν ὁδοῦ. ἑβρῶν 1909
 παρ 34. μαρτυροῦνται δὲ ὅτι τῶν κίερον ἐκ Κων
 στατινουπόλεως παρὸν Ν. Κασίη. τοῦ Χιφραγαίου κίε
 Κηρ. Νικητ. Ὀρραῖο ἐστὶ κίερον δὲ ὅτι τῶν Δημοκ
 ρατίας Τελετῆ, καὶ ὅτι οἱ ἐκτετατα ἀδελφοὶ τῶν ἄλλο
 τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀνεγάρρει ὅτι ἐκ τῶν ὁδοῦ
 βαίνον παρὸ τῆς ἀδελφῆς τῶν οἰκίαι τῶν πιδίον οἰκίαι
 παρὸν οἰκίαι ἡ παρὸν οἰκίαι μέχρι τοῦ Μαΐου 1909
 ὑποχρῆσται ὅτι ὑποχρῆσται ἐστὶ οἰκίαι ἀνεγάρρει παρὸ τῶν
 ἀδελφῶν ἐπὶ ἄλλης ἄλλης διὰ τῶν ἀνεγάρρει τῶν, ὅτι οἱ δὲ
 καὶ ἡ ἀδελφῆ ἐπὶ ἄλλης ὅτι ὑποχρῆσται τῶν οἰκίαι δὲ οἰκίαι
 μου ὅτι οἰκίαι τῶν ἐπὶ τῶν Δημοκρατίας νόῦ κίερον 3. Μαρίο
 1909 δι' ἡν δευτῆ τῶν ὁδοῦ τῶν οἰκίαι τῶν οἰκίαι, καὶ
 οἰκίαι τῶν οἰκίαι τῶν οἰκίαι, ἐκ τῶν οἰκίαι, καὶ δευτῆ
 ὅτι οἰκίαι τῶν οἰκίαι. ἡ Δημοκρατία ἐστὶ
 ὅτι οἰκίαι τῶν οἰκίαι ἐκ τῶν οἰκίαι τῶν οἰκίαι ἐκ
 τῶν οἰκίαι Κωνσταντίνου Πίερον, ὅτι οἰκίαι ἐπὶ τῶν οἰκίαι
 τῶν οἰκίαι ὅτι οἰκίαι τῶν οἰκίαι, καὶ παρὸν οἰκίαι
 αἱ ἄλλοιαι ἄλλοι ὅτι ὑποχρῆσται τῶν οἰκίαι.

μενοδικοιενν οσα πι' αδεφιν αυτην Αρλωνι και Κασα
Καπαδαειν τι καδην πι' ομειν λαυτη εν καθε
σασουαφου σιγγαγα οποι σασπεροδου

Προουμδειλις δε' οσα πι' Συνομορλιας
οι αδεφοι Αρλωνι & Κασα Καπαδαειν οσι, σασαδου
πι' ομειν οποι πι' Εντοχιαρ Τερονι ριτοσ' οτι πι'
σασαδουορα και απρουλας πι' σασαδου, ασευοι
και πι' Συνομορλιας
οι Συνομορλις

Νιουοσι πι' 16 Σεπτεμριου 1909

Α. Μ. Μ. Μ. Μ.
J. T. Kaloupekis

Εντοχιαρ
Αδελφοι

ΜΙΧΑΛΗ ΕΥΣΤ. ΣΚΑΝΔΑΛΙΔΗ

ΤΟ ΠΟΛΥΝΗΣΟ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ (Γεωγραφική, Ιστορική και Ονοματολογική προσέγγιση)

Η εργασία μου αυτή αποτελεί τμήμα μιάς ευρύτερης μελέτης με τίτλο «Ο Νησιωτικός μικρόκοσμος του Δωδεκανησιακού Αρχιπελάγους», που αναφέρεται γεωγραφικά, ιστορικά και ονοματολογικά στις βραχονησίδες του νομού μας. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι στο νομό Δωδ/νήσου ανήκουν 393 νησίδες, νησίδα και βράχοι με μήκος ακτών 727,8 χιλιόμετρα όσο δηλ. το μήκος των Ελληνογιουγκοσλαβικών (257 χιλμ.) και ελληνοβουλγαρικών (474 χιλμ.) συνόρων, και συνολική έκταση 170.080 στρέμματα, περισσότερη από την έκταση της Καλύμνου (110.900 στρ.) και Λέρου (53.000 στρ.) μαζί.

Αναπόσπαστο μέλος αυτού του νησιωτικού μικρόκοσμου του Δωδεκανησιακού Αρχιπελάγους είναι και το πολύνησο της Νισύρου. Επειδή γίνεται χρήση γεωγραφικών όρων, όπως αρχιπέλαγος, πολύνησο, συστάδες, νησίδες, νησίδα, βράχοι, είναι απαραίτητο να διευκρινισθούν οι έννοιες με τις οποίες χρησιμοποιούνται, προτού αναφερθούμε στο πολύνησο της Νισύρου.

Σύμφωνα με το άρθρο 46 της Διεθνούς Σύμβασης για το Δίκαιο της θάλασσας, της 10-12-1982, αρχιπέλαγος είναι «ομάδα νησιών, περιλαμβανομένων τμημάτων νησιών, διασυνδένοντα ύδατα και άλλα φυσικά χαρακτηριστικά, τα οποία έχουν τόσο στενή σχέση μεταξύ τους, ώστε τέτοια νησιά, ύδατα και άλλα φυσικά χαρακτηριστικά, να σχηματίζουν μία ουσιαστική γεωγραφική, οικονομική και πολιτική οντότητα ή τα οποία θεωρούνται ιστορικά ως τέτοια». Με την έννοια του ορισμού του αρχιπελάγους, που δίνεται με τη Διεθνή Σύμβαση για το δίκαιο της θάλασσας, τα νησιά του Νομού Δωδεκανήσου, κατοικημένα και ακατοίκητα μικρονήσια, αποτελούν Αρχιπέλαγος, γιατί πράγματι τα χαρακτηρίζει ιστορική, γεωγραφική και γεωλογική ομοιότητα, συνάφεια και ομοιογένεια.

Αυτό το Δωδεκανησιακό Αρχιπέλαγος αποτελείται από αυτοτελή πολύνησα. Κάθε πολύνησο αποτελείται από ένα αξιόλογο αριθμό νησίδων, νησιδιών και βράχων, που έχει σαν πυρήνα του το μεγαλύτερο νησί. Τέτοια πολύνησα, από τα βόρεια προς τα νότια, είναι: της Πάτμου, του Αγαθονησίου, των Αρχιών, των Λειψών, της Λέρου, της Καλύμνου - Ψερίμου, της Αστυπάλαιας, της Νισύρου, της Χάλκης, της Σύμης, του Καστελλορίζου και της Κάσου.

Μέσα στα όρια των πολύνησων αυτών, διακρίνομε συστάδες νησίδων και νησιδιών, δηλ. ομάδες μικρότερου αριθμού νησιών, που χαρακτηρίζονται για την γεωγραφική τους αυτοτέλεια μέσα στο πολύνησο.

Νησίδες χαρακτηρίζονται τα μεγαλύτερα από τα μικρονήσια του Δωδεκανησιακού Αρχιπελάγους. Τέτοια είναι π.χ. οι Λειψοί (16 τ.χ.), η Ψέριμος (14,6 τ.χ.), το Αγαθονήσι (13,4 τ.χ.), η Σαρία (11 τ.χ.), το Καστελλόριζο (9,1 τ.χ.), η Λέβιθα (9 τ.χ.), το Γυαλί (4,5 τ.χ.), η Κίναρος (4,3 τ.χ.) κ.α.

Νησίδια είναι μικρότερες νησίδες, δηλαδή τμήματα ξηράς, τα οποία έχουν χώρα και βλάστηση και, άρα, δεν είναι σκέτοι βράχοι ή σκόπελοι, αλλά κομμάτια γης· είναι οι *βραχονησίδες* όπως επικράτησε να λέγονται τελευταία.

Τέλος *βράχοι* είναι τμήματα ξηράς ολίγων δεκάδων ή εκατοντάδων τ.μ., που εκφράζουν στην κυριολεξία την ονομασία τους, αλλά που πολλές φορές δεν αποκλείεται να φιλοξενούν και μικρά τμήματα γης. Σύμφωνα με το άρθρο 121 (Καθεστώς των νησιών) της Διεθνούς Σύμβασης για το Δίκαιο της θάλασσας:

1. Ένα νησί είναι μία εκ φύσεως διαμορφωμένη περιοχή από ξηρά, περιτριγυρισμένη από νερό, η οποία βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια του νερού κατά την πλημμυρίδα.

2. Εκτός από όσα εξασφαλίστηκαν στην παράγρ. 3, τα χωρικά ύδατα, η ζώνη γειτνίασης, η αποκλειστική οικονομική ζώνη και η ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα ενός νησιού είναι καθορισμένα σύμφωνα προς τις διατάξεις αυτής της Σύμβασης, εφαρμόσιμη και σε άλλη εδαφική περιοχή.

3. Βράχοι που δεν μπορούν να δεχθούν (συντηρήσουν) ανθρώπινη κατοίκηση ή οικονομική ζωή δική τους, δεν θα έχουν αποκλειστική οικονομική ζώνη ή ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα.

Ύστερα από τις διευκρινήσεις αυτές, πρέπει να πούμε ότι στο Δωδεκανησιακό Αρχιπέλαγος plái στα δώδεκα γνωστά επώνυμα νησιά υπάρχουν και 393 βράχοι, νησίδια (βραχονησίδες) και νησίδες, από τις οποίες 298 επώνυμες και 95 ανώνυμες, κυρίως βράχοι.

Το πολύνησο της Νισύρου, με πυρήνα τη Νίσυρο, αποτελούν: Η νησίδα *Γυαλί* (Γ.Π. 36° 40' 0'' - Γ.Μ. 27° 7' 0'') με μήκος ακτών 16,429 χιλμ. και έκταση 4.558 στρέμματα. Οι βραχονησίδες: *Στρογγυλή* (Γ.Π. 36° 41' 0'' - Γ.Μ. 27° 10' 48'') με μήκος ακτών 1,804 χιλμ. και έκταση 211 στρέμματα. *Άγιος Αντώνιος* (Γ.Π. 36° 39' 50'' - Γ.Μ. 27° 8' 12''), με μήκος ακτών

1,275 χιλμ. και έκταση 79 στρέμματα. *Παχειά* (Γ.Π. 36° 34' 20'' - Γ.Μ. 27° 4' 30'') με μήκος ακτών 4,785 χιλμ. και έκταση 1.165 στρέμματα. *Περγούσα* (Γ.Π. 36° 35' 30'' - Γ.Μ. 27° 2' 30'') με μήκος ακτών 5,864 χιλμ. και έκταση 1,180 στρέμματα. *Κανδελιούσα* (Γ.Π. 36° 30' 20'' - Γ.Μ. 26° 58' 20'') με μήκος ακτών 5,641 χιλμ. και έκταση 1.364 στρέμματα. (Πηγή: Εφορία Δημοσίων Κτημάτων Δωδ/νήσου).

Αυτός ο νησιωτικός μικρόκοσμος της Νισύρου έχει συνολικό μήκος ακτών 35,8 χιλιόμετρα και εδαφική έκταση 8.557 στρέμματα. Επιπλέον η Κανδελιούσα επειδή βρίσκεται πέραν της αιγιαλίτιδας ζώνης της Νισύρου (8 μίλια περίπου Ν.Δ. από το ακρωτ. Κάτερος) και της Κω (10 μίλια νότια από το ακρωτ. Κρίκελος), αυξάνει κατά πολύ τον εθνικό χώρο, αφού όπως και άλλες βραχονησίδες που βρίσκονται πέραν της αιγιαλίτιδας ζώνης των μεγαλύτερων νησιών ή χερσαίων παραλίων, αποτελεί κέντρο κύκλου με ακτίνα 6 μίλια (ή 11.112 μέτρα), το συνολικό εμβαδόν του οποίου ξεπερνά, σαν αιγιαλίτιδα ζώνη, τις 387.000 στρέμματα. Η περίπτωση της Κανδελιούσας προσθέτει στον εθνικό κορμό, με τη μορφή της αιγιαλίτιδας ζώνης, μιά έκταση οκταπλάσια της Νισύρου.

Το πολύνησο της Νισύρου συναποτελούν δύο αυτοτελείς συστάδες νησίδων. Τη μιά συστάδα απαρτίζουν τα νησίδα που βρίσκονται βόρεια της Νισύρου και είναι η νησίδα Γυαλί και οι βραχονησίδες Άγιος Αντώνιος και Στρογγυλή, και την άλλη οι βραχονησίδες Παχειά, Περγούσα και Κανδελιούσα, δυτικά-νοτιοδυτικά της Νισύρου.

Είναι γνωστά ήδη από την αρχαιότητα, καθώς ο Στράβων μαρτυρεί: «Εστι δε και νησία προς αυτή Νισυρίων λεγόμενα»¹.

Τα νησιά των Νισυρίων ή τα Νισύρικα νησιά, από τα αρχαία χρόνια, δεν άφησε ατραγουδήτα η Νισύρικη Μούσα²:

Ο ήλιος εβασίλευγε
κι' ήτο Χαρά μεγάλη,
να βλέπεις τα νησάκια μας
από το περιγάλι
Τη Στρογγυλή αντίκρου σου
με το Γυαλί κοντά της,
και πίσω τους πολύ μακρούά

1. Στράβων, Ι. 5, 16.

2. Από το ποίημα Δ. Μπαλαλά «Ο Γύρος». Βλ. Ποιήματα Δ. Μπαλαλά, επιμέλεια, υποσημειώσεις, σχόλια Κ. Σακελλαρίδη, Νισυριακά τ. 7 (1981), σ. 93-94.

τη(γ) Κω με τα βουνά της
Πιο παρακεί απ' το Γυαλί
τη Χαμηλή Περγούσα,
που παίρναν οι τσουπάνηδες
κατσίκια κι εβροκούσαν.
Και τη(μ) Παχειά στο πλάι της
ψηλή και φουσκωμένη,
την Αντελέουσα μακρυνά,
κι απ'τ' άλλα Χωρισμένη.

Η νησίδα Γυαλί, έκτασης 4,558 τ.χ., βρίσκεται σε απόσταση 2 μιλίων βόρειο-βορειοδυτικά από τη Νίσυρο. Έχει μήκος 2,7 μίλια και διακρίνεται σε δύο τριγωνικά τμήματα, το ΒΑ με υψόμετρο 182 μ. που ανήκει στο δημόσιο και το ΝΔ με υψόμετρο 179 μ., που συνδέονται με στενή λωρίδα επίπεδης γης, την *Κάμπα*, πλάτους 1480 μέτρων και ανήκει στο Δήμο Μανδρακίου Νισύρου. Ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής μας διασώζει το ιδιοκτησιακό καθεστώς των βραχονησίδων της Νισύρου στην Τουρκοκρατία: Και τα μεν νησίδια Γυαλί, Πυργούσα και Παχειά ανήκουσιν εις τους κατοίκους της Νισύρου, αφιερωθέντα δια κυβερνητικών τίτλων εις το Μοναστήριον της Σπηλιανής, επιφυλάττεται δε τη Κυβερνήσει μόνον το προνόμιον της δεκάτης, τα δε νησίδια Στρογγυλή και Αντιλέουσα ανήκουσιν εις την Κυβέρνησιν»³.

Στα ΝΑ παράλια της νησίδας σχηματίζεται ο όρμος Γυαλί, «ασφαλέστατος και ευρύχωρος φυσικός λιμνήν σχηματιζόμενος εκ τινος μικράς νησίδος Αγίου Αντωνίου επιπροσθούσης αυτού, εις τον οποίον πολλά πολλάκις εν καιρώ πλοία τρικυμίας καταφεύγουσι προς διάσωσιν»⁴.

Το Γυαλί μαζί με τη Στρογγυλή και τον Άγιο Αντώνιο ανήκει στο ηφαιστειακό συγκρότημα της Νισύρου. Τα δύο τμήματα του νησιού έχουν διαφορετική εδαφική σύσταση. Το ΝΔ τμήμα είναι άγονο και καλύπτεται από κίσηση με φυτείες πεύκων και κουμάρων. Το ΒΑ είναι γόνιμο και από παλιά οι Νισύριοι καλλιεργούσαν δημητριακά, όπως φαίνεται από αποτυπώματα κριθαριού σε ό-

3. Βλέπε το Συνυποσχετικό μεταβιβάσεως των νήσων Γυαλιού και Αγίου Αντωνίου, όπως δημοσιεύεται στο παράρτημα (σ. 273) της αξιολογής έρευνας του Μιλτιάδη Λογοθέτη «Τα Κτηματολόγια της Νισύρου κατά τα χρόνια της δουλείας (1785-1945)» (Νισυριακά τ. 10, (1987), σ. 197-386). Ακόμη βλέπε στο τέλος του Συνυποσχετικού σχολιασμό και ανάλυση, του ίδιου, των συνυποσχετικών μεταβιβάσεως Γυαλιού και Περγούσας (παράρτημα, σ. 271 και σημείωση 104), επειδή ακριβώς οι τεκμηριωμένες θέσεις του συγγραφέα διευκρινίζουν το ιδιοκτησιακό καθεστώς των νησίδων και νησιδίων του πολύνησου της Νισύρου.

4. Παπαδοπούλου Γεωργίου, Νισυριακόν Ημερολόγιον του έτους 1923.

στρακα. Ο Γ. Παπαδόπουλος μας πληροφορεί ότι, στις αρχές της τρίτης δεκαετίας του αιώνα, το ΒΑ τμήμα του Γυαλιού «έχον γονίμους γαίας, σπείρεται κατ' έτος υπό των Νισυρίων δημητριακά»⁵. Στο ΒΑ τμήμα της νησίδας αφθονεί ο οφιδιανός λίθος (OBSIDIAN=γυαλί ηγαιστειογενούς προελεύσεως).

Το σημερινό τοπωνύμιο της νησίδας μάλλον πρέπει να είναι εδαφολογικό. Ο L. Ross, στις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις για τη Νίσυρο, περιγράφει τις ερημονησίδες που βρίσκονται δυτικά της Νίσυρου, Πυργούσα, Παχειά, Αντιλέουσα, και αναφέρεται σε «ένα μεγαλύτερο ερημονήσι που βρίσκεται στη μέση, ανάμεσα στη Νίσυρο και στην Κω, με εκθαμβωτικά λευκούς λόφους και παραλίες από όπου πήρε και το όνομά του, το Υαλί»⁶.

«Εκλήθη Γυαλί υπό των Νισυρίων ένεκα της υπ' αυτού εξορυσσομένης πορσελάνης, ήτις έχει την ιδιότητα να καθιστά το έδαφος αυτού στίλβον και ακτινοβολούν και μάλιστα άμα τη ανατολή του ηλίου». Αυτή είναι η θέση του Γ. Παπαδοπούλου⁷, με την οποία θα συμφωνήσει και ο Λάζαρος Κοντοβερός, ένας άλλος λόγιος Νισύριος: «Θα έλαβε ασφαλώς την ονομασία Γυαλί, ένεκεν των εν αυτώ ευρισκομένων ογκωδεστάτων ηγαιστειωδών λίθων, οίτινες εις την λάμπην του ηλίου εκπέμπουσιν ακτινοβολήσεις ως του Χλωρόχλου κρυστάλλου»⁸.

Φαίνεται ότι η νησίδα κατά την αρχαιότητα είχε και άλλες ονομασίες. Ο Πλίνιος μας παραδίδει Κισσηρούσσα, π.ν. με την περιεκτική κατάληξη -ουσα (-ουσσα), όπως Οφιούσα, Οινούσα, Εχοινούσα κ.τ.ο. «Μακράν δε της Κνίδου η Κισσηρούσσα, η θηριονάρκη και η Καλύδνα, μετά των τριών εν αυτή πόλεων, Νότιον, Νίσυρον και Μηνδέτερον»⁹. Είναι τοπωνύμιο εδαφολογικό, που πήρε την ονομασία από την περιεκτικότητα του εδάφους. Πράγματι το ΝΔ τμήμα της νησίδας καλύπτεται με πετρώματα κίσηρης (ελαφρόπετρας), που οι ειδικοί τα υπολογίζουν σε 100 εκατομ. τόνους. Ίσως το Γυαλί με τους λευκούς λόφους του από ελαφρόπετρα να είναι η *Κισσηρούσσα*, που ο Πλίνιος τοποθετεί απέναντι από την Κνίδα.

Αλλά και με άλλα ονόματα φέρεται η νησίδα παλαιότερα. Πιθανόν να είναι η *Ίστρος* την οποία αναφέρει ο Στέφανος Βυζάντιος: «Ίστρος νήσος πόλιν ο-

5. Παπαδοπούλου Γεωργίου, ό.π.

6. Ross L., Ταξιδιωτικές εντυπώσεις από τη Νίσυρο, Μετάφραση Λευκωθέας Ι. Γιαννίδη, Νισυριακά, τ. 10 (1987).

7. Παπαδοπούλου Γεωργίου, ό.π.

8. Κοντοβερού Λαζάρου, Το Νησίδιον Γυαλί, στο Περιοδικό «Η Νίσυρος Εικονογραφημένη», Ν.Υ., 1955 του Γ. Καζαβή.

9. Πλίνιος ο Πρεσβύτερος, Ε, 36.

μώνυμον έχουσα κατά το Τριόπιον της Κνιδίας». Το 16ο αιώνα η νησίδα ονομάζεται Βεγιαλίς όπως μας πληροφορεί ο Μητροπολίτης Μελέτιος: «Ου σημακράν της Κω, κείται... προσέτι και η Βεγιαλίς, κοινώς Γυαλί...»¹⁰ και «... περί αυτήν (την Νίσυρον) ευρίσκονται και άλλα μικρά νησιά... προσέτι και η Βεγιαλίς κοινώς Γυαλί...»¹¹.

Φαίνεται ότι το σημερινό όνομα του νησιού είναι γνωστό από το 16ο, ίσως και νωρίτερα, αιώνα. Στο Χάρτη της Ελλάδας (1575) του Ενετού Χαρτογράφου και κοσμογράφου Jacopo Castaldi (1500-1565) σημειώνεται ως Hiali. Επίσης στο Χάρτη του Αιγαίου του J. Seller (επιχρωματισμένη χαλκογραφία 54 x 44 εκ., 1716-1803) καταγράφεται ως Yali. Τέλος, ο Piri Reis θα σημειώσει: «Προς τη Β. πλευρά του προαναφερθέντος κάστρου [Menderik (Μαντράκι)] υπάρχει ένα μέρος που το λένε Sacrazia. Απέναντι υπάρχει ένα μακρύ νησί που οι άπιστοι το λένε Γυαλί...»¹². Σχολιάζοντας στο σημείο αυτό το κείμενο του P. Reis, ο Χάρης Κουτελάκης υποστηρίζει, σωστά, ότι ο Π/Ζ δεν στηρίχθηκε μόνο σε πορτογάλους Ευρωπαίων ναυτικών, αλλά και στην προφορική παράδοση που προέρχονταν από το ελληνικό στοιχείο. Έτσι είναι υποχρεωμένος να προσδιορίσει το Γυαλί, λέγοντας ότι οι «άπιστοι» το ονομάζουν έτσι¹³.

Το Γυαλί, που σήμερα φιλοξενεί 10 μόνιμους κατοίκους και άλλους 25 μετακινούμενους, που εργάζονται στα ορυχεία ελαφρόπετρας του νησιού, φαίνεται ότι κατοικήθηκε από τα προϊστορικά χρόνια (πριν από το 2000 π.Χ.), καθώς μαρτυρείται από προϊστορικό οικισμό που βρέθηκε σε ορεινή περιοχή, σε πλαγιά που βλέπει προς τα Β. και Δ. Εκτός από το ακέραιο νεολιθικό κτίριο που ερευνήθηκε, υπάρχουν λείψανα και ίχνη πολλών άλλων κτιρίων που καταστράφηκαν σχεδόν ολοκληρωτικά και δείχνουν ότι υπήρξε οικιστική συνέχεια και στους επόμενους αιώνες, όπως μας πληροφορεί ο αρχαιολόγος Γ. Βολανάκης, σε συνέντευξή του σε ρεπορτάζ της εφημερίδας «ΕΘΝΟΣ» που αναφέρεται στους ακρίτες του Αιγαίου¹⁴. Αυτό ενισχύεται και από το νεολιθικό νεκροταφείο που βρέθηκε σε άλλο σημείο του νησιού. 74 τάφοι μικρού μεγέθους, βάθους 0,60-0,80 μ. που καλύπτονταν πιθανώς με πλάκες, δείχνει ότι οι νεκροί τοποθετούνταν σε στάση οκλάζουσα, κάτι συνηθισμένο στους προϊστορικούς χρόνους. «Η έρευνα των τάφων δεν απέδωσε ούτε καν υπολείμματα ο-

10. Μελετίου, Μητροπολίτου, Γεωγραφία παλαιά και νέα, Ενετίησι, 1728 τ. Ε', σ. 221.

11. Μελετίου, Μητροπολίτου, ό.π., σ. 490.

12. Piri Reis, Kitabi Bahriye (Χειρόγραφο της Κων/πολης, έκδοση 1935).

13. Κουτελάκη Χάρη, Η Νίσυρος και τα γύρω Μικρονήσια στο βιβλίο Ναυσιπλοίας του P. Reis, Νισυριακά, τ. 11 (1990), σ. 117.

14. Ν. Πηγαδά, Με τους Ακρίτες του Αιγαίου, ρεπορτάζ στην Εφημ. ΕΘΝΟΣ (23-6-1991 ως 1-7-1991).

στών». Η φθορά των οστών, μας πληροφορούν οι ειδικοί, θα μπορούσε να εξηγηθεί από την καταστροφική επίδραση της κίσησης στα οστά και κυρίως από τη φύση του υλικού αυτού, που επιτρέπει να περνά το νερό και το οξύγονο, που προκαλούν καταστροφή στα σκελετικά λείψανα»¹⁵.

Η κατοίκηση της νησίδας από τόσο παλιά, ίσως να οφείλεται στην εκμετάλλευση του οψιδιανού λίθου, που αφθονεί στο ΒΑ τμήμα της. Ο οψιδιανός λίθος, λόγω της σκληρότητάς του, υπήρξε το πρώτο υλικό που χρησιμοποίησε ο προϊστορικός άνθρωπος για την κατασκευή ακοντίων, μαχαιριών, ιατρικών εργαλείων, που βρέθηκαν στα Δωδεκάνησα και ιδιαίτερα στη γειτονική Κω, που πιστοποιούν την ύπαρξη της ιατρικής τέχνης από τη λιθινή εποχή¹⁶. Ο Β. Παπακώστας μας πληροφορεί ότι «από τη Νίσυρο και το Γυαλί εμπορευόταντο εις όλον το Αιγαίον μεγάλας ποσότητας οψιδιανού λίθου, εκ του οποίου κατεσκευάζοντο ωρισμένα Χειρουργικά εργαλεία»¹⁷.

Η νησίδα Γυαλί συνδέεται με δύο ιστορικά επεισόδια, που διαδραματίστηκαν στα χρόνια της εξέγερσης του έθνους ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το πρώτο έλαβε χώρα στην αρχή της εξέγερσης και το περιγράφει ως εξής ο Νισύριος Λάζαρος Κοντοβερός: «Ότε κατά τον Ιούλιον του 1821, ο Ελληνικός στόλος, συγκείμενος εκ των πλοίων των Σπετσών, Ύδρας και Ψαρών, ευρίσκετο ηγκυροβολημένος εν τω λιμένι τούτω (του Γυαλιού), μεταξύ των ναυάρχων επήλθε φιλονικία δια την προς τους Τούρκους επίθεσιν. Επειδή όμως η συμφωνία αυτών υπήρξεν αποτυχής, οι Ψαριανοί οργισθέντες εγκατέλειψαν το Γυαλί και απέπλευσαν προς την εν Πάτμω πλησιεστέραν νησίδα Λειψώ. Τα μεταξύ των πλοιάρχων διατρέξαντα έλαβε γνώσιν ο Πατριάρχης της Αλεξανδρείας Φιλόθεος, ο οποίος ήτο εξόριστος παρά του Μεχμέτ Αλή και ευρίσκετο εις την Πάτμον. Ούτος δια λέμβου αποπλέει αμέσως εις την Λειψώ, προς συνάντησιν των αντιφρονούντων και παραινεντικώς έπεισεν αυτούς να επιστρέψωσι και ενωθώσι μετά του εν Γυαλί εισέτι ευρισκομένου στόλου. Η συμβολή αυτή του Ιεράρχου, συνέτεινε τα μέγιστα εις την νίκην των Ελληνικών πλοίων κατά της Τουρκικής Αρμάδος»¹⁸.

Το δεύτερο επεισόδιο, που έχει σχέση με το «Πηγάδι του Μιαούλη», που βρίσκεται στη νησίδα, μας το διηγείται ο Γ. Παπαδόπουλος, Σχολάρχης Νισύρου:

«Επί της νησίδος ταύτης υπάρχει φρέαρ, ούτινος η ανόρυξις κατά τας μαρτυρίας πολλών προ 10 και 20 ετών γερόντων υπηρετησάντων εν τω ελληνικό

15. Σάμπων Αδαμαντίου, Νεολιθικοί Οικισμοί στο Γυαλί της Νισύρου, Νισυριακά, τ. 11 (1990), σ. 223.

16. Skevos Zervos, Livre D'or Dr. Th. Papaioannou, 1982.

17. Παπακώστα Βασιλείου, Η Ιστορία της Νισύρου, Νισυριακά, τ. 4 (1972), σ. 216.

18. Κοντοβερού Λαζάρου, Το Νησίδιον Γυαλί, στο Περιοδικό «Η Νίσυρος Εικονογραφημένη», Ν.Υ., 1955 του Γ. Καζαβή.

στόλω και ίδια του αιμνήστου και σεβαστού μας πατρός Παπά Ιωάννου Ζαπέτη, όστις ναυτόπαις εν τω ελληνικώ στόλω, οφείλεται εις τον πλοίαρχον Ανδρέαν Μιαούλην, εναβρυνόμενος δε και κομποροφημονών ο πατήρ μου, μοι εδιηγείτο πολλάκις την ανόρουξιν του πηγαδίου τούτου ως εξής:

» Μετά την μεταξύ της Κω και του Πετρουμίου ναυμαχίαν, γενομένην 29 Αυγούστου 1823, καθ' ήν οι Έλληνες κατεναυμάχησαν τον υπό τον ναύαρχον Αβδουλάχην τουρκικόν στόλον, συνιστάμενον εξ 20 δικρότων και μονοκρότων πολεμικών πλοίων, οι Έλληνες κάμψαντες το Σκανδάριον (νυν Αγ. Φωκάς), ένεκα αντιπνοίας και του εκ ξηράς της Ανατολής φόβου, πρόσθεσ και της στερησίσεως τροφών και λοιπών χρειωδών και ιδίως της τρομεράς λειψυδρίας, κατέπλευσαν εις τον λιμένα της Νησίδος Γυαλιού, και τροφάς και τα χρειώδη κατά το σύνηθες επρομηθεύοντο εκ της Νισύρου, ύδωρ δε εύρεν ο τότε μικρός ναυτόπαις Ιωάννης Ζαπέτης, όστις και υπέδειξε τον τόπον τούτον προς τον ναύαρχον Μιαούλην, ο οποίος αυθωρεί διατάσσει την ανόρουξιν και την κατασκευήν του επί του νησιδριου τούτου πηγαδίου, διό και καλείται μέχρι σήμεραν «Το πηγάδι του Μιαούλη»¹⁹.

Ο Αντώνης Χαροφύλης, Νισύριος και παλιός υπάλληλος της «ΛΑΒΑ» θα πει ότι «το 1962 έπινα νερό απ' αυτό. Τώρα πίνουμε από δεξαμενές και υδροφόρες»²⁰.

Σήμερα η νησίδα Γυαλί «κείτεται» ανάμεσα στη Νίσυρο και την Κω, σαν ένα τεράστιο θαλασσινό κύτος, ανυπεράσπιστο, που καθημερινά, εδώ και δεκαετίες, τρώει τα σωθικά του ένας «δράκος» που λέγεται «ΛΑΒΑ», θυγατέρα της ΑΓΕΤ Ηρακλής. Το Γυαλί πήρε στους ώμους του το βάρος της μοίρας των ανθρώπων που βρέθηκαν να κατοικούν σε μικρονήσια του Αιγαίου, σαν τη Νίσυρο. Ένα βάρος, όμως, τόσο δυσβάσταχτο, που καθημερινά οι ώμοι του Γυαλιού που η φύση τους ήθελε να καμαρώνουν στα 180 μέτρα, κονταίνουν, χαμηλώνουν, για να ισοπεδωθούν σε μερικές ακόμη δεκαετίες.

Αξίζει να παραθέσουμε ένα απόσπασμα από το ρεπορτάζ που επιμελήθηκε ο δημοσιογράφος Νίκος Πηγαδάς στην εφημερίδα «ΕΘΝΟΣ» τον Ιούνιο του 1991, με τίτλο «Με τους Ακρίτες του Αιγαίου». Αναφερόμενος στη νησίδα Γυαλί, με τίτλο «Ο Δράκος τρώει ολόκληρο το νησί» και υπότιτλο «Ισορροπία ζωής και θανάτου: από τη μιá η οικολογική καταστροφή κι από την άλλη το ψωμί της Νισύρου και πολλών κατοίκων της», σημειώνει: «Ένας σύγχρονος «δράκος» τρώει τα σωθικά ενός ολόκληρου νησιού και απειλεί να το αφανίσει... Τε-

19. Παπαδοπούλου Γεωργίου, Γενική Γεωγραφική και Ιστορική Περιγραφή Αρχαία και Νεωτέρα της νήσου Νισύρου μετά των περίεξ μικρών νήσων και θερμοπηγών αυτής, Εν Νισύρω, 1909.

20. Ν. Πηγαδά, ό.π.

ράστιες φέτες κόβει καθημερινά η μπουλντόζα από τα πλευρά του νησιού Γυαλί και κανείς δεν φαίνεται διατεθειμένος να τη σταματήσει. Έτσι η εξόρυξη της ελαφρόπετρας συνεχίζεται και το νησί μικραίνει.

Πρόκειται για οικολογική ζημιά και σαν τέτοια πρέπει να τη δει ο δήμος της Νισύρου, πριν είναι πολύ αργά. Μιά γενιά δεν έχει, νομίζω, το δικαίωμα να εξαφανίσει κάτι που σεβάστηκαν δεκάδες άλλες στο παρελθόν. Άλλωστε, στο νησί αποκαλύφτηκε προϊστορικός οικισμός. Το Γυαλί, έκτασης περίπου 4.000 στρεμμάτων και πευκόφυτο, είναι κοντά στη Νίσυρο. Από μακριά φαίνεται σαν σκεπασμένο μ' ένα τεράστιο κάτασπρο σεντόνι. Πλησιάζοντας αντικρύζεις το εξής θέαμα: Μεγάλοι λόφοι να χάσκουν ξεκοιλιασμένοι, από τις εργασίες εξόρυξης της ελαφρόπετρας Στη θάλασσα καταλήγει ένας γιγαντιαίος μεταλλικός ταινιόδρομος, όπου φορτώνουν τα πλοία. Υπάρχουν ακόμη πρόχειρες λιμενικές εγκαταστάσεις. Γύρω τους η θάλασσα έχει πάρει κιτρινωπό χρώμα. Μόλις πατήσαμε το πόδι μας στο νησί, η άσπρη σκόνη της ελαφρόπετρας μπαίνει στο στόμα και στα ρουθούνια μας».

Νοτιοδυτικά από το ΒΑ όριο της νησίδας Γυαλί, σε απόσταση μισό μίλι βρίσκεται η βραχονησίδα Άγιος Αντώνιος, στην οποία λειτουργεί φανός με λευκό φως. Πάνω σ' αυτή βρίσκεται το εκκλησάκι του Αγίου Αντωνίου, από το οποίο και το όνομα της βραχονησίδας, που χρησιμεύει και σαν κυματοθραύστης, καθώς βρίσκεται απέναντι από τον όρμο του Γυαλιού. Ν-ΝΑ της βραχονησίδας Άγιος Αντώνιος, σε απόσταση 550 μ. περίπου υπάρχουν οι βράχοι του Αγίου Αντωνίου. Ο Piri Reis²¹ μας διασώζει ένα άλλο όνομα της νησίδας, το Νυφούλα. Το τοπωνύμιο, καθαρά ελληνικό, που δεν ακούεται σήμερα, ίσως να επεκράτησε σε παλαιότερους χρόνους, προτού κτιστεί το εκκλησάκι του Αγίου Αντωνίου, από τη λευκότητα της κίσηρης της βραχονησίδας. Θα σημειώσει ο P. Reis: «Στην πλευρά του σιρόκου (σε σχέση με το Γυαλί) υπάρχει ένα μικρό νησί που το λένε *Νυφούλα* κι απέναντι απ' αυτό υπάρχει μία γωνιά. Αυτή είναι ένα πρώτης τάξεως αραξοβόλι (ενν. στο Γυαλί). Από τη μεριά της θάλασσας υπάρχει σ' αυτό το νησί ένας σκόπελος που πρέπει να τον προσέχει κανείς», και εδώ σαφώς εννοεί τους βράχους του Αγίου Αντωνίου, που πριν περιγράψαμε.

Δυό μίλια ανατολικά από το βόρειο άκρο της νησίδας Γυαλί βρίσκεται η βραχονησίδα Στρογγυλή. Εδαφολογικό τοπωνύμιο, από το σχήμα της. Υπάρχουν πολλές βραχονησίδες με το ίδιο όνομα, σ' όλο το Αιγαίο και στο Δωδεκανησιακό Αρχιπέλαγος. Είναι από τις υψηλές βραχονησίδες, με υψόμετρο 128 μ.

21. Piri Reis, Bahriye, Κατακτητική Ναυσιπλοΐα στο Αιγαίο (1521) εκδ. ΤΕΛΕΘΡΙΟΝ.

Πολλοί από τους γεωγράφους και χαρτογράφους ή περιηγητές δέχονται την ύπαρξη ενός νησιδίου με το όνομα «Καλόγηρος» στα νότια της Κω και δυτικά της Νισύρου, όπου σύμφωνα με τις καταγραφές, αναφορές ή αλληλοσυσχετιζόμενες μνείες, ζούσε ένας καλόγερος ή δύο, που εξοντώθηκαν από τους Τούρκους ή τους αιχμαλώτισαν και τους μετέφεραν στην Ανατολή. Ο Χάρης Κουτελάκης θέλει να ταυτίσει τη βραχονησίδα Στρογγυλή με το νησί Καλόγηρος, που κατέγραψαν οι χαρτογράφοι του μεσαίωνα στα Δωδεκάνησα. Ξεκινά με την καταγραφή του νησιού αυτού από τον Piri Reis ως καλιγιούν ή καλιγιούν, στα τουρκικά, που πιθανότατα αποδίδει, όπως γράφει, την εξ ακοής χρήση του τοπωνυμίου του νησιού ως «Καλόγηρος». Αν το σχήμα του νησιού, συνεχίζει, δεδομένο που δεν μπορεί ν' αλλάξει, συσχετισθεί με τη χρήση του ονόματος στο 15ο αιώνα ως «καλόγηρος», τότε βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα καινούργιο δεδομένο, που αφορά την αναζήτηση και ταύτιση του μυστηριώδους αυτού νησιού που τείνει να καταλήξει σαν μιά άλλη Ατλαντίδα «εν μικροκόσμω»²². Πράγματι, όπως αναφέρει στη συνέχεια ο Χ. Κουτελάκης, «η επιμονή όλων των λατινικών χειρογράφων στην ύπαρξη ενός νησιδίου «εις την ανοικτήν θάλασσαν», πλησίον της Νισύρου, «πολύ άγριο και απειλητικό καθ' όλας τας εποχάς», για τα πλοία που «διακινούνται μεταξύ Ελλησπόντου και Κρητικού πελάγους», «νήσος κοίλη προς νότον αποκλίνουσα» δεν αφήνει αμφιβολία ότι πρόκειται για βραχονησίδα σε σημείο που η θάλασσα είναι σχεδόν πάντα ταραγμένη, ώστε συχνά προκαλούντο ναυάγια... Η Στρογγυλή ως «Καλόγηρος» έχει αυτά ακριβώς τα χαρακτηριστικά δηλαδή είναι απότομη, αλίμενη, υψηλή, μαύρη, κοίλη, καταμεσίς στα θαλάσσια ρεύματα.. Οι ιδιαιτερότητες αυτές επιβάλλουν να δεχθούμε την άποψη ότι η Στρογγυλή είναι η μεσαιωνική Καλόγηρος στα Δωδεκάνησα»²³.

Η θέση του Χ. Κουτελάκη ενισχύεται και από το γεγονός ότι δύο μεγάλοι χαρτογράφοι του μεσαίωνα, ο Ενετός Jacopo Gastaldi (1575) και ο G. Mercator (1590), σημειώνουν, ο καθένας, σε Χάρτη της Ελλάδας ΒΔ της Νισύρου, μιά νησίδα με το όνομα CALOJERO.

Τέτοιες νησίδες με το όνομα *Καλόγερος*, σημειώνονται οκτώ στους 4 Πλοηγούς της Υδρογρ. Υπηρ. του Π.Ν.: Στις Εχινάδες νήσους, κατά μήκος των Ακαρνανικών παραλίων, στις ανατολικές ακτές του Αργολικού κόλπου, στην Τήνο συστάδα τριών νησιών με το όνομα Καλόγηροι, στο Βόρειο Ευβοϊκό Κόλπο, στη Σκύρο, στη Χαλκιδική η βραχονησίδα Καλογριά, στη Μυτιλήνη και στα Ψαρά.

22. Κουτελάκη Χάρη, Η Νίσυρος και τα γύρω Μικρονήσια στο βιβλίο *Ναυσιπλοΐας του Piri Reis*, Νισυριακά, τ. 11 (1990), σ. 117 κ.ε.

23. Κουτελάκη Χάρη, *ό.π.*, σ.123.

Τέλος, να σημειώσουμε ότι στο στόμα του λαού, στη Νίσυρο, διατηρείται η ιστορία του βράχου του Καλογήρου ή των Καλογήρων, που κατέγραψε ο Κώστας Οδ. Σακελλαρίδης²⁴, όπως τη διηγήθηκε ο Νισύριος γιατρός Μιχάλης Τσατσαρώνης, σύμφωνα με την οποία «ένας καλόγερος εσκαρφάλωσε πανώ σ' ένα βράχο ψηλά ως 50 μ., στα ανατολικά του κάβου του Λευκού, όπου κι άνοιξε μιά τρύπα στην κορυφή του βράχου, για να προστατεύεται από τη βροχή. Έκαμε ακόμα και μιά στέρνα. Με μιά ανεμόσκαλα ανεβοκατέβαινε και κολυμπώντας έφτανε στη στεργιά για να προμηθευτεί τα αναγκαία. Αυτό έγινε, όπως έλεαν, για να αποφύγει ο καλόγερος τους Τούρκους. Ο βράχος αυτός δεν υπάρχει σήμερα. Υπάρχει όμως στη θέση του, εκεί που αναφέρετο ότι ήταν, ένας ύψαλος 5-10 μ.». Ο Γ. Παπαδόπουλος αναφέρεται στην ίδια τοπική παράδοση με τρεις καλογήρους στο Νισυριακό Ημερολόγιο του 1923.

Σ' όλες τις περιοχές του ελλαδικού χώρου, όπου υπάρχουν βραχονησίδες με το όνομα Καλόγηρος, συντηρούνται παρόμοιες παραδόσεις του λαού που σχετίζονται με τους χρόνους δουλείας και έχουν σχέση με τον κατατρογμό των νησιωτών ραγιάδων από το δυνάστη κατακτητή. Η τοπική αυτή παράδοση ενισχύει τις ενδείξεις ότι η Στρογγυλή δεν είναι άλλη βραχονησίδα από αυτή που καταγράφουν ως CALOJERO στους Χάρτες τους οι J. Gastaldi (1575) και G. Mercator (1590) και που ο Χάρης Κουτελάκης την ταυτίζει με τη μεσαιωνική Καλόγηρο της Δωδεκανήσου.

Δυτικά-νοτιοδυτικά της Νισύρου βρίσκεται μιά άλλη συστάδα νησιδίων, που αποτελείται από τις βραχονησίδες *Παχειά, Περγούσα και Κανδελιούσα*.

Η πλησιέστερη προς τη Νίσυρο Παχειά, έκτασης 1,165 τ.χ. ή 1165 στρεμμάτων περίπου, βρίσκεται 2 μίλια δυτικά από το ακρωτ. Κάτερο, ΝΔ όριο της Νισύρου. Είναι αλίμενη βραχονησίδα, μήκους 1 μιλίου και πλάτους μισού μιλίου, ορεινή σ' όλο το μήκος της με υψόμετρο 137 μ. Η ονομασία της οφείλεται στο σχήμα της. Στον Πλοηγό της Υδρογρ. Υπηρεσίας του Π.Ν. σημειώνεται και με το όνομα Πασσάς, από παρετυμολογία.

ΒΔ από τη βραχονησίδα Παχειά και σε απόσταση 1,2 μιλίων βρίσκεται η βραχονησίδα Περγούσα, που στον Πλοηγό σημειώνεται και ως *Ριγούσα*, μήκους 1 μιλίου και πλάτους 1100 περίπου μέτρων, με εμβαδόν 1,180 τ.χ. Είναι χαμηλότερη από την Παχειά με υψόμετρο 81 μ. Στα βόρεια της βραχονησίδας σχηματίζεται το ακρωτ. *Ηλιόσκειπο*, στα δυτικά το ακρωτ. *Αγεράκια* και στα νότια το *Φθενό*, που σημαίνει το φτενό, το αδύνατο και άγονο χώμα, χωράφι: πρβλ. η Φτενά, η Φτενή πούντα στη Χάλκη, οι Φτένες στη Μαλώνα Ρόδου²⁵.

24. Σακελλαρίδη Κώστα, Παραδόσεις και τοπικές ιστορίες της Νισύρου, Νισυριακά, τ. 8 (1982), σ. 297.

25. Βλέπε το Συνυποσχετικό μεταβίβασης της Νησίδας Περγούσας, όπως δημοσιεύεται στο παράρτημα (σ. 271) της αξιολογής έρευνας του Μιλτιάδη Λογοθέτη «Τα Κτηματολόγια της Νισύρου κατά τα χρόνια της δουλείας (1785-1945)» [Νισυριακά τ. 10 (1987) σ. 197-386].

Το όνομα του νησιδίου έρχεται από το *Πυργούσα>Περγούσα*, με κατάλ.-ουσα ή -ουσσα με περιεκτική σημασία, που είναι γνωστή από τα αρχαία και νεώτερα τοπωνύμια. Σήμερα στο νησί διασώζονται ερείπια αρχαίων ελληνικών φρουριών²⁶, που μνημονεύει στις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις ο L. Ross²⁷: «Στη δυτική της πλευρά (σ.σ. της Νισύρου) βρίσκονται τρία μικρά ερημονήσια: η Πυργούσα, όπου πρέπει να υπάρχουν δύο ελληνιστικά παλαιόκαστρα, και πιο κοντά η Παχειά και η Αντιλέουσα». Για τη σπουδαιότητα των αρχαίων ερειπίων της Πυργούσας ο Ross θα γράφει στη συνέχεια: «Τα ερείπια της Πυργούσας δεν είναι ασήμαντα, καθώς άκουσα αργότερα από τον Άγγλο ανθυποπλοίαρχο Brock». Σε παλιό χάρτη της Πυργούσας σημειώνεται φρουκτωρία, δηλαδή πύργος ή βίγλα.

Φαίνεται ότι το έδαφος της Πυργούσας ήταν γόνιμο και οι θάλασσες γύρω από αυτή ήταν γεμάτες από ψάρια, όπως μαρτυρεί ο Γ. Παπαδόπουλος²⁸: «Είναι νήσος πολύιχθυσ και τα παράλια αυτής βρϊθουσιν οστρακοδέρμων και μαλακίων και λοιπών, διό και οι κάτοικοι της Νισύρου συχνά μεταβαίνουσιν την πρωϊαν δι' ακατίων, και μάλιστα εν καιρώ γαλήνης προς αλιευσιν και το εσπέρας επιστρέφουσι με ουκ ευκαταφρόνητον άγραν. Είναι νήσος λίαν γόνιμος και καρποφόρος διό και οι κάτοικοι της Νισύρου μεταβαίνοντες εις αυτήν με τας πρώτας βροχάς του φθινοπώρου και επί αρκετάς ημέρας διαμένοντες σπείρουσιν εναλλάξ κριθήν, σίτον, λάθυρον και άλλα διάφορα όσπρια, το ήμισυ του νησιδριού, το δε έτερον ήμισυ αφήνουσι χέρσον προς βοσκήν ζώων... Αίτιον της μη καλλιεργείας, ως φαίνεται, ήτο και είναι η επί τουρκοκρατίας πληρωνομένη δεκάτη και εξακολουθούσα νομίζω εισέτι».

Η Περγούσα και οι γύρω βραχονησίδες, υπήρξε φωλιά πειρατών κατά τον μεσαίωνα, αλλά και τους μετέπειτα χρόνους. Από τους δύο πύργους του νησιού, οι φρουκτωροί ειδοποιούσαν με φρυκτούς (πυρσούς) τον πληθυσμό της Νισύρου όταν έβλεπαν να έρχονται από το Ικάριο, Μυρτώο ή Καρπάθιο πέλαγος πειρατικά πλοία.

Στα τέλη του 19ου αιώνα η Περγούσα διεδραμάτισε ενεργό ρόλο στις ζωοκλοπές του Αιγαίου, όπως επισημαίνει ο Γ. Παπαδόπουλος²⁹: «...Προ 50 ετών οι περί τας λοιπάς νήσους του Αιγαίου ζωοκλέπται, προσορμιζόμενοι με ουκ ολίγην λείαν αιγών, προβάτων και βοών, απήρχοντο ανενόχλητοι, ένεκα της α-

26. Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Ελευθερουδάκη, στο οικείο λήμμα.

27. Ross L., Ταξιδιωτικές εντυπώσεις από τη Νίσυρο, Μετάφραση Λευκωθέας Ι. Γιαννίδη, Νισυριακά, τ. 10 (1987).

28. Παπαδοπούλου Γεωργίου, Νισυριακόν Ημερολόγιον έτους 1923.

29. Παπαδοπούλου Γεωργίου, ό.π.

νεπαρκείας των φυλάκων, αλλ' όταν η νήσος ενοικιάζετο προς βοσκήν ζώων υπό ιδιωτών και οι φύλακες ήσαν αρκετοί και μεταχειριζόμενοι ως άμυναν τας επάλλξεις των πύργων, ουχί μόνον δεν άφινον αυτούς να εξέλθωσιν εις την νήσον, αλλά και τους ηνάγκαζον αι βολαί των τουφεκίων να απέρχονται καίπερ τρικυμίας ούσης».

Η Κανδελιούσα, η τρίτη από τη συστάδα των βραχονησίδων βρίσκεται 10 περίπου μίλια νότια από το ακρωτ. Κρίκελος της Κω και 8 μίλια περίπου ΝΔ από το ακρωτ. Κάτερος της Νισύρου, έχει μήκος 1,2 μίλια, πλάτος 1100 μ. περίπου και ύψος 103 μ. Η έκτασή της είναι 1,364 τ.χ. ή 1.364 στρέμματα. Στο ΝΔ όριό της υπάρχει φάρος με λευκό φως. Η βραχονησίδα έχει λάβει διάφορα ονόματα. Η απόφαση υπ' αριθ. 21399//19-7-1947 του Στρατιωτικού Διοικητή Δωδεκανήσου «περί των νησιδίων της Δωδεκανήσου» (Ε.Σ.Δ.Δ. 48/26-7-1947) την καταγράφει ως Κανδελιούσα, η καθώς και ο πλοηγός της Υ.Υ. του Π.Ν., που την καταχωρεί και ως Κανδηλούσα, η στη Νίσυρο οι ντόπιοι τη λένε Αντελέουσα, ή και Φανάρι, από το φάρο που χτίστηκε στα 1890 «δια τα αναπλέοντα και καταπλέοντα ατιμόπλοια και ιστιοφόρα την μεγάλην γραμμήν της Αλεξανδρείας», όπως γράφει ο Γ. Παπαδόπουλος³⁰.

Με το όνομα FANARI σημειώνεται νησίδα ΝΔ της NISSARI στο «Χάρτη της Ελλάδος και του Αιγαίου» του G. Delisle (1683). Η βραχονησίδα απουσιάζει από την καταγραφή των νησιών από τον P. Reis, γεγονός που κάμνει το Χ. Κουτελάκη να συμπεράνει ότι ή πρόκειται για νεώτερο του 1520 τοπωνύμιο ή δεν μπόρεσε ο P. Reis να εξακριβώσει το όνομά της³¹. Σε παλαιότερα κείμενα η βραχονησίδα σημειώνεται ως Αντιλέγουσα, η πιθανώς από αυτό να προέκυψαν τα: *Κανδελιούσα, Κανδηλούσα, Αντελέουσα*. Ο Γ. Παπαδόπουλος σημειώνει για την προέλευση του τοπωνυμίου της νηδίας: «Υπερύψηλος, μονήρης πετρώδης βράχος, είναι εντελώς άγονος και ούτε προς βοσκήν χρήσιμος, μόνον αγριοκυπάρισσοι τινές και σχοίνοι φύονται επ' αυτής, αι δε ακταί αυτής, ένεκα των οποίων ίσως έλαβε και το όνομα, είναι τόσοσν βαθείαι, ώστε τυγχάνει παρά των ναυτιλλομένων απροσπέλαστος»³². Ορθή φαίνεται να είναι η θέση του Γ. Παπαδοπούλου για την ερμηνεία του τοπωνυμίου της βραχονησίδας. Σύμφωνα με αυτή, το όνομα πρέπει να έρχεται από το αρχαίο ρήμα αντιλέγω>αντιλέγων, ο μτχ.=ο εναντίος³³-αντιλέγουσα, ενν. νήσος ή ακτή, που είναι εναντία, που αντιστέκεται, που είναι απροσπέλαστος, λόγω του βάθους της

30. Παπαδοπούλου Γεωργίου, Γενική Γεωγραφική και Ιστορική Περιγραφή Αρχαία και Νεωτέρα της νήσου Νισύρου, μετά των περίεξ μικρών νήσων και αι θερμοπηγαί αυτής, εν Νισύρω 1909, σ. 80.

31. Κουτελάκη Χάρη, ό.π., σ. 119.

32. Παπαδοπούλου Γεωργίου, ό.π.

33. Πλάτωνος, Πρωταγόρας 335Α και Θουκυδίδη, 8, 53.

θάλασσας και των απότομων ακτών. Ως Αντιλέγουσα σημειώνεται και στο Εγκ. Λεξικό του Ελευθερουδάκη. Αντιλέγουσα>Αντελέ(γ)ουσα, όπως σήμερα λέγεται από τους Νισύριους.

Χαρτογράφοι σημειώνουν ΝΔ της Νισύρου ένα νησί Καλόγερο, το οποίο πολλοί προσπάθησαν να ταυτίσουν με τη βραχονησίδα Αντιλέγουσα και άλλοτε με το νησί La Madona των Ιταλών, χωρίς επιτυχία³⁴.

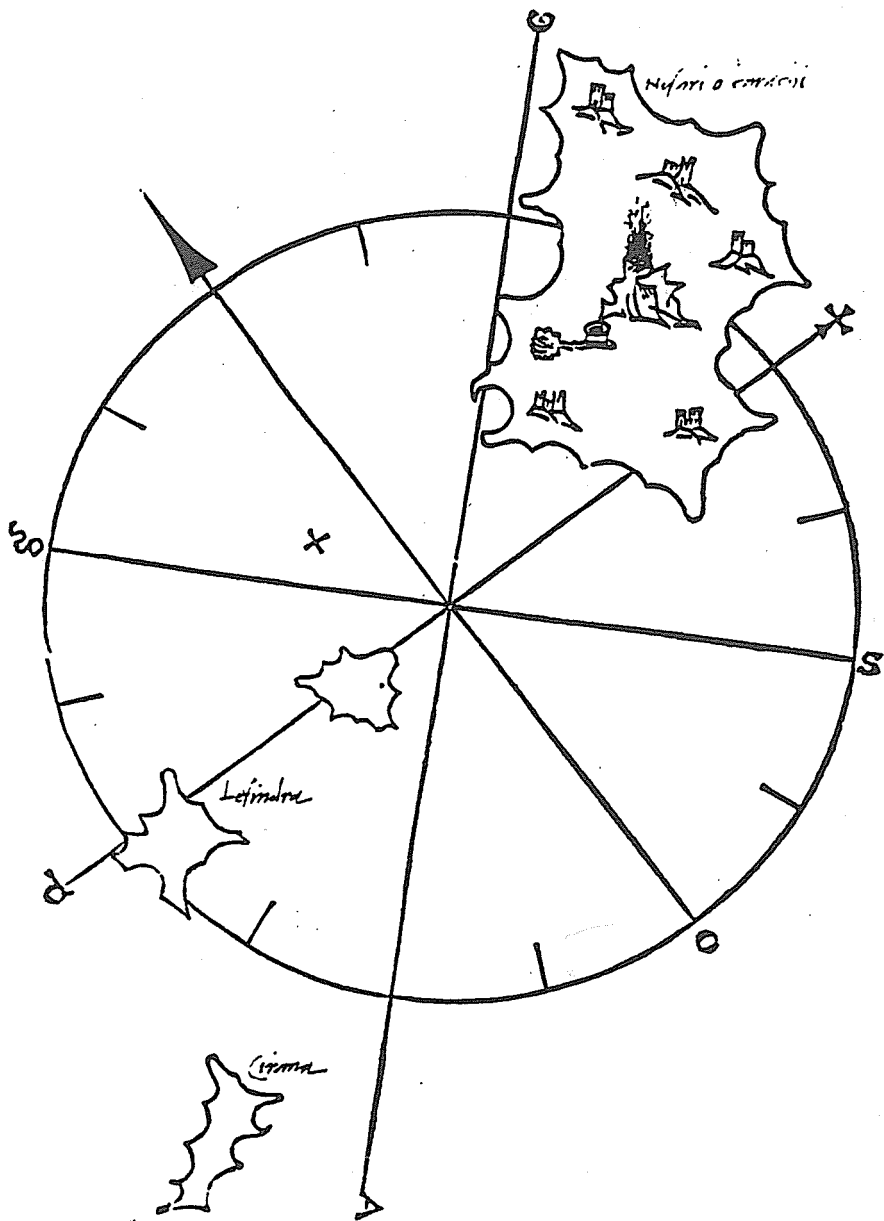
Αυτό είναι το πολύνησο της Νισύρου. Βραχονησίδες που από την αρχαιότητα υπήγοντο στη Νίσυρο και εθεωρούντο αναπόσπαστο τμήμα του εδάφους της. Αυτοί που ασχολήθηκαν με την ιστορία της Νισύρου, διαπιστώνουν ότι μετείχε στην Αθηναϊκή Συμμαχία όχι μόνον η Νίσυρος ως ελεύθερη και ανεξάρτητη με την πόλη και τους οικισμούς της, αλλά και με τις παρακείμενες νησίδες, που υπήγοντο στην κυριότητά της και φαίνεται ότι εκατοικούντο, ο δε Κύριλλος Ρωμάνος, αρχιμανδρίτης και ηγούμενος της Ι.Μ. Σπηλιανής της Νισύρου, έχει τη γνώμη ότι κατά τους χρόνους των διαδόχων του Μ. Αλεξάνδρου «έτρεφον γεωργικούς και κτηνοτροφικούς συνοικισμούς»³⁵.

34. Κουτελάκη Χάρη, ό.π. και W.S. Allen, Καλόγερος, «Μια Ατλαντίς εν Μικροκόσμω», Ε.Ε.Κ.Μ., τ. Ι (1974-78), Αθήνα, 1978, σ. 13-83.

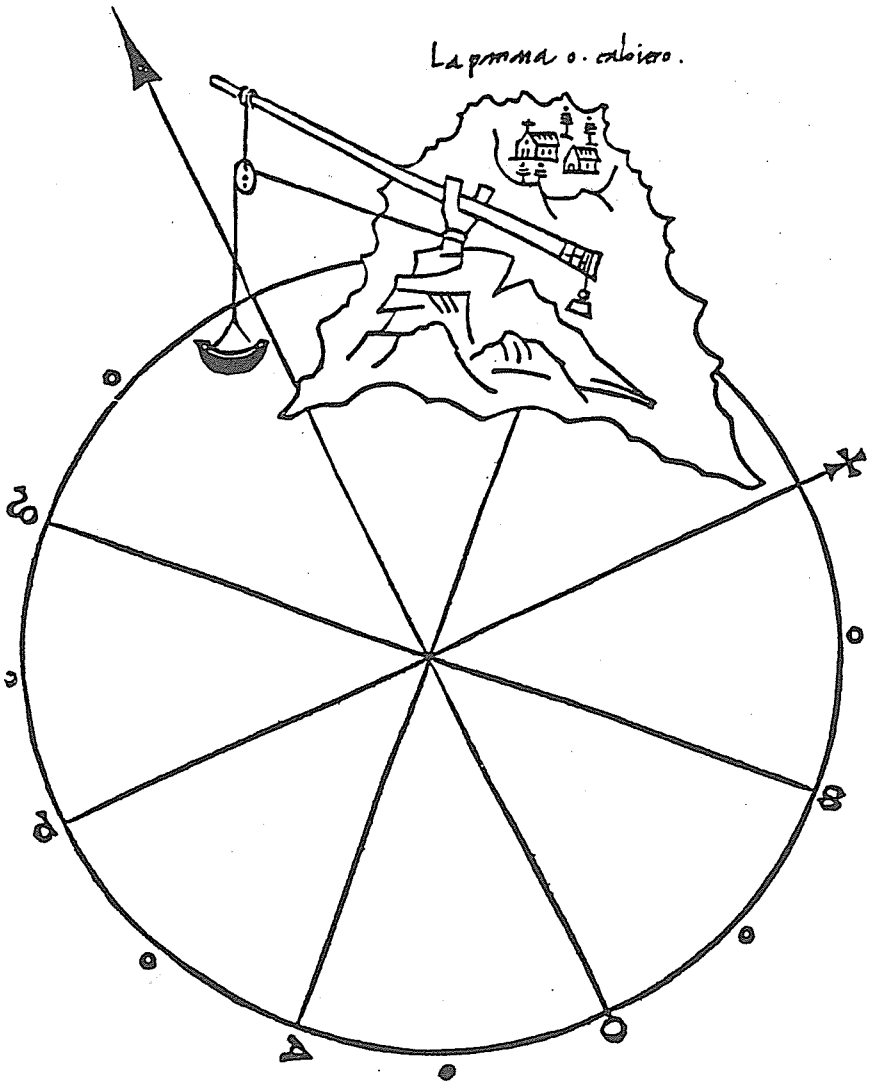
35. Κυρίλλου Ρωμάνου, Αρχιμ., Η Νίσυρος δια μέσου των αιώνων, Επιμέλεια Ευστ. Παπαχαροτοπούλη, Νισυριακά, τ. 4 (1972), σ. 34.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Κοντοβερού Λαζ., Το νησίδιον Γυαλί, περιοδ. «Η Νίσυρος εικονογραφημένη», Ιακ. Καζαβή, Ν. Υόρκη, 1955.
2. Κουμέντου Νικήτα. Ο Γάμος στη Νίσυρο, Νισυριακά, τ. 5 (1976).
3. Κυρίλλου Ρωμάνου, Αρχιμ., Η Νίσυρος δια μέσου των αιώνων, Επιμέλεια Ευστ. Παπαχαροτούλη, Νισυριακά, τ. 4 (1972).
4. Κουτελάκη Χάρη, Η Νίσυρος και τα γύρω μικρονήσια στο βιβλίο Ναυσιπλοΐας του P. Reiss, Νισυριακά, τ. 11 (1990).
5. Λογοθέτη Μιλτιάδη, Τα Κτηματολόγια της Νισύρου κατά τα χρόνια της δουλείας (1785-1945), Νισυριακά, τ. 10 (1987).
6. Μελετίου, Μητροπολίτου, Γεωγραφία παλαιά και νέα, Ενετίησι 1728.
7. Παπαδοπούλου Γ., Νισυριακόν Ημερολόγιον του έτους 1923.
8. Παπαδοπούλου Γ., Γενική Γεωγραφική και Ιστορική Περιγραφή - Αρχαία και Νεωτέρα της νήσου Νισύρου μετά των πέριξ μικρών νήσων και θερμοπηγών αυτής, εν Νισύρω 1909.
9. Παπακώστα Βασ., Η Ιστορία της Νισύρου, Νισυριακά, τ. 4 (1972).
10. α) Προκήρυξη υπ' αριθ. 38/11-6-1947 του Στρατιωτικού Διοικητή Δωδεκανήσου «περί διοικητικής διαιρέσεως και περί αναγνωρίσεως των Δήμων της Δωδεκανήσου» (Ε.Σ.Δ.Δ. 34/18-6-47) β) Απόφαση υπ' αριθ. 21399/19-7-1947 του Σ.Δ.Δ. «περί των νησιδίων της Δωδ/νήσου» (Ε.Σ.Δ.Δ. 48/26-7-1947).
11. Πλοηγός, τ. Δ' της Υδρογρ. Υπηρ. του Πολεμικού Ναυτικού, 1987.
12. Παπαχριστοδούλου Χριστοδ., Τοπωνυμικό Νισύρου, Νισυριακά τ. 3 (1969).
13. Piri Reis, Kitabi Bahriye - Κατακτητική ναυσιπλοΐα στο Αιγαίο (1521), έκδ. Τελέθριον.
14. Ross L., Ταξιδιωτικές εντυπώσεις από τη Νίσυρο. Μετάφραση Λευκωθέας Ι. Γιαννίδη, Νισυριακά, τ. 10 (1987).
15. Σακελλαρίδη Κ., Ποιήματα Δ. Μπαλαλά, Νισυριακά, τ. 7 (1981).
16. Σακελλαρίδη Κ., Παραδόσεις και τοπικές ιστορίες της Νισύρου, Νισυριακά, τ. 8 (1982).
17. Σάμψων Αδαμαντίου, Νεολιθικοί οικισμοί στο Γυαλί της Νισύρου, Νισυριακά, τ. 11 (1990).
18. Skevos Zervos, Livre D'or Dr. Th. Papaioannou, 1982.
19. Στράβωνος, Γεωγραφικά (I, 5, 16).
20. Τσιρπανλή Ζαχ., Νίσυρος και Πάτμος, Νισυριακά, τ. 8 (1982).

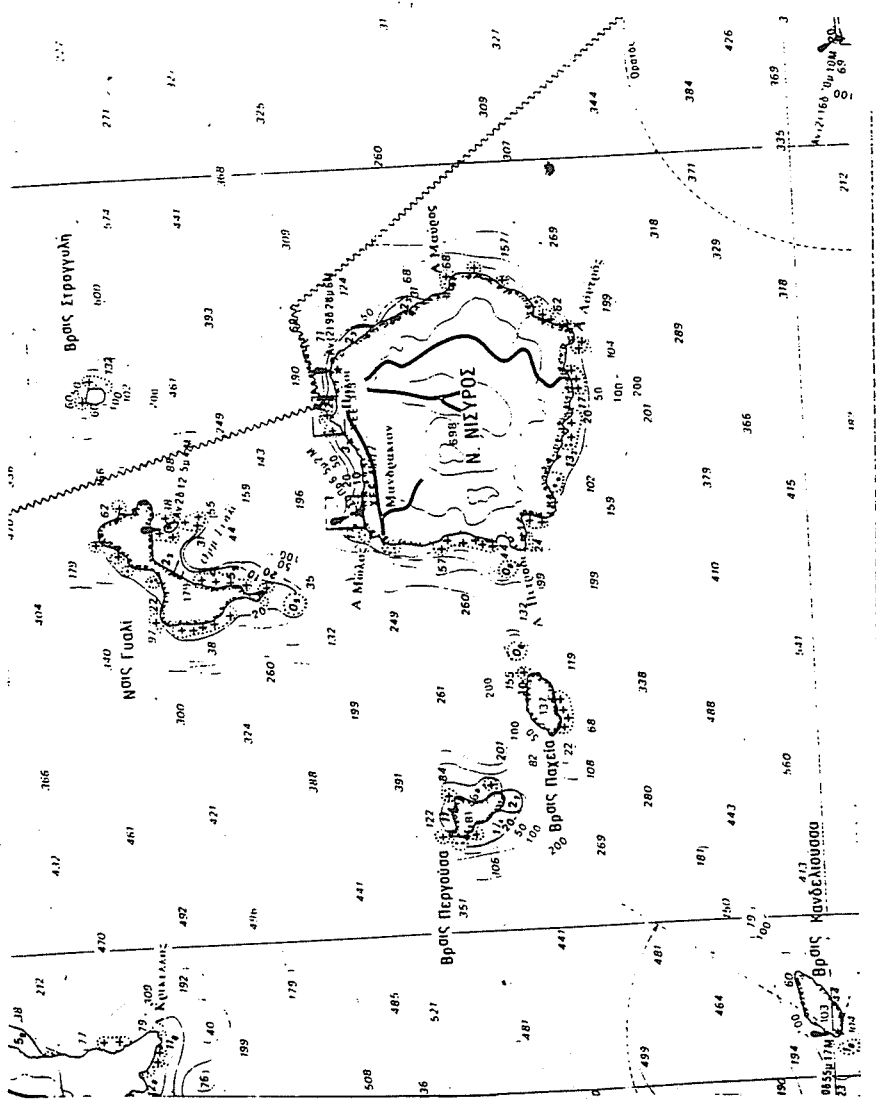
Η Νίσυρος στο Χειρόγραφο Χάρτη του B. Dalli Sonetti. Isolario (1500).

Καλόγερος (Στρογγυλή); Bartolommeo dalli Sonetti. Isolario (ca. 1500).

Χάρτης της Νισύρου του P. Piacenza (Χαλκογραφία, 17x18,5 εκ., 1688).

Το πολύνησο της Νισύρου (X.Y.Y.I.I.N. αρ. 451, έκδ. 1985).

ΝΙΚΟΥ Ι. ΧΑΡΤΟΦΥΛΗ*

ΝΙΣΥΡΙΚΕΣ ΜΝΗΜΕΣ
(Ποιήματα)

1. Η ΣΠΗΛΙΑΝΗ

*Ήταν γκρεμνός... Μήτ' ένα μονοπάτι...
στ' άγρια γεράκια απρόσιτο λημέρι
σάμπως πελώριο φρούριο, παλάτι,
με βασιλιά τ' αρπαχτικό ξιφτέρι.*

*Κι ήρθε του καλοκάγαθου χωριάτη
η πίστη, με τ' ατσάλινό της χέρι
τούσκαψε τα πλευρά... και να χιονάτη
πρόβαλε η ΣΠΗΛΙΑΝΗ σαν περιστέρι!*

*Και στέκει εκεί, αιώνες τόσους τώρα
βιγλάτορας αγνός για κάθε μπόρα.
Σκεπή για το χωριό και για τα πλοία*

*σαν τα χτυπά η τρικυμία με μανία.
Κι' οι γλάροι που απάνω της περνούνε
σκύβουν, θαρείς, κι' αυτοί - και προσκυνούνε...*

Μαντράκι 1954

2. ΤΟ ΦΑΝΑΡΙ

Πιδέξια του καλαετζή σε φτιάξανε τα χέρια.
Ο σκελετός σου τενεκές μα αρμοσμένος στέρια.
Είχες τρία παράθυρα και πόρτα μιά τζαμένια
κι' ως άστρο Μάγους που οδηγεί οδήγαες τα προξένια.
Μέσα στην άφωτη νυχτιά φωτούσες σαν αστέρι
τα γερατειά που πήγαιναν να κάνουνε ποσπέρι.
Ήσουνα συμβουλάτορας στα γέρικα ποδάρια
καθώς μαντάτο θλιβερό ή της χαράς εφέρναν
ή μες στα στενοσόκκακα την ανημπόρεια σέρναν
αντάμα με τη μοναξιά τα βουρκωμένα βράδια.

Τθυμούμαι: Η κυράτσα μας ερχόταν κάθε βράδυ
με το μικρό φανάρι της και με το κουμποράβδι
χωμένη μες στη μπέρτα της στα μαύρα - σα σκοτάδι
κινούμενο - η Περδίκαινα, μιά παρηγόρια να 'βρει.
Έλειπεν ο Νικόλας της, η νύφη της, τ' αγγόνια
στη μακρυνήν Αμερική· κι' αυτή χρόνια και χρόνια
καρτέραγε τον ερχομό να φωτιστεί η ζωή της
κι' ας έβγαινε, όπως έλεγε, αμέσως η ψυχή της.
Πα στο σκαμνίν της κούρνιαζε, μπρος στο χαλκομαγκάλι
και γέροντας στο στήθος της το γέρικο κεφάλι
κοιμόταν και ρουκχάλιζε, τθυμούμαι, με τις ώρες
και ξέχναε τις απίστευτες που τη χτυπήσαν μπόρες.
Κάποτες η Καλέζαινα τη σκούντα να ξυπνήσει
και κείνη της μουρομούριζε: «Ω κόρη μου, εγ κοιμούμαι...»
κι' έπαιρνε το φανάρι της να πάει να συνεχίσει
στο έρημο σπιτάκιν της... Πονώ να τα τθυμούμαι...

Νίσυρος 1976

3. ΤΟ ΚΑΦΙΖΙ

Σε βλέπω εδώ ζωγραφιστό νισύρικο καφίζι
κι' η μνήμη μου στα παιδικά τα χρόνια με γυρίζει.
Στο σπίτι της Καλέξαινας και της Διονυσίας
στο σπίτι της Κουμένταινας και της Αθανασίας
στο σπίτι της Βαίθαινας και της Τριανταφυλιάς
στο σπίτι κάθε Νισυριάς.

Με το φαρδύ το στόμα σου και το στενό σου πάτο
με τα ξυλένια τσέρκια σου κι' αμύγδαλα γεμάτο.
Γεμίζαμε τις τζέπες μας και παίζαμε τις μπίλιες -
τέτοια χαρά κι' απόλαψη, μήτε και λίρες χίλιες!
Δίκιο μετράδι στάθηκες για ούλλα τα μαξουλία
σύκα, λουμπούνια, αμύγδαλα και για ξερά βασουλία.
Χαρά 'σουν για τη Νισυριά χείλη με χείλη να 'σαι
γεμάτο από τα κόπια της, ν' αδειάζει σε -τθυμάσαι;-
και πάλαι να γιμώνει σε και να σε ξαναδειάζει
και πάνω στη κουμπάνια της κορώνα να σε βάζει.
Κι' αν σ' έβαλλαν ανάποδα με το στενό σου στόμα
μισό καφίζι ήσουν και κωμικιά κορώνα.
Κι' όταν τις νύχτες του βοριά τριγύρω σωρευμένοι
στον μαγκαλιού τη χόβολη η θειά η συχωρεμένη
ρωτούσε την ανέμη της -π' ακόμα λέω γυρίζει-
ποιό παραμύθι να μας πει, λέαμε: το καφίζι!

Ήτανε λέει μία γριά, τσιγγούνα, στραβοκάννα
π' Αγιού νερό εν έδινε και εν εγάπαγ κάνα
κι' ολονυχτίς τις λίρες της μέτρα με το καφίζι.
Και μια θαρώ γειτόνισσα που δανεικό το πήρε
τομ πάτον μέλιν άλειψε... και τα λοιπά και τα λοιπά...
που πιο εν τα τθυμούμαι.

Γι' άλλη χρειά νισύρικια καλύτερα να πούμε.

Νίσυρος 1976

4. ΤΟ ΑΝΑΕΜΑ

Τ' ανάεμα εν ήτανε χρυσόν τίποτες πράμα
για κι' ασημένιο κι' ακριβό, τίποτες κάνα θάμα -
ένα τετράγωνο παννί, χοντρό, με δυό λουριγιά
κι' εκρέμμαν το στον ώμο της η κάθε Νισουριά.
Έβαλλεν το καπράτσιν της να πάει να ποτίσει
τις κράμπες εις τογ κήπον της και γίμωνέν το χόρτα.
Σαν έστρεφε στο σπίτιν της άνοιγ' ευτύς τη μπόρτα
του κατωγιού και πέταν τα μαζί με χοιροσούκα
να φαν τα κατσικάκια της να φάει κι' η κατσικά.
Στον ώμο το ανάεμα και δρόμο στο χωράφι
γιατί αλλοιώς εν έμπαινε αλεύρι μες στη σκάφη.
Στον ώμο το ανάεμα και δρόμο στου Βοτύλου
εις το Καμπί και στογ Κριό, γιατί αλλοιώς του μύλου
ε θα γυρίζαν τα φτερά και για ψωμί δικόν της
μήτε και της Βιολίαινας μες στο λαδόμυλόν της
το ρούτ· ουνο το στρογγυλό θα γύριζε ν' αλέθει
ελιές· μα μήτε και μαλλί θα είχε για να γνέθει.
Στον ώμο το ανάεμα και δρόμο για τα Μπούγκχα
μισοπλυμένη, αχτένιστη, με σύκα και μιά βούκα
ψωμίν αφ' το κριθάριν της για από το σιτάριν της.
Και στρέφοντας τ' απόβραδο με ξύλα ένα γομάρι
στημ πλάτην της, σα νά 'τανε γάδαρος ή μουλάρι
έπιανε του χερόμυλου την έρμη μυλοκόπη
ν' αλέσει το μαέρεμα - τσουρβά για τον Προκόπη.
Να φάει πρώτα ο άντρας της να φαν και τα παιδιά
εκείνη... έφαε το κεντί, λέει, και εμ πεινά...
Ηρωϊκιά μου Νισουριά!
Απίστευτη η κούραση... και λέει: εμ πεινούσε.
Μονάχη θα δειπνούσε.
Χρυσόν αγραμυθόζουμο κρήτινο κουσουμάδι.
Κι' έπιανε το χερόμυλο με το τραγούδι ομάδι...

Νίσουρος 1976

5. ΟΛΛΙ ΣΤΗ ΜΟΝΑΞΙΑ!...

Δέκα Νισύριοι πολεμούν γάδαρο να φορτώσουν:
Ο ένας λέει το σκοινί πως πρέπει να τεντώσουν
κι' ο άλλος λέει πως στραβά εβάλαν το σουμάρι
γι' αυτό κι' εγ καλοκάθεται και γέρνει το γομάρι.
Ο τρίτος λέει: ο πάτσουλλας εν είγ καλά βαλμένος
γι' αυτό κλωτσά ο γάδαρος.
Ο τέταρτος σκασμένος
από τους τρεις που λέασι, έτσι θαρεί, άλλα κι άλλα
φωνάζει πως το φόρτωμα πολύ καλά το βάλαν
μα είναι μικρός ο γάδαρος, μεγάλο το γομάρι
γι' αυτό και γέρνει στα ξερβά και πάει να τουμπάρει.
Ο πέφτος λέει: έπρεπε, παιδιά, το δίχως άλλο,
να είχαμε πιό δυνατό σκοινί και πιό μεγάλο.
Για να το φέρομε δυό τρεις, λέω, το σκοινί μας βόλτες
και το γομάρι μιά χαρά θα κάθεται εντότες.
Ο έχτος τότε μίλησε, που ως τότε εν εμίλα
και λέει: βρε, εθ θεωρείτε το πως φταίουνσι τα ξύλα;
Άλλο μακρύ κι άλλο κοντό και εν ισορροπούσι;
Μα πού να βρείτε το μυαλό, αφού εν το πουλούσι.
Ο έβδομος που ήτανε κι' αυτός Νισύριος βέρος
εμπήκε στη συζήτηση... με το δικό του μέρος:
Και λέει τους: Ω Γιακίμηδες... αφού από ζα εν νογάτε
τι πολεμάτε άδικα το ζο και τυραννάτε;
Ακούτε να σας πω εγώ το πράμα πως θα γένει:
Αφήνουμε το γάδαρον εύκαιρον να πααίνει
μοιράζομεν τα ξύλα εμείς, τα βάλλομε στον ώμο
και πάμε για τα σπίτια μας από τογ κάτω δρόμο.
Μα ο όγδοος που τα' κουσε πολύ του κακοφάνη
ναν' εύκαιρος ο γάδαρος κι' ατός του να... πεθάνει
από τογ κόπο, κούτσουρα να κουαλά στημ πλάτη
και να τα φέρει στο χωριό από του Σκουλουπιάτη.
Κι' έδωκε αυτή τη λύση: τα κούτσουρα να μοιραστούν
σε δέκα ίσα μέρη
καθένας δύο θα κρατά στο κάθε του το χέρι
από την άκρια· και στου ζου τη ράχη θ' ακουμπούσι.
Και χα και χου και ούσσι

δίχως σεκλέτι κι' εύκολα σα νάσαι παιχνιδάκι
το φόρτωμα θα φέρομε μπροστά εις το Μαντρόκι.
Ο έννατος πηχίστηκε. Και λέει τους: Γροικάτε:
Του κάκου όσα σκέφτεστε και όσα μελετάτε.
Γροικείτε τι θα γένει:
Έτσι κι' αλλοιώς το φόρτωμα στη ράχη του εμ πααίνει.
Να δέσομέν το στην νουρά και να το κωλοσέρνει.
Τόσο απλό και κάνας σας ως τώρα εν το σκέφτη!
Κι ο δέκατος του φάναξε: Την κόκκινη την Πέφτη!...
Βρε, πού ακούστη αφ' την νουρά του γάδαρου να δέσεις
φόρτωμα ξύλα; Βρε εμ πας απ' τον Οξό να πφέσεις;
Εγώ θα πω το πιό απλό, σωστό και δίχως κόπους:
Γάδαρος δε φορτώνεται μόνο με δέκα αθρώπους...
Να πάμε να φωνάξουμε καμιά τριανταριά...
Κι' ούλλοι αναστενάξασι: Ολλί στη μοναξιά!...

Νίσυρος 1976

6. Η ΒΟΥΗ

Πίσω απ' την Ταύλα του Γιαλού - και πώς να το ξεχάσεις -
πριν το Πηγάδι του Χριστού (κλουμπάς εκεί ν' αγιάσεις)
αφροκοπάει η Βουή
βιστέρνα, λες, θαλασσινή.
Κυλίντρες ολοτριγυρα κι αυτή στο βάθος κάτω
με άνοιγμα στο πέλαο, ολόϊδια με ωμέγα,
κι' όπως ορμούν τα κύματα - καζάνι και χοχλάζει
κι' όπως ξεστρέφουνε θωρείς το φοβερό της πάτο.
Παίξαμε όλα τα παιδιά εκεία τον Κυνηάρη
τον Κυνηάρη στη Βουή - και ποιός εν το τθυμάται -
κλουμπούσαμε μες στους αφρούς σα ψάρια με καμάρι
κι' ακόμα η θεία μου, θαρώ, να μη πνιώ φονάται...
Στεκόταν πάνω στο τρουλλί αυτός που ήταγ «κάτω»
και βούτθα(ν) καταπάνω μας το πόδι μας να πιάσει
και μεις ευτύς ριχνόμασταν μες σε αφρό χιονάτο
χωρίς να κουτουλήσουμε με μαστοριά και βιάση.
Ένας αντίπερα έβγαινε ως να μετρήσεις τρία

άλλος με «πόμπα» έπεφτε μπροστά στον κυνήαρη
που σάστιζε· και του 'φευγε το ανθρωπινό το ψάρι.
Ο πιό μικρός οχτώ χρονών κι' οι «γέροι» δεκαπέντε
που 'ταν δελφίνια άπιαστα ξεφεύγαν... από πέντε.
Ο Πιζουρής ο λέλεκας κι' ο Νίκος ο Πατρίκης
που όταν στον πάτο πήγαινε... έκανε μιά βδομάδα·
ο Σούβλος που τον... έτρεμαν οι αχινιοί, κι' ο Στρούκης
όλοι για ώρες στις Βουής την άσπρη σαπουνάδα.
Μες στη Βουή πετούσανε οι Νισύριοι τα σκουπίδια
και όλα τους τα άχρηστα και βγήκε η παροιμία:
«εμ πας να πφέσεις στη Βουή», - όμως για μας η μιά
η μιά κι' ανεπανάληπτη: Η Βουή με τα παιχνίδια!
Κάθομαι τώρα μοναχός εδώ και σε κοιτάω
κι' αναπολώ, βουβός, παλιά και μέσα μου πονάω.
Έρημη και καταμόναχη και δος του στο καζάνι
και δος του μες στο πέτρινο καζάνι σου χοχλάξεις
κι' είσαι καθώς σε ήξερα καλή· και εν αλλάξεις.
Σου στέλλω εγώ το δάκρυ μου πικρό. Μα ε σου φτάνει.
Συ περιμένεις τα παιδιά να παίξουν «κυνήαρη»
τον Κάζακλη, τον Έψιμο, το Ρούσσο, τον Ορσάρη
Κουμέντους, Λογοθέτηδες, Τσουλλάτους και το Φάνη.

Στη «Βουή» 23.12.1976

7. ΤΟ ΝΕΡΟΚΟΛΟΚΥΤΘΟ

Ντενεκεδένιος σύντροφος στα κατορθώματά μας
ήσουν νεροκολόκυτθο· κι' αξέχαστ' η χαρά μας
όταν σε βρίσκαμε κειδά, δίπλα σε μιά βιστέρνα
και ανασέρναμε νερό κι' η δίψα μας επέρνα.
Κι' είτε για παρολόγημα κι' είτε για κουρουνάκια
κι' είτε για περδικόπουλα κι' είτε με τη σφεντόνα
σε ανταμώναμε παντού, στα Μπούκχα, στη Σιώνα
στου Καπριάνου, στο Καμπί, στο Δάλι στην Κοφτάκα -
κι' εκεί 'χε φαραοσυνκιές για να στηθεί η φάκα.
Σου 'χαμε τόσο σεβασμό σα να 'σουνα εικόνα.
Κανέννας μας ε σ' έπαιρνε ποτέ, ποτέ μαζί του.
Μα σ' άφηνε όπου σ' εύρισκε - στις στέρνας το καλπάκι.

Να δροσιστεί ο περαστικός, το ζο του , το σκυλί του
να πιεί ο μπεξής, και η Μαριά, κι ο Νίκος το Ρουσάκι.
Αν το σκοινί σου ήταν κοντό σου βάλλαμεν και άλλο
κι' αν πάλαι και εν έφτανε κι ένα κλαδί μεγάλο
και φεύγοντας σ' αφήναμε σε μέρος φανερό
για να σε βρει όποιος ήθελε να πιεί από σε νερό.
Τώρα οι Νισύριοι γίνανε μοντέρνοι - ε σε ξέρουν(ν)
θωρώσε εις τις ζωγραφιές π' άφησε ο Κοντοβέρου.

31.12.76

* Νίκου Ι. Χαρτοφύλη, του: Ο Νίκος Ιωάν. Χαρτοφύλης γεννήθηκε το 1930 στην Οδησό της Ρωσίας από πατέρα Νισύριο και μητέρα Ρωσίδα, τη Βαρβάρα. Έζησε τα παιδικά του χρόνια στη Νίσυρο. Από το 1948 ζη κι εργάζεται στη Ρόδο. Αν και αποφοίτησε από την Παιδαγωγική Ακαδημία Ρόδου, αφοσιώθηκε στη ζωγραφική, την Αγιογραφία και ψηφιοθέτηση. Σε πολλές εκκλησίες της Ρόδου υπάρχουν ψηφιδωτά του. Ανήσυχος, πολυγραφότατος, ενθουσιώδης, εκρηκτικός. Η ποιησή του έχει γλώσσα σαθένια και φτάνει τα όρια της μεταφυσικής αγωνίας. Από τα έργα του ξεχωρίζουν «Η Κύπρος στις Φλόγες» 1955, «Ρόδος - Το παραδεισένιο νησί» 1966, μεταφρασμένο και στα Αγγλικά, «Αυτοκαθαίρεση Προνομίου» 1979, «Παράδοση και Αλλοτρίωση» 1980. Η ποιητική του Συλλογή «ΡΟΔΟΣ - ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ ΚΑΙ ΑΙΓΑΙΑ ΡΙΖΑ», 1981, πήρε βραβείο σε πανελλήνιο διαγωνισμό. Το 1992 κυκλοφόρησαν «Οι Χαιρετισμοί της Νισύρου» που η ορμή του στίχου ξεχειλίζει αγάπη στη Νίσυρο και που μέχρι σήμερα άλλος πιο μεγάλος ύμνος για το νησί του Ποσειδώνα και του Πολυβώτη δε γράφτηκε, κ.α. Ο Χαρτοφύλης είναι ποιητική φύση ώριμη, που δε μερώνει, ψάχνει και ψάχνεται, στο τέλος υποφέρει, χωρίς να κατελιέται. Αν τον έβλεπε ο Βάρναλης, θα φώναζε: «...Δεν είμ' εγώ σπορά της Τύχης, ο πλαστοουργός της νέας ζωής. Εγώ 'μαι τέκνο της Ανάγκης, κι ώριμο τέκνο της Οργής...». Το πρώτο από τα επτά ποιήματα «Η ΣΠΗΛΙΑΝΗ» δημοσιεύτηκε στα «Νισυριακά Χρονικά» 1955, φυλ. 7, σελ. 2. Τα έξι είναι από την ανέκδοτη ποιητική Συλλογή «Νισύριες Μνήμες». Ο ποιητής σκαλίζει την ψυχή μας με τις ιδιωματικές λέξεις-θέματα και σαν άριστος δισκοβόλος πετυχαίνει το στόχο του και χτυπά χαρακές και πληγώνει τις μνήμες μας. Ευτυχώς που η ποιησή του κρύβει κάπου έντονο το λυτρωτικό στοιχείο. Φτάνει να το ανακαλύψεις.

Ν.Ι.Κουμέντος

ΜΗΤΣΟΥ ΚΑΤΣΙΝΗ

ΝΙΚΗΤΑΣ ΚΟΥΜΕΝΤΟΣ

Ο Εκπαιδευτικός - ο Ποιητής - ο Λαογράφος

Δοκίμιο

Στους πικρούς και δύσκολους καιρούς μας, τα πάντα βρίσκονται στον κυκλώνα της δοκιμασίας. Και το βιβλίο που είναι ο άνθρωπος και η ζωή, που είναι ένας ολόκληρος κόσμος κι αυτό σήμερα περνάει μιά κρίση. Ο κάθε αναγνώστης προβληματίζεται γι' αυτό, πολλές φορές απογοητεύεται, χάνει την εμπιστοσύνη του, έτσι που κάποτε να μη θέλει να το πιάσει στα χέρια του.

Είναι αλήθεια πως η τέχνη του λόγου κακοποιείται από αυτοπροβαλλόμενους συγγραφείς, άσχετους με τη λογοτεχνία, αφού τίποτα δεν έχουν να δώσουν, αντιγραφές μονάχα και ανούσια επαναλαμβανόμενα κείμενα, που όμως έχουν τον τρόπο να τα διακινούν, να αδικούν, να ζημιώνουν το καλό βιβλίο, που περνάει στιγμές δοκιμασίας, μα που στέκεται όρθιο, αντέχει στην κρίση και στο χρόνο και οι σελίδες του καταγράφουν τον πνευματικό θησαυρό των δημιουργών, που κουβαλάνε τη βαριά ευθύνη της ασυμβίβαστης πίστης τους για το ωραίο στη φύση, στη ζωή και στον άνθρωπο.

Η Ελληνική ποίηση και πεζογραφία δεν έχουν σύνορα. Καταργούν και το χρόνο και ταξιδεύουν σ' όλους τους λαούς, έχουν φωνές που ακουμπάνε στην καρδιά του όποιου αναγνώστη, έχουν την ψυχή και το πνεύμα της αίσθησης και της γνώσης, υπάρχουν στην παγκοσμιότητα με τις ιδέες, τις αρχές και το φως που συντηρούν τα μεγάλα και ανοίγουν δρόμους ειρηνικούς, γεννημένους από τη δική μας τη μητέρα, τη Λογοτεχνία μας.

Και ο σύγχρονος Ελληνικός ποιητικός και πεζογραφικός λόγος, μια παρουσία και έξω από το δικό μας χώρο, αναγνωρισμένος από καταξιωμένους συγ-

γραφείς, σηματοδοτεί μια συνεχιζόμενη πορεία, που καλά ξέρει να ανανεώνει, να προεκτείνει, να ολοκληρώνει την αληθινή έκφραση, που εξουσιάζει το ωραίο, που συγκινεί, που μπορεί να γίνεται εξάισιος λυρισμός, γλυκόφωνο τραγούδι, ηρωικό έπος, υποβλητικός θρήνος, υπέρτατος, δοξαστικός ύμνος.

Είναι βέβαιο, πως κάθε χρόνο, κυκλοφορούν στη χώρα μας πολλές καινούργιες εκδόσεις βιβλίων, ιδιαίτερα ποιητικές συλλογές, που οι περισσότερες από αυτές απογοητεύουν τους αναγνώστες. Όμως υπάρχουν και οι μεγάλοι δημιουργοί που δεν πρέπει να τους ξεχνάμε και να τους αφήνουμε στο περιθώριο, είναι ανάγκη να τους φέρνουμε κοντά μας, να δενόμαστε μαζί τους, να τους αναγνωρίζουμε την ευλογημένη προσφορά τους, να τιμάμε το έργο τους, παραμερίζοντας όλους εκείνους που έχουν χάσει την αυτογνωσία και υπηρετούν την άρνηση, την ψευδαισθηση, της τέχνης τη βεβήλωση.

Τι θα ήταν ο κόσμος αν έλειπε η λογοτεχνία; Τι θα ήταν ο άνθρωπος αν δεν υπήρχε το βιβλίο; Πώς θα ήταν η ζωή χωρίς την πνευματική τροφή; Πώς θα γινόταν η καλλιέργεια της ψυχικής ανάτασης; Αν χανόταν αυτό το χρυσό φως του νου, πώς θα περπατούσαμε στο σκοτάδι, που θα παραμόνευαν τόσο κίνδυνοι να μας αφανίσουν και πώς θα μπορούσαμε να τους ξεπεράσουμε χωρίς τον τραγικό θάνατο;

Μετράμε πόσα χρωστάμε σ' αυτούς που λέγονται γνήσιοι συγγραφείς και νιώθουμε το χέρι τους να μας δίνεται φιλικά, να σφίγγει το δικό μας χέρι και με σεβασμό να στεκόμαστε μπροστά τους, να τους ευχαριστούμε, να βλέπουμε τ' ανθισμένο στα χείλη τους χαμόγελο.

Και ένας από τους αθόρυβους δημιουργούς, πρώτα εκπαιδευτικός με συνείδηση για το μεγάλο χρέος του και ύστερα πολύπλευρος συγγραφέας με έργο ποιητικό, πεζογραφικό, θεατρικό, λαογραφικό, παιδαγωγικό, είναι ο **Νικήτας Κουμέντος**. Είναι ο άνθρωπος που βλέπει, αισθάνεται και ακούει, που μαζεύει όλες τις φωνές από γύρω του και περισσότερο εκείνες που υπάρχουν στον εσωτερικό του κόσμο και τις κάνει τραγούδι, γέλιο, δάκρυ, ελπίδα και τις ταξιδεύει ν' ακουμπήσουν στην κάθε καρδιά, για να της πουν πως η ομορφιά της ζωής υπάρχει παντού, φτάνει ο καθένας μας να κάνει τον εαυτό του μονάχα Αγάπη.

Ο Νικήτας Κουμέντος μιά πολυεδρική μορφή, ένα μαχόμενο, ειρηνικό πνεύμα, καταργεί την ψευδαισθηση των αναχρονιστικών καιρών, αντικρύζει της αλήθειας το λόγο και την πράξη, οδοιπορεί στους φωτεινούς δρόμους. Γυρεύει τη διέξοδο από το αντιανθρώπινο, έχει τη γνώση της ατομικής και κοινωνικής συμπεριφοράς, βρίσκεται κοντά και μαζί με το λαό, για την κατάκτηση των ωραίων οραματισμών που καταργούν το αδίστακτο κτήνος, την τραγικότητα της εξθλίωσης, τον καθημερινό, ακάλεστο θάνατο, που συντηρούν την αρμονία του σύμπαντος, την παντοδύναμη συμφιλίωση, την ευλογημένη ευδαιμονία, τη λειτουργική ευτυχία, που δε γνωρίζει χρώματα, φυλές, μίσση και πάθη.

Το έργο του Νικήτα Κουμέντου δεν κλείνεται στα στενά όρια ενός χώρου στείρου, σιωπηλού και ανέκφραστου, έχει το πλάτος των ελεύθερων οριζόντων, βρίσκεται στα όνειρα και στην ψυχή του παιδιού, στον ιδρώτα, στον αδιάκοπο μόχθο, στην πίκρα και τα βάσανα του ξωμάχου, στα ξενύχτια και τις παρακλήσεις της διψασμένης κόρης, που βλέπει να περνούν και να χάνονται οι ώρες μαζί με τη χαρά, που δεν έρχεται να τη συναντήσει, υπάρχει στα πανηγύρια και στις γιορτές, στο ξεφάντωμα, στις δοξασίες, στην παράδοση, στους κληρονομημένους νόμους, στην τιμή και στο ήθος. Και αυτή η παράδοση τον συγκλονίζει, τον εμπνέει, του δίνει την ψυχική και πνευματική ανάταση, τον εξουσιάζει, για τούτο και την υπηρετεί με την ευγενική του λατρεία που τον διακρίνει.

Οι ρίζες του, στο χώμα της πατρικής γης, δίνουν τροφή και κρατούν όρθιο το δέντρο της Ελληνικής, πνευματικής ανθοφορίας, που με τους ώριμους καρπούς ταΐζουν και κρατούν ξάγρυπνο το νου, για τον αληθινό λόγο, για τη μετάληψη της μιάς γενιάς στην άλλη, κληρονομιά και διατήρηση της ταυτότητάς μας, που πρέπει να υπάρχει σε όλους τους αιώνες.

Στοχαστής, ερευνητής, με πλατύτερη παιδαγωγική μόρφωση, ο Νικήτας Κουμέντος, γράφει τα βιβλία του απαλλαγμένα από το ανούσιο, την υπερβολή, την ακατάσχετη φλυαρία, πάντα με συνεργάτη του τη λογική, την έμπνευση, την παρατηρητικότητα, το διάλογο με την εικόνα, τη σωστή διατύπωση, την επιμονή του στην κυκλική ανάπτυξη της κεντρικής ιδέας, την πληρότητα, το σεβασμό του κάθε κειμένου.

Ο συγγραφέας με συνομιλούσες τις μνήμες και τις αναμνήσεις του καταγράφει εντυπωσιακά στιγμές που στάθηκαν στο χτες ημέρες, λαϊκής εργήγορης, χαράς, λυπημένης, δακρυσμένης πίκρας, αγαπημένης νοσταλγίας, τραγούδι και θρήνος ενός κόσμου που δε λείει και δεν πρέπει να ξεχαστεί, αφού τόσα πολλά μας διδάσκει, αφού τόσο πολύ μας προβληματίζει και με το δικό του φως μας πλαταίνει την όραση, μας χρωματίζει τις ελπίδες, μας υποχρεώνει να δώσουμε στο σήμερα το πρόσωπο της ημέρας που δεν το βαραίνουν τα σύννεφα της αυτοκαταστροφής, της βαναυσότητας, της ανέκφραστης αδικίας και βίας.

Ειλικρινής σε όλα τα είδη του λόγου, ευχάριστος, αληθινός, μας μεταφέρει ο Νικήτας Κουμέντος, σε πρόσωπα και πράγματα, σε ώρες ηρωϊκές, σε καταστάσεις δραματικές, φυσιολογικά.

Έχει το δικό του, τον προσωπικό τρόπο έκφρασης, τον περιγραφικό, το διηγηματικό, που ξέρει να μας φέρνει σ' επαφή με το κείμενό του, να μας κάνει να ξεχωρίζουμε τη θέση από την άρνηση, να βιώνουμε τη δοκιμασμένη πείρα, την ομολογία που έρχεται να μας συναντήσει, με της φρόνησης την απλότητα και την ομορφιά.

Τα ενδιαφέροντά του δεν περιορίζονται σ' ένα μονάχα χώρο. Η πολυμέρεια τον προβληματίζει, τον εμπνέει, αφαιρεί το ανούσιο και δίνει την ένταση και

την έκταση μιας θέσης αποδεκτής από την ανάγκη της ζωής, που ξέρει να υπηρετεί την καθολικότητα.

Εκεί που τα δάκρυα συντροφεύουν τα μοιρολόγια, εκεί που ο πόνος κάνει τις πληγές να αιμορραγούν, εκεί που ο μισέμος φέρνει το κλάμα της ξενιτιάς, εκεί που η καρδιά της μάνας κάνει γλυκό το ψωμί του πικρού μόχθου, για να μεγαλώσει, ν' αναστήσει το άσαρκο παιδί της, και καθώς από το λιοπύρι του καλοκαιριού ψήνεται η γη και βράζει η θάλασσα, ο ποιητής Νικήτας Κουμέντος χωρίς να ξεχνάει τον άγριο και φοβερό χειμώνα, που πολλές φορές γίνεται θάνατος, με το τραγούδι που έχει τονίσει η δική του ψυχή, με τη μουσική της Ειρήνης γυρεύει τον Ευαγγελισμό της γαλήνης, την καταξίωση των θησαυρών του λαϊκού μας πολιτισμού, το χρόνο που δε θα γνωρίζει φρουρούς, συρματοπλέγματα, σύνορα.

Ανήσυχος από μικρό παιδί δεν απομονώνεται από τη φύση και τον άνθρωπο. Θέλει να μάθει για όλους και για όλα, η κάθε του πεινασμένη περιέργεια να βρίσκει τη λογική απόκριση, η αγάπη του είναι το φως του ήλιου, και το αισθάνεται πως πέρα από αυτή τίποτα το καλύτερο δεν υπάρχει. Και αυτή την αγάπη ποτέ δεν την άφησε να χαθεί, να λείπει από τον εσωτερικό του κόσμο.

Με τη διπλή του ιδιότητα, του δραστήριου, οραματιστή, συνειδητού, φωτισμένου εκπαιδευτικού και του αληθινού εργάτη της λογοτεχνίας, ποιητή και πεζογράφου, ο Νικήτας Κουμέντος, υπηρετεί γόνιμα τον άνθρωπο και τη ζωή, το πνεύμα και την τέχνη, τα γράμματα και το λόγο. Στους ταραγμένους πικρούς καιρούς γίνεται μιά φωνή εγρήγορσης, ένας στοχαστής που παλεύει με ειρηνικά μέσα να γκρεμίσει τους ψεύτικους θεούς μιάς κοινωνίας εγκλωβισμένης από βιώματα δυναστευόμενων και αντιπροοδευτικών αρχών. Κρεμάει τους ήλιους της γνώσης να μην υπάχουν τα σκοτάδια στα μάτια της ψυχής, φυτεύει ένα όμορφο λουλούδι που θ' ανθίσει στην καρδιά του γιορταστικού, χαρούμενου, αδερφικού αύριου.

Γοητευμένος από τους θησαυρούς του Λαϊκού μας πολιτισμού, εντυπωσιάζει με τα λαογραφικά του κείμενα, καταγράφει τα ήθη και τα έθιμα του χώρου της ξεχωριστής του πατρίδας, τον κάθε απλό άνθρωπο τον τοποθετεί στο προσκήνιο της καθημερινότητας. Την ελεύθερη έκφραση της προσωπικότητάς του την ενεργοποιεί στο κοινωνικό σύνολο, που αντιπροσωπεύει τη γνησιότητα της συμπεριφοράς του, για να συντηρείται και διατηρείται η αληθινή παράδοση, που τόσα πολλά και χρήσιμα έχει κάθε φορά να μας πει, όταν αισθανόμαστε την ανάγκη να επικοινωνήσουμε μαζί της, να μας προβληματίσει, να μας διδάξει πως το ωραίο, το αυθόρμητο, έρχονται από το βάθος της ψυχής, που η ίδια η φύση την προτρέπει για την εκδήλωσή της, μια διέξοδος που σηματοδοτεί τις εικονογραφημένες στιγμές της όποιας δημιουργικής μορφής.

* * *

Με την ποίηση και μάλιστα με το δύσκολο, με το λεπτό αυτό είδος, με την κορύφωση της λυρικής ευαισθησίας, το ευγενικό, το μελαγχολικό, το αισιόδοξο, ολόκληρη την αγάπη, το λειτουργικό, το όμορφο σονέτο, ο Νικήτας Κουμέντος μας δίνει στη συλλογή του: **Ποιήματα στα 1978** το ψυχικό και πνευματικό του πλάτος, τη δική του μελωδική φωνή, μας μεταγγίζει μιά ποίηση καθολικότητας, μας συνεπαίρνει και μας δένει στους οραματισμούς του, που ακουμπάνε μ' εμπιστοσύνη στην καρδιά μας, στην ουσία των πραγμάτων.

Το σονέτο, με τους κανόνες της αληθινής τέχνης, στη σύνθεσή του, κλείνει όλες τις αρετές της ανθρώπινης πνευματικής ώρας, καθλώνει, εξαγνίζει, καταργεί τα σύνορα στον αναγνώστη, φέρνει στο λογισμό την ιδέα και το αίσθημα σε μιάν ένωση συνύπαρξης, που ο Νικήτας Κουμέντος μπορεί και γίνεται δέκτης και εκφραστής, οικοδόμος έργου αντοχής, ομολογία λατρευτικής αρμονίας.

Ο παραδοσιακός στίχος, για τον ποιητή, είναι ένας θαυμασμός, για τούτο και τον υπηρετεί και τον καλλιεργεί και τον παρουσιάζει ολοκληρωμένο αποφεύγοντας την προχειρότητα. Η συνείδησή του που τον ελέγχει, δεν του αναγνωρίζει καμιά επιείκεια, ούτε και στην προέκταση του ελεύθερου στίχου.

Η πειθαρχία στο ύφος είναι σημαντικό στοιχείο, οι λέξεις επιλεγμένες, το μέτρο άψογο, η έμπνευση διακριτική, η πολυλογία χωρίς θέση, και να σκεφτεί κανείς ότι αυτά είναι τα πρώτα ποιητικά βήματα του Νικήτα Κουμέντου, αυτά τα πρώτα δείγματα, που είναι μιά υπόσχεση για την αξιόλογη, δύσκολη πορεία.

Η ποίηση, που λίγο πολύ βρίσκεται σε όλους τους ανθρώπους, αναγνωρίζεται μονάχα από εκείνους που την ζουν έντονα κι αληθινά, από εκείνους που ξέρουν να την δικαιώνουν, να της δίνουν τις διαστάσεις με τους νόμους της λογικής και της τέχνης και καθώς είναι η κορυφαία πνευματική εκδήλωση, η παρουσία της φορτισμένη με την υπέρτατη έμπνευση κι ευαισθησία, συγκινεί, πλαταίνει την όραση της συνείδησης, υπάρχει με το χαμόγελο της χαράς, με το δάκρυ της λύπης, με τη χλωμή μελαγχολία, με την ευγενική έξαρση, με τις ώρες τις μεγάλες μιας καθημερινότητας, που πάντα τις δέχεται και τις διατηρεί φιλόξενα η αιωνιότητα.

Ανήσυχος ο Νικήτας Κουμέντος δεν μπόρεσε να μην ακούσει και τη φωνή αυτή της ποίησης, που ξεπηδούσε από εσωτερική ανάγκη, που τον εξουσίαζε, που τον ανάγκαζε να εξομολογηθεί, να καταγράψει τους πόθους, τις λαχτάρες, τα όνειρά του, τον πόνο του και την αγάπη του, αυτά όλα που ο ψυχικός του κόσμος τα έπλαθε με τη λυρική διάθεση και τα ζωγράφιζε η φαντασία του, ουσία της ύπαρξής του. Τον πλήγωνε η σιωπή, τον απασχολούσαν τα προβλήματα της ζωής, οι καημοί των απλών ανθρώπων, γύρευε τη διέξοδο, καινούργιους δρόμους, πίστευε στο Δίκιο, στην Ειρήνη, στη Λευτεριά. Ζητούσε το αύριο που θα έφερε την άνοιξη και τις ανθισμένες ελπίδες. Και η σιωπή του γινόταν ήμερη κραυγή, απαλός στίχος, όμορφη ποίηση, ρυθμός που η μουσική του ήξερε

να τονίζει το τραγούδι της ευπρέπειας, της καλοσύνης, μιας προσευχής που έχει τη δύναμη και μπορεί ν' ακουμπάει στην κάθε καρδιά για να σμίγει με τους χτύπους της και να τους ταξιδεύει παντού να συναντήσουν το φως της ευδοκίας.

Ο Νικήτας Κουμέντος ζώντας την εποχή του, θέλει να την φωτογραφήσει, ν' αποφύγει τη νοθεία, να της χρωματίσει το πρόσωπο απαράλλαχτα όπως είναι και το πετυχαίνει στο σονέτο του : **Όμως, ποίημα απο τα εφηβικά του.**

Αντικειμενικός, διαπιστώνει της ζωής την ασχήμια, το κέρασμα της οδύνης, τα καμώματά της, την αδιαφορία της, τα βρώμικα χέρια, την υποταγή, τη στέρηση απο τη γλύκα του ψωμιού, την πίκρα, την απάτη, το θέρισμα του γέλιου απο τα χείλη, όμως δε διστάζει, δεν μπορεί να μην το πεί: Είν' όμορφη παναθεμά τη... Μία θέση και μία αντίθεση, μία διαμαρτυρία και μιά ομολογία, μία πτώση και μιά ανάταση, μία σύγκρουση ματωμένη και μιά αποδοχή διαχρονικής συντήρησης και διατήρησης του υπέρτατου αγαθού που λέγεται Ζωή.

Ο Μ Ω Σ

*Πάσχισα να μπορέσω να σπαιίνω
στο τέλος έμαθα να μη μιλώ,
κατάντησα παλιάτσος να υπομένω
τα βρωμεσμένα χέρια να φιλώ.*

*Με την καρδιά γυρτή από καλοσύνη
σκέφτομαι τη ζωή μας την παράφορη
μερόνυχτα μας κέρναγεν οδύνη
με τα καμώματά της... η αδιαφορη.*

*Νησιά και θάλασσες καρδιές κομμάτια
αστράφταν στον ονειρων μας τα μάτια.
Από τη γλύκα του ψωμιού μας στέρησε,*

*Μας προίκισε την πίκρα την απάτη,
το γέλιο από τα χείλη μας εθέρισε,
Όμως, είν' όμορφη, πανάθεμά τη...*

ΡΟΔΟΣ, 1949

Ο ποιητής έχει τον τρόπο να κρίνει, να κατακρίνει, να σκέφτεται σωστά. Ο στίχος δεν τον παρασέρνει μονάχα να εντυπωσιάσει με την πλανημένη ωραιοπάθεια, βαθύτατα ερευνητικός συγκεντρώνει το στόχο του στο λόγο, που είναι πηγή της ακατάλυτης αλήθειας. Καλά, καθώς εγνώρισε την ξενιτιά, κοιτάζει την **Αργώ** που φεύγει και χάνεται στο πέλαγος παίρνοντας μαζί της και τις χαρές και τις λύπες, με τους στεναγμούς, ν' αυλακώνουν τις θάλασσες και να

σβήνουν απόμακρα. Τον συγκλονίζουν τα μαντίλια του αποχαιρετισμού που γιομίζουν το γυαλό, οι κάβοι που σκοτεινιάζουν, οι φύλακες που προσεύχονται, το αγόρι που απόμεινε να παίζει με τα βότσαλα και να μετράει τους καημούς εκεί στους αμμουδένιους πύργους, το αδειανό ακρογιάλι που κλαίει τη μοναξιά του. Είναι ο δρόμος της ξενιτιάς που κάποτε μένει αγύριστος, είναι οι χαρές τα κουπιά, οι λύπες τα κατάρτια, η νοσταλγία, ο πόθος για μιá καλύτερη τύχη, όμως και ο άγνωστος, ο ξένος τόπος, η ομορφιά, η ορφάνια, η συμφορά, το κυνήγι του ονείρου που γίνεται πικρός θάνατος.

Η ΑΡΓΩ

*Όλα τα πήρεν η Αργώ, χαρές και λύπες όλα
αλαφροσάρπαρε μακριά, μίσηψε, πάει, 'χαθη,
έβαλε τις χαρές κουπιά, τις λύπες για κατάρτια
κι' οι στεναγμοί αυλάκωσαν τις θάλασσες και σβήσαν,
καθώς το κύμα έλουζε τους στεναγμούς μας όλους.*

*Μαντίλια γέμισε ο γυαλός, οι κάβοι σκοτεινιάσαν
κι' οι φύλακες απ' τη στεργιά κάναν την προσευχή τους.
Ένα αγόρι 'πόμεινε τα βότσαλα να παίζει
και να μετράει τους καημούς, τους αμμουδένιους πύργους·
το περιγιάλι αδειανό κλαίει τη μοναξιά του...*

ΡΟΔΟΣ, 1952

Ο ασίγαστος πόθος της φλογερής, της πρώτης του αγάπης, της αγάπης που δε γνωρίζει συμβιβασμούς, που αγκαλιάζει τον ουρανό, τον ήλιο και τ' αστέρια, του γίνεται τραγούδι και τις νύχτες και τα πρωινά και τους χειμώνες και τα καλοκαίρια, και από τη φωνή της φύτρωναν νησιώτικα λουλούδια, έτσι που η λυρική διάθεση του Νικήτα Κουμέντου να μεταμορφωθεί σ' έναν γοητευτικό ύμνο της νιότης, που χωρίς αυτόν τα πάντα θα ήταν μια ανέκφραστη, αδιάφορη καθημερινότητα, ένα γκρέμισμα του νόμου του ιερού, της φύσης αυτής, της ωραιότερης λέξης της ζωής και του ανθρώπου που λέγεται Αγάπη.

Αυτή την αγάπη, ο ποιητής, μας τη δίνει συγκινητικά, βαθύτατα συναισθηματικά στο ποίημά του: **Στη Μιμή μου**. Και είναι ένας λόγος ευτυχισμένης ώρας αναδυόμενος από έναν εσωτερικό κόσμο, που καλά έχει βιώσει τον προορισμό του, και ξέρει να υπάρχει και να σταλάζει τα καφτά του δάκρυα στην ανέκφραστη δοξολογία της ύψιστης ιδέας που διατηρεί την αιωνιότητα.

Είναι αλήθεια πως η ψυχή λυτρώνεται μονάχα, όταν τη συναντήσει και κατοικήσει μαζί της η Αγάπη. Και αυτή την αγάπη ο ποιητής με τον όμορφο στίχο του την εξαυλώνει, την κάνει δέηση, μυσταγωγία, ρυθμό και ανάταση, γιατί έ-

μαθε να μιλάει μαζί της, να τον συνεπαίρνει, να χρωματίζει τους οραματισμούς του, να του ανοίγει δρόμους, που οδηγούνε στην Άνοιξη και στο γιορτάσι της χαράς, εκεί που δεν υπάρχει το μίσος, εκεί που είναι άγνωστη και η αδικία.

ΣΤΗ ΜΙΜΗ ΜΟΥ

Μες στην αυλή σου πύργωνα
καημούς, χαρές, ελπίδες,
έσπερνα νύχτες, πρωινά,
χειμώνες, καλοκαίρια
κι' έπλεκες τ' όνειρο, ακριβή,
σ' αφρόλουστες πλεξίδες,
π' αγάλιαζε τον ουρανό,
τον ήλιο και τ' αστέρια.

Με τα καφτά μου δάκρυα
ράντιζα τα μαλλιά σου,
ψιθύριζα στους κόρφους σου
κάτασπρα περιστέρια,
άχνα του πόθου γέμιζα
τα κρινοδάχτυλά σου
και χαΐδενες την αγάπη μου
σφιχτά στα δυό σου χέρια.

Απ' τη φωνή σου φύτρωναν
νησιώτικα λουλούδια,
κρυφόβλεπαν οι κοπελιές
γυρμένες στα μπαλκόνια,
στα χείλη σου ζωγράφισα
της νιότης τα τραγούδια
και ζήλεψαν της άνοιξης
τα πρώτα χελιδόνια.

ΡΟΛΟΣ, 1953

Στην 5η Ωδή, στο ποίημά του: **Στον τάφο του πατέρα μου**, ο Νικήτας Κουμέντος σε στάση προσευχής, αφήνει τους χτύπους της καρδιάς του να γίνουν βαθύτατος θρήνος για κείνον που τον έφερε στη ζωή, για τον Πατέρα,

που όταν ήταν κοντά τους η Παναγιά βλογούσε το φτωχικό τραπέζι τους, η παρουσία του ζεστή σκορπούσε τη χαρά, το σπίτι ήταν πάντα γιορτινό, τα μάτια τους ορθάνοιχτα από τις συμβουλές του και σαν φύγανε από το νησί κυνηγημένα πουλιά, τους συντρόφευαν οι φρόνιμες ευχές του, όπου κοντά στη δουλειά βρήκανε την προκοπή και τα τρία τα παιδιά του.

Πατέρα μου στον τάφο σου ήρθα να προσκυνήσω, θα πει ο ποιητής. Θα τον βεβαιώσει πως κάνανε το λόγο του πράξη, τα τρία αδέρφια, πως κάνανε πίστη τους την ανθρωπιά, πως πήγε στον τάφο του δειλά να σβήσει τον πόνο του, τις ξεχασμένες μνήμες του κοντά του να ξυπνήσει, να βρει παρηγοριά. Αυτή την ώρα ο ποιητής έχει μπροστά στα μάτια της ψυχής του τον άνθρωπο, που τον έφερε στον κόσμο, τον Πατέρα του. Τον ανασταίνει από το θάνατο, στέκονται ο ένας αντίκρυ στον άλλο, κοιτάζονται κατάματα, νομίζουν πως υπάρχουν, ένας τάφος είναι μιιά νεκρή στιγμή που γυρεύει να ξεχάσει, να μη θυμάται τον ακάλεστο θάνατο, αφού και ο Αϊ-Νικόλας γιομίζει μ' ανθούς της λεμονιάς.

Πικρό το ψωμί, σκληρός ο μόχθος, το άδικο κατατρώνει τα σπλάχνα της κοινωνίας, η φτώχεια περίσσεψε παντού, όμως τα λόγια, οι συμβουλές του πατέρα με τίποτα δε μπορούν να ξεγραφτούν από την ψυχή του ποιητή, που τις έχει για κληρονομιά του, για τιμή του, σαν άγια των αγίων, σαν κιβωτό Διαθήκης, για δικό του καλό, για το καλό του ανθρώπου, γιατί κουβαλάνε την Αγάπη, τη Δικαιοσύνη, την Ειρήνη.

Ο Νικήτας Κουμέντος ένας ποιητής σιγαλόφωνος, αισθαντικός, πάνω από τη σιωπή του τάφου, χωρίς τη λιτανεία των γοερών στεναγμών, με δακρυσμένα μάτια και τεντωμένα χέρια, με τη μάταιη προσπάθεια για την κατάργηση του θανάτου, κάνει το παρελθόν παρόν. Αγκαλιάζεται με το σώμα και την ψυχή του πατέρα του, γίνονται και οι δυο πνεύμα, φως, επιστροφή στη ζωή, σπονδή που προσδιορίζει την υπόσταση του τραγικού αδιέξοδου, απελευθέρωση από την κενοδοξία, έξαρση του καταπιεσμένου πόθου, λέξεις που σταθμεύουν στην αιωνιότητα, πάντα έτοιμες να ταξιδέψουν για το καινούργιο κάλεσμα.

Οι μνήμες που γίνονται χρέος, μεταμορφώνονται σε καθαρή γνώση, αντιπαλεύουν με την άρνηση, μεταγγίζουν στον ποιητή την επιταγή της απόλυτης αποδοχής μιας αναγνώρισης ολόκληρης της ζωής που του χάρισε ο πατέρας. Αναγνωρίζει την προσφορά, καταργεί την αδιαφορία, εκφράζει με την απεραντοσύνη της λύπης του την πληγωμένη πενθοφορούσα συνείδησή του, και από τα γκρεμισμένα όνειρά του αναδύονται η σοφία του γονικού λόγου, οι ανθρώπινες συμβουλές, που αντέχουν στη δοκιμασία του χρόνου, η αγάπη για δικαιοσύνη, ο ήλιος που θα έρθει να κρεμαστεί στην κάθε στέγη για ν' ακούγεται παντού το ίδιο τραγούδι, που δε θα έχει μίσος και άδικο, που θα ξέρει να λέει την αλήθεια, για την ευτυχία, για το καλό όλου του κόσμου.

Η 5η Ωδή: «**Στον τάφο του πατέρα μου**», είναι ο άνθρωπος που δε χάνει τον εαυτό του, είναι η μυσταγωγική συμπαντική στιγμή πλημμυρισμένη από την αποκάλυψη της ανάγκης της τελετουργίας που ανεβαίνει ως τα πόδια του Θεού, για να του θυμίσει τη διαχρονική κοσμογονική ύπαρξη, αγαθή της θαυμαστής δημιουργίας της φύσης, και το γλυκύτατο πατέρα που χάθηκε, χωρίς να καμαρώσει τα τρία του παιδιά.

Με το τελευταίο τετράστιχο, σε παραδοσιακό δεκαπεντασύλλαβο που είναι γραμμένο το ποίημα εκτός από το πρώτο τετράστιχο, ο Νικήτας Κουμέντος μέσα από το πικρό κλάμα του και τον ασίγαστο πόνο, θα συναντήσει μια γαλήνη από το άκουσμα της φωνής του πατέρα, που του δίνει την ευχή του ακόμα για μιά φορά:

*Τύλιξα το Σταυρό σφιχτά με δάκρυα και φιλιά
κι η σκέψη μου ηρέμησε. Άκουσα... τη φωνή σου,
καθώς ο ήλιος έσβηνε πίσω απ' την Παναγιά
μου 'δωσες απ' τον τάφο σου την πατρικίην ευχή σου...*

Το νιώθει ο ποιητής πως ο γονιός ποτέ δεν ξεχνάει τα παιδιά του, όποια κι αν είναι αυτά, ακόμα και τότε που παραστρατούνε, έχει μέσα στο κορμί του φυτεμένα τη ρίζα της γενιάς του, που κάποτε γίνεται δέντρο πλατύφυλλο και πολύκλαδο, ξέρει πως η καρδιά του πατέρα είναι και δική του καρδιά, γιατί αυτή η καρδιά έδωσε το αίμα της για να χτυπάει σήμερα στο δικό του στήθος, να του τραγουδάει, να του θυμίζει πως από το χτες έρχεται ο καινούργιος κόσμος και πως αυτό το χτες είναι η ιστορία μας, που αφήνει κληρονομιά τις εντολές της, που μπορούν να διδάσκουν, να προβληματίζουν, να μας κάνουν να βλέπουμε και να ελπίζουμε καλύτερα το ερχόμενο αύριο.

Στο μνήμα του πατέρα ο Νικήτας Κουμέντος σφραγίζει την αγάπη του, την ευγνωμοσύνη του, την ευχαριστία του, την προσευχή του, καταργεί τη βέβηλη αχαριστία.

Δεν είναι μονάχα οικογενειακό το θέμα, αλλά και κοινωνικό. Το να είναι δεμένος κανείς μ' εκείνους που τον φέρνουν στη ζωή, που του δίνουν τα πάντα για ν' αντιμετωπίσει τις όποιες δυσκολίες και να κατακτήσει τα όνειρά του, είναι και υποχρέωση και τιμή και πάνω απ' όλα ο άνθρωπος, που δεν κατεβαίνει στην υπόσταση του χτήνους, αφού και αυτό το χτήνος έχει την έμφυτη συμπεριφορά της αγάπης προς τους γονείς του, που κάποτε η στοργή τους γίνεται πολύ συγκινητική.

Ο Νικήτας Κουμέντος πάνω από το χώμα που σκεπάζει το ιερό αυτό πρόσωπο, τον πατέρα του, στέκεται συντριμμένος, πληγωμένος από τη θλίψη. Θυμάται το χρέος του και τον προορισμό του, ανοίγει τον τάφο με τη σκέψη του και γιομίζει τα μάτια του και την ψυχή του από ένα χρυσό φως, που πλημμυρίζει το δικό του κόσμο, από ένα φως που εντυπωσιακό αναβλύζει από την

αγιασμένη μορφή του πατέρα, που έφυγε για το αγύριστο ταξίδι στα σκοτεινά και ανήλιαγα σπλάχνα της γης, για να την ταΐσει με τις σάρκες του, για να της πει και να καταγράψει στο τετράδιο της αιωνιότητας την ιστορία του, έτσι όπως ο ίδιος τη βίωσε.

Αυτές τις μεγάλες στιγμές ο ποιητής δε μπορεί να τις αφήσει να περάσουν απαρατήρητες, τις κλείνει βαθιά στα στήθια του, μα και τις μεταδίνει με τον όμορφο, υποβλητικό, λυρικό στίχο του, να μας κοινωνήσουν την ευαισθησία, να ξυπνήσουν τη μνήμη με το έντονο χρώμα τους, να πλάσουν και να μεταπλάσουν ανεπανάληπτο χρόνο οικογενειακής ευτυχίας, μα και την τραγικότητα του θρήνου του ακάλεστου, που σ' αυτόν μας υποχρεώνει ο θάνατος ν' αποθέσουμε το τίμημα της σκληρής, της πικρότερης δοκιμασίας.

Η παιδεία και η κοινωνική καταξίωση των ηθικών αξιών καταγράφουν το φρόνημα των καιρών και μέσα από τις ανθρώπινες συγκρούσεις, ο Νικήτας Κουμέντος με το ποίημά του: **Στον τάφο του πατέρα μου**, γίνεται εμπνευστής της αισιοδοξίας, του ορθολογισμού. Εκφράζει την εικόνα της προσωπικότητας, την ειλικρίνεια, την κατάργηση της αδιαφορίας, ολόκληρη την αγάπη, την καθαρότητα την πνευματική. Στέκεται έξω από τα επιφανειακά και επίπλαστα συναισθήματα της καθημερινότητας, έχει τον τρόπο και τη δύναμη να μετουσιώνει την πίστη του, τις ιδέες του σε πράξη, να μην αρνιέται το σκοπό της ύπαρξής του, να συντηρεί του λαού μας την παράδοση και το διαχρονικό νόημα της ζωής.

Ένα ποίημα μπορεί να είναι ένας ολόκληρος κόσμος, να καταργεί τα σύνορα, να ενώνει τους λαούς, να φέρνει τις φυλές τη μια δίπλα στην άλλη, ο λόγος του ενός να είναι και λόγος του άλλου. Και αυτό το ξέρουν καλύτερα οι ποιητές, για τούτο και ο στίχος τους γίνεται ανθρώπινος και πανανθρώπινος, βρίσκει ανοιχτές όλες τις καρδιές, όπου και να ταξιδέψει. Καθένας μας έχει κι έναν πατέρα που όταν τον χάσει, δε μπορεί να τον διαγράψει, να τον αφήσει στη λησμονιά, γιατί τούτο είναι αδιανόητο και ανέκφραστο. Αυτό το ξέρει καλά ο Νικήτας Κουμέντος, και ο πατέρας που του λείπει τον συγκλονίζει, τον απογυμνώνει από τις μικρότητες, περπατάει στο δρόμο της μνήμης και αυτή την πρόσβαση στην αιωνιότητα του αγαπημένου του προσώπου την τραγουδάει με την πνιγμένη ανάσα του, με το θολό του δάκρυ. Είναι η ώρα της έμπνευσης και του βαθύτερου πόνου, το αντικατάστατο ήθος της κοινωνικής ευπρέπειας.

ΣΤΟΝ ΤΑΦΟ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΟΥ

ΩΔΗ 5η

*Ήτανε πάντα γιορτινό το σπίτι κάθε μέρα,
το φτωχικό τραπέζι μας βλοπούσε η Παναγιά,
η παρουσία σου ζεστή σκορπούσε τη χαρά,
τώρα σε χάσαμε, ωϊμέ, γλυκύτατε πατέρα.*

Ορθάνοιχτα τα μάτια μας από τις συμβουλές σου,
κνηνημένα φύγαμε απ' το νησί πουλιά,
μας συντροφέψαν πάντοτε οι φρόνιμες ευχές σου
και βοήκαμε την προκοπή παρέα στη δουλειά.

Πατέρα μου, στον τάφο σου ήρτα να προσκυνήσω
και να σου πω, πως γίναμε κι' οι τρεις χρυση καρδιά,
όπως μας ονειρεύτηκες, θέλω να σου θυμήσω
το λόγο που σου δώσαμε, νάχουμε ανθρωπιά.

Ήρτα δειλά στον τάφο σου τον πόνο μου να σβήσω,
γιατί δεν τα καμάρωσες τα τρία σου παιδιά,
τις ξεχασμένες μνήμες μου σιμά σου να ξυπνήσω,
να θυμηθώ τα λόγια σου, να βρω παρηγοριά.

Βασιλικούς δε μάζεψα να ράνω το μνημειό σου,
μ' ευγνωμοσύνη έσφιξα το χώμα που κρατά
το κουρασμένο σώμα σου και τ' άγιο λείψανό σου
το ράντισαν εσώψυχα τρία δάκρυα καφτά.

Το 'λιοβασίλεμα έλουσε το νοτισμένο χώμα
και στο σταυρό σου φύτρωσαν τρεις κλώνοι της ελιάς,
το σπλάχνο μου εμύρισε από δικό σου σώμα
κι' Αϊ-Νικόλας¹ γέμισε μ' ανθούς της λεμονιάς².

Τύλιξα το Σταυρό σφιχτά με δάκρυα και φιλιά
κι' η σκέψη μου ηρέμησε. Άκουσα... τη φωνή σου,
καθώς ο ήλιος έσβηνε πίσ' απ' την Παναγιά³
μου 'δωσες απ' το τάφο σου την πατρικήν ευχή σου...

ΝΙΣΥΡΟΣ, 1953

Η Β' περίοδος με τα **δέκα σονέτα** στη συλλογή: «**Ποιήματα**» είναι οι περισσότεροι γόνιμες ώρες του Νικήτα Κουμάντου και η επαφή μαζί τους δε μας αφήνει αδιάφορους, με τις μικρές και με τις μεγάλες αλήθειες, με το ρυθμό, τη μουσικότητα, την αρμονία, το λυρισμό, τη στοχαστικότητα, την ομορφιά του στίχου, την τεχνική επεξεργασία, την απαιτητική ομοιοκαταληξία.

Η συμπύκνωση στα νοήματα, η υπαρξιακή αγωνία, οι προεκτάσεις, η τρυφερότητα, η απλή, απέριττη ποίηση, έξω από τις παρανοϊκές συνθέσεις, εντυπω-

1. Αϊ-Νικόλας ο, εκκλησάκι του Νεκροταφείου.

2. λεμονιάς της, ανατολικά στα μνήματα υπήρχαν λεμονιές πάντα ανθισμένες γεμάτες καρπό.

3. Παναγιά η, το Μοναστήρι της Παναγίας της Σπηλιανής, που στο βάθος δει ο ήλιος.

σιάζουν με τη διακριτική τους μελαγχολία, με τη λεπτότητα της ευγένειας, με την εξομολόγηση ενός εσωτερικού κόσμου που γυρεύει να σκορπίσει κάποιες ελπιδοφόρες, χρυσές αχτίδες φωτός, και μετουσιώσει τους παλμούς της οποιασ ψυχικής και πνευματικής διάθεσης

Ο Νικήτας Κουμέντος, με την ποίησή του αυτή, επικοινωνεί μαζί μας σαν άνθρωπος που μέσα στην ατέρμονη ροή του αδυσώπητου, σκληρού, ανελέητου και κάποτε συμφιλιωμένου, ειρηνικού χρόνου, δονείται από το πάθος των αισθήσεων και τραγουδάει χαμηλόφωνα τους πόθους, τους καημούς, τη φύση, τον έρωτα, τον πόνο, τη λύτρωση, **τα παράπονα του δειλινού, τα κάστρα, τον Άγγελο Σικελιανό, την ικεσία, τις δασκάλες στο χωριό, τη νέα πορεία, το πατρικό σπίτι, τον ξεσπιτωμό.**

Ο ποιητής προσπαθεί ν' αντισταθεί, να πολεμήσει τις μέρες που αναδύονται φορτωμένες την απόγνωση, να σταθεί όρθιος, να πει το λόγο του έτσι όπως τον όπλισε η γνώση και η συνείδησή του, όπως τον έντυσαν τα συναισθήματά του και είναι η αγάπη του βαθιά, τα παράθυρα της ψυχής του ανοιχτά, η απαντοχή του χρωματισμένη με το πράσινο, άσπρο και κόκκινο φουστάνι, της γιορταστικής άνοιξης.

Η νοσταλγία για την πατρική γη, για το σπίτι που γεννήθηκε, για όσα συνθέτουν το παρελθόν, ο Νικήτας Κουμέντος είναι με τη μνήμη του ένας ευλαβικός προσκυνητής, γιομάτος από αληθινή ποίηση, ένα δέντρο με καρπούς ώριμους, τροφή της ζωής που τόσο ανάγκη την έχει στη δίνη των καιρών και των ανθρώπων.

Η φλόγα, που υπάρχει και μεταφέρεται από το χτες στο σήμερα, γίνεται για το Νικήτα Κουμέντο πηγή έμπνευσης που συγκινεί, καθώς βρίσκεται στη σάλα τη μικρή των παιχνιδιών των παιδικών και πονεί, κλαίει και... γράφει.

ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΟΥ ΣΠΙΤΙ

Στον ποιητή Ανδρέα Σ. Τσούρα

*Στη σάλα τη μικρή των παιχνιδιών μου
αγνάντια στο βασίλειμα της δύσης
σκοτείνιασε το φως των ομματιών μου
κι' ελάμψαν τα φαντάσματα της λήθης.*

*Αστόλιστους, γυμνούς, αραχνιασμένους,
κιτρινισμένους βλέποντας τους τοίχους
άκουγα ήχους μακρινούς σβησμένους
κι' έκλαψα... κι' έγραψα αυτούς τους στίχους.*

*Μιά κουκουβάγια πέταξε μπροστά μου,
αμούστακοι μικροί τραγουδιστάδες
περνούσαν από κάτω με κιθάρες*

*μου θύμισαν τραγούδια παιδικά μου.
Πήρα τους δρόμους τα στενά σοκάκια
και γέμισαν οι γειτονιές μεράκια...*

ΝΙΣΥΡΟΣ, 1957

Τα όνειρα και την ομορφιά τραγουδάει ο ποιητής. Στις σκοτεινές νύχτες κρεμάει αστέρια, στις περίλυπες ημέρες ήλιους. Η πεινασμένη του ψυχή γυρεύει ν' ακουμπήσει στην παλάμη της γαλήνης, να λευτερωθεί από τους ήχους της βάρβαρης μουσικής, να γράψει στο δικό της πεντάγραμμο, τον ερχομό της ευδοκίας, την ωραιότερη συμφωνία, την Αγάπη που δεν έχει σύνορα, την Αγάπη που κανείς δε μπορεί να οριοθετήσει τις διαστάσεις της, αφού αυτή διατηρεί την κίνηση και το σύμπαν.

Η φλόγα που υπάρχει και μεταφέρεται από το χτες στο σήμερα, αυτή η παραδοσιακή μας ποίηση, γίνεται για το Νικήτα Κουμέντο μια αστήρευτη πηγή, ένας κόσμος που τον συντροφεύει και τις βραδυνές ώρες, και στις μακρυνές χώρες, και στα κάστρα, και στους στίχους που νικούν τη λήθη, και στον πεθαμένο Άδωνη, στο Σικελιανό εικονοστάσι, στα ρόδα που θα πλεκόταν το στεφάνι, στην όψη της θλιμμένης Παναγιάς, στη βαρύπενθη νυχτιά την παγωμένη, στο δάκρυ και στους στεναγμούς, σ' εκείνες που ελπίζοντας στο αύριο πεθαίνουν, σ' εκείνους που ξεχνιούνται μες στις σκέψεις τους το σάλο, σ' εκείνες που έχουνε νιάτα κι ομορφιά και κάλλη, και στους βουβούς, αμίλητους κι αποσταμένους.

ΔΑΣΚΑΛΕΣ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ

*Δεν έχουνε γιορτάσι μήτε χάδια
της μοίρας το μαράζι τους υφαίνουν
προσμένοντας καλόδεχτες τα βράδια,
ελπίζοντας στο αύριο πεθαίνουν.*

*Ανέκφραστα στοχάζονται της ζήσης
το δρόμο το μακρύ και το μεγάλο
και βλέποντας τ' απόβραδο της δύσης
ξεχνιούνται μες στης σκέψης τους το σάλο.*

Έχουνε νιάτα κι' ομορφιά και κάλλη

της παρθενιάς το φόρεμα ντυμένο
το πρόσωπό τους λάμπει σαν κοράλι

και τότε μουρμουρίζει η μιά στην άλλη
σε τόνο σιγανό και λυπημένο:
Τα πάντα Νόμος είναι... περιμένω...

ΑΠΟΛΛΩΝΑ - ΡΟΔΟΥ, 1957

ΝΕΑ ΠΟΡΕΙΑ

Βρεθήκαμε κι' οι δυό μέσα στο χρόνο
διαβάτες της αγάπης κουρασμένοι,
στις φούχτες μας κρατούσαμε τον πόνο
αμίλητοι, βουβοί, αποσταμένοι.

Προσπάθησα να βρω τι απομένει
απ' όλη την πορεία μας και μόνο
της δούλεψής μας οι καημοί λουσμένοι
εσέρονταν ξοπίσω μου με φθόνο...

Μα σεις της αίσθησης φωνές ξυπνείστε
να φέρετε το φως, αυγή, λιακάδα
να λάμψη της ζωής η ομορφάδα,

τα σάρκινα καράβια μας δονείστε
να βρουν τους ναύτες τους σ' άλλη Πορεία,
σε πιά γερούς θεούς, σ' άλλη λατρεία.

ΑΠΟΛΛΩΝΑ - ΡΟΔΟΥ, 1957

Η ζωή που είναι αδιάκοπος μόχθος, και χαμόγελα και μελαγχολία, και υπόσχεση και εγκατάλειψη, και εύνοια και προδοσία, μονάχα οι ποιητές μπορούν στιγμή-στιγμή να γράφουν την ιστορία της, να τη ζωγραφίσουν και να τη χρωματίσουν με τις βαθύτερες, με τις πλατύτερες διαστάσεις της, να την υμνήσουν με το στίχο τους, να την παρουσιάσουν γυμνή, απέριττη, όμορφη, όπου και ήταν είναι, να την μαστιγώσουν, να την κρίνουν και να την κατακρίνουν, για την εξαθλίωσή της, για το άδικο, την παρανομία της και τις διακρίσεις της.

Ο Νικήτας Κουμέντος με την κυκλική όρασή του, ερευνητικός και με την πα-

ρατηρητικότητα την επίμονη, αποφεύγει τις στιχοπλοκές, την προχειρότητα. Συντηρεί την ποίηση που έχει καλαισθησία, έμπνευση, λογική συνάρτηση, ζω-
ντάνια, διαχρονικότητα, την ποίηση που είναι υπαρξιακή.

Θα μπορούσαμε να πούμε πως η Β' περίοδος με τα δέκα σονέτα στη συλλο-
γή: «**Ποιήματα**», σηματοδοτούν την ωριμότητα του ποιητή, πως ο παραδο-
σιακός στίχος που τον εξουσιάζει, τον συγκινεί και τον εκφράζει, τον κάνει να
λειτουργεί με τη σφραγίδα της δωρεάς και την τέχνη του λόγου, που δεν απο-
γοητεύει με την παγερότητα, την ασχήμια, την ψευτιά, τις παρορμήσεις μιας α-
χαλίωτης περιπλάνησης, μιας χμαιρικής διαστροφής.

Ευλογημένες είναι οι ώρες της σύλληψης και της πραγμάτωσης ενός αληθι-
νού ποιήματος σ' όποιο χώρο κι αν ανήκει, στον κοινωνικό, στο φυσιολατρι-
κό, στον ερωτικό, στον περιγραφικό, στο σατιρικό.

Τα: **Παράπονα του δειλινού**, έχουν την αμεσότητα, τα παράπονα και
τους καημούς, τους πόθους τους ανεκπλήρωτους, τα πεθαμένα όνειρα, τη νο-
σταλγία, την αγκαλιά του δειλινού, τον κατατρεγμό της ημέρας, το φως τ'
Απρίλη, το ζωντανό μαράζι στα χείλη, τις ανύπαρκτες χώρες στο άγνωστο, μας
κρατούν συλλογισμένους κοντά τους, με τον τρόπο που μας μιλούν.

Β' ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΚΑ ΣΟΝΕΤΤΑ

ΠΑΡΑΠΟΝΑ ΤΟΥ ΔΕΙΛΙΝΟΥ

*Όταν βραδυνάξει μέσα μου ξυπνούν
πόθοι, καημοί, παράπονα θλιμμένα
της νοσταλγίας τ' όνειρο μεθούν
στης γύμνιας το τρεμούλιασμα πιασμένα,*

*χορεύουν, λιώνουν, λούζονται, πονούν
από της μέρας το κενό διωγμένα,
στην αγκαλιά του δειλινού πετούν
κεράκια της αυγής μισοσβησμένα,*

*που μαζευτήκαν με το φως τ' Απρίλη
τις βραδυνές να ξεδιπλώνουν ώρες
ως κάμνουν οι βαρυνπενθούσες κόρες*

*που 'χουν μαράζι ζωντανό στα χείλη
σαν έρχεται της ζήσης τους το δείλι
σ' ανύπαρκτες ζητούν ταξίδια χώρες..*

ΡΟΔΟΣ, 1954

Αποφεύγονται οι χασμωδίες, στους στίχους αυτούς που είναι χωρίς επιλογή. Στο πρώτο από τα δέκα σονέτα, η ευαισθησία, οι εικόνες, ο λυρισμός, η ομοιοκαταληξία δίνουν το μέτρο του βάρους, την ισορροπία περιεχομένου και ιδέας, την έξοδο από τη στεριότητα, υπάρχει ένας ολόκληρος κόσμος που μπορεί να είναι και δικός μας.

Η πρώτη αυτή ποιητική συλλογή του Νικήτα Κουμέντου με τον καθαρό λόγο, το λαξεμένο στίχο, το βαθύτατο στοχασμό, τον κάνει να θυμάται τις εσωτερικές του παρορμήσεις, να τις ανεβάζει στην επιφάνεια, να τις λευτερώνει από τον εσωτερικό του χώρο, να τις αφήνει μεταμορφωμένες να φτερουγίσουν για να μας επισκεφτούν και να μας φέρουν πολύτιμα δώρα, το ωραίο στην τέχνη, το χρήσιμο στη γνώση, το πολύφωνο τραγούδι της αίσθησης, τη μελωδία και το ρυθμό της συμφιλώσης, της ευλογημένης ψυχικής και πνευματικής επαφής.

Ο ποιητής με τα δικά του μηνύματα, με τις πληγές του χρόνου, με το διπορικό της κάθε ώρας, έξω από την απομόνωση, το πεζολογικό και το ακαθόριστο, έχοντας στην καρδιά του τη ζεστή γωνιά όπου γεννιέται η ποίηση, χαλιναγωγεί το ανούσιο, την απεραντολογία. Ντύνει τις μνήμες με την εξομολογητική διάθεση, ανάβει φάρους μέσα στο πηχτό σκοτάδι της αφέγγαρης νύχτας, καταργεί τη μεγαλοσύνη και με την απλότητα τη ζυμωμένη με τη συγκίνηση, έρχεται ν' αγγίξει το συναισθηματικό μας κόσμο, για να κάνουμε την ποίησή του και δική μας, ευλογημένο άρτο, καλόδεκτη μετάληψη.

Ο Νικήτας Κουμέντος με τα εντυπωσιακά σονέτα του υπηρετεί την ποίηση που εμπνέει, που αποφυλακίζει τον αληθινό λόγο, τη δημιουργία, τη γνησιότητα του παραδοσιακού στίχου, την ημερότητα της ειρηνικής, ασύνορης έκφρασης, την αγάπη που δεν αφήνει να πεθάνει το χτες, αιχμαλωτίζει τη γοητεία που ξέρει να τραγουδάει τους πόνους, τους καημούς, την απογοήτευση, τη χαρά, την ευτυχία, το λυτρωτικό ήθος, το πολύπαθο σήμερα που παλεύει να σταθεί όρθιος, να μη λυγίσει στο βάρος της αδικίας. Γιομάτα τρυφερότητα, στοργή, έξαρση, κοινωνικά στοιχεία, το μεγάλο τ' όνειρο, την απέραντη καλοσύνη, την κυριαρχία της αγάπης, τα δέκα αυτά σονέτα είναι αληθινά μιá αρωματισμένη πνοή της ποίησης, που έρχεται να δικαιώσει το δημιουργό του παραδοσιακού στίχου, που με τον άψογο τρόπο της μετρικής τέχνης, τον υποβλητικό λυρισμό, το συγκινησιακό στοιχείο, τον παλμό και την ανθρωπιά της σφραγίζουν την αναγνώριση της γνήσιας προσφοράς ενός ποιητικού έργου, που αντέχει στη δοκιμασία του χρόνου και στην αυστηρή κρίση.

Δε θα μιλήσουμε ξεχωριστά εδώ για το καθένα από τα δέκα σονέτα, θ' αφήσουμε τον αναγνώστη να διαβάσει μερικά από αυτά, για να κοινωνήσει ο ίδιος, χωρίς κανέναν επηρεασμό από την ομορφιά του λόγου, από το λεπτό ευγενικό αίσθημα, από τη λειτουργία της ψυχής του ποιητή.

ΤΑ ΚΑΣΤΡΑ

Μερόνυχτα κλεισμένος απ' τα κάστρα
τις αλυσίδες μου κρατώ λυτές,
προσμένοντας σκυφτός δεν βλέπω τ' άστρα
κι' ας έχω τις παλάμες ανοιχτές.

Του κάστρου τα παράθυρα φραγμένα
με ζώνουνε γυμνό και μοναχό
σαν ναυαγό σε κύματα αφρισμένα
κρατάνε της πνοής μου τον αχό.

Τα σιδερένια κάγκελα σωπαίνουν
τα κάστρα τυλιγμένα καταχνιά,
όσοι κλειστούν πίσ' απ' αυτά πεθαίνουν
λησμονημένοι, δίχως συντροφιά·
και τα θαμποπαράθυρα πληθαίνουν
και σβήνουν όλα, σαν τη ζωγραφιά...

ΡΟΔΟΣ, 1954

ΣΤΟΝ ΑΓΓΕΛΟ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟ

...Κι η καρδιά μου, ως εβάδιζα, βογγούσε:
...«Ιερά οδός, Λυρικός Βίος».

Της Μούσας βύζαξες αιθέρια στήθη
φλογάτο σ' έθρεψε γαλάζιο γάλα
στητοί οι σίχοι σου νικούν τη λήθη
αρχοντομάστορα σε θεία σκάλα.

Σαλπίζεις, ποιητή, σ' άγνωμα πλήθη
ταύτιση Δήμητρας με την Παρθένο
Χριστόν τον ίδιο που αναστήθη
(...τον πεθαμένον Άδωνη, κρυμμένο
μες στα λουλούδια, τώρα να ξεσπάσουν...¹)
να βρουν «Συνείδηση» οι άρχοντές μας
να καταξιωθούν οι έρωτές μας
τους δρόμους π' άνοιξες να μη χαλάσουν,
Συ Σικελιανέ, εικονοστάσι
Ζωής και Θάνατου θείο γιορτάσι.

ΔΕΛΦΟΙ, 1954

1. Από το ποίημα του Άγγελου Σικελιανού, «Στ' Όσιου Λουκά το μοναστήρι».

ΒΡΑΔΥΝΕΣ ΝΑΡΤΗΣ¹

Και να... για δεύτερη φορά στα κάστρα
γυρνούσες φοβισμένη δίχως ταίρι·
μερόνυχτα πονούσες κι' είχες τ' άστρα
για οδηγό. Μ' έπιασες απ' το χέρι
και ζήτησες συγγνώμη να περάσης·
δε σ' άφησα, το φόρεμα της λύπης
ξεδίπλωνα· δεν ήθελα να χάσης
τα ρόδα που κρατούσες. Είπες: Λείπεις
απ' όλες τις χαρές και τα τραγούδια,
μα γύρω σου γλεντούν οι καλεσμένοι,
δε βλέπεις ούτε τώρα τα λουλούδια
που σου 'φεραν οι φίλοι σου κι' οι ξένοι,
τα ρόδα τα δικά μου που ζητούσες
να πλέξης το στεφάνι που ποθούσες;...

ΚΑΛΑΜΑΤΑ, 1954

ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΗ

Θλιμμένης Παναγιάς πήρε την όψη
το πρόσωπό σου το λαμπρό τ' ωραίο
διαβαίνοντας το δρόμο το μοιραίο
το βροχερό το βράδυ· Είχα κόψει
τις σκέψεις μ' αναπάντεχα, που τώρα
σαν βλέπω τη μορφή σου τυλιγμένη
στα πιο γλυκά μου όνειρα, σαν χώρα
μαγεύτρα, ξωτική, μυριανθισμένη,
του νου μου τ' αργαστήριο ως δουλεύω
για την αγνότητά σου αγαπημένη
πλάθοντας το Θρονί σου ζητιανεύω
ψίχουλα της αγάπης σου να πάρω
που φώτισε με το δικό της φάρο
τα πέλαγα που ζω... Ευτυχοισμένη...

ΗΡΑΚΛΕΙΟ - ΚΡΗΤΗΣ, 1955

1. Είναι συνέχεια του 2ου Σονέττου «ΤΑ ΚΑΣΤΡΑ» και μ' αυτό παραβάλλεται και συνέλζεται.

ΙΚΕΣΙΑ

Βαρύπενθη νυχτιά και παγωμένη
αγκάλιασε τις βραδυνές του ώρες,
χειμώνας ήρτε κι' ανεμοδαρμένη
σέρονεται η ψυχή του μες στις μπόρες.
Από νωρίς γυρνά τα σταυροδρόμια,
ένα χαιρέτιο γνώριμου δικού του
δεν άκουσε· κάτω απ' τα μπαλκόνια
βρέχεται· κρύο στα φτερά του νου του...

κι όπως οι βρύσες τ' ουρανού σταλάζουν
έτσι κυλά το δάκρυ στην καρδιά του
κι' οι στεναγμοί του την καλούν, την κράζουν

ν' αρτή κρυφά να του χαμογελάση,
να ρίξη φως ζεστό στην παγωνιά του
του πόθου το κρασί να τον κεράση...

ΗΡΑΚΛΕΙΟ - ΚΡΗΤΗΣ, 1956

ΞΕΣΠΙΤΩΜΟΣ¹

Στ' αδέλφια μου Γιώργο και Ιωσήφ

Μαζεύτηκαν οι Νύχτες και χορεύαν
στις ακροθαλασσιές στ' αραξοβόλια,
στο κύμα σφήνα τους καμηούς αγριεύαν,
σπάθιζαν με σαΐτες, ρίχναν βόλια,
ξεσήκωναν τα πλοία, τα καϊκια
τα ψαροπούλια συντροφιά με γλάρους
κρυφτήκαν στους παλιούς σβησμένους φάρους
και ξέροναγεν η θάλασσα σκουλήκια.

Τέτοιους χορούς υπνόθολους σηκώνει
η δόλια μου καρδιά και δεν μερώνει,

1. Τό 1940 γνώρισε η Νίσυρος τη μεγαλύτερη φουρτούνα του Αιγαίου. Δυό μερόνυχτα η προβέξα κτυπούσε το νησί και γιρέμισε τα σπίτια της Β.Δ. παραλίας του Μανδρακιού. Το σονέττο γράφτηκε μετά από 18 χρόνια πάνω σ' αυτά τα ερείπια, σε συνδυασμό τη μείωση του πληθυσμού, τον μισεμό των νέων ανθρώπων, την εγκατάλειψη της γης και την υποτονική πνευματική και κοινωνική ζωή των υποτακτικών στη μοίρα τους κατοίκων.

κρύβεται σαν χρυσόψαρο στα φύκια

*και του ονείρου τ' όνειρο στεργιώνει,
μαζεύει βότσαλα, πέτρες, χαλίγια,
ίσως... κτιστούν τα γκρεμισμένα σπίτια...*

ΝΙΣΥΡΟΣ, 1958

Στην Γ' περίοδο, αναφέρεται ο Νικήτας Κουμέντος στον ελεύθερο στίχο, με τέσσερα ποιήματά του: **Ατέλειωτη προσευχή, Η καμπάνα της Σπηλιανής, Το κρυφό σχολειό, Άσκηση**. Η παράθεση στη συλλογή: Ποιήματα, του παραδοσιακού και ελεύθερου στίχου μας φέρνει μπροστά σε μια σύγκριση με αποτέλεσμα τη μεγάλη, την αγεφύρωτη διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στις δυο μορφές. Ο παραδοσιακός στίχος κυρίαρχος, εντυπωσιακός, υποβλητικός, ανόθευτη προγονική κληρονομιά, ο ελεύθερος στίχος κουραστικός, απροσάρμοστος στο ρυθμό και στην ευαισθησία.

Μία δοκιμή κάνει ο ποιητής και μπορούμε να πούμε πως και σ' αυτό το είδος δεν απογοητεύει. Στο ποίημά του: «**Η καμπάνα της Σπηλιανής**», που είναι ιδιωματικό, καταγράφει τις εντυπώσεις του από τη ζωή των ανθρώπων του νησιού του και ύστερα από πολλές περιπλανήσεις της καθημερινότητας θα μας πει:

*Σκούπισε τ' άγανα με τον αγκώνα σ-σου,
άναψε το φανάρι να σβήσουν ν-τα φάτα της ΔΕΗ.
Ειδάλλως μην ελπίζεις...
Δεν θ' ακούσεις
τ' αναγάλιασμα της Καμπάνας
της Παναγίας της Σπηλιανής.*

Και ακολουθεί η ερμηνεία των ιδιωματισμών που είναι απαραίτητο. Και στο ποίημά του: «**Ατέλειωτη προσευχή**», έτσι θα τελειώσει:

*Αγκυροβόλησα την πίκρα μου
στ' άδειο λιμάνι
κάρφωσα την ελπίδα στο σβηστό φάρο
τα χέρια μου μείναν μετέωρα
κι έκαμα τη σιωπή μου τραγούδι...*

Ο ελεύθερος στίχος του Νικήτα Κουμέντου έχει μια φιλοσοφική διάθεση, που την εκφράζει καλύτερα στο ποίημά του: «**Κρυφό σχολειό**», όμως πάντα σε όλη του την ποίηση πάθος του, στόχος του και κύρια ιδέα η πανανθρώπινη Αγάπη, η κατάργηση των διακρίσεων και των εχθρικών συνόρων.

* * * *

Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΣ

-4- ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΣΤΙΧΟ

I

ΑΤΕΛΕΙΩΤΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Πάσχιζα να χαράξω την άνοιξη
στων γονιών μου τα χείλη
και σκαρφάλωνα γρήγορα
σπάθιζα τα κύματα
μ' ανάσα γκρεμισμένη.

Στη στροφή του μουράγιου
ψαχούλεψα τις τσέπες μου
και βρήκα λίγο ήλιο·
η φωνή μου πήρε το χρώμα φεγγαριού
ζητούσε εισιτήρια επιστροφής...

Αγκυροβόλησα την πίκρα μου
στ' άδειο λιμάνι
κάρφωσα την ελπίδα στο σβηστό φάρο
τα χέρια μου μείναν μετέωρα
κι' έκαμα τη σιωπή μου τραγούδι...

ΑΘΗΝΑ, 1962

II

Η ΚΑΜΠΑΝΑ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΝΗΣ

(Ιδιωματικό)

- Δεν είναι βολετό να πηγαίνεις
στο νησί που γεννήθηκες
χωρίς παιδική πανοπλία.
- Έχεις στις ζέπες σου
κριθαρένιο κουσουμάδι

ν' ανεβής στις θ-θρόαρες
 να φάης αγραμίτθια
 να μπερδεφτής στους φανόφτες
 να γίνης Καργάρης
 και να μπαλλώση η Μάνα σου
 το σκιζμένο παντελόνη,
 που σου 'ραψε νη Μαργιά του Κωνσταντή;
 - Έβγαλες τους ασπάλαθους
 αφ' τα προιζμένα πόδια σου
 να πάης να ψωνίσης
 σκονάκια αφ' του Θεωωρή
 να φύη η χλωμάδα της θέορης
 κι' έπειτα να κλέψης κρομμύδια
 να τα κάμης τράμπα
 με άουρα Νικιάτικα μήλα
 κι' α(ν) δε χορτάσης
 να φάης κουσουμπάλια;
 - Σε κυνή(γ)ησεν ο Δυπότατος
 που 'κλεβγες του Παπα-Μανόλη τα σφουγγάτα
 αφ' τα πανιέρια τωχ - Χριστουγέννω,
 σε κυνήησε νο Μπεξής
 να λεβίξης τα βαστάδια του Δυσέα
 και να καβαζάρης στο ν-Αϊ-Γιάννη ντου Κουβή
 να παίξης πετροπόλεμο για έναμ μανταρίνη;
 - Σκούπησε τ' άγανα με τον αγκώνα σ-σου,
 άναψε το φανάρι να σβήσουν ντα φάτα της Δ.Ε.Η.
 - Ειδάλλως, μην ελπίζης...
 Δεν θ' ακούσης
 τ' αναγάλιασμα της Καμπάνας
 της Παναγίας της Σπηλιανής

ΝΙΣΥΡΟΣ, 1963

* * * *

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΙΔΙΩΜΑΤΙΣΜΩΝ

Άγανα: τα, τριχοειδή μέρη του καρπού του σταχουού των σιτηρών.

Αϊ-Γιάννης: ο, τοπωνύμιο αγροτικής περιοχής κοντά στην πόλη, κτήμα με ξυ-
νόδενδρα του Ιακώβου Κώνστα (Κουβή).

Άουρα Νικιάτικα μήλα: τα, μη ώριμα μήλα, που τα έφερναν από τα Νικιά, χω-

ριό της Νισύρου, στο Μανδράκι την πρωτεύουσα, τα αντήλασαν με κρομμύδια.

Ασπαλάθτοι: οι, άγγριο φυτό με σκληρά αγκάθια.

Βασάδια: τα, λιθοδομές χωρίς πηλό, για τη συγκράτηση των χωμάτων των χωραφιών.

Δυπότατος, ο: νεωκόρος και υπηρέτης του νεκροταφείου.

Δυσέας: ο, Οδυσσεάς Σακελλαρίδης, μέσα στα χωράφια του έπαιζαν κι' έκλεβαν τα παιδιά διάφορους καρπούς.

Θέρμη: η, λοιμώδης νόσος, ελονοσία, που μάστιζε τότε τη Νίσυρο.

Θοδωρής: ο, Θεόδωρος Ν. Θεοδώρου, Νισύριος επιστήμονας φαρμακοποιός, υπηρέτησε πολλά χρόνια στο Δημοτικό Φαρμακείο και το όνομα Θοδωρής ταυτίστηκε με την έννοια Φαρμακείο.

Θράπρες: οι, άνοιγμα της οροφής που χρησιμεύει για το ανέβασμα στις στέγες των σπιτιών.

Καβαζέρω: ρ. πηδώ γρήγορα και εξαφανίζομαι, τρέχω.

Καργάρης: ο, τύπος αγαθού πτωχού ανθρώπου, κατέβηκε από το χωριό Νικιά και ζούσε στο Μανδράκι. Φορούσε χειμώνα καλοκαίρι παλτό, ξυπόλητος, μ' ένα ραβδί στο χέρι. Όταν τον πείραζαν σήκωνε το ραβδί για ν' αμυνθή, ζούσε μόνος σ' ένα παλιόσπιτο από ελεημοσύνες, ακάθατος, αλλ' αγαπητός.

Κουσουμάδι: το, ιδιόμορφο σχήμα φρυγανιάς, παξιμάδι από κριθάρι.

Κουσουμπάλια: τα, χόρτα που τρώγονταν αμαγεύρευτα.

Λεβίζω: ρ. τρέχω γρήγορα.

Μαργιά του Κωνσταντή: η, χήρα παλιά Νισυριά ράπτρια, που στην ανάγκη έρραβε και πρόχειρα παιδικά παντελόνια.

Μπεξής: ο, αγροφύλακας.

Πανιέρια: τα, αρχική σημασία το «πινάκιον», πλεγμένο από ειδικό χόρτο (μάξες) που φυτρώνουν στη Νίσυρο, ή από καλάμι. Πρόκειται για ένα έθιμο, που ανήμερα τα Χριστούγεννα, οι Νισύριοι πήγαιναν στα μνήματα των νεκρών συγγενών τους φαγητά και ξηρούς καρπούς ή φρούτα αν υπήρχαν, για να μνημονεύση ο Παπάς.

Παπα-Μανόλης: ο, απλοϊκός, καλλίφωνος με χαρακτηριστικές κινήσεις Ιερέας από τα Νικιά, που υπηρέτησε επί 40 χρόνια στο Μανδράκι.

Σπηλιανή: η, επωνυμία της Ιεράς Μονής της Παναγίας Νισύρου.

Σφουγγάτα: τα, αυγά τηγανητά.

Τράμπα: η, αλλαγή προϊόντων.

Φανόφτης: ο, καπνοδόχος.

* * * *

III
ΤΟ ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Είδα τους άντρες να κυρτώνουν
από σακιά σιωπής
να κρύβουν στις μασχάλες·
τις γυναίκες να ξεχνούν
να ξεχνούν καλόβολα
την τρυφερότητα της γης
να δώσουν λίγο αίμα στα τριαντάφυλλα.
- Βαρέθηκα να ισκιομαχώ και τότε
μάζεψα την ελπίδα από το χώμα,
την έκρυσπα στο δικό μου σακί,
έβαλα μέσα λίγες έντιμες ήττες
κι' ένα τόσο δα μικρό θάνατο,
- που 'πλεξα στα δικά μου δάκτυλα, -
να τα δώσω στα μικρά παιδιά
για να μην πουν,
πως δεν τα βοήθησα
να γίνουν άντρες.

ΑΘΗΝΑ, 1967

IV
ΑΣΚΗΣΗ

- Οι σάκκες των παιδιών φουσκωμένες χειμωνιάτικα ξόανα
χλώμιαζαν την άνοιξη στα προωπάκια τους.
Καρφωμένα στον μαυροπίνακα τα χαμόγελά τους
έμεναν ατραγούδιστα.
Άνοιγαν τα βιβλία κι' έσταζαν
ξινό κρασί τα μάγουλά τους,
μάτωναν τα χεράκια τους από πικροδάφνες
γιατί δεν άντεχαν να γλεντούν νίκες
που τα ίδια δεν κέρδισαν.
Κι' εκείνα πια τα διδάγματα της Ιστορίας
αηδισμένα μαυροπούλια στα δάκτυλά τους.

- Μιά μέρα - πολλές μέρες - έκαμα μιά κυκλική ρωγμή τους

τοίχους τοίχους
ρωγοβύζι το σπλάχνο τους στον ήλιο
χόρτασε φως το πετσί τους, μέστωσε η φωνή τους
κι' άρπαξαν την υδρόγειο σφαίρα και
κάθισαν στα γόνατά τους όλους τους ανθρώπους της γης.
Σιγουρεύτηκαν πως το φεγγάρι δεν θα χάσει το δρόμο του
κι' έστελλαν μαζί του αγκαλιές χαμόγελα
στα παιδιά του Βορά και του Νότου,
πιό δυνατά απ' τα σπαθιά τα χέρια τους
έκοβαν κομμάτια ουρανού
δώρο στους περαστικούς της γης.
- Τώρα πίστεψαν πως η νίκη είναι δική τους.

ΑΘΗΝΑ, 1968

* * * *

Το πρώτο βιβλίο του Νικίτα Κουμέντου κυκλοφόρησε στα 1962 και ήταν αξιόλογο, γιατί με την πρωτοτυπία της συγγραφής του και τη σκοπιμότητά του, διδαχτική και εθνική, **γινόταν παράδειγμα για μίμηση δασκάλων και μαθητών**, μιά μορφή εγρήγορης της υποβαθμισμένης Παιδείας μας, για τον εκσυγχρονισμό του προγράμματος σχολικής εργασίας. Το βιβλίο αυτό με δύο θεατρικά έργα, με τίτλους: **Η μάνα του κλέφτη**, τρίπρακτο και **Γραικός - Γενίτσαρος και Βενετσιάνος**, Δίπρακτο Εθνικό δράμα κατάλληλα για τη Σχολική Γιορτή της 25ης Μαρτίου, **ήταν ένας σταθμός στο σχολικό μας θέατρο**, αφού και τα δύο έργα γράφτηκαν με τη συνεργασία του δασκάλου Νικίτα Κουμέντου και των μαθητών του και η συνεργασία αυτή έφτασε στην κορύφωσή της με την παρουσία τους από τη σκηνή και την εντυπωσιακή κρίση των πνευματικών ανθρώπων που τα παρακολούθησαν.

Η επιλογή των έργων έκανε τους μαθητές να μάθουν καλύτερα την Ιστορία της πατρίδας μας, να ξαναζήσουν την Τούρκικη βαρβαρότητα και θηριωδία, να αισθανθούν τον ακατάβλητο ηρωισμό των προγόνων, ν' ακούσουν ξανά το «Ελευθερία ή Θάνατος», να δακρύνουν για τη θυσία της Μάνας, του Πατέρα, του παιδιού, να καταλάβουν γιατί σήμερα η Ελλάδα είναι ελεύθερη και ο κατατρεγμός, η σκληρή βία, ο θάνατος, που με τα φτερά του ο χρόνος τ' ακουμπούσε στην παιδική τους μνήμη, έκανε την ψυχή τους να κρατάει υψωμένη την άσβεστη δάδα της δικής τους πατρίδας. Να συμμετέχουν στην προτροπή του φωτισμένου δασκάλου τους και να γίνονται κι αυτοί δημιουργοί οδηγημένοι από τον πνευματικό τους πατέρα. Να καταργούν την άρνηση, να είναι θέση μέσα στην παραπέουσα κοινωνία μας, που κυκλωμένη από το αντιανθρώπινο παλεύει να βρει την έξοδο προς το φως της δικαιοσύνης και της Αγάπης.

Ο Νικήτας Κουμέντος έχοντας βαθιά επίγνωση της επίδρασης του σχολικού Θεάτρου, της αυτενέργειας, της αναζήτησης, της παιδικής ικανότητας, της προσωπικότητας του μαθητή, το αποτέλεσμα της συνεργατικότητας, την επιστήμη της αγωγής, γονιμοποιεί τη δραστηριότητα, χειραφετεί την αισιοδοξία, την αγάπη για τη ζωή, καταργεί την υποταγή στην καταναγκαστική, ανούσια εργασία, καλλιεργεί τον πολιτισμό με τις ακατάλυτες ιδέες, με το γνήσιο θεατρικό λόγο, με το πάθος του για το προγονικό θαύμα, που έμαθε τους λαούς να ξέρουν να ζουν και να πεθαίνουν, όταν χρειαστεί.

Στα 1970 ο Νικήτας Κουμέντος ξανακυκλοφόρησε το βιβλίο του αυτό με τρία αυτοτελή έργα του, με τον τίτλο: «**Η μάνα του Κλέφτη**», προσθέτοντας το έργο: «**Οι ποιμένες της Βηθλεέμ**», τρίπρακτο θρησκευτικό, στα δύο προηγούμενα.

Επαινετικές οι κρίσεις επώνυμων πνευματικών ανθρώπων, αφού τα τρία θεατρικά έργα του Νικήτα Κουμέντου στάθηκαν μια συμβολή στις παιδαγωγούσες σχολικές γιορτές και μιά ασύνορη λατρεία στην προκοπή του έλληνα μαθητή και μια κατάκτηση του συγγραφέα με την ομολογία της ειλικρινειάς του, καθώς αισθάνεται την ανάγκη να πει, στις πρώτες σελίδες του βιβλίου του: **Αφιερώνεται με αγάπη στους συνεργασθέντες μαθητές μου του Δημοτικού Σχολείου Απολλώνων Α' Ρόδου κατά τα σχολικά έτη 1957-61.**

* * * *

- Βιβλία που μέχρι σήμερα έχουν εκδοθεί του Νικήτα Κουμέντου είναι δέκα έξι.

Α' Βιβλία

1. Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ. Τρία θεατρικά έργα. Συμβολή για παιδαγωγούσες Σχολικές Γιορτές, Αθήνα. Α' Έκδοση 1962. Β' έκδοση 1970 σελ. 88.
2. ΤΟ ΛΟΥΚΙΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, Αθήνα 1963.
3. ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΡΑΦΗΜΑ ΜΑΝΔΡΑΚΙΟΥ ΝΙΣΥΡΟΥ, Αθήνα 1963.
4. ΤΟ ΨΥΧΟΓΡΑΦΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ, Αθήνα 1963.
5. Η ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΟΥ ΚΟΥΛΕΛΗ. Ηθογραφία. Αθήνα 1969, σελ. 44.
6. Η ΚΑΛΑΝΘΗΡΑ. Κοινωνικό και Εκπαιδευτικό Έθιμο, Αθήνα 1972. (Ανάτυπο από τον IV τόμο «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ»).
7. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ ΝΙΣΥΡΙΚΑ, Αθήνα. Α' έκδοση 1972 (Ανάτυπο), Β' έκδοση, Αθήνα 1985, σελ. 80.
8. Ο ΓΑΜΟΣ ΣΤΗ ΝΙΣΥΡΟ. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ. Αθήνα 1976, σελ. 120.

9. ΤΟ ΒΙΩΜΑ ΩΣ ΜΟΡΦΗ ΑΓΩΓΗΣ, Αθήνα 1977, σελ. 128.
10. ΠΟΙΗΜΑΤΑ, Αθήνα 1978.
11. ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΕΣ, Αθήνα 1982.
12. ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ, Αθήνα 1982.
13. ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΚΑΙ ΠΕΙΡΑΓΜΑΤΑ ΣΤΗ ΝΙΣΥΡΟ, Αθήνα 1987, σελ. 120.
14. Η ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΣΠΗΛΙΑΝΗ ΜΕ ΣΥΝΤΟΜΑ ΑΠΑΝΘΙΣΜΑΤΑ, Αθήνα 1988, σελ. 20. Σχ. 8 Μ.
15. ΠΕΙΡΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΣΤΗ ΝΙΣΥΡΟ, Αθήνα 1990, σελ. 120.
16. 1. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ της Φιλελευθέρου Αδελφότητας «ΝΙΣΥΡΟΣ». Εν Κωνσταντινουπόλει 1876. 2. ΤΟ ΜΑΝΑΛ-ΛΙ, Ηθογραφικό Ιστόρημα. Αθήνα 1993, σελ. 96.

Καθημερινό του μέλημα είναι και οι αξιόλογες μελέτες του, τα άρθρα, οι δημοσιεύσεις του, σε περιοδικά κι εφημερίδες. Μερικά από αυτά:

Β' ΜΕΛΕΤΕΣ

1. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ. Εφημερ. «Πρόοδος», φυλ. 1157, 1158, 1159. Ρόδος, 1953.
2. Ο ΤΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΟΚΡΑΤΙΑΣ ΕΙΣ ΝΙΣΥΡΟΝ, Ιστορικά Σημειώματα. Εφημερ. «Η ΡΟΔΙΑΚΗ», φυλ. από 908 έως 918, Ρόδος, 1953 και από φυλ. 920 έως 931, Ρόδος, 1954.
3. ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΕΙΣ, Εφημερ. «Πρόοδος», Ρόδος, 1956.
4. Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΗΤΑ, Εφημερ. «Πρόοδος», φυλ. 2219, Ρόδος, 1956.
5. ΤΟ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ, Επιθεώρησις «Δωδεκάνησος», τεύχος 4, Ρόδος, 1957.
6. ΤΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ. Περιοδ. «Νισυριακά Χρονικά», τεύχη 17, 18, Αθήνα, 1957.
7. ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΝΙΣΥΡΟΥ, Περιοδ. «Νισυριακά Χρονικά», τεύχη 20, 21, 22, 23, 24, Αθήνα, 1958.
8. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΞΕΝΟΣ, Περιοδ. «Νισυριακά Χρονικά», τεύχος 34, Αθήνα, 1960, σελ. 19-26.
9. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΧΑΡΑΣ, Δημοσιεύσεις Μετ/νων Διδ/λων Πανεπιστημίου Αθηνών. Τομ. 2, Αθήνα, 1962.
10. Η ΝΙΣΥΡΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821, Εφημερ. «Δωδεκάνησος», Αθήνα, 1971.

11. ΤΟ ΣΑΒΒΑΤΟ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ ΣΤΗ ΝΙΣΥΡΟ, Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δ/σου «Δωδ/κά Χρονικά», Τομ. Α' 1972, Αθήνα, 1973.
12. ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΣΤΟ ΤΥΠΙΚΟ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΝΙΣΥΡΙΑΚΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ, «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ», Τομ. 9ος, Αθήνα, 1984.

Γ' Άρθρα - Δημοσιεύσεις:

1. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ. 13 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1943. Εφημ. «Η ΡΟΔΙΑΚΗ», Ρόδος 12 Νοεμβρίου 1953 φυλ. 905.
 2. «ΕΣΤΑΝΤΑΝΕ», Δέκα δημοσιεύσεις, Εφημερ. «Πρόοδος», Ρόδος 1963-1965.
 3. Ο ΙΟΥΔΑΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ «Πρόοδος», φυλ. 4834, Ρόδος 1965.
 4. ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ «ΣΥΜΑΪΚΑ», τομ. Γ', Αθήνα 1977.
 5. ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΟΝ, «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ», τομ. 9ος, Αθήνα 1984, σελ. 311-313.
 6. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΤΟΝΟΙ. Εφημ. «Νισυριακά Νέα» φυλ. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16 Αθήνα 1983-1988.
- Και πολλές άλλες δημοσιεύσεις σε βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες και πολλά άλλα εντυπωσιακά κείμενά του.

* * * *

Με την ηθογραφία: «**Η Κατερίνα του Κούλελη**», ο Νικήτας Κουμέντος προσπαθεί, όπως ο ίδιος μας λέει **με συντομία και απλότητα να δώσει ένα κομμάτι ζωής από Νισύριο χρώμα και να πετύχει μια μερική εκδίπλωση του κοινωνικού και υλικού βίου της εποχής που έζησε η Κατερίνα**, κεντρική ηρωίδα στο Λαογραφικό ψυχογράφημα, να ξυπνήσει τις αναμνήσεις των παιδικών χρόνων όλων εκείνων των ανθρώπων που βρίσκονται μακριά από τη γη που τους γέννησε και να δώσει ερεθίσματα στους ειδικούς για ν' αντιδράσουν, με την ελπίδα πως θα βρεθεί κάποιος τρόπος να συλλεγούν και να συμπληρωθούν της Κουλελίας τα «τραγούδια» που κρύβουν μέσα τους μια πτυχή της ψυχικής ζωής του λαού της Νισύρου.

Γόνιμη και αυτή η εργασία του συγγραφέα, χρήσιμη, εποικοδομητική, καταγράφει με τρόπο ευχάριστο, υποδειγματικό το χαρακτήρα, τα ήθη και τα έθιμα του ηησιού του, με κύριο πρόσωπο την Κατερίνα.

Η ηθογραφία, ένα πολύ δύσκολο είδος στην τέχνη, έχει ανάγκη την πιστή διήγηση και περιγραφή, τη λεπτομέρεια ενός ατόμου ή ενός λαού, του προσώπου, αντιπροσωπευτικού τύπου ορισμένης χρονικής περιόδου κι ακόμα στιγμές χαρακτηριστικές του καθημερινού βίου. Ο λόγος της είναι ουσιαστικός, έχει αισθητική μορφή, χρειάζεται να γνωρίζει βαθύτατα το αντικείμενο, η παρατηρητικότητα έντονη, κυκλική, φέρνει στην επιφάνεια την ψυχολογία με αληθι-

νή αγάπη, δέχεται την επίδραση του φυσικού περιβάλλοντος, της θρησκείας, της παράδοσης, του μύθου. Η ηθογραφία αντικατοπτρίζει πρόσωπα, τύπους, ιδιότητες λαού, σκηνές γεγονότων και για να είναι επιτυχής, πρέπει ο συγγραφέας να έχει γνώση, συνείδηση, υπευθυνότητα, σωστή αντίληψη του χρέους του.

Ο Νικήτας Κουμέντος, με την ηθογραφική αυτή εργασία του, φανέρωσε την ικανότητά του, μπόρεσε να βιώσει τον εξωτερικό και τον εσωτερικό κόσμο της Κατερίνας Κούλελη, τον άνθρωπο και την ψυχολογία του, άκουσε τα δίστιχα, τους άγνωστους αυτούς στίχους από τη γυναίκα ποιήτρια, που η ανέχεια, η στέρηση και η μοναξιά την έστειλαν στον κάτω κόσμο για να είναι, όσοι έζησαν την εποχή της, δεμένοι με τη θύμηση του αλλοπρόσαλου τρόπου της ζωής της.

Μέσα από τις σελίδες αυτού του βιβλίου, μέσα από τη ζωή και την ποίηση της Κατερίνας Κούλελη, ζωγραφίζεται ο πίνακας ο κοινωνικός της Νισύρου, με την επιμονή και το πάθος του συγγραφέα, με την αγρύπνια του νου και της ψυχής τη δύναμη, με την τέχνη του λόγου του, **πέτυχε ν' αφήσει κληρονομιά στην ιστορία του τόπου του ένα μικρό βιβλίο, που κλείνει έναν ολόκληρο κόσμο και πάντα θα μιλά χωρίς ποτέ να σωπαίνει.**

Η Κατερίνα ρωτούσε, απαντούσε και ό,τι έλεγε ήταν στίχος. Τα δίστιχά της χαρακτηρίζονται από καυστική σάτιρα και πετυχαίνουν το στόχο τους, με την απaráμιλλη επιγραμματικότητά τους.

... 2. Εστέρευε ν-η θάλασσα,
και πλέψα ν-οι καούροι
σιχ-χαίνομαι να τη θ-θωρώ
του Δήμαρκου τη μ-μούρη!

...Ο Κωνσταντής ήταν τύπος παράξενος, νευρικός, απότομος και βιαστικός. Είχε μέτριο ανάστημα, μουστάκι ίσιο σπαθωτό, γκριζα τριγωνική γενεάδα. Όταν διάβαζε ή έγραφε, φορούσε γιαλιά κι έμοιαζε περισσότερο με διπλωματικό ακόλουθο παρά αγορανόμο.

30. Τογ Κωνσταντή δού Φίλιππου
εβάλα ν-να ζυάζη
και με τη νάσπη νημ ποδιά
ωσάν εβραίος μοιάζει.

Το απόγευμα συνεχιζόταν η διανομή. Η Κατερίνα στυλωμένη από το μεσημέρι στην πόρτα της Δημαρχίας δεν έκαμε βήμα απ' τη θέση της, περιμένοντας τον Κωνσταντή. Σε λίγο φτάνει, και αφού φόρεσε την άσπη του ποδιά, γυρίζει και λέει στην Κατερίνα.

...«Εμ μου λείεις τώρα ένα ν-τραουδάκι ν' αγαπήσουμε;...»

Κι αμέσως αρχίζει.

- «Ω, Κωνσταντή γιέ μου, εμ μου δεις τώρα τη ρατσιόναμ μου...», είπε, με παραπονετικό ύφος η Κατερίνα και την ίδια στιγμή ο Κωνσταντής της παίρνει το «ανάεμα» και μιλώντας της με καλό τρόπο άρχισε να της βάζει τα τρόφιμα. Ταυτόχρονα την παρακαλούσε να του πη ένα άλλο τραγούδι καλλίτερο από το πρώτο. Τότε η Κατερίνα είπε ένα δίστιχο από τα καλλίτερά της, που έμεινε γνωστό μέχρι σήμερα για την επιγραμματικότητα του.

31. Ωρες μου φαίνεσ' άγγελος
κι ώρες μου συννεφιάζεις
κι ώρες μου λείει ο λοϊσμός
τίνος διαόλου μοιάζεις.

Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος συνεχίζεται. Το ψωμί γίνεται πιο ακριβό. Το κριθαρένιο το τρώνε μόνο οι νοικοκυραίοι και το «χάσικο», ή το άσπρο δεν μπορεί να τ' αγοράσει η Κατερίνα. Μια μέρα πήγε να πάρει φρέσκο ψωμί απ' το φούρνο. Ο φούρναρης, αφού την παίδεψε πρώτα με τα χοντρά του πειράγματα, της έδωσε δυο «παυλάκια» άσπρο ψωμί και κείνη τρώγοντας μουρμούριζε αργά αναστενάζοντας.

37. Ετσά το 'φέραν οι καιροί
και του πολέμου οι χρόνοι
να χαιρέται ο κουνκχουάς
να κλαίη τ' αηδόνι.

Η Κατερίνα αρρώστησε. Την παρηγορεί μια γειτόνισσά της και της εύχεται περαστικά. Η Κατερίνα είπε:

93. Μόνη μου γω τα πλήρωσα
της νιότης μου τα λάθη
και γέμισε δό σώμα μ-μου
από λοάρια πάθη;!

Σε λίγο πέρασε μιά άλλη γυναίκα και καθώς είδε τα παιδιά στα πόδια της Κατερίνας να βράζουν ήσυχα κι αμίλητα μέσα στην ασυνήθιστη λιακάδα του γεναριάτικου απομεσήμερου είπε:

- Θωρείς πως σ' αγαπού ντα παιδιά, Κατερίνα; Σαν να δικά σου... Εσ σε πειράζουσι πιο και σου κάμνουσι γκαι συντροφιά.

Τότε η Κατερίνα είπε το τελευταίο τραγουδάκι της, που πρέπει να 'ναι απ' τα καλύτερά της, γιατί κλείνει μέσα του τη φιλοσοφία της πικρής μοναξιάς της και τη διαπίστωση της σκληρής κι αδυσώπητης πραγματικότητας που βρέθηκε στις στερνές της ζωής της ώρες.

94. Πολλά παιδιά στην πόρτα μου

αμ-με εν έχω κάνα
εν είν' από τα μέλη μου
να με φωνάζου μ-μάνα.

Σε λίγες μέρες έλυσε μέσα στα κουρελιάρικα ρούχα της. Κι όταν το πρωινό της 18 του Γενάρη 1939 μπήκε στο σπίτι της ο γιατρός Παρθένης Κόκκινος, διαπίστωσε το θάνατό της.

Η Κατερίνα πέθανε. Όμως δεν ξεχάστηκε. Ας χάθηκαν τα περισσότερα τραγούδια της. Η θύμησή της ξαναζωντανεύει σ' όλες εκείνες τις μνήμες που 'ζησαν τη συμπεριφορά της και τη ζεστή παρουσία της ανάμεσα στους απλοϊκούς ανθρώπους. Ήταν μιά «εποχή» η Κατερίνα, που σφράγιζε με τα τραγούδια της κάθε κοινωνική εκδήλωση. Με τα επιγραμματικά στην απλότητά τους δίστιχα σατίριζε πρόσωπα, καυτηρίαζε ελαττώματα και διακωμωδούσε κάθε κατάσταση, που δεν ήταν σύμφωνη με τη δική της ανθρωπιστική αντίληψη. Τα ευκαιρικά τραγουδάκια της παίρνουν χαρακτήρα πειστικό, που λούζονται από πηγαίο αίσθημα και δίνουν χάρη στην περιγραφή με την ηθογραφική τους δύναμη. Έτσι μονάχα μπορεί να εξηγηθεί η απήχησή τους, γιατί πολλά απ' αυτά έχουν το γνώρισμα της αληθινής τέχνης.

Το γέλιο και την ευθυμία σκόρπιζε η Κατερίνα μέσα σε μία περίοδο στυγνής συμβατικότητας, που τη βάραινε η ξενική τουρκική και ιταλική σκλαβιά.

Έτσι, η Κατερίνα δημιουργούσε τη ξεχωριστή θέση της ανάμεσα στους ανθρώπους του νησιού της. Απ' όλους ήταν αγαπητή, ας την πείραζαν τα παιδιά, ας την κοροΐδευαν οι μεγάλοι. Τη χαρά πουλούσε σ' όλους, μόνο η ίδια δε γέλασε πολύ και λιγότερο απ' όλους τη ζωή της χάρηκε...

Ο Νικήτας Κουμέντος με την ηθογραφία του: «**Η Κατερίνα Κούλε-λη**», άφησε στα γράμματά μας ένα ωραίο τραγούδι, που οι καιροί ποτέ δε θα το ξεχάσουν και οι άνθρωποι κάποτε θα το θυμούνται.

* * *

Ο λαός μας από τη φύση του είναι ποιητής. Και μάλιστα αξιόλογος και μεγάλος. Τα δημοτικά μας τραγούδια που είναι από τα καλύτερα του κόσμου ακατάλυτα, διαχρονικά, εντυπωσιάζουν, γοητεύουν, έχουν πάντα το θαυμασμό

μας, φέρνουν ανεπανάληπτα την προγονική ευαισθησία, που ποτέ δε λέει να σωπάσει.

Ο έλληνας και στις δύσκολες και στις ευτυχισμένες ώρες έχει τον τρόπο, με το λυρισμό, τη μελωδία, τη μαχητικότητα, την προτροπή, ν' αντιμετωπίσει τις όποιες διακυμάνσεις της ζωής, με το γεννημένο από την ψυχή του ειρηνικό ή πολεμικό στίχο, που τον ντύνει με την ομορφιά του ωραιότερου τραγουδιού, με το πικρότερο δάκρυ, με την ανάσα του ύμνου, με τον ατέλειωτο θρήνο και τον κάνει να συγκλονίζει, να γίνεται θούριο, λυγμός, ασύνορη Αγάπη.

Ο Νικήτας Κουμέντος, συνεπαρμένος από τη σοφία του λαού του, των απλών ανθρώπων του νησιού του, μέσα από αντιξοές, δύσκολες συνθήκες και ακατάβλητο πάθος, συγκέντρωσε ένα πλήθος από υπέροχα, λαϊκά, θρηνητικά ποιήματα και σε δεύτερη συμπληρωμένη έκδοση παρουσίασε τη συλλογή του: **«Μοιρολόγια Νισύρια»**.

Με την εξαιρετη εισαγωγή του, ο συγγραφέας θα κατατοπίσει τον αναγνώστη για το πώς γεννιούνται τα μοιρολόγια, για το μέτρο που έχουν, για την ποιητική διάθεση της γυναίκας της Νισύρου, για το θησαυρό των αυτοσχέδιων μοιρολογιών, για τη μετάπλασή τους, τη συντήρησή τους, με τον ερχομό τους από το παρελθόν και τη δύναμη της δημιουργίας, με την προέκταση της επικαιρότητας. Λεπτομερειακά και εικονογραφικά δίνεται από την ώρα του θανάτου ως την ταφή η τελετή της κηδείας με την κάθε εκδήλωσή της. Ακολουθεί ξεχωριστή αναφορά για την κηδεία των νέων ανθρώπων, με νέο στοιχείο τη μουσική που με τις ψαλμωδίες και τα μοιρολόγια πυργώνεται μιά τριγωνική τραγικότητα της μοίρας του ανθρώπου, που κάνει όσους συνοδεύουν το νεκρό να νιώθουν, πως είναι κι αυτοί μελλοθάνατοι και πως πρέπει να γίνουν ανθρωπινότεροι.

Ζωντανή είναι και η περιγραφή του Νεκροταφείου, δεν παραλείπονται τα Μνημόσυνα και τα κόλλυβα με την ιεροτελεστία τους, ακόμα και τα τέσσερα **νεκρά έθιμα** που και αυτά έχουν κάποιο ξεχωριστό ενδιαφέρον.

Αυτά τα συγκεντρωμένα **«Νισυριακά μοιρολόγια»** από το Νικήτα Κουμέντο, κάνουν τη συλλογή του **να παίρνει τις διαστάσεις μιάς εθνικής προσφοράς**, κρατάνε όρθια και ξάγρυπνη την παράδοσή μας, έχουν μέσα τους τη Ζωή και το Θάνατο, την αρχή και το τέλος του ανθρώπινου δράματος, τον εναγώνιο, πικρό και ακάλεστο θρήνο, που δίνει στην ποίηση της Ελληνικής ψυχής το πλάτος και την ένταση της έκφρασης, που ξέρει να συγκλονίζει, να εξουσιάζει το χώρο και το χρόνο.

Τα **«Νισύρια μοιρολόγια»** έχουν του κόσμου τη φιλοσοφία, τη φιλοσοφία του απλού, αγνού νησιώτη που τραγουδάει και κλαίει το γνωστό και το άγνωστο, την ώρα της ανθρώπινης φυγής, έχουν το σπαραγμό και τη μνήμη, την παρακλήση, τα ερωτηματικά της αβεβαιότητας, την προσευχή του χαρούμενου τα-

ξιδιού για το φτάσιμο στον παντοτεινό σταθμό μιάς αιώνιας ευτυχίας.

Τιμητική η συλλογή: «**Μοιρολόγια Νισύρικα**» του Νικήτα Κουμέντου γιατί με τον αδιάκοπο μόχθο του μάζεψε τα Ιερά της παράδοσής μας για τη διατήρησή τους, που είναι ένα κομμάτι από τη λαϊκή, Ελληνική ποίησή μας και **συμπληρώνουν τον πνευματικό θησαυρό της εθνικής μας κληρονομιάς.**

Όλα τ' ανθρώπινα βιώματα θα τα βρει ο αναγνώστης στα «Μοιρολόγια Νισύρικα», αυθεντικά, αληθινά, χωρίς νοθεία, εντυπωσιακά, αφού όπως θα μας πει ο Νικήτας Κουμέντος:

Με ιερή προφύλαξη αποφύγαμε την οποιαδήποτε αυθαίρετη παραλλαγή στο νόημα, στη μορφή, στη γλώσσα. Ακόμα και τις χασμαδίες σεβασθήκαμε και τις διακοπές στη συνέχεια του στίχου. Στα παλιά μοιρολόγια βρίσκεται σε ικανοποιητικό τόνο το Νισύρικο ιδίωμα. Στα νέα αρχίζει να χάνεται. Φυσική επίδραση το αίσθημα καλλιέργειας του λόγου.

Σε πολλούς κακότεχνους στίχους υπάρχει ποίηση, σε καλοδουλεμένους στίχους λείπει ο κραδασμός. Όλα τα δεχόμαστε, παλιά και νέα. Δεν κάναμε επιλογή μοιρολογίων. Αλλά συλλογή από πρώτο χέρι κι από πρωτότυπα κακογραμμένα χειρόγραφα.

- Εμείς θα λέγαμε μιά προσπάθεια αξιέπαινη και σημαντική.

Από την τιμητική συλλογή «Μοιρολόγια Νισύρικα», που περιλαμβάνει εκατόν ένα (101) μοιρολόγια, δειγματοληπτικά και χωρίς επιλογή, παραθέτομε:

8

*Ανάθθημα γενιές γενιές κι όχι το γκόσμο ούλ-λο
μα την δική μου την γενιά μύρια πανάθθημά τη.
Μισοκαιρίτης ε γηρά, μικρός εμ μεγαλαίνει
κι αφ' την δική μου την γενιά όποιος 'ρωστά πεθαίνει.
Ούλ(λ)οι 'ρωστούν και ξερωστούν, ούλ(λ)οι πονούν και γαίνου(ν)
μ' αφ' την δική μου την γενιά όσοι πονού μ-ποθαίνου(ν).*

**Η Αθούσα Τσουπανάκη το γένος Σακέλλη
στο γυιό της Παναγιώτη, 1920**

17

*Βασιλικές αστένειες βγάξουσι τα παιδιά μου
και εν τις γαίνουσι οι γιατροί και καίουν τη γκαρδιά μου.
Λίτσα μετάξιν έφαινα να κάμω τα προικιά σου*

κι ήρτεν ο χάρος κι είπε μου, κάτσε στα ίδια σου.
Ω γυιέ μου, που λογάριαζα να σε γαμπρολοήσω
κι από αρχοντοκάτωφλο να πα' να σε ζητήσω.
Πόρτες τις ελοάριαζα να πάω να χτυπήσω
κι ήρτεν ο χάρος κι είπεμ μου, στρέψε τα 'μπρος επίσης.

.....

**Καλή Τσατσαρόνη (Διακοπαναγιώτη)
'Όταν πέθανε ο γιός της Παναγιώτης.**

29

Όχου, Μαριά του Κωνσταντή, τι θα σε 'ποχρεώσω;
μήλο απ' τον Παράδεισο θα κόψω να σου δώσω.
Τα κάλλυα της μάνας μου, κάμε μαλαματένα,
όπου τ' αγάπα τα 'μορφα και τα περισσεμένα.
Κι αν είχε πάθη στην καρδιά, τα είχε φυλαμένα
και είχε χείλη γελαστά κι όλο καμαρωμένα,
και έβαλλε τα ρούχα της φρεσκοσιδερωμένα.
Κάμε της τώρα να φανούν πάνω στα κάλλυά της,
όλες οι χάρες κι ομορφιές, που είχεν η καρδιά της.

**Νίσυρος 15-12-1924,
υπό Χαριτωμένης Γ. Σταυριανού**

40

- Εμέ μου πρέπει να φαρώ πουκάμισον του βάτου,
έχω και ζωντανούς καμους, έχω και του θανάτου.
Εμέ μου πρέπει να φαρώ την αστιβή φουστάνι,
την αχλαδιάν πουκάμισον και πάλι εμ με φτάνει.
Να 'χεν ο χάρος δυό παιδιά να τούπερα το ένα,
για να του κάψω τη γαρδιά ως έκαψε γαι μένα.
Όρη βουνά γκρεμίσετε, δέντρα ξερριζωθήτε,
σκοτώσετε τον χάροντα και μην το λυπηθήτε.

.....

**Η Μαρία Φαουλάκη στα 9/μήνια της κόρης
της Καλλιόπης που σκοτώθηκε στην Αγία Τριάδα μαζεύοντας χόρτα.
'Έμεινε στο κρεβάτι παράλυτη και μετά ένα χρόνο πέθανε. 1940.**

2. Άτυχος γάμος έγινεν εις το Σαράντα έξι (1946),
έσβησεν η Σελήνη μας και πάει αλλού να φέξη.
3. Έσβησεν η Σελήνη μας κι η κρεμαστή μας λάμπα,
και στο σκοτάδι έμειναν δυό μάνες δια πάντα.
4. Όσες Θεό λατρεύετε πήτε μας, να χαρήτε,
έτυχεν εις τα χρόνια σας τέτοιο κακό να δήτε;

.....
6. Νυφ-φούλα μόνο τριών μηνών να κατεβή στο χώμα,
του γάμου οι λαμπάδες της δεν έσβησαν ακόμα.

7. Αντί τραγούδια και χαρές μέσα στο νυφ-φοστόλι
κόλλυβα θα σατολιζώμε για την χρουσή μας κόρη.

8. Ακόμα τα στεφάνια της αλιβανιές μυρίζουν
κι απ' έξω απ' το σπίτι της κουμπάροι τριγουρίζουν.

.....
17. Άφησες πίκρες, δάκρυα, καρδούλες ματωμένες,
δυό μάνες¹ ακαμάρωτες και περιφρονημένες.

18. Τη λύπη σου προικίσθημεν να έχωμεν αιώνια,
να ζούμε με τα κλάματα σε όλα μας τα χρόνια.

19. Άτυχα ήταν όλα σου κι άδικος ο χαμός σου
και πάντα θα μας τυραννή ο αποχωρισμός σου.

20. Πού πήγες άστρον της αυγής και ήλιε της ημέρας,
που 'σουν στα μάτια μας το φως και στην καρδιά αέρας;

Νίσυρος 1 Σ/βρίου 1947.

**Η Μαριά του Κωνσταντή Κλούτση (το γένος Κ. Παπάτσου)
στην ανεψιά της Καλλιόπην Ιω. Πατρίκη.**

.....
Κόρη μου, της πατρίδας μας το αγιασμένο χώμα
σε ζήληψε και σκέπασε τ' αγγελικό σου σώμα;
Κι αντί τραγούδια νυφικά, σου λέω μοιρολόγια;

1. Την ανάθρεψαν η μητέρα και η θεία της.

*αντί με πέπλον, κόρη μου, σκεπάσθηκαν με χώμα;
Δεν έχω παρηγορημό η δυστυχής σου μάνα,
αγνώριστη κατάντησα απ' το πολύ το κλάμα.*

.....

**- Η Μαρία Σακέλη-Σαρρή έλειπε πολλά χρόνια στην Αμερική
και ήρθε στη Νίσυρο το 1951.
Μαζί της έφερε την κόρη της Ειρήνη,
αρρώστησε και πέθανε.**

* * * *

Βιογραφικά και δραστηριότητες

Ο Νικήτας Κουμέντος γεννήθηκε στη Νίσυρο της Δωδεκανήσου το 1931 από γονείς αγρότες.

Τελείωσε το Ιταλικό Δημοτικό Σχολείο. Για πρώτη φορά σε σχολείο Ελληνικό πήγε σε ηλικία 12 χρόνων. Με τη βοήθεια που του πρόσφερε το «Κρυφό Σχολείο» της Δωδεκανήσου κατάφερε σε οχτώ χρόνια να τελειώσει τις εγκύκλιες σπουδές του και να πάρει απολυτήριο εξαταξίου Γυμνασίου από το «Βενετόκλειο» Γυμνάσιο της Ρόδου. Γράφτηκε χωρίς εξετάσεις (1950) στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά η φτώχεια και η αρρώστια τον ανάγκασαν να διακόψει. Στα 1952 αποφοίτησε από την Παιδαγωγική Ακαδημία Ρόδου, με «Άριστα».

Δούλεψε σε οικοδομές ως επιστάτης και σε εφημερίδες ως διορθωτής και δημοσιογράφος. Στα 1956 διορίστηκε δάσκαλος στο χωριό Απόλλωνα της Ρόδου. Στα 1961-63 μετεκπαιδεύτηκε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Υπηρέτησε σε πολλά Σχολεία και σε διάφορες περιοχές της πατρίδας μας. Στα 1973 γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου της Ρώμης, παρακολουθούσε μαθήματα με αλληλογραφία, αλλά διέκοψε. Στα 1976 έγινε Επιθεωρητής Δημοτικής εκπαίδευσης. Υπηρέτησε στην εκπαιδευτική περιφέρεια Κω και Αγίων Αναργύρων Αττικής, μέχρι το 1983, οπότε μετατέθηκε στο Κ.Ε.Μ.Ε. (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο) και συμμετείχε στην ομάδα συγγραφής διδακτικών Βιβλίων «Η Γλώσσα μου» για το μαθητή και των αντίστοιχων «Νεοελληνική Γλώσσα» για το δάσκαλο. Στα 1984 ορίστηκε Σχολικός Σύμβουλος και μοίρασε το χρόνο του ανάμεσα στο Κ.Ε.Μ.Ε. και τα Σχολεία της Νέας Ιωνίας, μέχρι το 1991 που συνταξιοδοτήθηκε.

Δραστήριος από τη φύση του και πνεύμα ανήσυχο και δημιουργικό, ο Νική-

τας Κουμέντος απέκτησε τους παρακάτω τίτλους: Πτυχίο εκπαίδευσης Σώματος Ελλήνων Προσκόπων, Πτυχίο Κιθάρας από το Εθνικό Ωδείο, Πτυχίο Ψυχικής Υγιεινής από την Εθνική Εταιρεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Πτυχίο «Μετεκπαιδύσεως Δημοδιδασκάλων εν τω Πανεπιστημίω Αθηνών», Βεβαίωση Επιμόρφωσης του ΥΠΕΠΘ στη χρήση Εποπτικών Μέσων και Οργάνων Διδασκαλίας Φυσικής και Χημείας, Πιστοποιητικό Σπουδών Ανωτέρου τμήματος της Ιταλικής γλώσσας, από το Μορφωτικό Όμιλο «DANTE ALIGERI». Έκανε μορφωτικά ταξίδια στην Ιταλία, παρακολούθησε εκπαιδευτικές συγκεντρώσεις, ομιλίες, διαλέξεις στη Ρώμη, Μπολόνια, Αθήνα, Ρόδο, μιλάει και γράφει πολύ καλά τα Ιταλικά, και σχετικά τα Γαλλικά και Αγγλικά.

Αξιόλογη και η κοινωνική του δραστηριότητα: Δημιούργησε, συμμετείχε και διεύθυνε πολλές, παιδικές και ανδρικές εκκλησιαστικές και σχολικές χορωδίες στη Νίσυρο, Κω, Ρόδο, Αθήνα. Ως Επιθεωρητής στην εκπαιδευτική περιφέρεια Κω, Νισύρου, Τήλου, Σύμης (1987-1981) δημιούργησε και διεύθυνε τη χορωδία δασκάλων της πόλης Κω.

Έχει κάνει διαλέξεις, ραδιοφωνικές ομιλίες, έχει πάρει μέρος σε παραστάσεις θιάσων και θεατρικών Ομίλων, συνεργάτης του Ραδιοφωνικού Σταθμού Ρόδου (1963-1965), υπήρξε Ιδρυτικό μέλος του Οικοπεδικού Συνεταιρισμού Δασκάλων Α' Ρόδου και για τρία χρόνια Γενικός Γραμματέας του, Αντιπρόεδρος της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών (1961), του Ομίλου Αρχαιοφίλων Νισύρου (1959) και Αντιπρόεδρος του (1980-1983). Εκπροσώπησε την Εταιρεία Νισυριακών Μελετών και το Σύλλογο «ΓΝΩΜΑΓΟΡΑΣ» στα Πολιτιστικά Συμπόσια Δωδεκανήσου 1978 και 1979 στη Ρόδο, στο Συμπόσιο Αιγαίου 1981 στην Κω και στο Θ' Συμπόσιο Αιγαίου στη Ρόδο. Στα πολιτιστικά Συμπόσια στη Λέρο 1989, στην Πάτμο 1991 και στην Κάρπαθο 1993 έκανε πρωτότυπες ανακοινώσεις.

Σήμερα ανήκει στους παρακάτω Συλλόγους, Ενώσεις και Σωματεία που έχουν κοινωνικο-εθνικό και πολιτιστικό σκοπό: Είναι μέλος του αγαθοεργού Συλλόγου «ΓΝΩΜΑΓΟΡΑΣ» Αθηνών-Πειραιώς, του Κοινωνικού Συλλόγου Ρόδου «Η ΠΟΡΦΥΡΙΣ», Αντιπρόεδρος της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών και πρόεδρος της συντακτικής, εκδοτικής επιτροπής «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ». Τακτικό μέλος της Ένωσης Ελλήνων Λογοτεχνών, της Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου, του Ομίλου Αρχαιοφίλων Νισύρου, του Ιστορικού Λαογραφικού Αρχείου Δωδεκανήσου, του Διεθνούς Ιπποκρατείου Ιδρύματος Κω, και μέλος του Δ.Σ. της Ενώσεως Επιστημονικών Εταιρειών Ελλάδας. Είναι εταίρος της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας και μέλος της εξελεγκτικής επιτροπής, για πέμπτη τιμητική φορά.

Έχουν ως τώρα κυκλοφορήσει δεκαέξι βιβλία του και οι συνεργασίες του σε περιοδικά κι εφημερίδες είναι πάρα πολλές, ενδιαφέρουσες και πάντα ουσιαστικές.

Ο Νικήτας Κουμέντος, ένα πολύπτυχο ταλέντο, έχει αναλωθεί σε τρεις τομείς και αυτούς υπηρετεί με ξεχωριστό ενδιαφέρον: **Την Παιδεία, τη Λογοτεχνία, την κοινωνική δραστηριότητα.**

Ο Πανπισυριακός Σύλλογος Ρόδου «Η ΠΟΡΦΥΡΙΣ» στα 1980 του απένειμε «**Δίπλωμα Τιμής**» σε ένδειξη αναγνώρισης των παντοίων υπηρεσιών του προς τη Νίσυρο και τους Νισύριους.

Η Ένωση Ελλήνων Λογοτεχνών στον προκηρυχθέντα διαγωνισμό θεατρικού έργου στα 1985 του απένειμε **Έπαινο** για το θεατρικό του έργο «**Το Πηγάδι ήταν βαθύ**».

Ο Πολιτιστικός Σύλλογος Γυναικών Ρόδου στα 1989, με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 40ετίας από την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου με την Ελλάδα, του απένειμε «**Τιμητικόν Δίπλωμα**» για τη συμβολή του στην ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών και πολιτιστικού επιπέδου.

* * * *

Η Παιδεία, που δίνει την πνευματική και ψυχική ανάταση της ανθρώπινης παρουσίας, που αναβαθμίζει τον κάθε λαό, ιδιαίτερα η Ελληνική Παιδεία, που στάθηκε η Μητέρα του κόσμου, για το Νικήτα Κουμέντο είναι η αναπνοή, το νερό και το ψωμί, το φως και η σίγουρη πορεία, για την κατάκτηση της ζωής, για το ανηφορικό και δύσκολο ανέβασμα στην κορυφή της γνώσης, αυτής της γνώσης και της συμπεριφοράς, που κάνουν το άτομο να ξεχωρίζει από τα όντα που δεν έχουν την άρθρωση του λόγου.

Στα χρόνια που ήταν δάσκαλος κι επιθεωρητής και Σχολικός Σύμβουλος, γονάτισε πλάι στην παιδική ψυχή, έβαλε το αυτί του με όλη του την προσοχή στην καρδιά αυτού του μικρού ανθρώπου, μέτρησε τους χτύπους της, πήρε το τραγούδι της και τον πόνο της, τις ελπίδες και την αγάπη της, της καλλιέργησε την ύπαρξή της, για να βλαστήσει και να βγει από μέσα της το ωραιότερο πολύχρωμο λουλούδι, η μόρφωση, που μπορεί να βλέπει, να ξέρει να μιλάει, να είναι ένα από τα καλύτερα αγαθά που κυβερνάνε τον αληθινό κόσμο, που μάχονται την αυτοκαταστροφή.

Ο **Νικήτας Κουμέντος** αγάπησε το παιδί, τίμησε το δάσκαλο, η επιμονή του για την προκοπή του κάθε και όποιου μαθητή του ήταν ακατάβλητη. Η φιλότιμη προσπάθειά του άνοιγε το δρόμο για ένα καλύτερο αύριο, **για μια Παιδεία ειρηνικής διαβίωσης.** Το Σχολείο, για το Δάσκαλο, ήταν η εκκλησία της σοφίας, ήταν η απαλλαγμένη διδασχά από την αδικία, την ψευτιά και την ταπείνωση, ήταν η πράξη που σφράγιζε τη μάθηση και την ελεύθερη προσωπικότητα.

Ο άγονος τόπος, η φτώχεια των κατοίκων του χωριού, η στέρηση του βιβλίου, τα θλιμμένα βλέμματα των παιδιών, έκαναν το Νικήτα Κουμέντο να μη λο-

γαριάζει κούραση και στέρηση χαράς, τον υποχρέωναν θεληματικά ν' απλώνει τα χέρια του, ν' αγκαλιάζει όλα αυτά τα παιδιά χωρίς εξαίρεση, να τους χαμογελάει και να συγκλονίζεται, καθώς έβλεπε στα πικραμένα τους χείλη να φαίνεται ένα μικρό χαμόγελο έστω και μιας ευτυχίας της στιγμής. Και τον αγαπούσαν το δάσκαλό τους τα παιδιά και τον ένιωθαν, τον καταλάβαιναν, τον πίστευαν. Έμαθαν να ξεχωρίζουν το καλό από το κακό, το ωραίο από το άσχημο, το αληθινό από το ψεύτικο, να διαβάζουν και να γράφουν τα γράμματα, που η σκέψη τους θα τα έκανε ήλιους και φεγγάρια, δρόμους ζωής, ημέρες φωτεινές, φωνές αδερφικές, έμαθαν ότι έπρεπε να γίνουν άνθρωποι χρήσιμοι για τον εαυτό τους, για όλους.

Ο Νικήτας Κουμέντος, εκμεταλλευόταν τη μόρφωσή του, την ψυχολογία, την παιδαγωγική επιστήμη, τον ευγενικό εσωτερικό του κόσμο, την επιμέλειά του, την καλοσύνη και την ευπρέπεία του, αυτές τις ζωντανές πηγές, για να δώσει ό,τι καλύτερο μπορούσε στους μαθητές του, για να κρατήσει ανοιχτά τα παράθυρα του σχολείου, για να καταργήσει τον ψυχικό και πνευματικό θάνατο, για να κλείσει τις αιμορραγούσες πληγές της αμάθειας και του σκοταδισμού. Και ο αδιάκοπος μόχθος του καρποφόρησε. Και τα όνειρά του δεν προδόθηκαν. Το πάθος του για την παιδεία και η καλλιτεχνική του κλίση, οδήγησαν τα βήματά του στο δρόμο του ελληνικού πολιτισμού και της αληθινής προκοπής.

Αγωνίστηκε με ήθος, με συνέπεια, με στοχασμό και περίσκεψη για τον άνθρωπο παιδί. Τον διέκρινε η πλατειά γνώση, έμαθε από τους γονείς του και το περιβάλλον του, από μιιά παραδοσιακή οικογένεια, να σέβεται την ατομική ελευθερία, ν' αγαπάει την πατρίδα του. Ήξερε καλά την ιστορία του τόπου του και της Ελλάδας, τα ηρωικά κατορθώματα και τους θρύλους του λαού, που διδάξε πανανθρώπινα τις ηθικές αρχές και δίπλα στο παιδί έμαθε να του φτιάχνει την ψυχή του, να του πλάθει το χαρακτήρα του, να δίνει τις υπηρεσίες του στον ευαίσθητο χώρο της Παιδείας και με την παιδαγωγική του αρετή κοσμούσε το λειτούργημά του, την αποστολή του, που την έκανε ιδανικό, βαθιά συνείδηση, έγνοια του, αυτοπεποίθηση και διδακτική αγωνιστικότητα.

«Σμίλεψε δάσκαλε ψυχές κι ό,τι σ' απόμεινε μες στη ζωή, μην τ' αρνηθείς, θυσίαστο ως τη στερνή πνοή σου». Αυτό τον ποιητικό λόγο δεν τον λησμόνησε ποτέ ο Νικήτας Κουμέντος, με την αγωνία και τον πόνο, με την επαγρύπνηση και τον προβληματισμό, με τη λατρεία και την εντιμότητα στεκόταν με δέος μπροστά στο παιδί και **η ώρα της διδασκαλίας του είχε το μεγαλείο της ιερής κατάνυξης**, γιατί τότε σ' αυτές τις στιγμές μετουσιωνόταν το πνεύμα της ελληνικής σοφίας σε εθνική μετάληψη.

Αφοσιωμένος πάντα στο εκπαιδευτικό, ειρηνικό του έργο, ίσως πέτυχε εκεί-

νο που ήθελε. Τη μόρφωση μιας φυσιολογικής, που σφράγιζε την Ελλάδα του Αριστοτέλη, του Σωκράτη, του Σοφοκλή, του Αισχύλου, του Ευριπίδη και όλης της διαδρομής και της παρουσίας των Μεγάλων Δασκάλων του έθνους μας.

Πάντα ζούσε το δικό του όραμα, καθώς βρισκόταν μέσα στην τάξη και έξω από αυτή. Τον συντρόφευαν οι φιγούρες και οι φωνές των παιδιών, η αγάπη τους, η αναζήτηση, που θα έδινε στους μαθητές του λίγη χαρά και θα έκανε την εμπιστοσύνη τους ασυμβίβαστη με την όποια επιφύλαξη.

Έργο ουσιαστικό έδωσε ο Δάσκαλος Νικήτας Κουμέντος από κάθε σχολείο που πέρασε και οι μνήμες, οι εντυπώσεις πάντα θα τον ακολουθούν. Μαζί τους θα κουβεντιάζει και μαζί τους θα ζει τη ζωή του άλλη μιά φορά.

Στα 1977 κυκλοφόρησε το βιβλίο του: «**Το βίωμα ως μορφή αγωγής**», που εγκρίθηκε από το Υπουργείο Παιδείας χρήσιμο για το δάσκαλο.

Χωρισμένο σε τέσσερις ενότητες: Συνοπτική θεωρία και ιστορία του βιώματος, Βίωμα και παιδαγωγική σχεδιολογία, Σημειώσεις από το προσωπικό μου ημερολόγιο, Έρευνα Παιδικών βιωμάτων, Επιλογικά, Βιβλιογραφία και πίνακες ονομάτων.

Το πρώτο μέρος, εκτός από τα κατατοπιστικά και πολύ ενδιαφέροντα Εισαγωγικά, αναφέρεται στην έννοια της μορφής της Αγωγής, στην Ιστορική διερεύνηση του βιώματος στην Αγωγή, στη Γλωσσική και Εννοιολογική διερεύνηση του βιώματος και στους Ορισμούς, στα είδη του βιώματος, στις ιδιότητες των βιωμάτων, στις προσπάθειες εισαγωγής του βιώματος στα Ελληνικά σχολεία.

Το δεύτερο μέρος ασχολείται με το Βίωμα και το Αναλυτικό πρόγραμμα, το Βίωμα και Ωρολόγιο πρόγραμμα, το Βίωμα και το Μάθημα, το Βίωμα και την Αγωγή του Πολίτη, τις Διδακτικές Αρχές και τη Βιωματική Μορφή της Αγωγής, τα Βιώματα και τους Συγγραφείς, τα Βιώματα και Σχολικά βιβλία.

Στο τρίτο μέρος καταγράφονται οι σημειώσεις του συγγραφέα: Ρόδος 28 Μαρτίου 1964, Ρόδος 24 Απριλίου 1964, Ρόδος 11 Μαΐου 1964, Ρόδος 16 Απριλίου 1965, Περιστέρι Απρίλιος 1972, Αθήνα Δεκέμβριος 1974, Γενικές υποδείξεις για τη δημιουργία βιωματικής αγωγής.

Το τέταρτο μέρος περιλαμβάνει πίνακες βιωμάτων, τη Σχηματική παράσταση του πίνακα 3, Εξηγήσεις, παρατηρήσεις, συμπεράσματα.

Από αυτό το βιβλίο λείπει η προχειρότητα, η σφαιρική εξέταση του θέματος γίνεται με τον καλύτερο επιστημονικό τρόπο, ένας Δάσκαλος και Επιθεωρητής, με την όραση του αληθινού ερευνητή και δημιουργού, δοκιμάζεται και πετυχαίνει στο παιδαγωγικό του έργο, που και δύσκολο είναι και πολύ σημαντικό.

Στα «Εισαγωγικά» θα μας πει έτσι πολύ απλά, μα τόσο ουσιαστικά ο Νικήτας Κουμέντος...

...Δε μας έλειπε τίποτα. Δε ζηλεύαμε κανένα άλλο σχολείο για τα εξοπλιστικά του μέσα. Δε χρειάστηκε να συντάξουμε ψυχογραφήματα. Γνωρίσαμε

με αμεσότητα τις κλίσεις, τις προτιμήσεις, τις ικανότητες και το κληρονομικό δέντρο κάθε μαθητή.

Αποφύγαμε, όσο μπορούσαμε, τον κομπορμιισμό στη διδασκαλία, στη μάθηση, στο πρόγραμμα και στις σχολικές δραστηριότητες. Κανένας καταναγκασμός. Πειθαρχημένη ελευθερία και πλήρης εναρμόνιση των δραστηριοτήτων της σχολικής ζωής, με τις υπάρχουσες αντικειμενικές συνθήκες της κοινωνίας των κατοίκων του χωριού. Σιγά-σιγά συνειδητοποιούσα τις παρακάτω σκέψεις. Καθετί που γεννιέται στην ψυχή και σπέρνεται στη συνείδηση μέχρι τα δώδεκά μας χρόνια, αυτό μας κυβερνά, μας κατευθύνει, μας προσδιορίζει και μας ξεχωρίζει ανάμεσα στους συνανθρώπους μας. Σ' όλη μας τη ζωή, τότε συνειδητά και τότε ασυνείδητα γευόμαστε τους καρπούς αυτής της εσοδείας, μέχρι τα βαθιά γεράματά μας. Οι σκέψεις, οι αντιλήψεις, οι μνήμες σβήνουν εύκολα. Οι πράξεις και τα γεγονότα μετρούν κι αυτά ρυθμίζουν τη διαγωγή μας. Αυτός είν' ο λόγος που οι άνθρωποι δεν μπορούν να συνεννοηθούν, γιατί δεν κατανοούνται μεταξύ τους. Μας βλέπουν όλοι ή βλέπουμε όλους σα μιά «Άρνηση». Αυτό συμβαίνει γιατί στην πραγματικότητα έχουμε κατασκευάσει a priori τη θέση μας κι εκφραζόμαστε κι ενεργούμε στη δεδομένη στιγμή κυβερνημένοι από τα παλιά βιώματα, που κουβαλούμε μέσα μας. Δεν είναι λίγες οι φορές, που εμείς οι ίδιοι δεν αναγνωρίζουμε τον εαυτό μας. Από τα προσωπικά και σχολικά μου βιώματα, αλλά κι από την υπερκεικασάχρονη συναναστροφή μου με τους μαθητές μου πείστηκα, πως τα βιώματα αποτελούν τη βάση του ψυχικού μας βίου. Μέσ' απ' αυτά μετασχηματίζονται ποικίλοι δεσμοί της ψυχής προς τον έξω κόσμο και τα ίδια αυτά βιώματα με την ανάλογη επεξεργασία τους, που συντελείται στο κάθε «πρόσωπο» προδιαγράφουν και καταξιώνουν την οποιαδήποτε θέση μας, καλή ή κακή, μέσα στη συμβιωτική κοινωνική ομάδα, μικρή ή μεγάλη, που ζει και υπάρχει ο καθένας μας.

Από τότε κρατούσα σημειώσεις για τα βιώματα των μαθητών μου. Όχι για να εκδώσω ακόμη ένα βιβλίο, ούτε για να κάνω μιά έρευνα. Ήθελα, στο τέλος κάθε σχολικής χρονιάς, να κάνω έναν απολογισμό της εργασίας μου και ξεθάβοντας τον ανθρωπισμό μου κάτω από τη στάχτη της παιδικής μου ηλικίας, να πληροφορηθώ αν έβλαψα ή ωφέλησα κι ως ποιο βαθμό τους μαθητές μου.

Τότε, όπως οι περισσότεροι συνάδελφοι, ξεκίνησα με πολλή πίστη στον εαυτό μου, με δύναμη θυσίας και λαχτάρα συμπαράστασης στο «παιδί» για να προσφέρω ό,τι οι σωματικές και πνευματικές μου δυνάμεις επέτρεπαν. Δεν απογοητεύθηκα.

Με αυτή του την απόφαση, με αυτό του τον οπλισμό, δε μπορούσε ο δάσκαλος που αγαπούσε το παιδί, που η προκοπή τον κυβερνούσε, ο παιδαγωγός Νι-

κήτας Κουμέντος, αυτός που τα μάτια του έβλεπαν τους μαθητές του μίαν αυριανή χαρούμενη, μορφωμένη και ανθρώπινη κοινωνία, να σταθεί ένας ψυχρός δημόσιος υπάλληλος, υπολογιστής μονάχα στον εαυτό του, να φυγομαχήσει στις δύσκολες στιγμές που συναντούσε, στην αγραμματοσύνη που μάστιζε τον πληγωμένο από τη φτώχεια και τις άγονες συνθήκες του λαού μας, που ποτέ δεν έχασε την ελπίδα του για την καλύτερη ζωή του. Και ο αγωνιστής στο έργο του δάσκαλος είδε τους ώριμους καρπούς του σχολικού δέντρου να γίνονται τροφή της αυριανής πνευματικής ημέρας και κρατήθηκε όρθιος από το μεγαλείο της ψυχικής ανάτασης που δεν τον άφησε να γονατίσει, να προδώσει τον προορισμό του.

Με το βιβλίο του: «**Το βίωμα ως μορφή Αγωγής**», ο Νικήτας Κουμέντος επιβεβαιώνει το αξιόλογο της παιδαγωγικής του κατάρατισης, την έφεσή του στην επιστημονική έρευνα, τη Δασκαλική προσωπικότητά του, τον πλαστοουργό της παιδικής ψυχής, τη Δημοκρατική του Αρετή, την πίστη του, ότι Αρχή και Τέλος κάθε διδασκαλίας πρέπει να είναι η βιωματικότητα, γιατί τότε μόνο εξυπηρετείται η Αγωγή.

Τα προβλήματα της αγωγής που η Παιδαγωγική αντιμετωπίζει κάθε φορά και προσπαθεί να τα λύσει έτσι που να εξυπηρετούνται οι κοινωνικές και πολιτικές ανάγκες και δύσκολο είναι και πολλές φορές, με τις συγκρουόμενες φιλοσοφικές θεωρίες, καθώς ο στόχος χτυπιέται πολύπλευρα και ο σκοπός βρίσκεται στην αμφισβήτηση, η επιστήμη προσπαθεί να φτάσει στο καλύτερο αποτέλεσμα που μ' αυτό θα οδηγηθεί το άτομο, στην αρετή, στη σωφροσύνη, στη δική του ευτυχία και του συνόλου, στην ανάπτυξη των πνευματικών, ηθικών και υλικών αγαθών. Και μιά μορφή αγωγής είναι και το βίωμα που μ' αυτό ασχολείται ο Νικήτας Κουμέντος στο βιβλίο του: «**Το βίωμα ως μορφή Αγωγής**» που πολλά και χρήσιμα έχει να μας πει, ο Δάσκαλος, που έζησε τις ανησυχίες, τις αγωνίες, τους φόβους και τις ελπίδες των μαθητών του, που πάντα φρόντιζε να τους μεταδίνει με ειλικρίνεια και τις δικές του ανησυχίες, να τους ενθαρρύνει, να τους ενθουσιάζει και μαζί τους να ενθουσιάζεται κι αυτός.

Ο συγγραφέας, με τη γνώση και την πολύχρονη αποκτημένη πείρα, έρχεται και με αυτό του το μόχθο να φωτίσει και να ωφελήσει, να λυτρώσει και να βοηθήσει με τις όποιες βιωμένες αναμνήσεις του που, όπως ξεκίνησαν από το εργαστήριο της σχολικής πράξης, σκοπό τους έχουν να ξεπεραστούν τα εμπόδια για τη δημιουργία ενός καλύτερου αύριο, για τον ερχομό της καινούργιας ανθρώπινης εποχής.

Το βίωμα που έχει τις ρίζες του στην παιδική μας ηλικία και που οι ρίζες αυτές ποτέ δε μπορούν να κοπούν και που συνειδητά ή ασυνείδητα μας τροφοδοτούν με τη θέση ή την άρνηση σ' όλη μας τη ζωή, για να μην είναι δυνατό να ξεφύγουμε από την τροχιά των βιωμάτων εκείνων, που και βασανιστικά είναι,

αλλά και αντιανθρώπινα, με την επιμονή, την ευαισθησία του και το βαθύτατο προβληματισμό στη βιωματική αγωγή και τη σκοπιμότητά της, ο Νικήτας Κουμέντος και μέσα από τη γνήσια αυτοκριτική του δικού του έργου, από τις απογοητεύσεις, την έντονη δραστηριότητα και τις συγκινήσεις του, σημαδεύει μιά πραγματικότητα πικρή, που δεν ξέρει πότε θα διαγραφεί. Για τούτο και παλεύει, γιατί πιστεύει, πως κάποτε πρέπει να λείπει για να γίνει η ζωή καταξιωμένη πηγή ομορφιάς, ηθική παρουσία, απαλλαγμένη από το άγχος, το φόβο και την αρρωστημένη μικρότητα του εγώ.

Το βιβλίο, με τα τέσσερα μέρη, με τα εικοσιτέσσερα κεφάλαια, με την κατατοπιστική εισαγωγή, τη βιβλιογραφία και τον πίνακα των ονομάτων, είναι μιά κοπιαστική, επιστημονική, χρήσιμη προσπάθεια, που μας βοηθάει να ιδούμε μιά βασική αιτία που καθορίζει την ανακοπή της φυσιολογικής ανάπτυξης του ψυχικού και νοητικού μας κόσμου.

Ο **Νικήτας Κουμέντος**, γνωστός και από πολλά άλλα αξιόλογα λογοτεχνικά και λαογραφικά του κείμενα, εξετάζοντας σφαιρικά το βίωμα ως μορφή αγωγής, φτάνει στο βάθος του. Στοχάζεται, ζει και υποφέρει, αναλύει και σκοπεύει την ατομική προσωπικότητα, τους φυσικούς και βιολογικούς νόμους, την ατμόσφαιρα της αληθινής χαράς με την αισιοδοξία που πάντα τον διακρίνει.

Στα είδη των βιωμάτων, στις ιδιότητές τους και στην προσπάθεια εισαγωγής τους στα ελληνικά σχολεία, μα και σ' όλα τ' άλλα κεφάλαια και ουσιαστικά, όπως δίνονται, μπορεί ο καθένας να καταλάβει την αξία των βιωμάτων.

Μεγάλη σημασία έχουν οι σημειώσεις από το προσωπικό ημερολόγιο του συγγραφέα, οι γενικές υποδείξεις για τη δημιουργία βιώματος αγωγής και η έρευνα παιδικών βιωμάτων που με πίνακες, εξηγήσεις, παρατηρήσεις και συμπεράσματα καταξιώνει τις απόψεις του με τη διαπίστωση στο κεφάλαιο - Βίωμα και Αγωγή του Πολίτη - πως ο δάσκαλος, σαν υπεύθυνος λαοεκπαιδευτής και ευσυνείδητος ηγέτης, είναι υποχρεωμένος να οδηγήσει τα παιδιά να σχηματίσουν, με τη δική τους συνείδηση, με τη δική τους κρίση, επιχειρηματολογία και ευθύνη, τις δικές τους εκτιμήσεις, γιατί ο διάλογος παύει πιά να είναι απλή διδακτική μορφή και γίνεται μάθημα «**Δημοκρατικής αρετής**». Αυτός ο διάλογος ο ελεύθερα πειθαρχημένος πρέπει να επικρατήσει σ' όλες τις σχολικές εργασίες.

Τελικά το παράδειγμα της αμεροληψίας του Δασκάλου, η ανοχή του στις αδυναμίες των συζητητών, και η στάση του απέναντι στους θεσμούς θα φωτίσει βιωματικά τη Χαράγη της Δημοκρατικής συνείδησης των μαθητών του.

Ο Νικήτας Κουμέντος και με το βιβλίο του αυτό φυτεύει την ελπίδα και οραματίζεται. Οραματίζεται μιά κοινωνία, που καθώς θα αυτοδημιουργηθεί έξω από την αμάθεια και το σκοταδισμό, θα υπάρξει με την ομορφιά και την αξία της Βιωματικής Αγωγής. Της Αγωγής που από τις ζεστές ψυχές θα γεννιέ-

ται η Αγάπη και ο Αληθινός Άνθρωπος, αυτό το σημαντικό έργο θα μας κάνει να μπορούμε να πούμε τα ίδια λόγια που έλεγε ο Πάστορας του Πεσταλότσι: *Ελάτε μαζί μου στην καλύβα του φτωχού, πάμε να ιδούμε τα ορφανά που κλαίνει.*

Το βιβλίο: **Το βίωμα ως μορφή αγωγής** του Δασκάλου και Επιθεωρητή της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και Σχολικού Συμβούλου Νικήτα Κουμέντου αξίζει να διαβαστεί απαραίτητα από τον κάθε εκπαιδευτικό, γιατί ξέρει πολλά και χρήσιμα να δίνει και μάλιστα τώρα που το άγχος γίνεται περισσότερο καταλυτικό και πληθαίνουν οι φωνές της άρνησης, που γυρεύουν να γκρεμίσουν κάποιες υψωμένες και κατακτημένες από το χτες ηθικές αρχές.

Η συγγραφή του βιβλίου «**Το Βίωμα ως Μορφή Αγωγής**» ξεκίνησε από το σχολικό έτος 1956-1957, όταν ο Νικήτας Κουμέντος πρωτοδιορίστηκε δάσκαλος στο χωριό Απόλλωνα της Ρόδου. Το θέμα και η δομή του βιβλίου και το είδος της έρευνας ήταν τέτοια που δεν μπορούσε ο συγγραφέας να τελειώσει την παρουσίαση της έρευνάς του γρηγορότερα από είκοσι χρόνια και κυκλοφόρησε μόλις στα 1977.

Ο μεγαλύτερος έπαινος, η πιο τρανή αμοιβή, η ύψιστη συγκίνηση και ηθική ικανοποίηση είναι αυτή που δοκίμασε ο συγγραφέας-δάσκαλος στις 15 Σεπτεμβρίου 1991 στο χωριό Απόλλωνα της Ρόδου, όταν οι σαραντάχρονοι και πάνω μαθητές του οργάνωσαν συγκέντρωση - συνεστίαση για να τον τιμήσουν, να του εκφράσουν την ευγνωμοσύνη τους για την προσφορά του.

Ήταν μιá συγκινητική και κορυφαία αναγνώριση του έργου του Νικήτα Κουμέντου από αυτούς τους ίδιους τους μαθητές του, που συγκεντρώθηκαν άντρες, γυναίκες και τα παιδιά τους, απ' όλα τα μέρη της Ρόδου, στο χωριό τους, για να ζήσουν αναπαραγωγικά τα σχολικά τους βιώματα.

Σ' εκείνη τη συγκέντρωση, που έγινε στο σύγχρονο καφενείο του συμμαθητή τους Βασίλη Πιπέρη και κράτησε πέντε ώρες, μίλησαν σχεδόν όλοι και τραγούδησαν δίφωνα και τρίφωνα τραγούδια, που τα θυμήθηκαν μετά από 35 χρόνια.

Ο Κλεόβουλος Σταματάκης, μηχανικός της Δ.Ε.Η., μαγνητοφώνησε τους συμμαθητές του και ο Σάββας Κάτρης, επιχειρηματίας, αποθανάτισε τις σκηνές με την προσωπική του κάμερα. Από τα πολλά, σπουδαία και συγκινητικά στιγμιότυπα, που ακούγονται στη μαγνητοφωνημένη ταινία, σημειώνομε μόνον ένα απλό, αλλά χαρακτηριστικό απόσπασμα του γιατρού Στέργιου Μακαρούνα.

«... Ήμouνα μικρό παιδί, στη δεύτερη τάξη του Δημοτικού. Ο κ. Κουμέντος μας χώρισε σε ομάδες εργασίας, που η κάθε ομάδα φύτεψε από ένα δέντρο. Τα παιδιά της ομάδας ανέλαβαν να φροντίζουν και να παρακολουθούν την ανάπτυξη του δέντρου. Τη ζωή και ανάπτυξη των δέντρων την παρομοιάζω με τη δική μας ζωή και είναι όπως οι «παράλληλοι βίοι». Ο φοίνικας που φύτεψε ο Δάσκαλος και Διευθυντής του Σχολείου με την ομάδα

εργασίας των μεγάλων παιδιών θέριψε και υψώθηκε στο προαύλιο του σχολείου και μέχρι σήμερα συμβολίζει την προέκταση της αγωγής που μας έδωσε ο κ. Κουμέντος. Το δέντρο αυτό είναι γνωστό ως «Η Φοινικιά του Κουμέντου». Και μιλώ συμβολικά. Έμεινε στην ψυχή μας και εύχομαι η Φοινικιά αυτή να μείνει στην ψυχή των παιδιών μας μέσα από τα βιβλία του... Ανεξίτηλα ίχνη της συμπεριφοράς και της στάσης του έμειναν στην παιδική μου ψυχή και πιστεύω να συμβαίνει το ίδιο σε όσους από εμάς είχαμε την καλή τύχη να τον γνωρίσουμε...»

Τις επόμενες μέρες όλες οι εφημερίδες της Ρόδου έγραφαν και περιέγραφαν ως πολιτιστική είδηση το γεγονός της συγκέντρωσης στο χωριό Απόλλωνα της Ρόδου. Ένα μήνα μετά η ημερήσια εφημερίδα «Η ΡΟΔΙΑΚΗ» στις 16 Οκτωβρίου 1991 αφιέρωνε την επιφυλλίδα της «ΤΑ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ» στο Νικήτα Κουμέντο, που γράφει και επιμελείται ο δημοσιογράφος-κριτικός και λογοτέχνης Παράσχος Παρασός.

Ο ΚΑΛΟΣ ΚΑΓΑΘΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ

Δεν περνούν τυχαία κάποιες φράσεις που προσδιορίζουν γεγονότα, καταστάσεις, πρόσωπα και πράγματα. Αποτελούν μέρος, αν όχι της σοφίας, της λαϊκής θυμοσοφίας. Είναι, μπορούμε να πούμε, η διαπίστωση πολλών αιώνων παρατήρησης, σκέψης, συμπεράσματος. Κατασταλάζει κανείς σ' αυτές και τις αποδέχεται, ως αναμφισβήτητα σωστές, που τίποτε δε μπορεί να τις κατεβάσει από το βάθος της εμπιστοσύνης που κατάχτησαν στην κοινωνία των ανθρώπων. Είναι, λοιπόν, το καταστάλαγμα μακροίων παρατηρήσεων και γι' αυτό αποτελούν τη βάση μιάς ολόκληρης συλλογιστικής, που καθορίζει τη στάση του λαού.

Μιά τέτοια φράση που μας έρχεται από αιώνες είναι και η «Έξωθεν καλή μαρτυρία». Όταν κάποιος έχει αυτή την «έξωθεν καλήν μαρτυρίαν», τότε μπορεί να περηφανεύεται ότι πράγματι είναι μιά αξία, έχει δηλαδή, ένα ακαταμάχητο ατού, έναντι οποιασδήποτε αντίρρησης, αντιλογίας ή αμφισβήτησης.

Έχω, σου λέει, την «έξωθεν καλήν μαρτυρία». Για τα υπόλοιπα λίγο μ' ενδιαφέρει. Και προχωρούμε κραδαινοντας αυτή την περγαμηνή, που όλοι αναγνωρίζουν και είναι υποχρεωμένοι να σεβαστούν ή τουλάχιστον να λάβουν υπόψη τους για να μην προκαλέσουν το κοινωνικό σύνολο που είναι, σε κάθε περίπτωση, παντοδύναμο και καταλυτικό.

Μιά τέτοια καλή μαρτυρία έχει κι ο φίλος μου εκπαιδευτικός Νικήτας Κουμέντος, που άσπρισαν τα μαλλιά του στις αίθουσες διδασκαλίας των δημοτικών μας σχολείων.

Να σας απαριθμήσω τα χρόνια που άσκησε αυτό το λειτουργήμα; Ακούστε: Είκοσι (20) χρόνια δάσκαλος, οκτώ (8) χρόνια επιθεωρητής δημοτικής εκπαι-

δευσης και επτά (7) χρόνια σχολικός σύμβουλος. Δεν είναι και λίγα. Τριανταπέντε χρόνια στα χαρακώματα. Όσα θέλει κι ο κώδικας δημοσίων υπαλλήλων για να σου αναγνωρίσει πλήρη σύνταξη και να σε παροπλήσει. Αλλά μήπως ο Νικήτας Κουμέντος υπήρξε μόνο δάσκαλος; δε λέω, θάταν από μόνο του αυτό υπεραρκετό. Μακάρι όλοι οι δάσκαλοι νάταν «ΔΑΣΚΑΛΟΙ». Η κοινωνία μας θάταν πολύ καλύτερη, γιατί θάχαμε πολίτες, ολοκληρωμένες προσωπικότητες, πανέτοιμες ν' αναλάβουν τις ευθύνες τους, ατομικές και συλλογικές. Ο Νικήτας Κουμέντος, όμως, είναι κι ένας δόκιμος συγγραφέας, λαογράφος και διαμορφωτής της γλώσσας μας, αφού είναι από τους συντάκτες των αναγνωστικών για τα δημοτικά σχολεία.

Ο Νικήτας Κουμέντος έχει και μιά άλλη ιδιότητα. Είναι ποιητής, όχι γιατί γράφει ποιήματα, αλλά γιατί έχει αυτή την ψυχοπνευματική προδιάθεση, αυτή την ευαισθησία, αυτή τη φυγή στην ονειροφαντασία, που διακρίνει τους ευαίσθητους ανθρώπους από τους πεζούς, όλους εμάς, με τη μαραζωμένη καρδιά.

Τώρα πια, ο δάσκαλος Νικήτας Κουμέντος, δεν είναι ούτε στη μαχόμενη διδασκαλία, ούτε επιθεωρητής εν ενεργεία, αλλ' ούτε και σχολικός σύμβουλος. Άφησε αυτές τις ιδιότητες για να κρατήσει ζηλότυπα, πεισματικά, με τα δόντια της ψυχής του τον επίζηλο τίτλο του ανθρώπου, που πρόσφερε στην κοινωνία όσα του επιτρέψανε οι δυνάμεις του. Αυτή την προσφορά του αναγνώρισαν οι παλιοί μαθητές του του Δημοτικού Σχολείου Απολλώνων, όταν στις 15 του περασμένου Σεπτεμβρίου ωργάνωσαν στο χωριό μιά συγκινητική συνεστίαση, για να τιμήσουν τον παλιό τους αγαπημένο δάσκαλο. Ομοτράπεζοι ώριμοι πια συμπολίτες μας, αξιοσέβαστοι, επιτυχημένοι επιστήμονες, έμποροι, υπάλληλοι.

Μιά σύναξη, λες, αλλοτινών σου και να συνεστιάζεσαι και να προσφωνείς και ν' ακούς και να θυμάσαι είναι μιά ξεχωριστή συγκίνηση, που σπάνια μας δίνεται η ευκαιρία να ζήσουμε. Να, λοιπόν, όλοι μαζί, οι μεγάλοι-μικροί εκείνοι μαθητές, του δημοτικού Σχολείου Απολλώνων, που καθισμένοι ένα γύρω από το δάσκαλο τους θέλουν να του δείξουν πόσο τον τιμούν, τον σέβονται, κάτι καλύτερο, και αγιότερο, τον αγαπούν και δεν είναι μπορετό να τον ξεχάσουν.

Στη συνεστίαση ξετυλίχτηκαν συγκινητικές σκηνές. Μίλησαν οι παλιοί του μαθητές, όπως ο Αντώνης Καζούλης, σήμερα οικονομολόγος, ελεγκτής στο Τελωνείο Ρόδου, που, με καταφανή συγκίνηση, είπε μεταξύ των άλλων:

«... Η ευγνωμοσύνη, η εκτίμηση, η αγάπη και ο σεβασμός στο πρόσωπο του Δασκάλου μας Νικήτα Κουμέντου, μας συγκεντρώνει σήμερα εδώ, για να θυμηθούμε τα όμορφα μαθητικά μας χρόνια και να τιμήσουμε την παρουσία του ανάμεσά μας... Σας βλέπουμε, σήμερα, σεβαστέ μας Δάσκαλε και ο νους μας γυρίζει πίσω 35 χρόνια. Επανέρχονται στην ψυχή μας οι δυνατές, όμορφες στιγμές της προσφοράς σας και με συγκίνηση αναπολούμε την

ξέγνιαστη μαθητική μας ζωή, που περάσαμε στον ευλογημένο σχολικό χώρο, που εσείς καθαγιάσατε με την ορεξιάτη δράση σας, τη ζωντανή και παραδειγματική διδασκαλία σας, με τις ποικίλες δραστηριότητές σας. Μαθήματα, γιορτές, θέατρα, τραγούδια, χορωδίες, κιθάρα, εκκλησίες, εκδρομές, σχολικός κήπος, βιβλιοθήκες και τόσα άλλα όμορφα πράγματα που κάναμε μαζί σας...».

Το Δάσκαλο προσφώνησε κι ο γιατρός Στέργιος Μακαρούνας. Διάβασε ακόμα την υποσημείωση στις σελίδες 40 και 41 που αναφέρεται στα Βιώματα των μαθητών του Σχολείου Απολλώνων, κάμνει αναφορά σε παραγράφους από το σχετικό κεφάλαιο «Βίωμα και ωρολόγιο πρόγραμμα» που γράφτηκε στ' Απόλλωνα τον Ιούνιο του 1961. Θυμάται όμορφες συγκινητικές στιγμές. Και τελειώνει με μιά αποστροφή.

«...Ευχαριστώ προσωπικά και εκ μέρους όλων των μαθητών του, τον κ. Κουμέντο γιατί, πιστεύω, πως έθεσε τις βάσεις και στους μαθητές και στους δασκάλους για να γίνει το Δημοτικό Σχολείο Απόλλωνα ένα από τα πιο σωστά σχολεία της Δωδεκανήσου. Αυτό βγαίνει όχι μόνο από τις επιτυχίες των μαθητών εκείνης της περιόδου, αλλά από την καλοσύνη που έχουν οι μαθητές του κ. Κουμέντου, επειδή η αγάπη του επέδρασε στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους».

Το Δάσκαλο προσφώνησαν ακόμη ο Εμμανουήλ Διακομιχάλης, πολιτικός, σήμερα, μηχανικός. Του είπε ανάμεσα στ' άλλα:

«... Σίγουρα αυτό που έζησα τα επόμενα χρόνια ήταν «Βιώματα και αποτελέσματα των πράξεων του κ. Κουμέντου που επέδρασαν επάνω μου για όλη τη μετέπειτα ζωή μου...».

Μίλησε και ο Απόστολος Πίσσας, αριστούχος μαθητής για πέντε συνεχή χρόνια του κ. Κουμέντου και σήμερα διοικητικό στέλεχος της Ιονικής Τράπεζας στο Υποκατάστημα Ρόδου.

«...Δε μπορώ να πω πολλές κουβέντες, γιατί είμαι πολύ συγκινημένος. Ένα μόνο λέγω: ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ για ό,τι μας πρόσφερες, αγαπημένη και σεβαστέ δάσκαλε και, ιδιαίτερα, για ό,τι πρόσφερες στο χωριό μας και πάνω απ' όλα την αγάπη σου προς όλους, μικρούς και μεγάλους. **Είσαι ο αναμορφωτής του χωριού μας...**».

Το δάσκαλο προσφώνησε και η Ευαγγελία Νικολέτου Καραμανόλη, αριστούχα μαθήτρια, απαγγέλοντας μάλιστα κι ένα του ποίημα από την Δωδεκανησιακή ποίηση, της Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών. Στο τέλος της προσφώνησής της πλησίασε το Δάσκαλο και του πέρασε στο χέρι ένα χρυσό δακτυλίδι από μέρους όλων των συμμαθητών της. Ύστερα ο Δάσκαλος έκοψε τη μεγάλη

τούρτα με καταφανή συγκίνηση. Μιά όμορφη στιγμή όταν ο Βασίλης Χατζηγεωργίου υπάλληλος και στέλεχος της Ε.Κ.Ο. του απηύθυνε δυο λέξεις:

«Θέλω να πω στο δάσκαλο, ότι εκτός από τη διάχυτη συγκίνηση που υπάρχει σ' όλους μας, πρέπει να καταλάβει πως όλοι μας ήρθαμε εδώ για να πάρουμε ακόμη ένα μάθημα. Ν' ακούσουμε ένα μάθημα ανθρωπιάς και αγάπης που θα μας βοηθήσει και πάλι. Ήρθαμε σαν μικροί μαθητές και μόνο οι ζάντες μας λείπουν...».

Τελευταίος μίλησεν ο Δάσκαλος. Πολύ συγκινημένος, έμοιαζε με φοβημένο πουλί μέσα σε κείνη την παινδεσία αγάπης και ομόφωνης και ανυπόκριτης εκτίμησης.

Παρόμοιες στιγμές δικαιώνουν τη ζωή μας, τα χρόνια που αφιερώσαμε για το κοινωνικό καλό και την προκοπή του τόπου μας. Αυτή είναι η έξωθεν καλή μαρτυρία και κανείς δε μπορεί να την αγνοήσει, ή να την αμφισβητήσει. Ο Νικήτας Κουμέντος ο αγαπημένος των παιδιών, ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ, που εκτέλεσε με συνέπεια την αποστολή του, έχει αυτή την «έξωθεν καλήν μαρτυρίαν»...

* * *

Με σύντομα απανθίσματα ο Νικήτας Κουμέντος μας φέρνει σ' επαφή με την **Παναγία τη Σπηλιανή**, με το Μοναστήρι που στην ιστορία του μέσα από δραματικές ώρες στάθηκε για τους Νισύριους το προπύργιο της διατήρησης της ζωής τους, χτισμένο στο ακρωτήριο, που γεννήθηκε από το ξέσπασμα του φοβερού Εγκέλαδου, πορώδες, πολύχρωμο, σκούρο, σαν μυθολογικό τέρας με τις πελώριες σχισμάδες του που χάσκουν σαν χαμόγελο ετοιμοθάνατου γέρου και τα εξωγκόματα του τα σάπια που σε τρομάζουν, πάνου στο βράχο εκεί που μέσα στη σπηλιά του θρονιάστηκε η κυρα-Παναγιά.

Για την ίδρυση της πολιτείας θ' αναφερθεί ο συγγραφέας με στοιχεία που δεν μπορούν να διαψευστούν, για τη «Σκοπιά» το «προκεχωρημένο φυλάκιο» του Πελασγικού φρουρίου, ή Παλιοκάστρου, για τον κυριότερο θεό του νησιού τον Ποσειδώνα, για το συνοικισμό Ταφίων που οι κάτοικοί τους ήταν συγγενείς με τους Λέλεγες και τους Πελασγούς, για τη συνοικία των Αργείων και Δωριέων, για την κατασκευή του τεχνητού λιμανιού, για τις σημερινές συνοικίες «Ποταμός» και «Ηλικιωμένη», για την παραλία του Αγίου Σάββα, για τον περικαλλή ναό του πολιούχου θεού Ποσειδώνα, για το ναύδριο του Αγίου Νικολάου και πολλές άλλες λεπτομέρειες, που όλα μαζί δείχνουν την εικόνα του νησιού, όπως διαμορφώθηκε στους δύσκολους καιρούς, ως τα σήμερα.

Ο **Νικήτας Κουμέντος** με την Ιστορία της Νισύρου θα οδοιπορήσει από το βάθος των αιώνων και με την ιστορία της θα σταθμεύσει για να μας μιλήσει έτσι απλά και υποβλητικά:

Συχνές ήσαν οι επιδρομές των Πειρατών και των Κουρσάρων. Επάνω

στον οξύ της Σπηλιανής υπήρχαν «Πύργοι», «Σκοπιές» και από κει τα παλληκάρια με τη ματιά τους ανίχνευαν τα πέλαγα και ειδοποιούσαν για τον επερχόμενο εχθρό. Έπρεπε να φύγουν οι άμαχοι και τα γυναικόπαιδα από τις συνοικίες κι όσοι δούλευαν έξω από το Κάστρο και να κλειστούν στην Ακρόπολη. Το ποίημα του Ι. Λογοθέτη, «η Βάρδια» είναι χαρακτηριστικό για τις προφυλάξεις που έπαιρναν οι κάτοικοι, όταν ο κίνδυνος ερχόταν από Δυτικά. Μοιρασμένο του ήταν απ' τους αιώνες να σώζει πάντα τους Νισύριους αυτό το Ακρωτήριο, ο οξύς, και πριν ακόμα θρονασθεί η Κυρα-Παναγιά μέσα στη Σπηλιά του. Και γράφει ο ποιητής:

Εις τα τριίστρατα λεβέντες, εις τη Βάρδια παλληκάρια,
για τουφέκια ράβδαις πιάστε, για σπαθιά πιάστε κοντάρια...
εις το Κάστρο, στο Λαγκάδι, εις τον Τρούλλο, στο λιμάνι.

Κ' εις την Παναγιάν κ' εκεί - να στηθεί μία φυλακή.
Καί περίπολος στην πόλιν - Βάρδα! Βάρδα ν' αντηχή...

Έφυγαν, εκρημνισθήκαν οι λησταί οι οργισμένοι
που ξεγύμνωσαν τους Πάλους, η σκιά των όμως μένει.

Πέρασαν τα χρόνια, φύγαν οι ληστές, σταμάτησαν να οργώνουν τις θάλασσες οι πειρατές. Και τότε γίνηκε σεισμός και τρικυμία το πνέμα των ανθρώπων, ώσπου να γαληνέψει η ψυχή τους από το φως που έλαμψε στο σπήλαιο της Βηθλεέμ. Τότε σταμάτησε ο οξύς να φαντάζει σαν μυθολογικό τέρας, ένα φωτάκι λαμπύρισε ακοίμητο μέσα στη Σπηλιά του και μία μαργαρίτα κατάσπρη φόρεσε στο κεφάλι του. Εδώ στην άκρη του νησιού, στο ύψος του γκρεμού ξεπετάχτηκε το Μοναστήρι. Κι από τότε η Παναγιά η Σπηλιανή σκέπει και προστατεύει το Μαντράκι κι ευλογεί τα καΐκια. Ο προμαχώνας του παλιού καιρού μεταμορφώθηκε σε Βράχο Ιερό, ως ακατάλυτος, ακαταμάχητος, ακατάληπτος κρίκος ουρανού και γης.

Η καταγραφή της Ιστορίας του νησιού και δύσκολη είναι μα και με πολλές μαρτυρίες. Ο συγγραφέας παίρνοντας τα θετικά στοιχεία και τις ζωντανές παραδόσεις, μας κάνει κοινωνούς της ύπαρξης της Νισύρου, καθώς βγήκε μέσα από τ' αφρισμένα κύματα της θάλασσας με την Παναγιά Σπηλιανή πάνω στο βράχο φως και λατρεία, προστάτιδα και καταφυγή, ύμνο και προσευχή, ευλογημένο χώρο για τους κατοίκους, δοξολογία και τραγούδι Αγάπης.

Ο Νικίτας Κουμέντος, εκεί που θα μας μιλήσει με τη δική του αίσθηση και καρδιά, είναι ο εντυπωσιακός και πλατύς λόγος του: **Η Σπηλιανή στη ζωή της Νισύρου.**

Μιά διείσδυση στην ουσία του θέματος, μιά έκφραση ψυχικής εξωτερίκευσης, συναισθήματα και ιδέες, ομολογία θρησκευτικής πίστης, κάνουν αυτή την αναφορά να παίρνει τις διαστάσεις της ανθρώπινης αναβάθμισης, της κατάργησης των συνόρων, αφού η Σπηλιανή, στα δίσεχτα χρόνια της σκλαβιάς και

της φτώχειας στάθηκε ο πρώτος και καλύτερος οικονομικός φορέας και σήκωσε τα βάρη σε δίκαιες και άδικες καταστάσεις με τη μεγαλύτερη προσφορά, τη δημιουργία θρησκευτικής και λειτουργικής συνείδησης, τέτοιας, που επηρέασε τη ζωή του νησιού αποφασιστικά. Σημαντικός ο ρόλος που έπαιξε η Παναγιά Σπηλιανή στους κατοίκους, η ζωντανή ύπαρξη, το σύμβολο της Ελπίδας, η Κυρά Δέσποινα, η Μεγαλόχαρη, η Παναγία η Νισυριά, το ιδιόρρυθμο πανηγύρι, οι Εσπερινοί και οι παρακλήσεις, τα φαγητά της Τράπεζας, οι γονυκλισίες, το περίφημο Μοιρολόι, η Γεθσημανή, το Μοναστήρι και ο Ιερός Βράχος, ο οξός, οι δεκαπενταύγουστες νοσταλγίες, η Σπηλιανή Μάνα και Προστάτρια.

Ο Εμμανουήλ Καρπάθιος θα γράψει:

«...Η Σπηλιανή είναι οιονεί τα «Μετέωρα της Δωδεκανήσου». Υπερκειμένη της κωμοπόλεως Μανδρακίου, πρωτευούσης της νήσου, εκτισμένη δε εντός των ερειπωμένων Ενετικών φρουριών, και επί δυσθεωρήτου ύψους λόφου εκ λίθου πορώδους, προβάλλει ως θέαμα επιβλητικόν και μεγαλειώδες...».

Και στη συνείδηση των Νισυριών είναι η «Άνω Ιερουσαλήμ», η Παναγία που τους βοηθά στην προσωπική τους ζωή, που τους εξευγενίζει, που σωπαίνει τ' ανθρώπινα πάθη τους, που τους κρατάει στην ευδαιμονία.

Ο ποιητής Νικήτας Κουμέντος και αυτός με τη δική του έμπνευση, την Αγάπη και την πίστη του στη Σπηλιανή, θα εκφράσει με τον όμορφο στίχο του τη λατρεία του και την προσευχή του έτσι όπως έμαθε και ξέρει ν' αναδίνει το λιβανωτό της ταπεινής και πάντα άδολης ψυχής.

- Ένα δικό μου απάνθισμα Σου γράφω Παναγία μου
το μπέρδενα ως το βρισκα μες στα κατάστιχά μου.

- Λουλούδια είχα στα χέρια μου και τώρα τρικυμία.

Βοήθα Παναγία!

- Σκέβρωσαν μες στο στήθος μου όλες μου οι αναμνήσεις
τα νεκρωμένα μου όνειρα ΕΛΑ να ξαναστήσεις.

- Το πρόσωπό μου ασκήτεψε από τη νοσταλγία.

Βοήθα Παναγία!

- Τα λόγια του Σικελιανού Σου γράφω. Τα πιστεύω.
τι πάντα φτάνω στο νησί, τι πάντα το γυρεύω.

- Να βρω γαλήνη, ησυχασμό, συγχώρωση αγία.

Βοήθα Παναγία!

*«... Και Σε κοιτάει στο μέτωπο· και Σε κοιτάει στα χέρια·
το μέτωπό Σου σκέπει το του καντηλιού η σκεπή·
κι είναι τα χέρια Σου γυμνά σάν τα μεγάλα αστέρια·
στα χέρια Σου είν' η δύναμη, η αγρύπνια, η προκοπή!»*

- Με τούτα τα λόγια, πριν από το ποίημά του ο Νικήτας Κουμέντος θα κλείσει την εξαιρετη εργασία του.

Από τότε που θεμελιώθηκε το Μοναστήρι, η Σπηλιανή φύτεψε ένα χαμόγελο εγκαρτέρησης στον κάθε Νισύριο και τον έμαθε να επικοινωνεί με το Σύμπαν. Η λάψη της Σπηλιανής φώτιζε τους σκοτεινούς καιρούς κι έδινε αισιόδοξο ρυθμό στην ιστορική πορεία του νησιού. Από το Μοναστήρι ξεκινούσε για τους νέους και για τις νέες η έμπρακτη εκδήλωση της θρησκευτικής λατρείας και της κοινωνικής αρετής. Οι Γιορτές, τα Πανηγύρια, οι Βαπτίσεις, οι Γάμοι -αν δεν υπήρχαν τα πολλά σκαλιά εδώ θα γίνονταν και οι νεκρώσιμες ακολουθίες- συνδυασμένα όλα τούτα με τις οικονομικές δραστηριότητες της Μονής, δομούσαν παρεμβολικά τη ζωή του Νισύριου.

Ο μόνιμος Ηγούμενος -οκτώ χρόνια τώρα δεν υπάρχει- έδενε το θρησκευτικό και πνευματικό επίπεδο με το κοινωνικό και εγκόσμιο.

Έτσι μας ονειρόθρεψε η Σπηλιανή.

Η Σπηλιανή, η Παναγιά της Νισύρου που οι κάτοικοι του νησιού την έχουν Μάνα τους, Κυρά τους και Δέσποινα είναι και για το συγγραφέα του βιβλίου: **Η Παναγιά η Σπηλιανή, με σύντομα απανθίσματα**, φως, λατρεία, διαχρονική παράκληση και προσευχή, Προστάτρια και τραγούδι Αγάπης, ανάγκη υπαρξιακή και χρέος ιστορικής, κοινωνικής και θρησκευτικής αναφοράς.

* * * *

Οι πνευματικές δραστηριότητες του Νικήτα Κουμέντου δεν έχουν αδιέξοδα. Προεκτείνονται σε όλους τους χώρους της ανθρώπινης παρουσίας. Ανήσυχος με διάθεση ερευνητική, λογοτέχνης και δημοσιογράφος, με την έντονη βίωση των προβλημάτων του νησιού του, με τις κατακτημένες θετικές γνώσεις της σύγχρονης επιστήμης, με τα γόνιμα πορίσματα της ψυχολογίας, με την Αρετή της Αγωγής, συντονίζει τις αξιέπαινες και ουσιαστικές προσπάθειές του για να δώσει στο έργο του την αντικειμενικότητα προσώπων και πραγμάτων, την Αγάπη του, που πυρπολεί τον εσωτερικό του κόσμο, για να κάνει τον εαυτό του θυσία στη γενέτειρά του, την όμορφη Νίσυρο, για να κρατηθεί, για να μη χαθεί το τόσο χρήσιμο και τόσο σημαντικό λαογραφικό υλικό, που αυτό θα διασώσει και θα διατηρήσει στους αιώνες την κοινωνική και πολιτιστική ζωή της ξεχωριστής πατρίδας του, που σ' αυτή γεννήθηκε και είδε το πρώτο φως του κόσμου.

Η λογογραφία γίνεται αυτοσκοπός. Παίρνει τις διαστάσεις μιάς καθολικότερης έκφρασης, του πλαταίνει τις αισθήσεις, τον απασχολεί καθημερινά και τον βασανίζει για ένα έργο που είναι πολύ δύσκολο μα και πολύ ωραίο, αφού μέσα σ' αυτό θα υπάρχουν η κάθε κίνηση, η κάθε σκέψη, το κάθε βήμα, η κάθε

στιγμή με την όποια εκδήλωση, η δημιουργία, η ζωή, ο θάνατος, το χτες και το σήμερα, η παράδοση, η αληθινή ιστορία, έτσι όπως τη γράφει ο λαός μας, όπως την τραγουδάει και η ψυχή του.

Ο Νικήτας Κουμέντος, καθώς ασχολήθηκε με πάθος για τη λαογραφία του νησιού του, δημιούργησε έργο αξιόλογο, που δε μπορεί και δεν πρέπει να περάσει απαρατήρητο.

Με το βιβλίο του: «**Ο Γάμος στη Νίσυρο**», που είναι μιά ιστορική αναδρομή του θεσμού, βρισκόμαστε μπροστά στη γοητεία που προσφέρουν τα ήθη και τα έθιμα ενός τόπου, μιάς μικρής κοινωνίας, που και θαυμαστά είναι και εντυπωσιάζουν και μεγαλώνουν τη λαϊκή μας παράδοση με την ευρηματικότητα, την έμπνευση, τη λειτουργικότητα, τις ιδέες που γίνονται πολύχρωμοι αυθεντικοί πίνακες.

Μιά εργασία επιμελημένη, οργανωμένη επαγωγικά, πυρήνας ο Γάμος στη Νίσυρο, η περιγραφή αντικειμενική, μιά φωτογράφιση θα λέγαμε, όχι μονάχα της τελετής, αλλά και όλων εκείνων που έχουν σχέση μ' αυτή, λεπτομερειακά, ζωντανά, ευχάριστα και δυσάρεστα, με την αναγκαιότητα που άλλοτε γίνεται τραγούδι και άλλοτε αβάσταχτος πόνος.

Η λαογραφία, που είναι η κληρονομιά, η έκφραση, η καρδιά και η ψυχή του λαού μας, διατηρείται και μεταδίδεται από τους αληθινούς συγγραφείς, από εκείνους που έχουν την ικανότητα να δίνουν της ζωής την παρουσία με όλες τις διακυμάνσεις της, με τη δική της γλώσσα, με τις δικές της κινήσεις, τις φωνές και τα όνειρά της.

Ο **Νικήτας Κουμέντος**, ένας αξιόλογος λαογράφος, ένας φωτισμένος Δάσκαλος και καλός λογοτέχνης, ποτισμένος από τ' ανθρώπινα ιδανικά του νησιού του, δεν ακούμπησε στη σιωπή του χρόνου, δε λύγισε από το βάρος της ευθύνης, δούλεψε συστηματικά και θετικά με τη βαθύτητα συνειδητή, ρεαλιστική και καλλιτεχνική υπόστασή του, με διαύγεια στοχασμού, με ιστορικές και πνευματικές μνήμες, υποταγμένος απόλυτα στην κοινωνική επιταγή που αποστρέφεται τη νοθεία και την ψευδαίσθηση του ωραιοποιημένου, επίπλαστου, πολύτροπου, αφηρημένου από σκοπιμότητα λόγου.

Κάτω από δύσκολες συνθήκες ζωής, έγραψε έργο ζωής. Μίλησε με τη φύση, το περιβάλλον του, με τον άνθρωπο και τις δραστηριοτήτές του, στάθηκε μπροστά και μέσα στο Σπίτι, που είναι ο σκηνικός περίγυρος του Νισύριου Γάμου, διάβασε κι έμαθε καλά τη θέση της κόρης και του νέου πριν και μετά το γάμο, δεν ξέχασε τους έρωτες, τις αγάπες, τα συνοικέσια, θυμήθηκε ακόμα και τον Κωνσταντή του Ορσάρη.

Με λογική συνέπεια, με μεγάλη υπευθυνότητα, ο Νικήτας Κουμέντος, προσέχει τα εκφραστικά του μέσα και την ολοκλήρωση τη θεματική, τα βιώματα του περίγυρου και τα δικά του, ελέγχει την πορεία του, τελετουργικά, μυσταγωγικά

συμμετέχει στην έρευνα, που στο τέλος μας τη δίνει με τη σφραγίδα της γνησιότητας και τον πλούτο μιάς συγκομιδής, της ομορφιάς που γεννιέται από τα ήθη και τα έθιμα, του ξωμάχου, του δουλευτή, του εξουσιαστή της γενέθλιας γης του, του νησιού που δε γνώρισε τη μεγαλοσύνη και την κοινωνική εξαθλίωση.

Ο συγγραφέας με την αδιάκοπη πορεία του στον ανηφορικό δρόμο, λιτά και ζωντανά θα καταγράψει τις Διηγήσεις των γεγονότων, το Προξενιό, τους Αρραβώνες, τα Προικιά έθιμα - Γεροντομοίρι, παντελή κράτηση, χάριτα - τις Αγκλαβές (προικοσύμφωνα), τα Καλέσματα, την Τοπική Ενδυμασία της Νισύρου - αντρική στολή, γυναικεία στολή, γαμήλια φορεσιά - τα Μουσικά όργανα και τους οργανοπαίχτες, την Εβδομάδα πριν από το γάμο - Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη, Παρασκευή, Σάββατο - το Γάμο - Κυριακή του γάμου, ιεροτελεστία του γάμου, στεφάνωμα, το κατέβασμα από την Παναγιά, τη Δεύτερη μέρα του γάμου, το «Περιόλι», την Τρίτη μέρα του γάμου, την Τετάρτη μέρα του γάμου, την Κυριακή μετά το γάμο.

Στη σύντομη αναφορά της εξελικτικής μορφής του εθίμου θ' ακολουθήσουν το Λεξιλόγιο με τους ιδιωτισμούς και τα τοπωνύμια, η βιβλιογραφία, οι δαχτυλογραφημένες σημειώσεις για τους πληροφοριοδότες και δέκα τέσσερα τραγούδια του γάμου με τη μουσική τους.

Ένας πολύτιμος θησαυρός του λαϊκού μας πολιτισμού στο βιβλίο: «**Ο Γάμος στη Νίσυρο**» του Νικήτα Κουμέντου, έρχεται να μας συναντήσει και να μας διδάξει την ιερή προγονική κληρονομιά, τη μεταφορά των βιωμάτων, το μυστήριο της ένωσης δύο ανθρώπων, που σήκωναν τις ευθύνες της δικής τους προκοπής και της οικογενειακής ευτυχίας, τους αφεντάδες της τουρκοκρατίας, την Ιταλική κατοχή της Δωδεκανήσου, τον ξενιτεμό από τη φτώχεια και τη δυστυχία, το Δημογραφικό πρόβλημα που οι κάτοικοι του νησιού από 5.000 στα 1910 και 1912 έφτασαν στα 1961 στους 1.799, τα τραγούδια που αναφέρονται στο θεσμό του Νισύριου γάμου, που χρωματίζουν με έμπνευση και τέχνη τους βαθύτερους στοχασμούς των νέων και ανακουφίζουν τους γέροντες με την αποκαθαριστική δύναμη της αρμονίας τους, με σημαντικό τις διηγήσεις των γεγονότων σχετικά με τους έρωτες και τα συνοικέσια, όπως ακριβώς τα εξιστορούν οι αφηγητές.

Ανάμεσα στη Γέννηση και στο Θάνατο πυργώνεται ο Γάμος, μ' όλα τα ευχάριστα και δυσάρεστα επακόλουθα της κοινωνικής ζωής, θα σημειώσει ο Νικήτας Κουμέντος και παρακάτω:

Δεν θ' αφήσουμε τα εξωτερικά φαινόμενα να μας εξαπατήσουν, αλλά θα καταγραφούν πιστά τα καθέκαστα. Από τις λεπτομέρειες της ατομικής διήγησης, για την κάθε προσωπική περίπτωση του πληροφοριοδότη, άσχετα αν φαίνονται δευτερεύουσας σημασίας, θα βγη η γνήσια μορφή και το βαθύτερο νόημα του θεσμού του Γάμου. Εκείνοι που θα διηγηθούν περιστατικά,

που αφορούν τους έρωτες, τα συνοικέσια, τα τραγούδια, τους χορούς και τα κάθε λογής επεισόδια των ανθρώπων που σήμερα ζουν ή πέθαναν, αποτελούν ανεπανάληπτες προϋποθέσεις μεταφοράς των βιωμάτων των πρωταγωνιστών στη δημιουργία συνολικής σύλληψης και κατανόησης του θεσμού. Από τη συγκεκριμένη περίπτωση θα οδηγηθούμε στη γενικότητα της πραγματικότητας.

Να γιατί ο συγγραφέας έχει συνείδηση του έργου που παρουσιάζει, γιατί πείθει, γιατί τιμάει τη λαογραφία μας, γιατί μας κάνει να λογαριάζουμε και να σεβόμαστε τον αληθινά κουραστικό, πνευματικό μόχθο του, την περιγραφική του ικανότητα, παράδειγμα η λεπτομερειακή παρουσίαση της τοπικής ενδυμασίας της Νισύρου, με όλα τα είδη ρουχικής εντυπωσιακά σε αριθμούς και ομορφιά και τα μουσικά όργανα με τους ξακουστούς στη μουσική παράδοση της Νισύρου και στα Δωδεκάνησα, ως και τα πιό σημαντικά επαγγελματικά λαϊκά συγκροτήματα, κατά διάφορες εποχές, που έπαιξαν ρόλο πρωταγωνιστή στις εκδηλώσεις του κοινωνικού βίου του νησιού.

Χωρίς επιλογή αντιγράφουμε δύο από τα κείμενα του βιβλίου και ανάλογα να εκτιμηθούν και όλα τ' άλλα για τη σημαντική προσφορά τους στη λαογραφία μας.

Αριθμός Κώδικος 84. Σελ. 105

**Προικοσύμφωνον
Νικολάου Εμμ. Κυριάνην**

Εν Μανδρακίω Νισύρου σήμερον τη 4η του μηνός Μαΐου του έτους χίλια εννεακόσια τριάκοντα οκτώ (1938) ημέραν της εβδομάδος Τετάρτην και ώραν 4ην μ.μ. μεταξύ των κ.κ. Χριστοφή Νικ. Κορωναίου και Νικολάου Εμμ. Κυριάνην απουσιάζοντος εν Νέα Υόρκη Αμερικής, δυνάμει επιστολής του προς την θείαν του Άνναν Καλυμνίου υπό ημερομηνίαν 24 Φεβρουαρίου 1938, δι' ης εξουσιοδοτεί ταύτην, όπως φροντίση και προβή εις έκδοσιν προικοσυμφώνου, συνεφωνήθησαν τα κάτωθι:

Ο κ. Χριστοφής Νικ. Κορωναίος έχων θυγατέρα ονόματι Αγλαΐαν, εκδίδει ταύτη εις γάμου κοινωνίαν συνενούσαν, προς τον κ. Νικ. Εμμ. Κυριάνην απουσιάζοντα ως είρηται εν Νέα Υόρκη προικίζων αυτή τα εξής:

Την εις Αλώνια οικίαν μετά του καφενείου ως είναι και ευρίσκεται, το ήμισυ οικόπεδον όπισθεν της οικίας, το εις Μέσσαις χωράφιον σύνδεδρον μετά της Καμάρας και στέρας, το εις Ευαγγελίστρια χωράφιον, το εις Άγιον Θεόδωρον χωράφιον, δύο εικόνας Αγίων, 3 δακτυλίους χρυσούς, 1 λαιμόν, κομβία επίχρυσα, 1 άλυσιν χρυσήν μετά μιάς λίρας Αγγλίας (Αγκλίας) χρυσήν, 1 ζεύ-

γος ενωτίων, 2 σαραντάρια φλωρία, 1 σερβίτσιο δίσκος και ποτήρια αργυρά, 2 κλίνοι σιδηραί, ήτοι μία διπλή και μία μονή, 2 στρώματα βαμβακερά, 1 εφαύπλωμα μεταξωτόν, 1 κουβέρτα μεταξωτή, 3 κουβέρται μάλλιναι, 4 μαμβακεραί, 1 τέντα, 4 τραπεζομάνδηλα εξ ων το ένα μεταξωτόν, 12 πεσσέται προσώπου, 2 δωδεκάδας κεντήματα διάφορα, 5 δωδεκάδας ασπρόρουχα διάφορα, 2 σινδόναι πλουμισταί, 6 μαξελάρια βαμβακερά και 2 πιπουλένια, 1 καναπέ πολυτελείας και εν έτερον ημιπολυτελείας, 1 Κονσόλα σκαλιστήν με καθρέπτην σκαλιστόν πρώτου μεγέθους. 1 Λαβομάνο βρύση με καθρέπτην. 7 κάντρα διάφορα, 2 μπουφέδες με τρεις δωδεκάδας ποτήρια, 2 δωδεκάδας φλυτζάνια κομπλέ, 2 δίσκους, 1 δωδεκάδα κουταλάκια γλυκού, 3 δωδεκάδαι κουταλομαχαιροπείρουνα, 4 γαλαρίας με τας κουνουπιέρας των, 2 ζεύγη λαβομάνα, 1 μπουφέ, 3 κομοδίνα, 6 καθέκλας Βιέννης και 6 κοϊνάς, 4 τραπέζας εξ ων αι δύο στρογγύλαι, 1 καζάνι μπουγάδας χάλκινον, 2 κατσαρόλες, 1 ταψί, 1 λάμπα κρεμμαστή πολυτελείας, 1 ωρολόγιον, 3 αγγεία εξ ων το εν του ελαίου και 3 αξίνας.

Εφ' ώ συνετάχθη η παρούσα πράξις ήτις αναγνωσθείσα ευκρινώς και μεγαλοφώνως εις επήκοον πάντων, υπεγράφη παρά των προικοδοτών, προικοδόχων και μαρτύρων.

Οι Μάρτυρες

υπ. Ιων. Ν. Καμπαλούρης

- » Νικόλαος Πολίτης
- » Νικόλαος Γεωργάκης
- » Νικόλαος Γεωργάκης
- » Αντώνιος Γ. Διακαντώνης
- » Ιωάννης Ρουσέττος

Οι Προκοδοίται

υπ. Χριστο. Ν. Κορωναίος

» Ειρήνη Χ. Κορωναίου

Οι Προικοδόχοι

υπ. Αγλαΐα Χ. Κορωναίου

Ο Αρχιερ. Επίτροπος

Αρχιμ. Κύριλλος Ρωμάνος βεβαιοί

την ακρίβειαν της αντιγραφής

(Καλλιόπη Βιολή-Μορφίδη, ετών 80, Αφήγηση 1973, Νίσυρος)

Αφηγείται τους έρωτες και το συνοικέσιο του πατέρα της Γεωργίου Βιολή με τη μητέρα της ΜαριάΤσουπάνη.

Πιό πολύς ήτο νο έρωτας, πιό πολλοί εγαπούσα(ν). Ο πατέρας μου ο Γιώργης του Βιολ-λή έφηκε ντο σακχούλι ντο χρυσό, για να πάρη τη μ-μάνα μ-μου, τη μ-Μαργιά ντου Τσουπάν-νη, που τη νεγάπα... ήτο φτωχιά.

Εγάπα ντη, κι ο αδερφός του κι η νύφ-φη του πολεμούσα ν-να του δώκου

του Κόκχινου τη γ-κόρη, πούχε νένα σακχούλ-λι χρυσό, κι ήτο ναρκόντισσα... και... να πα να τη μπάρης... Αλλά η γεναίκα του αδερφού μου, λέει: «...Ξέρεις ίντα μπα κάωμε; α πάρωμε ν' ακριβό ναρραβώνα, να το γ-καταφέρωμε να πάμε και κείνο σει, σφυχτός, τσιγκούνης, κι ε θ-θα χωρίση...! Πα μπαίρνου(ν) μεταξωτά λαχουριά, παίρου ντα δαχτυλίδια, πάσι 'ραβωνιάζουντο!... με του Κόκχινου ντη γ-κόρη!... Όμως εγαπούσε ντη μ-μάνα μ-μου κι η μάνα μου εγαπούσε ντο μπατέρα μ-μου.

Καλά... Ε!; η μάνα μου 'κούει ερραβωνιάστη νο Γιώργης, ερραβωνιάστη;!... Ευπνά πρωί πρωί, πάει στο χωράφι, φτάν-νει το νεις το Μακρύ γ-κομμάτι..., λέει του:

- Καλημέρα Γιώργη.

- Καλημέρα Μαργιά.

- Η ώρα η καλή.

Ο πατέρας μου ε νεμίλησε.

Ερκεται το βράδυ, ε νήθελε να πάη στις αρμαστής... Λέει του ο αδερφός του, η νύφ-φη του, «ω Γιώργη, ω Γιώργη, αφήκεις τώρα το ναρραβώνα;! ω το λαχουρί, ω τα δαχτυλίδια, ω το ένα, ω το άλλο...»

- Χανάλ-λι ντης. Εγώ θα πάρω τη μ-Μαργιά ντου Τσουπάν-νη, που τη 'γαπώ.

- Αμ' εί' φτωχιά.

- Ας σει' φτωχιά.

Μακάρι, όπως έζησε να ζου νούλ-λοι. Και γυρίζει κι έρκεται και παίρει τη μ-μάνα μ-μου! και ζούσα β-βίο ναρμονικό, χωρίς παραφωνία.

Επεθάνα νοι γιοί του, επεθάνα νοι γαμπροί του και πεθαίνει η μάνα μου κι εχτύπα ντο κεφάλι ντου στο ντοίχο... Εγάπα ντη γ-καλά.

Επέθανε νο πατέρας μου 105 χρονώ.

Έτσι οι απλοί άνθρωποι γράφουν την ιστορία, έτσι και η λαογραφία μας παραμένει Ελληνικός θησαυρός.

* * * *

Το βιβλίο που θ' ακολουθήσει στα 1987 του Νικήτα Κουμέντου με τον τίτλο: «**Χαρακτήρες και πειράγματα στη Νίσυρο**», δεν είναι σαν κά-ποιο από τα συνηθισμένα. Είναι μιά ερ γ α σ ί α π ρ ω τ ό τ υ π η που έντονα μας φέρνει σ' επαφή με τη ζωή των κατοίκων του νησιού, μας δένει με την ψυχή τους, η κάθε στιγμή γίνεται ένας κόσμος που μας προκαλεί να νιώσουμε το ανεπιτήδευτο, το αυθόρμητο, τη χαρά, την αισιοδοξία, τη σκωπτικότητα, το ευρηματικό πνεύμα, την ψυχική προσέγγιση και μετάγγιση των αισθημάτων, που γεννιούνται για να συνθέτουν την προσωπικότητα την ατομική, το χαρακτήρα, τη διάθεση και τη συμπεριφορά των ανθρώπων που υπάρχουν στον ίδιο χώρο.

Τα πειράγματα που έκαναν και πολλούς «τύπους» να ξεχωρίσουν, δεν είναι ασυνάρτητες φράσεις, αστόχαστες και απρεπείς προχειρότητες, έχουν και τη λεπτότητα της ευγένειας, το χρώμα της καλοσύνης, τις φωνές της αγάπης, κάνουν ν' ανθίσει στα πικραμένα χείλη το γλυκό χαμόγελο. Και οι Νισύριοι με τα πειράγματά τους φανέρωναν το χαρακτήρα τους, τον εαυτό τους, την προσωπικότητά τους, έξω από την αμφισβήτηση και τον υποβιβασμό.

Ο συγγραφέας, με τη βαθιά γνώση της προσφοράς του, πέτυχε με τον απλό τρόπο, και με την εργασία του αυτή να μας δώσει από τη διήγηση των πειραγμάτων τον αληθινό χαρακτήρα των κατοίκων του νησιού του, αβίαστα, γλαφυρά, εντυπωσιακά, διατηρώντας το γλωσσικό μας θησαυρό, το τοπικό ιδίωμα με την ξεχωριστή του ομορφιά, με το λαϊκό μας πλούτο, που είναι κι αυτός ένα οργανικό κομμάτι της ελληνικής ζωής.

Δικαιώνεται ο Νικήτας Κουμέντος ως ένας αξιόλογος λαογράφος, όταν ασχολείται με τους **«Χαρακτήρες και τα πειράγματα στη Νίσυρο»** και όταν όλα τα επεισόδια της εργασίας αυτής έχουν για ήρωά τους πρόσωπα γνωστά, που έζησαν στη Νίσυρο σε ορισμένο χώρο και χρόνο.

Δικαιώνεται ο **Νικήτας Κουμέντος**, όταν μας αποκαλύπτει στα ποικίλης μορφής και έκτασης αφηγήματα, στα αυτούσια καταγραμμένα, όπως ακούγονται οι αστεϊσμοί ή οι άστοχες ενέργειες που είναι το κάτοπτρο της λαϊκής διανόησης. Τα πειράγματα με την αυτογνωσία τους βοήθανε στο δυνάμωμα της ψυχής, λειτουργούν λυτρωτικά για όλους τους Νισύριους μεγάλους και μικρούς, πλούσιους και φτωχούς, για τους απλούς και αγράμματους αποτελούν την ανθοφορία του χαρακτήρα τους, για τους μορφωμένους είναι το γεννοβόλημα της φτιασιδωμένης προσωπικότητάς τους. Και το σπουδαιότερο ανάμεσα σ' αυτούς που πειράζουν και σ' εκείνους που πειράζονται καταργείται το μίσος. Στην αντίθεση της μιάς στιγμής όλοι μονιάζουν. Ξέρουν πως τα πειράγματα σημαδεύουν τα προτερήματα και τα ελαττώματα και τις δύο πλευρές του νομίματος. Γι' αυτό ποτέ τους δε βάζουν διαχωριστικές, μόνιμες γραμμές αντιπάθειας και κακότητας, ούτε και καταργούνε τον τρόπο της ψυχαγωγίας τους, τον κληρονομημένο από την παράδοση του νησιού τους.

Το σπουδαίο στο βιβλίο αυτό είναι τούτο: Όπως και να το πούμε: Χαρακτήρες και πειράγματα ή πειράγματα και χαρακτήρες θα χτυπήσουμε τον ίδιο στόχο, αφού οι χαρακτήρες δημιουργούν τα πειράγματα και τα πειράγματα φωτογραφίζουν τους χαρακτήρες.

Αρνιέται το ακαθόριστο και τον ανούσιο βερμπαλισμό ο Νικήτας Κουμέντος. Ξεθάβει τις ρίζες του Νισύριου ψυχισμού, καταγράφει τον ηθικό, πνευματικό και κοινωνικό κώδικα της φιλοπαίγμονας και σκαπτικής διάθεσης, επιμένει στη διηγηματική αφήγηση των πρωταγωνιστών, και είναι πλήθος οι αφηγήσεις, αφήνει τον αναγνώστη στη δική του κρίση με την παραβολή του κάθε κειμένου, ακολουθεί πορεία λογικής: Προλογικά, Σύντομες πληροφορίες

για τη γραφή της φωνητικής και οδηγίες για την ανάγνωση των ιδιωματικών κειμένων, Παροιμιακές φράσεις και συμπεριφορά, Παρατσούκλια-λέξεις-ονόματα, ψυχαγωγεία και φτώχεια, οι Αβαθοί, οι Ρηχοί, οι Λωλλοί, Από τον Εμπορείο, Από τα Νικιά, Επεισόδια-Τόποι και Χωρατατζήδες, Έξι ιδιότυπες φυγούρες, Επιμύθιο, βιβλιογραφία, Ευρετήρια Α, Β, Γ, Ονόματα, Παρωνύμια, Τοπωνύμια, Τοπωνυμικός χάρτης του νησιού. Η Νίσυρος από το 1650 μέχρι το 1718, Κριτικές.

Με αυτή τη σειρά και την παράθεση της κάθε λεπτομέρειας που ενδιαφέρει το θέμα, με την αναφορά στα ονόματα των Χωρατατζήδων, των Τύπων και των γενικών διαφερόντων των κατοίκων της Νισύρου, ο Νικήτας Κουμέντος προσθέτει στην Ελληνική λαογραφία μας και τη δική του σημαντική και αξιέπαινη εργασία του: **«Χαρακτήρες και πειράγματα στη Νίσυρο»**.

Χαρακτηριστικό το μικρό κείμενο από το κεφάλαιο: Παρατσούκλια - Λέξεις - Ονόματα με τον τίτλο: **Κλειδιά συνεννόησης**.

δ. Κλειδιά συνεννόησης

Τα παρατσούκλια, οι λέξεις και τα ονόματα με τον τρόπο που λειτουργούν στη Νίσυρο γίνονται «κλειδιά συνεννόησης» και εργαλεία στις σκέψεις και τις ενέργειες του χωρατατζή. Αυτά γεννήθηκαν από την αναπόδραστη ανάγκη επικοινωνίας του νησιώτη σε καιρούς δύσκολους. Σηματοδοτούν πάντοτε σε εντρόπελο επίπεδο, ένα κοινωνικό φαινόμενο που τροφοδοτείται από την έλλειψη οργανωμένων μέσων ψυχαγωγίας. Τα καθέκαστα και τα επιμέρους γίνονται γρήγορα γνωστά από στόμα σε στόμα, από γειτονιά σε γειτονιά. Η χρήση τους και η χρησιμότητά τους αναβαθμίζεται από τους σκαπτικούς τύπους, τους αστειολόγους, τους είρωνες. Ακόμη και οι «αβαθοί» χρησιμοποιούν αυτά τα «κλειδιά» για να αμυνθούν και γελοιοποιούνται. Πάντα όμως επαναλαμβανόμενα περικλείουν το σπέρμα της διασκέδασης και την πρώτη πηγή του γέλιου. Οι σημερινοί Νισύριοι, οι περισσότεροι, δεν γνωρίζουν τους «χαρακτήρες και τα πειράγματα» των συμπατριωτών τους, που πολιτογραφήθηκαν μέσα στην κωμικοτραγική ιστορική πραγματικότητα. Ακούουν όμως τον απόηχό τους και καταφέρνουν να χρησιμοποιούν αυτά τα «κλειδιά» για να εκφράσουν μέσα από την παραδοσιακή γραμμή τη φιλοπαίγμονα διάθεσή τους. Η δηκτική ετοιμότητα παραμένει και σήμερα σαν ένα στοιχείο αναπόσπαστο του νέου Νισύριου. Ξέρει «να πετά» την κατάλληλη λέξη στην ώρα της και να «σφηνώνει» τη φράση του εκεί που πρέπει για να επικρίνει, να καυτηριάσει, να διασκεδάσει. Ο χαρακτήρας του Νισύριου μοιάζει με το ηφαιστέιο του νησιού του. Πολλές φορές, αδικαιολόγητα, είναι απαθής, ήρεμος. Και ξαφνικά γίνεται εκρηκτικός. Ιδίωμά του είναι, καθώς γλεντά, να ξεσπά σε φωνές, να προκαλεί, ν' απορεί, να θαυμά-

ζει. Έχει μέσα του κάποιο ανερωμήνευτο «δέος», όταν συμμετέχει σε ψυχαγωγία ομαδική, όπως στους γάμους και τα πανηγύρια. Ευτυχώς είναι έτοιμος να συμφιλιωθεί και να καλμάρει. Ηφαιστειακός χαρακτήρας.

Αφηγήτρια: Αγγέλικα Μ. Κοντοβερού, 1916

Ο Μαντούς εγάπη ν-τη ν-Ατθούλ-λα ν-του Δημητρού. Ε, φτωχός αυτός, ορφανή εκείνη, (δ) ν-τη ν-επήρε. Επαντρεύτη ν-επήρε ν-το Σταλούδη. Στο μεταξύ κι αυτός επήρε γυναίκα ν-του την Άννα τη Γαλλίδα και χώρισα(ν). Το βράδυ λλοιοπό που παντρεύτηκε ν-η Ατθούλλα το Σταλούδη εμέθυσε ν-αυτός και πήε μπάνω στο σπίτι και λέει της:

- Άν-νοιξε χρυσοπέδικα, τίναξε τα φτερά σου,
πέταξε όξω το μαρό που κοίτεται κοντά σου.

- Όποιος 'γαπήσει ορφανή και τη ν-επαρατήσει,
του δί(νει) Γαλλίδα ο Θεός για να το ν-τιμωρήσει.

- Τα πάθη μου 'ναι ζωντανά και οι καημοί θερία,
έχω και τύχη βάρβαρη και πάει εναντία!

Στα 1990 κυκλοφόρησε το 15ο βιβλίο του Νικίτα Κουμέντου, λαογραφικό κι αυτό, με τον τίτλο: «**Πειράγματα και ψυχαγωγία στη Νίσυρο**». Και είναι συνέχεια του προηγούμενου βιβλίου: «**Χαρακτήρες και πειράγματα στη Νίσυρο**», με προεκτάσεις και στοιχεία που ολοκληρώνουν ένα θέμα που δίνει την ευκαιρία να φανεί η διάσταση και ο θησαυρός του λαϊκού μας πολιτισμού. Ένα θέμα που σκοπό του έχει να κρατήσει ανοιχτά τα μάτια του ανθρώπου Έλληνα που είναι δεμένος με τη γη του, τα ήθη και τα έθιμα, τις παραδόσεις και σοφία της ιερής παράδοσής του.

Σ' αυτό, το δεύτερο ουσιαστικά μέρος, βιώνονται καλύτερα η πηγή χαράς, η αντίδραση στην υπεροψία του κατακτητή, η ανάγκη της καθημερινής επαφής των κατοίκων του νησιού και η μεταξύ τους υποστήριξη. Τα πειράγματα και τα μικροχωρατά, οι εθιμικές γιορτές και οι ώρες της ψυχαγωγίας ξεκινούσαν όλα από τον ιδιότυπο χαρακτήρα του Νισύριου, μορφοποιούσαν το πνεύμα της ζωής, διασκέδαζαν τη φτώχεια και την πικρή καθημερινότητα με το γέλιο, που έφτανε αυθόρμητο στα χείλη από την καρδιά, τα λόγια και τα κατώματά τους αποκάλυπταν τη διάθεση για εκτόνωση και έδιναν το μέτρο της ψυχαγωγίας τους.

Η ίδια λογική πορεία του Νικίτα Κουμέντου και σ' αυτό το βιβλίο: Προλογικά, Σύντομες πληροφορίες για τη γραφή της Φωνητικής και οδηγίες για την ανάγνωση των ιδιοματικών κειμένων, Εισαγωγικό, Μαρτυρίες ψυχαγωγίας, Πειράγματα και γλέντια εμβρόλιμα, Αποκριάτικες χαρές, Χαρακτήρες και ανενδοτολογία, Πειράγματα και Ψυχαγωγία, Ψυχαγωγικά στιγμιότυπα, Επιμύ-

θιο ψυχογραφικό, Ευρετήριο - Ονόματα - Παρωνύμια - Τοπωνύμια - Χωριά - Πόλεις - Νησιά - Κράτη, Χάρτης της Νισύρου, Κρίσεις για το: Χαρακτήρες και Πειράγματα στη Νίσυρο.

Ο συγγραφέας κι εδώ, όπως στο Α' μέρος, ακολούθησε μιά εκλαϊκευτική μέθοδο σύντομης βιογραφίας, με τις υποσημειώσεις που καταγράφονται για να ζωντανέψουν οι μορφές των προσώπων και των πρωταγωνιστών. Κατονομάζονται τα πρόσωπα, ο χώρος και ο χρόνος που συμβαίνουν τα γεγονότα, για να έχει η περιγραφή τους έντονη παραστατικότητα και ρεαλιστική αμεσότητα.

Και ο αναγνώστης χαίρεται τις απλές, τις γνήσιες, τις αστείες ιστορίες με την ομορφιά και τη γοητεία τους.

Ενδιαφέρουσες οι πληροφορίες για τη γραφή της φωνητικής και οι οδηγίες για την ανάγνωση των ιδιωματικών κειμένων.

Θα μας πει ο Νικήτας Κουμέντος:

Η προφορά του Νισύριου ιδιώματος είναι, πιο πολύ, μουσική, παρά το-νική. Ο προσωδιακός χαρακτήρας διατηρείται, σαν ένα βασικό στοιχείο στον προφορικό λόγο. Ο μελωδικός τόνος της ομιλίας είναι το κύριο γνώρισμα της φωνητικής του Νισύριου ιδιώματος.

Έχω υπόψη μου, σχεδόν όλα, τα παλιά και τα νέα νισύρικα κείμενα, που κατά καιρούς έχουν δημοσιευθεί από Νισύριους και μη συγγραφείς. Ανάμεσα στη γραπτή γλωσσική μορφή και την τοπική φωνητική του ιδιώματος υπάρχει σημαντική διαφορά. Επάνω στον προφορικό λόγο, όπως ακούεται, θέλω να θεμελιώσω τη γραπτή γλώσσα, για να πλησιάσω, όσο γίνεται, τη μελωδική ομιλία. Αυτήν την καινοτομία επιχειρώ και γι' αυτό δίνω τις παρακάτω πληροφορίες και οδηγίες.

1. Το γλωσσικό ιδίωμα της Νισύρου, όπως και όλα τα Δωδεκανησιακά ιδιώματα, κατατάσσεται στη δωρική διάλεκτο. Ανάμεσα στη φωνητική και τη μορφολογία του υπάρχουν διαφορές, όπως είχαν μεταξύ τους οι αρχαί-εις διάλεκτοι.

2. Στη νισύρικη ντοπολαλιά βαρύτητα έχουν τα σύμφωνα, που παθαί-νουν πολλές και ποικίλες εναλλαγές και προσδίδουν στο ιδίωμα έναν ιδι-αίτερο τύπο.

3. Τα περισσότερα σύμφωνα διπλασιάζονται μέσα στη λέξη, άλλα ανα-πτύσσονται και άλλα εναλλάσσονται. Π.χ. το χέρι(ν) μου, το σέρι μ-μου, το δόντι > το βόντι, αέρας > αγέρας, Θεέ μου > Θεγέ μου. Αγκυλώνω > αγκυλ-λών-νω. Ακούονται διπλά και δεν αποτελούν μόνο ορθογραφικό στοιχείο, αλλά ιδίως φωνητικό, δύο λ, δύο ν.

4. Από τα ψιλά γίνεται και ακούεται η δάσυνση του δεύτερου συμφώνου: π.χ. κόκκινος > κόκχινος, παππούς > πάππους > πάπφους, γάτος > γάττης > γάττης.

5. Μεγάλο ρόλο παίζουν στη συμμορφορά τα δύο τελικά σύμφωνα, το ν και το ζ. Το ζ διατηρείται πάντοτε και γίνεται συριστικό ηχηρό ζ. Π.χ. πάρε της μάνας την ευχή > πάρε της ζ-μάνας τη ν-ευχή.

6. Το τελικό ν συμμορφείται πάντοτε και προτίθεται στην επόμενη λέξη, ως αρχικός φθόγγος και παθαίνει την ανάλογη αφομοιωτική επίδραση του συμφώνου που ακολουθεί. Π.χ. Εφάγαμε στον Εμπορειό > Εφάγαμε στο ν-Εμπορειό. Δεν θέλω > δεθ θέλω > (δ)ε θ-θέλω, ε θ-θέλω, τον έδερε > το ν-έδερε, την έφαε > τη ν-έφαε.

7. Η νισύρική φωνητική απαιτεί το γκ, μπ, ντ = τελικό ν προηγούμενης λέξης + αρχικό κ, π, τ της επόμενης να συνεκφωνούνται ως ng, mb, pd (λατινικά). Π.χ. τον κάθε άνθρωπο > το γ-κάθε άνθρωπο, τον ποταμό > το μ-ποταμό.

8. Σε πολλές λέξεις συναντάμε πρόθεση του σ. Π.χ. μαρίδα > σμαρίδα, κύψε κάτω > σκύψε κάτω κ.ο.κ.

9. Τα γράμματα μέσα στην παρένθεση δεν προφέρονται. Π.χ. (δ)ε = δεν, πρόφερε ε, (ν)α = να, πρόφερε α, (θ)α = θα, πρόφερε α, α(π)ό = από, πρόφερε αό.

10. Στο νισύρικο ιδίωμα υπάρχει έντονη ερρίνωση σ' όλη τη φράση. Π.χ. τον Μάιον μήνα > το μ-Μάιο μ-μήνα > το μ-Μα μ-μήνα. Είντα μ-που κάμνεις; Ε ν-ηξέρω.

11. Τα συχνά ν και μ μέσα στη φράση της δίνουν ένα χαρακτηριστικό, παρατεταμένο, ελαφρό, έρρινο κουνούνισμα. Π.χ. έρκετο μ-πάνω, λέου ν-της, είδες την ν-όριθά μ-μου;

12. Ο αναγνώστης θα προσέξει ίσως στα διαλεκτικά κείμενα τύπους σαν ν-ο και ν-η στη θέση των ο και η της κοινής νεοελληνικής. Π.χ. παντρεύτηκε ν-η Ατθούλ-λα... Επήε ν-ο Γιώργης (ν)-α κλουμπήσει.. Που'τα ν-η μέλ-λουσα γενάικα του... κ.ο.κ. Προτιμώ την περίεργη αυτή γραφή αντί να συνάψω το ν με το προηγούμενο ρήμα σαν καταληκτικό ν, γιατί πολλές φορές ο Νισύριος στην κουβέντα του κάνει μικρή παύση ανάμεσα στο ρήμα και το έναρθο όνομα που ακολουθεί και έτσι πραγματικά το άρθρο παίρνει την ακουστική μορφή ν-ο, ν-η στις περιπτώσεις αυτές.

13. Καλή κόρη είναι η Θεολογού > Καλή κόρη ένι η Θεολογού > Καλή κόρη 'νι η Θεολογού > Καλή κόρη 'ν' η Θεολογού. Αυτηδά η παλιοπατσαβούρα είναι > Αυτηδά η παλιοπατσαούρα 'νι. Το «'νι» αυτό, που σημαίνει «είναι», προέρχεται από το μεσαιωνικό τύπο ένι = είναι, γ' ενικό, και χρησιμοποιείται συχνά στη νισύρική ντοπολαλιά.

14. Τέλος, το τελικό σύμφωνο της λέξης αποκόπτεται για να προστεθεί σαν αρχικός φθόγγος στην επόμενη, που αν αρχίζει από φωνήεν, συμμορφείται, π.χ. δεν επήγα > (δ)εν επή(γ)α > εν επήα > ε ν-επήα. Και αν η επό-

μενη λέξη αρχίζει από σύμφωνο, παθαίνει την ανάλογη αφομοιωτική επίδραση. Π.χ. Εβγαίνασιν κάθε Σάββατον πρωῖ > Εβγαίν-νασι γ-κάθε Σάββατο μ-πρωί. Μη(ν) φο(β)άσαι > Μη φ-φοάσαι.

Στο γραπτό λόγο δύσκολα μεταφέρεται ο προφορικός.

* * * *

Ο Νικήτας Κουμέντος με το έργο του σηματοδοτεί και το πνευματικό του ανάστημα. Φανερώνεται αυτός που είναι, με τη διψα του, τη στάση ζωής, με τις φλέβες του, εξοικειωμένες στην κυκλοφορία της δράσης, που ξεχειλίζει από το απόσταγμα της ψυχικής αντοχής, με τον πλούτο της λαϊκής μας παράδοσης, που κάποτε γίνεται θρύλος, αδάμαστη, νοσταλγική μνήμη καιρών, που διατηρούνται με το βαθμό του πάθους.

Και μιά μικρή αφήγηση από το Χρυσόστομο του Ορσάρη (1904-1986).

«Προεκλογική περίοδος: Υποψήφιοι Δήμαρχοι ο Γιαλούρης και ο Πασκάλης. Είμεστο στο γ-καφενέ. Στου Βασίλη του Κοντοπαντελ-λή το καφε-νείο. Ἦρτε λ-λοιπό ν-ο Γιαλ-λούρης και κουβεντιάσαμε, συζητούσαμε «περί εκλογικά». Έλεε ν-ο Γιαλ-λούρης, έκαμα αυτό, έκαμα εκείνο, εμείς ολο-λοένα, «φυσικά, φυσικά». Έκαμα τ' άλλο, εμείς «φυσικά». (Δ)ε ν-έκαμα αυτό; Εμείς «φυσικά». Για μιά στιγμή μ-που έλεγε ν-τα έργα του, λέω: «Γεωγραφία». Λέει μου ο Γιαλ-λούρης: -Είντα που λέεις Χρυσόστομε; Λέω του: - μέχρι τώρα εκάμαμε «φυσικά», ας κάομε ν-τώρα και «Γεωγραφία». Εσκάσαι ν-ούλ-λοι στα γέλια. Και ο Γιαλ-λούρης έπιασε ν-τη γ-κοιλιά ν-του από τα γέλια και πήρε δρόμο ν-όξω...».

Αυτή είναι η λαογραφία μας. Ο δικός μας κόσμος, η αγάπη και το χρέος, η συνείδηση του αληθινού συγγραφέα, του Νικήτα Κουμέντου, που οδηγημένος από του λαού μας τις συνήθειες, το χαρακτήρα, τις στιγμές τις μικρές και τις μεγάλες, της φτώχειας, του καημού, της υποταγής, της ψυχικής ανάτασης, καταγράφει χωρίς την υπερβολή ολόκληρη τη ζωή των κατοίκων του νησιού του μ' έναν τρόπο που διδάσκει, συγκινεί και προβληματίζει, αφού όλα ταύτα είναι οι σελίδες του βιβλίου της ιστορίας μας, της λαογραφίας μας, που κρατάει το δισκοπότηρο της μετάληψης από την προγονική κληρονομιά μας, της παράδοσης που κουβαλάει τα άγια των αγίων της φυλής μας, για να υπάρχουν στην αιωνιότητα και ποτέ να μη χάνονται.

* * *

Παρατηρητικός, με κοινωνική ευαισθησία, με την αναζήτηση και τη σκοπιμότητα της κάθε ανθρώπινης εκδήλωσης, εκφραστής των προγονικών κληρονομημένων αξιών, της κάθε συμπεριφοράς, της καθημερινότητας, ο Νικήτας Κουμέντος βαθύτατος ερευνητής, δημιουργικός, πνεύμα ξάγρυπνο, ακούραστος εργάτης των ελληνικών μας Γραμ-

μάτων, γνήσιος μελετητής της ιστορικής μας διαδρομής παρουσίασε για την ώρα το τελευταίο του ενδιαφέρον βιβλίο του με τον τίτλο: **1 - Κανονισμός της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας «Η Νίσυρος» εν Κωνσταντινουπόλει 1876 και 2 - Το Μανάλ-λι, ηθογραφικό Ιστόρημα.**

Αγαπάει ξεχωριστά την ιδιαίτερη πατρίδα του ο συγγραφέας, φέρνει σ' επαφή το χτες με το σήμερα, ανασύρει ώρες φορτωμένες στιγμές μικρές και μεγάλες από του λαού μας την πολύμορφη ζωή, με την ωριμότητα, την πείρα και τη γνώση καταγράφει σημαντικά γεγονότα, όπως απλά μας το λέει στον συμπυκνωμένο και ουσιαστικό πρόλογό του:

Δεν επιθυμώ να προσφέρω τροφή υστεροφημίας στους συμπατριώτες μου Νισύριους, που ξενιτεύτηκαν κι έζησαν στην Κων/πολη προς το τέλος του δέκατου ένατου αιώνα και των δύο πρώτων 10ετιών του εικοστού. Όμως θέλω να επικεντρώσω την προσοχή του αναγνώστη πάνω σ' έναν «ΚΑΝΟΝΙΣΜΟ» που το περιεχόμενό του ενισχύει την πίστη μου στην άδολη φιλοπατρία τους. Ξεκαθαρίζει την κρίση μου στον τρόπο που τακτοποιούν, διευθετούν και ρυθμίζουν την ενσαρκωμένη επιζωή τους, μέσα στην Τουρκοφωλιά της κάποτε Βασιλεύουσας Πόλης... Η αγάπη των ξενιτεμένων Νισύριων στη μικρή γενέτειρά τους εξασφάλισε στους νεότερους τη μελλοντική αισιοδοξία για ενότητα και αγώνα...

Και ο Νικήτας Κουμέντος αφού με την περιοδεία της μνήμης του στον ιστορικό χωροχρόνο αναφερθεί στους πρωτεργάτες μιάς πολυφωνίας της συλλογικής προσφοράς, στο Ιστορικό της εύρεσης του Κανονισμού, στη σύντομη παρουσίαση και ανάλυση των άρθρων του Κανονισμού, στο κεφάλαιο ΣΤ' «περί σφραγίδος» και στο τελευταίο Κεφάλαιο για τις Γενικές διατάξεις, με τα Επιλογικά θα εκφράσει την παραδοχή της ιστορικής αλήθειας, πως η πνευματική άνθιση της Νισύρου κατά την εποχή του Τουρκικού ζόφου και ιδίως μετά το 1865 βρισκόταν σε καλύτερο πνευματικό και κοινωνικό επίπεδο από την οδυνηρή σημερινή πραγματικότητα της αφθονίας και του ευδαιμονισμού.

Πλημμυρισμένος με φως ο νους και ο εσωτερικός του κόσμος, ακούραστος ο Νικήτας Κουμέντος, μας παρουσιάζει κείμενα ενδιαφέροντα κι αξιόλογα, κείμενα που πρέπει να διατηρούνται για την εθνική τους ταυτότητα τιμητικά και ακατάλυτα.

Το δεύτερο μέρος του βιβλίου περιλαμβάνει το ηθογραφικό ιστόρημα: **ΜΑΝΑΛ-ΛΙ.** Είναι οι μνήμες των παιδικών χρόνων που η ζωή τις κρατάει ξάγρυπνες και τις μεταφέρει με θαυμασμό από γενιά σε γενιά για να κρατήσει τα ήθη και τα έθιμα νοσταλγικό τραγούδι, δοκιμασία της καθημερινότητας, ψαλμούς μιάς λειτουργίας του πληγωμένου παρελθόντος από τους πολέμους και τα δύσκολα χρόνια.

Και διδακτικό και συγκινητικό και ανθρώπινο είναι αυτό το ηθογραφικό ιστορικό, εντυπωσιακό στην αφήγηση του συγγραφέα, που δεν ξεχνάει να μας κάνει να οδοιπορήσουμε μαζί του και να μάθουμε πως η Νίσυρος φάνταζε τότε στα παιδικά μάτια σαν ένα πελώριο βιολί και πως η ψυχή τους ήταν το δοξάρι της.

Το ΜΑΝΑΛ-ΛΙ, είναι ένα εξαιρετικό λαογραφικό κείμενο, ένας ύμνος της παιδικής ψυχής στην κοινωνική και θρησκευτική εκδήλωση, είναι τα περασμένα μιάς χρυσής ηλικίας δοσμένα όλα με απλότητα, στοχασμό, δυνατές εικόνες, με αληθινή χάρη, με ομορφιά και αισθαντική περιπλάνηση. Για τις σκηνές που γίνονταν κάθε Κυριακή και σχολή στο Μητροπολιτικό ναό της Ποταμίτισσας, για τον παπα-Μανόλη, για τους παραγικούς της Σπηλιανής, για τη βόλτα της μικρής ομάδας, για την επιστροφή στο Μοναστήρι, για τον ηγούμενο της Ιεράς Μονής «Παναγία Σπηλιανή», τον Αρχιμανδρίτη Κύριλλο Ρωμάνο, για την προσωπική εξομολόγηση και τόσα πολλά ενδιαφέροντα θα μας πει ο Νικήτας Κουμέντος, όλα βιωμένα χωρίς την υπερβολή, με την ειλικρίνεια της γνήσιας προσφοράς του ωραίου και αληθινού συγγραφέα.

Κλείνοντας το υπέροχο αυτό ηθογραφικό ιστορικό ο Νικήτας Κουμέντος θα σημειώσει:

Δεν είναι καλύτερη μιά εξομολόγηση από την ένοχη σιωπή; Κι όμως φοβάμαι πως μονολογώ. Κλαίω το ύφος εκείνης της ημέρας που χάθηκε!...

Ο πόλεμος είχε αρχίσει για καλά. Ήταν Πάσχα του 1941.

Τέτοια κείμενα σφραγίζουν τον πνευματικό θησαυρό του λαού μας, την ιστορία του, τη ζωή του Έλληνα Ανθρώπου.

* * * *

Στα «**Αιγαιοπελαγίτικα Θέματα**» Αφιέρωμα στη Δωδεκάνησο, τεύχος 36 Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1994 δημοσιεύεται το παρακάτω τιμητικό κείμενο.

**ΖΑΧΑΡΙΑΣ Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗΣ
ΠΡΟΣ ΝΙΚΗΤΑ Ι. ΚΟΥΜΕΝΤΟ**

Ο κ. Ζαχαρίας Ν. Τσιρπανλής κατάγεται από μητέρα Νισυριά και πατέρα Κώο. Είναι τακτικός καθηγητής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και κατέχει την Έδρα Ευρωπαϊκής Ιστορίας Μέσων και Νεωτέρων Χρόνων. Έχει συγγράψει 10 βιβλία και έχει δημοσιεύσει σε επιστημονικά περιοδικά ελληνικά και ξένα, περισσότερες από 100 μελέτες.

Εξαιτίας των δύο εργασιών του κ. Νικήτα Κουμέντου που δημοσιεύονται στο 12ο Τόμο Νισυριακά α) Κανονισμός της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας Η ΝΙΣΥΡΟΣ εν Κωνσταντινουπόλει 1876 και β) Το Μανάλ-λι, ηθογραφικό ι-

στόρημα, ο κ. Τσιρπανλής στην από 17 Νοέμβρη 1993 επιστολή του γράφει προς τον κ. Κουμέντο:

«Αγαπητέ μου Νικήτα.

Διάβασα με περισσή αγαλλίαση τον Κανονισμό της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας των Νισυρίων στην Κωνσταντινούπολη. Είναι ένα σπουδαίο ιστορικό τεκμήριο και χαίρομαι που το έδωσες ολόκληρο, πανομοιότυπο. Διαθέτεις ισχυρή γραφίδα. Με το δικό σου τρόπο, τον τόσο γλαφυρό και γοητευτικό, δένεις τους ανθρώπους ακόμη πιο πολύ με το νησί που αγαπούν.

Το Μανάλ-λι με συνεπήρε. Και τι δεν μου θύμισε. Σου αξίζουν πολλά συγχαρητήρια και γι αυτή και για τις άλλες ηθογραφικές συμβολές σου. Νομίζω ότι δίκαια μπορείς να ονομαστείς ως ο κατ' εξοχήν χρονικογράφος και κοινωνικός λαογράφος της Νισύρου.

Όλοι μας πρέπει να σ' ευγνωμονούμε, γιατί φρόντισες και διέσωσες, μέσα από την αρπάγη του χρόνου, την ουσία της ψυχής και του πνεύματος του νησιού μας.

Με την αγάπη μου πάντα
Ζαχαρίας Ν. Τσιρπανλής

Ο πρόεδρος της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, καθηγητής Πανεπιστημίου κ. Δημήτριος Σ. Λουκάτος στη βιβλιογραφία του 3βου τόμου «Λαογραφία» 1994 γράφει:

Κουμέντος Νικήτας Ι., Το Μανάλι, Ηθογραφικό ιστόρημα. Ανατύπωση από τα «Νισυριακά», τόμος 12, Αθήνα 1993, σ. 39-60. (Με φωτ. ναού και κληρικών).

Αυτοβιογραφική περιγραφή παιδικού (εκκλησιαστικού) έθιμου της Νισύρου, όπου, τη Δευτέρα του Πάσχα, μετά τη λειτουργία στον Ναό της Παναγίας «Ποταμίτισσας», οι παραγοί (μαθητευόμενοι) των εκκλησιών γύριζαν με την εικόνα της Ανάστασης και με το συμβολικό μανάλι, στις γειτονιές, εύχονταν το «Χριστός Ανέστη» και οι νοικοκυρές τους πρόσφεραν κόκκινα αβγά ή χρήματα (οι άνδρες). Πρόκειται για έθιμο ανοιξιάτικου αγερού ευλογίας, που εντάσσεται στις πανελλήνιες λιτανείες του Πάσχα. (Βλ. Δ. Λουκάτου, Πασχαλινά, 1988, σ. 139-91).

Ο σ. περιγράφει με ψυχογραφική παιδική ανάμνηση (του 1941) το βιωμένο του αυτό έθιμο, που δείχνει, παράλληλα και την καλή παιδαγωγική επίδραση, που αφήνει, πάντα, στα παιδιά, η εκκλησιαστική μαθητεία και λειτουργική εμπειρία τους.

* * * *

ΤΑ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ
πολιτιστικά
εφημερίδα «ΡΟΔΙΑΚΗ»
«ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ» 12ος τόμος

Γράφει ο
Παράσχος Παρασός

Σήμερα, στις 8 το βράδυ, στην αίθουσα διαλέξεων του Δικηγορικού Συλλόγου Ρόδου (οδός 25ης Μαρτίου 9-11), ο εκπαιδευτικός και πνευματικός άνθρωπος Νικήτας Κουμέντος θα παρουσιάσει τον 12ο τόμο «Νισυριακά» της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών.

Ο Νικήτας Κουμέντος, αντιπρόεδρος της Εταιρείας κι επιμελητής της ύλης του τόμου επωμίζεται την ευθύνη της παρουσίας αυτής, ως ο πιό αρμόδιος και ειδικός, αφού, χρόνια τώρα, είναι η ψυχή κι ο νους της Εταιρείας. Στον τόμο αυτό, άλλωστε, καταχωρούνται δύο εργασίες του 1) Κανονισμός της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας «Η ΝΙΣΥΡΟΣ» Εν Κωνσταντινουπόλει 1876 και 2) «Το ΜΑΝΑΛ-ΛΙ», ηθογραφικό ιστόρημα.

Τα «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ» είναι η αρχαιότερη περιοδική έκδοση στα Δωδεκάνησα. Φέτος συμπληρώνονται τριάντα (30) χρόνια, από την έκδοση και κυκλοφορία του πρώτου τόμου, που δόθηκε στο Δωδεκανησιακό λαό το... σωτήριο έτος 1963.

Προλογικά θα γράψει ο Πρόεδρος της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών Αρμόδιος Ι. Γιαννίδης την παρακάτω περικοπή: «...Η πνευματική πορεία μιάς προσπάθειας εκδοτικής σφραγίζεται με την έκδοση του 12ου Τόμου «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ» 1993.

Πράγματι, με τον 12ο τόμο δε σφραγίζεται μόνο, αλλά κι επιβεβαιώνεται η άοκη φροντίδα της συντακτικής επιτροπής να συνεχίσει τον εκδοτικό άθλο και να κρατήσει άσβηστη τη φλόγα της φιλοπατρίας και της διερεύνησης των άδυτων της εθνικής ψυχής επικεντρώνοντας την προσοχή της στο λαό, την ιστορία, τις παραδόσεις και το θρησκευτικό συναίσθημα των Νισυρίων.

Βακτηρία σ' αυτή την προσπάθεια στάθηκε η διαπίστωση που με τόση σοφή περιεκτικότητα δίνεται στον πρόλογο του Προέδρου της Εταιρείας: «Σήμερα, μέσα στις ραγδαίες ανακατατάξεις που συντελούνται σε λαούς και σε κράτη, η μόνη θετική προσφορά που μπορούν οι Νισύριοι, ιδίως αυτοί που μένουν έξω από τη Νίσυρο, να προσφέρουν στο νησί τους, είναι τα «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ».

Το πνεύμα είναι η πιό ανθεκτική αντίσταση και η μόνη που τολμά να περιφρονήσει το χρόνο και τη λησμοσύνη. Γι' αυτό η επιτροπή επικεντρώνει χρόνια τώρα όλη την προσοχή και την αγωνία της στη συνέχιση αυτής της εκδοτικής προσπάθειας που επιτρέπει, στο μικρό νησί της Δωδεκανήσου, ν' ακτινο-

βολεί και να ξεπερνά κάθε δοκιμασία για να επιβιώσει και διατηρεί το νεανικό του σφρίγος σφραγίζοντας το αγέραστο της φυλής μας.

Εδώ, κρίνω σκόπιμο, να κάμω μιά μικρή αναδρομή στο ιστορικό της ίδρυσης της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών για να κατατοπιστούν οι φίλοι αναγνώστες της στήλης.

Η Εταιρεία ιδρύθηκε το 1961 από λίγους Νισύριους της Αθήνας και του Πειραιά, με μοναδικούς πόρους την αγάπη τους για την πατρώα γη και την πίστη τους στους σκοπούς και τους στόχους που είχαν, καταστατικά, θέσει. Το 1962 αναγνωρίζεται από το Πρωτοδικείο το καταστατικό της και τον επόμενο χρόνο, το 1963, κυκλοφορεί ο πρώτος τόμος. Με την κυκλοφορία του τρίτου τόμου στα 1969 η Ακαδημία Αθηνών απονέμει έπαινο στην Εταιρεία για την επιστημονική και πατριωτική της δράση. Τα «ΝΙΣΥΡΙΑΚΑ» είναι το παλιότερο, το επισημάνανε στην αρχή, απ' όσα εκδίδονται μέχρι σήμερα Δωδεκανησιακά περιοδικά του είδους. Πράγματι, η Νίσυρος ξεκίνησε πρώτη, μετά την Ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα, και τα υπόλοιπα νησιά την ακολουθούν κι αρχίζουν να γράφουν και να παρουσιάζουν τα δικά τους περιοδικά επιστημονικά και φιλολογικά συγγράμματα. Το Δ.Σ. της Εταιρείας, από το ξεκίνημα του μέχρι και σήμερα, επιμένει να πιστεύει, χωρίς να κουράζεται να επαναλαμβάνει κάθε φορά πως το πνευματικό οξυγόνο της Νισύρου είναι οι εκδόσεις της, που φέρουν στην επιφάνεια το γνωστό, όπως διακηρύσσει, νισύριο φιλότιμο και την πετρωμένη περηφάνεια των συμπατριωτών του.

Με τέτοιο αποστολικό ζήλο το Δ.Σ. καταφέρει να μας δίνει κάθε φορά υποδειγματικές εκδόσεις που τιμούν τον ακριτικό μας νομό κι αναδεικνύουν τον πολιτισμό του.

Θάταν όμως ασύγνωστη παράλειψη, αν δεν έκαμνα μνεία, έστω και συντομώτατα, του σημεινού παρουσιαστή του 12ου τόμου, Νικήτα Κουμέντου.

Γνωρίζω πως θα βρεθώ αντιμέτωπος με τη γνωστή σεμνότητα που χαρακτηρίζει το φίλο μου Νικήτα. Προκειμένου όμως να επιλέξω ανάμεσα σε μιά παράλειψη που θ' αδικεί την πιστή σκιαγράφηση της χαρισματικής αυτής προσωπικότητας και στην αντίθεσή του με ό,τι αναφέρεται στο άτομό του, προτιμώ τη δεύτερη. Ας μου το συγχωρέσει ο αγαπητός μου Νικήτας.

Ο Νικήτας Κουμέντος ξεκίνησε το οδοιπορικό του στον πνευματικό χώρο με χίλιες ανείπωτες στερήσεις... Πάλεψε όχι για να διακριθεί, από υπεροψία, αλλά για να επιβιώσει κι επιτύχει να σταθεί στο χώρο του. Δύσκολα τα χρόνια εκείνα. Είχε, όμως, εμπιστοσύνη στον εαυτό του, κι επιπλέον είχε οράματα, ιδανικά και μιά τεράστια θέληση να μείνει όρθιος, να μην λυγίσει, να μην λιγοψυχιάσει, να μην προδώσει τον εαυτό του. Και τα κατάφερε. Τελειώνει τη στοιχειώδη και τη μέση εκπαίδευση. Μπαίνει στην Παιδαγωγική Ακαδημία Ρόδου, αποφοιτά με άριστα. Μετεκπαιδεύεται στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, και ταυτόχρονα παρακολουθεί μαθήματα Κοινωνιολογίας και παίρνει πτυχίο Ψυχικής Υγιεινής από

την Εθνική Εταιρεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και ανεβαίνει, με αξιοπρέπεια, τα σκαλιά της Εκπαιδευτικής Ιεραρχίας για να τερματίσει την καριέρα του ως Επιθεωρητής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και Σχολικός Σύμβουλος.

Είναι τακτικό μέλος της Ένωσης Ελλήνων Συγγραφέων.

Σαν δάσκαλος εφαρμόζει πρωτοποριακές μεθόδους διδασκαλίας. Στέκεται στο πλευρό του μαθητή, όχι ως όργανο μάθησης, ταγμένο από την πολιτεία να μορφώσει τα παιδιά, αλλά ως φίλος, σύντροφος και συνοδοιπόρος τους. Γι' αυτό αγαπήθηκε, όσο ολίγοι από το μαθητόκοσμο.

Η θητεία του στο Δημοτικό Σχολείο Απολλώνων δίνει το μέτρο των ικανοτήτων του, αλλά και της αγάπης του στον παιδόκοσμο. Ανακαινίζει το σχολείο. Αναπτύσσει μιάν αξιόλογη πολιτιστική κίνηση με πρωτεργάτες τους μικρούς του μαθητές. Ιδρύει θεατρική σκηνή και κάθε εθνική επέτειο ανέβαζε ένα έργο που γράφεται με τη συνεργασία των παιδιών ύστερα, φυσικά, από τις υποδείξεις, τις συμβουλές του και τις μεθοδεύσεις του στον τρόπο οικοδόμησης του θεατρικού υλικού που όλοι μαζί διαμόρφωναν σύμφωνα με τις απαιτήσεις της σκηνης...

Αργότερα, τον βρίσκουμε στην επιτροπή σύνταξης των αναγνωστικών για τα παιδιά του δημοτικού σχολείου. Κι απ' την υπεύθυνη αυτή θέση δεν ξεχνά τους συμπατριώτες του λογοτέχνες. Για πρώτη φορά καταγράφεται τ' όνομα σημαντικών δωδεκανησίων λογοτεχνών στις σελίδες των εγκεκριμένων από το κράτος αναγνωστικών. Αυτό και μόνο αρκεί για να του αναγνωρισθεί η μεγάλη του συμβολή στην επισήμανση και προβολή των δωδεκανησίων συγγραφέων.

Ο Νικήτας Κουμέντος είναι όμως και προπαντός ο γνήσιος, ο πραγματικός ποιητής, γιατί ποιητής δεν είναι μόνο αυτός που έχει την ικανότητα να στιχουργεί με τους κανόνες της μετρικής, αλλά αυτός που φέρνει μέσα του τη φλόγα της δημιουργίας. Αυτός που δημιουργεί από βαθύτερη ανάγκη να δώσει στο λαό κάτι όχι από το πλεόνασμα, αλλά από το πνευματικό νωτέρημα της ψυχής του.

Λατρεύει, ακόμα, τη μουσική, έχει πτυχίο κιθάρας, επιδίδεται στην οργάνωση εκκλησιαστικών χορωδιών, δημοσιογραφεί, δίνει διαλέξεις, κάμνει ραδιοφωνικές ομιλίες. Από μαθητής γυμνασίου δείχνει, όμως, και τις δημοσιογραφικές του ικανότητες. Τακτικός συνεργάτης της Ροδιακής, με δάσκαλο τον αλησμόνητο διευθυντή και ιδρυτή της Εμμανουήλ Καλαμπίχη. Φύση ανήσυχη, ασίγαστη, ταξιδεύει και παίζει πτυχίο της Ιταλικής γλώσσας.

Πολυγραφότατος. Γράφει μελέτες, άρθρα, ποιήματα. Διακρίνεται για την κομψότητα της γλώσσας. Εραστής του έντεχνου λόγου, φροντισμένος και γλαφυρός στιλίστας. Υποδειγματική η δομή του γραπτού και προφορικού του λόγου. Τον κατακτά όμως, η λαογραφία, η πλατειά αυτή ψυχή του λαού, ακούραστα κινείται μέσα στους αιώνες εξασφαλίζοντας τη συνέχεια και τη συνέπεια της ιστορικής του ύπαρξης.

Χυμώδες, πολύμορφο ταλέντο, χαρισματική προσωπικότητα, με πολλή καλοσύνη, πολλή αγαθότητα, περίσσιο αυθορμητισμό, αφοπλιστική ειλικρίνεια και απέραντη αγάπη στον άνθρωπο, ιδιαίτερα τον πονεμένο, το βασανισμένο, τον καταδιωγμένο, τον ταπεινό, κοντολογίς.

Σ' εποχές δοκιμασμένες όπως η δική μας, προσωπικότητες σαν τον Νικήτα Κουμέντο, τους εξασφαλίζουν μια δικαίωση που τους δίνουν ένα περιεχόμενο που διαφορετικά δεν θα διαθέτανε και θάταν απελπιστικά φτωχότερες και πιο συρρικνωμένες κι αποστεωμένες.

Αυτό τον ακούραστο εργάτη των γραμμάτων μας θάχουμε απόψε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε, καθώς θα μας παρουσιάζει, με το μοναδικό του γλαφυρό τρόπο, το 12ο τόμο των «Νισυριακών».

Ρόδος, 30 Ιούνη 1993

* * * *

Η μικρή αυτή αναφορά στον ακούραστο εργάτη, Εκπαιδευτικό, Ποιητή, Λαογράφο, Νικήτα Κουμέντο, δεν εξαντλεί την προσφορά του στα γράμματά μας, δίνει μόνο την ευκαιρία της αναζήτησης για την αναγνώριση ενός μόχθου που ο χρόνος το νόημά του θα το καταξιώσει, θα το κρίνει, θα το διατηρήσει, αφού ο λόγος της λαογραφίας παραμένει μια υποθήκη για τις ερχόμενες γενιές.

Το κίνητρο της δημιουργίας δεν είναι η περιέργεια για το συγγραφέα. Είναι η αγάπη του, το έμφυτο πάθος του για την έκφραση την ανθρώπινη της ζωής του νησιού του, για την καταβολή της οικογενειακής παράδοσης. Μιά εσωτερική αγωνία, ένας ωραίος φανατισμός, ένα πλούσιο απόθεμα εμπειρίας, οι λαϊκοί θησαυροί, του δίνουν τη δύναμη να συμπάσχει με τους κατοίκους της Νισύρου. Να σκέφτεται και να διαβάξει την κάθε κίνησή τους, να παρατηρεί και τη μικρότερη λεπτομέρεια, ακόμα και τη μιά λέξη, ν' ακούει και να μαθαίνει καλά τα όσα λέγονται, για ν' αντέχει στις σκληρές ώρες. Να εμπνέεται και από την παρακμή, να στέκεται όρθιος, ανυποχώρητος μέσα στην ίδια τη ζωή με γενναιότητα, και η πίστη του τρέφεται από ψυχικές καταστάσεις, από γεγονότα και περιστατικά που δεν πρέπει να πάνε χαμένα και που τον οπλίζουν να τα καταγράψει έτσι που να εκφράζουν το ειδικό βάρος των καιρών.

Ο Νικήτας Κουμέντος με την ποίησή του, την κοινωνική του προσφορά, κυρίως την εκπαιδευτική και με την αξιόλογη συμβολή του στη λαογραφία μας ελευθερώνει τις πολιορκημένες φωνές, που οι άγονες ώρες τις καταδίκασαν στη σιωπή. Προετοιμασμένος για όλα, με συνέπεια και αποφασιστικότητα, με επίγνωση και ωριμότητα, ρεαλιστής χωρίς να γυρεύει και να αναπαύεται στη διέξοδο της μεταφυσικής. Η καθημερινή επαφή του με το βιοπαλαιστή, τον απλό, το μεροκαματιάδη, τον πολυβασανισμένο της γενέθλιας γης, τον κάνει να γκρεμίσει τα τείχη της αδιαφορίας, να καταργήσει τους βάρβαρους με τη μονοτονία, να σταθμεύσει στο νόημα της ζωής και στα βιβλία του, γνήσιος λαο-

γράφος, να γράφει σελίδες ζωής, πολύτιμες σελίδες, αντίσταση στο χρόνο, μνήμη ιστορίας, τον αληθινό άνθρωπο με τις χαρές, τις λύπες του, τις εκδηλώσεις του, τα πειράγματά του, το χαρακτήρα του, τη γλώσσα του, τον ψυχικό και πνευματικό του κόσμο.

Σημαντική η συμβολή του Νικήτα Κουμέντου και στο ερευνητικό πεδίο, στο δύσκολο αυτό χώρο της λαογραφίας, με διάκριση ουσιαστική, αναγνωρισμένη δικαιωματικά, τιμητική και για τη Νίσυρο και για τα εθνικά μας γράμματα. Μιά στάση αντικειμενική με μαρτυρίες τις ανόθευτες αφηγήσεις. Την ειλικρίνεια, την αλήθεια. Την πείρα του ευγενικού και καλλιεργημένου εαυτού του. Και πάνω απ' όλα την ασύνορη Αγάπη του για τον Άνθρωπο του νησιού του, το Νισύριο.

Ο Νικήτας Κουμέντος με το πολύμορφο έργο του, ποίηση, πεζογραφία, μελέτες, λαογραφία και την παρουσία του τη δημιουργική και πολύ θετική στην ταλαιπωρημένη Ελληνική Παιδεία μας, υπηρέτησε και υπηρετεί έργο σημαντικό, έργο Ζωής.

ΝΙΚ. ΛΥΚ. ΦΟΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

1) **Νίκου Γ. Νικητιάδη**, *Αναπολώντας τα παιδικά μου χρόνια*, Αθήνα 1990, σσ. 87, Του ίδιου, *Παραλειπόμενα των Αναπολήσεων των περασμένων χρόνων*, Αθήνα 1992, σσ. 112 και τα δύο μικρού σχήματος.

Πολλά βιβλία παρ' όλο που δεν αντέχουν την κριτική, τα περιβάλλουμε με συμπάθεια, για το γεγονός ότι στις σελίδες τους περικλείουν ζωντανές ιστορίες του παρελθόντος. Τα περισσότερα προβάλλουν τις αναμνήσεις των παιδικών χρόνων, κρατώντας σε εγρήγορση τους ανθρώπους του σήμερα.

Η ατημέλεια της δομής, η απλοϊκότητα των περιγραφών δεν μας εμποδίζει να ανιχνεύσουμε τις ειδήσεις που μπορεί να υπάρχουν στις σελίδες τους. Οι συνήθειες και τα γεγονότα της καθημερινής ζωής, τα πρόσωπα και οι καταστάσεις του οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος, ακόμα τα γενικώτερα θέματα, πέραν από τα στενά όρια της ιδιαίτερης πατρίδας, είναι κατά κανόνα αυτά που θα επισημάνει ο αναγνώστης.

Ένας κόσμος ολόκληρος που στο πέρασμα του χρόνου θα είχε χαθεί, ζωντανεύει τώρα στα μάτια μας χάρις στην πρόνοια του κ. Νικητιάδη να περιγράψει αναπολώντας τα παιδικά χρόνια και οραματιζόμενος στην ξενητεία το νησί του, τη Νίσυρο. Πολύ εύγλωττα απευθυνόμενος στον αναγνώστη ο κ. Γαβριήλ Ν. Σακελλαρίδης μεταξύ των άλλων γράφει: «Αυτό το βιβλιαράκι που κρατάς στα χέρια σου, δεν έχει απαιτήσεις να το θεωρήσεις κάποιο λογοτέχνημα, ούτε και με κάποια ιστορική αξία, ούτε καν λαογραφική. Έχει όμως κάποια αξία και σπουδαιότητα για κάθε Νισύριο, από τα Νικειά, απ' όπου κατάγεται κι' ο συγγραφέας του, ο Νίκος Γ. Νικητιάδης. Γιατί, σαν παιδί των Νικειών, που οι τότε περιστάσεις δεν του επέτρεψαν να μορφωθεί περισσότερο από τα γράμματα του Δημοτικού Σχολείου των Νικειών, είναι αξιέπαινος, εφόσον με γλώσ-

σα απλή και απέριττη, ημπορέσε να συγκεντρώσει βιώματά του από τη ζωή στο χωριό, σε χρόνια σκλαβιάς, κάτι που μπορεί να 'ναι και δικά σου βιώματα¹».

Το βιβλίο, μιλάμε για το πρώτο, μετά από τον Πρόλογο (σσ. 5-6) του Κώστα Μαντουδάκη, ένα γράμμα (σσ. 7-8) του Γαβριήλ Μ. Σακελλαρίδη, το Ευχαριστήριο (σσ. 9-10) του ίδιου του συγγραφέα και τον Πρόλογο του Συγγραφέα (σ. 11) χωρίζεται σε τρία μέρη:

Μέρος Α' Περιστατικά προ, διαρκούντος και μετά τον πόλεμο (γραμμένα στην ξενητεία...) (σσ. 13-38), *Μέρος Β'* Διάφορα Σκόρπια 1) Ανέκδοτα, 2) Αστεία, 3) Καλαμπούρια, Νισύριας προέλευσεως (σσ. 39-52) και *Μέρος Γ'* Ποιήματα από το 1946 έως το 1988 (σσ. 53-86). Είναι πλούσια η συγκομιδή για τους Νισύριους και τους άλλους νησιώτες που οι προτιμήσεις τους ταυτίζονται με τις περιγραφές των παιχνιδιών και των άλλων κοινωνικών εκδηλώσεων της εποχής. Αναμνήσεις από την Ιταλική κατοχή και το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο συνθέτουν τις εικόνες που είναι χαραγμένες στις σκέψεις και που δεν είναι δυνατόν να ξεχασθούν με τίποτα. «Το Μαγκάλι μας», «Το Χαστούκι» και «Οι δυο Ιταλοί» περικλείουν πολλά στις περιγραφές τους· και τα τρία είναι γραμμένα μετά από πολλά χρόνια στη Νέα Υόρκη εκεί που είχε ξενητευθεί ο συγγραφέας. Η κορύφωση της ειλικρίνειας και αφέλειας του συγγραφέα είναι το «Ψεύτικο Πιστοποιητικό Γυμνασίου». Απαθαντίζοντας το περιστατικό κλείνει το πρώτο μέρος του βιβλίου.

Στο δεύτερο μέρος καταγράφονται ανέκδοτα, αστεία και καλαμπούρια Νισύριας προελεύσεως, με ιδιαίτερη σκαπτική διάθεση, τη διάθεση που συνοδεύει κάθε νησιώτη και ιδιαίτερα το Νισύριο στις ατέλειωτες συζητήσεις στις παρέες στο καφενείο ή τις αποσπερίδες τις νύχτες του χειμώνα. Αυτοσχεδιασμοί, μεγαλοστομίες, υπερβολές, φαντασιώσεις περικλείουν οι διηγήσεις αυτές, χωρίς καμιά διάθεση μειώσεως της προσωπικότητας του ατόμου. Και όταν ακόμα αναφέρονται σε πρόσωπα που ζουν ανάμεσά τους, φροντίζουν με τρόπο να τους τσιγλίσουν, χωρίς να φανεί ότι αναφέρονται σ' αυτούς. Όσοι τα έχουν διαβάσει κάτι θα πρέπει να θυμηθούν από τους θυμόσοφους αυτούς καλαμπουριτζήδες.

Το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου καταλαμβάνουν τα ποιήματα. Βλέπετε η ποίηση γράφεται πιο εύκολα. Η ρίμα είναι στο πετσί του Έλληνα, είναι δυνατόν έλληνας και να μην έχει γράψει στίχους και μάλιστα όταν νοσταλγικά από τη ξενητεία αναπολεί τους δικούς του και την ιδιαίτερη πατρίδα του, τα παιδικά χρόνια και τις κρυφές χαρές, τις παρέες και τις μικρές συγκινήσεις; Πολλά συνοψίζονται στο «Διάβα της Ζωής» (σ. 55), αλλά και στην «Πρωτοχρονιά»

1. Από «Ένα Γράμμα» που δημοσιεύεται στο πρώτο βιβλίο σσ. 7-8 επιμελητού της εκδόσεως.

(σ. 56) και αλλού. Χωρίς βέβαια υψηλές ποιητικές επιδόσεις, ο ποιητής κατώρθωσε να μας παρουσιάσει τη σκέψη και τα αισθήματά του, ακόμα τη νοσταλγία του, όπως στο «**Νοσταλγία**»:

*Μικρός σ' αποχωρίστηκα νησί μου αγαπημένο
για να παλέψω τη ζωή εδώ μακριά στα ξένα.
Κοντά σου νάρθω κάποτε την ώρα περιμένω
πού θάβρω πιο αγαπητό στον κόσμο από σένα;
Εκεί που εγεννήθηκα το φως που πρωτοείδα
κι έμαθα πέντε γράμματα προτού να ξεκινήσω
σε κείνη την πανένδοξη και προσφιλή πατρίδα
ας μ' αξιώσει ο Θεός μιά μέρα να γυρίσω.
Που πρόσωπά μου αγαπητά με καρτερούν με πόθο
γονείς, αδέρφια, συγγενείς και τόσο άλλοι φίλοι.
σαν κάτι που να με τραβά τη νοσταλγία νοιώθω
καμένος που νερό ζητά με διψασμένα χείλη.
Κι όταν η πρόσκαιρη ζωή στο τέραμα πλησιάζει
μαζί με των προγόνων μου ν' αναπαυθεί η ψυχή μου.
Μα αν είν' της μοίρας μου γραφτό στα ξένα να πεθάνω
απ' τους αγαπημένους μου ζητώ να μη με κλάψουν.
Για τελευταία χάρη μου μιά έκκληση τους κάνω
να πάρουν τ' άψυχο κορμί στη Νίσυρο να θάψουν.*

Το τρίτο αυτό μέρος του βιβλίου γεμάτο από νοσταλγικούς στίχους, με ποιητικές συναισθημάτων, πατριωτικές εξάρσεις, καθημερινές ανησυχίες, νομίζω ότι στάθηκε σημείο αναφοράς κάθε Νισύριου. Είναι αρκετό να μεταφέρουμε τους περισσότερους τίτλους από τα είκοσι τέσσερα (24) ποιήματα: Αυγή του Πάσχα (σ. 55), Κρίση (σ. 56), Σκέψεις και λογισμοί (σ. 58), Σαββατόβραδο στην Ξενητιά (σ. 58), Η σημερινή Νίσυρος (σ. 59), Το χωριό μου (σ. 59), Στην ενδέκατη Επέτειο της Απελευθέρωσης της Δωδεκανήσου (σ. 60), Στο Ηφαίστειο της Νίσυρου (σ. 61), Συνορισία Αποδημίας (σ. 62), Για την Πολιτική κατάσταση της Ελλάδος (1962) (σ. 63), Το παραπονεμένο Γεροντάκι (σ. 64), Πάσχα στην Ξενητιά (σ. 64), Στην 25η Μαρτίου 1946 (σ.σ. 65-66), Μάνα (σ. 66), Η Σύνταξη (σ. 67), Το λάθος και το πάθος μου (σ. 67), Πασατέμπο (σ. 68), Γυναίκα και Μάνα (σ. 69), Ματαιότης (σ. 70), Αναπολώντας τα Περασμένα (σ. 71-78), Στη Νισυριακή Νεολαία (Ακροστιχίς) (σ. 79).

Η όλη δομή του βιβλίου κλείνει με ένα ωφέλιμο γλωσσάριο: Λέξεις ποιητικής προελεύσεως στο Νισύριο και ξεχωριστά στο Νικειάτικο Γλωσσικό ιδίωμα (σ.σ. 80-86).

Μετά από δυό χρόνια βλέπει το φως της δημοσιότητας το δεύτερο κατά σειρά βιβλίο του **κ. Νικητιάδη**, το οποίο με τον τίτλο «*Παραλειπόμενα των Αναπολήσεων των περασμένων χρόνων*», συμπληρώνει εκείνα που παρέλειψε κατά την κρίση του από το πρώτο βιβλίο. Βέβαια η εμπειρία του πρώτου έκαμε σοφότερο το συγγραφέα, ο οποίος πρόσεξε λίγο περισσότερο το καινούργιο βιβλίο του πλουτίζοντάς το, εκτός από τις νέες ειδήσεις και με μεθοδικότητα. Στον πρόλόγό του μεταξύ των άλλων γράφει: «Ελπίζω πως με τη μικρή αυτή συμβολή μου, η ιστορία του όμορφου νησιού μας, το οποίο δυστυχώς οι περισσότεροι εγκαταλείψαμε, όχι μόνον δεν θα χαθεί, αλλά θα συνεχισθεί να διαβάζεται για πολλά χρόνια και εκφράζω την ελπίδα πως θα βρεθούν και άλλοι, ιδίως άνθρωποι των γραμμάτων, να με μιμηθούν, συμπληρώνοντας τα παραλειπόμενα των δικών μου παραλειπομένων» (σ. 7). Για να αντιληφθεί όμως καλύτερα ο αναγνώστης το εύρος των θεμάτων που παρουσιάζονται, θα μεταφέρουμε τον πίνακα περιεχομένων: *Προλόγος* (Παραλειπόμενα) (σ. 7), Προλογικό του επιμελητού της εκδόσεως Γαβριήλ Μ. Σακελλαρίδη (σ. 9), *Μέρος Πρώτο*, Σχολικές Αναμνήσεις (σσ. 11-16), *Μέρος Δεύτερο*, Ήθη και Έθιμα του Χωριού μας (ο Μάρτης - Η Αργατιά - Η Καλοχρονιά - Τα Χοιροσφάγια - Η ονομαστική εορτή) (σσ. 17-24), *Μέρος Τρίτο*, Κάλαντα και Άσματα Σχολικά (Τα κάλαντα των Χριστουγέννων - Η Αρχιμηνιά. Τα παιδικά μας Πρωτοχρονιάτικα Κάλαντα - Το Τραγούδι των Φώτων - Ωδή προς τους Τρεις Ιεράρχας - 25 Μαρτίου - Το άσμα του Λαζάρου - Η Πρωτομαγιά - Νισύρικτα τραγούδια - Δίστιχα δικής μου ποιήσεως - Στην Ογδοηκονταετηρίδα του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου - Το περιβόλι - Αντί προλόγου για τα επόμενα του Νίκου (του Κώστα Ε. Μαντουδάκη) - Πενήντα χρόνια μετά (σσ. 26-55), *Μέρος Τέταρτο*, Ένα επεισόδιο από την αγροτική μου ζωή, Η φωτιά στο Κοίλος (σσ. 57-58), *Μέρος Πέμπτο*, Τα Κρίσιμα Χρόνια του 1939 (σσ. 59-60), *Μέρος Έκτο*, Δύο αφανείς ήρωες Συγχωριανοί μας, Ο Γιώργος του Μοσχί, Ο άλλος αφανής ήρωας (σσ. 61-63), *Μέρος Έβδομο*, Όσα δεν μπορώ να ξεχάσω, Οι βομβαρδισμοί της Ρόδου - Η λεηλασία της Καζέρας - Η ανατίναξη του καϊκιού του Γιάννη του Μιχάλαρου - Οι ένδεκα Ιταλοί πεζονάυτες - Ο τενεκές το λάδι - Το κοντάρι της σημαίας - Από τη μάχη της Εμπορειού - Οι καρραμπίνες των Καραμπινιέριδων - «Χρέος Πολιτοφυλακής» (σσ. 64-80), *Μέρος Όγδοο*, Εύθυμες και Χιονομορστικές Διηγήσεις, «Νισυροϊταλικά» - Το «Μαυράκι» - Οι Επίσκοποι - Ο γάϊδαρος με τα πανιά - «Μαργαριτάρια» - Η μοιρασιά - «Κι ας ήμουν κι ο Βασίλης του Βεζύρη» (σσ. 81-89), Υποσημειώσεις στο Βιβλίο του Νίκου Γ. Νικητιάδη (σσ. 93-109).

Τα θέματα που παρουσιάζει ο συγγραφέας είναι ποικίλλα. Οι αναμνήσεις των παιδικών χρόνων, ζωντανεύουν με τα θρησκευτικά και άλλα κοινωνικά έθιμα του νησιού. Ο έντονος συναισθηματισμός για την πατρώα γη συναρπάζει.

Το κάθε τι απαθανατίζεται σαν κάτι σπουδαίο. Ανασταίνονται πρόσωπα και καταστάσεις που στο πέρασμα του χρόνου θα είχαν σβήσει. Η ρίμα και πάλι κυριαρχεί ως έκφραση αγάπης. Η σατυρική διάθεση καθρεπτίζει με ιδιαίτερη χαρά, ό,τι μπορεί να πλησιάσει από τον κοινωνικό περίγυρο. Οι εφιαλτικές μέρες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ανασταίνονται με τις περιγραφές που μας κάνει ο σ. στο έβδομο κεφάλαιο. Ιταλοκρατία, Γερμανική Κατοχή συνθέτουν τις σελίδες της ιστορίας των τελευταίων χρόνων. Οι βομβαρδισμοί των Συμμαχικών Δυνάμεων προσπαθούν να θέσουν τέρμα στην Κατοχή των νησιών μας, με σκοπό την κατάληψή τους από τους Συμμάχους. Κανένας από τους παλιούς δεν ξεχνάει τις καταλήψεις και ανακαταλήψεις και τους αλληπάλληλους βομβαρδισμούς πότε από τους μεν, πότε από τους δε. Περιστατικά σαν αυτά με τη ληλασία της Καζέρμας που περιγράφονται (σ. 69), έγιναν σε πολλά δημόσια κτίρια σε όλα σχεδόν τα νησιά. Οι εξευτελισμοί που έγιναν κυρίως από τους Γερμανούς στους Ιταλούς καραμπινιέρους μετά την παραλαβή της Διοίκησης των νησιών δεν περιγράφονται. Εδώ ο σ. μας περιγράφει (σσ. 71-73) ένα από τα πολλά περιστατικά. Δε θα επιμείνω περισσότερο, εκείνο που ήθελα να τονίσω, είναι ότι εκτός από τις χρήσιμες και διαφωτιστικές υποσημειώσεις, το βιβλίο διακοσμείται με αρκετές φωτογραφίες, που η αναγραφή τους μετά τα περιεχόμενα σε ιδιαίτερο πίνακα δε θα έβλαπτε.

* * * *

2). **Νίκου Ι. Χαρτοφύλη, Οι Χαιρετισμοί της Νισύρου**, Αυτοτελής Ενότητα Πρώτη, Ρόδος 1992, σσ. 45.

Μεγαλοφυής στη σύλληψη και μεγαλόστομος στην έκφραση, είναι η Ανακρεόντιος ωδή του ποιητή προς τη γενέτειρά του Νίσυρο. Οραματιστής και προσκυνητής του αρχαίου πνεύματος, εκφραστής της θρησκευτικής ποιήσεως όπως αυτή διαμορφώθηκε τη Βυζαντινή περίοδο και ιδιαίτερα με τον Ακάθι στο Ύμνο, ο κ. Νίκος Ι. Χαρτοφύλης με πηγαία ποιητική έκφραση προβάλλει τις σκέψεις του, χαρίζοντας υπερηφάνεια και ρίγη συγκινήσεως σε κείνους που θα πλησιάσουν τους στίχους του. Ο θαυμασμός και η ανυπόκριτη αγάπη για την ιδιαίτερη πατρίδα μας χάρισε μιά μοναδική σύνθεση, ένα δυναμικό ποίημα, που οι στίχοι του αγγίζουν και τον πλέον αδιάφορο.

*Προνόμιο στη Νίσυρο, παιδί να'χεις ζήσει
χαίρε μαγεία και Κίρκη
η θάλασσά σου κι' η Φύση!
Προνόμιο στη Νίσυρο
σα νέος να'χεις ζήσει
χαίρε τυπάρι στο μέσα μου
που κανένας ποτέ δεν θα σβήσει.*

(σ. 13), αλλού πάλι:

Πέτρες και βράχοι νισύριοι
δεν είστε σαν όλες τις πέτρες
δεν είστε σαν όλα τα βράχια.
Τι σας δίνει τούτο τ' αλλοιώτικο;
Μήτ'εγώ δεν το ξέρω
πως έχετε κάτι το αβάφτιστο
και με δένει μαζί σας
μυστικά κι αξεδιάλυτα.
Κι όταν η μνήμη σας φέρνει μπροστά μου
ολοζώντανους
αυθόρμητα τότε
σαν πηγάδι π'ακοντίζει νερό
προς τα ύψη
πετάω τον ύμνο στ' αφήλου
σε σας
που, ω! ναι, το αξίζετε. (σ. 28).

Με αυτόν τον τόνο διαπνέεται ο ποιητικός λόγος της μακρόσυρτης συνθέσεως των εικοσιτεσσάρων (Α-Ω) «οίκων» των χαιρετισμών της Νισύρου. Επιλεκτική τοποθέτηση λέξεων, υψηλά νοήματα απλών καταστάσεων και περιγραφών, εικόνες απείρου κάλλους και φυσικής ομορφιάς, συνθέτουν τις πρόζες των στίχων.

Ύμνο αντάξιο, Νίσυρος
πώς να σου πλέξω;
Ποιές λέξεις και εικόνες από που να διαλέξω;
Να πάρω το κυπαρίσσι γιώτα
κι όμικρο την πανσέληνό σου
και ξι τον τεθλασμένο κερανό σου...
κι'ωμέγα τον κόλπο των χοχλάκων...
Με τέτοιο αλφάβητο ελπίζω κάτι να πετύχω.
Και να μην έχω με τα δεκανίκια στίχο.
Μα μουσική για επένδυση από που να πάρω;
Κωδωνοκρουσίες των «φωνογράφων»
της προβέξας φορτίσιμο κρουστά
του μπάτη το πιανίσιμο σε αυλό
τη συναυλία των σπουργιτιών στην «Ηλικιωμένη»
στα δασύφυλλά της δέντρα
που δίχως μαέστρο και μπαγκέτα
κτυπούν αλάθευτα της συμφωνίας το στόχο.

Ο ύμνος αυτός του ποιητή που καλύπτει όλο τον «οίκο» (γ') (σ. 40), αποκαλύπτει πλήρως την ενόραση και την έμπνευση ενός ανθρώπου που ξέρει να χειρίζεται το λόγο, προσαρμοσμένο προς τις εικόνες που του δίνει η πραγματικότητα και το γύρω περιβάλλον. Γοητευμένος από το χώρο που έζησε τα παιδικά του χρόνια, συνθέτει ύμνους και ψάλλει με δυνατούς τόνους τις μελωδίες εκείνες που μπορούν να συγκινήσουν και να γοητεύσουν. Τορνεύοντας το στίχο, αφήνει το απάνεμο αεράκι του μπάτη να τραγουδήσει σε ήρεμους τόνους, συντροφιά με τη θάλασσα και τους πανύψηλους βράχους που ωρθώνονται ως κυματοθραύστες στους άγριους χειμώνες. Η μουσική ρυθμικά συντροφεύει ό,τι με ιδιαίτερη χάρη επισημαίνεται:

*Και καπνού αναβαίνονται καμωμένων κλημάτων
ως θυμίασμα εύοσμον
προς τον Πλάστην θαυμάτων
εν εσπέρας ευδία
οφθαλμός ο ορών και εισάγων αυτά εν καρδία.
Καπνοδόχος πετροόκτιστος εν μικρά αγροικία
αναθρώσκει καπνόν, τω ξωμάχω το δείπνον
και όνος ορθός βαρυμένος
εις ύπνον
πάντα ταύτα οφθαλμός ο ορών και εισάγων εντός -
ορά ταύτα πάντα ο άπιστος
αλλ' ουκ έστιν εν αυτώ οφθαλμός (σ. 32).*

Και πάλι ταυτίζοντας απόλυτα τον εαυτό του με τη γενέτειρα Νίσυρο στο τέλος σχεδόν του «οίκου» (Κ') (σ. 20), γράφει:

*«Τα πρωτοβρόχια του Χινοπώρου
ξεπλένανε τ' αλάτι που'χε πήξει στο κορμί μου,
μπρούτζινο του ήλιου. Του νισύρικου.
(Κανένας έρωτας για χρυσαφιές πλεξούδες
δε στάθηκε πιστότερος, πικρότερος
απ' το δικό σου, αγιαοθάλασσα νισύρικια!)
Ο κυβικός ασβέστης του σπιτιού μου
τα λουλακί ζωνάρια στις αυλές
ήταν αλάτι που ανέβαζαν τα κύματα
ως εκεί
και πήζανε στο κάμα του καλοκαιριού.
Πρωτοφανές τυπάρι του Αιγαίου
ανέμοιαστο τυπάρι της Νισύρου*

ποιός δ'ράπετευεί απ' τη σπλαβιά σου;
 Ποιός θ' αρνηθεί να εκτίσει
 το ισόβιο προνόμιό του
 το αιγαίο προνόμιο
 το προνόμιο να λέγεται
 Νισύριος; Μονάχα οι δευτερογενείς του σήμερα,
 που κομπάζουνε στην αφαλάτωσή τους...
 Μονάχα οι τριτογενείς του ενεστώτα μου
 που μεταδημοτεύσανε
 μέσα στον ίδιο τον παράδεισο
 του Αιγαίου!
 Εγώ θα εκτίσω, θα εκτίσω
 το ισόβιο προνόμιό μου!

Το μεγαλείο της έμπνευσης, η ρητορικότητα των στίχων, η μετάλλαξη των ει-
 κόνων και των συγκινήσεων, ο θαυμασμός σε ό,τι στέκεται κοντά στη Νίσυρο
 και συντροφεύει τη ζωή των κατοίκων, συνθέτουν τη δομή του μεγαλόπνοου
 αυτού ποιήματος, του οποίου τη μεταγραφή αν ήταν δυνατό θα έπρεπε να εί-
 χουμε μεταφέρει εδώ. Οι χαιρετισμοί που οι περισσότεροι «οίκοι» έχουν, απο-
 τελούν το κορύφωμα της ποιητικής σύλληψης και τέχνης του ποιητή, ο οποίος
 κατά το πρότυπο του Ακαθίστου Ύμνου, απευθύνει την επανάληψη του «χαί-
 ρε» ως αλληλουχία συσχετισμών και όχι ως λογοπαίγνιο αντιθέσεων. Η ανά-
 γκη να εξάρει, να εξυψώσει, να δοξολογήσει τη φύση και τα άλλα δημιουργή-
 ματα, δίνουν διέξοδο στον ποιητή να υμνήσει έμμεσα το Θεό. Η επίκληση της
 χαράς, της αγαλλίασης και της λύτρωσης, με το «χαίρε», χαρίζει ενθουσιώδη
 τόνο στον Ύμνο. Η απώλεια της μουσικής των οίκων, αναπληρώνεται με την
 ψυχική ευφορία που αισθάνεται ο αναγνώστης-μελετητής από τον πλούσιο και
 διανθισμένο λόγο.

Θα κλείσω το σημείωμά μου, μεταφέροντας από τον «οίκο» (Φ') (σσ. 41-42)
 το χαιρετισμό:

*Χαίρε Σειρήν, προ του πόντου η άδουσα,
 πλανωμένους εις γην νισυρίαν εισάγουσα.*
*Χαίρε, ναυ(ν)-αλλοτρίωσιν διελθειν βουλομένην βυθίζουσα
 Συμπληγάδων Υγείας την κίνησιν αλανθάστως ρυθμίζουσα.*
*Χαίρε, ο αόρατος κρημνωδών λιθοξόος
 χαίρε, άγγελος του πετρώνος εώος.*
*Χαίρε, ο σμαράγδινος ήχος, χλωροφύλλης παιάν,
 εάν έχης οφθαλμόν ικανόν τα ένδον οράν.*
Χαίρε, κρημνών κερασφόρος ακροβασία

χαίρε, αιγών βοσκουσών κωδωνοκρουσία.
 Χαίρε, η πρόσπτωσις του φωτός εν σταγόνη
 κρεμαμένη της δρόσου· εν καρδία και κλώνοις.
 Χαίρε, ηδύποτον, ζωογόνον πόμα
 χαίρε, πρωτογενείας σωφρονέστατον στόμα.
 Χαίρε, η κατασπαράζουσα πνευματοβόρα
 χαίρε, η ρεμβάζουσα του Φθινοπώρου ώρα
 Χαίρε, αδιανόητος γεωμετρία ακανθώνων
 χαίρε, η εύηχος λαλιά των πετρώνων. .
 Χαίρε, των εφημέρων, εν έαρι, ανάερος όρχησις
 χαίρε, πρωτογενών αληθειών η εκπόρθησις.
 Χαίρε, βοσκούντων ευφωνία υπαίθριος
 Χαίρε ουρανός αισθημάτων ο αίθριος
 Χαίρε βοσκούσης αγέλης εν κλιτύ μεταθετόν ψηφοθέτημα
 χαίρε, ότι η εν σοι διαβίωσις θεϊκόν ευεργέτημα.
 Χαίρε, εαρινή τροχιά διαττόντων εντόμων.
 Χαίρε, θέρος πηγάζον ευεξίας εκκύλισιν
 χαίρε, ακατορθώτων τολμούσα υπερπήδησιν.
 Χαίρε, ανιχνευόντων αρχέγονα φαεινή ιχνηλάτις
 Χαίρε, εγκλειωμένων εν άγχη τηλαυγής στρατηλάτις
 χαίρε, έμφορτον θέρος εκκρηξιγενών αισθημάτων,
 χαίρε, Ιούλιε ζέων εκ πρωτογενών νοημάτων.
 Χαίρε, Αυγουστε πλέον επί του ηλίου κυμάτων.
 Χαίρε, δόσις επτάκτινος εσωτάτης ειρήνης
 χαίρε, πόσις κρυστάλλινος εαρινής της σελήνης.
 Χαίρε, παιδρότης γαλαξιών πορτοκαλεώνος
 χαίρε, σωσίβιος λέμβος ναυαγούντος αιώνος.
 Χαίρε, ότι ξενίζουσα ξένον η ξένη
 βοάς: «Πόσιν άδηλος τύχη
 και κοινά ειμαρμένη».
 Χαίρε, ότι ξενίζουσα αυθορμήτως, Κρατίστη
 θυμιάμα εύοσμον προσίεις τω Κτίστη.
 Χαίρε, ότι πρωτογενεία υμνούσα τον Κτίστην
 από ύψους ακούεις: Νίσυρος, χαίρε αρίστη!

* * * *

3). **Σταύρου Ι. Κέντη**, Θεολόγου, Παναγία Σπηλιανή, Έκδοση Ι. Μονής Παναγίας Σπηλιανής, Νίσυρος 1991, σσ. 31.

Μετά την έκδοση το 1970 της μελέτης του για το Μοναστήρι της Παναγίας

της Σπηλιανής με τον τίτλο: «Τα Μετέωρα της Δωδεκανήσου - Παναγία η Σπηλιανή», όπου αποθησαύρισε ό,τι η προφορική παράδοση και οι ιστορικές μαρτυρίες διέσωσαν, επανέρχεται σήμερα και πάλι με μιά νέα έκδοση.

Το βιβλίο, όπως και ο ίδιος γράφει στον πρόλογό του, σκοπόν έχει να καλύψει τις ανάγκες των επισκεπτών και προσκυνητών που επισκέπτονται το μοναστήρι, με σκοπό να γνωρίσουν την ιστορία του, να θαυμάσουν την ιερότητα του χώρου και να προσκυνήσουν τη θαυματουργό εικόνα της Παναγίας. Το ανέβασμα των 130 σκαλοπατιών και ο δαιδαλώδης τρόπος προσέγγισης στον πρόναο του καθολικού της μονής είναι κάτι που γοητεύει όπως και η όλη θέα από και προς τη μονή. Στα 81 σκαλοπάτια φτάνουμε στη πύλη του Κάστρου, που κτίστηκε στα 1315 από τους Ενετούς, ακολουθεί δε το ανέβασμα των 49 σκαλοπατιών που μας οδηγούν στο εξωτερικό προαύλιο του μοναστηριού, για να ακολουθήσει πλέον η κάθοδος με τις τρεις σειρές σκαλοπατιών (17, 19 και 5) που μας φέρνουν στο ναό της Παναγίας Σπηλιανής. Το μυσταγωγικό περιβάλλον δημιουργεί έντονα συναισθήματα δέους και συγκίνησης, ο δε προσκυνητής δικαιολογημένα αναρωτιέται γιατί το μοναστήρι κτίστηκε εδώ πάνω; Την απάντηση τη δίνει το ιστορικό της ευρέσεως στο μέρος αυτό μιάς μικρής εικόνας της Παναγίας, όπως θέλει η παράδοση, από ένα απλόϊκό αλλά ευσεβή Νισύριο. Τα γεγονότα μας περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια ο σ. (σσ. 8-9), όπως και τα του ναού με το ξυλόγλυπτο τέμπλο και τις εικόνες. Η μονή διαθέτει πλούσια βιβλιοθήκη και αξιόλογο Αρχείο με 820 έγγραφα ταξινομημένα και κωδικοποιημένα από τον ίδιο τον κ. Κέντρη.

Πριν προχωρήσουμε, καλόν είναι να παρουσιάσουμε τα επί μέρους θέματα με τα οποία ασχολείται ο σ. στις παραγράφους του βιβλίου.

Πρόλογος (σσ. 5-6), Το ιστορικό της Μονής, τοποθεσία και περιγραφή (σσ. 7-12), Ο Ηγούμενος της Μονής (σσ. 13-14), Κανονισμός της Μονής (σσ. 14-16), Ηγούμενοι και Καλόγεροι μέχρι το 1750 (σσ. 17-18), Άγια Λείψανα (σσ. 18-19), Μετόχια της Μονής (σ. 19), Το Πανηγύρι της Παναγίας Σπηλιανής (σσ. 20-21), Εσπερινός (σσ. 21-22), Θεία Λειτουργία (σσ. 22-23) και Θαύματα της Παναγίας Σπηλιανής (σσ. 24-29). Η συντομία της αναπτύξεως των θεμάτων κατ' ουδένα λόγον αποτελεί αδυναμία του συγγραφέως, ο οποίος άλλωστε και στο παρελθόν ασχολήθηκε με το ίδιο θέμα, αλλά ανάγκη λειτουργικότητας του βιβλίου, που ως οδηγός θα διαφωτίσει και καθοδηγήσει τον επισκέπτη-προσκυνητή να κατανοήσει την ιερότητα του χώρου και την ιστορικότητα του ιερού καθιδρύματος. Σημαντικό πρόσωπο, όπως συμβαίνει πάντοτε στα μοναστήρια, αποτελεί ο ηγούμενος, ο ηγούμενος όμως της Σπηλιανής, σε αντίθεση με τους ηγούμενους των άλλων μοναστηριών του νησιού, είναι ο εντολοδόχος και εκτελεστής των αποφάσεων του μητροπολίτου Ρόδου, «σύγκελος και Επίτροπος του Αγίου Ρόδου». Στους δύσκολους καιρούς της σκλαβιάς, σ' αυτόν κατέφευγαν

για τη λύση των προβλημάτων τους οι χριστιανοί. Αυτός μαζί με το συμβούλιο των λαϊκών που κάθε χρόνο σε Γενική Συνέλευση της Κοινότητας εξελέγοντο, διοικούσε τη μονή, αφού πολλές φορές η σύγκρουση με τους λαϊκούς συμβούλους ήταν αναπόφευκτη. Ο κανονισμός που δημοσιεύεται εδώ ήταν απόρροια των διαφωνιών αυτών.

Το Μοναστήρι όπως και όλα τα παλαιά μοναστήρια είναι εφοδιασμένο με τεμάχια λειψάνων Αγίων, όπως του Ιωάννου του Χρυσοστόμου, του Αγίου Μάρτυρος Χαραλάμπους, του Νεομάρτυρος Νικολάου, της Αγίας Παρασκευής, του Αγίου Τρύφωνος, του Αγίου Κήρυκος και άλλων αγίων, ενσωματωμένα σ' ένα ξύλινο σταυρό που είναι επικολημένος στο πίσω μέρος της εικόνας του Αγίου Χαραλάμπους. Μετόχια της μονής αναφέρονται η Παναγία η Διαβατινή, η Παναγία Σιών, ο Άγιος Παντελεήμων και ο Άγιος Ιωάννης του Νουφίου. Στη συνέχεια ο σ. αναφέρεται στο Πανηγύρι της Παναγίας που γιορτάζει στις 15 Αυγούστου, στο «μοιρολόι της Παναγιάς» που ακολουθεί μετά τον εσπερινό και τις παρακλήσεις και που τραγουδούν καλλίφωνες γυναίκες και κορίτσια του νησιού:

*«Καλό ναιν τ' Άγιος ο Θεός
καλό 'ναι κι ας το πούμε
οπού το λέει σώνεται
κι οπού τ' ακούει αγιάζει
κι οπού θα το καλοφκραστεί
Παράδεισον λαβαίνει
Παράδεισον και λουτρονγιά
μεσ' στ' Άγιο Μοναστήρι.
Εκεί Αγγέλοι λουτροούν
κι' οι Απόστολοι ψάλλουν.
Στη μέση στέκει Ασώματος
και το χαρὶν εγνώνει. Ποιὸς ἔχει πόδια να σταθεί
και χέρια να τανύσει
και στόμα ν' απηλοηθεί
στην φοβεράν την κρίση.»*

(σσ. 20-21, όπου είναι και το υπόλοιπο του ποιήματος).

Στις εορταστικές εκδηλώσεις ανήμερα της γιορτής γίνεται και το τραπέζωμα σ' όλο τον κόσμο. Οι τελευταίες σελίδες του βιβλίου είναι αφιερωμένες στα θαύματα της Παναγίας που κατά καιρούς έγιναν.

*

4). **Του ίδιου**, *Η νέα Αγιογράφηση της Ποταμίτισσας*, ανάπτυπο από τα «Νιουριακά», τόμος 12, Αθήναι 1993.

Ο κ. Κέντρης με τη μικρή εργασία του αυτή εμπλουτίζει και συμπληρώνει ό-

σα είχε γράψει παλαιότερα στη μελέτη του: «Εκκλησίες και Ξωκλήσια της Νισύρου» (Νισυριακά 8 (1982) σσ. 55-96 + 24 εικόνες) και στις σελίδες 76-77. Η Ποταμίτισσα, ναός αφιερωμένος στη Γέννηση της Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου) είναι ο καθεδρικός ναός του Μανδρακίου από το 1837, όπως φαίνεται και από σωζόμενη εγκύκλιο του τότε μητροπολίτη Ρόδου Καλλινίκου στις 17 Αυγούστου 1837. Χωρίς να επιμένουμε σε λεπτομέρειες επισημαίνουμε ότι ο συγγραφέας μας κάνει μιά κατατοπιστική περιγραφή της αγιογραφήσεως του ναού στη νεώτερη φάση του, αφού ευτυχώς είχε καταγράψει ο ίδιος την παλαιότερη αγιογράφησή του, που έχει καταστραφεί σήμερα. Ο σ. διακρίνει τρεις κατά σειράν αγιογραφήσεις, την πρώτη το 1902 από τον αγιογράφο Σ. Ζεγιάννη, τη δεύτερη (ανακαίνιση) το 1930-1931 από τον αγιογράφο Κύριλλο Σαλουκάκη και τη τρίτη που έγινε πρόσφατα 1984-1990 από την εικονογράφο Ειρήνη Βλάχου-Τζωρτζάκη με βοηθό το σύζυγό της Ιωάννη Τζωρτζάκη. Οι φορητές εικόνες που στολίζουν το ναό είναι κυρίως έργα του Κυρίλλου Σαλουκάκη.

Ο συγγραφέας στη μελέτη του δεν περιορίζεται μόνο στην απλή περιγραφή της αγιογραφήσεως του ναού, αλλά προχωρεί ακόμα περισσότερο προσπαθώντας να ερμηνεύσει την τεχνολογία της ζωγράφου, τον τρόπο της χρησιμοποίησης των χρωμάτων και την καθόλου τεχνική της αγιογραφίας.

*

5). **Του ίδιου**, *Νίσυρος, Τουριστικός Οδηγός*, Νίσυρος 1992, σσ. 30, **Του ίδιου**, *NISYROS, TOYRIST GUIDE*, NISYROS 1992, σσ. 28 στην Αγγλική, **Του ίδιου**, *NISYROS, NISYROS* 1993, σσ. 61 στη Γερμανική γλώσσα.

Με εντυπωσιακά τοπία και φυσικές ομορφιές του νησιού είναι διακοσμημένες οι σελίδες των Τουριστικών Οδηγών της Νισύρου. Οι προσεγμένες φωτογραφίες εναρμονισμένες με την όλη δομή του βιβλίου υποβοηθούν τον αναγνώστη-επισκέπτη να γνωρίσει την ιστορία και τις ομορφιές της Νισύρου. Είναι αλήθεια ότι κάθε ένα από τα νησιά μας έχει τις ιδιαίτερες ομορφιές του, που ο επισκέπτης-τουρίστας θα χαρεί, αν έχει κατατοπισθεί υπεύθυνα και καθοδηγηθεί σωστά.

Με συντομία ο σ. μας περιγράφει τη γεωγραφική θέση και τη γεωλογική κατάσταση του νησιού, τις κλιματολογικές συνθήκες, το Ηφαίστειο, τα πετρώματα, τις ονομασίες με την αρχαιότερη με το όνομα Νίσυρος, που αναφέρεται ότι πήρε μέρος και στον Τρωϊκό πόλεμο (Ιλιάδα Β', στ. 676) και τις νεώτερες Πορφύρις και Συκονήσι (βλ. σ. 13 του βιβλ.), τη Μυθολογία και τις λατρευτικές συνήθειες του νησιού κατά την αρχαιότητα. Ως σταθμοί στην ιστορία του νησιού αναφέρονται σημαντικά γεγονότα της καθ' όλου ιστορίας που έχουν συνδεθεί με την Νίσυρο, αλλά και γεγονότα που αφορούν ειδικά το νησί (βλ. σσ. 17-20 του έργου). Όπως όλα τα μέρη της πατρίδας μας, έτσι και η Νίσυρος έχει να προβάλλει τις ιστορικές της μορφές, και τους αρχαιολογικούς χώρους της. Ο

επισκέπτης έχει να περιηγηθεί το Παλαιόκαστρο, το Φρούριο των Ιπποτών (Ενετικό), το Φρούριο του Σταυρού, το Φρούριο στο χωριό Εμπορείος, το Φρούριο Παρλέντια, το Δρακόσπηλιο, τους ναούς της Βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου, το ιστορικό λαϊκό Μουσείο, τη Συλλογή των αρχαίων αντικειμένων και πολλά άλλα αρχαιολογικά ευρήματα.

Για τη σύγχρονη Νίσυρο έχει να πει πολλά ο σ. με σκοπό να εντυπωσιάσει και να τραβήξει τον κοσμοπολίτη επισκέπτη που αναζητά την ξεκούραση, το καλό φαγητό, αλλά και τη διασκέδαση. Τα φανταστικά τοπία, το πράσινο, οι στενοί δρόμοι, τα δίπατα σπίτια δίνουν έναν ιδιαίτερο τόνο και δημιουργούν ευχάριστη ατμόσφαιρα στην παραμονή του επισκέπτη. Η νησιωτική παράδοση στο μεγαλείο της, τον συντροφεύει σε κάθε βήμα του. Οι μικρές αποστάσεις δίνουν την ευκαιρία να επισκεφθεί και το τελευταίο χωριό και να απολαύσει σχεδόν όλες τις παραλίες και τα μικρά λιμανάκια του νησιού. Το ψαροχώρι Πάλαι με τις ωραίες ταβέρνες του και την ξεχωριστή αμμουδιά του ανατολικά του Μανδρακίου και σε απόσταση 3,5 χιλιομέτρων θα χαρίσει ξεκούραστες ώρες απόλαυσης. Τα ιαματικά λουτρά που οι κτιριακές τους εγκαταστάσεις λειτουργούν στα Ανατολικά του Μανδρακίου σε απόσταση 1.900 περίπου μέτρων από την πρωτεύουσα του νησιού, προσφέρουν στις ρευματικές παθήσεις ανακούφιση. Σε επιγραφή που βρέθηκε στα ρωμαϊκά λουτρά των Πάλων διαβάζουμε: «Ὁλβιος ἄνερ ὅς κατ' ἐλάϊνον οὐδὸν ἵπποκράτους βαλανείων νοσηρῶν νόσων ὧδ' ἔσσειται», γεγονός που μας πληροφορεί ότι ο Ιπποκράτης έκανε συστάσεις για τα ιαματικά της Νισύρου.

Οι μεγαλύτερες ποσότητες ιαματικών νερών βρίσκονται στις περιοχές Μανδρακίου, Πάλων και Αυλάκι, ο σ. μας παραθέτει ακόμα και πίνακα συστατικών των νερών. Ιδιαίτερος λόγος γίνεται για τα Πανηγύρια του νησιού, Προχριστιανικά και Μεταχριστιανικά. Η ξενάγηση στη Νίσυρο κλείνει με χρήσιμες πληροφορίες για τον τρόπο της συγκοινωνίας, τα ξενοδοχεία, τα εστιατόρια και τις ταβέρνες, τα καφενεία-μπαρ, τα τηλέφωνα ανάγκης και τα Γραφεία ταξιδίων.

* * * *

6). **Νικήτα Κουμέντου, Ι. Κανονισμός της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας «Η Νίσυρος» εν Κωνσταντινουπόλει 1876,**

2. Το Μανάλ-λι, *Ηθογραφικό Ιστόρημα*, Έκδοση Εταιρείας Νισυριακών Μελετών, Αθήνα 1993, Ανατύπωση από τα «Νισυριακά», τόμος 12, σσ. 91 μαζί με τις επιστολές-κριτικές και την αναγραφή των δημοσιευμάτων του.

Με αφορμή την παρουσίαση του Κανονισμού της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας «Η Νίσυρος» που λειτούργησε και ανδρώθηκε στην Κωνσταντινούπολη από το 1876, ο συγγραφέας μας παρουσιάζει σημαντικά στοιχεία για τους

ξενητεμένους Νισυρίους στην Κωνσταντινούπολη στο τέλος του 19ου και αρχές του 20ου αιώνα. Η Κωνσταντινούπολη, παρ' όλο που αποτελούσε την καρδιά της Τουρκίας την εποχή εκείνη, είχε σφύζουσα Ελληνική Κοινότητα, τα δε νησιά μας εκτός από τους μονίμους κατοίκους, είχαν και τις αντιπροσωπείες τους, που ανά πάσα στιγμή έκαναν τις παραστάσεις τους προς στο Σουλτάνο για θέματα που τους απασχολούσαν. Από τους μονίμους εγκατεστημένους πολλοί είχαν διακριθεί σε καιρίες κρατικές θέσεις της Τουρκικής Αυτοκρατορίας και από τη θέση τους αυτή βοήθησαν αποτελεσματικά τους σκλαβωμένους. Από τα νησιά πολλοί γονείς έστελναν τα παιδιά τους να σπουδάσουν στην Πόλη είτε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή ή σε άλλα ελληνικά Σχολεία που λειτουργούσαν εκεί. Σπουδαία πνευματική και πολιτιστική κίνηση παρουσιάζεται και σπουδαία Επιστημονικά και Λογοτεχνικά περιοδικά και εφημερίδες εκδίδονται που κρατούν σε πνευματική εγρήγορση τους ομογενείς. Η σωματειακή συσπείρωση είτε στον επαγγελματικό είτε στον πολιτιστικό τομέα ήταν αξιόλογη και δημιουργική. Ενδεικτικά αναφέρω τη «συντεχνία των γουναράδων» φιλογενές σωματείο, που αναδείχθηκε προστάτης των γραμμάτων, ενισχύοντας οικονομικά την Πατριάδα Σχολή και άλλες Σχολές στο υπόδουλο γένος.

Αναφέρεται ότι από το 1820 Νισύριοι νέοι ξενητεύονται στην Κωνσταντινούπολη, με σκοπό να σπουδάσουν. Ο Νικόλαος Λογοθέτης σπουδάζει δικηγόρος, ο δε αδελφός του Ιωάννης (1835-1910) φοίτησε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή. Ως δάσκαλος, λόγιος και ποιητής ο Ιωάννης² από το 1865 προσέφερε τις υπηρεσίες του στη γενέτειρά του ιδρύοντας δημοτική και Ελληνική Σχολή κατά τα πρότυπα της εποχής. Εκτός από τα αδέρφια Λογοθέτη και άλλοι νέοι σπούδασαν στην Κωνσταντινούπολη και αναδείχθηκαν στις επιστήμες, στο εμπόριο, στις επιχειρήσεις, στις τέχνες, χάρη στη Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα της Κωνσταντινουπόλεως και τους άλλους Συλλόγους και Σωματεία που είχαν ιδρύσει οι Νισύριοι στη Σμύρνη, Οδησό και αλλού που ως ναυτικοί και έμποροι είχαν επιτύχει.

Η μελέτη μετά τα Προλογικά (σσ. 5-6) παρουσιάζει την παρακάτω δομή: Περιοδεία της μνήμης στον ιστορικό χωροχρόνο (σσ. 7-9), Πρωτεργάτες στην πολυφωνία της Συλλογικής προσφοράς (σσ. 9-16), Ιστορικό της εύρεσης του Κανονισμού (σσ. 16-18), Σύντομη παρουσίαση και ανάλυση των άρθρων του Κανονισμού (σσ. 18-22), Κεφάλαιον ΣΤ' περί σφραγίδος (22-24), Τελευταίο κεφάλαιο (σσ. 24-25), Επιλογικά (σσ. 25-27) και ακολουθεί η πανομοιότυπος δημο-

2. Ιωάννου Λογοθέτη (1835-1910) Επιστολαί-Ποιήματα, Εισαγωγή-Προλεγόμενα, Επιμέλεια Κώστα Ο. Σακελλαριδίου, Αθήναι 1974, Νικολάου Α. Φοροπούλου, Ιωάννης Λογοθέτης (1835-1910) (Ένας μεγάλος δάσκαλος στα Τουρκοκρατούμενα Δωδεκάνησα) Δωδεκανησιακά Χρονικά Δ' (1975) Αθήναι 1978 σσ. 315-325.

σίευση του Κανονισμού (σσ. 28-38). Μεταξύ εκείνων των Νισυρίων που διακρίθηκαν στην Κωνσταντινούπολη αναφέρονται ο Κωνσταντίνος Δημητρίου Φασουλαρίδης (1843-1909), Δάσκαλος και Ιεροφάντης των Ελληνικών γραμμάτων συνεργάτης στο «Νεολόγο» του Βουτυρά, αργότερα δημοσιογράφος στο Νέο Κόσμο (1889). Θεωρείται πατέρας της ελληνικής δημοσιογραφίας στην Αμερική. Ο Γεώργιος Ιωάννου Παπαδόπουλος (1849-1924) που επί τριάντα χρόνια υπηρέτησε τα Ελληνικά Σχολεία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με την επιστροφή του στη Νίσυρο πρόσφερε τις υπηρεσίες του για μία δεκαετία ως Διευθυντής της Ομηρείου Κοινοτικής Σχολής. Ο ηγούμενος της Μονής Σπηλιανής Αρχιμανδρίτης Κύριλλος Χριστοφόρου ή Χριστοφορίδης, ο Ιωάννης Καμπαλούρης, σύμβουλος και διπλωμάτης του Σουλτάνου, ο γιατρός Μιχαήλ Π. Πασχαλίδης, ο γιατρός και ποιητής Δημήτριος Γ. Μπαλαλάς, ο Νικόλαος Κ. Σκούρτης, ο Πασχάλης Κων/νου Πασχαλάκης, ο Ευθύμιος Κωνσταντινίδης κ.α.

Στους πρωτεργάτες για την ίδρυση της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας συγκαταλέγεται και ο Γεώργιος Μπαλαλάς μαζί τον Κων/νο Φασουλαρίδη, τον Γεώργιο Παπαδόπουλο και τον Κύριλλο Χριστοφόρου. Ο Γερμανός μητροπολίτης Ρόδου, ο Καβακόπουλος ο από Κώου (1876-1888), μετέπειτα Ηρακλείας, Χαλκηδόνος και αργότερα Οικουμενικός Πατριάρχης (1913-1918), είναι εκείνος που επικυρώνει τον «Κανονισμό». Σκοπός της ιδρύσεως του συλλόγου είναι, όπως διαλαμβάνει και το 1ο άρθρο «...προτίθεται την υποστήριξιν και προαγωγήν της ηθικής και διανοητικής αναπτύξεως της εν Νισύρω νεολαίας», όπως δε συμπληρώνει στο 3ο άρθρο «...το μισό του τόκου που θα πηγάξει από τις ετήσιες συνδρομές (θα πηγαίνει) στα Σχολεία της Νισύρου». Στο άρθρο 20 διαβάζουμε: «Φυσικός Πρόεδρος εστίν ο κατά καιρόν Μητροπολίτης Ρόδου, αλλά διηνεκώς απόντος εν τη επαρχία, εκλέγεται νεύσει εκείνου εις εκ των μελών της Αδελφότητος Πρόεδρος επί τριετίαν, επιφυλάσσει δε ο Μητροπολίτης το δικαίωμα του επικυρσούν τον διορισμόν ή μη του εκλεγέντος», ο οποίος και βρίσκεται κατά το άρθρο 21 σε άμεση επικοινωνία με το μητροπολίτη για ενημέρωση επί όλων των ζητημάτων της Αδελφότητος. Στο άρθρο 17 και σε 7 παραγράφους περιγράφονται τα καθήκοντα της Επιτροπής, τα οποία είναι ουσιαστικά και υπεύθυνα και η οποία οφείλει στην πρώτη τακτική συνεδρίαση να αναγνώσει τη νενομισμένη ετήσια έκθεση. Τις αποφάσεις της ετήσιας Συνελεύσεως της Αδελφότητος πρέπει να εγκρίνει ο Μητροπολίτης Ρόδου.

Περισσότερες λεπτομέρειες ο αναγνώστης μπορεί να παρακολουθήσει στις αναλύσεις του συγγραφέως. Στην υποσημείωση 10 της σελίδας 25 αναφέρεται ότι η Ακαδημία Αθηνών αφού έλαβε υπ' όψη της τις προσπάθειες της Εκπαιδευτικής Επιτροπής Ρόδου, της απένειμε «Βραβείον» για τη διάδοση της Ελληνικής Παιδείας σε χώρα εκτός του Ελληνικού Κράτους, όπως ήταν, τότε, τα

Δωδεκάνησα. Η εργασία είναι συμπληρωμένη μορφή ανακοινώσεως που έγινε στο Ζ' Πολιτιστικό Συμπόσιο Δωδεκανήσου (Πάτμος 28-31 Αυγούστου 1991).

*

Η δεύτερη κατά σειράν εργασία του ανατύπου του κ. Κουμέντου είναι το Ηθωγραφικό ιστόρημα «Το Μανάλ-λι» (σσ. 39-60), η οποία και αυτή αποτελεί συμπληρωμένη μορφή ανακοινώσεως στο ΣΤ' Πολιτιστικό Συμπόσιο Δωδεκανήσου (Λέρος 23-27 Αυγούστου 1989). Ιστορώντας κάποιο έθιμο που επικρατεί στη Νίσυρο ο σ. μας καθιστά κοινωνούς όχι μόνον του εθίμου και του τρόπου της αναπαραστάσεώς του κάθε χρόνο τη Δευτέρα της Λαμπρής, αλλά μας συγκινεί με τις λεπτομερείς περιγραφές και μάλιστα σε μιά περίοδο πολεμική για τα Δωδεκάνησα. Δεν ήταν μόνον η Νίσυρος, αλλά όλα τα νησιά την περίοδο αυτή ζούσαν μέσα σ' έναν εφιάλτη, πείνας, τρόμου και φόβου με τους αλληπάλληλους βομβαρδισμούς στα νησιά που είχαν Ιταλικές βάσεις όπως η Λέρος, η Πάτμος, όπου για την κακή της τύχη είχαν ελλιμενισθεί δύο πλοία στο λιμάνι της, αλλά και άλλα νησιά. Η μόνη παρηγοριά πράγματι για την ηλικία μας τότε, ήταν αυτές οι θρησκευτικοκοινωνικές εκδηλώσεις των μεγάλων εορτών της χριστιανοσύνης, όπως του Λαζάρου, της περιφοράς των εικόνων τη Νέα Τρίτη, των Φώτων κ.άλλες, όπου η συμμετοχή μας ήταν ουσιαστική σαν παπαδοπαίδια της ενορίας.

Την εργασία του ο σ. χωρίζει στις παρακάτω παραγράφους: (Προλογικό) (σσ. 39-42), Τι γίνονταν κάθε Κυριακή και Σκόλη στην «Ποταμίτισσα» (σσ. 42-43), Η εκκίνηση του Εθίμου από την «Ποταμίτισσα» (σσ. 43-44), Οι παραγιοί της «Σπηλιανής» κατεβαίνουν (σσ. 46-48), Το ξεκίνημα της Βόλτας (σσ. 48-50), Η Βόλτα της μικρής Ομάδας (σσ. 50-52), Επιστροφή στο Μοναστήρι (σσ. 53-57), Εξομολόγηση Προσωπική εξ αιτίας του Εθίμου (σσ. 57-60), στις σελίδες 40, 45 και 54 υπάρχουν αντίστοιχα οι φωτογραφίες: Το Μοναστήρι της Παναγίας Σπηλιανής, η προσωπογραφία του παπα-Μανόλη (1884-1970) Εμμανουήλ Διακαντώνη και η προσωπογραφία του Ηγουμένου της Ιεράς Μονής «Παναγίας Σπηλιανής» Αρχ. Κυρίλλου Ρωμάνου (1872-1949). Η παραστατικότητα των αφηγήσεων, η λεπτομερής περιγραφή των γεγονότων κεντρίζει το ενδιαφέρον του αναγνώστη και μάλιστα αν είναι Νισύριος του ζωντανεύει πολλές αναμνήσεις των παιδικών χρόνων και του τονώνει το θρησκευτικό συναίσθημα και το σεβασμό προς την Παναγία, είτε αυτή είναι «Ποταμίτισσα» είτε «Σπηλιανή». Η βόλτα του «Μαναλιού» και η σχολιάτικη μέρα έδινε την ευκαιρία να ακουστούν οι ευχές της Αναστάσεως και να λάμψουν τα χαμόγελα στα χείλια των νοικοκυρών. Το Μανάλλι, η εικόνα της Αναστάσεως, το θυμιατό, ο δίσκος και τα καλάθια για τα κουλούρια και τα κόκκινα αυγά, ήταν τα σύνεργα που τραβούσαν οι γυριστάδες. Το «Χριστός Ανέστη και του χρόνου παιδιά, μπράβο παλληκάρια μου» ήταν ο χαιρετισμός και το καλοσώρισμα που άκουγαν οι

«παραγιοί» με το μπάσιμό τους στο σπίτι την ώρα της επισκέψεως. Πολλά έχει να μάθει ο αναγνώστης για πρόσωπα και πράγματα της εποχής που αναφέρεται ο κ. Κουμέντος.

Στο ίδιο ανάπτυπο υπάρχει η Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλή «Η Ρόδος και οι Νότιες Σποράδες στα χρόνια των Ιωαννιτών Ιπποτών» (14ος-16ος αι.) (σσ. 61-72), Βιογραφία-Επικήδειος για το Γεώργιο Δημοκρίτου Λαμπάδη (1914-1992) (σσ. 73-76), ακολουθούν Επιστολές-Κριτικές για τη δίτομη εργασία του, α. Χαρακτήρες και Πειράγματα στη Νίσυρο, Αθήνα 1987 και β. Πειράγματα και Ψυχαγωγία στη Νίσυρο, Αθήνα 1990 (σσ. 77-89) και αναγραφή των έργων του συγγραφέα (σσ. 90-91).

* * * *

7). **Μιγάλη Ευστ. Σκανδαλίδη.** *Ο νησιωτικός Μικρόκοσμος του Δωδεκανησιακού Αρχιπελάγους* (Νησίδες-Νησίδα (Βραχονησίδες)-Βράχοι) Γεωγραφική, Ιστορική και Ονοματολογική προσέγγιση (Σαράντα δύο χάρτες εκτός κειμένου) έκδοση Αιχμή (Αθήναι 1994) σσ. 184 + Περιεχόμενα και αναγραφή δημοσιευμάτων.

Όταν ακούμε Δωδεκάνησος, το μυαλό μας πηγαίνει στα δώδεκα νησιά που δεν είναι δώδεκα αλλά δέκα τέσσερα: Πάτμος, Λειψοί, Λέρος, Κάλυμνος, Κως, Αστυπάλαια, Νίσυρος, Τήλος, Σύμη, Χάλκη, Ρόδος, Κάρπαθος, Κάσος και Καστελλόριζο, χωρίς να φανταζόμαστε το Νησιωτικό μικρόκοσμο που τα περιβάλλουν. Οι Νησίδες, τα Βραχονήσια, οι Βράχοι που ξεφυτρώνουν από τη θάλασσα, αποτελούν ένα αναπόσπαστο σύνολο των νησιών του Νοτιοανατολικού Αιγαίου που διοικητικά ανήκουν στα όρια του Νομού Δωδεκανήσου. Κάθε ένα από τα νησιά μας αποτελεί με τις άλλες μικρότερες βραχονησίδες ένα πολύνησο που χαρακτηριστικό τους γνώρισμα έχουν τη γεωγραφική τους αυτοτέλεια. Πολλά από αυτά έχουν συνθέσει το όνομά τους με τις λαϊκές παραδόσεις και τις εξορμήσεις των πειρατών στο Αιγαίο και αναφέρονται από αρχαίους και νεώτερους συγγραφείς. Το Δωδεκανησιακό Αρχιπέλαγος, όπως παρατηρεί ο συγγραφέας, αποτελείται από αυτοτελή πολύνησα. Κάθε πολύνησο αποτελείται από έναν αξιόλογο αριθμό νησίδων, νησιδίων και βράχων, που έχει σαν πυρήνα του το μεγαλύτερο νησί. Τέτοια πολύνησα από τα βόρεια προς τα νότια είναι: Της Πάτμου, του Αγαθονησίου, των Αρχιών, των Λειψών, της Λέρου, της Καλύμνου-Ψερίμου, της Αστυπάλαιας, της Νισύρου, της Χάλκης, της Σύμης, του Καστελλοριζού και της Κάσου.

Η διάσπαρτη αυτή «πολιτεία» του μικρονησιωτικού χώρου που με κάθε λεπτομέρεια εξετάζει ο κ. Σκανδαλίδης, οριοθετεί την επιστημονική καταγραφή

και την εθνική της διάσταση, απαραίτητη προϋπόθεση προβολής του ελληνικού χώρου και μάλιστα στον ευαίσθητο τομέα του Αιγαίου, που ανέκαθεν αποτελούσε σημείο συναντήσεως, αλλά και τριβής δύο διαφορετικών κόσμων Ανατολής και Δύσεως. Οι γεωγραφικές συντεταγμένες που το διέπουν, είναι αλληλένδετες με τις συντεταγμένες της ιστορίας και του αρχαίου πολιτισμού του, του Ελληνικού Πολιτισμού που η σφραγίδα του έχει τεθεί ανεξίτηλα μέσα στο χρόνο⁴.

Το γεγονός ότι η περιοχή αυτή χαρτογραφείται επίμονα και μάλιστα από χαρτογράφους διαφόρων χωρών δεν είναι τυχαίο. Η σημασία του Αιγαίου και του γεωγραφικού αυτού χώρου με τις παραλιακές ζώνες και τους οικιστικούς πυρήνες, αποτελεί τη συνέχεια και τον κρίκο που ενώνει τη θαλάσσια κυριαρχία των νησιών μας. Στους νεώτερους χρόνους πολλοί χαρτογράφοι, υδρογράφοι, γεωγράφοι και περιηγητές ασχολήθηκαν με τις νησίδες του Δωδεκανησιακού συμπλέγματος και μας άφησαν πολύτιμες πληροφορίες⁵. Όπως λέει ο R. Herzog το έργο του Piri Reis: «περιλαμβάνει όλες τις ακτές της Μεσογείου Θάλασσας, λεπτομερέστερα όμως όλες τις ακτές του Αιγαίου Πελάγους και αποτελείται στο σύνολο από 130 κεφάλαια. Κάθε κεφάλαιο περιέχει ένα χάρτη... Εκτός του ότι μας περιήλθε με τους χάρτες ένας θησαυρός δυτικής χαρτογραφίας⁶, το κείμενο έχει μεγάλη αξία, διότι προσφέρει, τουλάχιστον για τη θάλασσα του Αιγαίου, για περιοχές που βρίσκονται κοντά στους τούρκους ή που κατακτήθηκαν ήδη απ' αυτούς, ένα άθικτο αμερόληπτο υλικό της δυτικής βιβλιογνωσίας, στηριγμένο στις καθεαυτές δικές του αντιλήψεις και προσεκτικές παρατηρήσεις. Πρώτα απ' όλα προέχει ο πρακτικός σκοπός, πληροφορίες για τις επικρατούσες ναυτικές και στρατιωτικές εγκαταστάσεις, τα αγκυροβόλια, τους υφάλους, το πόσιμο νερό και τα οχυρά, που ενδιαφέρουν, όπως επίσης και για το κυρίαρχο καθεστώς. Προστίθενται επί πλέον σημειώσεις για τις οικοδομές, τα χωριά, αρχαιολογικές παρατηρήσεις για ερειπωμένους χώρους, που καταγράφονται επίσης στους χάρτες και σημαδεύονται με τη λέξη «ερεί-

4. **George Thomson**, Η Αρχαία Ελληνική Κοινωνία, Το Προϊστορικό Αιγαίο, μετάφραση από τα Αγγλικά Γ. Βιστάκη, Αθήνα 1954, **Arif Mufid Mansel**, Ege Veyunan Tarihi, Ankara, 1971, έκδ. TTK, XIII/86, σσ. I-XXIV, 707 (Το Αιγαίο και η Ελληνική Ιστορία).

5. **Ιωάννου Μελά**, Ο μωαμεθανός κουρσάρος και ναύαρχος των Οθωμανών Μουχεντίν Πιρί Ρέις και τα Γεωγραφικά του, Αθήνα 1983, Χάρτες και Χαρτογράφοι του Αιγαίου Πελάγους, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 1985, **Piri Reis**, Bahriye, Κατακτητική Ναυσιπλοΐα στο Αιγαίο (1521), έκδ. «Τελέθριον» Αθήνα (1984), **Νικ. Λυκ. Φοροπούλου**, Βιβλιοκρασία, Δωδεκανησιακά Χρονικά, IB' Αθήνα 1987, σσ. 351-360.

6. Οι χάρτες που έχει διασώσει ο Piri Reis στηρίζονται πάνω σε Βυζαντινούς κυρίως δυτικούς χάρτες και προσφέρουν πολλά στοιχεία για την τοπική Ιστορία.

πια» (CHARAD). Ιδιαίτερα πολύτιμες είναι οι αρχαιολογικές παρατηρήσεις, διότι μεταδίδουν αυτό που υπάρχει με τις ανάλογες ιστορικές εξηγήσεις...»⁷. Ο Paul Kahle παρατηρεί: «Πρόκειται για το βιβλίο που με ακρίβεια και λεπτομέρειες περιγράφει τις ακτές και τους λιμένες της ελληνικής θάλασσας και τους θαλάσσιους δρόμους μαζί με τους χάρτες τους, που επέδωσε στο Σουλτάνο Σουλεϊμάν το έτος 900/1495-96. Αλλού πάλι πληροφορεί για το καθεστώς της ελληνικής θάλασσας και των νησιών της, τους θαλάσσιους δρόμους και τα λιμάνια και με τους χάρτες του το προσέφερε κατά το έτος 930/1523-4 στο σουλτάνο Σουλεϊμάν»⁸. Όπως παρατηρεί πολύ εύστοχα ο κ. Π. Χιδίρογλου στην εισαγωγή του, ο Piri Reis σε σχέση με τον ελληνικό χώρο τονίζει στις περιγραφές του για τα Μοναστήρια, τα νεκροταφεία, τα ελληνικά έθιμα, το κτίσιμο των λιμανιών από τους «απίστους» και ό,τι άλλο, που αποδεικνύει την ελληνικότητα του Αιγαίου.

Η δομή του βιβλίου σύμφωνα και με τον Πίνακα Περιεχομένων (σσ. 181-182) παρουσιάζει την παρακάτω μορφή: Εισαγωγή (σσ. 7-15), Κεφάλαιο 1: Το πολύνησο της Πάτμου (σσ. 17-24), Κεφάλαιο 2: Το πολύνησο του Αγαθονησίου (σσ. 25-28), Κεφάλαιο 3: Το πολύνησο των Αρχιών (σσ. 29-31), Κεφάλαιο 4: Το πολύνησο των Λειψών (σσ. 33-36), Κεφάλαιο 5: Το πολύνησο της Λέρου (σσ. 37-47), Κεφάλαιο 6: Το πολύνησο Καλύμνου-Ψερίμου (σσ. 49-55), Κεφάλαιο 7: Το πολύνησο της Αστυπалаίας (σσ. 57-61), Κεφάλαιο 8: Οι βραχονησίδες της Κω (σ. 63), Κεφάλαιο 9: Το πολύνησο της Νισύρου (σσ. 65-75), Κεφάλαιο 10: Το πολύνησο της Τήλου (σσ. 77-78), Κεφάλαιο 11: Το πολύνησο της Χάλκης (σσ. 79-83), Κεφάλαιο 12: Το πολύνησο της Σύμης (σσ. 85-90), Κεφάλαιο 13: Οι Βραχονησίδες της Ρόδου (σσ. 91-95), Κεφάλαιο 14: Το πολύνησο του Καστελλορίζου (σσ. 97-102), Κεφάλαιο 15: Οι Βραχονησίδες της Καρπάθου (σσ. 103-105), Κεφάλαιο 16: Το πολύνησο της Κάσου (σσ. 107-111). Παρεμβάλλονται 42 Χάρτες με τον πρωτότυπο τίτλο τους, χωρίς να ακολουθούν την αρίθμηση του βιβλίου. Κεφάλαιο 17: Πίνακας 1. Βραχονησίδες και Βράχοι 1-20 στρέμματα Ν. Δωδεκανήσου (σσ. 113-120), Πίνακας 2. Βραχονησίδες 20-100 στρέμματα Ν. Δωδεκανήσου (σσ. 121-123), Πίνακας 3. Βραχονησίδες 100-200 στρέμματα Ν. Δωδεκανήσου (σ. 124), Πίνακας 4. Νησίδες και Νησίδια (βραχ/δες) 200-1000 στρέμματα (σσ. 125-126), Πίνακας 5. Νησίδες Ν. Δωδεκανήσου με έκταση 1000 στρεμμάτων και άνω (σσ. 127-128), Πίνακας 6. Συγκεντρωτικός (σσ. 128-130), Κεφάλαιο 18. Ιδιοκτησιακό καθεστώς Νησίδων, Νησιδίων και Βράχων Ν. Δωδεκανήσου (σσ. 131-132), Σημειώσεις (σσ. 133-142),

7. Piri Reis, ό.π., σσ. 12-13.

8. ό.π., σ. 17.

Χαρτογράφοι, Γεωγράφοι, Κοσμογράφοι, Υδρογράφοι κλπ. που μνημονεύονται (σσ. 143-146), Ειδολογικοί Πίνακες: Α' Νησίδες, Β' Νησίδα (Βραχονησίδες), Γ' Βράχοι, Δ' Τοπωνύμια νησίδων και νησιδίων (σσ. 147-159), Ε' Κύρια Ονόματα (που αναφέρονται στο κείμενο) (σσ. 160-162), Πίνακας Χαρτών (σσ. 163-165), Οι κυριώτερες συντομογραφίες (167-168), «Εφημερίς της Στρατιωτικής Διοικήσεως Δωδεκανήσου Αρ. φ. 34/18-6-1947-Προκήρυξη υπ' αριθ. 38/11-6-1947 και Σ.Δ.Δ. «Περί διοικητικής διαιρέσεως και περί αναγνωρίσεως των Δήμων της Δωδεκανήσου» (σσ.169-175), « Έφημερίς της Στρατιωτικής Διοικήσεως Δωδεκανήσου» αρ. φ. 48/26-7-1947-Απόφαση αρ. 21399/19-7-1947 «περί των νησιδίων της Δωδεκανήσου. (σσ. 176-179), Περιεχόμενα (σσ. 181-182) και έργα του ιδίου (συγγραφώς) (σσ. 183-184).

Όπως αντιλαμβάνεται ο αναγνώστης-μελετητής το εύρος της έρευνας είναι σημαντικό και σπουδαίο. 393 νησίδες, νησίδα (βραχονησίδες) και βράχους, με συνολικό μήκος ακτογραμμών 710.8073 χιλιόμετρα, καταχωρεί στο βιβλίο του ο συγγραφέας, που αποδεικνύουν όχι μόνο το μυστηριακό νησιωτικό μικρόκοσμο του Δωδεκανησιακού Αρχιπελάγους, αλλά και τη διεύρυνση του εθνικού μας χώρου στο ζωτικό για μας Αιγαίο. Η ιστορική, λαογραφική, πολιτισμική, ονοματολογική και γεωγραφική προσέγγιση των νησίδων, νησιδίων και βράχων του Δωδεκανησιακού συμπλέγματος, αναβαπτίζει εθνικά και καταδεικνύει την πολλαπλή τους σημασία για το Έθνος.

Η εμπειριστατωμένη Εισαγωγή με τις τεκμηριωμένες θέσεις και ειδήσεις, που ξεκινούν από την αρχαιότητα και φθάνουν μέχρι των ημερών μας, κατατοπίζουν κατά τον καλύτερο τρόπο και τον πλέον ανίδεο, ως προς τα θέματα του νησιωτικού χώρου. Η ονομασία Δωδεκάνησα ή Δωδεκάνησος που αρχικά χρησιμοποιήθηκε για τις Κυκλάδες, οριστικοποιήθηκε για τα νησιά μας στις αρχές του 20ου αιώνα, μαζί με τις προσπάθειες για την απόκτηση προνομίων και τους αγώνες για αυτοδιάθεση. Τα περισσότερα από τα ονόματα των Δωδεκανήσων είναι προελληνικά και απαντούν και στην απέναντι Μικρά Ασία, ακτές ή εσωτερικό, και προϋπήρχαν, όπως ισχυρίζεται ο σ., τα τοπωνύμια αυτά προτού κατοικηθεί από Έλληνες! Το Αιγαίο Πέλαγος και ιδιαίτερα το Δωδεκανησιακό Αρχιπέλαγος που συμπίπτει με τα διοικητικά όρια του Νομού Δωδεκανήσου και αποτελεί το Νοτιοανατολικόν άκρον της επικράτειάς μας, συνέδεσε το όνομά του με σπουδαίους χαρτογράφους, υδρογράφους, κοσμογράφους και περιηγητές (βλ. σσ. 13-14 και 143-146) που άφησαν ειδήσεις και πληροφορίες πολύτιμες. Ο Πλοηγός (Ναυτικές Οδηγίες των Ελληνικών ακτών) της Υδρογραφικής Υπηρεσίας του Πολεμικού Ναυτικού (τόμοι Α-Δ 1981-1987) και ειδικά για τα Δωδεκάνησα ο Δ' τόμος μας βοηθά να προσδιορίσουμε τη γεωγραφική ταυτότητα κάθε νησίδας, νησιδίου ή βράχου του αρχιπελάγους και να ορί-

σουμε σε μεγαλύτερη ακτίνα τον Εθνικό μας χώρο, πέραν ακόμα και από τα χωρικά ύδατα των μεγαλυτέρων νησιών.

Η τεκμηριωμένη εξέταση των επί μέρους θεμάτων με την πλούσια βιβλιογραφία δίνει τη δυνατότητα στον αναγνώστη-μελετητή για περαιτέρω έρευνα και δημιουργική εργασία. Οι εύστοχες παρατηρήσεις και οι επί μέρους διορθώσεις (λ.χ. σ. 111) εσφαλμένων καταγραφών προσδίδουν στην εργασία του κ. Σκανδαλίδη ιδιαίτερο κύρος. Οι πληροφορίες από τους αρχαίους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς αλλά και τους νεώτερους, οι γλωσσικές παρατηρήσεις της ετυμολογίας των λέξεων και οι λαογραφικοί θρύλοι εμπλουτίζουν τις σελίδες του βιβλίου. Πολλαπλοί πίνακες συμπληρώνουν επαγωγικά την έρευνα, οι δε 42 Χάρτες παλαιότερων ως επί το πλείστον εποχών, αποτελούν απαραίτητο συμπλήρωμα γνώσεως του αντικειμένου.

ΨΗΦΙΣΜΑ

Πράξη 3η

Σήμερα 31/12/1993 στο άκουσμα του θανάτου της Μαρίας Πετρούτσου ο Πρόεδρος της Εταιρείας εκάλεσε το Δ.Σ. σε έκτακτη συνεδρίαση.

Ο Σύμβουλος και παλιός μαθητής της κ. Αντώνιος Κουρζής αναφέρθηκε στην σεμνή εμφάνισή της, στην απλή, ήρεμη και υποβλητική της έκφραση, στο σπινθηροβόλο και ανήσυχο πνεύμα της, στην απέραντη καλωσύνη και γλυκύτητα, στην προθυμία για προσφορά στο παιδί και στους συναθρώπους της. Αναφέρθηκε ακόμη στην προσφορά της όχι μόνον ως παιδαγωγού, αλλά και ως λαογράφου της Γενέτειράς της. Το Δ.Σ. έπειτα από τα παραπάνω και επειδή επιπλέον η Μαρία Πετρούτσου υπήρξε α) Η μοναδική γυναίκα μέλος της Εταιρείας Νισυριακών Μελετών, β) Συνεργάτιδα των «ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ» και γ) Γνωστή παιδαγωγός, Δ/ντρια της Π.Α. Ρόδου και Σχολής Νηπιαγωγών Χανίων, τιμώντας έτσι την πατρίδα της Νίσυρο,

αποφασίζει

1ο Να κοινοποιηθεί η πράξη αυτή στην οικογένειά της.

2ο Να δημοσιευθεί στο 13ο Τόμο των «ΝΙΣΥΡΙΑΚΩΝ» και

3ο Η Εταιρεία να εκπροσωπηθεί από τον Αντιπρόεδρό της κ. Νικήτα Κουμέντο, που την ημέρα της κηδείας 2-1-1994 ευρίσκετο στη Ρόδο, να εκφωνήσει τον επικήδειο λόγο κατά την νεκρώσιμη ακολουθία.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΑΡΜ. ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΣΤΑΥΡ. ΚΕΝΤΡΗΣ

Ο ΤΑΜΙΑΣ
ΙΩΑΝ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΑ ΜΕΛΗ
ΙΩΝ. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ
ΧΡΙΣ. ΚΑΡΑΝΙΚΗΣ
ΑΝΤ. ΚΟΥΡΖΗΣ

Ακριβές αντίγραφο
Ο Γεν. Γραμματέας

ΣΤ. ΚΕΝΤΡΗΣ

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

1. *Βεργωτής Θωμά Γεώργιος*: Δρ. Θεολογίας. Ειδικός πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.
2. *Βολανάκης Ηλ. Ιωάννης*: Δρ. Αρχαιολογίας. Έφορος Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου.
3. *Γιαννίδης Ι. Αρμόδιος*: Βιομήχανος.
4. *Κατσίνης Μήτσος*: π. Εκπαιδευτικός, Ποιητής, Συγγραφέας.
5. *Κέντρης Ι. Σταύρος*: Θεολόγος, τ. Γυμνασιάρχης.
6. *Κουμέντος Ι. Νικήτας*: τ. Επιθεωρητής δημοτικής Εκπαίδευσης, π. Σχολικός Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.
7. *Κουρζής Σταμ. Αντώνιος*: Διδάσκαλος, Σχολικός Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.
8. *Κουτελάκης Μιχ. Χάρης*: Δρ. Αρχαιολογίας, Ιστορικός, Καθηγητής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.
9. *Λογοθέτης Ιακ. Ιωάννης*: τ. Οικονομικός Έφορος
10. *Σκανδαλίδης Ευστ. Μιχάλης*: π. Εκπαιδευτικός, π. Προϊστάμενος Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δωδεκανήσου.
11. *Φορόπουλος Ανκ. Νικόλαος*: Καθηγητής Φιλολόγος, Συγγραφέας
12. *Χαρτοφύλης Ι. Νίκος*: Ποιητής, Ζωγράφος, Ψηφοθέτης.

ΤΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ Δ.Σ. 1993 - 1996

ΠΡΟΕΔΡΟΣ	:	Αρμόδιος Ι. Γιαννίδης
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ	:	Νικήτας Ι. Κουμέντος
ΓΕΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ	:	Σταύρος Ι. Κέντρης
ΤΑΜΙΑΣ	:	Ιωάννης Κ. Νικολόπουλος
ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ	:	Ιωάννης Γ. Γιαλούρης Χρίστος Ι. Καρανίκης Αντώνιος Σ. Κουρζής

*

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ	:	Νικήτας Ι. Κουμέντος
ΜΕΛΗ	:	Σταύρος Ι. Κέντρης Αντώνιος Σ. Κουρζής

*

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	:	Νικήτας Ι. Κουμέντος
ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ	:	Καταπόδης Ιωάννης
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	:	Δημήτρης Ο. Σακελλαρίδης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΑΦΙΕΡΩΜΑ	05
2. ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ	09
3. ΑΡΜΟΔΙΟΥ Ι. ΓΙΑΝΝΙΔΗ: «Νισυριακά Χρονικά»	13
4. ΓΙΑΝΝΗ ΙΑΚ. ΛΟΓΟΘΕΤΗ: Αρμόδιος Γιαννίδης, ένας σύγχρο- νος ευπατρίδης.....	29
5. ΝΙΚΗΤΑ Ι. ΚΟΥΜΕΝΤΟΥ: Το Μοναστήρι «Σταυρός» στο Άγος Νισύρου	31
6. ΧΑΡΗ ΜΙΧ. ΚΟΥΤΕΛΑΚΗ: Νισύριοι Αργυροχρυσοχόοι	123
7. ΙΩΑΝΝΗ ΗΛ. ΒΟΛΑΝΑΚΗ: Τα Παλαιοχριστιανικά μνημεία της Νισύρου.....	143
8. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ. ΒΕΡΓΩΤΗ: Το Πανηγύρι της Παναγίας της Σπηλιανής. Μιά θρησκευτική προσέγγιση της ζωντανής παράδοσης.....	165
9. ΣΤΑΥΡΟΥ Ι. ΚΕΝΤΡΗ: Αρχείο Ιεράς Μονής Σπηλιανής Νισύρου-Κωδικοποίηση	169
10. ΣΤΑΥΡΟΥ Ι. ΚΕΝΤΡΗ: Μνήμες του παρελθόντος (7 Ιουλίου 1877 - 15 Ιουλίου 1910)	205
11. ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΣΤΑΜ. ΚΟΥΡΖΗ: Διαλεκτικό Υλικό Μανδρακίου Νισύρου Δωδεκανήσου	219
12. ΜΙΧ. ΕΥΣΤ. ΣΚΑΝΔΑΛΙΔΗ: Το Πολύνησο της Νισύρου. Γεωγραφική, Ιστορική και Ονοματολογική προσέγγιση	341
13. ΝΙΚΟΥ Ι. ΧΑΡΤΟΦΥΛΗ: Νισύριες Μνήμες. Ποιήματα.....	361
14. ΜΗΤΣΟΥ ΚΑΤΣΙΝΗ: Νικήτας Κουμέντος. Ο Εκπαιδευτικός - ο Ποιητής - ο Λαογράφος. Δοκίμιο	369
15. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΥΚ. ΦΟΡΟΠΟΥΛΟΥ: Νισυριακές Βιβλιοπαρουσιάσεις.....	441
16. ΨΗΦΙΣΜΑ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ	463
17. ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ	465
18. ΤΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ Δ.Σ. 1993-1996	467